

પ, પું (સં. પુ) શુભરાત્રી વર્ણમાળાનો અ-
તરીસમો અને વ્યંજનોમાંનો એકતીસમો
ઓષ્ઠરથાત્રી પહેલો વર્ણ; પકાર; પપ્પો.
(૨) વિં (પા. પાળવું, પીવું) પાળનાર.
૮૫; જૂપ. (૩) પીનાર:-મધપ. શબ્દને
છેડે પ્રત્યય રૂપે જોડાય છે.

પઈ, ઓં આનાના બારમા અને પૈસાના
ત્રીજા ભાગ જેટલી કિમ્મતનો તાંબાનો
નાનો ચલણી સિક્કો; અડધી. (૨) બીજાનો
બંગાર; બીજોડો:-ટાપની પઈ એક
પીપમાં એકઠી કરી રાખી છે. પાઈ; પૈ.

પઈકું, નં પૈકું; ચાક; ચક.

પઈડો, પું આવળના બીનો કાતરો; આવળની
શિંગ; પૈડો, પૈડા. આ શિંગો ઢોરને ખવ-
રાવવામાં આવે છે.

પઈડું, નં (સં. પત્ર) નાનો અને પાતળો
કકડો; જાળ પાનળું ફાડવું-ચાક વગેરેનું.
(૨) કાતળી; શેલડીનો થરમો. પતું,
પટો; પીતો.

પઈસો, પું આનાના ચોથા ભાગ જેટલી
કિમ્મતનો તાંબાનો ચલણી સિક્કો; દોઢથું;
જઈ, જનાદી; કાવડિયું. (૨) ધન; દોલત;
સંપત્તિ; લક્ષ્મી:-દુનિયાં પઈસાની પછસાની.
(૩) ઉભરાનો ખળકો; ગરમ પરપોટો:-
પછસા પડે એવું પાણી ઉકાળળે.

પકડ, ઓં પકડવાપણું; ઝાલ; અલણ ચકિત;
ઝાલ; ધરણ. (૨) ઝાલી રાખવાનું જોર
તે; કાંડાખળ. (૩) કોષ વરતુ ખસી કે
ચરકી થકે નહિ એમ સજડ ઝાલી રાખ-
વાનું ઝોળર; સાંજીસી; ચાંપ; જતરડો.
(૪) દાબ; કબળે; ચુંગલ. (૫) શોધી
કાઢવાની આવડ-ચાલાકી તે. (૬) સામાને
સજડ ઝાલવાનો કુસ્તીમાંનો એકે દાબ. ૩૦
પ્રં પકડ પકડવી=જ્યાંથી ઝાલવું જોઈએ

ત્યાંથી બરોબર ઝાલવું તે; ૨૦ પકડવી તે;
છટકો જાય નહિ એમ પકડવું તે; સીકડવું
તે:-આ સાંજીસીનો પકડ બહુ સારી છે.
પકડવું, કિં સં (સં. પ્રકર્ષ) ખસી કે
સરી જાય નહિ તેમજ છુટી કે નાસી જા-
ય નહિ એવી રીતે જોરથી ઝાલી રાખવું તે.
(૧) તાની ગયેલાને; છુપાયેલાને કે નહિ
જણાયેલાને શોધી કાઢવો તે. (૩) કેઠ
કરવું; કબજે લેવું; ઝાલી રાખવું; ઝાલવું;
ધરવું. (૪) અટકાવવું; રોકવું; નહિ જવા
દેવું તે. ૩૦ પ્રં કાન પકડવો=કબજ કરવું;
માનવું. કાન પકડાવવો=કબજ કરાવવું;
જૂલ મનાવવી. (૨) કપકો દેવો; શિક્ષા
લેવી; બળજોરી કરવી:-દેખ બિચારી
ખકરીનો પણ કોષ ન જતાં પકડે કાન.
દાથ પકડવો=આશ્રય આપવો; સહાય
કરવું ઉદ્ધાર કરવાનું માથે લેવું. પરણવું.
૨૦ પકડવો=રંગ બરોબર ખેસીને ખીલી
રહેવો; બરોબર રંગાવું. જોઈએ તેવો રંગ
ચઢી રહેવો તે. પરિપક્વતાવરથાગે પહોંચવું;
બરેબરા સ્વરૂપમાં ખીલી લેવું.

પકડાવવું, કિં પ્રેં ઝલાવું; ધરાવવું. (૨)
તાબે-કબજે કરાવવું.

પકડાવું, કિં અં ઝલાવું; ધરાવું. (૨) પો-
તાની મેળે તાબે થવું. (૩) ખુલ્લું થઈ
જવું; જાહેરમાં ઉઘાડા પડી જવું; ઝલાઈ
જવું; મુદ્દા માલ સાથે પકડાઈ જવું તે:-
કાકીજી આજ ભલે પકડાયાં. (૪) જડવું;
જળી આવવું:-એ જૂલ પકડાઈ.

પકડું, વિં પાંખો પસારાય એટલું-એવું-
મોકળું; ખુલ્લું; વિશાળ; પોકડું; મોકું.

પકવવું, કિં સં [સં. પચ્ચ] પાકે એમ કરવું;
પરિપક્વ કરવું-ફળ ફળાદિને ખાવા જેવું
રસવાળાં થાય તેમ કરવું:-કેરી પકવવી.

(૨) અનાજ વગેરેને પાણી નાંખી ઉકાળીને ખવાય એવાં કરવાં; ચઢવવું; સિઝાવવું; રાંધવું. (૩) ખોટી કરવું; રાહ જોવરાવવી; અકળાવવું; તપાવવું.

પકવાન, નં [સં. પક્વાન્ન] પકાવેલું જે અન્ન-ખાવાની ચીજ તે; તળીને અનાવેલો ખાવાનો મિષ્ટ પદાર્થ. જલેથી, ઘેખર, ખાળાં અને ઢહિંયરાં, સુતરફેણી વગેરે પકવાન કહેવાય છે. પાંચવાનીનાં પકવાન.

પકવાસા, પું (સં) છાપરાના સાકટાને જડવાની ચીપો તે. (૨) અપરડા.

પકવાસી, ઓં ચરખો; સંધરડો.

પક્ષર, પું (સં) પ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે; પપ્પો.

પક્ષકાંઠ, ઓં (સં. પક્ષ. પક્ષ ઉપરથી) ખંઠાકંઠ; ખીજની ગુફિત-પ્રપંચની જળખાં નહિ સપડાતાં પોતાનું કામ કાઢી લેવાની ચતુરાઈ તે; કાબેલિયત; પક્ષપં .

પક્કું, વિં ખંડું; કાબેલ; પાકું; નહિ છેતરાય એવું. (૨) પુખ્ત; સ્વાર્થ સમજે એવું. (૩) તૂટે, ભાજે કે ગળી જાય નહિ એવું; મજબૂત; સુદૃઢ:-પક્કું ચણતર; પક્કી માટલી; પક્ક. ઠરાવ. (૪) નક્કી; પૂર્ણ; નિશ્ચે. :-હું તે પક્કું સમજું છું. (૫) પાકી ગયેલું:-પક્કાં પક્કાં ખોર વિંછી લેતો. (૬) જીર્ણ; જર્જરિત; ધરડું; મરણોન્મુખ:-ડોસો હવે પક્કું પાન છે.

પક્કેપક્કું, વિં પાકું; જરાએ કાચું નહિ એવું.

પક્કવ, વિં (સં) પાકું; પરિચુત; પુખ્ત. (૨) ચઢી-શૈકાષ ગયેલું; રાંધાયેલું. [૩] જીર્ણ; મલિત. (૪) પરિપૂર્ણવસ્થાએ પહોંચેલું.

પકવાજ, જીં પકવાન.

પકવાશય, નં (સં) જેમાં અનાદિકનો પાક થાય છે તે અવયવ; ઓજરી; પેટ.

પક્ષ, પું (સં) (સં) પંખીનો ઉડવાનો અવયવ; પાંખ. (૨) ચંદ્રની ક્ષયવૃદ્ધિનો ખે અડવાડિયાં જેટલો ૧૫ દિનનો કાળ તે. પખવાડિયું:-કૃષ્ણપક્ષ; શુકલપક્ષ. (૩) પડખું; પાસું; આગુ:-વામ પક્ષે ઓં ખેસે. (૪) તરફેણ; ઉપરાળું; આગુ. (૫) વિચાર; મત; અભિપ્રાય. (૬) અમુક વિચારવાળાઓનો એક સમૂહ તે; તડ; એકાભિપ્રાયવાળાનું ટોળું. (૭) વિવાદનો જે વિષય તે. કિં પ્રં પક્ષ ખેંચવો-તાણવો-ધરવો-લેવો તે. કહેલું પક્ષે ચોરી પક્ષે ન્યાય, પક્ષ વગરનો પાછો જાય.

પક્ષકાર, વિં (સં) અમુક એકાદ પક્ષનું જે તે; તરફકાર. (૨) સામાવાળિયું

પક્ષકારી, વિં પક્ષ કરી રહેલું; પક્ષનું; તરફેણ કરનાર. (૨) ઓં તરફકારી.

પક્ષધાત, જીં પક્ષધાત.

પક્ષપાત, પું (સં) અમુક એકાદ પક્ષ તરફ પડવું-ઢળી જવું તે; તરફકારી-તરફેણ કરવી તે; ન્યાય કે સત્ય નહિ જોતાં અમુક પક્ષ તરફના યથ જઈ તેના લાભનું કામ કરવું તે.

પક્ષપાતી, વિં પક્ષપાત કરનાર; વગિયું; અમુક એકાદ પક્ષ તરફ ઢળી જઈને કામ કરનાર.

પક્ષખંત્રી, પું (સં) અમુક એકાદ પક્ષ લઈ તેની તરફથી મંત્ર કરનારો; વકીલ; એલગ; પક્ષવાદી.

પક્ષવાદી, પું અમુક પક્ષે રહીને વાદવિવાદ ચલાવનાર; વકીલ.

પક્ષાધાત, પું (સં) શરીરના એકાદ પાસાનું રહીજવું તે; એક આગુના અંગનો આધાત-હિલચાલ બંધ પડીજવી તે; એક તરફનું અંગ અટકી જાય એવો સુનકાર-વાયુનો રોગ તે.

પક્ષાપક્ષી, ઓં તરફકારી; પક્ષ લેવો-કરવો તે; પક્ષકાર યથ જવું તે; એકેક પક્ષ પક્ષમાં

વહેંચાઈ જવું તે. (૨) રાખરખાવટ; અમુકે અમુકની અંત બીજાએ વળી બીજાઓની તરફેણ લઈ લેલી તે; લાગવગે વહેંચાઈ જવું તે; લાગવગથી કામ કરવું તે.

પક્ષાંતર, નાં [સં] પક્ષભેદ; તરફદારી. (૨) પક્ષભેદ રાખવો તે.

પક્ષિણી, સ્ત્રીં પખીની માદા; પંખિણી.

પક્ષી, નાં [સં] પાંખવાળું—ઉડનારું પ્રાણી; પખી; વિહંગમ. (૨) પક્ષકાર. (૩) પક્ષનું.

પક્ષીય, વિં [સં] પક્ષનું.

પક્ષે, અં પડખે; આગુએ—પક્ષે રાખજો પોલિ-સનેરે. (૨) ગમે તે એક તરફ; એકાદ આગુએ.

પખ, જુદું પક્ષ.

પખટવું, કિં સં પછાડવું.

પખવાજ, સ્ત્રીં [સં પક્ષ+વાજ] ખેડ આ-જુએથી ઠોકારને વગાડાય એવું વાજ; પખાજ.

પખવાડિયું, નાં [સં પક્ષ+વાર] એક પક્ષના (૧૫) દિવસો જેટલો સમય તે; એ અડવા-ડિયાંનો વખત; પક્ષ. ૩૦ પ્રાં પખવાડિયાં લેવાં=અમુક રોગ વગેરેનું વખતો વખત થમવું ન ઉતરારાં આવવું તે.

પખવડું, જુદું પખવાડિયું.

પખવાની, સ્ત્રીં કાનનો વેહ વધારવાને વપ-રાતી ખોષવાની સળી.

પખજ, સ્ત્રીં પખવાજ; ખેડ આગુએથી ઠોકારને વગાડી શકાય એમ ચામડું મઢેલું વાળું; મદગ; ઢોલ જેવું પગ તેના કરતાં હલકાં ને તીણાં અવાજ આપે એવું તાલ.

પખાજી, પું પખાજવાળો-પખવાજ વગાડ-નારો માણસ.

પખાલ, સ્ત્રીં [સં. પચ=ચલ] પાણી ભરી લાવવાની ચામડાની મોટી શુંજી કે કોથળી; મથક; ઢોરની પીઠપર નાંખાય એવી પાણી ભરવાની શુંજી. કહેં પખાલનો વાંકને પાડાને ડામ. ૩૦ પ્રાં પખાલ જેવું=લેહ-

લર; થરીરે ભારે અને માંસલ એવું. (૨)

મોડું. પખાલ જેવું પેટ. (૨) [પ્રક્ષાલન]

ખૂખ પાણીવડે ધોવું તે; ધો; ધોવું. કિં પ્રાં પખાલનું કામ કરવું, પખાલ કરવી=દેવ મંદિરમાંથી સાંજે નિર્માલ્ય-ચઢાવેલાં ફૂલ અને બીલી વગેરે કાઢી નાખી ખજકે પાણી નાંખી ધોઈ નાંખવું તે; પાણીની છોળે ધોવું=પૂજારી પખાલ કરીને નીકળ્યો.

પખાલચી, પું પાડા કે બગદ ઉપરની ચામ-ડાની શુંજીમાં પાણી ભરી લાવનારો.

પખાલણ, સ્ત્રીં પખાલીની સ્ત્રી. (૨) પખાલે પાણી લઈ, આવનારી સ્ત્રી. પખાલીની ના-તની સ્ત્રી.

પખાલી, પું પખાલ રાખી પાણી ભરી લાવવાનો ધંધો કરનારો. (૨) એ ધંધો કરનારા લોકોની નાત; એક જાત.

પખાળવું, કિં સં [સં પ્રક્ષાલ] ખૂખ પા-ણીએ ધોવું; પાણી નાંખીને ધોવું=સાફ કરવું; ખંખાળવું. ઉં ગુરુજીકેરા પાદ પખાળી, કું મકુમ ચંદન ચરચ્યાં.

પખિયાઈ, નાં એ ચીપ વચ્ચેનો એવો સાંધો કે જ્યાં એ ખેડ ચીપો જમ વાળવી-ફેરવવી હોય તેમ ફરી શકે; સાંધો ઉઘાડી ખુલ્લો કરાય એવો આખી બનાવટનો એક સાંધાવાળો ભાગ તે; પસિયાઈ=કઠાતું પખિયાઈ; બેડવું. (૨) જે બિંદુના આશ્રયે રહીને આમતેમ ફરાય તે ચણિયાઈ.

પખું, નાં પક્ષ; આજી; તરફ. ઉં પ્રીતિ ધણી મોસાળ, પ્રીત ધણી સ્થુર પખાની. ચામળ.

પખે, અં વિના; સિવાય.

પખોડવું, કિં અં પછાડવું.

પગ, પું [સં. પાદ] જે અવયવ ઉપર પ્રાણી ઉછું રહે છે અને ચાલે છે તે; ચ-રણ; પાદ; ટાંઠિયો; ટાંગો. (૨) જેની ઉ-પર કોઈ આકાર કે ચોકડું ઉછું રખાય છે તે; પાયો. (૩) આધાર; મુદાની વાત

અથવા વસ્તુ વગેરે તે:-નપગી વાત=આ-
ધાર-મુદા વગરની વાત તે-ગપ; અફવા.

ક્રિં પ્રં પગ આવવા=આળે કિંડવા
શીખવું; આળેકે ટટાર ઉભાં રહી ચાલવા
માંડવું તે; કિંડતાં આવડવું. (૨) પોતાની
ઉપર આધાર રાખી કાર્ય કરવાની શક્તિ
આવવી; બળ આવવું; સશક્ત થવું.
પગ ઉઠાવવો=પગ ઉપાડવો. (૨) ની-
કળી જવું; ખસી જવું. પગ ઉપાડવા=ક્રિતા-
વળા ચાલવું. પગ કરવા=જતા રહેવું:-
એના ધરમાંથી પછી પૈસાએ પછુ પગ કર્યા.
પગ કાઢવો=જવું આવવું બંધ કરવું; ખસી
જવું; તજીદેવું, જવાનું બંધ કરવું:-ધર-
માંથી પગ કાઢતો નહિ. પગ ધાલવો=દા-
ખલ થવું; પેસવું; ચાત પૂર્વક કોઈ આખ-
તમાં-ધરમાં કે કુટુંબમાં ધુસી રહેવું. (૨)
માથું મારવું; વચ્ચે ધુસવું; હેતુપૂર્વક કામમાં
વચ્ચે પડવું. પગ છુટા કરવો=ચાલવાની
કસરત લેવી; થોડું થોડું ફરી આવવું; ફરવું
તે. પગ ટકવો=સ્થિર દૃઢ-કાયમ થઈ ર-
હેવું; જાપીને સ્થિર મને રહેવું-ખેસવું
તે-ધરમાં એનો પગ ટકતોજ નથી=ખ-
હાર ફર્યા કરે છે. પગ ટાળવો=કોઈનો કો-
ઈને ત્યાં થતો અવરજવર બંધ કરવો;
પગ દે નહિ એમ ખસેડવું; ફર કરવું.
પગ ફરવો=સ્થિર-દૃઢ રહેવું; સ્વસ્થ થઈ
રહેવું:-ધરમાં એક ધડીએ એનો પગ ઠ-
રતો નથી. પગ તળે ધાલવું=દખાવી ખે-
સવું. (૨) નીચું પાડી દેવું; તુચ્છ ગણવું.
પગ થવા=ઉપડી-ઉઠ્યકાઈ જવું. પગ થા-
કવા=થાકી-હારી જવું; નિશ્તસાહ થવું;
કંટાળી જવું. પગ ધોષ પીવા=ખડુ ઉપકાર
માનવો; આભારી રહેવું ગુણુ ઓશિંગણુ
થવું. પગ નહિ ઉપડવો=ચરમાવું; લજ-
વાવું; કોઈ ઠેકાણે જવાને દિલ નહિ
આણવું. પગ નીકળી જવો;=પરિચય અને

અવરજવર હોય તે બંધ પડી જવો; જવા
જેવું નહિ રહેવું. પગપર પગ ચઢાવી ખેસવું=
આરામથી ખેસી રહેવું; કામકાજની કા-
ળજી નહિ રાખતાં આરામથી રહેવું તે
ગપ્પાં માર્યા કરવાં તે. પગ પેસારવો=પગ
ધાલવો. પગ પાછા પડવા=ચરમાવું; જ-
વાને દિલ નહિ ચાલવું; જવાનો ભાવ
નહિ થવો. (૨) હારવું; નાસીપાસ થવું.
પગ પાણી પાણી થઈ જવા=બચ્ચા કે
નાકિમેદીથી ઢીલા થઈ જવાવું; હિમ્મત
જતી રહેવી; નહિ ઉભું રહી શકાવું. પગ
પેસવો=લાગવગ ચાલવી; દાખલ થવાવું;
પ્રવેશ મળવો. પગ બાંધીને રહેવું=સુખ દુઃખને
નહિ ગણ્યારતાં દૃઢમને એક ઠેકાણે સ્થિર
રહેવું; દૃઢતાથી અમુક એક સ્થાનમાં રહ્યા
કરવું તે. પગ ભર થવું=સ્વાશ્રયી બનવું;
પોતાની શક્તિ-બળ ઉપર ઉભા રહી શ-
કાય એવા બનવું; જમવું; સ્વાવલંબી થવું;
પોતે પોતાનું સંભાળી-કરી લઈએ એવા
સશક્ત થવું. પગ ભાગવ=મળ તોડી નાં-
ખવું; હરાવવું; આગળ વધવાનું જોર તોડી
નાંખવું. (૨) મારવું; ઠોકવું, લંગડું કરવું.
પગ ભાગી ખેસવું=નરાશ થઈ જવું; આગ-
ળથીજ કંઈ બનશે નહિ એમ માની લઈ
હતાશ થઈ જવું. પગ ભારે થવો=જવાને
દિલ નહિ ચાલવું; એકવાર નહિ જવાવું
એટલે ફરીને જતાં ચરમ આવવી,
ઓશુંકાવું તે. પગ માંડવો=ચર્યાત કરવી;
પગ ધરવો; આરંભ કરવો. પગ વધારવા
=ધીરે ધીરે રોકાણ કરવા માંડવું. (૨)
લાગવગ વધારતા જવું. પગ વાળવો=પર-
વારવું; કામથી ફગાત થઈ આરામ લેવા
ખેસવું. પગ વાળીને ખેસવું=નિર્જાત લેવી;
જાવું; નવરા થઈ આરામ લેવો.

૩૦ પ્રં પગે કમાડ ઠેલવાં=પરોણે કાર્ય
કરવું; પોતે અલગ રહી કરવાનું હોય તે

કરાવવું, પક્ષીતો મૂકવો; પગે કરવું=આળ-
કને હાવવું; ઝાડે ફરાવવું. પગે કીડીઓ
ચઢવી=કામ કરવાથી કંટાળવું. પગે પડવું
=નમવું; માફી માગવી. (૨) થરણે જવું;
આજીજી કરવી. પગે માથું મૂકવું=હારીને
જરણુ લેવું; નમી પડવું. પગે મેંદી મૂ-
કવી=મેંદી રહેવું; હિંડવાનો કંટાળો
ખાવો; ચાલવાનું આળસ. પગે લાગવું=
નમવું; કરમરવું; માફી માગી લેવી. પગે
લાગ્યા=કંટાળ્યા; થાક્યા.

પગનો આખો=ચાલવાના કંટાળાવાળો.
પગનો ભાંગલો=ચાલવાનો આળસ. પગનો
સળળો=સચકત. પગ તળેની વાટ=જાણીતો
રસ્તો. પગ તળે મોત=મૃત્યુ બંધુરતા.
પગથી માથા લગી=પૂર્ણ; હાડોહાડ. પગ
તળે જળવું=પોતાનો દોષ હોય તેમ; પોતે
દોષો હોય બીજાના દોષ કાઢવા અથવા
ટીકા કરવી તે.

ઠહેન પેટમાં પગ હોવા=પહોંચેલા
હોવું, ઉપરથી ભોળા ને અંદરથી કપટી-
કાએલ હોવું તે. પગ જોધને પાથરણું
તાણવું=ગજ પ્રમાણે કામ કરવું.

પગથી-પી-ઓ પગની ફેંચો દબાવવી અથવા
દબાવરાવવી તે; ચંપી; સંવાહન.

પગતું, વિં મોકળું; પહોંચતું, મોડું; વિશાળ.

પગતોડ, ઓં પગ થાકી જાય એમ રખડવું
તે; ધક્કા ખાવા; અમસ્તા ફેરા આંટા
ખાવા તે.

પગથાર, પું પરથાર; કેટલાંક ટુંકાં પગથિયાં
પછી કરેલું પહોળું મોડું પગથિયું.

પગથારિયું, નં મોડું ને પહોળું પગથિયું.

પગથિયું, નં જેની ઉપર પગ ઠરાવી-મૂકીને
ચઢાય એવું પાટિયું; લાકડું કે માટી અથવા
ચુના અથવા પથ્થરનું સ્થાન તે; પગ સ્થિર
રાખવા જેવું ને તે; ઉંચે ચઢવાને માટે
ઉપર ઉપરી પગ મુકાય એવી ને જનાવટ-
જાડવણુ તે. (૨) પગ મૂકવાનો નાનો

પરથાર-ઝોટલી વગેરે તે.

પગથી, ઓં પગે ચાલવાનો મોટા રસ્તાની
જાણીતો નાનો માર્ગ તે; વાટ; શેરડી;
નાનો સાંકડો રસ્તો; મોટા રાજમાર્ગની
બે જાણીતો માથુસને ચાલવાને બાધેલો
ફરસબંધીનો માર્ગ. (૨) પગના ધસારાને લાધે
પડેલી વાટ; પગલાંથી પડેલી શેરડી:-પગ-
થીપર ચાલીએ એટલે ગાડાધોડાની બીક નહિ.

પગફંડો, પું ઉભા થઈને થોડું ધણું ફરાય
હરાય એમ થવું તે; ટેકાને માટે કે જો-
વાને માટે લાકડી રાખવી પડે નહિ અને
કામ પુરતું પગ અને દૃષ્ટિમાં જળ રહેવું
તે; કામ ચલાઉ હરફર કરવાની શક્તિ
તે. (૨) થોડું ધણું મદદગાર સહાયકારક
થવું-હોવું તે:-વા તફન મટી અથો નથી,
પણ પગફંડો થયો છે. મોતિયો કઢાવ્યાપછી
પગફંડો ચાલે છે, નાનું છોકરું મોડું કામ
તો શું કરે ? પણ પગફંડો કરે.

પગપેસારો, પું કોઈ કોઈ ઠેકાણે પગ પેસા-
ડવો તે; દાખલ થવાવું તે; આવજોનો
પ્રવેશ-પરિચય થવો તે. (૨) જોળખાણુ,-
પિછાણુ થવું તે. (૩) લાગવગ=પગપેસારો.

પગપાળો, પું પગે ચાલનારો; થોડેસ્વાર
નહિ પણ પગે ચાલતો રણભૂમિમાં ધૂમનારો
સિપાઈ-સડદૈયો; પાળો; પેદળ સિપાઈ.
(૨) વાહન કે રસાલા વગર એકલોજ
પગે ચાલી જનાર:-રાજ ત્યાંથી પગ પા-
ળોજ ચાલી નીકળ્યો. (૩) પગે ચાલીને
પંથ કરનાર; કાસદ.

પગર, પું અનાજનો ઢગ; પગાર.

પગરખું, નં (સં પદ-રક્ષ) પગનું રક્ષણ
કરે એવું ચામડાનું ટુંકું મોજી; ખાસડું;
મોજડી; જોડો; ચાલતાં પગનું રક્ષણ થાય
એવી ને ચામડાની સાદી જનાવટ તે. ૩૦
પ્રં પગરખામાં પગ ધાલવો=મરેજામરી ક-
રવી-હાલ એના પગરખામાં પગ ધાલે
એવો કાણુ છે ?

પગરણુ, ન૦ (સં પ્રકરણ) જનોષ્ઠ અને વિવાહ વગેરે મંગળ કાર્યારંભ તે; ઉત્સવ સમારંભ; મંગળ કાર્યનું મંડાણુ; કોઈ અવસર ઉજવવાનો પ્રસંગ-આરંભ કરવો તે. ઉ૦ મેં તો કોડે પગરણુ માંડીયારે. સ્ત્રીગીત.

પગરવ, પું૦ પગે ચાલવાથી થતો ધસારો.-અવાજ; હિલચાલ.

પગરવટ, સ્ત્રી૦ પગના ધસારાથી પડેલો માર્ગ; પગનો ધસારો તે.

પગરવટો, પું૦ પગવાટ; શેરડી. (૨) અવર જવર. (૩) પગથી પડેલો ધસારો તે.

પગરસ્તો, પું૦ વાહને જવાય નહિ પણુ પગે ચાલીને જવાય એવો માર્ગ તે.

પગલી, સ્ત્રી૦ પગલાંની હારકતાર તે; પદપ્રક્રિત. (૨) શેરડી; નાનો પગરસ્તો.

પગલું, ન૦ જમીન ફમાદને પડેલું પગના તળિયાનું ચિહ્ન અથવા ભીતા કે રંગવાળા પગની કોષ્ટ સપાટી કે ફલક ઉપર પડેલી છાપ તે; ડગલું; ડગ. (૨) બે ડગ વચ્ચેનું અંતર તે; હાથ-ફૂટ સવા ફૂટ જેટલું છેડું-માપ તે;-પાંચ પગલાં જમીન (૩) જેમાં પગની છાપ કે આકાર પાડેલો હોય એવી ધાતુ કે પત્થરની તખ્તી-ચોરસ;-આચારજીનાં પગલાં. (૪) જેમાં પગની છાપ હોય એવી સોના રૂપાની ચોકી-એક ધરણુ:-શ્રીનાથજીનું પગલું; સોકય પગલું. કિં૦ પ્ર૦ પગલાં કરવાં=પધારવું. પગલું કાઢવું=કોષ્ટ માણસ કે ચોર આગ્યો અને કયે રસ્તે ગયો તે તેનાં પગલાંને અનુસરી શોધી કાઢવું; તપાસ કરવી. પગલાં ભરવાં=કાયદાસર સામે થવું; ફરિયાદ કરવી; ઉપાચ કરવો. પગલે ચાલવું=અનુસરવું; બીજાએ જેમ કયું હોય તેમ કરવું.

પગવાટ, સ્ત્રી૦ પગે ચાલીને જવાનો રસ્તો તે.

(૨) જમીન ઉપર થઇને જવાનો રસ્તો; ખુશ્કી રસ્તો; સ્થલમાર્ગ.

પગાર પું૦ [પાટું] નોકરને તેના કામના બદલા તરીકે આપવામાં આવતો દરમાયો; નોકરીનો નાણાંથી અપાતો બદલો-લના-જમ તે; અઢવાડિયે, મહીને અથવા અમુક મુદતે નોકરીના બદલામાં ઠરાવેલી જે મહેનતાણાની રોકડ રકમ તે; મુસારો; વેતન. (૨) વિ૦ મોકળું; વિશાળ. ઉ૦ ચોડાં ચોડાં પોળ પગાર. શામળ. કિં૦ પ્ર૦ પગાર આપવો. પગાર કરવો. પગાર ખાવો=વખતપર-પ્રસંગે કામ કરવાને માટે બંધાયેલા રહેવું.

પગારદાર, વિ૦ જેને પગાર મળતો હોય તે; નોકર; પગારવાળો; પગાર ખાનારો; પગાર લઇને કામ કરનાર; બાહુતી.

પગી, પું૦ પગલાં જોઇ ચોર કોણુ છે તે અને ચોરી કરી કયાં થઇને ગયો છે તે, પારખી કાઢનારો માણસ; પગલું કાઢનારો; ચોરીનો પત્તો મેળવી આપનારો કુટી મુઆ પગીઓ સહુ; પગલું ઘેરનું ઘેર. શામળ. (૨) જન્મતાં જેના પગ પહેલાં આવ્યા હોય તે.

પગેપડવું, કિં૦ અ૦ નમવું; હાથ જોડી પગ આગળ પડવું-નમી પડવું; પ્રણામ કરવા. (૨) વિનવવું; આજીજી કરવી; પગે લાગી માફ માગવી; શરણુ લેવું.

પગેપરાણું, ન૦ પગે પડતાં ભેટ મૂકની-આપવી તે; પગે લાગતાં પગ આગળ મૂકવાનું જે નજરાણું તે. ઉ૦ સાસુ કહે વહુ! પગેપરાણું શાં લાવ્યારે.

પગેર, ન૦ પગલું; પગલું કાઢવું તે:- પગેરમાં પકડાયો. (૨) વિ૦ પગપ્યાદું; પગે ચાલીને જનાર.

પગેલાગણું, ન૦ પગે લાગવું તે; હાથ જોડી પગ આગળ પડીને માન આપવું તે; પ્રણામ; પ્રણિપત:-તમારી ગુણુઓશિશુ ગણુ વહુનું પગેલાગણું.

પગો, પું૦ પુતળી ભાતનું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું લાલ કપડું. (કાળા રંગનું તે બગો ને

લાલ રંગનું તે પગો.)

પગોર, પું અનાજ બરેલાં ઢુંડાં-ખાજરિયાં કે ઉખીઓનો ખળીમાં કરેલો ઢગલો.

પધડખંધ, પું પાધડી બાંધનારો; પાધડીઓ બાંધવાનું કામ કરનારો માણસ.

પધડખંધી, સ્ત્રી પાધડીઓ બાંધવાનો ધંધો તે:-એ તો બિચારો પધડખંધી કરીને મુળરો કરે છે.

પચક, પું રસામયો; રંધવારો.

પચકડી, સ્ત્રી પિચકારી.

પચકણ, વિં બીકણ; પોચું; ઢીલું.

પચકાણ, નં જેનોનો ઉપવાસને લગતો એક વ્રત પ્રકાર; પચખાણ.

પચકારી, સ્ત્રી પિચકારી.

પચખાણ, વ્રુ પચકાણ.

પચન, નં પાચન થવું તે; ખાધેલું હજમ થઈ જવું તે; પચવું તે.

પચપચ, વિં ઢીલું; પોચું; ગદગદું.

પચપચું, વિં પોચું; ઢીલું; ગદગદું. (૨) નાંક ઠરેલું; કુચા ને પાણી-પ્રવાહીનો મેળ ખાધેલો ન હોય તેવું.

પચરકિયું, વિં પિચકારી વાગે અથવા શેડ ઉડે એવું; ઢીલું; પાણીપાણીવાળું.

પચરકી, સ્ત્રી પિચકારી; શેડ; ધાર.

પચરંગ, વિં પાંચ રંગ જેમાં હોય એવું; વિરંગી.

પચરંગી, વિં પાંચ રંગવાળું; રંગભેરંગી. વિવિધ વસ્તુ-રંગનું હોય એવું. પાંચ રંગ તે. ધોળો, કાળો, લાલ, લીલો ને પીળો.

પચવણું, કિં સં પચાવણું; પચે તેમ કરવું. (૨) પકવણું; રાંધણું.

પચણું, કિં અં [સં. પચ] ખાધેલું હજમ થવું; ખોરાકનું જઠરસ સાથે મળીને ગળી જવું. (૨) ગળીજવું; એકતાર થઈ જવું; રસખસ થવું; ઉં પ્રાણી ! પ્રપંચમાં શું પચી રહ્યો. (૩) નિરાંતે ભોગવાવું; કરી અલવલ વગર કામમાં આવીજવું:-એને

તો અનર્થનો પેસોએ પચે છે. (૪) આખી રહેવું.

પચારણું, કિં સં [સં. પ્રત્યર્ચ] ફેલાવણું; પસારણું; પ્રવર્તાવણું. (૨) સામાનો હેતુ જાણવાને માટે ટકારમાં-આડકતરી રીતે કહેવું; ઇસારો કરવો; યાદ આવે, ચટકા લાગે એ પ્રમાણે પરાક્ષે કહેવું; ટાણા રૂપે જણાવવું.

પચાવ, પું પચવું તે; પચાવો; ખાધેલા ખોરાકનું ગળી જઈ શરીરમાં ખપી-મળી જવું તે; હજમ થઈ જવું તે; પચન.

પચાવણું, કિં સં પચે એમ કરવું; હજમ કરવું; મળીને ખીજ સાથે મળીજાય-એકાકાર થઈ જાય એમ કરવું. (૨) અસહની સાથે મળી જાય અને નિરાંતે ઉપભોગ કરાય એમ કરવું; પોતાના ઉપયોગનું કરી નાંખવું; ઉપયોગમાં લઈ લેવું.

પચાસ, વિં એ પચ્ચીસ અથવા પાંચ વાર દસ દસ જેટલું; ૫૦.

પચુલાં, નં હલવણું; આપલાંધાપલાં.

પચુસણ, નં [સં પર્યુષણ] જેનોના ઉપવાસ-વ્રતના દિવસો તે.

પચ્ચીસ, વિં વીસ ને પાંચ; ૨૫.

પચ્ચીસી, સ્ત્રી પચ્ચીસ વર્ષની આસપાસનો જીવાનીનો વખત તે:-ગદધા પચ્ચીસી. (૨) જેમાં પચ્ચીસ વ્રત-એસડિયાં હોય તે; પચ્ચીસ વાનાં જેમાં હોય તે.

પચ્છમ, વિં [સં. પચ્ચિમ] પાછલું; અગમથી ઉલટું:-પચ્છમ યુદ્ધિયું. (૨) આધ-મણું; સ્પષ્ટિક અહો જે તરફ અસ્ત પામે છે તે તરફનું:-પચ્છમ દિશા. કહેન અગમ યુદ્ધિ વાણિયો ને પચ્છમ યુદ્ધિ બ્રહ્મા; તરત યુદ્ધિ તકડો તે ગોદો મારે ધમ્મ.

પછાડવું:-કિં સં ઉચું કરીને જોરથી નીચે નાંખવું; જોરથી નીચે નાંખવું; અક્ષાણવું; પટકવું. (૨) જોરથી નાંખી દેવું; પાડી નાંખવું. (૩) તુકસાન કરવું.

પાછવાડી, અંબી પાછળ લાગવું તે; પીછો; પુંઠ; કેડો. (૨) કાયર કરવું; ખતે પડવું તે. (૩) પછાડી.

પાછવાડું, નં પાછળનું તે; પાછલું એવું તે; પૃષ્ઠ; પુંઠ. (૨) કેડો.

પાછાડ, અંબી શરીર પછડાય એમ કરવું તે; પછડાવું તે; પછાડો:-રીસમાં ને રીસમાં એણે પછાડ આધી.

પાછાડવું, કિં સં [સં. પ્રતક્ષિપ્ત] જોરથી નીચે અક્ષાળવું-નાંખીદેવું; અક્ષણાય એમ કરવું; પટકવું. (૨) ઉચકીને જમીન પર નાંખવું; પટકીદેવું; પટકાય તેમ કરવું; (૩) હરાવવું.

પાછાડો, પુંબ આમ તેમ શરીર નાંખી દેવું તે; શુભાટિ-ગોથાં ખાવાં તે. (૨) ફાંસ-માંથી અથવા મુસ્કેલીમાંથી છુટવાને ફાંફાં મારવાં તે.

પાછાડી, અંબી ઘોડાના પાછલા પગે આંધવાનું દોરકું તે. (૨) પાછલા પગ આંધવા તે:- ઘોડાને પછાડી આંધવી તે.

પાછાડું, નં પાછળનો ભાગ; પુંઠ.

પાછવાડે, અંબી પાછળ; પુંઠે. (૨) છેલ્લે; અંતે.

પાછાડો, પુંબ જમીન ઉપર શરીર અક્ષણાય એમ પડવું તે; ઉચકો; શુભાંટ; ગોથ; પછડાવું તે; અક્ષણાવું તે. (૨) મુસ્કેલી-માંથી નિકળવાને જોરથી ચલન કરવો તે.

પાછાટ, અંબી (સં. પચ્ચાટ) પાછળ; પાછવાડે; પુંઠે. (૨) વિંબ પાછળ રહી ગયેલું.

પછી, અંબી કેડે; થોડીવાર રહીને; પાછળથી; પછે; તદ્દનંતર.

પછીત, અંબી ધરની પાછલી દિવાલ.

પછીતણું, નં ગાડાના માંચડાની પાછળ-પાંજરીની બન્ને બાજુએ બેસી રહે એવું પાટિયું; પાંજરીવાળા ગાડાનું પાછલું આરણું તે.

પછેડી, અંબી ઝોલવાનું સતરેલ જાડું કપડું-ચાદર; ચોક્કણ; ઝોલકાડ. (૨) જાળમ; પિછોડી. ૩૦ પ્રં પછોડીવા=પછેડીની જા-

ડાક જોડણું એમ. અર્થાત વરસાદનું એ-ટણું નાનું અને રચાનિક કપડું થવું કે જેથી જમીનનું જાડા કપડા જોડણું જ પડ પલળે:-પછેડીવા વરસાદ થયો તેથી શું વળ્યું ?

પછેડો, પુંબ જાડા ને ધિંગો ચોક્કણ; મોટી જાડી પિછોડી-પછેડી તે; મોટો ઝોલકાડ. પિછોડો. (૨) ભ્રમ; મોટી સમજ બેસાડી દેવી તે; જેના વગર ખીલું દેખાયજ નહિ એવી નજરબંધી તે:-અધારપછેડો. ઉંબ અધાર પછેડો ઝોલકાડો વહાલે મારે અમ-નેરે. ઢાંકપછેડો=છાવરવું તે; દાખડ દીખડ રાખી ગહાર બહુ જાહેરમાં આવે નહિ તેમ કરવું તે; ઢાંકી-છુપાવી રાખવું તે; બુલું પડી જાય નહિ એમ કરવું તે:-તમે ઢાંકપછેડો ના કરો.

પજવવું, કિં સં વિતાડવું; હેરાન કરવું; કાયર કરવું; દુઃખ દેવું. (૨) ચીઢવવું; રંજાડવું; અકળાવવું; સતાવવું.

પજવો, પુંબ નીમા; કુભારની ઈંટ અને નળિયાં વગેરે પકવવાની બઠી.

પટ, નં [સં.] પના કરતાં ધણી વધારે લંબાઈનું કપડું; વસ્ત્ર; લુગડું:-પટકળ. (૨) લંબાણુ-ખાનાંવાળા કે ચીતરેલા કપડાની પટીઓની રચનાવાળું કપડું અથવા પાટિયું તે; ખાજનું પાટિયું-પાથરણું. :-ચોપટ. (૩) પાટી જેવું સપાટ લાંબું પતું-પતરું તે; પાટિયું; ફલક; ચોરસ કે લંબ ચોરસ તખતી તે:-ચિત્રપટ. (૪) સદાકાલ સપાટીની બેસણી તે. ચિલાપટ. ચોરસું. (૫) લંબાઈએ વધારે પણ પહોળાઈએ થોડો એવો વિસ્તાર તે; લંબાણુ સાંકડો પટો; પાટો; ચીથરપટો તે. જમ-નનો કકડો. (૬) પહોળાઈ પહોળાઈનો વિસ્તાર તે:- નદીનો પટ. (૭) પાલવ; પનો. (૮) આંતરો; આડ; પહોળો:-અંત-

૨૫૮. (૬) પડ; થર; ભેપ:-એ ત્રણ પટ ચઢાવો:-ધણા પટનો તાકો ને દરેક પટ એક વારતું. (૧૦) અસર લાગતી તે; પાસ. (૧૧) છાપ; ચિહ્ન. (૧૨) યાદી; નોંધ. પટ, વિં ધણું; પડવાળું; વધારે:-દુપટ; ત્રિપટ.

પટ, અં તરત; તત્કાળ; ચટ; ઝટ:-ઉભો થવા જાય છે અને પટ પડે છે. (૨) જરૂર; નક્કી; ખચીત; વગર વાર કરવે; બિન અજર.

પટક, ઓં પતન; પટકવું તે; ઉચું કરીને નીચે અક્ષાણવું તે; ઝીક; ઝાપટ.

પટકવું, કિં સં ઉચું કરીને નીચે નાંખવું; જમીન વગેરે સાથે અક્ષણાય એમ ઉચેથી એકદમ જોરથી નીચે નાંખી દેવું; ફેંકી-દેવું. (૨) પછાડવું; મારવું. (૩) છેતરવું; ફાસલાવવું.

પટકાવવું, કિં સં નીચે નાંખી દેવરાવવું; અક્ષણાવવું; પછડાય એમ કરાવવું.

પટકાવું, કિં અં પછડાવું; અક્ષણાવું. શરીર પછડાય એમ નીચે પડવું. (૨) ડગાવું.

પટફૂલ, નં ઉચી જાતનું સરસ કપડું; સુંદર વસ્ત્ર; પટોળું.

પટકો, પું લુગડાનો ઢુંકો કકડો; માથે બાંધવા જેટલું મોટું છેદિયું; છોગલો. (૨) કાછો.

પટણી, વિં પાટણનું; નાગરિક:-પટણી પટોળાં. (૨) પાટણનો રહેવાસી. પાટણવાસી; એક અટકનો જનસમુદાય:-પટણીવાડ.

પટપટ, ઓં એવો અવાજ; એક પછી એક પડતી ચીજની પડકનો ચાલુ અવાજ તે. (૨) તડતડ; ચટચટ; એક પછી એક ઉતાવળે; ટપાટપ એમ:-આ ચોપડીઓ નીચેથી તું મને પટપટ આપ્યા કરજો. (૩) ઓં. ઇપકાના કે કકણાના અર્થ

ખાલી-નકાચું બોલબોલ કરવું તે; બડબડાટ; કણકણ; કોઇની વિરુદ્ધ લવારો:-શા માટે ખાલી પટપટ કર્યા કરે છે? કિં પ્રં પટપટ કરવું=બડબડવું; કકણવું; બોલબોલ કરવું; અવાજ કાઢવા કરવો. ટપ-ટપ:-એ તો પટપટ સામા જવાબ આપે છે.

પટપટવું, કિં અં પટપટ થવું; પટપટ એવા અવાજનું નીકળવું. (૨) કણકણવું; લવારો કરવો, બડબડ કર્યા કરવું.

પટપટારો, પું પટપટ કરવું તે; પલકારો.

(૨) બડબડાટ; બખાબ્યા કરવું તે; વિરુદ્ધમાં સામું બોલબોલ કર્યા કરવું તે; વિરુદ્ધ લવારો; ખોટી વાક્યાતુરી, નકાચું બોલબોલ કરવું તે; કબિયો; કણકણ.

પટપટાવવું, કિં સં પટપટ, એવો અવાજ થાય એમ કરવું. (૨) મટમટાવવું; આંખનાં પોપચાને ઉધાડીએ કરવાં તે:-આંખ પટપટાવો.

પટપટિયું, વિં પટપટ કરનાર; લવારીખોર. (૨) નં લાકડાનું રમકડું. (૩) હળ-મનું ઓળર; ટપટપિયું.

પટપોત, નં પીળું વસ્ત્ર; પીતાંબર.

પટરાણી, ઓં પટાભિષેક વખતે પરણેલી જે સુખ્ય અને માનિતી રાણી તે; રાજની મોટી રાણી; માનિતી રાજપત્ની.

પટલ, નં [સં.] ઢાંકણ; આચ્છાદન; પડલ-છત જેવું ઢાંકણનું પડ તે; પડળ; પડ. (૨) સમૃદ્ધ; જથ્થો; ટોળું.

પટલાઈ, ઓં પટેલપણું; પટેલનો અધિકાર તે. (૨) પટેલની કામગીરી તે.

પટલાણી, ઓં પાટીદારણ; પટેલની ઓ.

પટવારી, પું પાટોપાટ લખાણ જમીનની પાટાનું મહેસુલ ઉધરાતી આપનારો; જમીનની વીધા-પાટો રાખી તેની મહેસુલ ભરનારો. (૨) તલાટી; મહેસુલનો જુઓ માથે રાખનારો અધિકારી તે.

પટવાસ, પું. [સં.] તંયુ; કપડાનું ધર; રાવહી.

પટવો, પું. રેશમની દોરીઓ વણનારો તેમજ તેની યંથણીનું કામ કરનારો; રેશમની દોરીથી સોનાના મણકાને યંથા આપનારો. (૨) એ જાતનો ધંધો કરનારી નાતનો એકએક માણસ તે:-પટવાશેરી.

પટહ, નં. [સં.] નગારૂં, ઢાલ.

પટંતર, નં. કપડાની આડ તે; અંતરપટ; આંતરો; પટદો. (૨) અંતર; જુદાધ; ભિન્નભાવ; ભેદ.

પટંતરે, અં. પશોક્ષે; ગર્ભિત રીતે; આડકતરી રીતે; ખુલ્લે ખુલ્લું નહિ એમ. ઉં પૂછી વાત પટંતરે; સાચું બોલ સુજણ. સામળ.

પટંતરો, પું. આંતરો; પડદો. (૨) ભિન્નભાવ; ભેદ; જુદાધ.

પટાઉ, વિં. પટાવી-ફેસલાવી જાય એવું; ધૂતું; પટાવીને કામ કાઢી લે એવું.

પટાકડી, અં. પટ એવો અવાજ થાય એમ કરવું તે; જોરથી આંગળીઓ છટકાવી અવાજ કરવો તે; ચપટી. (૨) જે માંથી 'પટ' એવો અવાજ થાય તે; નાનો બડાકો થાય એવી કરામત-ખનાવટ તે; ફટાકી; પિસ્તોલ; તખ્તો; પટ પડે અને અવાજ થાય એવું હથિયાર તે;-એની પટાકડીથી હું ફરી જન્મશ નહિ.

પટાકો, પું. પટ; એવો અવાજ તે; એ ચીજોના અફળાવાથી થતો એવો અવાજ. (૨) ફટાકો; હળવો ધડાકો.

પટાકે, પું. ઘોડાનો તંબ. (૨) તરત.

પટારા, પું. [અં.] ગાંઠોગાંઠોવાળો એક કંદ; ખટાકા; ગાંઠડી.

પટારાર, વિં. જેણે ખેતર-જમીન વગેરે માલમિલકત અમુક વર્ષની બાંધણીથી રાખેલાં હોય તે; જેને ભોમવટાનો હક

મળેલો હોય તે; જેણે પટારી અમુક વર્ષ ને અમુક ભાડાથી કાષ ઝીજ રાખેલી હોય તે. (૨) જેમાં પટ-જડા આંકા-લીટા પાડેલા હોય એવું તે; અટાપટાવાળું. (૩) પટાવાળો; સિપાઈ; અમુકના નામ નિશાનના પટા-તખતીથી ઓળખાય એવો તે. (૪) પટબંધ-પાટોપાટ જેણે ખૂબ જમીન સાથે રાખેલી હોય તે; પાટીદાર; જમીનદાર.

પટાપટ, અં. પટપટ; ઉપરાઉપરી; એક પછી એક તરત.-એ તો પટાપટ જવાય આપે છે. (૨) ટપટપ એમ; સામસામે બોલચાલ થતી તે.

પટાપટી, અં. જેમાં જડાપાતળા લિસોટા પાડેલા હોય તેવું તે; નાના અને જડા પાતળા આડાઅવળી પટા પાડવા તે. (૨) બોલબોલા; ઝગોડો.

પટાખાજ, વિં. પટા ખેલી જણનારો; ચારે તરફથી શરીરનું રક્ષણ થાય એમ લાકડી કે હથિયાર ફેરવી જણનારો (૨) યુક્તિથી કામ લેધ જણનાર; ખેલાડી; દાવપેચ જણનારો.

પટામણી, અં. પટાવવું તે; પટાવી જણવાપણું; પટાવવાની આવડ તે; કાલાં ઘેલાં કાઢી તથા મીઠુંમીઠું બોલી અથવા સમજાવી સાચવીને કામ કાઢી લેવાની યુક્તિ અથવા આવડ તે; ફેસલામણી, પટામણું.

પટામણું, નં. પટામણી; પટાવવું તે. (૨) વિં. પટાવી જાય એવું; મીઠું મીઠું બોલી-સમજાવીને કામ કાઢી લે એવું.

પટારી, અં. નાનો પટારો તે; પેટી.

પટારો, પું. મોટી પેટી; લાકડાંનાં પાટિયાંની બંધ કરી તથા ઉઘાડી શકાય તેવી મજબુત ચોરસ ખનાવટ. તે લોખંડથી જડીને બહુ મજબુત અને મોટી ખનાવેલી હોય છે.

પટાવત, પું. સૈનિક સેવા બળવવાના બદલામાં રાજ્યની જમીનના પટ-મોટા ભાગ ભોગવનારા ગરાસિયા, સામંત લોકો; નાના નાના જમીનદાર. રાજકુટુંબના અને ખીન્ન, રાજ્યમાં લાભ તેમજ ભાગ ધરાવનારાઓ તે. લશ્કરી ગદ્દ આપવાની સરતે-રાજ્યની જમીન ભોગવનારાઓ તે. (૨) રાજના મોટા અધિકારવાળા મુખ્ય જમીનદારો તે.

પટાવવું, કિં. સ. મીઠું મીઠું ખોલી આથા આપી સમજવું-મરમાવું; છેતરવું; ઠગવું. સમજવી લેવું; પ્રિય તથાને આશ્વાસન આપી શાંત કરવું-રાખવું તે. ફાસલાવવું; વહાવું. મીઠી અને પ્રિય વાણીએ ઉડાવવું; શાંત રાખ્યા કરવું; યાચોયાખડી કર્યા કરવી.

પટાવાળો, પું. સરકાર અથવા અમુક સંસ્થાનો નોકર છે એમ બતાવનાર પટા-તખતીવાળા ચિહ્નનો પટો પહેરનારો નોકર; સિપાઈ; ચપરાસી.

પટિયાં, ન. વાળના સફાઈદાર પટા તે; સુંદર દેખાતા માટે કપાળ ઉપર વાળના સફાઈદાર પટા પાડવામાં આવે છે તે; વાળને ઢળતી પાટે હોળીને સારા લાગે એમ રાખવા તે.

પટી, સ્ત્રી. બહુ પહેળો નહિ પણ લાંબો ધણો એવો લાકડા, લુગડા કે કાગળનો કકડો-ચીરો તે; ચિંદરડી; ચીપ; લંબાણ પટે ફાડેલો-ચીરેલો કકડો. (૨) ખપોટી. (૩) મલમ ચોપડેલી લુગડા કે કાગળની નાની ગાળ કે ચોરસ કકડી. (૪) થીંગડી, પાતળી લાંબી ને સાંકડી ચિંદરડી તે. કિં. પ્ર. પટી મારવી. પટી ચોઢવી.

પટ્ટ, વિ. [સં.] ઢક્ક; ચતુર; પાવરકું; પ્રવીણ; કસબી. (૨) ચતુર; ચંચળ; ચાલાક. (૩) ઢહાકું; શાણું. (૪) સ્ફુટ.

પટ્ટાવેડા, પું. ઢહાપણ વેડા; ચિખાવલાવેડા. શાણપણ.

પટ્ટતા, સ્ત્રી. [સં.] ચંચળાઈ; ચતુરાઈ. (૨) આવડ; પ્રવીણતા.

પટ્ટવ, ન. [સં.] ચંચળાઈ; પટ્ટપણું.

પટેલ, પું. સંધનો, નાતનો કે અમુક ટોળાનો વડો તે. (૨) તલાટી સાથે રહીને કામ કરનારો; ગામનું મહેસુલી કામ કરનાર વડો; મુખી. (૩) મોટો જમીનદાર અથવા ખેડુત; પાટીદાર; કણખી.

પટેલિયો, પું. પટેલ. (૨) પાટીદાર. (૩) નાતના સંધનો વડો તે.

પટેલી, સ્ત્રી. પટલાઈ.

પટો, પું. લાંબો અને જડો રંગિત ફટકો-લિસોટો. (૨) ચામડા અથવા કપડાનો કમર બાંધવાનો અથવા ખભે નાંખવાનો પોટો; કમરબંધ; ચપરાસની પાટી. (૩) અમુક સરતોએ કરેલો વહીવટ કરવાનો અથવા ભોગવટોનો કરાર તે; મુઠતી કરારી લખાણ; સંદ. (૪) સામાનો ધા ઝિલાય એમ પોતાના શરીરની આસપાસ લાકડી અથવા તરવાર ફેરવવી તે; પોતાની જાતના રક્ષણને માટે લાકડી કે તરવાર ફેરવતાં આવડવી તે; તે ફેરવવાની કળા અથવા આવડત.:-પટા ખેલવા-રમવા. (૫) પહેળાઈએ કમ અને લંબાઈએ ધણું વધારે એવું ચિંદરકું-ચીરો તે. જમીનનો કે લુગડા વગેરેનો. (૬) આકો; લીટા; શળ. (૭) બેધારી સીધી તરવાર; ચુમો. (૮) મોટી પટી; થીંગડી.

પટોપટ, અ. એક પછી એક પટપટ એમ; ટપોટપ; તરત; એકદમ; વગર વિલંબે; પટપટ-સપાટાબંધ. (૨) વારા ફરતી તરત ને તરત.:-કણું કે તરત પટોપટ ઉઠીઉઠીને આદ્યા ગયા.

પટોળ, નં [સં. પટોલ] એક જાતની વનસ્પતિ અને તેનું ફળ તે.

પટોળી, સ્ત્રી એક જાતનું સુંદર રંગિત ક-પડ:-પાટણની પટોળી.

પટોળું, નં [સં. પટોલું] મુલાયમ કુમા-શનું એક જાતનું રંગિત સ્ત્રીઓને પહેરવાનું કપડું. ઉં બાળું પાટણ દેશ, જિલ્લે પટાળાં નીપજે. રાણકદેવી.

પટ્ટ, વિં મોડું; વડું; મુખ્ય:-પટ્ટપ્રધાન. (૨) અં તરત; ઝટ; પટ.

પટ્ટન, નં [સં. પટન] નગર; શહેર:-પટ્ટન સો દેશ. (૨) પાટણ. ઉં પટ્ટનપુરથી પ્રથમ વસેલું.

પટ્ટિકા, સ્ત્રી [મં.] પટી; ચીપ; ચીર; ચિંદરડી.

પટ્ટિશ, નં [સં.] એક હથિયાર. તે કુહાડી જેવું અને હાથાવાળું હોય છે.

પટ્ટો, સ્ત્રી ઉપરા ઉપરી ગેઠનાં પડ આવે એમ વાળેલી ગડી તે; પડ-પડવાળી તે પટી:-પાનપટ્ટી; ખીડી. (૨) પટી; ચિંદરડી; ગોળ કે ચોરસ નાનીસી થીંગડી તે; ડગળી.

પટ્ટું, નં પડું.

પટ્ટી, પું (સં. પુટ) ખાખ પીને અલમસ્ત અનેલો હોય એવો તે. (૨) વિં મસ્ત મજબુત; જેનું શરીર પુષ્ટ ને સંગીન હોય તે; મ્તયર જેવો તે.

પટ્ટણ, સ્ત્રી પડણ; સાડું; બોલી; સરત; કરાર.

પટ્ટન, નં પાઠે કરવું તે; જાણેલું મજબુત. (૨) વાંચન.

પટ્ટનીય, વિં [સં.] મજબુત થોડા; પાઠ્ય.

પટ્ટવું, જીં પડવું.

પટંગ, પું [સં. પ્રસંગ] સહવાસ; પરિ-મય. (૨) વગસમ; લાગ. (૩) ચાલ; રિવાજ.

પટાણ, પું અફઘાનીસ્તાન તરફના મુસ્લ-

માનોની એક જાત; મુસલમાનની એક અટક. (૪) વહાણની પીઠ.

પઠિત, વિં [સં.] પાઠે કરેલું; મજેલું; જેનો અભ્યાસ કરેલો હોય તે; બોલેલું.

પઠે, અં પેઠે; માફક; પેઠે.

પઠ, નં વળું; થર; અસ્તર, (૨) દળ; પતું; પાતળું આચ્છાદન; ફેતરું. (૩) ગડી; કદલી. (૪) પડદો; આંતરો.

પઠણું, નં [સં. પાઠવું] પાસ; બાણ. (૨) કાષ્ટ ચીજની બાણ તરફનો ભાગ તે; પાસા તરફનો ભાગ. (૩) પક્ષ; તર-ફણ; તડ. (૪) સહાય; કુમક; મદદ.

પડગારવ, પું ગોરવનું સામું જમણ આપવું તે; બદલાવું જમણ; સામો વિવેક કરવો તે. પડઘમ, સ્ત્રી મોડું ઢાલ; ડાંડિયાથી ડાકીને વગાડવાનું મોડું ચર્મવાદ.

પડધી, સ્ત્રી વાડકા, પાલા અને ભોટા વગેરે તળે ઉઠાણી જેવી બેસણી તે. (૨) લાડ અથવા માટીના ગોળાને જોરથી જમીન ઉપર પછાડતાં તેની તળેની બેસી ગયેલી બાણ તે:-લાડને સારી પડધી પાડળે. (૩) [પ્રતિષ્ઠા] થોડાના પગની તખ્તડી તે; જમીન ઉપર થોડાના પગ પડતાં થતો એવો ચાલુ અવાજ તે. ઉં પડધી વાજે થોડીલાતણીર.

પડધો, પું [સં. પ્રતિષ્ઠા] વનકુંજમાં, દેવળના છુમ્મટમાં અને મોટાં વાવ કુવાદિ નવાણોમાં થતા અવાજની સાથે વાતાવરણમાંથી સામો અવાજ થાય છે તે; પ્રતિધોષ; પ્રતિધ્વનિ; પડધો. કિં પ્રં પડધો પાડવો=ફેંકો વગાડવો.

પડધંક, પું પડધો; પ્રતિધ્વનિ. (૨) વિં [સં. પ્રસંગ] મોડું; કદાવર; પડધંગ.

પડધંગ, પું પડધો; બોળો.

પડછાયા, પું પ્રતિચ્છાયા; ઓળો; છાંયડો. (૨) પ્રતિબિંબ. પાણી, દર્પણ, તડકો વ

ઝેરમાં છાયાશ્વ દેખાવું તે. (૩) નિષિદ્ધ વસ્તુ-માણસ વગેરેની છાયા પડવી તે. કિં પ્રં પડછાયો પડવો=નહિ ઇચ્છવા યોગ વસ્તુ વગેરેના ઓળાનો આધ લાગવો; અશુભ ઓળો પડવાથી બગડવું તે. પડછા, પું સરખામણી માટે સામે રજી કરવું તે.-માલ તારો માલ પડછે નાંખ. સરખામણી; મુકાબલો; દાખલો; દષ્ટાંત. કિં પ્રં પડછે નાંખવું. (૨) સોટા જેવો સીધો ઉંચો અને ઠડક એવો જે તે; બરછા જેવો જે તે.

પડતર, વિં પડી રહેલું; ખેડીને વાવ્યા વગર રાખેલું હોય એવું (ખેતર-જમીન વગેરે):-પડતર જમીન; પડતર ખેતર; ખાલી; નહિ રોકેલું. ખરાબાની જમીન. (૨) નહિ વેચાયેલું; પડી રહેલું:-જીતો પડતર માલ. (૩) ખરીદ કરતાં આપવી પડેલી જે કિમ્મત હોય તેટલાનું; ખરીદ કિમ્મતનું; ખેડેલા દર મુજબનું; ખેસરણ પ્રમાણનું:-પડતર કિમ્મતે માલ આપીશું અને નફા નહિ લઇએ:-પડતર ભાવ=પડેલી જે કિમ્મત તે. પડતર ભાવે આપ્યું છે.

પડતલી, સીં અડાકુ બરવાની ચામડાની લાંબી કાથળી.

પડતાળવું, કિં સં ઉખાડી નાંખવું; ખોદી નાંખવું; ફેરવી-તણે ઉપર કરીનાંખવું. (૨) અદાળવું; ઝીકવું. (૩) સરખાવવું; મેળવવું.

પડતી, સીં પડતી-નયણી હાલત તે; ઉતરતી સ્થિતિ તે; અસ્ત; અવદશ્યા; અપકર્ષ; ઉત્તરાવસ્થા. (૨) નતિ; નમતી; પ્રતિહિન પાત થયે જેવો તે. ચઢતીથી ઉલટ તે પડતી.

પડતીદશ્યા, સીં નયણી ને પડી જતી હાલત-સ્થિતિ તે; અવદશ્યા; આપતકાળ.

પડતીરાત, સીં જમતી-વધેલી રાત; મોડી રાતે એમ. હં પડતી રાતે પહારજો, પ્રી-

તમ કોઇ નથી ખેડુંજીવાહોજી. દયારામ. પડતું, નં પડવું તે; ઉંચેથી નીચે નંખાવી દેવું ત.-પડતું ચૂકવું. (૨) ઘૂસવું તે; ડોળામાં અમુક સ્થાનમાં, નંખાવી દેવું-આંધળિયાં કરીને એકદમ ચેસોજવું તે:-એ તો જ્યાં ત્યાં પડતાં નાંખે છે. (૩) વિં ઢળતું; નમતું; નીચેની બાજુએ જતું; ઉતરતું; ઉંચેથી નીચે આવતું; ખરતું. હં કયી વહુ તે ગામની ગરાસણીરે, પડતેલાં ઝીલે છે ફૂલરે, પારવો કોણેરે ઉડાડીઓરે. પડતો, પું પડછા; બળ; શક્તિ; પરતો; પ્રત્યય. પડથાર, પું [સં. પરિ+સ્ત્] પરથાર; સરખી-પપાટકરેલી એવી જમીન; ઝોટલી; ચોક.

પડદી, સીં નાનો પડદો; અંતરપટ; આંતરો. (૨)=ઘેટની બિંત; પાટિયાનો પડદો.

પડદું, નં લુગડે બાધેલું ધાસ.

પડદેનશીન, વિં પડદાનું; પડદામાં રહેનાઈ; મર્ચાંદશીલ; ઓઝલનું.

પડદેપોશી, વિં પડદેનશીન; પડદામાંનું; પડદે ધાસેલું; ઓઝલમાં-જનાનામાં રહેતું હોય એવું તે.

પડદો, પું [અ. પદ્મ] ઘેટ, પાટિયાં, ધાસ, અને કપડા વગેરેનું આવરણ તે; આડ; આંતરો. ઘેટનો પડદો=ગિલ્લું, પાટિયાનો પડદો, ફેડકાળ, ધાસનો પડદો-ઢાકું અને કપડાનો પડદો તે અંતરપટ. (૨) પાણી, પવન અને તાપ પડનો અટકાવવાનું આચ્છાદન તે. છત; ઢાંકણ; છત; ચિત્તાન; ચંદરવો. (૩) નજર પડે નહિ અને પેલી તરફ બહાર દેખાય એવું આવરણ તે; અક; ટદી. (૪) અવગુંઠન; બુરખો. (૫) સારંગી અને સતારના જીલ જીલ સર કાંદે એવા તારની ગોઠવણ તે. (૬) જેની ઉપર હવામાં થયેલા અવાજનો તરંગ અથડાઇને સંભળાય છે તે કાનમાંની બાજુક ત્વચાનો

હોળ:-કાનનો પડદો. (૭) ઓઝલ; જ નાનો. (૮) લાજ; શરમ; મર્યાદા; મ-લાજો. (૯) વિવેક; અદ્ભ. (૧૦) શુભવાત; રહસ્ય. (૧૧) અંઝરખાનું આગલું કોઠા નીચેનું વચલું કપડું. (૧૨) આમડી; હાલ વગેરેનું જે પાતળું પડ-ફેતરું વગેરે તે. (૧૩) કમાડ; આરણ્ય; ઢાંકણું; દારૂલક. કિં ૫૦ પડદો ઉધાડવો=ખુલ્લું કરવું; જાહેર કરવું; ઢાંકેલું હોય તે ઉધાડું કરવું. પડદો કાઢી નાંખવો=શરમ-ઓઝલ કાઢી નાંખવો; લાજ મૂકી દેવી; મોકળું કરવું. પડદામાં રાખવું=જનાનામાં રાખવું; છાનું રાખવું. પડદો ખોલવો=છાની વાત હોય તે ઉધાડી પાડી દેવી; ખુલાસો કરવો. પડદો ફૂટી જવો=છુપી આખત ઉધાડી પડી જવી; કપટ હોય તે ખુલ્લું પડી જવું. પડદો રાખવો=બિનનભાવ રાખવો; છુપાવવું. રહ-સ્ય રાખવું. પડદો પડવો=ઢાંકાઈ જવું; બંધ પડવું. પડદો પાડવો=છુપાવી દેવું; ઢાખી દેવું; ઢાંક પિછોડો કરવો. ૩૦ પ્રં પડદા પાછળ હોવું=નજરે પડે નહિ એમ હોવું. કહેં પડદા પાછળ રહીને ધા કરવો=છુપાઈને મારવું; દગો કરવો. પડદા-ખીખી=લાજુલાડી; શરમાળ માણસ. પડદાની વાત=છાની વાત; અંતરની વાત.

પડનાળ, સ્ત્રી [સં. પ્રજાલિકા] પાણી ઝીલીને વહેવરાવવાની ધાતુની નીક. (૨) વહીવટની પરંપરા તે.

પડપડવું, કિં અં ૦ પડપડ એમ થયું; કડકડવું; પડપડ એવો અવાજ થવો.

પડપડાઈ, પું ૦ પડપડ થયું તે. (૨) સડસડાઈ; ઝટપટ.

પડપડિયાં, નં ૦ પડપડ એવા અવાજ સાથે ઝાડો થયા કરવો તે; અતિસારથી પીડાવું તે; ઝાડાના ફરફથી પીડાયા કરવું તે. કિં ૫૦ પડપડિયાં ખોલાવવાં=અતિસારથી પીડાવું.

પડપુ, નં ૦ વિં સુકાઈને પાપડી જેવું થઈ ગયેલું હોય તે; દુર્બળ થઈ ગયેલું હોય એવું તે.

પડપુછ, સ્ત્રી ૦ પુછપરછ; પુછમાછ. (૨) તપાસ કરવી-વિગત પૂછી તે.

પડખીડિયું, નં ૦ લખેલો કાગળ ખીડવાની કાગળની કોયળી; કાગળનું ઘર; કાગળ ખીડાય એવી પડી.

પડખીડો, પું ૦ ખીડેલા કાગળનો લખેલો.

પડભિંતિયું, નં ૦ ભિંતની અંદર અથવા બે ભિંતોની વચ્ચે માલ મિલકત છુપાવી રાખવાને કરેલો સંચ તે; ભિંતમાં અવકાશ રાખીને કરેલું ભંડારિયું; બે ભિંતો વચ્ચે રાખેલો અવકાશ.

પડવરસી, સ્ત્રી ૦ બરદાસ; સંભાવના; ચાકરી. (૨) પરોણાગન.

પડવાયો, પું ૦ ખાટલાના પાયા તળે મૂકવાનો લાકડોનો જોળ કકડો. (૨) જમવા બેસતાં કેટલાક લોક પગ તળે જે અદિંગણ રાખે છે તે.

પડવાસ, પું ૦ પિછોડીના લુગડાથી પવન ઉડાડવો તે. ખળીમાંના ફેતરાં ને હુડાવાળા અનાજને સાફ કરવા-ઉપણુવા માટે પવન નાંખવો તે. કિં ૫૦ પડવાસ નાંખવો=પવન નાંખવો.

પડવું, કિં અં ૦ (સં. પત્ર) કોઈ પણ ચીજનું ઉંચેથી નીચે આવવું; ખરવું; ગરવું. (૨) ઉલું હોય તેનું આડુંથયું; નમવું; વાંકુંવળવું. (૩) ઓછુંથયું; બંધથયું. (૪) ઘટીજવું; (૫) ભેવાઈ જવું; મ્હાન થઈજવું; ઝાંખા થઈજવાવું. (૬) વચમાં નડવું; હરકત થવી. (૭) હોવું:-તમે મોટા માણસ પડ્યા. (૮) આળસુ રહેવું; નકામું બેસી રહેવું. (૯) કામમાં શુધાવું; આથે ભેવું. (૧૦) ધા વાગવાથી જમીન પર પડી મરવું;

ખપીજવું; માર્ગા જવું. (૧૧) તામે થવું; કયાં વગર નહિ ચાલવું. (૧૨) અમુક ભાગે-કિમ્મતે વહેંચાતું-આવવું. -ત્રણની રાશ પડી. (૧૩) છાયા રૂપ બનવું; સ્વરૂપે આવવું. -વિલાયતી રંગ કાળો તો પડશેજ. (૧૪) આવીઅડવું; પ્રાપ્ત્યવું. -માથેપડવું તે કરવું. (૧૫) નિર્ભય-તાથી ધૂમવું; અંપલાવું. -તે મેદાન પડ્યો. (૧૬) ઉડવું; પ્રકટવું. -ઝેની છબિ સારી પડી. (૧૭) પુંડે લાગવું. -તે ઝેની પાછળ પડ્યો છે. કિં પ્રાં સમજ પડવી=સમજાવું. ઉજડપડવું=વેરાન થઈજવું. ધાડ પડવી=કલટવું; ધણાનો એક સાથે ધસારો થવો. ખાતરપડવું=ચોરીયતી. રસ્તો પડવો=માર્ગ પડીજવો. ગળે પડવું=ખાજવું; વળગવું. નામ પડવું=અમુક નામે ઝોળા ખાવું. ગળું પડવું=ગળાનો કાકડો ઢીસો થઈજવો, તાળવું બેસીજવું. અવાજ પડવો=સંભળાવું. શીકા પડવું=જાંખા થઈજવું. આસડાં પડવાં=ડપકો મળવો. નરમ પડવું=કમીથવું. પગેપડવું=નમી જવું; આ-જીજ કરવી-માફ માગવી. રસ્તે પડવું=ચાલ્યા જવું. મરીજવું. -ડોસો પરવારીને રસ્તે પડ્યા. માથે પડવું=કામમાં નહિ આવવું, ભોળરૂપ થઈ પડવું. આગળ-ખહાર પડવું=ગહેરમાં આવવું. હાથ પડવો=સારી પેટે મળી આવવું. ભારે પડવું=કઠણ-મુશ્કેલ લાગવું. નહિ ચલાવી સેવા રૂપ થઈજવું. બંધ પડવું=અટકી જવું. ઉધાડા પડવું=પુલ્લા થવું; જાહેરમાં આવી જવું. કહેવું પડતાપર પાડું. પડ્યા તો કહે નમસ્કાર થયા. પડશે તેવા દેવાશે. પડપડ, તો કહે સદાબદી. પડ્યો પોદળો ધૂળ લઈને ઉઠે. રૂ. પ્રાં પડી પડોળે ભાત, ફાટે પજી શીટે નહિ.

પડવે, પડવો; પડેનો પડેલો દિવસ.

પડવૈયો, પું. લાકડાનો કકડો; પાયાનું ટેકણ. પડવો, પું. [સં પ્રતિષદ્] પખવાડિયાનો પહેલો દિવસ; પહેલી તારીખ.

પડસુદી, સ્ત્રી. પરસુલી; મેંદા.

પડળ, નાં [સં. પટલ] આંખે આવેલું છારીતું પડ-ઢાંકણ તે. (૨) અંતરપટ; આડો પડદો તે; અંધારી. પડળ ઉતરાવવાં=આંખ ઉપર આવેલી અંધારી-મોતિયો ઉતરાવવો તે. ભાન ઢેકાણે લાવવું. પડા, પું. આંગળાં અને હાથની છાપ-ચિહ્ન તે; યાપા; સ્વસ્તિક. ઉં આજ આનંદનો આધ; કંકુકેશ પડા પડ્યારે. મિરાંખાઈ.

પડાઈ, સ્ત્રી. પતંગ.

પડાઉ, પું. દરિયાને કિનારે કિનારે અને છાછરી ખાડીઓમાં માલ વગેરે લઈ જનારે નાવું વહાણ; મોટો મછવો.

પડાઉ, વિ. પડાવી લીધેલું હોય એવું; પાડો-ઝૂંટવી લીધેલું. (૨) પાડી લેનાર. (૨) પડી રહેલું; ઠંડું પડી ગયેલું. -પડાઉ માલ.

પડાક, અ. તરતજ; ચટ લઈને; એકદમ; અટ-એ કંઈક બોલ્યો કે તેણે પડાક લાકડી ઉપાડો. (૨) ઝાચિંતું; એકાએક; વગર વિલંબે. -પડાક હાથ પકડી લીધો.

પડાપડ, સ્ત્રી. ઉપરા ઉપરી-એક એકની ઉપર પડવું તે; કોઈ ચીજ સેવા કે આપવાને માટે ધસારો કરવો તે. (૨) સરસાઈ; સ્પર્ધા; હોંસાતુંસી; ધમાલ; ધાઈ; અતિ ઉતાવળ.

પડાપડી, સ્ત્રી. ઉપરા ઉપરી પડવું તે; ધમાલ; હોંસાતુંસી. પડાપડ.

પડાણ, પું. તળ નાંખીને ઉતરવું પડવું તે; મુકામ; છાવણી.

પડાવવું, કિં. સં. પડાવી લેવું; જોરથી અથવા ફેસલાવીને લઈ લેવું; આંચકો લેવું; ખુચીલેવું.

પડાળ, નાં છાપરાના બે ઢોળાવમાંનું એક

તરફનું છાપડું તે; મોભની બે બાજુઓ-
માંની એક બાજુ તે.-આગલું ને પાછ-
લું પડાળ.

પડાગિયું, વિ. પડાળવાળું.-એક પડાગિયું.
પડાળી, સ્ત્રી ચોક ઉપરના લાંબા અને છુટા
-બારણાં વગરના ખુલ્લા ભાગ ઉપર એક
અથવા બે પડાળિયાં છાપરાંવાળા ઝોરડા
-ખંડ તે. ખુલ્લાં છાપરાં; અડાળી.

પડિયું, નં. ધંટીતું પડ તે; પડ. (૨) કાપર
ચીતરો સાપ; પેડવું.

પડિયાણું, નં. પડતર; નહિ વાવેલું ખેતર.

પડિયો, પું. ઢિયો; પાંદડાને સળાઓ મારીને
કરેલી કટોરી; વાડકી.

પડી, સ્ત્રી પાંદડાને વાળીને બનાવેલો પડીકી.

પડીકું, નં. ચૂર્ણ જેવી વસ્તુની કાગળ અથવા
પાંદડાની પડીકી તે; પુડી.

પડીકમણ, નં. આવક ભોક પાપ નિવારણાર્થે
સ્તુતિ કરે છે તે; મારીની પ્રાર્થના.

પડીકાર, પું. કાંડી પીઠનાર.

પડો, પું. મોટી પડી અથવા પડીકું તે.-કં-
કુનો પડો. (૨) જીડો; બારી; નાનો પુજો.
:-તમાકુનો પડો. (૩) [સં. પટ્ટ]
નગાર; ઢોલ.-પડો વગડાવવો. ૩૦ પ્ર.
નગરપડો=ઢંઢેરો. ઉં નગરપડો વજડાવી-
ઓ, વર્તાવી છે આણ, જે નહિ આવે
રણુવિષે, તેના લક્ષ્યું પ્રાણ. સામળ.

પડોપાંદડી, સ્ત્રી સુગંધિદાર વનસ્પતિનાં
પાંદડાના જુકો; સુગંધિદાર પાનના જુકાની
પડીકી આ વનસ્પતિ જુકામાં ખૂંધવાના
કામમાં આવે છે.

પડોસ, પું. [સં. પ્રતિ+વાસ] બેડાબેડ
કે આસપાસ-નજીકનો જે વાસ તે; નજી-
કનો જે વસવાટ તે; પાસેના વાસ તે.
(૨) નજીક રહેનાર; પાસે અથવા આસ-
પાસ રહેનારા ભોકો તે.-સારો પડોસ
શોધવો. (૩) પાસે; નજીક.

પડોસણ, સ્ત્રી પડોસમાં રહેનારી સ્ત્રી; પાસેના
ધરમાં રહેનાર બેરી.-પડોસણ સારી હોય
તો સ્ત્રીઓને બેસવા ઉઠવાનું ઠીક પડે.

પડોસી, વિ. પડોસી-ઓ. પાસેનાં ધરમાં
રહેનાર તે; નજીકના વાસવાળું; પાસેના
ધર-આમનું હોય તે; મહોલ્લાતું. અડોસી
પડોસોરે, મધે મહેલમાં મારે.

પઢ, પું. વડોબીર; આગેવાન.

પઢવું, કિં. સં. બોલવું; ઉચરવું; અવાજ
કરવો. ઉં પઢોરે પોપટ રાજરામના,
સતી સીતા પઢાવે. (૨) બણવું; લખતાં
વાંચતાં શીખવું. (૩) પાઠે મોઢે કરવું;
ગોખવું; મુખપાઠ કરવું; પાઠે કરવું. પઢત
મૂર્ખ=બણેલો મૂર્ખ; બણેલો પણ ગણેલો
નહિ તે; વિદ્વાન પણ મૂર્ખ.

પઢાવવું, કિં. સં. શિખવાડવું; બણાવવું.
(૨) બોલાવવું; બોલતાં શિખવવું. (૩)
પાઠે કરાવવું.

પઢેલું, વિ. બણેલું; શીખેલું.

પણ, નં. પ્રતિગા; સરત; હોડ. (૨) ટેક;
મમત્વ. (૩) સોમન; વચન; નીમ.

પણ, અં. વધઘટ કે વિરોધ બતાવનારો અ-
વ્યય. તમે જશો પણ હું કદી નહિ જાઉં.
પરંતુ; કિંતુ; તોપણ; છતાં. (૨) નામ
કરણ પ્રત્યય.-નાનપણ, અચપણ.

પણઘટ, પું. પનઘટ; પાણીઘાટ; જળાશયનો
કાંઠો કે જ્યાં બેરો પાણી બરવાને જાય
છે તે. ઉં. પણઘટપર જઈ-બગલાની પેરે
બેસું, વેનચરિત્ર.

પણછ, સ્ત્રી (સં. પ્રત્યંચા) કામકાના બે
છેડા તણાય એમ બાંધેલી ઢોરી; તાંત
અથવા વાંસની ચીપ તે; જેની ઉપર તીર
રાખી ખેંચીને ઢાકાય છે તે; મોર્ચી.

પણતર, નં. પરણેતર; પરિણય; પરણેતર.

પણી, સ્ત્રી નાની જીડી; બારી.-મુળાપણી.

પણ, અં. નામકરણ પ્રત્યય.-પ્રમાણિકપણ;

નીચપણું. (૨) ગુણ અને રિયતિ બતાવે છે. પણું:-આળપણું-આળપણ.

પણે, અં તહિં; ત્યાં; પેલે ઠેકાણે; પેલી આજીએ; ઓલીકોર;-મારી ચોપડી પણે પડી હશે.

પણો, પું રેતી અને ધૂળ મિશ્રિત દડ. (૨) પનો; ટેટી જેવા પાકા ફળની કચુંબરમાં ખાંડ નાખીને બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ.

પણ્ય, વિં (સં.) વેચાકું; વેચવાતું તે. (૨) વેચી શકાય એવી વસ્તુ; અજર, વેચવા જેવી ચીજ તે. પણ્યસી=વેચ્યા.

પત, સીં સાખ; આખર; ટેક; પણ; પ્રતિ-
ગા:-ઈશ્વર મારી પત રાખશે. (૨) પ્રત્યય; પ્રતિવાર; પતીજ; વિશ્વાસ. (૩) ગળતકોઢ; પાંડરોગ; પંડરોગ. આંગળાં, છુટ અને નાક વગેરેમાંથી રસો ઝરે અને એમ કરતાં કરતાં ધીરે ધીરે બધા અવયવો ખરતા જાય, એવો મહા ભયંકર ચેપી અને અસાધ્ય એક રોગ. કિં પ્રં પત ખોલી=સાખ જતી રહેવી; આખર જવી. પત રાખવી =ટેક રાખવો. પ્રતિગા પાળવી તે.

પતકરવું, કિં સં ગાંઠવું; માનવું; વશ વર્તવું; ગણ્યમારવું;-તમે જાઓ, મને પત કરશે નહિ.

પતજડી, સીં પાનખર ઝડતુ.

પતત્રી, પું [સં.] પંખી; પક્ષી. (૨) ગરૂડ.

પતન, નં (સં.) પડવું તે; પાત; પડવું. કિં પ્રં પતન થવું=પડવું.-ઘર પતન બય.

પતરવેલિયાં, નં બજિયાં કરવાના કામમાં આવતાં અળવીનાં મોટાં પાન તે. (૨) એ પાનનાં બજિયાં તે; પાતરાં. અળવીનાં પાનને ચણાનો ભોટ ચોપડી ચઢવી તળીને કરેલા કકડા તે.

પતરાજ, સીં શેખી; હાંસ; કુલ; ખાલી બડાઇ કરવી તે; પતરાજી.

પતરાજી, સીં પતરાજ; ચેપે. ખોટી બડાઇ; ગર્વ; અભિમાન; હુપડ.

પતરાજીખોર, વિં બડાઇખોર; ખોટી કુલ હાક્યા કરનાર; મિથ્યાભિમાની; ડોળી; દંભી.

પતરાવળ, સીં પતરાળાંની ઝોળ-હાર તે; પતરાળી. (૨) પતરાળું.

પતરાવળી, સીં [સં. પત્રાવળી] પતરાળી.

પતરાળી, સીં પતરાળાંની હારકતાર તે. ઉં પતરાળી પુરી સરસ પડીઆ હારોહાર. (૨) પતરાળું, બાણું:-હાલ મોંધા વખતમાં તો બાર આનાની પતરાળી થાય છે. (૩) બાણું; પીરસણું:-મંદિરમાંથી પતરાળી મંગાવો.

પતરાળું, નં બાખરાનાં, મહુડાનાં, અને વડ વગેરેનાં પાંદડાંને સળીઓ નાંખી બનાવેલો ગોળ પતરા જેવો આકાર તે. જ-મણવારમાં થાળીને ઠેકાણે વપરાતી પાંદડાંની તાસક જેવી ગોળ બનાવટ તે.

પતરી, સીં પાતળી ફાતરી; પાતળી છોલ; ચપટું નાતું પતરું તે:-પતરીવાળો રૂપિયો.

પતરું, નં (સં. પત્ર) પાંદડા જેવો પાતળો ને ચપટો ધાતુનો ધાટ તે; ટીપીને ચપટું કરેલું ધાતુનું મોટું પાત્ર. (૨) મોટી કથરાટ; છછરી થાળી; તાસ; તાસક:-આ મોટા પતરામાં ભોટ બાંધજો:-બર-શીનાં ત્રણ પતરાં વપરાયાં. (૩) છોલ; ફાતર. તાંબાનાં, ભોઠાનાં અને જસતનાં મોટાં મોટાં પતરાં થાય છે તે.

પતવણું, કિં સં સમજીતી કરવી; વાંધાનો તોડ કાઢવો; સમાધાન કરવું. (૨) ચૂકવી આપવું; માગતું લહેણું હોય તે જોડ તોડથી પુરું કરી નાંખવું; પુરું કરવું; અંત આણવો.

પતવાળ, સીં પતરાવળ.

પતવાળી, સીં પતરાળી.

પત્તુ, કિં અં પુરૂં સમાધાન થઈજવું;
નિકાલ થવો; તોડ આવવો; સમાધાન થવું.

(૨) માગતું લહેણું હોય તે ભરપાઈ થવું;
ચૂકવું. પતી જવું=અંત આવવો. ચૂકી
જવું:-શેઠ પતી ગયા એટલે હવે તમારું
લહેણુંએ પતીગયું જાણવું.

પતળવું, કિં અં રૂવું; ગુસ્સે-નારાજ
થવું. (૨) ફરી જવું; નામુકરજવું; પલ-
ટાઈ જવું. (૩) પલળવું; નરમ થવું.
(૪) પિંગળવું; ગળીજવું.

પતંગ, પું (સં.) હવામાં ઉડે ચઢે એવી
પાતળા કાગળની એક ખતાવટ; કનકવો.
(૨) એક જાતનું પીળું ને સુગંધદાર લાકડું.
પતંગના લાકડામાંથી રંગ નીકળે છે અને
ગુલાલ અને છે. (૩) તીડ; તીટીધોડો.
(૪) કુડું; પતંગિયું; ચોમાસામાં થતું
રંગબેરંગી નાજુક ને મોટી પાંખનું જીવડું.
(૫) પંખી. (૬) સરજ. કિં પ્રં પતંગ
અગાવવો=હવામાં પતંગ-કનક ચઢાવવો.

કુદાની પાંખ ઉપરના અને પતંગના
લાકડામાંથી નીકળતા રંગને ઉડી જતાં
વાર લાગતી નથી તેથી થોડા વખતમાં
ઉડી જાય એવી ભભકને માટે કવિઓએ
‘પતંગરંગ’ની કાણુ બંધુરતા માટે ઉપમા
ચોખ્ખી છે. ઉં આ તન રંગ પતંગ
સરીખો, જતાં વાર ન લાગેજી.

પતંગિયું, નં રંગ બેરંગી પાંખોવાળું
ચોમાસામાં થતું એક જીવડું; કુડું. પત-
ંગિયાની પાંખો નાજુક અને ખડખડ સુંદર
રંગની હાંટવાળી હોય છે. કેટલાંક મોટાં
પતંગિયાની પાંખો તો હાથેથી જોડી
મોટી અને ખડખડ-ખુલ્લ-ભભકવાળા રં-
ગની હાંટદાર હોય છે. આ જીવ તેજ
ઉપર આધોળા થઈ તૂટી પડે છે. તાપ-
ણીમાં અને દીવામાં પડી તે બળી મૈ
છે, તે ઉપરથી મોહાધિતા માટે પતંગિયાની

માફક પડવું, એમ કહેવાય છે.

પતંગલિ, પું (સં.) એક મોટો વૈયાકરણી
અને થોગો. એની મુનિમાં ગણના છે.
પાણિનિના અષ્ટાધ્યાયી વ્યાકરણ ઉપર
એમણે ભાષ્ય કરેલું છે. તેમ સાંખ્ય દર્શ-
નની સામે થોગ લખી ઈશ્વર છે, એમ
દર્શાવી આપ્યું છે.

પતાકડું, નં કાગળ અથવા પાંદડાનો નાનો
કકડો તે; પતું; પત્ર તે; પુંકાના કાગળનો
કકડો; પતરાનો કકડો. (૨) કાગળ;
ચીઠી; પત્રિકા:-એક પતાકડું લખવાનો
એ તમને વખત ન મળ્યો ?

પતાકા, સ્ત્રી [સં.] ધ્વજ; વાવટો; નિશાન;
નેજો. ઉં ધ્વજપતાકા ફરફરે.

પતાવવું, કિં સં કરજ અથવા કળ્યાનો
તોડ કરવો-કાઢવો તે; પુરૂં કરવું; સમા-
ધાન કરવું; ટુંકાવવું; સમાપ્ત કરવું. (૨)
સંતોખવું.

પતાસાં, જીવં પતાસું.

પતાસું, નં ખાંડની ચાસણીની ગોળ પર-
પોટિયા ચકતી તે; ખાંડની એક મિઠાઈ;
ખાંડની ચાસણીની ચપટી ગોળ ટીકડી-
ગોળી તે. ખ. વ. પતાસાં.

પતાળ, જીવં પાતાળ.

પતાળિયું, વિં પાતાળનાં પરમાણું લઈ
આવે એવું; ઉંડા મનનું,-જેનો ભેદ કાઢને
ખખર પડે નહિ એવું.

પતિ, પું [સં.] સ્ત્રીનો ધણી તે; વર; સ્વા-
મી; કંથ. (૨) માલીક; ધણી; શેઠ; સ-
ર્વોધિકારી:- પૃથ્વીપતિ=રાજ. બંકાપતિ
=વંકાનો રાજા અથવા માલીક તે. પતિ-
પત્ની=વરવડ; ધણીધણિયાણી, માટી ભેયર.

પતિત, વિં [સં.] પડેલું; પડી ગયેલું. (૨)
જાતિ, ધર્મ, અને નીતિ વગેરેમાંથી ની-
કળી ગયેલું. (૩) પાપી; દુષ્ટ.

પતિતપાવન, વિં [સં.] પાપીને પાવન કર-

નાર; તારનાર; પહેલાનો ઉદ્ધાર કરનાર:-
 પતિતપાવન સીતારામ=દુષ્ટ, પાપી ને વઢી
 ગયેલાને સુધારનાર-તારનાર એવા રામ.
પતિયાર, પું. [સં. પ્રત્યય] વિશ્વાસ; ભરો-
 સો; ખાતરી; પ્રતીતિ. પતીજ. (૨) સાખ;
 આખર. (૩) શ્રદ્ધા; દૃઢતાવ. કિં પ્ર.
 પતિયાર ખોયો=વિશ્વાસ ઉઠાડી દીધો.
 સાખ ગુમાવી.
પતિયુ, વિં. પતવાળું; પાંડુરોગિયું; કોટિયું.
પતિયાર, નં. ધોળાં લવારાં; નાનાં ધોળાં
 બકરાં.
પતિવ્રત, નં. (સં.) મન, વચન અને કર્મ-
 થી એક પતિનેજ બળવાનો જે નિયમ-
 નિશ્ચય તે; શીયળ; પતિ ભક્તિ તે. (૨)
 સતીત્વ; દૃઢ નિશ્ચયે પતિ પરાયણ રહેવું તે.
પતિવ્રતા, સ્ત્રીં. સાધ્વી; પતિવ્રત પાળનારી
 સ્ત્રી તે; સતી; પતિપરાયણ સ્ત્રી; પ્રતિપ્રાણી.
પતીજ, સ્ત્રીં. [સં. પ્રતીતિ] પ્રતીતિ; ભરો-
 સો; વિશ્વાસ; ખાતરી; દૃઢ શ્રદ્ધા. (૨)
 સાખ; આખર-કિં પ્ર. પતીજ ખોવી.
 પતીજ પડરી; પતીજ રાખવી, વગેરે.
પતીજવું, કિં. અં. યષ્ઠ રહેવું; ધુરં યષ્ઠ
 જવું; અંત આવી જવો. (૨) ભરપાષ
 યષ્ઠ જવું; માગતા લહેણાનો નિકાલ યષ્ઠ
 જવો; તોડ આવવો; ખલાસ યષ્ઠ જવું;
 તોડ આવવો. (૨) મરી જવું:-ડોસી
 એક રાતમાંજ પતી ગઈ.
પણુણ, સંકેતમાં પુણ્ય, પોણાને ઠેકાણે વપ-
 રાતો સ્થળ.
પતેલી, સ્ત્રીં. તપેલી; ટોપ. સુરત ને ગુ'ખાષ
 તરફ વપરાય છે.
પતન, નં. અહેર; નગર; મોઢું ગામ; રાજ-
 ધાનીનું અહેર, પાટણ.
પત્તર, નં. (સં. પાત્ર) પાત્ર; વાસણ. (૨)
 બિશ્વા લેખાનું વાસણ; તોલકી; સડોર;
 કડવા નાગિયેરનું મોઢું કમણું; શાંડિયું.

કહેન સીખ ન આપે ને પત્તર ફાડે. (૩)
 પતરાળું; બાણું; ભોજવપાન:-કોઈના
 પત્તરમાં ધૂળ નાંખવી.
પત્તર, સ્ત્રીં. પત; પતીજ; આખર; પત્તર-
 કિં પ્ર. પત્તર રમકડી=આખર બનાડવી.
 (૨) હેરાન કરવું. પત્તર ફાડવી=હેરાન ક-
 રવું; દુઃખરેવું; રંગરવું.
પત્તરવડિયાં, નં. અળતીના પાંદડાનાં બનિયાં
 પત્તિ, પું. [સં.] પાચણ; પેઢળ; પગે ચાલતું
 લશ્કર તે. (૨) પગપાળો; ખાંડ.
પતુ, નં. [સં. પત્ર] પાંદડું. (૨) બધા કા-
 ગળનો કડકો; રમવાનું પાનું (કાગળનું).
પત્તો, પું. કામ ઠેકાણું; નામ નિશાન; રહે-
 વાનું-વસવાટનું સ્થાન તે; સરનામું. (૨)
 ઝોળખ; શોધ; ખખર; પાર; ભાગ. કિં
 પ્ર. પત્તો મળવો=ઠેકાણું જડવું; શોધ-
 મળવી, પત્તો લાગવો.
પત્થર, પું. [સં. પ્રસ્તર] પથ્થરો; પથરા.
 (૨) ઇંટ માટી ને ચુનાનું સખત ટેપું;
 ઇંટાળો. કહેન પત્થર એટલા દેવ કર્યાં.
પત્તી, સ્ત્રીં. [સં.] પરણેત સ્ત્રી; વહુ; બાપડા
 -ગુરુપત્ની=ગુરુની સ્ત્રી. પતિપત્ની=વરવહુ;
 ધણીધણિયાણી.
પત્ર, નં. [સં.] પાંદડું; પાન. (૨) ત્વચા-
 કાલ જેવી પાતળી વસ્તુ. જુનુંપત્ર;
 ભોજપત્ર. (૩) ધાતુનું પાતળું પત્ર;
 પાનું; વરખ. (૪) ધાસ અને ચિંચરાં
 વગેરેની પાતળા પતરા જેવી ખનાવટ;
 કાગળ. (૫) લખેલો કાગળ; ચીઠી; લેખ;
 પત્રિકા. ઉં. પ્રમેદ પામી પિઉ પત્ર પોત્તે.
 (૬) છાપું; ખખર-સમાચારનાં છાપેલાં
 કાગળિયાં તે; વર્તમાનપત્ર; છાપેલું જાહેર
 લખાણ તે.
પત્રક, નં. જુદી જુદી બાબતોની વિગત,
 નામ અને હિસાબી આંકડા વગેરેની લખ-
 સીલવાળો મોટો કાગળ અથવા સોપડી

તે; કોઠા, ખાનાં પાડીને આપેલી વિગત-
વાળું લખાણ; તેવા લખાણવાળા કામળ
અથવા લાંબી ચોપડી.

પત્રકાર, પું. છાપું લખનાર અને પ્રસિદ્ધ
કરનાર; વર્તમાન પત્રનો માલિક-અધિ-
પતિ; પેપર કાઢનાર-છાપીને પ્રકટ કરનાર.

પત્રભાગ, પું. [લં.] કરતૂરી અને કેસર વગેરેથી
કરેલી ભાતવાળી અર્થા તે, પત્રલેખા.

પત્રાળી, સ્ત્રી. પત્રાણીની હારકતાર. (૨)
પતરાળું; બાણું. ઉં. પત્રાળી પુરી સરસ
પડીઆ હારોહા.

પત્રાળું, નં. પતરાળું; બાળ.

પત્રાવલી, સ્ત્રી. [લં.] પત્રલેખા; પત્રભાગ.

પત્રિકા, સ્ત્રી. [લં.] નાનો પત્ર-કામળ; ચી-
ઠી; રૂઠો.

પત્રી, સ્ત્રી. પતરી; ખપોટી; ચીપ. (૨)
પત્રિકા:-જયપત્રી.

પતું, નં. પતરું.

પથ, પું. [લં.] માર્ગ; રસ્તો; પંથ.

પથરણું, નં. પાથરણું; જમીન ઉપર પાથર-
વાના કામનું જે જાડું અને રંગીત કપડું
તે; જાળમ; સેતરંજી વગેરે તે. (૩)
જોડડું તળાઇ વગેરે પાથરણું તે. (૪)
મરણ પામેલા માટે શોક દર્શાવવા આ-
વનારાઓને બેસવા માટે પાથરવામાં
આવતી જાળમ તે; શોક કરવા ભોંકો
આવે એટલે દસ દિવસનો અને મોટા
મરણે વર્ષ દિવસનો શોકનો વખત તે;
શોક સમય. કિં. પ્રં. પથરણું ઉપાડવું=
શોક કરવાનું કાઢી નાંખવું. પથરણે જવું=
શોક કરવા જવું.

પથરાણું, નં. માટી વગેરે પાથરીને કરેલી
ઉંચી જમીન; વેદી; રંગજામી.

પથરાણું, કિં. અં. પાણી, વજ્ર અને બીજી
ચીજનું આસપાસનો વિસ્તાર રોજીને પ-

કવું; ફેલાવું; પ્રસરી રહેવું. (૨) ફરીવળવું;
બાપીજવું.

પથરી, સ્ત્રી. પથરની કણી; કાંકરી. (૨)
લીસા કાચા પથરની લાળ ચોરસ કકડી,
કે જેની ઉપર હળમો અજો બસે છે;
સલાટી. (૩) મૃતશયમાં બંધાયેલો ક્ષાર
વગેરેનો મટો:-પથરીનો રોગ. પથરી થવી
-બંધાવી કહેવાય છે. અસ્મરી. (gravol,
strangury) મૃતકૃચ્છ્ર.

પથરો, પું. [લં. પ્રસ્તર] પાથણું; પહોણું;
પથર; માટી કાટ અને ખાર વગેરેનો
નક્કર મટો. (૨) જડ વસ્તુ; જેનામાં ચલન
વલન ન હોય એવી સ્થાવર ને અત્યંત
કઠણ ચીજ. (૩) હરકત; અડચણ; અટ-
કાવ કરે એવી આડખીલી; વાંધો. (૪)
જડ; અચેત; મૂઠ. (૫) કંઈ નહિ એમ;
ધૂળ-રાખ એમ; અસંભવ અતાવતાં વપ-
રાય છે:-એમાં શું મળવાનું છે, પથરો ?
૩૦ પ્રં. પથરા જેવું=મંદ; શિથિલ; આ-
ળસ; ધીરું; ટાઢું. એ તો ટાઢી પથરા જેવી
છે. કિં. પ્રં. પથરો નાંખવો=આડખીલી
આણવી; ચતું કાર્ય અટકે એમ હરકત
કરવી; ખોટા વાંધા કાઢી કે ખાલી આશા
આપી કોઇ કામ રૂઝાવાવું તે.

પથાણું, જી. પથરણું.

પથાર, જી. પથારી.

પથારી, સ્ત્રી. [પ્રા. પથારી] બોંયપર ધાસ
વગેરે નાંખીને કરેલું સુવાળેવું તે; જોડડાં
વગેરેને પાથરીને કરેલું બિજાણું; સાથરી;
સેજ; શય્યા. ઉં. કાચ પહાંચી માનીશ
સારી, બોંય પર તમપાસ પથારી. (૨)
સુવાને માટે પાથરવાનું જે ઉંન વગેરે ભરીને
બનાવેલું જે પાથરણું તે; બિસ્તર; જોડડાં
વગેરે તે. (૩) ધામા; પહાવ; મુકામ:-
ત્યાંજ પથારી નાંખી. (૪) માંદગી; મંદ
વાડ:-જે કાચ વાળો તો પછી મહી.

નાની પથારી બધી ભેવી. કિં પ્રં પથારી કરવી=ગોઠાં બિહાવવાં. સુકામ નાંખવો. માંહા થવું. પથારી સેવવી=મંદવાડને લીધે નહિ ઉઠાવું; માંદગી બોગવવી. પથારી વચ્ચે=આસન્નાવસ્થા; ખાટલામાંથી બહાર નહિ નીકળાય એવી અવસ્થા તે. પથારીએ પડીને ખાવું=નહારાં કામનાં માંદાં ફળ બોગવવાં.

પથારો, પું. મોટી પથારી; સાથરો. (૨) કાઈ પણ ચીજ અથવા ચીજોને ધણી વિસ્તાર રોકતો ઢગ તે; પ્રસાર; વિસ્તાર.

પથિક, પું. [સં.] સુસાદર; પ્રવાસી; વટેમાર્ગી.

પથિરો, પું. ફેલાવો; પ્રસાર; ઢગ. (૨) પદાર્થ; વિષય; આમત. ઉં પાંચ પથિરાથી પરા થયા, એક બ્રહ્મ રણું બાસીરે; કર્મના પાશલા કાપી નાંખ્યા, જ્યારે ઝોળખિયા અવિનાશી. ભો. બ્રહ્મ.

પથી, પું. સુસાદર; પ્રવાસી; વટેમાર્ગી; પાંચ.

પથર, પું. પથર; પાથણ. કહેં પથર એટલા દેવ કરવા=પોતાના થેય માટે જ્યાં કહિં દેવત દેખાય ત્યાં દેવને પ્રસન્ન કરવાનો ચત્ત કરવો; જુલાં ભમવું. શ્રદ્ધાથી જ્યાં ને ત્યાં દેવાર્ચન કર્યા કરવાં. પથર ખેંચવો=ધંટી તાણવી. પથરની છાતી=કહણી હૃદય. પથરનો ભમરડો=મૂર્ખ; કદીએ બણે નહિ એવો=માણસ તે. પથરપર પાણી=જેની કંઈ અસર થાય નહિ એવું ફાગટ કામ. પથરપરની જડ=અસ્થિ-તરત ઉખડી જાય એવી વસ્તુ ને વાત વગેરે તે. પથરને બચકું ભરે તો દાંત ભાગે=જ્યારે સાથે કોષ કરીને લડવા જતાં સામે જોરલાબજ થાય એમ. પથર કરતાં ઇંટ કુંભી=કંઈક સાફ, એવા અર્થમાં વપરાય છે. આવ પથરા પગપર પડ=વિપત્તિને આમંત્રવી તે; જતે દુઃખ હારી શેવું તે.

પથરિયો, પું. પથરનો. (૨) પથરી.

પથ, વિં. [સં.] હિતકારક; સ્વતંત્ર; બંધ ખેસતું; હિતકર. (૨) નં. પરહેજ; કપરી; હિતાહિત ખોરાક ખાવા ન ખાવાની રીત તે; પાનાપાન વિચાર.

પદ, નં. [સં.] પગ; પાય; ચરણ. ઉં પ્રભુ પદપંકજ સેવા. (૨) પગની ભોંયપર પડતી છાપ તે; પગલું; પગનું ચિહ્ન. (૩) ચાલતાં ખે પગલાં વચ્ચે રહેતું જે અંતર તે; એ અંતર જેટલું માપ તે. (૪) દરજ્જો; પદવી; ઝોઢો.:-મામલતદારને પદે પહોંચ્યો છે. (૫) સ્થાન; ઠેકાણું; જગા; સ્થળ. (૬) બારાખડી; બંજનમાં સ્વરો ભળવાથી થતાં જે રૂપ તે.:-કકકાનાં પદ. (૭) વાક્ય અથવા મોટા શબ્દોનો એકાદો ભાગ તે.:-દૂધ જાન, એમાં દૂધ એ પૂર્વ પદ ને બાત ઉત્તર પદ છે. (૮) કવિતાની ટુક; લીટી; અથવા એકાદ કડી તે; ચરણ.:-વંશરથના દરેક પદમાં બાર અક્ષર હોય છે. (૯) ગણિતમાં ધણી આંકડાઓમાંના તે આંકડા કે જે એક સમૂહમાં ગણાતા હોય તે. (૧૦) ચતુર્થાંશ; પા ભાગ તે. (૧૧) યાળી, વાડકા ને ભોટા, એ ત્રણ વાસણનું જે દાન આપવામાં આવે છે તે; જમવાને જોડતાં પાત્રનો સમૂહ તે. સુએલાં પાછળ અને કેટલાંક પ્રતોનાં ઉદ્ધાપનોમાં આવાં પદનાં દાન આપવાનો રિવાજ છે.

પદક, નં. [સં.] ઝોઢાના અમુક ચિહ્નવાળું ચકતું તે; ચાંદ; ઝોડી; લોલક; પગલું. મંત્ર વગેરે તાંત્રિક જંત્રના કાંઠા વગેરેની જમાં આકૃતિ આંક કે છબિ વગેરે પાડેલી હોય એવી નાની ચકતી તે. (૨) સિકકો.

ઉં સોના સાંકળી પદક જડાવ. ગીરધર. **પદ્મછેદ,** પું. [સં.] વાક્યમાંના શબ્દોને બાકરણની રીતે છુટા પાડી બતાવવા તે.

વિભક્તિ, લિંગ, વચન વગેરે સાથેનાં સમ-
માનાં દરેક શબ્દને જુદો પાડી ખતા-
વવો તે.

પદ્મચુત, વિ. (સં.) પદ-અધિકાર-ઓઢા
ઉપરથી પડેલું-ઢાઢેલું તે; પદબ્રહ્મ; સ્થાન
પરથી જિતારી નાંખેલું-ખસેડેલું તે.

પદ્મી, સ્ત્રી. ગઢાકુ રાખવાની ચામડાની ઢા-
થળી; વાટલી.

પદ્મન્યાસ, પું. [સં.] પદવિન્યાસ; પગલાં
બરવાની છટા-ચતુરાષ્ઠ; સુંદર ચાલ તે.

પદ્મપંકજ, ન. [સં.] પદ્મપી કમળ;
ચરણકમળ.

પદ્મપંથ, પું. [સં.] શબ્દોના સમૂહોની ર-
ચના; કવિતા કરવી તે; પદ્ય રચના. ઉં
પદ્મપંથ મનોહર થાય. શબ્દો અને શબ્દો-
ના સમૂહોની સારી સંકલના કરવી તે.
ગવાય એવી શબ્દોની શું થણી તે; કાવ્ય;
કવિતા.

પદ્મબ્રહ્મ, વિ. [સં.] અધિકાર ઉપરથી બ્રહ્મ
થયેલું; પદ્મચુત; ઓઢા ઉપરથી ઉઢાડી
મૂકેલું તે.

પદ્મજ, જી. પદ્મ.

પદ્મમણી, સ્ત્રી. પદ્મિણી. સુંદર ને નાજુક
ખાંધાની સુભાષી સ્ત્રી. ઉં પાટણના તુપ
નથી તુજ મહેલે પદ્મમણી રાણી.

પદ્મર, પું. [સં.] પદ્મરૂપ પાલવ; પદ્મરવાના
વચ્ચેના છોડો તે.-એ તારે પદ્મરે બાંધ.
(૨) ગાંઠ. ૩૦ પ્ર. પદ્મરૂપ=પોતાની ગાં-
ઠનું; પોતાનું, પારકું-ખીજનું નહિ.-તે
શિખા તેણે પદ્મરના આપ્ત. (૩) શરણ;
આશ્રય.

પદ્મરખાનું, ન. બકિયારખાનું; રસોડું; વીથી.
પદ્મરજ, સ્ત્રી. (સં.) ચરણ ધૂલિ; પગની રજ
તે; પાયરણ.

પદ્મસંલિપ્ત, ન. [સં.] કવિતામાં શબ્દોના
પદોની જે લલિત રચના તે.

પદ્મવિમ્બ, પું. [સં.] પદ્મચંદ્ર.

પદ્મવી, સ્ત્રી. [સં.] માનવાળી જગા; ઓધ્યા;
દરજગે; પાયરી; ઉચ્ચસ્થાન; મોટું પદ;
પ્રતિષ્ઠા. (૨) ઉપનામ; ઇલાકાળ. કિં. પ્ર.
પદ્મવીએ ચઢવું=માન મળે એવી જગાએ
નિમાવું=જવું; મોટા નામધારી થવું; ઓ-
ધ્યા ચઢવું. પદ્મવી ધટલી=પ્રતિષ્ઠા ઓધી
થની; ઓધ્યાથી ઉતરી પડવું. પદ્મવી વધ-
વી=મોટા નામજ્ઞા થવું. (૩) પંક્તિ; હાર.

પદ્માતી, પું. પગપાળો સૈનિક તે; પાળો.
(૨) પાવણ લશ્કર. (૩) પગે ચાલનારો
જેની પાસે વાહન ન હોય તેમો સિપાઈ;
પેદળ.

પદ્મારથ, જી. પદાર્થ.

પદાર્થ, પું. [સં.] વસ્તુ; ચીજ; દુનિયામાંની
કોઈ પણ એકાદી ચીજ તે. (૨) તત્ત્વ;
ભાવ; સત્ત્વ. (૩) વાની; ખાવાની ચીજ.
(૪) અર્થ; સાર; પદ-વાક્યને જે માય-
નો તે; મૂળ અર્થ હોય તે. (૫) જીવ.
દર્શનશાસ્ત્રને મતે પણ પદાર્થો છે. વેદો-
ષિકવાળા સાત, ગીતમ--પાવવાળા સોળ,
સાંખ્યવાળા પચીસ, યોગવાળા ઇશ્વર સુઢાં
છત્વીસ અને વેદાંતવાળા બે પદાર્થ
માને છે.

પદાર્થવિજ્ઞાન, ન. [સં.] દુનિયામાંની જીદી
જીદી ચીજોના ધર્મ-ગુણ સંબંધીનું જેમાં
જ્ઞાન હોય તે વિદ્યા-જ્ઞાન.

પદ્માવલુ, કિં. સં. હોઢારીને નરમ પાડીદેવું;
ડરાવવું; ગભરાવવું; દમદેવો; હઠાવીદેવું;
ત્રાસી જાય-ડરી જાય તેમ ઇપકા દેવો;
ખડખડાવવું; હાકોટવું તે.

પદ્મી, વિ. પદવાળું. કિપદી.

પદ્મ, ન. પદ; ઓધ્યા; ધ્યા વગેરેને લગતો
અધિકાર તે.-ગોરપદ્મ.

પદ્મકેતુ, કિં. સં. ખૂચ કામમાં લેવું; રગડવું;
ચકરી નાંખવું; દોડાવવું; ઢીલું થઈ જાય

તેમ કામ કરાવવું. (૨) ધસવું; વાપરવું;
જેમો ગમે તેવો ઉપયોગ કરવો.

પહેલું, કિં સં પહેલું; રંગોળી.

પદ્ધતિ, સ્ત્રી [સં.] કામ કરવાની ધાટી-
રીત તે, રૂઢિ; ઢબ. (૨) વિધિ; તરિક.
(૩) કમ; હાર; ઝોળ. (૪) રસ્તો; માર્ગ;
ઝેણિ. નિયમિત કાર્ય કરવાનું જે અમુક
ધોરણ-ગોઠવણ વગેરે તે. તરાહ, ધરા,
વલણ:-પદ્ધતિસર કામ કરવું=અર્થાત્ જો-
વી ચાલુ રીત હોય તે પ્રમાણે કામ
કરવું તે.

પદ્મ, નં [સં.] રાતું કમળ. (૨) સો અમળ
કરોડ જેટલી સંખ્યા તે. (૩) અંચુકા કે
આંગળીઓના ટેરવા ઉપરનું રેખાચક્ર.
(૪) શરીરમાંનું નાડીચક્ર. [પ] સ્થાન;
જગ્યા. [ફ] એક વ્યૂહ. (૭) રતિબંધ;
એક આસન-યોગાસન.

પદ્મરાગ, પું [સં.] રાતા રંગનો મણિ;
મણિક.

પદ્મા, સ્ત્રી [સં.] લક્ષ્મી; સૌભાગ્ય દેવી.
(૨) મજાહ.

પદ્મસન્ન, નં [સં.] પગપર પગ ચઢાવી બેઠ
છો નહિ એવી પહોળીએ બેસવું તે; યોગ
સાધવા જુદી જુદી રીતે બેસવાની જે
ઢબ છે તેમાંની એક ઢબ.

પદ્મિની, સ્ત્રી [સં.] રૂપ, શુભ, ચતુરાઈ
અને કૌતવની સર્વ લાયકાતોવાળી સુદર
સ્ત્રી. રતિશક્તિ લખનારાઓએ સ્ત્રીના જે
માર વર્ગ પાડ્યા છે તેમાં પહેલા વર્ગની
સ્ત્રી તે. (૨) કમલિની; રાતાં કમળની
વેલ તે.

પદ્મ, નં [સં.] પદ્મબંધ કવિતા તે; કાવ્ય;
ગવાય એવી છંદશાસ્ત્રના નિયમે બનાવેલી
જે શબ્દ અને પદોની રચના તે; ગીત;
ગાયન.

પદ્મમણ્ડળી, સ્ત્રી બહુ માન પૂર્વક પોતાને

ધેર બોલાવવું અને સત્કાર કરવો તે; મા-
નથી બોલાવી બેસાડીને બેઠ વગેરે ધરી
વદાય કરવું તે:-ગામમાં કોઈએ મહારા-
જની પધરામણી કરી કે નહિ ? (૨)
માનભેર આવવું જવું તે; આગમન અને
અને પ્રત્યાગમન તે; પધારવું તે; વદાય
થવું તે.

પધરાવવું, કિં સં માનભેર તેડી લાવી
બેસાડવું; ભક્તિ ભાવથી આમંત્રી લાવવું.
(૨) પ્રતિષ્ઠા કરવી; આદરથી બેસાડવું.
સ્થાપના કરવી:-ધરમાં મહાદેવ પધરાવ્યા.
(૩) માન ભેર વળાવવું-વદાય કરવું; વિ-
સર્જન કરવું:-દેવને નદીમાં પધરાવ્યા.
(૪) માથે મારવું; આપીદવું; ઝેણકી
દેવું:-એટલો માલ હોય તે કોઈ પરદેશી
આડતિયાને પધરાવી દો.

પનધટ, પું જળાશયનો કિનારો કે જ્યાંથી
લોક પાણી ભરી જતા હોય તે; કુવાકાંઠો.
ઉં પનધટપર જઈ બસવાની પેર બેસું.
વેનચરિત્ર. પનધટ પર બાબી ! વાર કો
કેમ લાગી.

પનડો, પું સ્ત્રીઓના કાનનું એક ધરણું.
પનાદાર, વિં પહોળાઈમાં વધારે હોય એવું;
પહોળું; જેનો પનો મોટો હોય એવું:-
આ પનાદાર લુગડું છે.

પનારો, પું પિછાન; ઝોળખાણપાળખાણ;
પરિચય; બાઈબંધી.

પનાહ, સ્ત્રી [પા.] સંભાળ; દેખરેખ. (૨)
આશ્રય; ઝોય. (૩) રક્ષણ.

પનિયાં, નં જુતિયાં; ખાસકાં; પગરખાં;
પિંચર.

પનિહાર, સ્ત્રી પાણી ભરનારી; પાણિયારી.

પનિહારણ, સ્ત્રી પાણિયારી.

પનિહારી, સ્ત્રી પાણિયારી.

પત્રીર, નં દૂધમાં સરકો, તેજા કે અથો
લાવનારાં દૂધ નાખી બનાવેલું આદું

દહિં. દૂધમાંનો કેસીન નામનો પદાર્થ તેમાંથી રનેદ-માખણ અને પાણીનો ભાગ દૂર કરતાં બહુ ઘટ યદ્ય જ્યાં આ પદાર્થ અને છે. સુસલમાંનો અને યુરોપિયનો પનીર ખાય છે. શુદ્ધ દૂધનું, મલાઈ કાઢી લીધેલા દૂધનું અને એકલી મલાઈનું એમ ત્રણ જાતનું પનીર થાય છે.

પહું, નં. ફળાદિકની કચુંબરનો, મસાલો નાખીને બનાવેલો એક ખાવાનો પદાર્થ; પહું; પહો; પનો.

પનો, પું. [ફા.] કપડાની પહોળાઈ તે; પહોળપણ. (૨) પહો; ચક્કરટેટીની કચુંબરનો મીઠો મઠો.

પનોતી, સ્ત્રી. જ્યોતિષ પ્રમાણે અરાખ દશા; શનિ અને રાહુ વગેરેની આકરી દશાઓ પનોતી કહેવાય છે. એ દશાઓ લોદા અને તાંબા વગેરેને પાથે બેસતી કહેવાય છે, અને તે તેને અનુસરતાં સારાં માઠાં ફળ આપે છે. (૨) જીઓ પનોતું.

પનોતું, વિં. પનાવાળું-પખરેલું; વિસ્તારવાળું; બહોળું, એટલે કે બહોળા કુટુંબનું. (૨) સુભાગી; ભાગ્યશાળી; સુખી. પું. પનોતો; સ્ત્રી. પનોતી. ફં. પ્રં. પિયેર પનોતી= બહોળા કુટુંબી પિયેરની અને પિયેરિયાને લાભ કરનારી. સાસરિયાં તરફ નહિ તેથી વધારે પોતાના પિયેર તરફ મમતા રાખનારી ને તેમનું સાફ કરનારી.-વહુ। જીદાં રહીને પિયેર પનોતાં ના થતાં, નહિ તો એની કમાઈ જથ્થાશે નહિ.

પખા, પું. [સં.] સાપ; બાલ; લુબંગ.

પપનસ, નં. પપેનસ; લિંબુની જાતનું ફળ. ઝાડ ને ફળ તે. કોંકણમાં પપનસની પુષ્કળ વાવણી થાય છે. પપનસનું ઝાડ છ સાત હાથ ઉંચું થાય છે. એની બે જાત છે, એક લાલ ગરની ને બીજી ધોળા ગરની. વર્ષમાં બે વાર તેને ફળ આવે છે.

પપીતા, પું. એક જાતના વેલાનાં કરપટા જેવાં બી. આ મલાઈ બાધાનો સજ્જ છે અને આના વેલા દિલ્લિપાઈન તથા કોચીન ચાચનામાં ઉગે છે. જેમ્સન્ટ લોકોએ પોતાના ગુરુના નામ પરથી આને 'ઇએન-શિયા' નામ આપ્યું હતું. આ બીમાંથી રટ્ટીકનિયા ને છુશિયા નામનાં બે ઝેર નીકળે છે. ગાંઠિયા તાવની અરક્ષીમાં લોકો આ બી દોરામાં પરાવી હાથે બાંધે છે ને એમ માને છે કે, તેથી પ્લેગ અટકે છે.

પપેટી, સ્ત્રી. પપેતી; પારસી નવા વર્ષનો તહેવાર.

પપૈયો, પું. એક વર્ષાધુ ફળઝાડ. એનું ફળ પપૈયું કહેવાય છે. (૨) અપૈયો; ચાતક. (૩) ફાલ્લો; ફાલો.

પપ્પી, પું. પકાર; પ અક્ષર ને તેનો ઉચ્ચાર તે. (૨) પાટીદાર; કણબી.

પખેડો, પવાડો.

પખરવું, ફિં. અં. વાસ ઉડવી-ફેલાવી; ગં-ધાવું; સોઢવું. (૨) પ્રસરવું; ફેલાવું; બાપી જવું.-ઝેર પખરીગયું.

પખાડવું, ફિં. સં. કોઇને કંઈ મળે એમ કરવું; પ્રાપ્તિ કરાવવી.-સુખ પખાડવું. પામે એમ કરવું.

પય, નં. [સં.] પાણી; જળ. (૨) દૂધ.

પયસ્વિની, સ્ત્રી. [સં.] દૂધ આપનારી ગાય.

પય, નં. (પાય) ઉંચું; ઓલાણ; કોસ ખે-ચીને બળદો ઢાળ પડતી જે જગામાં ઉતરે છે તે માર્ગ.

પયોધર, પું. (નં.) [સં.] સ્તન; થાન; અંચળ. ઉં. પીએ રુધિર પયના પીએ, લગી પયોધર જોક. (૨) મેધ; વરસાદ.

(૩) દરિયો; સાગર.

પયોધિ, પું. [સં.] દરિયો; સાગર.

પયોનિધિ, પું. [સં.] દરિયો; સાગર; સમુદ્ર.

પર, વિં. [સં.] પરાયું; પારકું; નહિ પોતાનું.

તે. (૨) અન્ય; ખીજું; અળથું; અવર.

(૩) શ્રેષ્ઠ; ઉત્તમ; સર્વોપરિ એવું. (૪) દૂર;

આધે. (૫) કેવળ. (૬) ઉલટું; અવળું.

પર, નં નાનાં સુવાળાં પિંછાં તે; નાળુક
રૂંવાં તે; પાંખનાં નાનાં પિંછાં. કિં પ્રં
પરઆવવાં=પિંછાં આવવાં. પર મૂકવાં=
પિંછાં ફૂટવાં.

પરધ, સીં પરાધ; પરૈ; ખાંડણીનો દસ્તો તે.

(૨) પરાધ=ખીજની; પારડી. ઉં પરાધ

વાત ન કીજીએજી.

પરકમજું, નં [સં. પરિક્રમણ] પ્રદક્ષિણ;

આસપાસ ફરવું તે.

પરકમા, સીં પ્રદક્ષિણ.

પરકર, પું [સં. પરિકર] કમરપટો; કંદોરો.

પરાકાયપ્રવેશ, પું ખીજના ખોળિયામાં
પેસવું તે; પરાકાયપ્રવેશ વિદ્યા.

પરકીય, વિં [સં.] પારકું; પરાયું. (૨)
ખીજનું.

પરકીયા, સીં [સં.] પરસી; ખીજની સીં;

પોતાની પરણેતર નહિ તે. નાચિકા ભેદ-

માં સ્વકીયા પરકીયા અને સામાન્યા, એમ
ત્રણ ભેદ છે.

પરખ, સીં પારખ; પરીક્ષા; પારખવું તે.

પરખવું, કિં સં પારખવું; પરીક્ષા કરવી.

પરખાણુ, નં વહાણુના વચલા થાંભલાને
લગાડેલું આડું લાકડું કે જેની સાથે
થઈ બાંધવામાં આવે છે તે.

પરખામણી, સીં પરખાવવાનું લવાજમ તે.

(૨) પરખવાની જે આવડત તે.

પરખાવણું, કિં સં પરીક્ષા કરાવવી; તપા-

સરાવવું; કસ કઢાવવો. (૨) આપવું;

હતવું.:-એણે તને શું પરખાવ્યું ?

પરખાણું, કિં અં ઓળખાણું.:-નદારાં કામે

પરખાયો. જણીતા થવું; જાહેર થવું.

(૨) સમજવું; પરીક્ષા થવી.:-આ તો

હીરો હવે પરખાયો.

પરખિયો, પું પારખનારો; પારખ; પરીક્ષા
કરનારો.

પરગણુ, વિં ખીજની ગરજ સારનાર; પો-
તાનો લાભ ન જોતાં ખીજનું બહું કર-
તે; ઉદાર; પરાપકારી.

પરગણું, નં [ફા.] અવસ્થા રાખવા માટે
પાડેલો દેશનો જે એકાદો નાનો વિભાગ તે.

પરગામ, નં ખીજે ગામ. (૨) પરદેશ;

બહારગામ; પોતાનું ગામ-વતન નહિ તે.

પરગામી, વિં ખીજ ગામનો રહેવાસી. (૨)

પરદેશી; બહાર ગામનો.

પરધર, નં પરગૃહ; ખીજે ઘેર; પારકે ઘેર.

ઉં પરધર જઈએ ન કામેજી.

પરચક, નં [સં.] પરદેશી રાજ્ય તે; વિદે-
શીઓનો રાજ અમલ તે, પરધરા; વિદેશી
રાજ્ય તે.

પરચુટણ, વિં [સં. પ્રકીર્ણ] જુદું જુદું;
છુટક; વેરાતું ધણું; પ્રકીર્ણ; પરચૂરણ. (૨)
ખુરદો; મહોર કે રૂપિયાને વટાવતાં જે
હલકું ચલણીનાણું આવે છે તે.

પરચો, પું પરતો; પડછો; પ્રતાપ; ચમત્કાર.

(૨) બળ; શક્તિનો દેખાડો.

પરછંક, પું પડધો.

પરછંદો, પું પડધો; પ્રતિષ્ઠવન. ઉં પડેપડ
પડે પડછંદો.

પરછાયો, પું છાયો; ઓળો; પ્રતિજ્ઞાયા;
પડછાયો.

પરજ, સીં આંગળાં કપાષ જમ નહિ તે
માટે તરવારની મુંઠ ઉપર હૂક જેવી જે
જીભ હોય છે તે. (૨) એક રાગ; પર-
જિયો; રાજિયો. (૩) સુરત જિલ્લા
તરફના અમલ પહાડી લોકની એક જાત.
ઠાળીપરજ (૪) લાલમાંની મુંઠ; પકડ તે.

પરજળપું, કિં અં [સં. પ્ર+જલ] બળવું;

સળવું; બડબડ બળવું; જમવું. (૨)

ચિંતા થવી; દુઃખ લાગવું-થવું; અનુક-
પાતી લાગણી થવી; ચરચરવું.

પરજક, પું. [સં. પર્યંક] પર્યંક; પલંગ;
ઢોલિયો.

પરજનન, સ્ત્રી. જનન; પારકી જનન; (સંબંધી-
ની નહિ.) ઉં જોજન એક પરજનન વ-
ળાવી, મદન મહેતો આવ્યાજી. હરિદાસ.

પરજપત, પું. પ્રજપતિ. (૨) કુંભાર; ઝોઝો.

પરજળણુ, કિં. પ્રં. [સં. પ્ર+જ્વલ] પર-
જળે-ખળે એમ કરવું; ખાળવું; સળગા-
વવું; ભડકો કરવો.

પરજિયો, પું. એક રાગ-ઢાળ તે. રૈતાં
ગવાય ને શોકની લાગણી ઉપજાવે એવો
રાગ-રાજિયો. કૃત્તાં ને રૈતાં બેરાં ગાય
છે. (૨) એક જાત અને એવી સાખ.

પરક, સ્ત્રી. પરકવું તે; પરકણુ; સાદું; સરત.

પરકણુ, સ્ત્રી. પરકણુ; સાદું; સરત; કચુલાત.
'હું આમ કઈ તો તારે પણુ કરવુંજ,
એવી આગળથી બાંધણી કરવી તે.

પરકણુ, કિં. સં. [સં. પરિ+ઘટ] પેઠવું;
આગળથી બાંધણી કરવી તે; નક્કી કરવું;
ઠરાવવું; ભવિષ્યમાં જે આપવા લેવા કે
કરવાનું હોય તે આગળથી નક્કી કરી લેવું
તે; સરત કરવી; સાદું કરવું. કરાર કરવો.
(૨) જવું; પ્રયાણુ કરવું. ઉં તરણી
તારે આશરે પરકું હું પરદેશ. (૩) મોકલ-
વું; બેજવું:-પરકણુ આપે તેમાં શાનો પાડ.

પરકો, પું. ઠરાવ; સરત; કરાર; પરકણું જે
હોય તે. ઉં નારક કહે તમે ટાળી મૂક્યા
છે, ગાલવને ઘેર યાગ, દેવ માત્રે પરકો
પરકી, કાઢ્યો તમારો પાગ. પ્રેમાનંદ.

પરક, સ્ત્રી. પંચાત; પીડા; માયાફાડ; એકની
એક બાબત વારંવાર ચર્ચાવી કિંવા ચહેવા
કરવી તે:-આ શી તકામી પરક. (૨)
મુરકેલી; લમણાકિંક. (૨) લઈ. (૩)
એવો અવાજ; હુમડું ફાટતાં ને અધા-

વાયુ બહાર નીકળતાં થતો એવો અવાજ.
પરકી, સ્ત્રી. પત્રી; આવળની કાચી શિંગો
અને પાંદડાં વગેરે તે.

પરકું, નં. પેકું; ચાક; ચક્ર:-ગાડી ગાડાને
જે પરકાં અને રથ તથા ચારકને ચાર
પરકાં હોય છે.

પરકો, પું. આવળની શિંગ. આ શિંગો ધો-
ળા ઝાંખા રંગની યાય છે ને તે ઢારને
ખરાયવાના કામમાં આવે છે.

પરણુ, નં. (સં. પર્યં) પાંદડું; પાન. ઉં
હુનદ્રવ્ય આદે યદ સામગ્રી, અન્ય પરણુ
પુરોડાથ. ગિરધર. (૨) પરણુવું તે; પરિ-
ણુય:-જનમ, મરણ ને પરણુ.

પરણુવું, કિં. અં. [સં. પરિણય] દેશના
ચાલ પ્રમાણે સ્ત્રીપુરુષે એક બીજાને એક
નિષ્ઠ યદ રહીને સંસાર માંડવા બંધાવું;
શાસ્ત્ર કે કાયદાની રીતે પતિપત્ની યદ
રહેવાને કુંવારાં છોકરાછોકરીએ એકબીજાં
-જોડાવું-સાથ કરવો તે. એક બીજા
સાથે બંધાવું-જોડાવું; વિવાહ કરવો; લગ્ન
કરવાં. (૨) સરતથી-કરારથી બંધાવું.
કહે. પરણે તેનાં ગીત=જેવો ને જેનો વ-
ખત હોય તેમ કરવું. પરણે પાનેતર નહિ,
ને અધરણીએ ચીર=પ્રસંગ ન કર્યું તે
પાછળથી શું કરે? પરણ્યો પીડાએ મરે
અને કુંવારો કોડે મરે. પરણ્યાને પાળે ને
જણ્યાં ને જીવાડે એમાં શાનો પાડ?
પરણ્યા પહેલાં અધરણી=મુવા પેલી પોક.

પરણાયું, નં. શકાઈ; મોટું કોણિયું; અપણિયું.

પરણાવણું, કિં. પ્રં. છોકરા કે છોકરી પરણે
તેમ કરવું; વર કે કન્યાનાં લગ્ન કરવાં;
વિવાહ કરવો. (૨) ગળે ઘાલવું; પધરાવી
દેવું; બાંડી દેવું:-આ પલળેલો માલ
બહાર ગામના બાંડતિયાને પરણાવી દો.

પરણિયત, વિં. વિવાહિત; પરણેલું. (૨)
નાં વર; પતિ.

પરણેતર, નં પરણવું તે; પરણવાનો વિધિ તે. (૨) પરણેલું તે. પરણેત ને પરણેતર. ઉં સસરા પહેલા પરણેતનો, જણે સધળો ધર્મ. શામળ.

પરણેયું, નં અપણિયું; ચક્રાદં; કોણિયું.

પરણેયો, પું પરણેયો હોય તે; વર; પતિ; ધણી. ઉં જેનો પરણેયો પર ઘેર જાય.

પરત, અં [સં.] પાછું.:-પરત આપું=પાછું આપું.

પરતક્ષ, જું પ્રત્યક્ષ.

પરતપું, કિં સં (સં. પરિ+વર્તિ) ફરી ફરીને વાટવું; છુંટવું; લસોટવું; ખરલ-કરવું.:-મીઠાને પરતીને લુગદી બનાવો.

પરતંત્ર, વિં (સં.) પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલી કે વર્તી શકે નહિ એવું; નહિ સ્વતંત્ર; પરાધીન; પરવશ; પરના કહેવા કે હુકમ પ્રમાણે જેને કરવા તથા ચાલવાનું હોય એવું; તાબેદાર.

પરતંત્રતા, જીં [સં.] પરવશપણું; પરાધીનતા; તાબેદારી.

પરતંત્રપણું નં નહિ સ્વતંત્રતા તે; પરતંત્રતા; તાબેદારપણું.

પરતાપ, પું પ્રતાપ.

પરતી, જીં નાનો ફાળકો; શીરકી.:-રેશ-મની આંટીએ ઉતારવાની ફાળકી.

પરતોત, જીં (સં. પ્રતીતિ) પતીજ; ખાતરી; વિશ્વાસ; ભરોસો.

પરતો, પું [સં. પ્રતાપ] પ્રતાપ દર્શન તે; પ્રતાપાભાસ; સામાને વિશ્વાસ આવે-પડે એવો પોતાનો પ્રતાપ-અળનો ભાસ કરાવવો તે. (૨) હાજરાહજુરપણું; જાગ-ર્તિ દેખાડવી તે; ચમત્કાર. (૩) છાયા; આભાસ-પડછા.

પરત્વે, અં [સં.] ને લીધે; વડે; ચોગે.

પરથાર, પું પગ મૂકવાનો ચોતરો-મૂંઝિકા તે; ખાડા ટેકરા ભાગી એક સરખી કરેલી

જમીન અથવા જરા ઉંચી કરેલી સપાટ ઓટલી જેવી જગા; પહોળું પગથિયું.

(૨) રથક; તળ. (૩) પથારી; ચપ્પા. ઉં કદી ના મળે બહેતી ભરથાર, કુમાર કાળો રાયનોરે, તો તો પાડું હું પરથાર, કુમાર કાળો રાયનોરે લોલ. દિવાળીઆર્ષ.

પરદાદો, પું દાદાનો આપ તે; આપના આપનો આપ.

પરદુઃખ, નં પારકાનું દુઃખ-પીડા તે.

પરદુઃખભંજન, વિં ખીજની પીડા ભાગનાર; પોતાના સુખનો વિચાર નહિ કરતાં ખીજનું દુઃખ ભાગવાની શ્રત્તિવાળું તે; પરાપકારી; ઉદાર.:-રાજા વિક્રમના જેવો પરદુઃખભંજન કોણ છે ?

પરદેશ, પું [સં.] પોતાનો દેશ-વતન નહિ એવો જે સુલક તે; વિદેશ.

પરદેશી, વિં પારકા દેશનું; વિદેશી.

પરદો, પું પડો; ચક.

પરધન, નં ખીજનો પૈસો; પારકું ધન.

પરધર્મ, પું પોતાનો ધર્મ નહિ તે; ખીજો ધર્મ; પોતાના ધર્મથી જુદો ધર્મ તે.

પરધર્મી, વિં અધર્મી; ખીજ ધર્મનું; જુદો ધર્મ પાળનાર જે તે.

પરનાતી. વિં ખીજ નાતનું; પરનાતનું; પોતાની નાતનું નહિ તે.

પરનાર, જીં પરખી.

પરનાળ, જીં પાણી ઝીલવા તથા વહેવરાવવાની ધાતુની નાળ-તીક તે. પ્રનાલિકા.

પરનાળિકા, જીં પરનાળ. (૨) પરંપરાથી ચાલી આવતી જે શ્દિ કે રીત તે; ધરા; -પદ્ધતિ; ચાલુ વ્યવહારની શ્રેણી તે.

પરપુરૂષ, પું [સં.] પતિ નહિ એવો ખીજો પુરુષ તે; પોતાનો પતિ નહિ તે.

પરપુષ્ટ, પું [સં.] કોકિલ; કોયલ. એમ કહેવાય છે કે, કોયલ કાગડીતા માળામાં પોતાનાં ઈંડાં મૂકે છે અને કાગડી તેને

પોતાનાં ધારી સેવે છે. ઇડાંમાંથી નીકળ્યા પછી પશુ કામડી તેમને ચેણુ આપી પોણે છે, પરંતુ બ્યારે તે બોલે છે ત્યારે કામડીથી સમજાય છે કે તે પોતાનાં બચ્ચાં નથી એટલે તેમને પોતાના માળા-માંથી ઇડાડી મૂકે છે. આ ઉપરથી કોયલ પરથી પેવાયેલી કહેવાય છે.

પરપેઠ. ઓં ત્રીજવાર લખાયેલી હુંડી તે. પરખિડિયું, વિં પરપોટા જેવું; કાણુબંજુર. થાય થાય ને શીટી જાય એવું.:-પરપોટિયા કંપનીઓ.

પરપોટી, ઓં નાનો પરપોટો.

પરપોટો, પું પાણી ઉપર થતો હવાથી બરેલો ડુકો. યુદ્ધયુદ્ધ. (૨) દેહોલો; દેહલો; (૩) ભરમ; પોટો અને ખાલી દેખાવ તે; દેહટોપ.

પરખ, ઓં [સં. પ્રપા] માર્ગે જતા આ-વતા તરસ્યા લોકોને મદત પાણી પાવાની બજા તે. (૨) વટેમાર્ગને મદત-ધર્મદા પાણી પાવું તે. ચહેરા અને ગામડાંમાં જવા આવવાના ધોરી રસ્તાઓ ઉપર મુસાફરોને મદત પાણી પાવાની જે ગાઠ-વણુ તે. પરખ મંડાવવી, એ મોટા પુણ્યનું કામ ગણાય છે. (૨) [સં-સર્વ] પર્વ; તહેવાર; રેડો દિવસ.

પરખડી, ઓં [સં. પારાવત.] કપુતર, ચકલાં અને પંખી વગેરેને ચણુ અને પાણી નાખવાને માટે ઉણું કરેલું એક ચાલના ઉપરનું પાંખડું. ચહેર અને ગામડાંમાં પંખી અને ખિસ્કોલીઓ વગેરે પ્રાણીઓને દાણા નાખવા તથા પાણી પાવા માટે ઉભો કબોલો એકઠડિયો મધુ-તરો. માણુસોને માટે ધર્મશાળા ને સદાજત, પશુઓને માટે હવાલો અને પાંખડાપોળો, તેમ પંખીઓ અને બીજાં નાનાં નિર્દોષ પ્રાણીઓને ખાવા પીવાનું મળવા માટે

પરખડીઓ અંધાવવામાં પશુ પુણ્ય મનાય છે.

પરખિયો, પું પરખ ઉપર પાણી પાવાને રહેનારો; પરખ ચલાવનારો.

પરખીડિયું, નં લખેલો કાગળ મૂકીને બંધ કરવાની કાગળની કોથળી.

પરખુદ્ધિ, ઓં [સં.] બીજની સમજ તે. (૨) વિં બીજની સમજ પ્રમાણે ચાલનાર; પરમતિયું; પારકાની બુદ્ધિએ કામ કરનાર; પોતાની બુદ્ધિ-સમજ વગરનું હોય બીજની સમજ પ્રમાણે વર્તનાર તે. પરખડી, નં પરમ-સૌથી યેઠ દેવ તે; પરમેશ્વર; ચિદાત્મા; પરમાત્મા.

પરખાવ, પું બીજને જન્મ; આ અવતાર નહિ પશુ આગલો અથવા પાછલો અવતાર તે. (૨) પ્રભવ.

પરખવણું, કિં સં [સં. પ્રખૂ] ઉપજ થવું; ઉપજવું. (૨) નહિ લેખવણું; અનાદર કરવો. (૩) હસવણું; યકવણું.

પરખા, ઓં [સં. સ્પૃહા] પરવા, દરકાર; રૂપકા. (૨) પ્રભા.

પરખાતિયું, નં [સં. પ્રમાત] મળસકામાં ગાવાનો એકરાગ-ઢાળ. (૨) મળસકામાં ગાવામાં આવતું કીર્તન; પ્રભાતે ગાવાનો કથિર સ્તુતિનો એક રાગ-પાઠ તે. (આ રાગ બ્રહ્મણ કંદ જેવો છે.):-ધરડાં વરડાં ખાટલામાં પડયાં પડયાં પરખાતિયાં ગાતાં હતાં.

પરખાર્યું ઓં બારોબાર; ઘેર-સ્થાનપર આવ્યા કે મૂળ માણુસને જણાવ્યા વગર એમને એમ; બીજને જણાવ્યા વિના. (૨) વિં પારકું; બીજનું. (૩) અજાણ્યું; અહિત; પિછાન રહિત.:-પરખાર્યો માણુસ સાચે વાત કેમ થાય? પરખાર્યું કે પોતાનું -કથાચનું એને જ્ઞાન નથી.

પરજી, પું પ્રજી; પરમેશ્વર.

પરભોગી, વિં પોતાની નહિ પણ પારકી વસ્તુનો ભોગ લેનાર.

પરમ, વિં [સં.] ધર્મ; પુષ્કળ; ખૂબ; પરિપૂર્ણ; અતિશય.-એની સુલાકાતથી મને પરમ આનંદ થયો. (૨) શ્રેષ્ઠ; સર્વોત્તમ; સર્વોપરો એવું.-પરમ પુરુષાર્થ; પરમેશ્વર. (૩) એક ચૂકીને બીજું-અર્થાત ત્રીજું.-પરમ દિવસે=આગળ અથવા પાછળના એક દિવસ પછીનું.

પરમપદ, નં [સં.] શ્રેષ્ઠ પદ; અતિ ઉંચી પદવી. (૨) સુકિત; મોક્ષ.

પરમપ્રિય, વિં (સં.) બહુજ વહાલું; અતિપ્રિય.

પરહંસ, પું (સં) જેને કશો બિજભાર કે ભવહારાદિકની રૂપહા ન હોય એવો-સર્વત્ર બ્રહ્મ જોનારો સંન્યાસી તે. (૨) બ્રહ્મ.

પરમાટી, સ્ત્રીં માંસ. ઉં અમે પરમાટીના ભોગી=માંસહારી.

પરમાણુ, અં નહી; નિમ્ને. (૨) વિં યુક્ત; ખરું; ધન્ય. ઉં એ રીતે ખાંડવવન બાળું; પૃથાપુત્રે પરમાણુ. કંઈક પરાક્રમ કરી તો તો જીવું પરમાણુ. (૩) પ્રમાણ; પુરાવો.

પરમાણુવું, કિં આયું માનવું.

પરમાણ્માં, નં પ્રમાણપત્ર; પુરાવા; દાખલા; આતરીપત્ર. ઉં ગરડમદ્ ગયા, પહોંચ્યાનાં પરમાણ્માં કેણે મોકલ્યાં નહિ. ધીરા.

પરમાણુ, નં [સં.] ઝીણામાં ઝીણો જે અણુ તે. જેનો ભાગ થઈ શકે નહિ એવો ખૂબ બારીક અણુ-કણ તે.

પરમાણું, નં પ્રમાણ; પુરાવો; દાખલો. (૨) માંષ. (જોડાતું):-પરમાણું આપીને જોડો કરાવ્યો તેણે જો બેડો નહિ.

પરમાણે, અં પ્રમાણે; પેઠે; માફક; રીતે.

પરમાત્મા, પું [સં.] પરબ્રહ્મ; ચિદાત્મા. (૨) વિષ્ણુ. (૩) શિવ; શંકર; બહાદેવ.

પરમાનંદ, પું (સં) પરિપૂર્ણ આનંદ તે. ખરેખરી ખુશાલી મળવી તે; બ્રહ્માનંદ; સંપૂર્ણ સુખ સ્થિતિ-બીજી વાંઘાર-હિતપણું તે.

પરમાર્થ, પું [સં.] જે સારામાં સારું કામ તે પરમાર્થ; શ્રેષ્ઠ અર્થ; ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુ તે પરમાર્થ. (૨) પ્રાણીનું હિત-કલ્યાણ થાય એમ કરવું તે; પુણ્ય કર્મ. (૪) સુખ. (૪) મોક્ષ. ચાર પુરુષાર્થમાંનો છેલ્લો જે મોક્ષ અર્થ-ઉદ્દેશ તે.

પરમાર્થી, વિં પરમાર્થ કરનાર તે; લોક કલ્યાણ કરવાનો ઉદ્દેશ રાખનાર; પરાપકારી. (૨) પ્રાણીઓનું કલ્યાણ અથ એવું; કોઈને સુખ થાય એવું હિતકારી તે; પોતાના અર્થનું નહિ પણ પ્રાણીના હિતઅર્થનું હોય એવું તે.-શૈઠ! આ પરમાર્થી કામ છે.

પરમિયો, પું જનને દ્રિયને લાગુ પડતો એક રોગ. આમાં પેશાબવાટે પર રુધિર અને બગડેલી ધાતુ પડ્યા કરે છે તથા અત્યંત પીડા થાય છે; પરમો.

પરમેશ, પું [સં.] પરમેશ્વર તે; મહાદેવ.

પરમેશ્વર, પું [સં.] મોટો ઈશ્વર, સૌથી ઉપરનો મોટો દેવ તે.

પરમેશ્વરી, સ્ત્રીં [સં.] મોટી દેવી તે; આ-ધરાકિત તે.

પરમેષ્ટી, પું (સં.) બ્રહ્મા. (૨) વિષ્ણુ; શાલગ્રામ.

પરમે, પું પરમિયો; વ્યભિચારથી થતો એક મહા પીડકારી જનને દ્રિયનો રોગ.

પરરાજ્ય, નં [સં.] બીજા-વિદેશી રાજ્યનો અમલ તે; વિદેશીરાજ્ય.

પરલી, સ્ત્રીં [સં. પછી] ધરોળી.

પરલોક, [સં.] આ લોક નહિ તે; મુઆ પછી જીવ જે લોકમાં જાય છે તે લોક; લોકાંતર; સ્વર્ગ; દેવલોક; અપરલોક. કિં

પ્ર૦ પરલોક જન્વું-વસવું=મરણ પામવું.
ઉ૦ પરલોક વસી પરંતુ તું શુભ તારે
સધળે ગવાય છે. આલોક અને પરલોક
બેઉ સુધારવા.

પરવ, (સં. પર્વ) સારો દહાડો; તહેવાર;
અવસર. (૨) પુણ્ય દાનનો સંધિ. (૩)
મોઠો; કાતળી; પેરાધ:-પરવે પરવે મિઠાચ
ઓછી. (૪) (સં પ્રપા) મુસાફરોને મફત
પાણી પાવું તે અને તેમ કરવાની રસ્તા
ઉપરની જે જગા તે:-ધનવાનો મોટા
રસ્તાઓ ઉપર વેટમાથુંને પાણી પાવાને
પરવો મંડાવે છે.

પરવડ, અી૦ પાલવવું તે; પરવડતું હોવું તે.
પરવડતું, વિ૦ પાલવવું; પોષાતું; અનુકૂળ
પડતું; અમુકના ગળ પ્રમાણે હોતું.

પરવડવું, કિં૦ અ૦ પાલવવું; પોષાવું; રચવું;
બોજવું; અનુકૂળ પડવું. (૨) ગમવું; ગો-
ઠવું; પસંદપડવું.

પરવણી, અી૦ (સં. પર્વણી) દાન ધર્મનો
સંધિ; અવસર. તહેવાર;-આભાર્યા પુ-
ણ્ય પરવણી.

પરવરતાવવું, કિં૦ સ૦ પ્રવર્તાવવું; ચલાવવું;
ચાલુકરવું; ફેલાવવું; પ્રસારવું.

પરવરદેગાર, (ફા.) સર્વતું પાલન કરનારો;
પરમેશ્વર.

પરવરવું, કિં૦ અ૦ જવું; સિધાવવું. ઉ૦ એ
અશ્વ ત્યાંથી પરવર્યો તે.

પરવરશી, અી૦ (ફા. પર્વશીશ) પરવસી;
બરદાશ. (૨) લાલન પાલન, પોષણ.

પરવસી, અી૦ બરદાશ; સેવા આકરી, સં-
ભાળ; સારવાર. (૨) સંવાહન; પંપાળવું તે.

પરવશ, વિ૦ [સં.] પરાધીન; પરતંત્ર; બી-
જને તાબે હોય એવું; નહિ સ્વતંત્ર તે.
ઉ૦-પરવશ પડી પ્રેમદા કથીપેરે દિન બેશે.
લજજારામ.

પરવશતા, અી૦ બીજને વશ હોવાપણું;
પરાધીનતા; પરતંત્રતા.

પરવશપણું, ન૦ પરવશતા; પરાધીનતા.

પરવળ, ન૦ ધિલોડી-ટિડોરીના જેવા વે-
લાનાં શાક ફળ. આ ફળ લ'મ ગોળ ને
સખત લોલા આર્યાના જેવા આંકાવાળા
છોડાના ટિંડોરા જેવાં થાય છે. એનાં
બી ટુવર જેવાં ગોળ હોય છે ને શાકમાં
તે બહુ વખણાય છે.

પરવા, અી૦ દરકાર; સ્પૃહા; વરસ. (૨)
કાળજી; ચિત્ત; ખંત.

પરવાડ, અી૦ [સં. પરિવાહ] ગામ વરતીની
છેવટનો ભાગ તે; ગામ કે શહેરનો છેવારો
ભાગ તે; ગામ નજીકનો તેની આસ-
પાસનો ભાગ તે:-જ્યાં જ્વેશો ત્યાં ગા-
મની પરવાડે હલકા લોકોનો વાસ હશે.

પરવાનગી, અી૦ (ફા) રમ; છૂટ; અનુગા;
આગ્રા. વડીલ કે ઉપરીને પૂછીને જવું
આવવું; કામકાજ કરવું કે ગેરહાજર રહે-
વાની છુટ તે. પરવાનગી માગવી-આપવી
કે લેવી, એમ કહેવાય છે.

પરવાનો, પુ૦ અમુક કાર્ય કરવાનો જે લે-
ખી હુકમ-પરવાનગી તે; છુટપત્ર; રમગીરી.

પરવાર, પુ૦ (સં. પરિવાર) પરિવાર.
વસ્તાર. (૨) કુરસદ; નવરાશ; નવરાઈ.

પરવારવું, વિ૦ જેને કંઈ કામ ધધેા હોય
નહિ તેવું; નવરં; નિરુદ્ધોગી; બેકાર;
નમારમુંડું.

પરવારવું, કિં૦ અ૦ કામથી ફરાગત થવું;
નવરા થવું; કરવાનું હોય તે કરીને મુક્ત
થવું; છુટાંથવું; બહુ આટોપી રહેવું તે.

પરવારી, અી૦ ભરવાડના જેવી એક જાત.

પરવાળું, ન૦ [સં. પ્રવાહ] ખૂબ ચળકતા
લાલ રંગનો શંખની જાતનો એક ખડક
-મણિ, દરિયામાંનાં જીવંત બનાવેલું
જીવંત જેવું ઉપરથી લાલચુરેખ છીપિયું.

સમુદ્રમાં એક જાતનાં જીવડાં પરવાળાંનાં
ધરે જતાં છે. આ પરવાળાંની નાની
નાની ભુંગળાઓ જેવા કકડાઓની
માળાઓ બને છે. ઓઠની રતાશ માટે
પરવાળાંની ઉપમા અપાય છે.

પરવિંદો, પુ. રેંટિયા ઉપરથી સુતર ઉતારી
લેવાનો કાળકો.

પરસાળ, સ્ત્રી. (સં. પ્રતિ+શાલા) ચોકની
સામેનો ઓરડો-ખંડ તે પરસાળ, એની
પછી ઓરડો; ચતુસ્થાળ; પ્રતિષ્ઠાળ;
પડમાળ.

પરશી, સ્ત્રી. ફરશી.

પરશુ, ન. (સં.) કુહાડો; કુહાડા જેવું
લોહાનું હથિયાર-ઓઝર તે. હાથ જેને
ફરશી કહેવામાં આવે છે તે; કુહાર.

પરશુનાભ, પુ. (સં.) એક મોટા વીર્યવાન
અને શરવાર ઋષિ-ભાર્ગવ. એમણે એ-
કવીસવાર પૃથ્વી નક્ષત્રી કરી હતી.

પરસ, સ્ત્રી. ઝાકળ; હુસ્મસ; ઓસ. (૨)
ઓસ પડવાનો વખત; મોટું મળસકું. કિં.
પ્ર. પરસ ચરાવવાં=મળસકે બળદ ચરા-
વવા તે.

પરસન, વિ. પ્રસન્ન.

પરસવું, કિં. અ. (સં. સ્પૃશ્) અડકવું;
સ્પર્શ કરવો; અડવું. ઉ. ચરણ પરસ્યા
પ્રેમથી. (૨) પરખવું; ઓળખવું; જણવું.
(૩) બજવું.

પરસાદ, પુ. પ્રસાદ.

પરસાદી, સ્ત્રી. પ્રસાદી. (૨) માર; ઠોક.-
એને થોડી પરસાદી આપો.

પરસુલી, સ્ત્રી. ધોઝેલા ઢકનો ઝીણો આ-
ટો; ઢકનો ખારીક લોટ; મેંદો. ઉ. લોટ
પડે સરસુલી, કેસરજનીરે.

પરસેવ, સ્ત્રી. બીજની સેવા કરવી તે;
ચાકરી; નોકરી.

પરસેવો, (સં. પ્રસેવ) ધામને લીધે શેમકપ-

માંથી ચીકણું પાણી નીકળે છે તે; પ્રસેવ.
કિં. પ્ર. પરસેવો છુટવો=ધામ થઈ શ-
રીમાંથી પાણી નીકળવું. પરસેવો વળવો=
મહેનત પડવી. કહે. ખરા પરસેવાનું
ધન= મહેનત કરીને મેળવેલું ધન. પરસેવો
પાડવો=ખુબ મહેનત કરવી.

પરસ્ત, વિ. આસક્ત, વળગેલું; લાગેલું;
પરાયણ. (૨) પૂજક; યુતપરસ્ત.

પરસ્તી, સ્ત્રી. પરાયણતા; અધીનતા. (૨)
રત્નિ; પ્રાર્થના.-યુતપરસ્તી.

પરસ્ત્રી, સ્ત્રી. (સં.) પરનાર; પરકીયા; બી-
જની સ્ત્રી તે.

પરસ્પર, અ. (સં.) એકબેકમાં; અન્યોન્ય;
મેંદોમેંદો; આપસઆપસમાં.

પરસ્મૈપદ, (સં.) સંસ્કૃતમાં ધાતુના બે વર્ગ
છે તેમાંનો એક વર્ગ તે; કર્મેકમેદ.

પરસ્વાધીન, વિ. (સં.) બીજને તાણે હોય
તેવું; સ્વાયત નહિ તેવું; પરાધીન; પરવશ;
પરતંત્ર.

પરસ્વાધીનતા, સ્ત્રી. (સં.) પરવશપણ;
પરતંત્રતા; પરાધીનતા.

પરસ્વાધીનપણ, ન. પરાધીનતા.

પરહરવું, કિં. સ. (સં. પરિ+ઠ્ઠ) છોડી
દેવું; છોડવું. (૨) ત્યાગ કરવો; છાંડવું.
ઉ. પરહરવા વન તે વસે મનસ્વી.
સાચું સ્વપ્ન.

પરહસ્તગત, વિ. બીજને હાથ ગયેલું.

પરહેજ, વિ. (ફા.) બંધી; કેદ; કબજામાં
હોય તેવું; પરવશ. (૨) બળગું રહેલું; દૂર
રહેલું; દાખમાં રહેલું; કેદી; બંધનમાં રા-
ખેલું-રહેલું એવું તે. પરહેજગાર=કપરી
પળનાર. [૨] બંધી.

પરહેજ, સ્ત્રી. (ફા.) ખાવા પીવામાં અમુક
વસ્તુઓથી અળખા રહેવું તે. પથ્થ; કપરી.
(૨) અટકાવ; પ્રતિબંધ; બંધી.

પરંતુ, અં (સં.) પણ; તોપણ. (૨) અને; તથા; કિન્તુ.

પરંદુ, નં (ફા.) પંખી; પક્ષી.

પરંપરા, ઓં [સં.] ધારા; ધણા કાળથી ચાલુ રહેલી રીત-રિવાજ વગેરે તે; અનુ-ક્રમ; પરીણાટી; નિયમ; ધાટી; ઉતાર. (૨) અં જેમ ચાલ્યું આવતું હોય તેમ.

પરંપરાગત, વિં પરંપરાથી ચાલતું આવેલું કમાનુસારી; રિવાજને લઇને પ્રાપ્ત થયેલું.

પરા, ઓ. [સં.] નાદનું અસલ સ્વરૂપ તે; ચળદનું આદિરૂપ. (૨) ઉચ્ચગતિ. (૩) માયત્રી. (૪) અં પાછું; તરફ; બહુ.

પરાધ, ઓં દસ્તો; ખાડણીનો લોખંડનો પાયો; પરા. (૨) વિં પારદી.

પરકાષ્ટા, ઓં [સં.] મુશ્કેલી; શ્રમ; મહેનત, પરમ કષ્ટ પડતું તે. (૨) છેલ્લી હદ; અંત-મર્યાદા; પરિસીમા.

પરાક્રમ, નં [સં.] જાતબળનું, પોતાની અક્ષલ હોશિયારીનું જે લોકમાં વાહવાલે બોલાય એવું કામ તે; આત્મબળ; સામર્થ્ય; શૌર્ય તે. (૨) બીજને મહાત કરી પોતે વિજયી થઇ બહાર-જાહેરમાં આવતું તે; શૌર્યથી જે નામના કરવી તે. કિં પ્રં પરાક્રમ કરવું=આત્મબળથી વિજય મેળવવો.

પરાક્રમી, વિં [સં.] પોતાના જાત બળથી જીતનાર; શૌર્ય કરનાર; સામાને દાબી દઇ વિજય મેળવનાર. (૨) શૂરવીર; વિક્રમી; વિજયી; જેણે પરાક્રમ કરીને નામના મેળવી હોય તે; બળવાન; જોરાવર.

પરાગ, પું [સં.] ફૂલમાંની રજોટી તે; પુષ્પલિ; કુસુમરેણુ. (૨) વાસ.

પરાગંદા, અં પરગમ્મ નાસી જવું તે. પલાયન.

પરાજ, ઓં ઉભા કાનાલી તાસક જેવી મોટી યાળી.

પરાજ્ય, પું [સં.] પરાભવ; હારવું તે; હાર. પરાજિત, વિં (સં.) હારેલું; બીજથી જિ-તાયેલું; પરાજીત, જિત.

પરાજી, નં વીસ વીધા જેટલા વિસ્તારનું જમીનનું માપ.

પરાક, ઓં બકરાના વાળની દોરડી કે જે ગધેડા ઉપર ગોદડી નાંખીને બાંધવામાં આવે છે.

પરાણી, ઓં પરણી; પરાણી. ગાડાગાડીના બળદ હાકવાની નાની લાકડી; નાનો પરાણો. ઉં તરણી પરાણી જેવી.

પરાણ, અં મરજી ઉપરાંત; બળાકારે; જોરાવરીએ. (૨) મુશ્કેલીએ; બહુ આમરે; મહા મહેનતે; કઠણારો.

પરાણો, પું [સં. પાણી] આદર સતકારને યોગ્ય, પોતાને ધેર આવેલો બહારનો માણસ તે; મેમાન. [૨] અતિથિ; અ-વ્યાગત. (૩) મોટી પરાણી; આરવાળી લાંબી લાકડી કે જેવડે હળ તથા ગાડીએ જોડેલા બળદોને હાંકવામાં આવે છે.

પરાત, ઓં છાશનું પાણી; પરાશ. પરાતપર, વિં પરથી પણ પર એવું તે; શ્રે-ષ્ઠથી પણ શ્રેષ્ઠ એવું; ઉંચામાં ઉંચું; માયાથી પર-અતિરિક્ત હોય એવું. (૨) અહા; શ્રીમંગવાન.

પરાધીન, વિં [સં.] પરવશ; પરતંત્ર.

પરાધીનતા, ઓં [સં.] પરવશતા; પરતંત્રતા.

પરાધીનપણું, નં પરાધીનતા,

પરાન્ન, નં (સં) પારકું અન્ન; જમણનું ભોજન તે; મદતનું ખાતું તે.

પરાપૂર્વ, (સં.) આગળ આગળનું; જીતનું-ચાલતું આવેલું; અસલનું.

પરાપૂર્વથી, અં અસલથી; આગળના વારાથી.

પરાભવ, (સં.) પરાજ્ય, હાર. (૨) પરિભવ; તિરસ્કાર.

પરાજૂન, (સં.) હારેલું; પાછું પડેલું;
પરાજિત.

પરામર્શ, પું. [સં.] વિચારવું તે; જીદાપોહ
કરવો તે; તર્કવિતર્ક; વિમર્શણ; વિવેચન.

પરાય, સ્ત્રી. ખાંડગીનો દસ્તો; પરાય.

પરાયણ, વિ. (સં.) લગતું; વળગી રહેલું;
આસક્ત; અનુરક્ત, સંબંધી; આશ્રિત;
તાબેદાર; ભક્તયા-આશ્રયી વળગેલું.

પરાયુ, વિ. પારકું; બીજનું.

પરાય, અ. એક વચમાં મૂકીને બીજું તે;
ત્રીગપર:-પરાયને વર્ષ-પેસે વર્ષે એક
આગલું અથવા એક પાછલું મૂકીને તેની
પરતું જે તે; પરાય.

પરાધ, સ્ત્રી. (સં.) છેલ્લી સંખ્યા; એકડો ને
સત્તર મીડાવાળી સંખ્યા તે. (૨) વિ.
બદ્ધના અરધા આયુષ્ય જેટલું.

પરાવર્તન, ન. (સં.) પાછું ફરવું તે. પ્રતિ-
ક્ષેપ. (૨) પ્રતિબિંબ; પડછાયો.

પરાવૃત્ત, વિ. [સં.] પાછું ફરેલું; વળેલું;
ઉલટાવેલું. (૨) પાછું આવેલું; ફરી આવેલું.
(૩) કાંટાળેલું.

પરાશ, સ્ત્રી. છાસ ઉપરનું પાણી.

પરાશર, પું. [સં.] એક ઋષિ; આસના પિતા.

પરાજ, ન. ડાંગેરનું ખરસલું. અનાજનું પોચું
ધાસ, (સાંઠા નહિ.)

પરાં, અ. દૂર, અધિ-આમ-તેમ.

પરાંગના, સ્ત્રી. [સં.] પરસ્ત્રી.

પરાંગમુખ, વિ. [સં.] ઉલટી બાજુ તરફ
મેંઘાણું; વિમુખ. (૨) ઉત્તર; વિરુદ્ધ; આડું.

પરાંત, વિ. બાકી વધેલું; છેલ્લા વધારાનું.

પરાંતણું, કિં. અ. પરવારવું; ફરાગત થવું.

પરિ, અ. [સં.] સર્વ બાજુએથી, ચારે તર-
તથી એવો અર્થ ઉપજાવનારો ઉપસર્ગ.
(૨) અતિશય; પહોંચ; એવો અર્થ પણ
રાખે છે:-પરિજન, પરિવાર, અને પરિ-
પૂર્ણ વગેરે.

પરિક્રમ, પું. [સં.] ચારે તરફ ફરવું તે; પ્ર-
ક્ષિણ; વિહાર.

પરિક્રમણ, ન. [સં.] આસપાસ ફરીવળવું
તે; ફરો ફરવો તે; પ્રક્ષિણ.

પરિક્રમા, સ્ત્રી. પ્રક્ષિણ.

પરિખા, સ્ત્રી. (સં.) શહેરની આસપાસ જે
ખાધ કરેલી હોય તે.

પરિમિડ, પું. (સં.) દાન વગેરે ગ્રહણ કરવું
તે; આદાન; સ્વીકાર. (૨) સ્ત્રી; પત્ની;
ભાર્યા.

પરિધ, પું. (સં.) ઘેર; ઘેરાવો; ગોળની ચારે
તરફ ફરતી કોર તે. (૨) ઓગણીસમે
યોગ. (પંચાંગપ્રમાણે.)

પરિચય, પું. (સં.) સહવાસ; ઓળખાણ;
પિછાન; મેળાપ; અભ્યાસ; મહાવરો.

પરિચર્યા, સ્ત્રી. [સં.] સેવા; ચાકરી; બરદાશ.
(૨) શુશ્રૂષા; ખુશામત. (૩) તહેનાત;

પરિચારક, પું. [સં.] સેવક; ચાકર; દાસ.

પરિચારિકા, સ્ત્રી. [સં.] દાસી; અનુચારિકા.

પરિચિત, વિ. (સં.) પરિચયવાળું; જાણીતું;
ઓળખીતું; સહવાસવાળું.

પરિચિન્ન, વિ. (સં.) જીડું પાડેલું; છુટું
કરેલું. (૨) નિરૂપણ કરેલું.

પરિચ્છેદ, પું. [સં.] અવધિ; સીમા. (૨)
ભાગ; પ્રકરણ; અધ્યાય વગેરે તે.

પરિજન, ન. (સં.) પરિવાર; ખટલો; આસ-
પાસનાં-તહેનાતમાં રહેનારાં જે માણસો
તે; ગેબવર્ગ.

પરિણત, વિ. (સં.) પકવ; પાકેલું. (૨)
પુખ્ત.

પરિણાય, પું. [સં.] વિવાહ, લગન.

પરિણામ, પું. (સં.) કોઈ પણ કામનું છેવટ
તે; છેલ્લું ફળ; નિષ્પન્ન; અંતઃફળ; છોડા;
છેવટ. (૨) તોડ; નિકાલ; નતિજો.

પરિણામદર્શી; વિ. શો પરિણામ આવશે,
તેનો વિચાર કરી જાણનાર; અગમ
બુદ્ધિ.

પરિતમ, વિં (સં.) ખૂબ તથેહું; આસપા-
સની પીડાએથી ધેરાયેહું; સંતમ.

પરિતાપ, પું (સં.) સંતાપ; અકળામણ;
દુઃખ; શોક; પીડા. (૨) પ્રતાપ; શિકર;
ચિંતા.

પરિતાપિત, વિં (સં.) દુઃખિત; પીડિત;
અકળાયેહું.

પરિતુષ્ટ, વિં (સં.) સંતુષ્ટ; સંતોષ પામેહું;
પ્રસન્ન, રાજીયથેહું.

પરિતુષ્ટ, વિં (સં.) તમ થયેહું; ભર્યુંપુર્યું;
મળવાથી સંતુષ્ટ થયેહું એવું. (૨) ધરાયેહું.

પરિતોષ, પું (સં.) સંતોષ; તુષ્ટિ.

પરિત્યાગ, પું (સં.) છોડી દેવું તે; તજીદેવું
તે; વર્જન.

પરિત્રાણ, નં (સં.) કવચ; અંગ-અવયવ-
રખું તે; રક્ષણ; સાચવનાર; જેનાથી રક્ષણ
થાય એવું તે; વારણ; નિવારણ.

પરિહેવન, નં (સં.) શોકનું રાખું તે; વિ-
લપન; આક્રંદ.

પરિધાન, નં (સં.) પહેરવાનું વસ્ત્ર તે. (૨)
વસ્ત્ર; લુભડું. (૩) પહેરવું તે.

પરિધિ, પું (સં.) ધેરાવો; મંડળના વિસ્તાર
તે. (૨) પરિવેશ; સ્પર્શદ્રવી આસપાસ
થતું તેજનું કંડાણું તે.

પરિપક્વ, વિં (સં.) પાકેહું. (૨) પુખ્ત.

પરિપક્વતા, ઓ સંપૂર્ણ પાકેલી અવસ્થા-
હાલત તે. (૨) પુખ્તપણું.

પરિપાક, પું પરિપક્વતા. (૨) કમંદળ.

પરિપારી, ઓ (સં.) પદ્ધતિ; પ્રાદી; ચાલુ
ધારા-રિવાજ તે; કામ કરવાની રીત વલણ
તે [૨] અનુક્રમ; આનુપૂર્વી.

પરિપાલન, નં (સં.) પાલન કરવું-પાળવું
તે; સારી રીતે નિભાવવું-સાચવી-મળવી
રાખવું તે. (૨) જેમ ચાલતું હોય તેમ
ચલાવ્યા કરવું તે.

પરિપાલના, ઓ પાળવું તે; પરિપાલન.

પરિપૂર્ણ વિં (સં.) ભરપૂર ભરેહું એવું.
સંપૂર્ણ; પુરેપુરું; કઠોકાંઠ.

પરિપૂર્ણતા, ઓ (સં.) પરિપૂર્ણત્વ; સંપૂ-
ર્ણતા.

પરિભવ, (સં.) અનાદર; અવગણના; અવ-
માન; તિરસ્કાર. ઉં પરિભવ પુર વાસના
મનરવી. સાચુસ્વપ્ન.

પરિભાષણ, નં (સં.) સામે ઉત્તર આપવો
તે; આલાપ. (૨) મહેણાણપ બોલવું તે;
ઉપાલંબ.

પરિભાષા, ઓ (સં.) સંકેત શબ્દ અથવા
સૂત્ર. સાક્ષના અર્થોમાં જે સંક્ષિપ્ત શબ્દો
અને વાક્યોથી અમુક અર્થ પ્રતાપેલો
હોય તે શબ્દ, વાક્ય અથવા સૂત્ર તે. (૨)
શૈલી.

પરિભ્રમણ, નં (સં.) આસપાસ ફરવું તે;
ભ્રમણ; પ્રદક્ષિણા કરવી તે. (૨) ભટકવું
પાછળ પાછળ ફરવું તે. ગોળ ચકરાવે
ફરવું તે; પૈડાનું-મોડાનું વગેરે.

પરિમળ, પું (સં.) સુગંધ; સોરભ; પીમળ.
ઉં પરિમળવાળો પ્રભાતભરે શીતળવાય
વાય, વહાલા.

પરિમાણ, નં (સં.) માપ; માપું; વજન; કદ.
(૨) સંખ્યાની ગણતરી કે ધેરાવો. (૪)
અંદાજ; આશરો. (૫) પ્રમાણ; ખાતરી;
વિશ્વાસ-આજ આવી કે નહિ, તેનું
શું પરિમાણ ?

પરિમિત, વિં અંદાજસરનું; વજનસર; હદમાં
હોય તેવું; માફકસરનું; માપ જેટલું;
ખટિત; થોડું.

પરિમિતિ, ઓ (સં.) માપ; પ્રમાણ; પરિ-
માણ. (૨) હદ; મર્યાદા. (૩) ધેર; ધેરવો.

પરિમેય, વિં (સં.) થોડું; અલ્પ; માફકસ-
રનું. (૨) હદ જેટલું; ગણી-તોળી
શકાય તેટલું.

પરિચટ, પું ધોળી; લુગડાં ધોનારો. પામ-

રણુ પરિશ્ક પેર, આપરી ઝીકે ત્યારે,
અંગદે સમર્પા રામ, તનથી કૃષ્ણે ત્યારે.
સામળભદ્ર.

પરિશ્ક, પું (સં. પર્વક) પલંગ; સુંદર
દેલિયો.

પરિશાણ, નં [સં. પ્રયાણ] પ્રસ્થાન; પા-
છળી જવું તે; પ્રયાણ; ચાલવું તે. ઉં
રાજ્યએ કર આયુષ્ય ધર્મા, પ્રેમદા પુટે
પરિશાણ્ય કર્મા, સામળ.

પરિયો, પું પેદીનામું; વંશા-વધ:-પંડ્યા-
શ્વેતો પરિયો પૂછ્યો તો કહે દીકરાનું નામ
દાઉતિયો. પરિયા=પેદીના પૂર્વજો; આપ
દાદા. (૨) વંશજો:-જે જ્ય જલે તે
પરિયાના પરિયા ચાલે એટલું લાવે.

પરિરંભણ, નં [સં.] રગડ; ચંપી; મસળ;
દબાવવું-ચોળવું તે. ધસડ. ઉં પરિરંભણ
કરના પાણે, મુખે સ્પૃતિ કરતા દીનવાણે.
ગિરધર.

પરિવર્તન, (સં.) ફરી વળવું તે; ફરીજવું-
ફેરફાર તે:-અહુ પરિવર્તન થયું. (૨) આ-
વર્તન; ફરી ફરીને ફરવું તે; પરાવર્ત;
ભ્રમણ. (૩) વિનિયમન.

પરિવાદ, પું (સં.) અપવાદ; આરોપ. (૨)
ઠપકો; ઉપાક્ષંભ. (૩) કહેતી.

પરિવાદિની, સ્ત્રી [સં.] સાત તારની વીણા.
પરિહાર, પું [સં.] હૈયા છોકરાં અને કુટુંબ
કપીલો તે; વસ્તાર. (૨) પરિજન; પોખ્ય
વર્ગ; કુટુંબ; નોકર ચાકર અને આશ્રિત
વજેરેતો સમુદાય તે.

પરિવૃત્ત, વિં (સં.) વિંટાયેલું; વેણિત;
આટન.

પરિવેશ, નં [સં.] પરિવેષ; તેજનું મંડળ;
જગતુંડું. ઉં શ્યાંક પુટે પરિવેશ થાય.
(૨) વેષન; ઘેર; પરિધિ.

પરિવેષન, નં [સં.] કોઈ સીજની આગળ
પાછળ બધે વિંટાયેલું જે પડ વજેરે તે;

આચ્છાન; ઠાંકણ. (૨) આરદાન; આંધણ.
ઓછાડ; ગમેદ; વેણિત થઈ રહેલું જે કંઈ
હોય તે. (૩) કોટલું; ઉપલો બડો થર.

પરિવ્રાજક, પું [સં.] જેણે સંસાર અને
માયા મમતાનો ત્યાગ કરેલો હોય તે;
સંન્યાસી.

પરિશિષ્ટ, નં [સં] વધરાનું જે લખાયું તે;
વધારો; ઉમેરણ; પુરવણી.

પરિશેષ, વિં (સં.) વધેલું; વધારાનું. (૨)
ના. શેષ; આક્રી.

પરિશ્રમ, પું [સં.] સારી રીતે મહેનત કરી-
લેલી તે. મહેનત; તસ્દી; શ્રમ લેવો તે.
કિં પ્રં પરિશ્રમ આપવો=તસ્દી આપવી;
મહેનત લેવરાવવી.

પરિષદ, સ્ત્રી [સં.] ધણા જણનું એકઠા
થઈ કોઈ કાર્યને માટે બેસવું તે; બેઠક;
સભા; મેળાવડો. (૨) મંડળી. (૩) શાળા.
(૪) સેવક; દાસ.

પરિસર, પું (સં.) પ્રદેશ; મુલક; વિસ્તાર-
વાળી જમીન; સપાટ પ્રદેશ.

પરિસ્થાપ્તિ, સ્ત્રી [સં.] ગણના કરતી તે;
ગણતરી; અનુક્રમે મણવું તે; ગણના.

પરિસીમા, સ્ત્રી (સં.) હદ; મર્યાદા; અવધી;
છેડો; અંત. (૨) સરહદ.

પરિહાર, પું [સં.] તજવું-ફેર કરવું તે;
ત્યાગ; કિં પ્રં પરિહાર કરવો=ત્યાગ
કરવો.

પરિહાસ, પું (સં.) હસવું તે; મસ્કરી મ-
નક; દડા.

પરી, સ્ત્રી (ફા.) અલૌકિક સ્ત્રી; મોં આણુ-
સનું શરીર ઘોડાનું અને હાથની પાછળ
પાંખોવાળી સુંદર કસ્થિત સ્ત્રી; કિન્નરી;
અપ્સરા.

પરીક્ષક, વિં (સં.) પરીક્ષા કરનાર; તપાસ
લેનાર; ગુણવસ્તુની તુલના કરનાર;
સાર ખોટું સમજનાર:-એ ઘોડાનો પ-
રીક્ષક છે નિરૂપક.

પરીક્ષણ, નં (સં.) પરીક્ષા કરવાનું કામ તે. (૨) પરીક્ષા કરવી તે. (૩) તપાસ; તજવીજ; સામાના જ્ઞાનની પરીક્ષા કરવાની જે આવડ તે. (૪) પરખ; પરીક્ષા.

પરીક્ષા, ઓં (સં. પરિ-ઈક્ષ) ગુણવગુણનું તોલન કરવું તે; જ્ઞાનનો સુખાર જોવો તે. કસોટી; તપાસ; તજવીજ. (૨) પારખ; પરખ. કિંમ પ્રં પરીક્ષા કરવી=સાફ ખોદું જોઈ લેવું તે; ગુણવગુણની તુલના કરી લેવી. પરીક્ષા લેવી=તાલી જોવું; તપાસવું. (૩) દિવ્ય.

પરીક્ષાપત્ર, નં (સં.) પરીક્ષાના પ્રશ્નોનું પત્રક તે; પ્રશ્નપત્ર.

પરીખ, વિં નાંણા પારખનાર; ખરા ખોટાં નાંણાં ઓખખનાર; નાણાંનો પરીક્ષક. (૨) શરાફનો ધંધો કરનારની સાખ; ઉપનામ તે:-પરીખ કેવળચંદ મલ્લીચંદ.

પરીધ, પું ઘેર; ઘેરાવો.

પરીધરો, પું માલમતા; મિલકત.

પરીસો, પું દુઃખ દરદ; પીડા. (૨) અડચણ.

પર, નં રૂધિર વિકારથી માંસ પાક થઈ ગઈ ગુમડ કે ફેલ્લામાંથી જે ધોળો જાડો રૂધિર મિશ્ર પ્રવાહી નીકળે છે તે; પાચ. (૨) નાનું મામ; ચહેરાની બહારનો વસવાટ તે:-માધવપર.

પર, વિં દૂર; આધું. (૨) જુદું; અજણ. (૩) આકું; ઉલટું; અવળું. ઉં પડે જોઈને ઓખા કહે છે. જાદવ કુળ તો વિચારીને બોલો નાથજી, જાણું પિતા-મહાનં ચરિત્ર. પ્રેમાનંદ.

પરપ, વિં (સં.) કઠણ; કડક; કઠોર; નિષ્કૃર; દૂર; નિર્દય.

પરે, અં પેઠે; પેર; માફક:-માઠાપરે શું કરો છો ? (૨) પરાઈ; મળસડું.

પરેજ, વિં પરહેજ.

પરેજી, ઓં પરહેજી; ખરી; પથ.

પરેત, નં [સં. પ્રેત-પરેત] પ્રેત; મડદું; મૃત. (૨) જૂન; પિશાચ. ૩૦ પ્રં પ્રેત ભોજન=મુવાની પાછળ કરાવાનું જે ભોજન તે. પ્રેતલાડવો. (૩) વિં અકરોતિયું. પરેશાન, વિં (ફા.) ધૂન; ખંધું; અપર; આલાક.

પરેસ્તાન, નં (ફા.) પરીઓને રહેવાનો દેશ તે; મનુષ્યથી ઉચો ભોક તે; સ્વર્ગ.

પરોક્ષ, અં [સં.] સાંભળનાર હાજર ન હોય તેમ; પછવાડે; પુંડે; અપ્રત્યક્ષ; નજર ન પડે તેમ; ગેરહાજરીમાં. (૨) સામે મોંએ નહિ એમ; બીજાની દારા. (૩) પડકા પાછળ રહીને:-પરોક્ષ કેમ વાત કરે છે.

પરોગ, પું અંત; છેડો; છેવટ.

પરોઠ, પું પ્રભાત; મળસડું; પરાડ:-પરોઠે ઉઠીને લખવું એટલે હાથ વળે. મોટે પરાઠે =મહુ વહેલા.

પરોઢિયું, નં પરાઠ; પરાડ; પ્રભાત; મળસડું. કહેવું જુવાનીનું રજું ને પરાઢિયાનું દળયું.

પરોણાગત, ઓં પોતાને ઘેર આવેલા માણસની સારી આગતા સ્વાગતા કરવી તે; આતિથ્ય; સારો સત્કાર કરવો તે; બરદાશ. પરોણાચાકરી, ઓં અતિથિની સેવા કરવી તે; બરદાશ લેવી તે; પરોણાનો ખાતપાનથી સારો સત્કાર કરવો તે.

પરોણાચાર, પું પરોણાનો-અતિથિનો સત્કાર કરવો તે. (૨) આતિથ્ય; સત્કારની રીત-રીત તે. પોતાને ઘેર આવનાર માણસનો સત્કાર કરવો, તેને ખાન પાન આપવાં અને તેની સેવા ઉઠાવવી વગેરે જે વિવેકી વ્યવહાર તે.

પરોણી, ઓં બળદ હાકવાની આરવાળી લાકડી તે; નાનો પરોણો. (૨) અતિથિ તરીકે આવેલી ઓં તે.

રોણો, પું. બળદ દાકવાની આરવાળી મોટી લાકડી. (૨) અનિય.

રોધ, પું. (સં. પુરોહિત) ક્ષત્રિયોનો ઝોર; ક્ષત્રિયનું ક્રિયા કર્મ કરાવનાર આદ્ય; ક્ષત્રિયના પુરોહિતોની એક નાત-સાખ તે.

રોપકાર, પું. [સં.] બીજનું દિત કરવું તે; પર ઉપકૃતિ; અન્ય જનને ઉપકાર કરવો તે; પરહિત. કિં પ્ર. પરોપકાર કરવો=બીજને ઉપકાર કરવો. ડોષનું પશુ સાઈ થાય-લાભ થાય એમ કરવું; બીજનું કામ કરવું.

રોપકારિતા, સ્ત્રી. (સં.) પરોપકાર કરવા-પણ; પરોપકૃતિ તે; પરોપકારપણ.

રોપકારી, વિ. (સં.) બીજને ઉપકાર કરનાર; ભોક્ષિતનાં કામ કરનાર; પરગણુ.

રોરવું, કિં સં. ધાલવું; અંદર નાંખવું :- સોયના નાકામાં દોરો ધાલવો. ઉપર ધાલવું, -દોરામાં છીડિયાં પરોવવાં, ઉં વાળે વાળે મોતી પરોવાં. (૨) લગાડવું; લક્ષ પૂર્વક કરવું :-વાચના લખવામાં મન પરોવવું. (૩) મનપર લેવું; જવાબદારી સમજીને કરવું; ચિત્ત મોંઠાડવું :-કામકાજમાં જીવ પરોવ એટલે ગમશે. (૪) ભેરવવું; લટકાવવું; બાંધવું; ટાંગવું :-આ કાગળ ફાળકામાં પરોવ.

ર્ષ, પું. (સં. Porch.) સાડસોળ ફીટ લંબાઈનું એક માપ (જમીન માપવાનું.)

ર્ષ, પું. (સં.) વરસાદ; મેઘ.

ર્ષ, નં. [સં.] પાંદડું; પાન. (૨) પત્ર.

ર્ષકૃટી, સ્ત્રી. (સં.) પાંદડે અને ધાસે છાયેલી કુંપડી; મઠી.

ર્ષશર્યા, સ્ત્રી. [સં.] સાથરો; પાંદડાં પાથરીને બનાવેલું મિઠાનું.

ર્ષશ્યામી, સ્ત્રી. [સં.] મઠી; પર્ણકૃટી; ઉડન.

ર્ષદન, નં. (સં.] મુસાફરીએ ફરવું; યાત્રા; પ્રવાસ; આમ તેમ ચડન કરવું તે; બ્રમણ; ફરી ફરીને ફેરા મારવા તે

ર્ષવસાન, નં. (સં.) અંત; છેડો; છેવટ. (૨) પરિણામ; નિકાલ; તોડ.

ર્ષક, પું. (સં.) પલંગ; ઢોલિયો.

ર્ષત, અ. (સં.) સુધી; લગી.

ર્ષાકુળ, વિ. (સં.) બહુજ આતુર; આકુળ-વ્યાકુળ. ઉત્સુક; ઈનેતર. (૨) અધીર; ઉનાવળું-આકળું.

ર્ષાણુ, નં. પ્રયાણ; ચાલવું તે; નીકળી પડવું. (૨) પસાણુ :-પછી ત્યાંથી કર્યું પર્ષાણુ.

ર્ષામિ, સ્ત્રી. (સં.) ભરપૂરપણ; પૂર્ણતા. (૨) તૃપ્તિ; સંતોષ. (૩) અંત; સીમા; હદ.

ર્ષાય, પું. (સં.) એકજ અર્થના બે ત્રણ શબ્દોમાંનો એકાદ શબ્દ તે; સમાનાર્થક શબ્દ :-ચંદ્ર, ચંદ્રિર, ચંદ્રમા; શશાંક. વગેરે. (૨) રીત; રરનો. (૩) સુક્તિ; બદાનું.

ર્ષાસોચન, નં. (સં.) ફરીને બરોબર વિચારવું-વિવેચન કરવું તે; સંપૂર્ણ આલોચન તે.

ર્ષુષણ, નં. પચુષણ.

ર્ષેષણ, નં. (સં.) તપાસ; નજવીજ,

ર્ષ, નં. (સં.) સૂર્યનું એક રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં જવાનું થાય તે સંધિ. સારા-તહેવારના દિવસનો સંધિ-અવસર તે; તહેવાર; સારો દિવસ; આનંદ ઉત્સાહનો દિવસ તે. (૨) શેલડી ને નેતર વગેરેના એક ગાંઠાથી બીજા ગાંઠા લગીનો ભાગ તે; પેર; પેરિયું. (૩) આંગળાંના સાંધા વચ્ચેનો ભાગ; ટેરવું. ઉં આંગુલી પર્વ સંધાડ એતિ. રાસ. (૪) પ્રકરણ; વિભાગ પુરાક વગેરેના.

ર્ષણી, સ્ત્રી. (સં.) પર્વનો દિવસ તે; પર્વનો અ-

વસર; તહેવાર; પ્રુથ દિવસ. અમાસ,
પુનમ વગેરે પર્વતા દિવસ તે.

પર્વત, પું. (સં.) પૃથ્વીની સપાટી ઉપર
ઉપસી રહેલો મસ ઉંચો ટકરા તે; પહાડ;
હુમર; ગિરિ. [૨] સાતની સંખ્યા.

પલ, નં. માંસ. ઉં. જઠામિ આળે અદાર.
મર્મ, ન દહે કયમ પલ ચર્મ; દયારામ.
(૨) પળ; ક્ષણ.

પલક, સ્ત્રી. (ફા.) આંખ અંધ થઇને ઉઘડે
એટલો સમય તે; અહુ જોડો વખત તે.
ક્ષણ. ઉં. ખલક પલકમાં ખનાવે બળુ
તેજ બાવે. નવલરામ.

પલકકરિયાવ, પું. ધણો વરસાદ વરસવો
ને પાણી પાણી થઇ રહેવું તે. (૨) રથ-
ળને ઠેકાણે જગ ને જળને ઠેકાણે રથજ
કરે એવો પરમેશ્વર.

પલકકુ, કિં. અં. અણુકુ; ચમકવું; રઠુ-
રવું. (૨) રાજ થવું, ખુશી થવું. ચક
ચકવું; રહી રહીને પ્રકાશવું.

પલકારો, પું. આંખની ઉઘડમીય તે; જા-
કારો; ચમકારો; રઠુરથ; એકદમ તેજનો
બળુકો થવો ને અંધ પડવો તે. (૨) આંખ
ઉઘડે ને મિચ્યા એટલો અલ્પ સમય તે.
પળ; ક્ષણ.:-એક પલકારામાં આવતો
ધસારો તે; નેત્ર પલ્લવો; અણુસારો. ઉ.
નેહ નેણતણે પલકારે. કિં. પળ પલકારે
કરવો=આંખનો ધસારો કરવો.

પલકાવવું, કિં. સં. આંખ મીચવી ઉઘાડવી
તે; પટપટાવવું; જાગાવવું.

પલકો, પું. સ્પંદ-મીચકારો. (૨) તેજનો
બળુકો.

પલકણ, સ્ત્રી. [પોટું.] પાચઢળ લસકરનો એક
સમૂહ તે. પાગા, આમાં ૫૦૦ થી ૮૦૦
સિપાઇઓ રહે છે. તથા આર પલટણ
મળીને એક રેજીમેન્ટ થાય છે:-લીલ
પલટણ, પેશ્વ.

પલટણ, કિં. સં. [પ્રા. પલટું] ફેરવવું;
ખલવવું; ફેર ખલલ કરવું. ઉં. પલટી
આવ્યા પીતાંબર કોનાં, પહેરી લાગ્યા
આ લહેરિયા કોનાં ? પ્રા. કા.

પલટણ, કિં. અં. ખલલાવું; ફરી જવું.:-
આનો રંગ પલટાયો. ફરવું; ખલલાખ
જવું. કિં. સં. ખલલી નાંખવું; ઉલટાવી
દેવું; ફેરવી બાંખવું. ઉં. પરણીઆરીને
પ્રીત પલટાવી.

પલટો, પું. ઉઘલો; ખરજ સ્વરથી ઉતરવું ને
ચઢવું તે; સ્વરને ઉતારવો ચઢાવવો તે.
(૨) ઉલટી તરફ તે; પટાખાજમાં એક
વાર સવળી અને ખાજવાર અવળી રમત-
વિંજણી લેવી તે; આમ તેમ બેઉ ખાજુએ
લાય ફેરવવો તે.

પલવટ, સ્ત્રી. (સં. પરિવૃત) પાલવ કમ્મરે
બાંધવો તે; ઝુલવું-લગડવું વજ્ર કસીને
કમ્મરે કે છાતીએ બાંધવું તે; ધાટડી;
કચ્છ. ઉં. હું તો પ્રેમસુ પલવટવાળું.
બોળેબગત.

પલવવું, કિં. અં. વિનવવું; રીઝવવું,

પલવાડ, સ્ત્રી. પરવાડ; વાડ.

પલ્લળવું. કિં. અં. [સં. પલ્લ] બિંજવું;
પાણીવાળો થવું.

પલ્લંગ, પું. છત્રીવાળો મોટો ખાટલો;
ઢાલિયો.

પલ્લંગડી, સ્ત્રી. નાનો પલ્લંગ; હેલડી.

પલ્લંગપીશ, પું. પલ્લંગ ઉપર શોભાને માટે
પાયરવાનું ભાતીગલ સુંદર કપડું; ઝાંજીડ.

પલાણ, નં. ઘોડા વગેરે પશુઓની પીઠપર
ચઢી બેસવું તે; ઉપર ચઢી બેસવું-પલા-
ણવું તે. (૨) ઘોડા વગેરેની પીઠપર નાં
ખવાની ડણી તે; ખોશીર વગેરે. (૩)
સવારીના કામમાં લેવું તે.

પલાણવું, કિં. સં. સવારી કરવી; પેશ્વા કે
પશુની પીઠપર ચઢી બેસવું. (૨) સવા-

રીના કામમાં લેવા માંડવું; અંકુશમાં લઇ
પીઠ પણ ચંદવું. (૩) પળોટવું; કામમાં
લેવા માંડવું.

પલાણો, પું કુરમાના ઢાઢપ બેસાડવા તેની
ઉપર ઠોકવાનો લાકડાનો કકડો.

પલાયન, નં નાસી જવું તે; પોખારા ગણવા
તે; ભાગીજવું તે.

પલાયિત, વિં નસાડેલું; બગાડેલું.

પલાવ, પું [સં. પલાન્ન.] ભાતમાં માંસ
અને મસાલો નાંખીને ખનાવવામાં આવતી
એક વાની. નાનપલાવ; પુલાવ; પેલાઓ.

પલાવટ, સ્ત્રી બીલની એક જાત.

પલાશ, પું [સં.] ખાખરા. (૨) ખા-
ખરાનાં ફૂલ.

પલાળવું, કિં સં [સં. પુ.] ભીનું કરવું;

પાણીવાળું કરવું. (૨) સમજાવવું; ગળે
ઉતારવું; ન માનવું હોય તેને સમજાવીને
મનાવવું.

પલાંખાં, નં આંકના ધડિયામાંના ગુણાંક
પૂઢવા તે:-ખાર તરી ? જ-છત્રી. છત્રોમ,
કેમ થાય ? તગડે છગડે.

પલાંખી, સ્ત્રી આંકમાંની ગુણાંક શ્રેણી.

પલાંઠી, સ્ત્રી પગ પર પગ ચઢાવીને બેસવાની
એક રીત; ૩૦ પ્રં પલાંઠી મારવી=ચપટ
બેસવું; નિરાંતે બેસવું; દૃઢ અને બેસવું.
પલાંઠી વાળતી=પગપર પગ ચઢાવી બેસવું.
ઠંડા કલેજે બેસવું.

પલાંઠો, પું પહોળી પલાંઠી; મોટી પલાંઠી;
૩૦ પ્રં પલાંઠો મારીને બેઠો=મક્કમ થઈ
નિડરતાથી બેઠો.

પલાંડ, સ્ત્રી [સં.] ડુઝળી; કાંઠા; પ્યાજ.

પલિત, વિં [સં.] પગિયાંવાળો; જેના કેથ
ધોળા થઈ ગયા હોય તે.

પલિતો, પું જામગરી; ખળતો કાકડો, ખંદુક,
તોપ કે દારૂથી ભરેલી કોઈ પણ ચીજને
એક છેડે અંદરના દારૂને સળગાવવા તા-

બેલી રસી; ખત્તો તે. (૨) સળખડું;
ધોંય; જેથી ધમાધમ, ઝબક કે લડાઈ
થાય એવી વાત કે આખત તે; ફદકું:-
તમે તો પલિતો મૂકીને વેગળા રહો ને
વેગરવું પડે મારે.

પલીત, નં (ફા.) જૂતગ્રેત. (૨) મેલું
દૈવત. (૩) વિં ધરડું; ગિયામણું.

પલેવણ, નં અપટિયામાં કે સાવરણીમાં બ-
રાયેલાં જીવં અંબેરી નાંખવાં તે.

પલોટવું, કિં સં પળોટવું; કામકાજમાં
જોડવું; કેળવવું; પાવરડું કરવું.

પલ્લવ, પું [સં.] નવાં પાંદડાંવાળી ડાળો;
કુપળિયું; લીલાં તાજાં પાનનું ડાળું (૨)
નવાં આવેલાં પાન અને તેનો ગુન્જો તે;
તાજાં કુમળાં પાનનો સમૂહ; કિસલય. (૩)
પાલવ; કપડાની પહોળાઈવાળો કોર-ભા-
તદાર છેડો. (૪) અળતો; લાલરંગ.

પલ્લવિત, વિં [સં.] નવાં પાન આવેલાં
હોય એવું; નવાં પાનના ફાલથી લહેલુર
થઈ રહેલું:=પલ્લવિત વૃક્ષો. (૨) વિસ્તૃત;
ખીલેલું; શીભે એવું ખનાવેલું; ચણગા-
રેલું; વધારી સુધારીને સુંદર કરેલું. લ-
ખાણ વગેરે.

પલ્લવી, સ્ત્રી આંગળીઓના છેડા કે આંખનાં
ચલન વલનથી ઇસારા કરીને વિચાર જ-
ણાવવાની રીત તે; ઇસારાની ભાષા:-
કરપલ્લવી, નેત્રપલ્લવી. વગેરે.

પલ્લાઉવર, પું હુડીનો વર; ખીસાનો વર;
પહેરામણીનો વર. (૨) જેને મોડું પલ્લું
આપવું પડતું હોય એવો વર.

પલ્લી, સ્ત્રી નાનું ગામડું; પડે. (૨) ધીસોડી.
દીવડી.

પલ્લું, નં તાજવાની દાંડીની બન્ને બાજુએ
લટકતાં રાખવામાં આવતાં છાંયડામાંનું
દરેક તે; તાણડું. એક પલ્લામાં કાટલાં-
વજન અને ખીજમાં જોખવાની વર-

મુકામ છે. એ બે બાજુનાં પાત્રમાંનું એ-
કાદું પાત્ર-છાપડું તે પદ્ધતિ. (૨) વર
તરફથી કન્યાને અપાતા ફાગીના ને શેકડ
વગેરે તે. ઓધન; શુદ્ધ:-પદ્ધતી કન્યા ને
પહેરામણીનો વર. (૩) ચિકાની માફક
લખડતું રહે એવું જે કંઈ તે.

પદ્ધતી, પું પાલવ; લુગડાનો છેડો; પહેરેલા
કે શરીરે બાંધેલા વસ્ત્રનો જે છુટા રહેલો
છેડો તે. ઉં પાધડીનો પદ્ધતી પુંડે પુંછડા
સમાનજી. (૨) બે રથાન વચ્ચેનું અંતર
તે; ટપ્પો; છેડું:-મામથી નદી લગીનો
પદ્ધતી જરા લાંબો છે.

પદ્ધતિ, નં (સં.) નાનું તળાવ તલા-
વડી; સર.

પવન, પું પવાઈ; પવે; હિજડો; નપુંસક;
બંડળ. (૨) બાપલો-નિર્માલ્ય કાયર માણસ.
કહેનું પવનને તે વળી પાનો ચઢે ?

પવન, પું (સં.) સ્પર્શથી આપણને સમ-
જાતું એક મહાતરવ; વા; વાયુ; સમીર.
કિં પ્રં પવન પર ચઢવું=હવાઈ વિચાર
કરવા; ખોટી ઉમેદો કરવી કે બકાઈ
મારવી; ખૂબ ખીલીને બોલવું. પવન બ-
રાવો=ખીલવું; ગાંડી ઘેલો વાતો ને વિચાર
કરવા. પવન લાગવો=સંગતિ દોષ લાગવો;
સોખતની અસર થવી. પવનમાં ઉડીજવું
=જરાએ ટકાવ નહિ થવો; તુચ્છ થઈ
જવું. (૨) મિળજ; મનનું વલણ; બાવ-
નાઓ; મનમાંના વિચારનું સ્વરૂપ:-સાહેબ
આગળ બેસવું ઉડવું પછી પવન કેણી
તરફનો વાથ છે તે જાણીને બોલવું, નહિ
તો ચૂપ રહેવું.

પવનચક્ષી, ઓ પવનથી ચાલતી ઘંટી. (૨)

પવનના જોરથી ફરતા ચક્ષરવાળું ચંત્ર.

પવનપાવડી, ઓ એક જાતનું કલ્પિત
આકાશવાન; પવનમાં ઉડનારું ચંત્ર; વિમાન;
એરોપ્લેન. આકાશમાં પવનના જેવા વેગથી

માણસને લઈને ચાલું જાય એવું નાનું
વિમાન. જુની વાતોમાં પવન પાવડીથી
આકાશ માર્ગે ઉડીગયાની હાજીકત આવે છે.
પવનવેગી, વિં પવનના જેવા વેગવાળું;
વાયુવેગી; ધણુંજ ઉતાવળું. ઉં પવનવેગી
ઘોડો જોતરી રથ કાઢી. તૈયાર.

પવાઈવું, જીં પાવું.

પવાડી, ઓ અભરાઈ.

પવાડો, પું બવાડાની-ફજેતાવાળી કવિતા
તે; રાસડો. મારા ખોટા બનાવ ઉપર
બનાવેલું કુંકું નાનું કાચ.

પવાડું, નં પાણી પીતાનું નાના નળા જેવું
પાત્ર; પ્યાલું; જમ. (૨) મોટું ઉભા
ઘાટનું વાસણ. જમણવારોમાં વપરાય એવું.
મોટી પવાલી.

પવિ, ઓ [સં.] ધનનું બહુજ કાંચુ-ભાગે
નહિ એવું હવિયાર; વજી.

પવિત્ર, વિં [સં.] શુદ્ધ; નિર્મળ; દોષ-વિકાર
રહિત:-પવિત્ર જળ. (૨) સંસ્કારવાળું;
ચાસ્તીની રીતે દોષ રહિત કરેલું; દોષ અને
માલિન્ય રહિત; પાવન; શુચિ. (૩) કુડ
કપટ રહિત; ચોખ્ખા મનનું. (૪) શુદ્ધ
સચ્ચરિતનું.

પવિત્રતા, ઓ (સં) પવિત્રાઈ; પવિત્રપણું;
ચોખ્ખાઈ; શુદ્ધપણું.

પવિત્રપણું, નં પવિત્રતા.

પવિત્રાઈ, ઓ પવિત્રતા.

પવિત્રાં, નં શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના પ્રસાદ રૂપી
રશ્મિનો તેમને ધરાવેલો દોશ. દરિના
નામની હીરની આંટી. વૈષ્ણવ મંદિરોમાં
પવિત્રા બારસને દિવસે તે કાકોરજીને ધરાવી
વૈષ્ણવો ધારણ કરે છે.

પવિત્રી, ઓ આદ્યદિકને પ્રસંગે પહેરવાની
ઈર્જની વીટી.

પવિત્રું, જીં પવિત્રાં.

પરામ, નં (પા. પદ્ધત) ઝીણો વાળ; ના-

શુક કેથ. (૨) હિમાલયમાં યતાં એક
જાતનાં બકરાનાં વાળ, કે જેનાં ગરમ
લુગડાં બને છે. રૂંવાં; ઉન.

પશાચી, વિનં ઉનતું-ગરમ કાપડ.

પશાચીના, પું [ફા.] હિમાલયમાં યતાં
બકરાનાં રૂંવાનો પોષાક; ગરમ પોષાક:-
પશ્ચીની શાલ.

પશલી, ઓં પસલી; પોશ્ય; અરધો ખોખો.
(૨) ભાષ તરફથી બહેનને આપવામાં
આવતી બક્ષીસ:-ભાષપશલી.

પશુ, નં [સં.] ચારપશુ વનચર પ્રાણી;
ઢોર; જનાવર; હેવાન.

પશુતા, ઓં પશુપણું; હેવાનચત.

પશુપતાકા, ઓં જેની ઉપર પશુનું ચિહ્ન
હોય એવું અન્ન:-પશુપતાકાન્ન.

પશુપતિ, પું [સં.] મહાદેવ; શંભુ; શિવ.
(૨) ગોવાળ.

પશુપંખી, નં જમીન પર ચાલનારાં તેમજ
ઉડનારાં બંને પ્રકારનાં પ્રાણીઓ તે.

પશ્ચાત્, અં [સં.] પછી; પાછળથી; છેલ્લે.

પશ્ચાત્તાપ, પું (સં.) પરતાવો; અનુતાપ;
શોક; દિલગીરી કિં પ્રં પ્રશ્નાત્તાપ થવો
=કાંઈ કર્યા પછી તેના ખોટાપણા માટે
પરિતાપ થવો તે; પરતાવો થવો.

પશ્ચિમ, (સં.) જેણી તરફ સરજ આથમે
છે તે બાજુ; આથમણી દિશા. (૨) વિં
પાછલું; પુંડળનું; છેલ્લું:-પશ્ચિમ બુદ્ધિ=
પાછળથી ઉત્પન્ન થયેલી મતિ તે. ઉં
અગમ બુદ્ધિ વાણ્યો અને પશ્ચિમ બુદ્ધિ
બ્રહ્મ; તરત બુદ્ધિ તરફડો, તે ગોદો
મારે ગળ્ય.

પશ્યંતી, ઓં (સં.) શબ્દ-અવાજના સ્વ-
રૂપની ચાર રિથતિઓમાંની બીજી રિથતિ
તે. પરા, પશ્યંતી, મધ્વચા, અને વૈષ્ણી.
પશ્યર, નં વહાણાનું ચરતું તે; ઝાકળબરું

ધાસ ઢોરને ચવરાવવું તે. કિં પસર
ચરાવવું.

પસરવું, કિં અં પસરી-ફેલાઈ જવું;
ફેલાવું; આગળ પાછળ મોટા વિસ્તાર
ઉપર પથરાવું; વ્યાપી જવું; વિસ્તૃત થવું.
(૨) ફેલવું; ખીલવું; વધવું. ઉં સ્થાન
સુંદર તને મળ્યા દિસે છે, તે અંગે તું
પસરાઈ. દયા.

પસલી, ઓં (સં. પ્રસૂતિ) એક હાથના
પોચાનો ખાડો તે; અરધો ખોખો; અ-
જલી; પોશ્ય. ઉં પ્રજા દાવાનળ તમે
પીધોરે, સર્વે દેખતાં પસલીમાં લીધોરે.
ગોવિંદ. (૨) પોશ્યમાં રહે એટલું તે. ઉં
પસલી ચોખા ને પેસો, આપે શ્રી રણછોડ.
કવિ. (૩) ભાષ તરફથી બહેનને આપ-
વામાં આવતી બક્ષીસ તે. ઉં પસલી
આપવા બહેનજતણી; જરૂર જાશે મારો
ધણી. (૪) વિંટી.

પસલો, પું ખોખો.

પસવારવું, કિં સં ધીમે ધીમે હાથ ફેર-
વવો; પંખાળવું; બળદ-પશુને હાથ ફેરવી
ડચકારી શાંત પાડવું; કલાવવું; ઠંડું પા-
ડવું. (૨) ચાંપવું; સાંડે લાગે એમ શરીરને
સ્પર્શ કરવો.

પસંદ, વિં (ફા.) મનને ગમતું; દિલ
રીઝતું; ભાવતું; ગમતું; રચતું. (૨)
ખુશ; રાજ. [૩] અનુકૂળ પડતું; મનમા-
નતું. (૪) ધણીમાંથી ચુંટી કાઢેલું. કિં
પ્રં પસંદ કરવું=મનને ગમતું હોય તે
તારવવું; ચુંટી કાઢવું. પસંદ પડતું=મન
ગમતું.

પસંદગી, ઓં મનની રુચિ; દિલચાહ; રાજ.
ખુશી. (૨) મંજુરી; કબુલાત (૩)
ચુંટણી; વરણી; પસંદ કરવું તે. મનો-
ભાવના; મનને ગમતી વસ્તુને ચુંટવી
અથવા સ્વીકારવાની ભાવના તે. કિં

પ્ર૦ પસંદગી કરવી=ધણામાંથી મનને ગમતી એકાદ વસ્તુને ઉપાડી લેવા અનુ-મતિ આપવી અથવા ઇચ્છા કરવી તે. પસંદગી પામવી=ખીજને પસંદ પડવું; રચવું તે.

પસાય, ઓં બક્ષીસ; ખુશી યદને અથવા સેવાના બદલામાં આપેલી જમીનની બ-ક્ષીસ તે. કૃપાદાન; ખુશીની દેણગી; પસા-યવું. ઉં આપ્યાં લાખ પસાય.

પસાયવું, નં સેવાના બદલામાં અથવા ધર્મજાતરીકે આપેલી જમીન તે:-અમને ધોવાક અને ખાયાને પસાયતાં. પેઢીદર પેઢી આદ્યા કરે એવી જમીનની બક્ષીસ તે. (૨) મામનાં વસવાયાને મામનાં કામ કાજ કરવાના બદલા તરીકે જે જમીન આપેલી હોય તે:-વસવાયાનાં પસાયતાં કોષ રાજ લાઇ લેતો નથી.

પસાર, પું ફેલાવો; વ્યાપ્તિ; આસપાસના તમામ ભાગમાં વ્યાપી જવું તે:-આ એપડીનો પસાર બહુ સારો થયો. પ્રચાર. લોકમાં કે મોટા વિસ્તાર ઉપર ફેલાઇ જવું તે. (૨) પ્રવેશ; પેસારો:-તારે ત્યાં એનો પગ પસાર થવા ન દેતો.

પસાર, વિં આરપાર જવું રહેલું. અંદર થઇને ગયેલું; પાર ઉતરેલું; એક છેડેથી બીજે છેડે નિકળી ગયેલું હોય એવું. (૨) અં પાસ; કસોટીમાંથી નિકળી ગયેા હોય તેમ; પાર ઉતરવું તે:-એક છોકરો પરીક્ષામાં પસાર થયો. (૩) ચુ-ટાવું તે; પસંદ પડવું તે; મન ગમવું તે:-આ વર પસાર થયો. કિં પ્ર૦ પસાર કરવું=અંદર યદને કાઢીનાંખવું; એક છેડેથી બીજે છેડે કાઢીનાંખવું:-ઢોળને ધરમાંથી પસાર કર્યો. પાસ કરવું; પસંદ કરવું; ચુટવું. પસાર થવું=પાસ થવું; પરીક્ષામાં પારપડવું.

પસારવું, કિં સં (સં. પ્રચ્છ.) ફેલાવવું; ચારે તરફ ફળી વળે-વ્યાપી જાય એમ કરવું; વિસ્તારવું; ધણા લોકમાં અને મોટા વિસ્તાર ઉપર પ્રસરી જાય એમ કરવું. (૨) લ'ખાવવું; વધારવું. આમળાં ધરવું:-હાય પસારવો=લાંબો કરવો; આગળ ધરવો. (૩) પાસ કરવું; અંદર થઇને જવા દેવું; અંદર થઇને કાઢવું. ઉં રંગ ખેરંગી પસારી=માયા તોરી રંગખેરંગી પસારી.

પસારી, ઓં ફેલાવ; વિસ્તાર; લ'ખાઇ.

પસારો, પું ફેલાવ. (૨) ધીરે ધીરે પેસવું તે.

પસિયાઈ, નં ખીલી ધાલવાવું નાકું. (૨) પાંખવું; ખેડવું. કલ્લાં બંગડી વગેરે ગાળ ધાટનો ઉધડે ને બધ થઇ શકે એવો એક ભાગ તે.

પસીનો, પું (સં. પ્રસ્વેદ.) પ્રાણીઓના શરીરની આમડીનાં આરીક છિદ્રોમાંથી તાપને લીધે નિકળવું પાણી તે; પરસેવો; પ્રસ્વેદ. ૩. પ્ર. પસીનો પાડવો=મહેનત કરવી.

પસ્તાગિયો, પું શાકભાજી વેચનારો; કાઢિયો.

પસ્તાણું, નં (સં. પ્રસ્થાન) બહારગમ જવા ઉપડવું તે; જવું તે. (૨) ગામ જવાને સારા મહુરતમાં ઉપડવાના સ્થાન-માંથી ઉપડી જઇ સમયને માટે બીજે ઠેકાણે થોભવું તે; ઉપડવાવું મહુરત સાસ-વવું તે:-આજે સાઈ છે માટે પસ્તાવું કરો અને કાલે ગાડીએ બેસજો.

પસ્તાવું, કિં અં કામ કર્યા પછી 'તે ખોટું થયું' એવો પરિતાપ થવો તે; દિલગીર થવું; શોક-ખેદ થવો.

પસ્તાવો, પું પશ્ચાતાપ; અફસોસ; દિલગીરી; વિભાસણ. (૨) શોક.

પસ્તાળ, ઓં પીટણી; કોઈ ઉપર ઉપર ઉપરી ઠોક મારવા તે; ટોક. ટીપણી. કિં પ્ર૦ પસ્તાળ પાઠવી=વારંવાર ઠોક માર્યા જવું.

પરતાં, નં [ફા. પિસ્ત] એક ઝાડનાં તેલી
ખિયાં; એક જાતનો સુકો મેવો—મસાલો.
ધરાન, અરપરતાન, અને બૃમધ્ય સમુદ્ર
પાસેનાં જંગલોમાં એનાં ઝાડ થાય છે.
પરતાં, પિસ્તાં બિઠાઇ વગેરેમાં નાખવાના
કામમાં આવે છે, એનો રંગ લીલો હોય
છે અને તેલ રેશમ રંગવાના કામમાં
આવે છે,

પરતી, સ્ત્રીની બીજની તરફથી લડનાર.

પરતુ, જી. પરતાં.

પહર, જી. પસર.

પહાડ, પું. સાધારણ સપાટીથી ઉંચો મોટો
માટી કે પથરનો કુદરતી ઢગલો; માટી ને
પથરની સપાટીથી ઉંચી જમીન; ટેકરા;
ગડ; ડુંગરો; પર્વત. (૨) મોટો જડો ઢ-
ગડ—પથર તે; કોઇપણ કદે મોટી સંગીન
વસ્તુ—વાત વગેરે તે. ૩૦ પ્ર. પહાડ
જેવું=ભવ્ય તેમજ સંગીન; મોટું; જાજ-
રમાન. ગંભીર; ન ઉઠલી—પહોંચી વળાય
એવું.:-કંઈ કામ કરતાં તરત મોટી પહાડ
જેવી વાત લાવીને વચમાં નાંખે છે. દુસ્તર;
દુર્ગમ. (૩) જી. પાડ; ઉપકાર.

પહાડી, વિ. પહાડ જેવું; મોટા પર્વત સમુ.

(૨) કદાવર અને જાજરમાન; કદે મોટું
ભવ્ય અને તેવુંજ સંગીન તે. (૩) પહા-
ડનું.:-પહાડી લોક.

પહાણ, પું. પથર; પથરા; ઢગડ. (૨) મારે
અને જડ એવું તે. (૩) જડ; મંદ; અ-
ચેતન.:-ટાઢી પહાણ.

પહાણવું, કિં. સં. રંગવા માટે કોર લુગડું
ધોવું; નિખારવું.

પહાણો, પું. [સં. પાવાળ] પહાણ; પથરા.
(૨) ઈંદાળો; જડો ને સખત મોટો કાંકરા;
શિલા. (૨) વિ. મૂર્ખ; જડ; અચેતન;
મુઢ. (માણસ)

પહુંઆ, પું. પોઆ.

પહેડી, જી. પેડી.

પહેરણ, નં. પહેરવાનું તે. ઉં. પહેરણ ચાલો
પાંદડાં. પહેરવાનું વસ્ત્ર; લુખડું. ઉં. મારે
પહેરણ આછા સાળુરે. (૨) પુરુષને શ-
રીરે પહેરવાનું ખુલ્લું કુડનું; કપડી, અ-
થવા સદરા જેવું સિવેલું બદન; કેડિયું.

પહેરણ; નં. પહેરવાનું તે; પહેરવાનું લુ-
ખડું.:-પહેરણમાં સ્થા નાગા. (૨) પહેર-
વાની ધ્રાટી—રીત તે.:-મદાસી બેરાનું પ-
હેરણ તોછડું. (૩) પુરુષ અવયવ; આ-
મલી પાટલી ને શ્રમ આગ વગેરે તે.:-પ-
હેરણથી પકડયો.

પહેરવું, કિં. સં. વસ્ત્ર અને દાગીના વગેરે
શરીરપર ધારણ કરવા તે; ધરવું; સબવું;
ધારણ કરવું. (૨) ધાલવું; અંદર દાખલ
કરવું; ધોત્યવું; પેસાડી દેવું.:-તરત કઠાર
પહેરાવી દીધી.

પહેરવેશ, પું. પહેરવાની જે તરફ—રીત તે;
કપડાં વગેરે પહેરવાની રીત તે. (૨)
કપડાં વગેરે પહેરવાથી જણ્યોતો જે દે-
ખાવ તે. (૩) પહેરવાનાં કપડાં તે; પો-
શાક.:-આ કોનો પહેરવેશ છે? આવો
પહેરવેશ પહેરાય?

પહેરામણી, સ્ત્રી. કન્યાનો બાપ વરને અને
તેની તરફનાં માણસોને જે બક્ષીસ આપે
છે તે; કન્યાના બાપ તરફથી વરના સ-
ત્કારમાં જે ભેટ આપાય છે તે; કન્યા લેવા
બદલ વરને જે કંઈ ભેટ આપવાનું ઠરા-
વાય છે તે. ઉં. પહેરામણી બહી બાત
દીધી, શંભુને બહુ રનેહથી, કરખોડી પછી
હિમાદ્રી કહે, મેં આપ યોગ્ય દીધું નથી.
૩૦ પ્ર. પહેરામણીનો વર=જેને કન્યા ઉ-
પરાંત ભેટ-શોકડ વગેરે આપવું પડે એવો
કુળવાન વર, હુડોનો વર.

પહેરાવવું, કિં. સં. પહેરે તેમ કસવવું; જા-
રણ કરાવવું; પેરાવવું; સજાવવું. (૨)

ધાલવું; શણગારવું. (૩) ગળે ધાલવું; ઝાલવું; જેમ તેમ કરી બાંધી દેવું.
(૪) અંદર દાખલ કરવું; ધાલી દેવું.
તેણે તરત પેટમાં છરી પહેરાવી દીધી.

પહેરેગીર, પુ.ં ચોકિયાટ; રખવાળ; ગારદી; પહેરા ભરનારો.

પહેરો, પુ.ં [સં. પ્રહર] ચોકી; તપાસ; બપોતો; રક્ષા. (૨) સંભાળ; નીંધેબાની.
(૩) હવાલો.

પહેલ, સ્ત્રી.ં આગેવાન થવું તે; પ્રથમ બહાર પડવું તે; બીજા કોઈ કંઈ કરે તેની પૂર્વે કાર્ય કરવાને બહાર પડવું તે; પ્રારંભ; મંડાણ; શરૂઆત.:-તેણે પહેલ કરી ત્યાર પછી બીજા બહાર પડ્યા. (૨) નં રૂના લોચાની પોચી થયેલી; પોચી નાની રૂની ગાદી.:-આંખે દૂધનાં પહેલ ખૂંટી.

પહેલવહેલું, વિ.ં શરૂઆતનું; આરંભનું; આદિ; પહેલપ્રથમ. (૨) તરત; તાબડ-તોબ.:-રણુછાડલાલે પહેલવહેલી સુતરની મીલ કાઢી.

પહેલવાન, પુ.ં [ફા.] જીવાન જોરવાળો ને બાહોશ માણસ; મરદાનગીના દાવપેચ રમી બાજીનારો સચકતા માણસ. (૨) શરવીર; બહાદુર અને લડાઈમાં આગળ ધસી પડે એવો શારીરિક બળવાળો માણસ; જીવાન જોષ.

પહેલવી, સ્ત્રી.ં ધરાનમાં ચાલતી એક પ્રાચીન ભાષા; જીની ફારસી ભાષા.

પહેલાં, અ.ં પૂર્વે; અસલ; અગાઉ; અતીન્ન તકાળમાં; શરૂઆતમાં.

પહેલું, વિ.ં પ્રથમ; શરૂઆતનું; આરંભનું. (૨) સુખ્ય; જરૂરનું.:-પહેલું સુખ તે જાતે નર્મ.

પહેલવું, જી.ં પોલવું.

પહેલવડવું, જી.ં પોલવડવું.

પહેર, પુ.ં [સં. પ્રહર] ત્રણ કલાક જે-

ટલો વખત તે; દિવસનો ચોથો ભાગ. (૨) અ.ં આવતે અથવા ગયે વર્ષે. હોજીથી ઉલટું પહેર.:-આવજી બેઠો, હવે તે વરસાદ હોજી આવશે કે પહેર ?

પહેરો, પુ.ં નીંધેબાની; તપાસ રાખવી ને ચોકી કરવી તે; તકેદારી; બપોતો; ચોકી; સિપાઈઓની કડક નજર તળે રખાવવું તે. પહેર પહેરને અંતરે તપાસ લેવાય અને નવા નવા માણસો રોકાય, એવો જે બપોતો તે.:-મધરાતે પહેરો બદલાય છે.

પહેળાઈ, સ્ત્રી.ં પહોળપણ; પહોળાશ; લંબ-ચોરસમાં લંબાઈની સામેની બાજુનો જે વિસ્તાર તે; પનો; આડું માપ તે; વિસ્તાર; પ્રયુતા.

પહેળાશ, સ્ત્રી.ં પહોળાઈ; પહોળપણ; પનો.
પહેળાયું, નં પહોળો રૂપિયો; કલદાર રૂપિયો; યુંબાઈગરો રૂપિયો તે.

પહેળું, વિ.ં [સં. પ્રયુ] લંબાઈની બે કિનારીઓ વચ્ચે રહેતા વિસ્તારવાળું; પનાદાર; પહેળાઈ હોય એવું; ઢુંકું કે સાંકડું નહિ એવું; મગવું; આડા વિસ્તારવાળું; ચોડું.:-પહેળું ધર-લુગડું, જમીન વગેરે. (૨) મોકળું; ખુલ્લું; વિસ્તૃત. (૩) ઢીલું; છુટું; રમતું. (૪) સામ સામેની કિનારીઓ એક બીજાથી દૂર રહેતી હોય એવું; નહિ બીડેલું; ખુલ્લું; ખીલેલું; પ્રયુ; વિશાલ. કિં.ં પ્ર.ં પહેળું કરવું=વિસ્તૃત કરવું; ખુલ્લું કરવું; ફાડવું; મોકળું કરવું; પાથરવું; છુટું છુટું કરી નાંખવું.

પહેંચ, સ્ત્રી.ં પહેંચવું તે; ‘ પહેંચું છે ’ એવું લખી આપેલી ચીઠી; પાવતી; રસિદ.:-તે રૂપિયાની પહેંચ મોકલી આપજો. (૨) સમજાવતી; બુદ્ધિબળ; ચતુરાઈ; પ્રપંચ સમજી નર્મ કાર્ય કરવાની હોશિયારી તે.:-એનામાં કંઈ ઝાઝી પહેંચ નથી. પહેંચી વળવાની શક્તિ તે.

પહોંચવું, કિં અં ધારેલે ઠેકાણે જવું; લં. ખામને છેડે જમખડવું; પુગવું. (૨) હાથમાં આવવું; મળવું; ખીજાએ મોકલેલી વસ્તુ પ્રાપ્ત થવી. ઉં પ્રમેદ પામી પિંડ પત્ર પહોંચ્યો. (૩) પાસે જમ લાગવું; પકડી પાડવું; પાસે:-એપિયાને ઘોડે સ્વાર અરધે રસ્તે પહોંચ્યો:-ગયાને વખત થયો ત્યારે તારાથી એને પહોંચ્યો નહિ. (૪) પુરા પડવું; કાવાદાવામાં-સ્પર્ધામાં હાવવું; ટક્કર લેધ શકાવી:-સાસુ નણુદ અને દિયર સોને વહુ પહોંચ્યો; દુસ્મનના કાવાદાવાને હું પહોંચી વળીય. (૫) સમજવું; કાવાદાવા-પેચ-પ્રપંચ જણવા; કામેલિયત-ચતુરાધ અને સ્વાર્થ સાધવાની પક્ષી સમજ હોવી તે:-એ બેડો પહોંચેલો છે. પહોંચેલું; પહોંચેલી. હગોથી હગાય એવો નથી, કામકાજ કાઢી લેવામાં પહોંચેલો છે. **પહોંચી**, સ્ત્રીં પુરુષને પહોંચે પહેરવાતું જડાવ ધરેલું.

પહોંચું, નં પહોંચો; પાંચ આંગળના મૂળ આગળનો હાથનો ભાગ તે. (૨) કાંડું.

પહોંચેલું, વિં મળેલું; જેને પ્રાપ્ત થવું જોઈએ તેને પ્રાપ્ત થયેલું. (૨) પકડું; ખંડું; ચતુર; ચાલાક; શાણું; ન છેતરાય એવું.

પહોંચો, પું આંગળીઓના મૂળ આગળનો હાથનો ભાગ; કાંડું; મણિખંધ.

પળ, સ્ત્રીં [સં. પલ] ધડીનો સાદનો ભાગ તે; ક્ષણ:-પાંચ ઘડી ને પચાસ પળ.

પળકવું, કિં અં ટળકવું; ખાવાની આશાએ આવવું; કંઈ લેવા કે ખાવાને આવવું:-ડોસી મુઆનો ભય નથી પણ જમ પળક્યાનો ભય છે.

પળમાત્ર, અં ક્ષણમાત્ર; લગારેકવાર.

પળવું, કિં અં જવું; નાસવું. (૨) ભેય અથવા જેમ તેમ નીભવું; પોષણ થવું. (૩) ચાલ્યા કરવું; પરપરા રચા કરવું;

અમલમાં રહેવું:-પાદચાહી વારામાં બક્ષીસ કરેલાં ગામ અને જમીન એમના કુટુંબમાં અધાપિ પળ્યાં જાય છે. (૪) કેશ પાછીજવા:-જીવાનીમાં માથું પળી ગયું.

પળસી, સ્ત્રીં પળશી; રાજ કરવાને પગ ચંપી કરવી તે; ખુશામત; મન મનવવાને માટે ખૂબ મહેનત કરવી અને આજીજી કર્યા કરવી તે; બહુ માનથી ખૂબ શ્રમ લઈને સામાનું મન મેળવી લેવાનો ચત્ત કરવો તે; ધાપલાં. ઉં પળશી કરતા પાતળિયારે, રાધાજીને રિઝવવા.

પળા, સ્ત્રીં પાલવવું પડે એવું તે; બાળક, માંદું, ધરડું અને અશક્ત એવું જે તે; સંભાળ લેવી-રાખવી પડે એવું તે; પાલન કરવું પડે એવું તે. (૨) પાલન પીડા; દુઃખ; આપત્તિ; કંટાળો ઉત્પન્ન કરે એવું કામ. (૩) સેવા; ચાકરી; ખીદમતગારી; પંચાતી.

પળિયાં, નં (સં. પલિત) પાકીને ઘોળા થઈ ગયેલા વાળ; ઘોળા થયેલા કેશ તે.

પળી, સ્ત્રીં કુલ્લામાંથી કે સાંકડા મોંની બરણી વગેરેમાંથી તેલ વગેરે પ્રવાહી કાઢવાની ઉભા દાંડાની ડોહ, કડછી કે ચમચો તે. (૨) જેમાં એક પલભાર પ્રવાહી માય એવો ચમચો:-એ પળી તેલ.

પળો, પું મોટી પળી.

પળોટવું, કિં સં કામ શીખવાડવા માંડવું; પહેલ વહેલાં કામમાં જોડવું; કેળવવા માંડવું; શીખવાડવા માંડવું; થોડે થોડે મહિતકાર કરવા માંડવું; પાવરણું કરવું; કામે લગાડવું; યોજવું; જોડવું.

પંક, પું (સં.) કાદવ; કીચડ; કચરો. (૨) પાપ; દોષ.

પંકજ, પું (સં.) કમળ ફૂલ. (૨) કાદવ-પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલું એવું તે.

પંકજિની, સ્ત્રી (સં.) કમળફલની વેલ.
આ વેલ પાણી ઉપર પથરાય છે.

પંકથેલુ, વિં વખણાયેલુ; નામીયું, પ્રખ્યાત;
લોકમાં પંકાતું હોય એવું.

પંકાતું, કિં અં હામ હામ ઝાળખાતું;
સૌર્યનાં, પરાક્રમનાં, અને શુશ્રુનાં લોકોમાં
વખાણુ થવાં; અચુક સારે ખોટે નામે
ઝાળખાતું; લોકમાં જાણીતા થવું;
પ્રખ્યાત થવું.

પંક્તિ, સ્ત્રી [સં.] હાર; ઝાળ; પંગત. (૨)
વર્ગ; ટોળો; સાથ. ૩૦ પ્રં પંક્તિભેદ=
એક ઝાળે જમવા ન બેસાય એવો જે
ભેદ તે. કિં પ્રં પંક્તિ આપવી=પોતાના
જેવું ગણવું; પોતાની સાથે જમવા બેસ-
વાનો હક આપવો; પાવન કરવું; પંક્તિ
પાવન=જાતિને પવિત્ર કરે એવું; પવિત્રા-
ચારવાળું; શૌભાશ્પ; પુણ્યસ્પશ્પ.

પંખ, સ્ત્રી પાંખ; પંખીને ઉડવાના ઉપયો-
ગમાં આવતો હાથના ઠેકાણુનો પંખાની
માફક સંકોચાય અને પહેળો થાય એવો
અવયવ.

પંખવા, પું એક પાસાતું અટકી જવું તે;
પક્ષાદાત.

પંખાળિયું, નં સુખળાંવાળી ડાંગેર.

પંખાળી, સ્ત્રી એક જાતની કમોદ-ડાંગેર.
અમદાવાદ જિલ્લામાં આ ડાંગેર વખા-
ણાય છે.

પંખિણી, સ્ત્રી પંખીની માદા તે; સ્ત્રી પંખી.

પંખિયું, વિં પાંખવાળું. (૨) એક બાજુનું.

(૩) નં પાંખિયું; ગોળ કડા-કદલાનો
સાંધાવાળો-પા ગોળ કકડો; ઉઘડે તે બંધ
થાય એવો વર્તુલનો એક નાનો ભાગ.

પંખી, નં [સં. પક્ષી] પગથી જમીન
ઉપર ચાલે અને પાંખથી હવામાં ઉડે એવું
પ્રાણી; વિહંગમ; પક્ષી. ૩૦ પ્રં પં-
ખીનો મળો=ખાદલી-કામ ચલાઉ રહેલાય

તે. (૨) પંખીનો મળો=અચુક કાળ પુ-
રતોજ મેળાપ; વખત આવે તો સીને ઠે-
કાણે વેરાઈ જાય એવા પ્રસંગને લઇને
થયેલો મેળાપ તે.

પંખીડું, નં પંખી; પક્ષી; વિહંગમ. ઉં
પિઉને કે'જે જઇ પંખીડારે, ઘેર તારી
ગોરાદે ગભરાય.

પંખેર, નં પંખી; નાતું નાજુક પંખી તે.

પંખો, પું હવાને હલાવી પવનની લહરીઓ
ઉત્પન્ન કરવાતું હલકું પતાકડું; પાટિયું;
વિંઝણો. (૨) પેડા ઉપરનું ટાંકણ. કિં
પ્રં પંખો ખાલો=પવન ખાલો, કામ મ-
ટાડવો. પંખો ખેંચવો=પંખો આમતેમ
હાલ્યા કરે એમ દોરદીથી તાણવો તે.
પંખો નાંખવો=કંટું પાડવું; પવન ફેળવો.

પંગત, સ્ત્રી પંક્તિ; હાર; ઝાળ; ધાલ.
ઉં બેઠી પંગત પાટલે ધરી અખોટિયાં
અં. ક. દ. ડા.

પંચુ, વિં [સં.] લંગડું. (૨) પાંગળું.

પંચ, વિં [સં.] પાંચ. (૨) નં પાંચ ડહા-
યા માણસની મંડળી; પાંચ મુખ્ય મુખ્ય
માણસો તે. (૩) પાંચ મુખ્ય માણસોની
મંડળીમાંનો વડો તે. કિં પ્રં પંચ નિ-
મવું. કરાવવું=કાંઈ બાબતનો નિર્ણય ક-
રાવવાને માટે પાંચ ડહાયા માણસ ચુંટી
કાઢવા તે. પંચ બરતું=એક જાતિ સમવા-
યમાંના તમામ માણસોની સભા બોલાવવી
તે. કહેં પંચ બોલે તે પરમેશ્વર=પંચનું
કહેવું યુક્તજ હોય એમ. કહેં પંચકી
લકડી એકકા બોજ=સમવાયમાંના માણ-
સને અકેકું જણાય નહિ અને માગણને
પેટપુર થઈ પડે.

પંચદશી, સ્ત્રી પંચની-લોકોની પાસે જા-
હેરમાં ઈશાનોના માર મરાવવાની એક
જાહેર ફજેતી થાય એવી શિક્ષા તે; જુદી
જુદી તરેહનાં દંડાનો એક જાહેર દંડ.

પંચક, ૧૦ [સં.] ધનિશના ઉત્તરાધી રે-
વતીના અંત લગી આવતાં પાંચ નક્ષ-
ત્રનો-પાંચ દિવસનો સંજોગ; પાંચ દિવ-
સનો એક સમય-યોગ. (૨) પાંચનો સ-
મુદાય-ક્રમયુ.

પંચકંડુ, ૧૦ પંચક; પાંચનો સમાહાર-સમુ-
દાય તે; એક સાથે પાંચવાનાં હોય તે.

પંચકલ્યાણી, ૧૦ કલ્યાણકારી પાંચ ચિહ્ન
જેનીપર હોય એવું; પાંચ શુભ ચિહ્ન-
વાળું:-પંચકલ્યાણી ઘોડો.

પંચકેશ, ૫૦ [સં.] શરીરનાં પાંચ સ્થાન
ઉપરના વાળ તે:-માથું, ઉપક્ષે ઓઠ,
બે બગલ અને અધો ભાગ, એ પાંચ
ઉપરના વાળ તે. અમુક વ્રત સાધન માટે
એ પાંચ અવયવપરના વાળ રાખવા તે.
ક્રિં પ્રં પંચકેશ રાખવા=જ્યારે બ્રાહ્મણ
રિસાય છે ત્યારે પંચકેશ રાખે છે. પાંચ
ઠેકાણાના વાળ નહિ શેવરાવવાની આધા તે.

પંચકોણ, ૧૦ પાંચ ખુણાવાળું; જેને પાંચ
ખુણા હોય એવી આકૃતિ.

પંચકોશ, ૫૦ [સં.] આત્માને આવર્ણ કર-
નારાં શરીરમાંનાં પાંચ ખાનાં તે; શરીર-
માંના પાંચ પડવિભાગ:-અન્નમય; પ્રાણ-
મય; મનોમય; વિજ્ઞાનમય અને આનંદ-
મય, એમ પંચકોશ.

પંચકથાસ, ૫૦ પાંચ ડહાયા માણસ પાસે
જાહેર કસ કરાવવો તે; જાહેર પરીક્ષણ;
પંચ જે કસોટી કરે તે. (૨) લવાઈથી
નિકાલ કરવો તે; નિર્ણય; જાહેર તોડ:-
-પંચકથાસ થઇ ગયા પછી મડલને ખા-
ળવાની રજા આપવામાં આવશે. પંચ-
કથાસ કરી જપતીદારે મિલકત કબજે લેવી.

પંચગવ્ય, ૧૦ [સં.] ગાયના અંગનાં પાંચ
વાનાં તે; દૂધ, દહિ, ધી, ચૂર અને છાણ,
તે પંચગવ્ય. આ પાંચવાનાં પવિત્ર ગણાય
છે અને શુદ્ધિ માટે વપરાય છે.

પંચગૌડ, ૫૦ [સં.] પૂર્વ હિંદુસ્તાનના જુ-
દા જુદા પશુ એક બીજાને લગતા ગોડ
નામે જાણીતા પાંચ પ્રાંત; બંગાળના પાંચ
વિભાગ; (૨) અને તેમાં રહેનારા બ્રાહ્મણો
તે:-સારસ્વત, કાન્ચકુબ્જ, ઉત્કલ, મૈથિલ
અને ગોડ. મધ્ય બંગાળ તે ગોડ. ઉં
ગારી પૂછે ગોડલા ! કોણ બહેરા દેશ,
સંપત હોય તો ધર બલાં, નહિ તો બક્ષો
વિદેશ. ગોડ બ્રાહ્મણ=બંગાળી બ્રાહ્મણ તે.

પંચતત્ત્વ, ૧૦ [સં.] જગદૃત્પતિના કારણ
રૂપ પાંચ મુખ્ય બીજ તે. પૃથ્વી, પાણી,
તેજ, વાયુ અને આકાશ. આને પાંચ મ-
હાબૂત પશુ કહે છે.

પંચતંત્ર, ૧૦ [સં.] વિષ્ણુશર્મા નામે
પાંડિતે બતાવેલું નીતિશાસ્ત્ર. આ પુસ્તક
અસલ સંસ્કૃતમાં છે અને પશુપાખીની
વાતોને રૂપે તેમાં ધર્મ, નીતિ અને વ્યવ-
હારતું ઉચા પ્રકારતું શિક્ષણ ઉપદેશોલું છે.
પંચોપાખ્યાન.

પંચત્વ, ૧૦ પાંચતત્ત્વપણું; પાંચતત્ત્વ સ્વરૂપ
તે; પાંચપણું. (૨) મરણ; મૃત્યુ. ક્રિં
પ્રં પંચત્વ પામવું=પાંચ તત્ત્વપણાને પા-
મવું=પ્રાપ્ત થવું=મરણ પામવું. વિલીન થઇ
જવું; દેહ રૂપે નહિ પણ તત્ત્વરૂપે થઇ
જવું=નાશ પામવું.

પંચપાત્ર, ૧૦ [સં.] પાણી ભરવાની ઉભા
ઘાટની કોટરી; પાણું; પવાહું:-પંચપાત્ર
અને આચમની.

પંચપ્રાણ, ૫૦ [સં.] પ્રાણરૂપ જે પાંચ વા-
યુઓ તે; શરીર જેનાથી જગતું ને કામ
કરતું રહે છે તેમાંના પાંચ વાયુ તે:-
પ્રાણ, અપાન, સમાન, ઉદાન, ને આન.

પંચખાણ, ૫૦ [સં.] પાંચ પ્રકારનાં પુષ્પ
જેના ખાણરૂપ છે એવો દેવ; કામદેવ;
પંચશર; મદન; મનમથ; રમર એનાં ખાણ-
રૂપ પાંચ ફૂલ તે આ:-અરવિંદ, અશોક,
નવમલ્લિકા, આંબો અને નીલોત્પલ.

પંચભાગ, પું. ગૃહસ્થના ધરમાં થતા ધર-
ગતુ નાના નાના દોષના નિવારણુ અર્થે
પાંચજૂત બલિભાગ દાન તરીકે આપ-
વામાં આવે છે તે; જૂતયજ ભાગ. ગૃહ-
સ્થના ધરમાં રસોઈ માટે નિકળતા અન્ન-
માંથી જે ચપટી ચપટી અન્ન દાન તરીકે
કાઢવામાં આવે છે તે.:-પંચભાગ આપવો.
જૂતબલિ.

પંચજૂત, ન [સં.] પંચતત્ત્વ તે. પૃથ્વી,
પાણી, તેજ, વાયુ ને આકાશ તે. આમાં-
થી જગત-ઉત્પન્ન થાય છે.

પંચમ, વિ. પાંચમું.

પંચમકાર, પું. પાંચ મકારનો સમુદાય તે :
-મઘ, માંસ, મત્સ્ય, મુદ્રા ને મૈથુન્ય.

પંચમાસી, સ્ત્રી. ગર્ભવતી સ્ત્રીના પહેલા
ગર્ભને પાંચ મહીનાની લગભગ જે સં-
સ્કાર કરવામાં આવે છે તે; પાંચ મહીના
તે પંચમાસી. ઉં. પંચમાસીનાં મુહુરત
પુજાવો, વહુને મૈરે વધામણી કાવો.

પંચમાંશ, પું. [સં.] પાંચમો ભાગ તે;
પાંચમો અંશ.

પંચમી, સ્ત્રી. [સં.] પપ્પવાડિયાનો પાંચમો
હહાડો; પાંચમી તિથિ તે. પાંચમ.:-
વસંતપંચમી.

પંચમુખી વિ. પાંચ મોંવાળું; પંચાનન.

પંચરત્ન, ન. [સં.] જુદી જુદી જાતના-
રંગનાં પાંચ રત્નનો સમુદાય તે.:-સોનું,
મોતી, હીરો, માણિક અને પાનું.

પંચરસિયું, વિ. જેમાં પાંચ રસ હોય તેવું;
વિવિધ રસવાળું. (૨) નાના રસવાળું તે.

પંચરંગી, વિ. પાંચ રંગનું; જેમાં જુદા
જુદા રંગો ભળેલા હોય એવું; વિરંગી;
તરેહ તરેહવાર રંગોવાળું. (૨) સેળ-
બેળિયું; સંકર; મિશ્ર જાતિના-રંગ વગેરે
વાળું; તરેહવાર. (૩) આહુઅવળું; અ-

વળું સવળું.:-એવું પંચરંગી બોલવું છે.
બોલતાં પંચરંગી બોલાય છે.

પંચરાઉ, વિ. સેળબેળિયું; મિશ્ર; સંકર; બે
ચાર જુદી જુદી જાતનું; પરચૂરણુ.:-
પંચરાઉ અનાજ. પંચરાઉ શાક. (૨)
છુટક વહેંચાતું; પ્રકીર્ણ. એની દુકાને
પંચરાઉ વકરો થતો નથી, જથ્થે વકરો
થાય છે.

પંચરાંશ, સ્ત્રી. ગણિતમાં બેવડી ત્રિરાશિની
રીત તે; પાંચ પદ ઉપરથી છુટું ઉપગવ-
વાની રીત ગણતરી તે. (૨) પંચવડું.

પંચવકત્ર, વિ. પાંચ મુખવાળું. (૨) હનુ-
માન; બ્રહ્મા વગેરે પંચમુખી દેવ.

પંચવટી, સ્ત્રી. ગોદાવરી નદી ઉપરનો એક
પ્રદેશ, કે જ્યાં વનવાસ નિકળેલાં રામ
સીતા અને લક્ષ્મણ ધણી વખત રહ્યાં
હતાં. ૨ મોટું ચકલું, કે જ્યાં પાંચ રસ્તા-
ઓ આવી મળતા હોય.

પંચવદન, ન. [સં.] પંચવકત્ર; જેને પાંચ
માથાં-મોં હોય તે; હનુમાન વગેરે દેવ.
વિ. પંચમુખી; પાંચ મુખવાળું.

પંચવાયકા, સ્ત્રી. પાંચ જણને મોઢે બોલાતી
વાત; લોકાભિપ્રાય; લોકમત; સ્વાભાવિક
લોકોદ્દગાર; સામાન્ય સત્ય; પાંચ સારા
માણસોનો નૈસર્ગિક ન્યાય ઉદ્દગાર. (૨)
અશ્વા, ગામગપાટો; ચર્યા.:-પંચવાયકા
ખરી પડે.

પંચશર, પું. [સં.] કામદેવ; મદન; રમર;
પંચબાણ.

પંચામિ, પું. [સં.] સનાતન ધર્મ પ્રમાણે
સાધકને સેવવાના જે પાંચ અમિઓ તે.
અન્વાહાર્ય, પચન, ગાર્હપત્ય, આહવનીય,
સમ્ય અને આપસથ્ય. તપ કરનારા આ
પાંચ અમિઓનું સેવન કરતા. પંચામિ
સાધવો-તપવો, એ એક કઠિન તપ છે.
હાલ ખાવાઓ પંચામિ સાધે છે.

પંચાશ્રી, સ્ત્રીં ખસખસ, અજમે, કોપરું,
ચારાળા ને ખાંડ એ પાંચવાનાંતું ચૂર્ણ.
જન્માષ્ટમીનાં પારણાંને દિવસે સવારમાં
પંચાશ્રી પ્રસાદ તરીકે વહેંચવામાં આવે
છે. (૨) પાંચશ્રાંતું ચૂર્ણ; પંચશ્રરક.
એનો શુભ પાચક છે.

પંચાશુ, વિં નેહ ને પાંચ; ૯૫.

પંચાત, સ્ત્રીં પાંચ સબ્ય માણસો પાસે
ન્યાય છણાવવો તે; નિર્ણય કરાવવો તે:-
પંચાત કરાવો જે થાય તે ખરું. (૨)
પાંચ જણે કોઈ બાબત વિચાર ચલાવવો
તે; બાંજગડ કરવી તે; બાંજગડ; બિહા-
પોહ; ચર્ચા; તપાસ વગેરે. (૩) તકરાર;
ખટપટ. (૪) પીડા; ચિંતા; ફિકર. (૫)
મુશ્કેલી; શુંચવાડો.

પંચાતખોર, પુંં પંચાતિયો. (૨) વિં પં-
ચાતિયું; બાંજગડિયું. (૩) કોઈ પણ બા-
બતની ચર્ચા-તકરારમાં માથું મારીને ધુ-
સનાર; ચર્ચા રસિયો.

પંચાતનાશુ, નં પંચાત કરવાની સત્તા આ-
પનારો શેખ તે. (૨) પંચાતિયાએએ
કરેલા નિર્ણયનો શેખ તે.

પંચાતિશુ, વિં પંચાત કરનારું. (૨) પંચાત
કરાવવી પડે એવું; તકરારી; શુંચવણિયું;
મુશ્કેલ.

પંચાતી, સ્ત્રીં બાંજગડ; તકરાર. (૨) પીડા;
દુઃખ. (૩) મુશ્કેલી; વિટંબના. (૪) વિં
પંચાત કરનારો.

પંચાતન, વિં [સં. પંચ+આતન] પાંચ
મેળાણું; પાંચ મેળું. (૨) પુંં શિવ.
(૩) સિંહ.

પંચામૃત, નં [સં.] અમૃતરૂપ પાંચ વસ્તુ-
ઓતું મિશ્રણ તે. દૂધ, દહિ, ઘી, મધ ને
ખાંડનું મિશ્રણ તે. (૨) ઉપરની પાંચ ચી-
જેએ ઠાકોરજીને નવરાત્રી પછી એ ન-
વાણનું આચમન તે. કિં પ્રં પંચામૃત

લેતું=નવાણુ જળનું આચમન લેતું.

પંચાયત, સ્ત્રીં પંચાત; પંચાતી તે. (૨) નં
મંડળી; પંચ; સભા; સાજનું.:-પારસી
પંચાયત. (૩) પંચાયતન.

પંચાયતન, નં [સં. પંચ+આયતન] પાં-
ચદેવનો સમૂહ તે; પાંચ મૂર્તિઓનો ભેગો
સમુદાય તે; જેમાં પાંચ દેવોની મૂર્તિઓ
કે પ્રતિમાઓ હોય તે:-રામ પંચાયતન.

પંચાવન, વિં પચાસ ને પાંચ; ૫૫.

પંચાશી, વિં એશી ને પાંચ; ૮૫. પંચાશી
એમ પણ બોલાય છે.

પંચાળ, પુંં ઠગ; લુચ્ચો.

પંચાંગ, નં (સં.) જ્યોતિષનાં જેમાં પાંચ
અંગ બતાવેલાં હોય એવું તિથિવારિયું;
ટીપણું. તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, ચોગ અને
કરણ, એ પાંચવાનાં નિત્ય કેમ આવેલાં
છે તે બતાવનારું રાજપત્રક.

પંચિશુ, નં નાનું પિતિયું. (કાઠિયાવાડ)
કોર વગરનું કુંકું પિતિયું.

પંચી, સ્ત્રીં યુની; સ્ત્રીઓના નાકનું નાજુક
હીનાકણીઓ જડિત ધરેણું; જેમાં પાંચ
રંગના રત્નની યુનીઓ ખેસાડેલી હોય
એવું નાસાજૂથણુ; કાંટો. (૨) મશ્કરી;
મળક.

પંચીકરણ, નં પાંચ તત્ત્વનું એકીકરણ તે;
દેહમાં એકત્ર થઇ રહેલાં પાંચ મહાજાતનો
સમન્વય તે. (૨) પાંચ તત્ત્વો ચરીરમાં
કેવે કેવે રૂપે એક થઇને રહેલાં છે તેની
સમજૂતીનું વેદાંતમાંનું એક પ્રકરણ તે;
એ નામનું પુસ્તક.

પંચીગર, પુંં વિંટીઓ અને નાકની યુ-
નીઓ વગેરેમાં નાજુક હીનાકણીઓ જ-
ડવા-ખેસાડવાનું કામ કરનારો કારીગર તે;
જડિયોસોની.

પંચેન્દ્રય, સ્ત્રીં (સં.) પ્રાણી-માણસના

પંચોતેર.]

શરીરનાં કાન, આમડી, આંખ, જીભ, અને નાક તે. સાંભળવાની, સ્પર્શથી જાણવાની, જોવાની; સ્વાદની અને સુંધવાની જે પાંચ ઇન્દ્રિયો તે. ઉં પંચેન્દ્રિયતણી ગ્રેરી, બુદ્ધિ કામ કરે સદા.

પંચોતેર, વિં સિત્તેર ને પાંચ; ૭૫ પંચોતેર; એમ બોલાય છે.

પંજર, નં [સં.] પિંજર; પાંજર.

પંજળી, વિં પંજળયુતં વતની; પંજળયુતં.

(૨) કદાવર; મળયુત; જોરાવર; શરીરે સંપૂર્ણ ખીસેલું-જળજરમાન એવું; પહેલવાન.

પંજો, પું જહેર ખળખળાટ તે; ભવાડો; ફજોતો. (૨) લોકો ચર્ચા જુએ અને ખૂબ તકરાર-ખખાળા થાય એવું જહેર તોફાન-ભવાડો તે.

પંજે, પું કાંડાની આગશે ભાગ; આંગળાં અને હાથેળાવાળો હાથનો જે અવયવ તે. (૨) પકડ; કબજો; તાબો:-એ મારા પંજમાં આવેલો છે. (૩) પશુઓના પગનો નખવાળો ચપટો અવયવ:-વાધનો-બિલાડીનો પંજે. કિં પ્રં પંજમાં આવવું=સપડાવું; તાબામાં આવવું; પકડાવું; ફસાવું. પંજમાં લેવું=કબજો-પકડમાં લેવું; તાબે કરવું; ખસી ન જાય એમ હાથમાં લેવું; સપડાવવું. પંજે પકડવે=કાંડે ઝાલવું; પકડવું.

પંજેટું, કિં સં નિભાવવું. (૨) વેડવું; સહેવું.

પંજેટી, સ્ત્રી પંજેટી; હાંતાવાળું લાકડાનું ઝોળર; ખેડત લોકનું વાડમાંથી ઝરડ તાણી લેવાનું ઝોળર; છંટકો; ત્રણ પાંખાની લાંબી લાકડી.

પંડ, (સં. પિન્ડ) માટી કે કણકનો ઢીલો ગોળો; મોટો લોહિ; પેંડા; કણક અથવા ભાતના નાના નાના ગોળા તે:-પંડ ચૂકવો. (૨) શરીર; દેહ; કાયા. ઉં પંડ

પંડે પણ એ વરને પોંખું નહિરે. (૩)

પાંડુરોગ; રૂધિર ક્ષય; કમળો; લોહીનું શીકું પડી જવું તે:-પંડરોગી. કહે

પંડ સુધીની પધારી=જ્યાં સુધી જીવે ત્યાં લગીનો ખાટલો-મંદવાડ તે. પંડ સંભામત તો પધડિયાં બહોતેરી-(બહુચરી)=જીવતો નર બદા પામશે; જીવીશું તો સૌ મળશે.

પંડણી, સ્ત્રી પંડયાણી; પંડિતાણી; પંડિતની સ્ત્રી. (૨) ગોરાણી.

પંડિત, પું (સં.) શાસ્ત્રાદિક ખૂબ ભણેલો માણસ; વિદ્વાન; ભણેલો અને બુદ્ધિશાળી; ડાહ્યો ને શણે-સમજી માણસ તે.

પંડિતતા, સ્ત્રી [સં.] પંડિતપણું; પંડિતાઈ. (૨) આવડત; અમુક વિદ્યા કે શાસ્ત્રમાં કુશળતા તે; ચતુરાઈ.

પંડિતપણું, નં પંડિતતા; પંડિતાઈ; વિદ્વતા. પંડિતા, સ્ત્રી (સં.) પંડિત એવી સ્ત્રી; શાસ્ત્રાદિક ભણેલી ગણેલી ચતુર સ્ત્રી; વિદ્વધી; વિદ્વાન સ્ત્રી; બુદ્ધિશાળી કુશળ સ્ત્રી.

પંડિતાઈ, સ્ત્રી પંડિતતા; પંડિતપણું; શાસ્ત્ર કૌશલ્ય; વિદ્વતા.

પંડ, વિં શીકું; પાંડ. (૨) નં જેમાં લોહી ફીકું થઈ જાય છે એવો એક રોગ.

પંડે, અં જતેપોતે; ખુદ; પોતાની જાત-દેહ સાથે; સ્વદેહે:-રાજ પંડે રણે ચડ્યો. એ પંડે જોયું.

પંડોપંડ, અં જતોજાત; ખુદપોતે જ. (૨) હાજરાહજુર; સાક્ષાત; આપોઆપ.

પંડોણું, નં (સં. પંડોલ) એક વનરપતિ શાક; એની જુરી ને સાપ જેવી લાંબી શિંગ થાય છે.

પંડયો, પું [સં. પંડિત] વિદ્વાન બ્રાહ્મણ; પુરોહિત; ગ્રા. (૨) ગામડી મહેતાજી; નાનાં છોકરાંને ભણાવનારો બ્રાહ્મણ શિક્ષક. ઉં ખોખલે પંડયે પત્રજ આપ્યું મહેતાજીને હાથ, મામેરું.

પંતિયાળુ, વિં બણા બણે મળીને કરેલું સહિયાઈ.:-પંતિયાળો વેપાર. (૨) નં બણા બણની પાતી-ભાગ જેમાં હોય એવું મોટું ધંધાદારી કામ તે; ભાગિયા ભાગનો વેપાર કે વહીવટ તે; ભાગીદારી કામ.:-પંતિયાળું વહેંચવું. પંતિયાળાના હિસાબ.

પંતુછ, પું (સં. પંહિત) ગામઠી નિશાળ બણાવનારો બ્રાહ્મણ તે; નાનાં છોકરોને એકઠાં કરી તેમને સાધારણ વ્યાવહારિક જ્ઞાન આપનારો મહેતાણુ.:-એ જુના પંતુછનો શાળાએ બણેલો હોધ બડો હિસાબી છે. (૨) ભોળો સાદા સીધા સ્વભાવનો વિદ્વાન-બણેલો પણ ગણેલો નહિ એવો.

પંથ, પું (સં.) માર્ગ; રસ્તા; વાટ. (૨) ધર્મ-મત; સંપ્રદાય; માર્ગ; પક્ષ.:-નાનક પંથ. (૩) અભિપ્રાય; મત; વલણ; વર્તનમાર્ગ.:-અમે એ વાતમાં જુદા પંથના છીએ. (૪) વિં પ્રથમ; પહેલું; શરૂઆતનું.:-પંથવર.

પંથક, પું પંથ કરનારો; પ્રવાસી; મુસાફર. (૨) ખેપિયો.

પંથવર, પું બાળવર; પહેલીજ વાર પર-જુતો હોય એવો વર તે. એથી ઉલટું બીજવર.

પંથી, પું પ્રવાસી; મુસાફર; દેશ પરદેશ ફરનારો. (૨) વિં મતનું; સંપ્રદાયનું.:-નાનકપંથી.

પંદર, વિં દસ ને પાંચ; ૧૫.

પંદરમું, વિં પંદર ઉપરનું. (૨) નં મરનારની પંદરમી તિથિ તે.:-પંદરમાનો માસિયો.

પંપા, નં (સં.) પંચવટી અને કિષ્કિંધા વચ્ચે આવેલું એક પુરાણ પ્રસિદ્ધ તળાવ. રામાયણમાં એનું વર્ણન છે.

પંપાળુ, કિં સં શરીર ઉપર ધીમે ધીમે વહાલથી હાથ ફેરવવો; હેત કરવું; લાડ લડાવવું. (૨) જે અવયવપર વાગ્યું હોય તે અવયવપર હાથ ફેરવી દુઃખ કમી કરવું; આશ્વાસન આપવું; દુઃખ લાગે નહિ શાંત પડે એમ કરવું. (૩) હાવરવું; ઢાંકવું; કલાવવું; નહિ ખોટું લાગવા દેવું.

પંપોયો, પું ઇટનો મોટો કકડો; ઇટાળો; ગોળ મોટો કાંકરો.

પંપોળુ, કિં અં ફાંફાં મારવાં; ફંફાસવું.

પા, પું (સં. પાદ) ચતુર્થાથ; ચોથો ભાગ તે; ચોથિયું. (૨) પાનો ધડિયો-પાડો તે; પાયાં.:-એક પા પાપ, બે પા અડધા, ત્રણ પા પોણા, ચાર પા એક.:-એનો પા (ભાગ) તો મને આપો અર્થાત્ ચોથો ભાગ તો આપો. (૩) પાથો.

પાઈ, ઓં પૈ; પૈસાના ત્રીજા ભાગ જેટલી કિંમતનો તાંબાનો એક નાનો ચલણી સિક્કો; અડધી. (મુખપાઈમાં) પાર પાઈનો આનો. રૂપિયાની ૧૪૨ પાઈ.

પાઈકા, પું પૈકા; હાપવાનાં એક જાતનાં બીબાંના અક્ષર. પાઈકા; રમેલ પાઈકા; દુલામન ક્રેટ-મોટા એમ. નાના મોટા બીબાના અક્ષરોની આણ હાપના અક્ષરો તે. :-આખી ચોપડી પાઈકામાં હાપવાની છે.

પાઈન, નં (એ. Pine) ઠંડા ને પહાડી પ્રદેશનું યતું એક ઝાડ. આની ધણી જાતો થાય છે. એનાં પાંદડાં સોય જેવાં ઝીણાં ને નાજુક હોય છે. તે લગભગ સો ફીટ જેટલું ઉંચું વધે છે. પાઈનની કેટલીક જાતમાંથી સાગ જેવું હમારતી લાકડું ઠાર અને ટરપેનટાઇન નીકળે છે. આપણે એને 'શર' નાં ઝાડ કહીએ છીએ ને તે બાગોમાં ઉછેરવામાં આવે છે.

પાઈયો, પું પૈયો; પાયો; પગ. (૨) મૂળ. (૩) તળ; તળિયું. (૪) કોષ પણ વસ્તુનું

મંડાણુ રથાન મુળાધાર તે:-એનામાં
પાકડો નથીને ? અર્થાત્ મુળાધાર-જેથી
સ્થિરતા રહે એવું કંઈ તે; સારી સમજ.
:-પાકડા-પેમા વિનાની વાત.

પાકડર, પું (અ.) છુકો; ચૂર્ણ; જેર.

પાકડ, પું (અ.) ઢોકળાં જેવો પોચો શેટલો.

(૨) પગ. પાકડજેર=અંજર.

પાકડ, પું [અ.] ઇંગ્લાંડ ને મુરોપમાં આ-
લતો સોનાનો સિક્કો; ગીની; મહોર.
હિંદુસ્તાનમાં એની કિંમત ૧૫ રૂપિયા
હરાવેલી છે. (૨) રતલ; સાડત્રીસ આહ-
ત્રીસ રૂપિયાભારનો જોખ-વજન તે; શેર.

પાક, પું (સં. વચ્ચ) પકવેલું અન્ન તે;
રંધેલી-(તળીને) બનાવેલી મિઠાઈ; રસોઈ.

(૨) જમીનમાંથી જે અન્ન ફળ ચાક
વગેરે ઉત્પન્ન થાય છે તે; પેદાશ; નિપજ.

(૩) ચઢી-છુકાઈને કોઈ વસ્તુ જે વાપરના
-આવા યોગ્ય થાય તે. ખીંટાનો પાક સારો
નથી. (૪) દૂધ, ઘી, આસણી વગેરેમાં
રાંધી આપ્ત કે રાખીને તૈયાર કરેલો
પદાર્થ:-દૂધપાક; એચ્છીપાક. (૫) ચીરીના
ચિકારનું બહાર પડવું તે; માંસાદિકનું-
અકચર ને બાદાં ફેંટાલ્યા વગેરેનું સડવું
તે:-ગડપાક, મુખપાક. (૬) ફળાદિક
મિઠાશ આપ્તી ખાવાને યોગ્ય થવાં તે.

પાકડ વિં (ફ.) પત્રિક; શુક્ર. (૨) ચોખ્ખું;
પ્રચલિત:-પાક ઘાલત.

પાકડમક, વિં. ચોડું પાકેલું.

પાકડ, વિં પાકેલું.

પાકડજેર, વિં સહેજ સહેજમાં પાકી જાય
એવું; પાકવાની આસિમતવાળું.

પાકડરેલી, સીં (ફ.) સ્વાર્થ વગરની
મિત્રતા; જેમાં વિકાર કે દોષ ન હોય
એવી નિખાલસ દોસ્તદારી તે.

પાકડહોખત, સીં ખરી-સ્વાર્થ વગરની
પ્રીતિ તે; પત્રિત્ર પ્રેમ.

પાકડું, કિં અં જમીનપર ઉગીને ફળવું;
અનાજ વગેરેનું ફળીને તૈયાર થઈજવું;
ઉગવું; ઉપજવું; પેદા થવું. (૨) ઝાડને
ફળ આવવા; ફેલોતપતિ થવી:-રાયણ
સો વર્ષે પાકે-ફળે છે. (૩) ફળાદિકનું
પરિપકવ થવું; મિઠાશ આવવી:-કેરીઓ
પાકી. (૪) (૫) વિકાર થવો; માંસનું
સડવું. (૬) ફળનું; વજનું; લાભ યજ્ઞ;
કામ થવું:-આજનો દિવસ પાકયો. (૭)
કાચર થવું; અકળાવું; થાકવું; ખીટી ખીટી
થવું:-એના લવારાથી માથું પાકીગયું.
પાકીને સુમેલ કરશે. (૮) મુદત થવી:-
હુડી આવતી કાલે પાકશે. (૯) હારી
જવું. (૧૦) ઉકડવું; નીકળવું:-છોકરા સારા
પાક્યા નહિ.

પાકશાસન, પું [સં.] દેવનો રાજા; પદ્મ.

પાકશાસે, નં રસોઈ-ખનાવવાની-કરવાની
વિધા તે.

પાકશાળા, સીં રસોડું; રસોઈનું રથાન.

પાકી, સીં કારીગરો અને નાના ધંધાદા-
રીઓ જે રજા પાળે છે તે; અજોળે;
અકતો. તહેવાર, શોક પ્રદર્શન વગેરે કાર-
ણોને લીધે કામધંધા બંધ રાખવા તે:-
કાલે પાકી પાળજે. (૨) બંધી; પ્રતિબંધ;
એકસંપે રહ્યે કામ બંધ રાખવું તે; કાલે
નહિ વળગવાની મનાઈ.

પાકડું, વિં (સં. વચ્ચ.) પરિપકવ થયેલું; જ-
ળીને મિઠાશવાળું થયેલું:-પાકું ફળ. (૨)
ગરમીથી દહ-મળણુત થયેલું; બળીને
પાણીમાં મળે નહિ એવું થયેલું:-પાકજે
ઈટ; પાકું હાલું. (૩) ગરમીથી સીંચેલું
ચઢેલું; ચેકાયેલું; ખર્ચ થયેલું; રંધાયેલું:-
પાકી સુખડી. (૪) પુરું; પૂર્ણ; નહિ અ-
પૂર્ણ; સિદ્ધ; દહ:-પાકું કામ કરજે. (૫)
ફરેલું; વળેલું: પાકા અજાણ. (૬) પુખ્ત;
આધેડ:-પાકી કુખર થઈ. (૭) દહ; ન

અળે; અન્યથા ન થાય એવું; કાયમનું.
:-પાકું લખત કરજો. પાકું ચણતર. (૮)
કાગ્ય નહિ એવું; હોશિયાર: કામેલ;
ખધું:-એ પાકો માણસ છે. (૯) મુદત
થયેલી હોય એવું; વખતસરનું; વાયદાસ-
રનું:-પાકી હુંડી. (૧૦) ઉડી જાય નહિ
અવું; ટકે એવું:-પાકો રંગ. (૧૧) વૃદ્ધ;
ધરડું; જર્જરિત યદ્ય ગયેલું:-ડોસો પાકું
પાન એને ખરતાં શી વાર? (૧૨) લુચ્ચું;
કમળું; ધૂત:-પાકો ધંટ. (૧૩) યાકી
ગયેલું; કંઠાળી-હારી ગયેલું; કાયર. કહે
પાકી કોઠીએ કાના ન ચઢે-મોટપણે બ-
ણાય નહિ ને ઉપદેશ પણ લાગે નહિ.

પાક્ષિક, વિં [સં.] પખવાડિયાનું-પક્ષ સં-
બંધી; પખવાડિક. (૨) પખવાડિયે પખ-
વાડિયે નીકળતું-આવતું જતું; પખવાડિયાં
સેતું હોય એવું. (૩) એક બાજુ-તરફનું.

પાખ, સીં પક્ષ; તરફેણ; બાજુ.

પાખર, નં (સં. પ્રચ્છર) હાથી ઘોડાની
ગરદન અને પીઠપર નાંખવાનું બખતર;
સાજ. લડાઇમાં જતાં શરીરના રક્ષણ માટે
ઓઢાડવાનું બખતર અને સ્વારીમાં શણ-
ગાર તરીકે ઓઢાડવાનો રૂપેરી સોનેરી
ઝૂલનો ઓઢો તે પાખર; સાજ; સામાન;
દળી વગેરે. ઉં ઘોડે પાખર માંડિયાં.
ઝૂલ; ઓઢો; હાથી ઘોડાનો શણગાર.

પાખરણું, કિં સં ઘોડાને બખતર ચઢાવવું;
હાથી ઘેડાને સૈન્યમાં લઇ જવા તૈયાર
કરવા. (૨) પલાણુ-સ્વર્ણને માટે સોનેરી
ફૂલના ઝોંઢા અને સાજ નાંખી ઘોડાને
તૈયાર કરવો; સાજ-સામાન નાંખવે;
સ્વારીએ માટે ઘેડો તૈયાર કરવો. હાથી
ઘેડાને શણગારવા. ઉં પાણીપંથાને
પાખરિયા; ઉજવળ જેની કાયરે રાતો
ઘોડો રણ પાખર્યો, શ્વેત દિસે શણગાર
જેને પાખરીઓ તોખાર-સામળ.

પાખડ, (સં. પાલ્લવ) જોનાર સાંભળનારને
ખડે લાગે એવો દેખાવ કરવો તે; ઢાંગ;
ખડે નહિ પણ કૃત્રિમ ધાંધલ તે; બના-
વટી જુઠાણું; ખોટું શૈવું; ખોટું બોલવું;
ને ખોટો દેખાવ કરી બીજા પ્રેક્ષકો-જો-
નારાઓને ખરા જેવું લાગે એવું ધતિંગ
કરવું તે; દંભ; કતવો.

પાખડી, વિં ઢાંગી; કતવાખોર; દંભી. (૨)
નાસ્તિક; ડાળી; ઢાંગી.

પાખાડો, પું રાસડો; નિંદાની બાંગકવિતા.
ઉં જુડો જે પાખાડા ચઢે, જુડો જે
વણ વાંકે લડે. સામળ.

પાખા, અં પાખે; સિવાય; વગર. ઉં બ્યા-
કુળ યદ્ય છું પ્રીતમ પાખી, કળ ન પડે
ક્ષણે રે સોલ, દયારામ.

પાખું, વિં આણું; ઓણું; વિરલ; છુટુંછુટું;
નહિધદ. (૨) અં પાસે.

પાખે, અં પાખી; સિવાય; વગર. ઉં જળ
પાખે જેમ પાછલી.

પાખો, પું કટેવાળો.

પાગ, નં પગ; પાય; પદ.

પાગડું, નં પગ મૂકવાનું સ્થાન; પાદપીઠ;
રડુલ; પગથિયું. (૨) ઘોડાના સાંજની
બન્ને બાજુએ પગ રાખવાનું હોય છે તે;
પેંગડું; પાવડિયું. ઉં પાગડે પગ દેઈ
ચઢેરે જ્યાવર. ઓગીત. (૩) ઓપટીને
વખતે જઠને ઉભું રહેવાય એવું જે અ-
વલખન-સ્થાન તે; આશ્રય સ્થાન; ઓ-
ળખાણ; મદદ, પક્ષ કરે એવા માણસનું
ઓળખખાણ તે:-એને સારાં પાગઠાં છે
એટલે આ વખતે મદદ મળશે.

પાગડું, નં ઘોડાપર બેસનારના પગ જેમાં
રહે છે તે; પેંગડું; પાવડું; પાગડું.

પાગર, નં વહાણનો આગલી કે પાછલી ત-
રફનો ખીલો કે અંકોડો તે; કાંઈ વસ્તુ
ખસરડી જવાને સુક્ષ્મવાળી બાજુએ

બાંધવાનું સ્થાન.:-જેખખાથેલી રિઠમરને
પાગરે બાંધીને લઈ ગયા.

પામરણ, નં પથારી; પાથરવાનો સામાન;
[મસ્તરા; જેમાં સેતરું, નાનું ગાદું,
ઝોસીકું ને રજઈ વગેરે હોય તે. (૨)
સાહિત્ય; જુદી જુદી અમુક વસ્તુઓ. (૩)
શણગાર; અલંકાર વગેરે તે.

પાગલ, વિં પોલું; પોકળ. (૨) ગાંડું; ઘેલું.
પાગલદાણા=પોકળદાણાનું ઝીઝીને પહે-
રવાનું ધરેલું.

પાગલાગણું, નં પગેલાગણું; પગે લાગવું
તે; નમન; પગેપરણું. (૨) નવી વઢુએ
સાસુ વગેરે વડીલોને પગે લાગતાં ધરવાનું
નજરાણું; બક્ષીસ.

પાગા, ઝીં પાચા; ઘોડેસ્વાર લશ્કરની ટુ-
કડી. (૨) લશ્કરી ઘોડાઓ રાખવાનો
તખેલો.

પાંખિયો, પું ઉપાડવામાં-કોઈ કામ કરવામાં
ઉત્કેરનારો અને તેમાં સામેલ રહી કામ
કરનારો; સાથી; બાંખિયો; પડખે રહેનારો
મિત્ર-સહાયક તે. (૨) ખેપ કરનારો. (૩)
ઝીપ બેસાડવાની કુદડીવાળી રેખ; તાર-
ખિયો.

પાખ, ઝીં પાધડી; શિરોબુધ્ધ.

પાધડી, ઝીં માથે બાંધવાનું કસબી છેડાઓ-
વાળું પને ટુંકું પથ્થ લખાણે ધણું એવું
ઝીણા અને આછા પોતનું કપડું. (૨)
માથે પહેરવાને લાંબા ટુંકા પનાના
કપડાનો વિંટાળીને બનાવેલો અમુક ઘાટ
-આકાર તે; શિરોબુધ્ધ; માથે ધાલવાને
બનાવેલો કપડાનો વિંટો-ઘાટ. પાધડીઓ
તરેહ તરેહ ઘાટની બંધાય છે.:-ગુજરાતી
દક્ષિણી; કચ્છી; મુસલમાની વગેરે. ગુજ-
રાત અને દક્ષિણમાં પુરોનો મોટો ભાગ
પાધડીઓ પહેરે છે. ખોખું. ખારસીની
પાધડી ખોખું કહેવાય છે. કિં પ્રં

પાધડી ઉતારવી=પગે લાગવું; માફી મા-
ગવી; કરગરવું; આજીજી કરવી. (૨)
આખર શુભાવવી; છેતરાવું. પાધડી ફેર-
વવી=ફેરવી બોલવું; નામુકર જવું; દેવાળું
કાઢવું. પાધડી બંધાવવી=બક્ષીસ આપવી;
સરપાવ આપવો; પોષાક દેવો; સ્વાખાશી
આપવી; તારીફ કરવી. (૨) શોક મુકા-
વવો. કહું પાધડીનો વળ છેડે નીકળે=
જે તે શુભવાડો છેડે-પરિણામે પતી જાય;
અંતે નિકાલ આવે. ૩૦ પ્રં પાધડીપનો=
પહોલાણે કમ અને લખાણે ધણું એમ.:-
બરૂચ પાધડીપને વસેલું છે. બે હાથે પા-
ધડીઝાલીને હિંડવું=કિતાવળિયા નહિ થતાં
વહેવાર રીતે ધોરેથી કામ કરવું; સીધે
રસ્તે સંબાળીને ચાલવું. પાધડી પહેરેથી
માટીડો ન થવાય? પાધડી પહેરવાથી
મોઢા થવાનું નથી પણ ઉમ્મર, સમજ અને
ચારિત્રથી મોઢા થવાય છે.

પાધકું, નં જેમ તેમ વિંટાળેલી પાધડી.
(તુચ્છકારમાં બોલાય છે.)

પાચ, નં ગડગુમડમાંથી નીકળતી જડી ધોળી
બેરંગી રસી; ૫૩.

પાચક, વિં પચાવનાર, પચાવે એવું (૨) પું
રસોષ્યો.

પાચન, નં પચવું-પચાવવું તે; પચીજવું તે.
(૨) પચાવવાની શક્તિ તે.

પાછડવું, જીં પછાડવું.

પાછડું, વિં નહિ આગલું; પછવાડેનું; પા-
છળનું; પુંકનું; (૨) ગુદસ્ત; મયું;
પૂર્વનું; પહેલાંનું. (૩) છેલ્લું.

પાછળ, અં પુઠે; પછવાડે.

પાછું, વિં અસલ આચ્છાની બાજુ તરફનું;
પુંક તરફનું; પાછલું; નહિ આગલું. (૨)
અં ફરીથી; બીજવાર; વળી. (૩) જે
તરફથી આવ્યું હોય તે બાજુએ; પુઠે;
પછવાડે. ૩૦ પ્રં પાછી પાળી નહિ

કાઢવી=નહિ કચાચ રાખવી. જેટલો લાભ લેવાય તેટલો લેવો, બાકી રાખવું નહિ એમ; નહિ પાછા પડવું તે; મચ્છા રહેવું. પાછું વાળીને જેવું=યું થશે તેનો વિચાર રાખવો નહિ તે; પાછળ શું થાય છે અથવા થશે તેનો વિચાર કરવો નહિ તે; ભવિષ્ય વિચારવું. કિં ૫૦ પાછું વળવું= ઉલટી થવી; આધેલું અજ પાછું નીકળી જવું. [૨] આગળ નહિ વધતાં પાછાં અસલ સ્થાન તરફ આવવું.

પાછોટિયું, નં ગાડાના પાછલા ભાગમાં પાંજરીને છેડે જે બારણા જેવું પાટિયું રાખવામાં આવે છે તે; પાછલો આંતરો; પાછળનું જે તે. (૨) પાછલું-કપડાની અંદરનું ખીસું તે.

પાછોતરું, વિં મેસમના પાછલા ભાગનું::-પાછોતરો વરસાદ. પાછોતરું વાવેતર.

પાછોવાડિયાં, વિં પાછલા ભાગનાં.

પાજ, સ્ત્રી પાળ; પૂલ; સેતુ. (૨) [ફા. વ્યાજ] કાંઠાના પડોની વચમાં જેવું નાણુક ઝીણું પડ હોય છે એવા નાણુક ઝીણા પોતાનું રેશમી કપડું તે.

પાજણી, સ્ત્રી ટેવ; આદત. (૨) સતરને ચીવટ અને કઠક કરવા માટે પાવાની કાંચ તે.

પાણ, વિં કંજુસ; બખીલ. (૨) નીચ વૃત્તિનું; નજસ; હલકું; અત્યંત નીચ તે.

(૨) બદમાસ.

પાટ, સ્ત્રી (સં. પટ્ટમ) પાટલાના જેવું પથ્થુ ઉપર પાટિયાં જડીને બનાવેલું ખેસવાનું મોડું ચોકડું; મોટી પહોળી પાટભી; બાંક; બાંકડો. (૨) પાટિયાનું સુશોભિત આસન-બૈઠક તે; સિંહાસન; ગાદી::-રાજપાટ; (૩) જમણુવાર વખતે જમણુવાર કરનારને માન આપવા આવતા નાતીલા અને ખીજ ગૃહસ્થોને માટે કર-

વામાં આવતી બેઠક; બેઠકને લગતી ગોવથ તે::-ચહેર ચોરાસી કરી ત્યારે સો શેઠિયા પાટે આવ્યા હતા. (૪) કપડાનું યાન; તાકો; લાંબો ને લાંબો કપડાનો મોટો કકડો તે; ફાળ; બહુ લાંબા યાનમાંનું એકાદ ગડીનું પટ. (૫) ઢુંકા પનાનું યાન; તાકો; અસુક માપનાં અસુક સંખ્યા જેટલાં કપડાં તૈયાર થાય એટલા પટનું કપડું તે::-ધાધરાપાટ. (૬) ધોળું જડપોતું કપડું::-માદરપાટ. (૭) અધરણી વાળી સ્ત્રીને પહેરવાનું કપડું. (૮) ઝોળાઝોળા કપડાના ફાળ પાથરવા તે; પથરણા તરીકે જમીન ઉપર પાથરવાનું તે; પથરણા તરીકે જમીન ઉપર પાથરવાનાં લાંબા પટ-સાદલા તે::-પાટ પાથરી તે પર ઘેણીને ચલાવી લઇ જવી જેષ્ઠ. કિં ૫૦ પાટ ખેસવું-સખ્ય થઇ ઉંચા અધિકારપર ખેસવું; મૌન ધારણ કરી આડંબરથી ખેસવું::-સો ઉંદર મારી મીનીબાઇ પાટ ખેડાં. રાજગાદીપર ખેસવું; સિંહાસનપર ખેસવું; ઉચ્ચાસને ખેસવું. ઉંચે આવી વત્સ, કુરુનંદન! ભાગ્યશાળી; પાટે બિરાજ અમને ગુરુત્વ માની.

પાટડી, સ્ત્રી જડો પહોળો ને મજબુત લાંબો લાકડાનો કકડો; ભારવટિયો. ૩૦ પ્રં પારડી જેવું-વિશાળ છાતી અને મજબુત બાંધાનું::-પાટડી જેવી જીવાનજેષ્ઠ વહુ જેતજેતામાં ફાટી પડી.

પાટડો, પું જેની ઉપર પોટો જડાય છે તે; ભારવટિયો.

પાટનગર, નં રાજધાનીનું ચહેર; જ્યાં રાજ રહેતો હોય તે ચહેર; મુખ્ય ચહેર.

પાટલ, પું [સં.] એક જાતનું ફૂલઝાડ. (૨) વિં લાલ; ગુલાબી.

પાટલાધો, સ્ત્રી પહોળા ચપટા કરીચ્છી મોટી ધો તે. જે જાતની ધોમાં એક

પાટલાથી અને ખીજી ચંદનથી અથવા ઉડણુથી કહેવાય છે.

પાટલાસાસુ, ઓં મોટી સાળી.

પાટલી, ઓં લાંબી સાંકડી પાટ; બાંક:-

શાળામાં છોકરાઓને ખેસવાની પાટલીઓ નથી. (૨) નાનો પાટલો. (૩) રેલના ડાઆમાં ઉતારીએને ખેસવાનું પાટિયું તે. (૪) ઘોડાગાડીની આગળ હાંકનારને ખેસવાની પાટિયાની બેઠક તે. (૫) પગનો પંજે; ધુંટીથી આંગળા લગીનો પગનો ચપટો અવયવ તે. ઉંમ લાવ લાવ હું અ. અળતો લગાડું; પોથીમાં પલાળીરે, તારી નાણુક પગની પાટલીએ ને પાનીએ પ્યારીરે. (૬) સ્ત્રીઓને હાથે પહેરવાનું ચપટું ધુધરિયાળું ધરેણું; ચપટી સોનાની બંગડી તે. (૭) કમ્મરે પહેરેલા લાંબા કપડાની સાંકડી ગેડનાં પડ તે:-પાટલી ખોસ. (૮) ગેડ; સાંકડી નાણુક ગેડ તે:-પાટલી વાળીને નિચોવવું; પાટલી વાળીને રંગવું.

પાટલો, પું ભોંયથી એ ત્રણ આંગળ ઉંચું રહે એવું પાટિયાનું આસન; પાટિયાની બેઠક. કિં પ્રં પાટલો કરવો=પાટલે ખેસાડીને દક્ષિણી બક્ષીસ વગેરે આપવાં; સત્કાર કરવો; પહેરામણી આપવી. પાટલો ગોઠવો=અનુકૂળ પડવું; બંધ ખેસતું આવવું; ગમવું; કરાર વળવો:-એની સાથે ક્યારે પાટલો ગોઠે છે. પાટલો પડવો=ફતેહ મળવી; અનુકૂળ પડવું; યોગ્યતા પર જઈ ખેસવાનું થવું. ત્યાં એનો પાટલો પડશે. વગ ચાલવી, શૈહ પડવી. ત્યાં કોઇનો પાટલો પડે એમ નથી. પાટલો ફરવો=નહિ ચાલવું; જરૂર પડવી; કામ નહિ ચાલવું:-એના વગર પાટલો નહિ ફરે.

પાટણ, નં (લં) ચંચળાઈ; ચાલાકી. (૨) અપરાધ; ક્ષણતા; તેજ.

પાટવણુ, ઓં પાટવી પુત્રની વહુ; મોટી વહુ તે.

પાટવીકુંવર, પું રાજનો વડો કુંવર તે; જેને ગાદી મળવાની હોય તે કુંવર; સુવરાજ.

પાટિયાં, નં ભાત પાડેલાં નાનાં નાનાં પતરાં એક સાથે ગાંઠીને બનાવેલું સ્ત્રીઓને ગળે પહેરવાનું એક ધરેણું; તુસી:-તુસીપાટિયાં.

પાટિયું, નં લાકડાને વહેરીને પાડેલાં પાતળાં પડમાંનું દરેક પડ તે; લાંબો ધણો પહોળો થોડો અને પાતળો આંગળ અદ આંગળનો લાકડાનો કકડો તે. (૨) સાધારણ લંબાઈનો પાતળો લાકડાનો કકડો:-સેવોનું પાટિયું. નામ ઠામ લખેલો લાકડાના પડનો કકડો તે. નામનું પાટિયું. (૨) પાંસળું; છાતીની પેટીપરના હાડકાં તે-પાટિયાં:-પાટિયાં દેવાવાં=છાતી ખેસી જવી; લખકી જવું; હારી ત્રાસી જવું. પાટિયાં રંગાઇ જવાં=ખૂબ માર પડવો; હાડકાં રંગાઇ જવાં; કચરાવું-પછડાવું; દેવામાં-ખોટમાં આવી પડવું; ઝપટાઇ જવું. પાટિયાં=હાલકાં. પાટિયાં માંજવા=ખાઇપી એક વાડ કાઢી કરીને પરવારવું; આવતું બાઈ પી તેને લગતું કામકાજ આરોપી ભેલું તે; ફલામુકામ કરવું.

પાટિયો, પું પહોળા મોંનો માટીનો ધણે-ધાટ. (૩) દહિં મેળવવાનું હછંડે ચકોડં:-દહિંનો પાટિયો; ગોરસું. કિં પ્રં પાટિયો કલાપવો=મુએલાં પાછળ અમુક ચિન્હ કરી માટીનો પહોળા મોંનો ધડો ને ફળા-દિકનું દાન આપવું તે; ધરો વાળવી.

પાટી, ઓં નાનું પાતળું પાટિયું કે જે ખડી લગાડી ધૂળ નાંખીને નાનાં બાળક લખવાના કામમાં લે છે તે. વેપારીઓ એની ઉપર રોજનો કાચો હિસાબ પણ લખે છે. (૨) સ્તરની એ આંગળ પનાની ખૂબ

લાંખી વણાટની પટી :-ખાટલાની પાટી.

(૩) પા આંગળની વણેલી કે ગુથેલી પટી; નાકું. (૪) ટોપલી; સુંદો. :-પાટીવાળો=ટોપલી સાથે રાખી મજૂરી કરનારો. (મું-બાધમાં) પાટીવાળો=મજૂર. (૫) મંડળી; ટોળી; ટુકડી :-પોલિસપાટી. પાર્ટી. (૬) એક એકને લગતાં ખેતરોની જમીનની હારો તે; લંબાણે ખેતીની જમીનના ટુકડા તે. (૭) ચપટ-સપાટ કરી નાંખવું તે. :-પાટીવાળી નાંખી=સાફ કરી નાંખ્યું. પાટીવાળી=ધૂળવાણી કરવું. ૩૦ પ્ર૦ પાટીપર ધૂળ નાંખવી=ભણવું; લખતાં વાંચતાં શીખવું. :-એણે પાટીપર ધૂળજ ક્યારે નાંખી છે ? અર્થાત્ ક્યારે ભણ્યો છે ?

પાટીગણિત, ન૦ અકગણિત; સંખ્યાના આંકડાઓથી ગણવા ભાગવા વગેરે ગણતરી કરવાની રીત તે. (ખીજગણિત નહિ.)

પાટીદાર, પું૦ ખેતરોની દારની દાર, અર્થાત્ એકએકને શેઠે એકલતે ધણી જમીન જેના તાબામાં હોય તે જમીનદાર; ખેતરવાળો. (૨) ખેડૂત; ખેતી કરનારો તે. (૩) ખેતી કરનારી એક ઉચ્ચ વર્ણ; કણબી. પાટીદાર=જમીનનો માલીક અને કણબી=ખેડૂત-જમીનને ખેડનાર વાવનાર, અને પાટીદારને સાંથ દેનાર. (માલીક-ગામ ધણી નહિ.) પાટીદાર અથવા કણબીના ત્રણ તકા છે. લેઉઆ, કૈડવા તે આંજણા.

પાટીર, ન૦ [સં] ચંદનદક્ષ અને તેનું લાકડું; સુખડ. (૨) ખેતર.

પાટું, સ્ત્રી૦ પગની હડફટ; પગથી આધાત કરવો તે; લાત. ફગણું ઢોરની પાટું. લોડા ગધેડાની હડફટ લાત કહેવાય છે. ગડદાપાટું=હાથ અને પગે કરીને માર મારવો તે. કહે૦ દાઝ્યાપર ડામ ને પડતા પર પાટું=પડેલા ઉપર પ્રહાર કરવો તે; ફગણીને ફગણ દેવું તે. ફગણી બેંચની

પાટું સૌ ખાય=લાભને અંગે સૌ કોઈ થોડું ધણું ફગણ વેદી લે; લાભ હોય ત્યારે ફગણ કે તિરસ્કારને કોઈ લેખામાં ગણે નહિ.

પાટુંડી, સ્ત્રી૦ નાનું મટકું; માટીનું હાંધું. (૨) ધી ચોપડ રાખવાનું અથવા દહિં જમાવવાનું માટીનું વાસણ.

પાટુંડું, ન૦ પાટુંડી.

પાટો, પું૦ પહોળાઈ કરતાં લંબાઈમાં વધારે હોય એવો લોદાનો, ચામડાનો કે લુગડાનો ચીયરવટો; ચપટો લાંબો કકડો. (૨) લુગડાની ચિદરડી; લા વગેરે ઉપર બાંધવાનું સાંકડું લાંબું લુગડું. :-આંખનો પાટો. (૩) પાનળો સાંકડો લાંબો લોદાનો પટો:-રેલનો પાટો. (૪) લોદાનો ગ્રાળ વિંટલો. ગાડીના પૈડાનો પાટો. (૫) ગમવું-ગોદવું તે; રાશ; અનુકૂળતા :-પતિ પત્નીને પાટો ગોદતો નથી. કિં૦ પ્ર૦ પાટો ગોદવો=અનુકૂળ પડવું; રાશ આવવી; એક ખીજને એક ખીજ સાથે સહેવું-વરવું ગમવું તે; સારી રીતે મળતાવશેકે નીબવું-ચાલવું તે.

પાટોડી, સ્ત્રી૦ પાટુંડી. (૨) છાશમાં ચણાનો લોટ ઉડાળીને કરેલાં ઢોડળાં.

પાટોપાટ, અ૦ એક એકની જોડાજોડ સાથે; હારોહાર; પરંપરા-સળંગ; એક બાજુ તરફનું ઝાળાઝાળ ચાલુ એમ. :-પાટોપાટ સળગવું.

પાઠ, પું૦ [સં.] નક્કી કરેલું મોઢે ભણવાનું-તૈયાર કરવાનું તે. (૨) સ્મૃતિઓનું વાચન; દેવનું ભજન; દેવદેવીની સ્મૃતિનું પારાયણ કરવું તે; વેદ, અને ખીજનાં પવિત્ર ધાર્મિક પુસ્તક વંચાવવાં તે. (૩) શિક્ષા; બોધ; નસિયત. :-એને તમે સારો પાઠ આપ્યો=નસિયત આપી. ૩૦ પ્ર૦ પાઠે કરવું=મોઢે કરવું. પાઠશક્તિ=કોઈ બાળક પાઠે રાખવાની શક્તિ તે; પાઠદાર.

પાઠક, પું. [સં.] વેદનો પાઠ કરનારો; વેદિયો.

પાઠપૂજા, સ્ત્રી. દેવરુપિત અને દેવસેવા વગેરે ધાઠાણુનું નિત્યકર્મ તે.

પાઠવણું, કિં. સં. મોઢલવું; ભેળવું. રવાના કરવું.

પાઠશાળા, સ્ત્રી. [સં.] બાષા અને શાસ્ત્ર વગેરે હચ્ચ વિષયો શીખવવાની નિશાળ; શાળા.

પાઠાફેર, વિં. સહેજસાજ ફેર હોય એવું; થોડા ફેરવાળું; ખરોબર મળતું ન હોય એવું. માલ પાઠાફેર લાગવાથી લીધે નહિ; નમુનાથી-અસલથી સહેજ ફેર હોય એવું.

પાઠાંતર, નં. અસલ પાઠ-પદથી જુદું પદ તે; રચનામાં ફેરફાર હોવો તે; ભળતુંજ પદ તે. ખીજું-વાક્ય-પદ કે વાંચન તે.

પાઠી, વિં. [સં.] પાઠ કરનાર; જે વેદાદિકનો પાઠ કરતો હોય તે. (૨) અભ્યાસી:-વેદપાઠી.

પાઠું, નં. પીઠ ઉપરનું ગડ; આંસપાક. આ જાતનો આંસ પાક ઝટ મટતો નથી અને ધણીવાર એને લીધે મનુષ્યનું મરણ થાય છે. (૨) કૃવામાંથી માટી અને કચરો કાઢવાની ટોપલી. (૩) પીલી રસ કાઢી લીધેલો શેલડીનો કુચો:-ગોળના તાવડા તળે પાઠાં બાળવામાં આવે છે. (૪) પાતળું લાંબું પાંદડું.

પાઠ, પું. ઉપકાર; આભાર; એહસાન. કિં. પ્રં. પાઠ માનવો=આભાર માનવો. પાઠ ચઢાવવો=ઉપકૃત કરવું:-ધડો ચઢાવો તો તમારો પાઠ.

પાઠપડોસ, પું. પાસે પાસે જે વાસ-વસતી હોય તે; પાસે પાસેના ધરનાં જે રહેવાસોઆ તે; આસપાસનો વાસ તે.

પાઠવું, કિં. સં. [સં. પત્ત] પડે નેમ

વ; ભોંય નાંખવું, નીચે આવે એમ કરવું; ઝેરવવું; ખરાવવું:-કરી અને જોર પાડવાં; પાન પાડવાં. (૨) હરાવવું; પરાજિત કરવું; મારી નાંખવું:-તેણે શત્રુને પાડ્યો. (૩) આકાર ચિહ્ન, સ્વરૂપ આલેખવું; કોતરવું; લખવું:-છબિ પાડવી. આ કામળમાં તમે બે અક્ષર પાડો. ૩૦ પ્રં. વાટ પાડવી=હુંટ ચલાવવી; ધાડ પાડવી; હુંટી લેવું. રસ્તો પાડવો=માર્ગ કરવો; અમુક રીતે વર્તવાનું બીજાં આને બતાવવું-શીખવવું તે. શિરસ્તો પાડવો=અમુક રીતે થાય-યમા કરે એમ કરી આપવું; ટેવ પાડવી. ખાતર પાડવું=ભિંત કોચીને ચોરી કરવી. કામ પાડવું=કામને લીધે અનુભવ થવો; સંગ પ્રસંગમાં આવવું:-એની સાથે કામ પાડી જુઓ પછી વાત.

પાઠસી, સ્ત્રી. ફટાકી; પતરાજ.

પાઠાખાર, પું. પાઠાઓ વચ્ચે જેવો અંટસ-વેર હોય છે તેવું આકડું વેર તે; પાકો અંટસ. એક ખીજને જોતાંજ વેરનો બહોડો સળગી હડે એવો જે કારી અંટસ તે. કોષ વાતે અને કોષ પથ્થુ રીતે જરાએ અને નહિ એવો વેરભાવ.

પાઠાપાડોસ, જુ. પાઠાપડોસ.

પાઠાપાડોસી, જુ. પાઠપડોસી; નજીક નજીકનાં રહેવાસીઓ તે.

પાઠી, સ્ત્રી. ભેંજનું માદા બચ્ચું; નાની ભેંજ. કહે જાડી પાડીનાં નિવડે વખાણું=વહુ અને પાડી જ્યારે મોટાં થાય અને સાસં નીકળે ત્યારે ખરું. જાગતાની પાડી ને ઉંઘતાનો પાડો=સાવધાન હોય તે લાભ મેળવી જાય અને અસાવધાન-આજસુને ઝેરલાભ થાય.

પાઠીહું, વિં. પાદ-ઉપકાર થયો, એમ અમજ

એવું; શુષ્ક; શુષ્ક સમને એવું. (૨)

ઉપકારમાં હોય એવું.

ખાકું, નં ભેંશતું બચ્ચું.

ખાકુત્ત, વિં નખળા; કમળેર; અશક્ત. (૨)

કુષ્ઠ; નકારા.

ખાકો, પું ભેંશનો નર; મહિષ. (૨)

મહાક્લો; પોળા:-પોળપાકો. (૩)

ધડિયો; ધરો; કોઠો; પાઠ:-તેરાનો પાકો.

પાકો આવડતો હોય તો બોલ. (૪)

ફદિ; રીત. ૩૦ પ્રં પાકા યુંડવા=નવરા

-નકામા બેસી રહેવું ને ટાપલાં કરવાં.

પાકોવાઢિયું, વિં પાસેનું; નજીકનું.

પાકોશ, જુવં પડોસ.

પાકોશણ, ઓં પાસેના ધરમાં રહેનારી સ્ત્રી;

પડોસમાં રહેનારી બૈરી તે.

પાકોશી, પું પડોસમાં રહેનાર તે. ઉં

આડોસીપાકોશી રે, મધે મહેણાં મારે.

પાણ, ઓં ચતુર્થાંશ; ચોથિયું; ચોથો ભાગ.

(૨) ચોથો ભાગ દેખાડનારી 'કાના'

જેવી ઉભી લીટી:-લાખની પાણ. આણ

પાણતા હિસાબ. (૨) ખેતરને પાણી

પાવું તે; પાન; પાણીતું સિંચન:-ખેત્રણ

પાણે હવે કાંગેર તૈયાર થઈ જશે. (૩)

પહાણ; પથરો.

પાણકો, પું પાણી પાનારો.

પાણકોર, નં જેને ઝટ પાણી લાગે નહિ

એવું કપડું; પાણી પડે અને ખરી જાય

એવું કપડું. (૨) મળિયાની જાતનું કપડું.

પાણતી, પું ખેતરમાં પાણી પાનારો; પાણેતી.

પાણ, પું [સં.] હાથ; કર:-ચક્રપાણ.

પાણિમહણ, નં [સં.] લગ્ન; પરણવું તે;

હાથ ઝાલવો તે.

પાણિનિ, પું એક મુનિ. આ મુનિ મોટા

વૈયાકરણી હતા. તેમણે સંસ્કૃત ભાષાનું

સંપૂર્ણ વ્યાકરણ બનાવેલું છે, તે અષ્ટ-

ધ્યાયી-પાણિનિ સૂત્ર કહેવાય છે.

પાણિયારી, ઓં પાણી ભરનારી સ્ત્રી; પની-

હારી. (૨) નાનું પાણિયાઈ; ચોકડી ઉપર

એક બે ખામણાંવાળી પાણીની માટલી

વગેરે મૂકવાની ગોઠવણ તે; પાણીવાસણ

મૂકવાનો નાનો પત્થર.

પાણિયાઈ નં પાણી અથવા પાણી ભરેલાં

બેલાં માટલાં વગેરે રાખવાની ધરમાંની

ખાસ ઓરડી અથવા ચોકડી વગેરે સાથે

બાંધેલી છાંયંધ જગા; પાણી રાખ-

વાની જગા તે પાણિયાઈ. કહેં પાણિ-

યારાનો મુનસફ=ધરકુકડો માણસ; ધરમાં

બેસીને ફડકા મારનારો, બહાર જેનાથી

ક'ઈ બોલાતું હોય નહિ એવો.

પાણિયું, વિં પાણીવાળું:-પાણિયું નાળિયેર.

(૨) પાણી વાળનાઈ (ખેતર-કચારામાં.)

પાણી, નં [સં. પાનીય,] પીવાના ઉપ-

યોગમાં આવતો જીવનના આધાર રૂપ

સ્વાદ અને રંગરહિત એક પ્રવાહી પ્રવાહ;

ઉદક; જળ; સલિલ; પાંચ તરવામાંનું અતિ

અગત્યનું એક તત્ત્વ. (૨) લાવણ્ય; લખલ-

ખાટ; તેજ; નર:-મોતી-હીરાનું પાણી.

(૩) શૈર્ષ; જીરસો; તેજ; દમ:-પાણીદાર.

(૪) ટેક; વટ; સાખ. (૫) આખર; ચક્ર;

માન. (૬) બળ; જોર; શક્તિ. (૭) સોના

રૂપનો રસ; ઢોળ. (૮) ધાર-વાદ. (૯)

વીર્ષ; ધાતુ. (૧૦) રૂપ; સ્વરૂપ. કિં પ્રં

પાણી ઉતરવું=ટાડું પડવું. જીરસો જતો

રહેવો; તેજ કમી થવું; સાખ-આખર જતી

રહેવી. મહેનત પડવી. અમ પહોંચવો.

પાણી ઉતરાવવું=મહેનત કરાવવી; આમલ

કરાવવો; મુશ્કેલી પાડવી. પાણી કરવું=

ઉડાડી દેવું; શુભાવવું; કના કરી નાંખવું.

પાણી ચઢાવવું=ઉશ્કેરવું; ઉત્તેજિત કરવું.

પાણી ચઢવું=જીરસો આવવો; શર ચઢવું;

ઉશ્કેરાવું. પાણી છાંટવું=ક'ડું પાડવું; છાંત

કરવું; લડાઈ-ઝગડાને વધતાં અટકાવવો.

પાણી છૂટવું=ખટાશ વગેરે જેવાથી અને ખોરાકની સોડમથી મોંમાં લાક્ષા આવવી; ખાવાની ભાવના થવી; મન થવું; ભાવથી દ્રવવું. પરસેવો વળવો. પાણી જવું=બરવાજવું; પાણી બરી લાવવાને માટે જવું. પાણી પાણી કરવું=દીધું કરી નાંખવું; નરમ કરવું; ગદ્ગદ કરી નાંખવું. પોતાના મતને મળતું કરી નાંખવું; શાંત પાડી ખુશી કરી દેવું; થકવવું. પાણીપાણી થઈ જવું=થાકથી નવાઈ જવું; પરસેવો વળી જવો; નરમ થઈ જવું; ઓગળી જવું. પાવ તેટલું પાણી પીવું=પીળે માણસ કરાવે તેમ કરવું; ખીળે કહે તેમ ખોલવું કરવું વગેરે તે. પાણી પાવા જવું=મરી જવું; પાછળ જવું. પાણો પાવું=લોહાના હથિયારની ધાર કડક થવા માટે તેને ઉનું કરી પાણીમાં ઓળવું; તીક્ષ્ણતા આણવી. પાણી ફેરવું=રફ જવું; બરબાદ થવું. પાણી ફેરવવું=ધૂગધાણી કરી નાંખવું; બગાડી નાંખવું. પાણી બરવું=ખીજની સરખામણીમાં કંઈ વિશાતમાં નહિ હોવું; ઝખ મારવી; નહિ ચાલવું; ગણતરીમાં નહિ ગણાવું. પાણી બરાવવું=ખીજ કરતાં સારાં હોવું; ખીજને ઘુચ્છ જેવો ગણાવવો. મોટા કહેવાવું; ઉતારી પાડવું. પાણી મરવું=પડતું કે આવતું પાણી વહી નહિ જતાં એકાદ ટેકાણે પચવું; અંદર ઉતરવું તે.-ઝીણો વરસાદ આવે ત્યારે જમીનમાં પાણી મરે. ચુરાતું પાણી ભિંતમાં મરે છે. મળી જવું; લોભ મોહાદિકથી પક્ષપાત થવો; પ્રેમ લાગવો; ફાવી જવાવું; લાયક થયત પહોચવી; લાગવમ લાગવી. પાણી મૂકવું=પ્રતિષ્ઠા લેવી; નિયમ કરવો; પથ્ય લેવું; તજ દેવું; અમુક રીતે નહિ કરવું એવું પથ્ય લેવું; છોડી દેવું. પાણી લાગવું=

હવા પાણીની તાંદુરસ્તી ઉપર ખરાબ અસર થવી; પાણી વિકાર થવો. પાણી બદલવું=તથક્ષાંતર કરવું. પાણીને ખૂલે જવું=સરતામાં વેચાઈ જવું; જૂજ કિંમતે વેચાવું. પાણીથી પાતળા કરી નાંખવું=કેકજ ઉતારી પાડવું; શરમિંદ કરી નાંખવું; હલકું પાડવું; માન બંગ કરવું. પાણી લેવું=આપણે લેવી; સાંખ તોડવી; માનબ્રજ કરવું; પાણીથી પથ્ય પાતળા થવું=મહુ કંચુસાઈ કરવી. બહુ નરમ થઈ-વિવેકથી વર્તવું. શરમાઈ જવું. પાણીમાં ઓળવું=રફ કરવું; નકામ કરવું. પાણીમાં મુડીઓ બરાવવા=બરમમાં રમાડવું; ખાલી મહેનત આપવી; આશામાં રમાડવું. પાણીમાં ઉતારવું=જેખમમાં નાંખવું; એહસાન પહેંચાડવું. પાણી આવવું=પૂર આવવું; જોસ ચઢવો. લોહીનું પાણી કરવું=મહુ મહેનત લેવી; ખૂબ સમજાવું; માથાકૂટ કરવી; જાત તોડીને મહેનત કરવી. પાણી ખોવું=સાંખ-આપણે ખોવી. પાણી પાવું=સેવા આકરો કરવી; બરદાસ લેવી; સારવાર કરવી.-ડોસા સમજે; આમ કરશે તો ધરડપણમાં કોઈ પાણી પાશે નહિ. પાણી વલોવવું=ખાલી-નિર્વર્થક મહેનત કરવી. પાણીછલું કરવું=ઉતારી પાડવું; રડાવવું; શરમિંદ કરી નાંખવું. માથે પાણી લાલવું=મોટા ને લાંબા મંદવાડમાંથી ઉડવું. સુતાવડમાંથી ઉડવું. પાંદડે પાણી પાવું=કેરાન કરવું; પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ખીજને બગાડકારે ચલાવવું; જીલમ કરવો. ૩૦ પ્ર૦ પાણીને પરપોટા=સૂરમંચુર વરવું; જોત જોતામાં ચાલ ને નાશ પામે એવું. ૬૦ પાણીના પરપોટા થા, દેહની મમતા કથી ? પાણી=દેશ-રથાન શક્તિ-બળ અંધારણને રવલાવતું વલણ વગેરે તે.-કાઠિયાવાડનું પાણી એનામાં નથી.

પાણીકાર, વિં પાણીવાળું; તેજકાર. (૨)
આકરું; કડક.

પાણીપત્રક, નં તલાટીનું તે દક્ષતર કે જમણે
ખેતર, તેમાંનાં ઝાડ, અને પાક વગેરેની
નોંધ લેવાય છે.

પાણીપંથુ, વિં પાણીના રેલાની પેઠે માગ
કરે-કાપે એવું; ઉતાવળે ચાલનારું. પાણી
પંથો=પાણીની માર્ગ ચાલનારો થોડો.

પાણીપાચું, વિં પાણીથી પચપચું; જેમાં
પાણીનો અંશ રહેલો હોય એવું; પાણીથી
ગદગદું તે.

પાણીફેર, પું પાણીબદલો; સ્થલાંતર કરવું
તે; એક જાતનાં હવા પાણીમાંથી બીજી
જાતનાં હવાપાણીવાળા ભાગમાં જઈ
રહેવું તે. (આરોગ્ય સુધારવા):-અમે
તો અહિં બે મહીના પાણીફેર માટે
આવેલાં છીએ.

પાણીભરો, પું પાણી ભરવાનું કામ કરનારો;
જળધારી.

પાણી, પું પત્થર; પાપાણી. (૨) ઠોઠ
વિચાર્યાં.

પાત, પું (સં. પત્) પડવું તે; પતન:-
અશ્રુપાત.

પાતક, નં (સં.) પાપ; દોષ; અનુતાપ;
અન્યાય.

પાતકી, વિં [સં.] પાપી; દોષી; અન્યાયી.

પાતર, સ્ત્રી વેશ્યા; છિનાળ; અનીતિએ
ચાલનારી ખરાબ સ્ત્રી. (૨) ખાટલામાં
ચાર ચાર શેરની પાંતી તે.

પાતરવડયાં, નં અળવીનાં પાન અને તેનાં
બજિયાં તે.

પાતરાં, નં અળવીના પાનનાં બજિયાં.

પાતરી, સ્ત્રી પાંડડાનો છોકો તે. પાતળી નાની
ચપટી કઠકીઓ:-કઠોળમાં પાતરી બહુ
રહે છે. (૨) પતરી; કપોટી; પાતળી બાલ-

પડ તે. (૩) લીલાં પાન-કેળપાનથી બાંધેલું
પડીકું તે:-ફૂલપાતરી.

પાતરું, નં પાન; પાંદડું; ફલ.

પાતળ, સ્ત્રી પાતળું અને ઝીણું સ્ત્રીઓને
પહેરવાનું કપડું-દાખણીમાં. ગરન; સાંસ્કો.

(૨) વિં પાતળું; નહિ જાડું તે:-
પાતળપેટી.

પાતળપેટી, સ્ત્રી પાતળા પેટવાળી; તનુદરી;
મંદોદરી; પાતળા નાથુક પેટવાળી સ્ત્રી.

પાતળિયો, પું સ્થૂલ નહિ પણ સમભાગ
બીલેલા બાંધે જાયો ને રૂપાળો પુરુષ.

પાતળું, [સં. પ્રતનુ] દળ-જડાશ ન હોય
એવું; અસ્થૂલ; નહિધદ-ભરેલું એવું;
ઝીણું; સૂક્ષ્મ; જડાથી ઉલટું; સુકાઈ
ગયેલું, ફૂય; બારીક; પાંખું; આછું.

પાતાળ, નં [સં] પૃથ્વીની તળેનો કલ્પિત
પ્રદેશ; નીચલો પ્રદેશ; અધો ભોક; નાગ
ભોક. પુરાણની રીતે આકાશ, પૃથ્વી ને પા-
તાળ. એ ત્રણ ભોક કહેવાય છે. (૨) ઉંડા
ખાડો-કુંવો તે. પાતાળ પાણી=પૃથ્વીના
બહુ ઉંડા ભાગમાં રહેલું પાણી તે. કિં
પ્રં પાતાળ ફાડવું=પૃથ્વીની અંદરનું ખૂબ
ઉંડું તળ ફાડીને પાણી કાઢવું તે. મહા
મુશ્કેલ કામ કરવું તે. પાતાળનાં પુતળાં
હલાવવાં=બહુ મુશ્કેલ કામ પણ ધીરજથી
કોઈ જાણે નહિ એમ પાર પાડવું; ગૂઢ
હૃદયનું પણ મુશ્કેલમાં મુશ્કેલ અને ન
મનાય એવું કામ પણ બળભાવે એવા
માણસને માટે આમ કહેવાય છે. ઉંડા ને
કાબેલ મનનું; છુપાં ને ન સમજાય એવાં
કાવતરાં કરી જાણનારું. ૩૦ પ્રં પાતા-
ળમાં પણ હોવા=દેખાવ કરતાં અંદરથી
બહુ આહોશ ને ઉંડું-કપટી હોવું તે;
મહા કુભાંડી અને ન સમજાય એવી ઉંડી
ખટખટ કરી જાણે એવું તે. પાતાળમાંથી
વાત આવવી=અમે ત્યાંથી ગમે તેવી પણ

હુષી આતમી મેળવવી તે; આતમી મેળ-
વવામાં અત્યંત બાહોશી ખતાવવી તે.
પાતાળમાં પેસી જવું=ઉંડું ઉતરી જવું;
બહુ ઉંડાણમાં જતા રહેવું. ખૂબ શરમ
લાગવી; નીચું જોઈ જવું; બહુજ ખોટું
અને શરમ ભરેલું લાગવું. ઝોઠે પડી
જવું; જહેરમાંથી નીકળી જઈ અંધારે
પડીજવું.

પાતાળજત્રી, પહોંચેલી ખુદી; હુષી આત-
મીએ મેળવવામાં બહુજ બાહોશ એવું.
પાતાળજેડકી, ઓં બહુ ખટપટી અને ઉંડા
હૃદયની ઓ.

પાતિક, નં ૫૫; પાતક. (૨) દોષ.

પાતિવ્રત્ય, નં [સં.] પતિ સેવાતું વ્રત તે;
પતિ એજ સર્વસ્વ માની તેનીજ સેવા
અને તેનામાંજ અનુરાગ રાખવા રૂપી જે
શીધર્મ તે; પતિવ્રતાતું વ્રત તે.

પાતી, ઓં કાગળ.

પાટું, નં પાંદડું.

પાતેલી, ઓં તપેલી.

પાતેલું, નં તપેલું.

પાત્ર, નં [સં.] વાસણ; કામ; બાંડ. (૨)
તળિયાની જમીન; તળું; તળિયું; તળ.

(૩) નાટકમાં વેષ બજવનાર વ્યક્તિ; વેષ
લેનાર જન. (૪) વિં લાયક; ચોગ્ય.:-

શિક્ષાને પાત્ર-શિક્ષાપાત્ર.

પાત્રતા, ઓં [સં.] ચોગ્યતા; લાયકાત;
લાયકી.

પાત્રી, ઓં લીલા પાંદડામાં બાંધેલી ફૂલની
પડીકી.

પાથરણ, નં પાથરવાતું હુમકું; પાથરણું;
જાળમ.

પાથરણું, નં જાળમ; પાથરવાતું જે તે;
પથરણું.

પાથરણું, કિં સં [સં. પ્ર+સ્થ] ફેલાવીને
પહોળું કરીને નાંખવું; બિછાવવું; વિસ્તા-

રી-પ્રસારીને જમીનપર નાંખવું; ફેરવું;
ફેલાવવું; પહોળું કરવું.

પાથરો, પું વાટેથી કડમ; કાપણી કરીને
આડો નાંખેલો પાક.

પાથેય, નં [સં.] બાથું; ટીપણું; રસ્તામાં
ખાવા માટે સાથે રાખેલો ખોજક.

પાદ, નં [સં.] પગ; ચરણ. (૨) ચોથિયું;
ચતુર્થાશ. (૩) કવિતાની એક કડી; ચરણ.
પાદપૂજન=પગ ધોવાને ચંદન લગાડવું તે.
પાદમહણ=નખીને પગે લાગવું તે; અભિ-
વંદન.

પાદપ, નં [સં.] ઝાડ; વૃક્ષ.

પાદપીઠ, નં [સં.] ઉંચા આસન ઉપર
બેઠેલાને પગ મૂકવાની સુંદર માંચી તે;
પગ મૂકવાની ત્રિપાદ-થોડી-એસણી તે;
ઉં સામન્ત શીર્ષાકિત પાદપીઠ; સૌરાષ્ટ્રને
શાબન શાસિનારે; પ્રમાણ કાંધા શિરને
નમાવી, મેનાવતી તોપણ ના મનાતી.
પદાસન.

પાદપૂર્તિ, ઓં [સં.] ખૂટતું પદ પુરી આ-
પવું તે. કવિની આ એક મોટી આવડ
ગણાય છે. કોઇવાર પદેલાં ત્રણ પદ બ-
નાવી ચોથા પદની પૂર્તિ માગવામાં આવે
છે, અને કોઇવાર એક પદ બનાવી બીજાં
ત્રણની પૂર્તિ માંગવામાં આવે છે.

પાદર, નં [સં. પદ્ર] ગામતી બહાર આવે-
લી ખુલ્લી જમીન; ગામતી નજીકનો ખુ-
લ્લો પ્રદેશ; બાગોળ અને મેલાણુ વચ્ચે-
નો વિસ્તાર તે; પુરાપકંઠ:-ગામને પાદરે
આવીને ડેરા નાંખ્યા. (૩) ગામની આસ-
પાસ ગામચારીની ખુલ્લી જમીન હોય તે.

પાદણું, કિં અં અધીવાણુ કાઢવો; લા ઊ-
ડવો.

પાદશાહ, પું [કા.] મોટો મુસલમાન રાજા
તે; મહારાજા:-દલ્લીનો પાદશાહ.

પાદશાહજાદી, ઓં પાદશાહની પુત્રી-કુંવરી.

પાદશાહજોડો, પું. પાદશાહનો પુત્ર-હુંવર તે.
પાદશાહી, સ્ત્રી. પાદશાહનો રાજ્ય અમલ
તે; પાદશાહનું રાજ્ય તે; પાદશાહની સત્તા
તે. (૨) પાદશાહનું પાદશાહ સંબંધી.-પા-
દશાહી મહોરસિકો.

પાદળ, ન. પેદલ; પાદળ.

પાદકા, સ્ત્રી. [સં.] પગે પહેરવાના લાકડાના
ખડા; પાવડીઓ. (૨) પગલાં; મોટા આ-
ચાર્યોનાં પગલાંની તખતીઓ તે.

પાદોદક, ન. [સં.] પગ ધોવાનું પાણી; ચર-
રણોદક.

પાધ, ન. [સં.] પગ ધોવાનું પાણી.-અર્થ
પાધ.

પાદ્રી, પું. [પ્રો. પાદ્રી] પાદરી; ખિસ્તી ધ-
ર્મનો ઉપદેશક; ખિસ્તી ધર્મચુર.

પાધર, વિ. જેની ઉપર આડકુંડે કે ધરખાર
ન હોય એવું; ખુલ્લું સપાટ; ઉગર; ખાડો
ટેકરો આડ કે બાંધકામ જેવું કંઈ જ્યાં
આડે અફળાવાનું હોય નહિ એવું સપાટ;
વરતી અને વનસ્પતિ રહિત મેદાન. ઉ.
હુંબર કંજો ઝુપડાં ને પાધર વહેશે પૂર.
બઝળી. મેદાનમેદાન.-એનું પાધર થાઓ.

પાધરૂં, વિ. વાંકુંચુંકું નહિ એવું; સીધું;
નહિ આડું એવું; પાંસરૂં. (૨) કુડ કપટ
રહિત; સરળ; સાધે રસ્તે-ચાપને માર્ગે
ચાલ્યું જાય એવું. (૩) બારોબાર; કહિં
અઢકયા વગર; એક છેડેથી બીજે છેડે
સળંગ.-મેલ પાધરી કલકતે જાય છે.
(૪) તરત; એકદમ; તાબડોતોબ.-પાધરો
જ એ બોલી ઉઠ્યો. (૫) સંચુખ; સાચું;
દોરીકટ. ઉ. ચાલ્યો જ પાધરી વાટ.
નાકની દાંડીએ પાધરો ચાલ્યો જ. (૬)
કોઈની મારફત વગર; બારોબાર; વચમાં
કોઈને રાખ્યા વગર.-હું પાધરો સાહેબ
પાસે જઈનેજ ઉભો રહ્યો. ૩૦ પ્ર. પાધરૂં
દોર-દોરીકટ-સીધુંચડક; નીનએ-ચાવ-

હાર ને રૂઢિએ ચાલે એવું; આડુંઅવળું
કુમાર્ગે જાય કે તોફાન મરતી કરે નહિ
એવું.-એ છોકરો તમે મને સોંપી હું
એને પાધરો દોર કરી આપીશ; અર્થાત્
એની બદ્દેલી ને દોંગાઇ મસ્તાઇ બધું
કાઢી નાંખીશ.

પાન, ન. [સં.] પીવું તે.-મધુપાન. (૨)
પીણું; પીવાની વસ્તુ. (૩) પીવાનું પાન
-વાસણ. (૪) પાંદડું; પત્ર. (૫) પૃષ્ઠ.
(૬) નાગરવેલનું પાંદડું.-પાનપટી. (૭)
શ્રીઓના ચોટલામાં પાનના જેવી વાળને
આમ તેમ હોળીને આકૃતિમાં પાડવામાં
આવે છે તે; વાળ હોળતાં પાડેલા સેંચાની
સાથે પાન જેવો આકાર તે. કિં. પ્ર.
પાન કરવું=પીવું. પાન ચાવવું=મુખવાસ
કરવો. રંગાચંગા કામ કરવું. પાન
આપવું=સત્કાર કરવો; મળવા આવેલા
તરફ વિવેક બતાવવો. કહે. જે મોઢે
પાન ચાવ્યાં તે મોઢે કાપલા ચાવવા=
રંગમાં ભંગ કરવો; સાફ-મંગળ કામ
કર્તા પછી યુરૂં-અશુભ બોલવું-કરવું તે;
વચને પળવું-ફરવું નહિ તે.

પાનખર, વિ. જેમાં આડનાં પાંદડાં ખરીપડે છે
તે.-પાનખર ઋતુ-વસંત. માધ ફાગણમાં
આડનાં જુનાં પાંદડાં ખરી જઈ ચેત્રમાં
નવાં આવે છે. એ કાળ પાનખર મોસ-
મનો કહેવાય છે. ઉ. પિંપર પાન ખરતાં
હસતી કુંપળિયાં; સુજ વીતી વૃજ વીતશે,
ધીરી બાણુડિયાં. બાપા.

પાનચાલવણી, સ્ત્રી. ઉંધુચતું-ઉલટું રમતાં
આવડવું તે; પ્રપંચના ખેલ ખેલી જાય-
વા રૂપી આવડ-ચતુરાઈ તે; હાવ-ચતુરાઈ.
(૨) તર્ક પહેંચે નહિ એમ ધ્યાન રાખી
વસ્તુને આધી પાછી કરવી તથા ફેરવવી
વગેરે તે; વ્યવસ્થા કરવાનું ચાતુર્ય. પા-
નને ફેરવતા રહે નહિ નો સડી જાય છે તે

ઉપરથી. ઉં પાન સડે ઘોડો અડે વિદ્યા
અવિચળ જનમ, તવે રોટી જલ જતી,
કહો એલા કયમ થાય ? ઉત્તર ફેરવ્યા
વગર. બાધા-આ બધી વસ્તુ આજવણી
વગર બગડે છે.

પાઠન, સ્ત્રીં જીવાર-બાજરી વગેરેના છોડતું
લાંબું પાંદડું તે. એના છોડના સાંકાના
ગાંઠામાંથી લાંબા પાન બને બાજી
ફૂટે છે. પાનોઠ. ઉં સંધિ કિલે શેલ-
ડિયે સુસાઈ, ગાંઠે ફૂટી પાનઠની કલાઈ,
જીવારનાં ખેતરથી જીવંતી, સીમા જીઓ
કાનવની હસતી. કા. પી.

પાનઠી, સ્ત્રીં પાંદડી; પાનની-પાંદડાની નાની
નાની કકડીઓ તે; ચીટી. (૨) સ્ત્રીઓને
કાને પહેરવાનું પાંદડાં પાંદડાં જેવું ધરેલું.
(૩) નાનાં કુમળાં પાંદડાં તે.

પાનડું નં પાંદડું; પાનું; પત્ર

પાનદાન, નં [ફા. દાસ્તાન] મુખવાસ
માટે નાગરવેલનાં પાન રાખવાનો દાખડો
અથવા પેટી તે; પાનદાનિયું; પાનપેટી.

પાનદાનિયું, નં પાનદાન.

પાનદાની, સ્ત્રીં પાનદાન.

પાનપેટા, પું પાનનો બાધિલો જીડો;
જથો તે.

પાનધુલિયું, વિં ફલફટાકિયું; લાડકોડમાં
ઉછેરેલું; સુકુમાર; નાજીક તમિયતનું. (૨)
જેણે દુઃખ-ઉનો વા કેમ વહાય છે તે
જેણે કે અનુભવ્યું હોય નહિ એવું. સમ-
જમાં પણ બહુ ઉડું નહિ એવું; કાલું ઘેલું.

પાનબાજરિયું, નં નદીના બાઠામાં થતી
એક જળ વનરપતિ; એના સાંકાની વચ્ચે
બાજરિયા જેવું હુંડું થાય છે. ધા બા-
જરિયું,

પાનબીડી, સ્ત્રીં નાગરવેલના પાનને કાચો
ચુનો લગાડીને બનાવેલી નાની મડી તે;
પાનપટી.

પાનસોપારી, સ્ત્રીં પાનની પટી, એલચી ને
સોપારી વગેરે સત્કાર કરી આપવાં તે;
મુખવાસ; તાંબૂલ:-પરોણાઓને પાન-
સોપારી આપો.

પાનાં, નં રમવાનાં આંક માંડેલાં પતાકડાં
તે; મંજી. (૨) પુષ્ટ. (૩) વરખ;
સોનેરી રૂપેરી તાવ તે. બારસાપે પાનાં
લગાડવામાં આવે છે.

પાનિયું, નં પાનું; પત્ર. (૨) પાન ચૂક-
વાની દાખડી.

પાની, સ્ત્રીં પહાનો; પહાની; ધુંટીની તળેનો
પાછલો માંસલ અવયવ તે; પેની. ઉં
તારી નાજીક પગની પાટલિયે ને પાનાંએ
પ્યારીરે.

પાનું, નં પત્ર; પત્રું; પતાકડું; પતરું; કપોટી
જેવું પડ. (૨) પાન; પાંદડું; દલ. (૩)
પુષ્ટ; ચોપડીમાં બાધિલા કાગળતું જે
અડકેકું પતું-પડ તે. (૪) સોના રૂપાનાં પા-
તળાં વાળા જેવાં પત્તાં-પડ તે; વરખ (૫)
લોખંડી ધારદાર ચીપ; ખરા લોડાનું અ-
ણી ને ધારવાળું ચપડું ફળું તે:-તર-
વારનું પાનું. (૬) લીલા રંગનું નંગ;
લીલું રત્ન. (૭) જીવન સંબંધ; એક બી-
જની સાથે અંધાવું-ચોપડીના પાનાં માફક
તે; અવતાર-જન્મારો એક સાથે જોડાવો
તે; આ જન્મ સંબંધ. ઉં કમ્મે દાસ્તવરે
ધાતા તારે લખવું હતું, રાજકુળમારે ત્યારે
શાને પાનું પાડિયું. કા. પી. કિં પ્રં
પાનું પડવું=જન્મ લગીનું જોડાણ થવું;
સંબંધ બંધાવો. પાનું શોધવું=મામતા લ-
હેણાની પતાવટનો હિસાબ શોધી કાઢવો.
અર્થાત્ આ જન્મમાંથી પતાવટ થવાનું
પાનું કાઢવું-મરણ મોકલવું; મૃત્યુ આવવું.
પાનેતર, નં પરણતી કન્યાને પહેરવાનું તેના
મોંસાળ તરફનું ધોળું રેશમી વસ્ત્ર; કન્યા
વસ્ત્ર.

પાનો, પું. [સં. પ્ર+સ્તુ] પ્રેમ ને શૌર્યનો ઉ-
ભરો; રસાવેશ; બાળકને જોઈ માતાના
સ્તનમાં દૂધ ભરાઈ આવવું તે. (૨) પોરસ.
(૩) જીરસો; પાણી; શૈય્ય:-પવૈને પણ
પાનો ચઢે એવું બાપણ કર્યું.

પાનોઠ, ઓ. પાનઠ.

પાન્ય, ઓ. પાણીમાં-રહેબચામાં થતી એક
વનસ્પતિ વેલ:-પાન્યના વેલા. (૨) જેમ
વળ આવતો જાય તેમ બિંડાના ફેલાં
મૂક્યા કરવાં તે; વાણ; પાટી, દોરી વગેરે
આંબળાને તૈયાર કરતાં છીટાં ફેલાં એક
પછી એક અનુસંધાને મૂકવામાં આવે
છે તે. (૩) ફેલું; પહોતો:-તું પાન્ય
મૂકજે એટલે લડાઈ જાગશે.

પાપ, નં. [સં.] દુષ્કૃત; નહાઈ કામ તે; દુ-
રિત; કિલ્મિષ; કલ્મષ; અધર્મનું કામ.
(૨) દોષ; ગુનો; અપરાધ; અનર્થ (૩)
હત્યા; હિંસા; પ્રાણને મારવું તે. ૩૦ પ્રં
પાપનો ઘડો ફૂટેઝ ફૂટે= નહારાં કામ બહાં
થાય એટલે તેનું નહાઈ ફળ આવેજ આવે.
પાપમનિ=નહારાં કર્મ કરવાની શુદ્ધિ. વ્ય-
ભિચાર વૃત્તિ. પાપના પોટલા=દુષ્કર્મનો
સંચય.

પાપમહ પું. (સં.) જ્યોતિષ પ્રમાણે શનિ,
રાહુ, અને મંગળ વગેરે ડેટલાક પાપમહ
ગણાય છે અને તે દુર્લુહિ કિપગ્નવી હાનિ
કરે છે, અશુભકારી મહ તે. નહારો-હીછું
કરે એવો મહ તે.

પાપમ, વિ. [સં.] પાપને હણનાઈ; પાપનો
નાશ કરનાઈ તે.

પાપડ, પું. (સં. પર્પટ) મગ, મઠ, અડદ અને
ચણા વગેરેના લોટમાં મીઠું હિંગ વગેરે
નાંખી વણીને સુકવેલી પાતળી રોટલી, જે
શેડી અથવા તળીને ખવાય છે. સોથી
સારા પાપડ અડદના થાય છે. લમાદિક
અવસરો ઉપર શુભરાતમાં સો કોષ્ટ અ-

વશ્ય પાપડ વણાવે છે. વડીઓ પાપડ એ
અનસરના મંગળાચરણ જેવાં ગણાય છે.
૩૦ પ્રં પાપડ પાડું=મહ પોચું; નરમ
સ્વાદનું; બીકણ.

પાપડખાર, પું. પાપડની બનાવટમાં વપરાતો
ખારો; સંચોરો; સોડા.

પાપડિયોખારો, પું. સંચોરો.

પાપડી, ઓ. વાલની કુમળી ચપટી જિંંગ.
એનું થાક થાય છે. (૨) પર્પટી; શેડીને
ચકતાં પાડેલાં હોય એવો પદાર્થ:-ગોળ
પાપડી=સુખડી. પાપડી જેવું=સુકાઈ-ફ-
ર્બળ થઈ ગયેલું હોય એવું.

પાપણી, ઓ. પાપી ઓ.

પાપા, અ. ધીરે ધીરે પગલાં માંડવાં તે;
નાના બાળકનું ચાલવું:-ભાઈ પાપા કરો.
(૨) તાતા; રોટલો.

પાપણી, ઓ. પાપી ઓ.

પાપણું, વિ. પાપી; પાપ કરનાઈ; હત્યાં.

પાપઝ, વિ. [સં.] પાપી; અધર્મી.

પાપી, વિ. પાપ કરનાઈ; દુરાચારી; નહાઈ
કામ કરનાર. (૨) અપરાધી; ગુનેગાર.
અધર્મી; કહે. પાપીનો આવરદા ખૂટે
નહિ=નહારો-દુષ્ટ માણસ બહુ રીખાય.

પામણહાર, વિ. પામનાર.

પામર, વિ. [સં.] નીર્બળ; અશક્ત (૨)
કંગાલ; રાંક. (૩) મૂર્ખ; અજ્ઞાન.

પામરતા, ઓ. પામરપણું. (૨) અજ્ઞાન-
નહિ જાણવા-સમજવાપણું તે.

પામરી, ઓ. પામરીની બનાવટનું રૈશમી અ-
થવા કિનના નાણુક વણાટનું તથા સુંદર
ભરેલી કોરનું અને ખભે નાંખવાનું-ઓ-
ઢવાનું કપડું; નાણુક વણાટની ઉંચી
કસબી થાલ. ઉં ચારે છેડે તે ચાર
કુમનાં, વચમાં જડિયા છે મોર-શય
છબિલીરે પામરી.

પામરું, કિં. સં. પ્રાપ્ત કરવું; મેળવવું. (૨)

ખમતું; સહેવું. (૩) તામે થવું; શરણે
જવું. (૪) જાણવું; સમજવું. કિં પ્ર
પામી જવું=જાણી-સમજ જવું.:-તમારો
શું કરાદો છે તે હું ક્યારનોએ પામી
ગયો છું.

પાય, પું પગ; ચરણ. કિં પ્રં પાયે લા-
ગવું=પગે લાગવું; નમવું; પાયે પડવું=પગે
લાગવું. (૨) માફ માગવી; ક્ષમા ચઢાવી.
પાયકિસ્ત, વિં ઉજડ; વેરાન; ખેદાનખેદાન.
પાયખાનું, નં [સં.] સંડાસ; જળજ; કાં-
ટિયો.

પાયગા, બીં [ફા.] ધોડસ્વાર લશ્કરની
એક નાની ટુકડી; ધોડસ્વાર પલટણનો
એક ભાગ. (૨) લશ્કરી ધોડાઓનો ત-
ખેલો.

પાયજામો, પું બે પગે ચઢાવવાનું સિવેલું
કમ્બર લગીનું કપડું; સુરવાળ; સુંચણો;
ચોરણો.

પાયતખ્ત, નં [ફા.] જે શહેરમાં રાજ ર-
હેતો હોય અને જ્યાં રાજગાદી હોય તે
સ્થાન. (૨) રાજપાટ; સિંહાસન; રાજગાદી.

પાયજળ, નં પગે ચાલનારું લશ્કર; પેદલ;
ધોડસ્વાર નહિ તે-ખ્યાલ.

પાયખાલ, વિં ખરાબખસ્ત થઈ ગયેલું; નાશ
પામેલું; તારાજ. (૨) ખેલાલ; જેની પાસે
કંઈજ રહેલું હોય નહિ એવું; નાદાર;
ગરીબ.

પાયખાલી, બીં ખરાબી; દુર્દશા. (૨) વિ-
નાશ; ખેલાલી.

પાયરી, બીં ઉપર ઉપર ચઢતો ક્રમ તે;
એણ. (૨) સીડો; નિસરણી; પગથિયાંની
પરંપરા તે. (૩) પગથિયું; પગ મૂકવાનું
તે. (૪) પદવી; ઓધધો. (૫) દરજ્જો;
ગૌરવ; પ્રતિષ્ઠા. કિં પ્રં પાયરી ચઢયો=
અધિકારના ક્રમમાં આગળ વધ્યો. (૬)
પક્તિ; હાર; ઓળ. (૭) કેરીની એક

જાત. પાયરીના ફળને ફુટો હોય છે.

પાયલ, પું કુધરા.

પાયલી, બીં ચાર આની; ચાર આનાની
કિમ્મતનો ચાંદીનો ચલણી સિક્કો; પાવલું.

(૨) પાલો; અન્નાદિકતું ભરત કાઢવાનું
ચાર શેર માથ એવું માપ.

પાયલું, નં પાવલું; ચાર આનાનો ચલણી
સિક્કો.

પાયસ, દૂધની એક ખનાવટ.

પાયસાન્ન, નં [સં.] દૂધપાક; ખીર.

પાયુ, પું [સં.] ગુલા; મળદાર; ગાંડ. (૨)
અપાન.

પાયો, પું ખાટલાનો-ખુરસીનો-ત્રિપાછનો
પગ-ટોકો તે. (૨) ધીમવાનું જાંઘું ટુંકું
લાકડું; ધોયકણું. (૩) ભિંતના તળેનું અણ-
તર; તળેનું-મૂળ બાંધકામ કે જેની ઉપર
દિવાલનો અને મકાનનો ભાર-વજન રહે
છે. (૪) નીચેની બાજુ; મૂળ; ચપટ બે-
સીને રહેતી હોય તે બાજુ. (૫) આધાર;
આશ્રય. (૬) ધી ગોળને સાથે કડકડાવવાં
તે.:-સુખડીને પાયો સારો કર્યો હોય તો
પછી કંઈ દરકત નહિ. (૭) જેની ઉપર
કાંઈ વસ્તુ ઉભી રહે અથવા ટેકાવાય તે.
૩૦ પ્રં ઓછો પાયો=અચોક્કસ મન,
ઓછી સમજ; ઘેલછા. દોઢગયો=દાધારેયું;
અણસમજી. ત્રણપાયાનું=ક્રમઅક્રમ. કિં
પ્રં પાયા પાડવા=ધોવા માટે કપડાને બીનું
કરીને ધીમવું; ધોયકણે ધીમવું; ધોવું. પાયો
ટેરવવો=ઉત્તેજન આપવું; મદદ કરવી.
ખાટશે ભરવામાં વધારે નહિ પણ દોરી-
વાણને અંદર લેવાને પાયો ઉપાડવા જે-
ટલી મદદ-ટોકો આપવો તે. પાયો રાપવો=
પગ ધાલવો. પાયો નાંખવો=દંઢ થઈ રહેવું.
મૂળ ધાલવાં; ખીસો-આધાર.:-જેંથ ફૂટે
તે પાયા વરાણીએ=પાયો મળ્યુત હોવા-
થી ફૂંદવાનું કાવે. પાકે પાયે કામ કરવું=

મક્કમ=ચૂકે કે ભાગી પડે નહિ એમ કામ કરવું. જ્યોતિષ પ્રમાણે પનોતીઓની બેસણી લોહાને તાંબાને કે સોનાને પાથે હોય છે અને તે તે પ્રમાણે તેનાં ફળ અનુમાનવામાં આવે છે.

પાર, પું છેડો; અંત; આરો:-આ કામનો ક્યારે પાર આવશે ? (૨) હદ; સીમા. (૩) કાંઠો; તીર; કિનારો:-આ પાર કે પેલે પાર. (૪) એક છેડાથી બીજા છેડા લગી જવું તે; બન્ને સીમાઓની વચ્ચે થઇને જવું તે:-પાર નીકળી જવું. પાર પડવું. (૫) મનોભાવ; મર્મ; બેદ:-(૬) ઉત્ખરો; આંગણું; આશ્રય:-માને પારે જઈ આવ્યો. ઉં શિવ પારે એમ શોભા યાય, કુંવરી પૂજા કરવા જાય. સામળ ઉ. કર્મસંવાદ. (૭) કરસણ કાપીને સુકાવા માટે નાને નાને જથ્થે નાંખવું તે:-જીવાર કાપીને પાર નાંખ્યો. (૮) સ્ત્રીં લાખેલું માટલું; બરણી. (૯) અં તમામ; ખલાસ:-જમાદારને સાધ્યો એટલે જાણુ કે એડો પાર. કિં પ્રં પાર ઉતરવું=મે સીમા-હદની વચમાં થઇને જતા રહેવું-તરી જવું; કોઈ એક ખાખત એક છેડાથી બીજા છેડા લગી સારી રીતે કરી નાંખવી તે:-આ સંસારની પાર ઉતર્યો. પાર ઉતારવું=તરાવી લઈ જવું; કોઈપણ કામ-ખાખત-માંથી-હારગ કરવું:-સંસાર પાર ઉતાર્યો અર્થાત્ સંસારમાંથી મુક્ત કર્યો. પાર પ-માડવું=પહેપાર પહોચાડવું; પુર કરાવવું. પાર કરવું=પુર કરવું; ખલાસ કરવું. ખાઇને સમાપ્ત કરી નાંખવું. પાર પાડવું=પુર કરવું; સંપૂર્ણ કરાવવું. પાર આવવો=નિકાલ આવી જવો; પુર થવું. પાર પામવો=સમજવું; મનોભાવ-મર્મ સમજવો:-પરમેશ્વરનાં કામનો કોણ પાર પામ્યું છે ? પાર જવું=ઉતરવું; એક કિ-

નારેથી બીજે કિનારે નીકળી જવું. પાર લાવવો=પુર કરવું; મુક્તિ આપવી; હમ્મ-માંથી છૂટવું-મરણ આવવું:-હવે ઇશ્વર આ જિંદગીનો પાર લાવે તો સાહે.

પારકું, વિં [સં. પારકય] પરકીય; પ-રાયું; પોતાનું નહિ તે; બીજનું. કહેં પારકી આથ સદાય નિરાથ. પારકે પૈસે દિવાળી. પારકાં છોકરાને જતી કરવાં. પારકે ભાણે મોટા લાડવો. પારકે પુત્રે સપુત્રા. પારકે રોટલે જાડી કોર. પારકી જૂલ પહેલી દેખાય. પારકો હવેલી જોઈ પોતાની ઝુંપડી ન બળાય. પારકા પેટપર પાડુ. પારકી ચેહમાં કોણ બળી મરે. પારકી પીડા કોણ વહોરે. પારકી મા કાન વિધે. પારકી માના મળવા. પારકો લેખણ પારકી શાઇ, મતુ કરે મારા માવજીભાઈ. પારકે પાટલે બેસવું ને વળી ખુંખારા કરવા. પારકાં પોતાનાં ન થાય ? પારકું ખાતું ને મકરકુંદીઓ કરવી. ૩૦ પ્રં પારકો દેશ=પરદેશ; પરરાજ્ય.

પારખ, સ્ત્રીં પરીક્ષા; કદર; યુજ; સાહે ન-રતું પારખવાની શક્તિ તે. (૨) વિં પ-રીક્ષક; પરીક્ષા કરનાર.

પારખવું, કિં સં [સં. પરિખંધ] સારા નરતાની પરીક્ષા કરવી તે; ગુણ અવગુણ, ખોડખાંપણ અને શુદ્ધાશુદ્ધતા કેવી ને કેટલા પ્રમાણમાં છે તે સમજવું-શોધી કાઢવું તે. (૨) ઝોળખવું; પિછાનવું; સમજવું; યુજ જાણવી; કદર કરવી.

પારખું, નં પરીક્ષા; સાહે નરતું સમજવાની શક્તિ તે; કદર; યુજ; પરીક્ષા; કિંમત. (૨) વિં પરીક્ષક:-હીરાપારખું. કિં પ્રં પારખું જોવું=પરીક્ષા કરવી; ખાતરી કરી જોવી; અનુભવ લેવો; તપાસ રાખવી; કસી જોવું. પારખું દેખાડવું=સામાને ખાતરી થાય

એમ પોતાની શક્તિ બતાવી ખાતરી કરી આપતી.

પારશ્વ, જી. પારશ્વ.

પારશ્વ, નં. [સં. વારણ] વ્રત અથવા ઉપવાસને અંતે પહેલું વહેલું બોજન તે; ઉપવાસ કર્યા પછી પહેલ વહેલું ખાવું તે.:-અગિયારસનાં પારશ્વ. (૨) પાલજી.

પારશ્વિયુ, નં. પાલજી; કહેડાવાળો નાના બાળકનો બુથો.

પારશ્વ, નં. પાલજી; નાના બાળકને સુવાડીને બુલાવવાનો એક બનાવટ; દોલ-કહેડાવાળી માંચીતું ઘોડિયું. ૩૦ પ્ર. પારશ્વ અંધાવાં=છોકરાં થવાની આશા રહી ન હોય તે પછી છોકરાં થવાં-વાંજ્યાપણનો અંત આવવો; વંજ ચાલવો; સંતાન થવાં. મોટી વયે પણ્ય એને ત્યાં બાધા આપડીઓ કરતાં કરતાં પારશ્વ અંધાવાં.

પારતંત્ર્ય, નં. [સં.] પરતંત્રતા; પરાધીનપણું.

પારક, પું. [સં] પારો; રસરાજ.

પારદર્શક, વિ. આરપાર દેખાય એવું; જો માંથી સામી બાજુ જણાય એવું. આ કામ જોઇએ તેવો પારદર્શક નથી.

પારદ, પારધી.

પારધી, પું. [સં. વાપધી] પાપ એકઠાં કરનારો; પ્રાણીઓને મારનારો; શિકારી. ઉં. પારધીએ અજગર મારીઓ.

પારમાર્થિક, વિ. [સં.] પરમાર્થ સંબંધી; પરહિતવું; પરમાર્થ યુક્ત.

પારલૌકિક, વિ. [સં.] પરલોક સંબંધી.

પારવશું, વિ. અનંત; પુષ્કળ.

પારવું, કિં. સં. નીલવું; મૂળમાંથી ઉપાડવું; ઉખાડી નાંખવું.

પારસ, વિ. મોટું. (૨) ઉત્તમ.

પારસબંધુ, નં. મોટાં બંધુ.

પારસજી, બી. પારસી બી.

પારસનાથ, પું. [સં. વામ્બનાથ] મોટા જૈન તીર્થંકર.

પારસપિપ્પળો, પું. એક જાતનો પિપ્પળો. (૨) જેની આગળ પાછળ કોઇ હોમ નહિ એવો રતતંત્ર માણસ.

પારસબેસવું, કિં. મોટા થઇ-નિરુધમી થઇ બેસાં રહેવું તે; પાટ ચઢી બેસવું. એમ કહેવાય છે કે ચોમાસું બેસતાંજ નર બગલાના પગ કહોઇ જવાથી તે માળામાં બેસી રહે છે અને માદા-બગલી તેને ચેણુ લાવી આપે છે. બગલી તેના માથામાં ચાંચથી ટપાર મારી ખાવાનું આપતી હોવાથી લોકમાં 'બાળ બગલા સુખ' એવી કહેલી ચાલે છે. બીજી બાજુ એમ કહેવાય છે કે બગલી ઇંડાં મૂકે છે અને બગલા તે સેવવા બેસે છે.

પારસમણિ, પું. મોટો મણિ; ઉત્તમ રતન. (૨) એક એવો મણિ કે જેના સ્પર્શથી લોહું સાનું થઇ જાય છે. અચરકાન્ત.

પારસાત, અ. [સં. વામ્બાત] થી; થકી. પાસેથી. ખતપતરમાં લખાય છે.

પારસાલી, નં. ગત વરસ; પોર.

પારસી, પું. [સં. વારસીક] જરથોસ્તી ધર્મના અસલ ધરાનના રહેવાસીઓ તે. સાતમી સદીમાં ધરાન છોડી પોતાના પવિત્ર અગ્નિ લાઇ હિંદ આવતા રહેલા ધરાની આર્યો; એમની વસ્તી શુબરાતમાં ખાસ કરીને સુરતજિલ્લામાં બહુ છે.

પારસેઆવવું, કિં. ઢોરે સવાણે આવવું.

પારસોમૂકવો, કિં. પાનો મૂકવો; ઢોરે આંચળમાં દૂધ આવવા દેવું.

પારસોવું, કિં. [સં. પ્ર + જી] પાનો મૂકવો; આંચળમાં દૂધનો પ્રવાહ વહેવા દેવો; પ્રવૃક્ષ થવું; દૂધે બરાવું.:-પાડાની ઉતાવળે કંઈ ભેંદ પારસોવે ?

પાર'ગત, વિ. [સં.] એક છેડેથી બીજા છેડા

લગી જતું રહેલું; સંપૂર્ણ માહિતગાર;
પુરેપુરું જાણકાર. (૨) હોંશિયાર; કુશલ;
કાબેલ; પારગણેલું,
પારખર્વ, વિનં કુલાનુસાર; પરંપરાથી ચાલુ
રહેલું હોય એવું તે.

પારપાર, અનં આ પારથી પહે પાર; આર-
પાર; સંપૂર્ણ, પુરેપુરું.

પારા, પુનઃ દાંતનાં મૂળ આગળના માંસના
લોચા તે; જેમાં દાંત ઢટાયેલા છે તે
પેદાનું માંસ:-પારાની દવાથી દાંતના
પારા સુજીને ઢીલા થઈ જાય છે. (૨)
એક જાતનું ધરણું.

પારાપાર, અનં આ પારથી પેલે પાર.
પારાયણ, નં [સં.] વેદ, પુરાણ અથવા ધર્મ
અથવા અથેતિ વાચન કરવું તે:-વેદ
પારાયણ. પુરાણ પારાયણ. હાલ શ્રીમદ્
ભાગવતનો પાઠજ પારાયણ કહેવાય છે.

પારાયણિક, વિનં પારાયણ સંબંધી.
પારાવત, નં [સં.] કણ્ઠતર; પારેવો.
પારાવાર, વિનં પુષ્કળ. (૨) ના. [સં.] સ-
મુદ્ર; દરિયો.

પારિભ્રમ, જીનં પારિભ્રમતક.

પારિભ્રમતક, નં [સં.] સ્વર્ગનું એક પુષ્પ-
ઝાડ; હારસુંગાર; હારસુંગો. સુરતર; દેવજ્ઞ.
પારાયણિક રીતે જેમ કહેવાય છે કે, દેવો
અને દાનવોએ દરિયો વલોવીને જે ચોદ
રત્ન કાઢ્યાં તેમાંનું એક આ પણુ હતું.
આનાં ફૂલ ઘોળાં તે દાંડી લાલ રંગની
હોય છે. એનો કેસરિયો રંગ પણ થાય છે.

પારિતોષક, નં [સં.] સંતોષ આપે એવી
બક્ષીસ તે; ધનામ.

પારિપત્ય, નં [સં.] હાર. (૨) શિક્ષા.

પારિપાર્થિક, પું [સં.] સત્પારને સદાય
કરનારો નટ.

પારિભાષિક, વિનં [સં.] અર્થ ભોધક (પદ);
સંક્રિતિક નાનું વાક્ય અથવા સ્વદ તે.

બાકરણ; રસાયન વગેરે શાસ્ત્રોના ગ્રંથોમાં
અમુક અર્થ અતાવવાને બનાવેલા જે
ખાસ સાંકેતિક ચિહ્નો, અને તેને ભાગનું;
પરિભાષા સંબંધી.

પારી, અનં પૂર; રેલ. (૨) પત્થર તોડવાની
નરાજ.

પાર્શ્વ, નં [સં.] કઠોરતા; કઠણાશ.

પારેખ, પું પરીક્ષા કરનારો, ખોટા ખરા
સિક્કા તપાસનારો શ્રદ્ધ તે.

પારેઠ, વિનં આખડી; ધણો વખત થયાં
વિચાયેલી હોય એવી (ભેંશ વગેરે)

પારેવલો, જીનં પારેવો.

પારેવું, નં પારેવો.

પારેવો, પું (સં. પારાવત) કણ્ઠતર. ઉનં
પારેવો કહેરે ઉઘડીઓર.

પારે, પું [સં. પારવ] ચળકતી પ્રવાહી
જેવી એક ભારે ધાતુ; પારદ; રસરાજ.
(૨) નાનો ગોળો, ગોળી; હરો. બંદુકનો.
(૩) દાંત જેમાં ઢટાયેલા છે અને દાંતના
સાંધાની વચ્ચે જે માંસ આવેલું છે તે;
દરેક પારો કહેવાય છે. કહેનં કાચો પારો
ને બ્રહ્મજ્ઞ વગેરે.

પારોઠ, વિનં અવાવર-હવામાં ખુદ્દ પડી
રહેવાથી કઠણ થઈ ગયેલું; ખરડ. (૨)
બોદાધ-પોચું પડી ગયેલું.

પારોપાર, અનં એક છેડાથી બીજા છેડા
લગી-આરપાર. (૨) કાંઠાકાંઠ.

પાર્થમેન્ટ, નં [અં.] ચામડા જેવો ચીવટ
કાગળ; ચર્મપત્ર, કમાવેલા નાણુક પાતળા
ચામડા ઉપર આગળ લખાણ લખવામાં
આવતાં તે પત્ર. બ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાં ચર્મ-
પત્ર-પાર્થમેન્ટ ઉપર લખાયેલાં લખાણોના
નમુના છે.

પાર્થિવ, વિનં [સં.] પૃથ્વી સંબંધી, પૃથ્વીનું;
માટીનું. (૨) માટીનાં શિવલિંગ બનાવી

તેની પૂજા કરવી તે. (૩) નાં રાજ્ય;
જૂપાળ. (૩) જડ.

પાલમિટ, ઓં [ઝં.] ઇંગ્લાંડની રાજસભા.
રાજ ચલાવવા માટે લોકોએ ચુંટી કાઢેલા
પ્રતિનિધિઓની સભા.

પાર્વણ, વિં [સં.] પર્વ ઉપરનું; અમા-
વારના વગેરે પર્વનું;—પાર્વણશ્રાદ્ધ.

પાર્વતી, ઓં [સં.] શંકરનાં પત્ની; પ-
ર્વતના રાજ્ય હિમાલયની પુત્રી; દુર્ગા
દેવી; ઉમા.

પાર્થ, નં [સં.] પાસું, આજીવ; પક્ષ;
પડખું.

પાર્થનાથ, પું (સં.) જેનેના આદિતીર્થકર.

પાર્થિવ, પું [સં.] પોળિયો; હજીરિયો. (૨)
અંગત સેવક.

પાલ, ઓં જમીન અને ખાડાઓમાં થતી
લીલ જેવી વનસ્પતિ અને તેના કહો-
વાણીની પાણી ઉપર ખાડતી છારી; ભીની
બેજવાળી અને લીલોતરીની લીલથી ઢં-
કાઈ રહેલાં પાણી અને જમીનવાળો જે
પ્રદેશ તે, અને ત્યાંનું પાણી વગેરે. પાલનાં
પાણી એટલે ગદ્ગદ થઈ રહેલી લીલના
કહોવાણથી બગડેલાં પાણી તે; એ પાણી
તંદુરસ્તીને બગાડી નાંખે છે. (૨) પાલખ;
છાજલી; આડીટટી, કનાત—અંતરપટ.—
પાલ તણાવી. (૩) વિં પાળનાર.—
જૂપાલ; તૂપાલ.

પાલક, વિં પાલન કરનાર; પાળનાર. (૨)
એક જાતની માછ.

પાલખ, ઓં બિંત જેમ ઉંચી થતી જાય
તેમ તેમ તેની ઉપરનું ચથુતર ઉંચું ને
ઉંચું લેવાને તેની બન્ને બાજુએ કડિયા
અને મજીરોને બેસીને કામ કરવાને બાં-
ધવામાં આવતી છાજલી, પાલ તે.

પાલખી, ઓં પાલખી. કવિતામાં વપ-
રાય છે.

પાલખી, ઓં એક બે માણસ બેસે અને
માણસો ઉચ્છીને ચાલે એવું વાહન; સુ-
ધારેલો-ડોળી અથવા માંચી જેવું વાહન;
સખપાલ; પાલ; મેના, મિયાનો; દોલ.
પાલટ, વિં પલોટું હોય એવું; ફેરવેલું;
ઉલટું;—ઉલટપાલટ જીખાની. ઉલટ પાલટ
તપાસ.

પાલટણું, કિં સં ફેરવવું; પાસ બદલવું;
ઉલટાવવું; ઉથલાવવું. ફેરવીદેવું. ઉલટું
સુલટું કરીનાંખવું.

પાલટો, પું સામે ઉથલો; બદલો; પ્રત્યા-
ઘાત; ગાય.—બોલતાં શું બોલ્યો ને પછી
પાલટો માર્યો.

પાલન, નં પાળવું તે.—પાલનપોષણ.

પાલનપોષણ, નં પાળવું ને પોષવું તે;
નિભાવન; ઉછેરવું તે; બરદાસ.

પાલનહાર, પું પાળનારો. (૨) પરમેશ્વર.

પાલવ, પું (સં. પલ્લવ) પહેરવા બોદવાના
અને માથે બાંધવાના લુગડાનો છેડો તે;
બરેલો, કસબી છેડો તે; ફાંટ; કપડાની
સુશોભિત બે બાજુઓ તે; પલ્લો. (૨)
આશ્રય; શરણ.

પાલવડો, પું પાલવ; છેડો; ફાંટ. ઉં પા-
લવડો મેલોને મોહનલાલજી.

પાલવણું, કિં સં પાલનપોષણ કરવું; જેમ
તેમ કરીને પાળવું, ઉછેરવું; સંભાળવું.
(૨) પરવડવું; અનુકૂળ આવવું; પોષાવું;
વિચારવું; બોજવું.

પાલિયું, વિં પાલનું; પાલ-બેજવાળી-
ભીની ને ગદ્ગદી રહેતી જમીન અને તેની
ઉપરની લીલ જેવી ખરાબ વનસ્પતિ
ઉપરનું;—પાલિયું પાણી.

પાલિસ, વિં [ઝં.] ખૂબ ચળકતું કરેલું
એવું તે; ઝળકી ચડાવેલું—પોલિસ.

પાલી, ઓં અનાદિકનું બરીને આપ કરવાનું
આર શેર માથ એવું ખાત; પવાલી. સોળ

પાલીનો ફરો. પાલી ચોખા. (૨) આવ-
ળના ઝીણાં પાન અને શિંગો વગેરેનો
છુકો તે; આવળની પાલી. (૩) પચાલી;
પ્યાલો. (૪) હાર; ઓળ.

પાહું, નં લિપેલી ટાટાની ભિંત તે. (૨)
પવાહું પ્યાલો.

પાલો, પું તાજાં પાંદડાંવાળાં કુંપળિયાં વગેરે
તે; ઝાડનાં પાનાં વગેરે તે. (૨) વનસ્પતિ;
જેને પાંદડાં થાય છે એવી વનસ્પતિ તે.
લીલું ધાસ પાંદડાં વગેરે ઢોરને ખાવા-ચ-
રવાનું તે.

પાલોરિયું, નં કાંટાવાળો પલ્લવ ડાળી તે;
પાન કાંટા ને ફૂલ વગેરેવાળું ઝરડું:-
દેવતી સેવા કરનાર યું ખાય પાલોરિયાં.

પાલોવવું, કિં પલ્લવવાળું થવું; નવાં પાન
આવવાં; ફાલવું; ઝાડ વનસ્પતિ વગેરે
વરસાદને લીધે સારાં ફાલી ફૂલો રહેવાં તે.
પ્રદુલ્લ થવું.

પાવ, પું પગ; ચરણ. (૨) પાશેર. (૩)
ચોથો ભાગ; ચતુર્થાંશ. (૪) વિં
પા ભાગનું.

પાવક, પું (સં) અગ્નિ; દેવતા. (૨) વિં
પાવન કરનાર. ઉં નિત્યે પાવક પરજો.
શ્રુત સજ્જન થાય, તેથી મહેલ ઉચેરડો
એ એધાણી રાય.

પાવકડું, નં પગ મૂકવાનું ઠેકાણું; પગથિયું.
ઉં મેં તો પહેલે પાવકડે પગ મૂક્યો,
મને છુટી સમાણ્યાં નીર. (૨) પાવડું;
પાવડો; પેગડું. ઉં પાવકડે પગ દેધ
ચઢેરે, જિયાવર.

પાવકિયું, નં લાંબા હાથાનો લાકડાનો
પાવડો કે જેવડે ખાળ-મેરીનો કચરો
વગેરે ખેંચી કઢાય છે. છાણ સુતર ઉસ-
રડવાના કામ માટે કોદિયાં ને તખેલાઓ-
માં રખાય છે.

પાવડી, સ્ત્રીં પાડકા; પાવડા; ખડા; લાકડાના

જોડા; જેની ઉપર પગ મૂકીને ચલાય તે.
જેથી અહર મુસાફરી થાય એવી એક
આકાશયાનની રચના:-પવનપાવડી.

પાવડું, નં પાવડો; પેગડું.

પાવડો, પું માટી અને કચરો વગેરે ઉસરડાય
એવું પહોળા ચપટા પાનાનું ઓળર. (૨)
પગ મૂકવાનું તે; પેગડું.

પાવતી, સ્ત્રીં પહોંચ; રસીક.

પાવન, વિં (સં.) પવિત્ર; શુદ્ધ; પાપરહિત.
પતિત પાવન=ભ્રષ્ટ થયેલાને પવિત્ર કરનાર.

પાવરધું, વિં જાણીતું; માલીતગાર. (૨)
કુશળ; હોશિયાર; સારી આવડવાળું;
અનુભવી.

પાવરો, પું તોખરો.

પાવલાં, નં પગે પહેરવાનાં ટપુસિયાં; હલકાં
ખાસડાં; પાતળી પાવડીઓ.

પાવલિયો, પું પગ; ચરણ.

પાવલી, સ્ત્રીં પા રૂપિયાનો નાનો ચાંદીનો
સિક્કો. ચાર આનાનો સિક્કો.

પાવહું, નં ચાર આનાનો સિક્કો.

પાવલોખા, અં ચતા સ્પષ્ટ નાના બાળકને
પગ ઉપર ખેસાડી પગ ઉંચા નીચા કરી
ઝલાવવું તે; પગપર બાળકને ખેલાવવું તે.
ઉં પાવલોખારે પાવલોખા, ખામાને ઘેર
જમવા જા. વગેરે.

પાવસ, નં વરસાદ. (૨) ચોમાસું.

પાવળિયો, પું ડાખલું વગાડનારો.

પાવું, કિં સં પીએ તેમ કરવું; પીવરાવવું.
(૨) સિંચવું. (૩) કિં અં જડવું; જ-
ળવું; પ્રાપ્ત થવું.

પાવે, પું સ્ત્રી કે પુરુષ એકેકમાં નહિ એવું
માણસ; હિન્નડો; નપુંસક.

પાવેથો, પું હિન્નડો; નપુંસક; ફાતડો.

પાવો, પું વાંસની ભુંગળીનું ટુંકીને વગાડ-
વાનું વાણું; વાંસળી; વેણું

પાશ, પું [સં.] ફાંસો; ફાંદો; આટો; બાંધ-

પાતું દોરડું. (૨) ભળ; સપડાવવાની ક-
રામત; બંધન. (૩) રંગ; અસર; ગુણધ્વ;
સંગ=સોજતની અસર તે; નકારાના પાસ
લાગ્યા વગર રહે નહિ. છાપ.

પાશલી, સ્ત્રી નાની પાસ; ટુંકી દોરડી-અ-
થવા તેના પકડનો ગાળો તે.

પાશંગ, પું તાજવાનાં બે પલ્લાં સમતોલ
રાખવા માટે એક તરફ જે વજન રાખ-
વામાં આવે છે તે; ધડો.

પાશિયું, નં નાતું દોરડું. (૨) રાંપડી.

પાશૈર, વિં શૈરના ચોથા ભાગ તે; શૈરના
ચોથા ભાગ જેટલું.

પાશૈરિયું, વિં જેમાં પાશૈર માતું હોય તેવું
માપ; વજન તે.

પાશૈરો, પું શૈરના ચોથા ભાગ જેટલા વ-
જનનું કાટલું તે. (૨) જેમાં પાશૈર માતું
હોય એવું વાસણ.

પાશો, પું પાસો; રૂપાનો ઢાળકો.

પાપાણ, પું પત્થર; પહાણ.

પાપાણસેદ, પું એક વતરપાતિ-આપધિ.

પાપાકરવો, કિં એવી રીતે સોવું કે જ્યાં
કાંકરી નીચે ને પાછળ રહે; કાંકરી ની-
કળી જાય એમ સોવું.

પાસ, પું [અ. Pass] રજગીડી. (૨)
સંગ-સોજતની અસર તે. (૩) પસાર થવું
તે; ફતેહમંદ નીવડવું તે; પાર નીકળી જવું
તે; પસાર. (૪) અં નજીક; પાસે.

પાસલો, પું ધાતુ વગેરેનો લાંબ ચોરસ ક-
કડો તે; પાસો; ચોરસ-ચાર ખુણાવાળો
લાંબો કકડો-મજિયો તે.

પાસલાન, પું પાસે રહેનારો-નોકર; હજી-
રિયો. (૨) સોજતી.

પાસવું, કિં સં કોમળ કરવું; અટવું; રંગ
ચૂસે એવું કરવું; સોજતની અસર ઉપ-
જાવવી; અસરવાળું કરવું. હાથીદાંત
અને બીજી વસ્તુઓને રંગ પાવા-ચલાવવા

માટે પહેલાં બીજા કોઈ મિશ્રણમાં નાંખી
રંગ ધારણ કરવાને યોગ્ય બનાવવાં. કહે
પાસ્યાં એટલાં રંગવાં પડશે ?

પાસાતાણિયો, પું સોના રૂપાના પાસલાને
ખેંચી ખેંચીને તાર બનાવનારો; તાર-
તાણિયો.

પાસુ, નં પક્ષ; પડખું; બાજુ; કલાંક; પક-
ખાની બાજુ તે. કિં પ્રં પાસું વાળીને
સુવું=નિરાંતે સુવું; નિરાંત થઈ રહેવું;
કાળજી-ચિંતા નહિ હોવી તે. પાસુ સે-
વવું=પાસે રહીને ગુણુ-અવગુણ મૂલ્ય
કરવા; સોજતથી અસર લેવી; સહવાસમાં
રહી શિક્ષણ મેળવવું; અનુભવ લેવો. (૨)
તરફેણ; કાર. ૩૦ પ્રં પાસું બદલવું=
ફેરવી તોળવું. પાસું મરડવું=વલણ ફેર-
વવું; કાર મરડવી.

પાસે, અં નજીક; સોડો. (૨) હાથમાં; સત્તા-
તાબામાં. (૨) આગળ.

પાસો, પું આંક-નંબર પાડેલો હાથીદાંત
વગેરેનો પાસલો. બાજુ રમતાર વાપરે છે
તે. રમતનો પાસો (૨) ચોખ્ખું પાસલો
ચોરસ કકડો. (૩) કિસ્મત; ભાગ્ય. (૪)
પ્રસંગ; અવસર; પ્રયોગ. કિં પ્રં પાસે
રમવું=ધ્રુત રમવું; બાજુ ખેલવી; સરતથી
રમવું. પાસો નાંખવો=ભાગ્ય અજમાવી
જોવું; અજમાય આતર કોઈ કાર્ય કરવું;
લાભાલાભ કે જમપરાજયની દરકાર નહિ
રાખતાં અખતરો કરી જોવો; સાહસ કરવું.
સવળો પાસો પડવો=લાભ-જય મેળવો.
૩૦ પ્રં પોખારનો પાસો=ફતેહનો પ્રસંગ;
ચઢતીનો દહાડો. પાશૈરો પાસો=સુભાગ્ય;
સાફ કિસ્મત હોવું તે. ઉલટો પાસો=ફ-
ર્તીભ. સવળો ને અવળો પાસો, એમ પણ
ખોલાય છે. પાસાખેલ=કિસ્મતની બાજી.
જીગાર.

પાસતર, પું પાછાતરો પાક તે; બીજો પાક.

પાહડી, ઓં નાની બકરી.:-પાહડીતું ચૂતર.
પાળ, ઓં નીક, નદી કે તળાવ વગેરેનું.
 પાણી આમ તેમ રેલાઇ જાય નહિ તે
 માટે બાંધેલી જે નાની મોટી તટબંધી તે;
 આડ; ઊંટ કે માટીએ બાંધેલી-ઉંચી કરેલી
 કિનાર; વહેણુની બાંધેલી બાજુ-ઉંચું ચ-
 ણુતર. (૨) કોર; કોરણ; બાજુ; તરફેણ.
 (૩) હઠ; સીમા; મર્યાદા. (૪) તીર; તટ;
 ધાટ; કિનારો. ઉં પાળે ઉભા પડાય
 પાતળા. ચુજરી. કિં પ્રં પાળ તોડગી=
 મર્યાદા તોડવી. પાણી પહેલાં પાળ બાધ
 વી=બિવિધ્યના વિચાર કરવો; આગળથી
 ઉપાય કરવો; બિવિધ્યના ભય સામે ઉપાય
 લઇ રાખવો.

પાળક, વિં પાળનાર.

પાળણ, નં પાલન.

પાળવું, કિં સં [સં. પાણ] બરણપોષણ કરવું;
 ઉછેરવું; મોડું કરવું; નિર્વાહ કરવો. (૨) બર-
 દાસ ભેવી; સેવાયાકરી કરવી અને પોષવું.:-
 માય-ભેશ પાળવાં. (૪) પોષવું અને કે-
 ણવવું; માયાળુ બનાવવું; હેળવવું.:-પંખી,
 અને જંગલી જનાવર વગેરે પાળવાં. (૪)
 આશ્રય તળે રાખવું; સંભાળમાં રાખી
 પોષવું; રક્ષણ કરવું અને કેળવવું. (૫)
 વળગી રહેવું; ચુસ્ત રહેવું; નહિ ફેરવવું;
 મક્કમ રહેવું.:-વચન પાળવું. (૬) અતુ
 વર્તવું; માથે ચઢાવવું; માનવું.:-આબાપની
 આસા પાળવી. બજાવવું.:-હુકમ પાળવો.

પાળણું, નં નાની પાળ-આડ તે; માટીનું
 બાણ-નાનો ટેકરા; ખૂંટ.

પાળિયો, પું માટીની મોટી ઉંચી આડ;
 બાધ; આંતરો. (૨) નિશાન; સીમા
 દેખાડનારો ટેકરા-બાણ-ખૂંટ-ખૂણ. (૩)
 પરાક્રમ કરીને મરણ પામેલા શરવીર અને
 સતી સ્ત્રીઓની યાદગીરીમાં તેમની સમાધ
 ઉપર ચણાવેલી દેરડી અથવા ભેખ સાથે

ઉભો ખોડેલો પથર તે.:-ઝાલાનો પાળિયો.
પાળી, ઓં છરી; શાક મેળવાતું નાનું કાનું.
 (૨) સુકરર કરેલો અમુક દિવસ તે; નિય-
 મિતવાર.:-હજમની પાળી. (૩) આવ-
 તન; વારી; ફેરો.

પાળું, વિં પગે ચાલનારું; વાહન વગરનું;
 ચાલીને જનારું.:-પગવાળું-પળનાર-હિંડ
 નારું.

પાળો, પું પગે ચાલનારો-હડવૈયો; પદાતિ;
 પેદાશ. (૨) જેને વાહન મળેલું ન હોય
 તે ચાલીને નોકરી બજાવતો હોય તે;
 સિપાઇ. ઉં પાંચ અંગાઉએ પાળો ને
 દસ ગાઉએ અસ્વાર, કાં મોરીમાં ગુણ
 નહિ કે ડાં નાવલો ગમાર. બાપા.

પાંઉ, પું પગ; ચરણ. (૨) જડો પોચો રો-
 ટલો; ભોદ; પાઉં.

પાંક, પું પોંખ; પુંખ; તાજાં ફુંડાં-કણસ-
 લાંબા શેકેલાં દાણાં; તાજાં અન્નની ધાણી.

પાંકડ, વિં વાંઝવું. (૨) અફળ; અફળદુપ.
 (૨) ઉજડ; વેરાન; છુપું.

પાંકડું, કિં સં પહોંચવું. (૨) ધરવું; ભેવું
 (૩) ઇચ્છવું; ધારવું.

પાંકણું, વિં ધારેલું; ઇચ્છેલું.

પાંખ, ઓં [સં. પક્ષ] પંખી અને મા-
 છલાં વગેરેને હાથની બાજુએ ઉડવા-તર-
 વાનો જે અવયવ હોય છે તે; પક્ષ. (૨)
 બાજુ; આડફેટાનો ભાગ; મૂળ વસ્તુની
 જે બાજુઓ તરફનો વિસ્તાર વગેરે તે.:-
 જર્મન લશ્કરની પાંખ તોડી નાંખી. (૩)
 ઇમારત, સ્તંભ વગેરેની બાજુઓ સચ-
 વાય એવો બહાર પડતો છાપરા વગેરેનો
 જે તરફ ઝૂલતો ભાગ તે; છાપરાની બહાર
 નીકળેલી બાજુઓ. (૪) છાયા; ઓથ;
 સોડ; આશ્રય. (૫) પોંખ. કિં પ્રં પાં-
 ખમાં ધાલવું=સોડમાં ભેવું; આશ્રય આ-
 પવો. પાંખમાં બરાવું=છાયામાં-આશ્રયમાં

જઈ રહેવું. પાંખા આવવી=પોતે પોતાનું
સંભાળી-ભરીપીએ એવી સ્થિતિએ પહોં-
ચવું; મોટાં થવું; સ્વાશ્રયી થવું. પાંખા
ફટવી=મોટા થવું; ઉમ્મર લાયક થવું;
સ્વાશ્રયે કામ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થવી.
પાંખ કાપી નાંખવી=ઓથ તોડી નાંખવી;
અસહાય બનાવી દેવું. પાંખા વિંઝવી=મ-
હાલવું; આમતેમ ધૂમીને જોર બતાવવું;
ધમાલ-ધાંધલ અચાવી; સહાયના જોરમાં
રહેવું-ધૂમવું. પાંખા વિસ્તારવી=ફેલાવું; પ-
હોળા થવું; આગળ-આગુના ભાગ દબા-
વવા; વંચવેલો વધવો; પરિવારનો વિસ્તાર
ફેલાવો.

પાંખડી, ઓં નાની નાણુક કુમળી ડાળીનો
ગુચ્છ; નાણુક પાનવાળી કુમળી ડાળી. (૨)
ફૂલની પાંડડી; પુષ્પલ; પુષ્પદલ. (૩) નવાં
પાનનો અંકુર; અંકુર. (૪) પાંખોડું;
પાંખ. (૫) વંચની એક શાખા; કુળનો
અંકુર. ૩૦ પ્રં ફૂલ નહિ ને ફૂલની પાં-
ખડી=જે કંઈ જૂજ મળે તે; શક્તિ અ-
નુસાર ભાવથી-પ્રેમથી ધરાવવું-આપવું તે.

પાંખડું, નં પાંડડાના ઝુમખાવાળી ડાળી;
નાની શાખા. (૨) એક આણુનો વિસ્તાર;
પાશ્વર્ય. (૩) કુલ-વંશાંકુર; નાની કુટુંબ
શાખા. (૪) પાંખ.

પાંખલડી, ઓં પાંખ. (૨) પાંખડી. કવિ-
તામાં વપરાય છે.

પાંખવું, કિં સં પોંખવું; અક્ષત-મોતી-ફૂલ
વગેરે ઉછાળી વધાવી લેવું; સત્કાર ક-
રવો; વધાવવું;

પાંખાવું, કિં અં વધાવું; માન પામવું. (૨)
દાણાથી કુંડનું ભરાઈ જવું; પાંખ પડાય
એવું કરસણનું દાણાદાર થવું.

પાંખાણું, વિં પાંખવાણું; જોને ઉડવાની
પાંખા હોય એવું (પંખા.) ઉં બે પાં-
ખાળો બોલતો નહિ રૂપાળો રાગ. (૨)

ફળાવાણું; ફાંતાણું; ફાંતાવાણું.:-ત્રણ પાં-
ખાણું ત્રિશલ.

પાંખિયું, નં એક આણુનો ધટકાવયવ; પા-
શ્વભાગ; ખંડક-એક વિભાગ.:-તાળાનું-
કલ્લાનું પાંખિયું. (૩) શાખા ફાટો-વિ-
ભાગ.:-વાધેલાઓનું એક પાંખિયું મળે તો
આખું વંચ વૃક્ષ તૈયાર કરી શકાય. (૩)
જોડકામાંનો એક ભાગ; પાનું; ફળું.:-
કાતરનું પાંખિયું. (૪) તડ; પક્ષ. (૫) ડાળી;
શાખા; અંકુર.

પાંખું, વિં વિરલ; આછું; છુટુંછુટું.

પાંખું, નં ફાંતો; ફળું; પાનું; શળ; અંકુર.
સાર પાંખાવાળું ચાકુ. (૨) છાંયું;
શિખર.

પાંગત, ઓં પાંગય; ખાટલા-પધારી-વગેરેમાં
જે તરફ પગ રહે છે તે ભાગ; પગ તર-
ફનો ભાગ તે પાંગત. (૨) ખાટલાને
બરેલા વાણને તંગ કરવાને પાંધેલી
દોરીઓ તે. ઓસિકાથી ઉલટી આણુ.
કહેન ઓસિકે માથું રાખે કે પાંગતે માથું
રાખે પણ ગાંડ વચમાંની વચમાંજ.

પાંગરણું, નં [સં. પ્રાચરણ] પગ આગળ
નાંખવાનું-ઓઢવાનું-ઢાંકવાનું ભુગડું તે;
પાથરણું. (૨) પંચિયું; ઢુંકું ધોતિયું; પો-
તડી. ઉં પાણી લાવું એક પલકમાં; ક્ષણ
નહિ લાગે વાર; પાંગરણું નાનું પહેરીને,
ભુવન ખેડો ભરથાર. શામળ.

પાંગરણું, કિં અં પાંખે, પાંડે અને ડાળીએ
કરીને ખીલવું; નવાંકુરે ખીલી રહેવું;
નીલલવું; ધટોટાપ થવું; પ્રકુલ થવું; ફા-
લવું. (૨) ડોડાવું; નવાં ફૂલ પાનવાળું
થવું; હરખથી અવયવે અવયવે ફૂલી-ફાલી
રહેવું; નવજનન થવું; પોષાવું; ખીલી
રહેવું.

પાંગરું, નં ઝુલા અને ઝોળીને ધરી રાખ-
નારી ઝૂલતી દોરીઓ-સેરા-સાંકળોમાંની

એકાદ તે:-પાલણા-ધોડિયાનાં પાંગરાં.
દોરીઓ સાંકળો વગેરે. (૨) તાજુડીને
ધરી રાખનારી દોરી-સેર તે:-પલ્લાનાં
પાંગરાં નાનાં છે. (૩) જેમાં ગોળો-છંટાળો
મૂકવામાં આવે છે તે-ગોફણના પલ્લાની
બે તરફની સેરો-દોરડીઓ તે. (૪) બહાર
પડતો ને જૂલતો બાજુઓ તરફનો અગ્ર
ભાગ; સુકાન તરફનો વહાણનો છેડો-અ-
ગ્ર:-ભાગેલી બોટને સ્ટીમરને પાંગરે બાંધી
લીધી. પાંગરાં, પાંગરો.

પાંગળું, વિં [સં. પંચુ] પગે ખોડવાળું;
ચાલતાં લ'ગડાતું હોય અથવા ચાલી શકતું
ન હોય એવું તે; પંચુ; લુલુ; લ'ગડું. (૨)
સહાય વગર કંઈ પણ કરી શકે નહિ એવું;
અસહાય; હિલચાલ કરવાને અશક્ત.
પાંગળા ગાડી=જન્મથી પગે ખોડવાળાને
હરવા ફરવા માટે બનાવેલી નાની ગાડી
તે:-પતિયાં-ચાલવાને અશક્ત માણસો ને
ભિખારીઓ જે નાની ગાડી રાખે છે તે.
(૨) ઠેલણુ ગાડી; નાનાં બાળકને ચાલતાં
શીખવાની ગાડી તે. (૩) આધાર રહિત;
ટેકા વગરનું:-પાંગળો છનસાફ. ૩૦ પ્ર૦
દળપાંગળું=બહુ મોટા લશ્કરવાળું; લશ્ક-
રના અતિશય-બહુપણાને લીધે જેનાથી
ઝટ આગળ વધી શકાય નહિ એવું તે.
:-કનોજનો રાજા જયચંદ્ર તેની પાસે બહુ
મોટું લશ્કર હોવાથી દળપાંગળો કહે-
વાતો. પાંગળા થવું=સહાય વગર કંઈ કરી
શકાય નહિ એવા થવું:-મોટા ઘરનાં બેરો
ચાકરનફર વગર પાંગળાં.

પાંચું, ન૦ દોર. (૨) વિં૦ પાંગળું.

પાંગોડું, ન૦ હાથ અને પગના ઘટકાવયવ તે;
શરીરના મુખ્ય ભાગમાંથી નીકળતા અવ-
યવનો પહેલો ભાગ તે; હાથનો ખભાથી
કોણી લગીનો ભાગ તે. (૨) હાલવા
આલવાના અને કામ કરવાના અવયવોના

સાંધા અને મૂળ તે.૩-પાંગોડાં ચાલશે ત્યાં
સુધી કામકાજ કરશે. કિં ૫૦ પાંગોડાં
ભાગવાં=હલાય ચલાય નહિ એવો માર
મારવો. (૨) હાલવા ચાલવાની શક્તિ
કમ થઈ જવી. ટંગડું; પાંચડું-પાવડું.

પાંચ, વિં૦ [સં. પંચ] ચાર ને એક તે;
૫. (૨) કેટલાક; થોડાક:-પાંચ માણસ
બેઠા હોય ત્યાં સંભાળીને રીતસર બોલવું.
(૩) મોટું; વજનમાં ભારે એવું:-પાંચ-
શેરની ગાળ. પાંચમથુના છોકરો કેડે લ-
ધને કેમ દિંડાય ? ૩૦ પ્ર૦ પાંચવર્ષનું=
જુવાન, હજી જેના જીવનનાં ધણું વરસ
બાકી હોય એવું; હયાત અને આશ્વાસન.
:-હજી તો એનો કાકો પાંચવર્ષનો બેઠો
છે. પાંચશેરી ફૂટવી=નકામી માયાફાડ ક-
રવી; ખાલી વાદવિવાદ ચલાવવો; માયા-
ઝીક કરવી. કિં ૫૦ પાંચશેરી બાંધવી=
કોઈની પંચાતી વહોરી ભેવી; પારકી પળા
ગળે હાલવી. પાંચે આંગળીએ પૂજવું=
સારી સેવા ભક્તિ કરવી; ઈશ્વરનો સારી
રીતે પ્રસાદ મેળવવો; ભાવ-અદાથી પર-
મેશ્વરને ભજવો-ભજોલા હોવા બેઠાંએ
એવા અર્થમાં વપરાય છે:-પેરે જન્મ પાંચે
આંગળીએ ઈશ્વર પૂજોલા કે જેથી આ
જન્મમાં આવાં સારાં સુખ વૈભવ ભોગવે
છે. પાંચશોકમાં પૂજવું=જહોરમાં માનપાન
મળવું. કહે૦ પાંચનો ગોવાળ ત્યારે ૫-
ચીસનોએ ગોવાળ=આટલું તેમ તેટલું-
વધારે એવા અર્થમાં. પાંચ વર્ષનો ધર-
ધણી ને સો વરસનો સુતાર=ધરધણી કહે
તે કરવા જેવું ને કારીગર કહે તે નહિ.
જેને લાગતું વળગતું હોય તે કહે તે ખર્ચ.
પાંચ વસાતું આદમી અને વીસવસાતું
વસ્તર. પાંચ આંગળીઓ કંઈ સરખી
હોય છે ? પાંચ ત્યાં પરમેશ્વર=ધણી કહે
તે ખર્ચ.

પાંચડો, પું. પાંચનો આંકડો તે. ૫.
 પાંચદસ, અ. યોડાક.
 પાંચપડો, પુ. રેશમી પટા અને સુતરેલ પોત-
 નો વણાટ-હુમડું. ઉ. પાંચ પટાનો બાધરો.
 પાંચઘોલિક, વિ. પાંચ મહાભૂત સંબંધી; પાંચ
 ભૂતમાંનું-તેને લગતું.
 પાંચમ, ક્રી. [સં. પંચમી] ૫મવાડિયાની
 પાંચમી તિથિ તે; પંચમી.
 પાંચાળી, ક્રી. દ્રોપદી; દુપદ રાજની કુંવરી.
 પાંચુ, ન. પાંચનો આંક-ધડિયો તે. ઉ. એક
 પાંચું પાંચ, એ પચાં દસ.
 પાંચેમ, જી. પાંચમ.
 પાંચેરી, ક્રી. પાંચશૈર વજનનું કાટલું તે;
 પાંચશૈરનો જોખ.
 પાંજણ, ક્રી. સુતરને ખેળ પાવાનો સાંચો.
 (૨) ટેવ; હેવા.
 પાંજણો, ક્રી. પાંજણ.
 પાંજર, ન. પાંજર.
 પાંજરાપોળ, ક્રી. અશક્ત અને ધરડાં ઢોર
 તથા અપંગ પ્રાણીઓને જ્યાં પાળવા ને
 સાચવવામાં આવતાં હોય એવું સ્થાન;
 અશક્ત-અપંગ પ્રાણીઓને રાખી તેમનું
 પાલનપોષણ અને દવાદાર કરવાનું સ્થાન
 તે. (૨) અનાયાશ્રમ. કિ. પ્ર. પાંજરા-
 પોળમાં મોકલવું=ધર ખટલામાં પીડા-
 રૂપ લાગવાથી દૂર કરવું; ખીજની દયા
 ઉપર છોડવું.
 પાંજરિયું, વિ. પાંજરીવાળું; જે ગાડાને
 પાંજરી હોય તે.
 પાંજરી, ક્રી. ગાડામાં બરેલી વસ્તુ વેરાઈ
 જાય નહિ તે માટે તેના માંચડાની ચારે
 તરફ રાખવામાં આવતી કામડાની જે
 ઉંચી ટટ્ટી તે; ગાડાનું ધાસનું પાંજરું.
 પાંજરું, ન. [સં. પંજર] ૫મીએ
 રાખવાનું નાનું જળીદાર ધર; પંજર;
 પાંજરું (૨) પાંજરી પાળનારો જોખી

રાખવાનું મોટું જળીદાર ધર; મોટા સ-
 જિયા બરેલો વાડો, અથવા માલ્લી. (૩)
 કચેરીમાં ગુનેગાર અને સાક્ષીને ઉભા રહે-
 વાનો કઠોડવાળો આંતરો તે. (૪) ટેકા-
 ટેકીવાળો ઉભો રહે એવો માળો; ખોખું;
 કલેવર:-પાપપાંજરું. ઉ. ક્ષર થરીર આ
 પાપ પાંજરું, સ્મરણ તેહનું શું કરો મરું.
 ૩૦ પ્ર. પાંજરાનો પોપટ=જેમ મોલાવે
 ને જેમ કરાવે તેમ કરે એવો અધીન
 જન.
 પાંકવ, પુ. [સં.] પાંકુ રાજના પાંચ પુત્રો
 તે; મહાભારતના મુખ્ય નાયકો. (૨) વિ.
 પાંચ:-પાંકવ લાડુ મોકલ્યા.
 પાંકિત્ય, ન. [સં.] પંકિતાઈ; પંકિતપણું;
 વિદ્વતા.
 પાંકું, વિ. [સં.] શીકું; તેજરહિત; કડી
 ગયેલા રંગનું. (૨) ધોળું. (૩) કમળાવાળું
 :-પાંકુંશગિયું. પાંકું શેગ=જેમાં લોહી
 શીકું ને સહેજ પીળું પડી જાય એવો
 શેગ.
 પાંત, ક્રી. પાંગત. (૨) પંકિત; પંગત.
 પાંતરી, ક્રી. જર બાજરીની પાંતડોનો
 છુકો-કરચો તે; મગમદનાં પાનાંનો છુકો;
 પાંતડાંની રજ. (૨) નાનાં નાળુક પાંતડાં
 તે. (૩) વિ. ત્રીસને પાંચ; ૩૫.
 પાંતરીસ, વિ. ત્રીસ ને પાંચ; ૩૫.
 પાંતી, ક્રી. ભાગે આવતો હિસ્સો તે;
 ભાગ; વાંટણીનો વિભાગ. (૨) પક્ષ; બાજુ.
 (૩) રીત; દસ્તુર. ઉ. રાજ રાજ્ય કરે
 જીતી જીતી, ન્યાયની પાંતીએ નર નારાંરે.
 ભો. ભગત. (૪) ભાગીદારી; જેમાં
 ધણા જણનાં ભાગ હોય એવું કામ-ધંધો
 વગેરે તે; પંતિયાળું:-પાંતીના હિસાબ;
 પાંતીભાગ; અંશ. પાંતીએ વહેંચાઈને મ-
 ળતો લાભ તે. ડેવિડન-ભાગ તે.
 પાંચ પં. પંકી પાળનારો જોખી. સમાપ્ત.

પાંચિક, જી. પાંચ.

પાંચી, ઓં માયાની વચ્ચે એ તરફ વાળ
હોળતાં પડતો જે પંથ-મારગ તે; સેંથી;
સીમંત. કિં પ્રં પાંચી પુરવી=સોભાગ્ય-
વતી સ્ત્રીએ પાંચીમાં કંકુ કે સિંદૂર ભરવું
તે. હિંદુસ્તાન તરફ આ ચાલ છે. વાંકી
પાંચી.

પાંદડી, ઓં નાનાં ડુંકાં ડુંકાં પાન તે. (૨)
જનર બાજરીની પાનદોનો અથવા કઠોળનાં
પાનનો છુકો તે; ચીટી; રજ. (૩) સ્ત્રી-
ઓને કાને પહેરવાનું મોતીનું ઝુમણું;
કણભૂષણ. (૪) ચામડી ઉપર દબાયાથી
પડેલી ભાત-આંકા તે; માકણ ચાંચડ કર-
ડપાથી ચામડી ઉપર પડેલી લાલ ભરચક
ચાંદીઓ-ચમોઢાં તે; સોળનાં (સઝોળ)
વળિયાં; પાન જેવી ભાત.

પાંદડું, નં (સં. પદ્મ) પત્ર; પાન; પાનું;
પાતરું. કિં પ્રં પાંદડું ફરવું=આડ-વિદ્ધ
જતું રહેવું; ભાગ્ય ફરવું; કાળ બદલાવો;
સંયોગ આવવો; ધન મળવું ને સુખી
થવું. પાંદડું પાણી પાવું=હેરાન કરવું;
ફાંખી કરવું; જીલમ ગુજારવો; જેમ મ-
નમાં આવે તેમ કરાવવું; ખીદી ખીદી કરી
નાંખવું. કહેં પુરવના કરમ આડે પાંદડું=
ભાગ્ય ફરતાં વાર લાગે નહિ, એક પાંદડું
જેમ ઉડી જાય છે તેમ આડ-વિદ્ધ જતું
રહે અને ધન વૈભવ પ્રાપ્ત થાય, એવા
અર્થમાં વપરાય છે.

પાંદ, નં પાંદડું. (૨) એક વેલ.

પાંપણ, ઓં (સં. પદ્મ) આંખના પોપ-
ચાની કિનારી ઉપરના વાળ તે; આંખ
ઉપરનું પાતળી ચામડીનું ઢાંકણ ને તેની
કોરપરના વાળ.-પાપણ બિંજાય એટ-
લાંએ આંખમાં પાણી આવ્યાં નહિ.

પાંપણું, વિં બહુજ ગરીબ-શીળું; સહેજમાં
ઠીધું થઇ જાય એવું; બહુજ નાજીક

પ્રકૃતિ અને સ્વભાવનું-માણસ; બાપણું.
પાંસરું, વિં એક સરખું સીધું; વાંક વગરનું;
સરલ. (૨) વાંધા વગરનું; દોષ રહિત;
ઠીક; સાંરે.-કામકાજમાં તો પાંસરી છે.
ખરી વાત કહે તો તો પાંસરું જીને.
(૩) ડહાણું; ઠાવકું; સદાચારી; સખ્ય;
સચ્ચરિત; સરલ.-છોકરી પાંસરી નથી
તેથી માર ખાઇ છે. (૪) નહિ અળવીતરું;
ચાંદવાં કરે નહિ એવું.-છોકરું તો પાંસરું
ના રહે, ડહાણું થઇને બેસી રહે તો તો
ગમેસ્તો. સવળું, સીધીશીટીનું, પાંસરું
દોર=સીધુંસાક. કિં પ્રં પાંસરું કરવું=
સીધું કરવું; અવજી રસ્તે ચાલતું હોય કે
સારી રીતે વર્તવું ન હોય તેને મારી
પીટીને સારા માર્ગપર લાવવું તે; મારવું;
ઝાપટી નાંખવું; સીધે રસ્તે ચાલે એવી
ધાક બેસાડવી.

પાંસળી, ઓ (સં. પાશ્વર્થસ્થિ) છાતીનાં
હાડકાંમાંની જે દરેક પાતળી ચપટી ને
અર્ધ ગોળ વધેલી હાડકા તે; પાર્શ્વક;
પાંસળું; છાતીના ઢાંકણાનું હાડકું. અધ-
પાંસળા-ત્રણ પાંસળા=ચક્રરમ, અરધું ગોડા
જેવું તે. ઠેકાણા વગરનું; વાયેલ. જેના
પેટમાં વાત રહે નહિ એવું; નાના પેટનું.

પાંસળું, નં છાતીનું ચપટું અને ગોળ વળેલું
હાડકું. (૨) હાડકાં. કિં પ્રં પાંસળાં
ભાંગવાં=માર મારવો.

પાંસટ, વિં પાંસેટ, પાંસટ; સાઠ ને પાંચ; ૬૫.

પાંસુ, ઓં (સં.) ધૂળ; રજ. પાંસલ=
ધૂળવાળું.

પાંસેક, વિં સાઠ ને પાંચ; ૬૫.

પિઉ, (સં. પ્રિય) પ્રિયપતિ; વર; સ્વામી.
હં અપેયારે પિક પિક ઉચરે.

પિઉડો, પું પિક; પતિ; વહાલો. હં જેનો
પિઉડો પરધેર જાય.

પિક, ઓં આવેલાં તાંબૂળનો રસ-થુંક તે;

પાન સોપારી કે તમાકુ ચાવીને તેના ર-
સની પિચકારી મારવી તે. ઉં કહો
થાને મુખ લહોયું મુજ છેડશે, જુઓ રંગ
લાગ્યો તંબોળની પિક ને. દયારામ. (૨)
કોયલ; કોકિલા.

પિક્કાની, ઓં પિક, તંબોળની થુંકે નાંખ-
વાતું વાસણુ; પિચકારી.

પિચોદી, ઓં છેલ્લાં આંતરડાનો થોભો તે;
અંડ અને આંતરડાં; પિછોદી.

પિચ્છ, નં (સં) પિ'છું:-મોરપિચ્છની કલગી
(૨) પુંછડું.

પિછાન, નં ઝોળખાણુ; પરિચય. (૨)
માહિતી.

પિછાનવું, કિં ઝોળખવું; જાણવું. (૨)
માહિતી હોવી; પરિચય-ઝોળખાણુ હોવું.

પિછો, પું કડો; પાછળ પડવું તે. કિં પ્રં
પિછો લેવે=ખતથી કોઈની પાછળ પડવું;
ખણખોળ કરવી; આરીક તપાસ રાખવી;
પુંકે પકડવી.

પિછોડી, ઓં ઝાઢવાતું જડું અને પહોળું
વજ્ર; ચાદર. (૨) ખેસ; ઉપરજો. કિં
પ્રં પિછોડી ઝાઢવી=સર્વસ્વ ગુમાવી
શેવા ખેસવું; નાદાર થઈ જવું; પોતે
જાતે ખોટામાં પડવું.

પિછોડો, પું મોટી પિછોડી.

પિજન, જું પિંજણ.

પિરાપીટ, ઓં ઉપરા ઉપરી છાતી કુટીકુટીને
શોવું તે; ગયેલાનો શોક કર્યા કરવો.
કુટાકુટ.

પિરાપીટ, ઓં કુટકુટ; શેકકળ; કૂટવું ને
શોવું તે. રડારોળ. (૨) મારામાર; મારા-
મારીની લાંબલ. સામસામી અથવા ઉ-
પરાઉપરી કુટણી પડવી તે.

પિરાવવું, કિં સં કુટાવવું. (૨) મરાવવું;
ટોકાવવું. (૩) ગડાવવું:-થાળી પિ-
રાવવી.

પિતર, પું (સં. પિતૃ) આપ; પિતા.
(૨) આપના પૂર્વજો તે; આપના વંશજો.
(વિં) આપતું; પિતાતું.

પિતરાઈ, પું પિતાના-મૂળ વંશનો માણસ
તે; કાકા કાકાના વંશજો તે; એક પિતા-
માંથી ઉત્પન્ન થયેલા સાત પેઢી લગોના
વંશજો તે; પિતરાઈ દાવો=એક પિતાપ-
ણનો હક તે. (૨) વેર; દાવભાગ સંબંધી
હકતું વેર તે.

પિતરાણુ, ઓં પિતરાઈની સ્ત્રી તે. (૨)
પિતાના વંશાન્વયે જન્મેલી તે; પિત-
રાઈ-કાકાની પુત્રી તે. પિતરાણુ બહેન.

પિત્રાણી, સ્ત્રી પિતરાઈ-કાકાના છોકરા
છોકરાઓની સ્ત્રીઓ તે; પિતરાણીઓ.

પિતા, પું (સં.) આપ; તાત; જનક:-પિતા
પુત્રનો સ્નેહ.

પિતામહ, પું આપનો આપ; દાદો. (૨)
પૂર્વજ. (૩) બ્રહ્મા.

પિતામહી, ઓં આપની મા; દાદી. માનીમા
તે માતામહી.

પિતૃ, પું આપ; તાત.

પિતૃ, [સં.] આપ. (૨) પૂર્વજ. (૩)
માપાપ.

પિતૃઋણ, નં (સં.) પુત્રે પિતા અને પૂર્વ-
જો પ્રતિ ઋણુ (ફરજ) અદા કરવાતું તે,
અર્થાત્ સંસાર માંડી વંશ ચાલુ રાખવો
અને પિંડ મુકનાર પુત્ર ઉત્પન્ન કરવો
વગેરે તે. બ્રાહ્મણ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે દિવ
ત્રણ ઋણુ સાથે જન્મે છે, એટલે ૧ દેવ-
ઋણુ, ૨ ઋષિઋણુ, અને ૩ પિતૃઋણુ.

પિતૃપક્ષ, પું (સં.) આપ તરફનાં સર્ગ
વહાલાં તે. (૨) પિતૃઓને પિંડ દેવાતું
શ્રાદ્ધતું પખવાડિયું તે; સરાધિયાં; બાદ-
રવા મુદિ પુનમથી વદિ અમાસ લગીનો
કાળ તે; પ્રેતપક્ષ.

પિતૃભક્તિ, ઓં (સં.) આપની સેવા મા-

કરો કરવી અને તેમને મજતા રહેલું તે;
ભાવથી પિતા તરફની ફરજ બજાવવી તે.

પિત્તલોક, પું (સં.) પિત્તરોને રહેવાનું સ્થાન તે; પૂર્વજ્નેનું વાસસ્થાન.

પિત્ત, નં [સં.] શરીરમાંના પીળા તીખા ને ખાટો એક રસ-પ્રવાહી; લોહીમાંથી કલેજાએ છુટો પાડેલો પીળો પ્રવાહી; એક શારીરિક ધાતુ. વાત, પિત્ત અને કફ એ ત્રણમાંનું એક પ્રવાહી સત્વ.

પિત્તજ્વર, પું (સં.) પિત્ત વિકારથી ઉત્પન્ન થયેલો તાવ તે.

પિત્તમૃત્તિ, સ્ત્રી (સં.) ગરમ મિળજ્વ. તીખો સ્વભાવ તે.

પિત્તજ, નં [સં.] તાંબા અને જસતની મેળવણીથી બનતી ઝાંખા પીળા રંગની ધાતુ; એક મિશ્રધાતુ. (૨) વિં ૬૮કિયું; માલ વગરનું; અસલ નહિ-ખર્ચ નહિ એવું. -પિત્તજ માથુસ છે. ઝાણુખાત.

પિત્તજીયું, નં પીતજીયું; છાલિયું.

પિત્તારાય, નં કાળજું; શરીરમાં પિત્ત રહે છે તે અવયવ.

પિત્તો, પું સ્વભાવનું આકરાપણું તે; મિળજ્વ; મનની ક્રોધજન્ય ગરમી તે.

પિત્તાર્ધ, જીવં પિત્તાર્ધ. પિત્તારણ, વગેરે.

પિધેલ, વિં જેણે પીધું હોય તે; કાઠ વગેરેનું જેણે પાન કરેલું હોય તે. (૨) છાકડું; મત.

પિનાક, નં (સં.) શિવનું ધનુષ્ય. (૨) શલ.

પિનાકી, પું (સં.) શિવ; મહાદેવ.

પિપર, સ્ત્રી (સં. પિપ્પલી) પિપર; પીપર; એક તીખી અને પાચક ઔષધિ; આના વેશા જેવા છોડ થાય છે અને નાના બાજરિયા જેવી ઝીણા ફાણાથી ભરેલી તેની શિંગ હોય છે. દેશી આપધિમાં

એનો ગુણ વર્ણવેલો છે.

પિપરમિંટ, પું (સં. Peppermint) પિપરનો અંક તે; પિપરનું તેલ; પિપરનું પિપરનું પ્રવાહી અને તીખું સત્વ તે. આની વાસ સારી હોવાથી ગળી રીડીઓ વગેરેને તેનો પાસ આપવામાં આવે છે.

પિપળીમૂળ, નં પિપરના છોડનાં મૂળ તે; એ મૂળ ગાંઠો ગાંઠોવાળાં હોય છે અને શરીરને ગરમી આપી વા તોડવામાં તેનો ગુણ સારો છે. પિપળીમૂળ.

પિપળો, પું પાન જેવાં પણ પહોળાં મોળ પાનનું એક મોટું અને પવિત્ર ગણાતું ઝાડ; વડ અને પિપરની માફક આ ઝાડ પણ ફેલાય છે અને ધણી વખત હયાત રહે છે. અશ્વત્થ. કિં ૫૦ પિપળે દીવો કરવો=જહેર કરવું; સો કોષના જાણવામાં ને જોવામાં આવે એવી રીતે ખુલ્લું મૂકવું. પિપળો ઉગવો=નખોડ જવું. પિપળો ફાટવો=એક પછી એક ધણી માણસનું આવવું=ઉભરાવું તે; રેલ ચાલવી; દરોડાપડવો.

પિપાસા, સ્ત્રી [સં.] પીવાની ઇચ્છા તે; તૃષ્ણા; તરસ.

પિપીલિકા, સ્ત્રી [સં.] કીડી. ૩. ૫૦ પિપીલિકા માર્ગ=ધીરેધીરે કાર્ય કરવાની રીત તે; ખણીખણીને ધીરેધીરે ખાવું તે. પિપીલિકાવૃત્તિ=સંગ્રહ કરવાનું વલણ તે.

પિમળ, સ્ત્રી [સં. પરિમલ] સુગંધ; વાસ; ફોરમ; પુશ્પો.

પિમળનું, કિં અં ફોરનું; સોડનું; વાસ નીકળવી-ઉડવી તે.

પિથર, નં [સં. પિત્તગૃહ] સ્ત્રીને માથાપનું ધર તે; મહીરું; મહિયેર.

પિયળ, સ્ત્રી કપાળમાં કંકુ ચંદન વગેરેનો લેપ તે; આડ; પત્રલેખા.

પિયાજ, નં ડુંગળી; કાંદા.

પિયાનો, પું. [ઝં.] ધાતુના તારને ટકો-
રાઓ વાગીને ધીરો ને મધુરો સ્વર
ઠાઠે એવી કરામવાળું એક વાજું; એ
ધીરું ને મધુર-ધંટડિયે અવાજે વાગે છે.
પિયારું, વિ. ખારું; વહાલું. (૨) પારકું;
પરાયું. ઉં તું જાને પિયારા પાણી; તને
ચપટી આપીશ ધાણી. ઐગીત.
પિયાવો, પું. ખેતરમાં પાણી વાળનારો; ખે-
તરને પાણી પાનારો માણસ.
પિયેર, ન. મહિયેર; માઆપતું ધર તે. ૩૦
પ્ર. પિયેરખોતી=પિયેરવખું. (૨) બ-
હોળા પિયેરવાળો; પિયેરમાં માનવાળો-
આગેવાન-વહાલી તે.
પિયેરિયાં, ન. ઈને આપના વંશનાં જે સગાં
તે. ઉં પિયેરિયાને ધરી પક્ષ મારાં,
સુણ્યાં નહિ મેં વચ્ચેનો તમારાં.
પિયો, પું. આંખનો મળ તે.
પિરસણ, ન. પિરસવું તે. (૨) બાણ
આપવું તે.
પિરસવું, કિં સં. [સં. પરિચેષણ] રાં-
ધેલી રસોઈ બાણમાં મૂકવી; પતરાળી
પૂરવી; ખાવાતું આપવું-મેલવું. ૩. પ્ર.
ખાંડ પિરસવી=મીઠું મીઠું અને સાંડ
લાગે એવું બેલવું.
પિરામીડ, પું. [ઝં] મુએલાની ચાદ્દાસ્ત
મોટે મિસરીઓ જે મોટી ઘોરો બાંધતા
હતા તે; મરનારના સ્મારક તરીકે આગ
ળના છછાછનો જે મોટાં સંગીન બાંધ-
કામ ઉર્મા કરતા તે. મિસરના પિરામીડો
જાણીતા છે.
પિરોજ, પું. આશ્ચર્યાની રંગવું પારદર્શક
રત્ન-પત્થરો; ઇન્દ્રનીલ; વૈદુર્યમણિ.
પિરોજી, વિ. આશ્ચર્યાની; નીલ.
પિલવણ, ન. એક જાતનું ઝાંડ.
પિલવું, કિં સં. કાપી-કચરીને રસ ઠાંધેલો;
નિચોવવું. (૨) રિખાવવું; કનકવું.

પિલુ, પું. એક જાતનો રાગ-દાળ. (૨) મ-
રધીતું બચ્ચું.
પિલુહી, ઈ. એક જાતનું ઝાંડ.
પિલો, પું. ફણો.
પિલોડિયું, ન. પિલો; ફણો; થડ અથવા
મૂળમાંથી ફૂટેલો અંકુર તે.
પિલુ, ન. સુતર અથવા દોરાનું મુંજળું;
હડી; દોરને વિટાળી બનાવેલો પિડો; દડો.
પિશગ, વિ. [સં.] પીળું; પીળા ધુધળા
રંગનું. ઉં કેવળ પિશગ વરણી, લજી
શિથિલ વળી સુકા ચરીરવાળી.
પિશાચ, ન. (પું) સંસારથી અસંતુષ્ટ રહેલો
જીવ મુઆ પછી જે રૂપ લે છે તે; પ્રેત;
જૂત; પ્રેત અવતાર. (૨) નકારો-ધણીજી
ખરાબ માણસ તે.
પિશાચણી, ઈ. પિશાચી; જૂતડી.
પિશાચી, ઈ. જૂતડી. (૨) વિ. જંગલી
લોકોની ભાષા; પ્રાકૃત ભાષાઓમાંની એક
ભાષા. એમ કહેવાય છે કે, બૃહત્કથા
પિશાચીભાષામાં લેખાઈ હતી.
પિશાળ, પું. [ફા.] મૃત; મૃતર.
પિશિતાશન, પું. [સં.] ખાંસ ખાનારો; રા-
ક્ષસ; દૈત્ય.
પિશુન, વિ. [સં.] ચાડિયું; દ્રોહી; નીચ. (૨)
કૂર; ધાતકી; અતિદુષ્ટ.
પિષ્ક, વિ. [સં.] પીસેલું; દળેલું; વાટી ના-
ખેલું (૨) ભોટ; આટો; જુકો.
પિષ્ટ, ન. છીડું; પાંખડું.-સાવરણીનાં પિષ્ટાં
ઠાઠી નાંખ્યાં.
પિસવી, ઈ. પિશવી; કોથળો; થેલી.
પિસવું, કિં સં. દળવું; વાટવું; કચરવું; ચ-
મડવું. (૨) જોરથી કાપવું.-દાંત પિસીને.
(૩) મર્દવું; ખૂબ પારીક વાટવું; ભસો-
ટવું; ધુવંટવું.
પિસવો, પું. સિસોડો; કુંકવાથી કાપીની મા-

કક વાગે એવું માટીનુ-ધાતુનું અથવા
લાકડાનું વાળું. (૨) પાવો.

પિસ્તાળીસ, વિં ચાળીસ ને પાંચ તે; ૪૫.

પિસ્તોલ, સ્ત્રીં તખ્તો; નાની ખીસામાં રહે
એવી મંદુક.

પિહર, નં પિયર.

પિળ, સ્ત્રીં પિયળ; આડ.

પિળચટ્ટું, વિં સહેજસાજ પીળું હોય એ-
વું; ફેંકું.

પિળવું, કિં સં પીળું કરવું; પીળા રંગે કે
કંકુએ ખરડવું-રંગવું તે; રંગોળવું. દાદી
પિળવી=વહેવાઇએ સામસામે એક બી-
જની દાદાએ બીનાં કંકુથી રંગવી.

પિળાટ, પું પીળામણ.

પિળાશ, સ્ત્રીં પીળાપણું.

પિળિયું, નં હળદરથી રંગેલું કન્યાવસ્ત્ર;
બાલકોતર શાંતિઓમાં પરણતી કન્યા
પાનેતરને ઠેકાણે પિળિયું પહેરે છે.
પીળુંવસ્ત્ર.

પિંખવું, કિં સં ચાંચવડે પાકેલાં પિંછાં
ચુટી નાંખવાં; ચુટવું; પહોળું કરો-
વિખેરી તેમાંથી ચુટવા જેવું હોય તે
તાણીને દાદી નાંખવું; ફેંદવું; વેરવું; વ-
હુરી નાંખવું; વિંઝોટી-વિઝોદી નાંખવું.
(૨) ગભરાવી દેવું:-મને પડોસીએ પંખી
નાંખી.

પિંગળ, નં (સં.) કવિતાના તાલ માપનું
એક શાસ્ત્ર; વૃત્તવિવેક. (૨) પિંગળ નામના
ઋષિ, જેણે કવિતાનાં તાલ માપ ગોઠવ્યાં
હતાં. (૩) લાંબુંલય. લંબાણુ ટાપણું;
ઓળિયું. આ શું મોટું પિંગળ. કિં પ્રં
પિંગળ કરવું=લંબાણુ કરવું; વધારવું;
લાંબું કરવું.

પિંગળા, સ્ત્રીં આસોરદ્વાસ ભેવાની મુખ્ય નાદી
-હુંગળી; શરીરમાંની એક મુખ્ય નાદી.
(૨) ગોરોચન. (૩) ગોપીચંદની રાખી.

પિંગાણી, સ્ત્રીં ધુપેલની છલુડી; કચોહું.

પિંછ, નં [સં. પિચ્છ] પિંછું. (૨)
પુંછડું.

પિંછી, સ્ત્રીં નાળુક ફવાંદાર પિંછાંની જુડી;
ચામરું; વાળની જુડી; ઝાપટણી. (૨)
ઝીણાં ફવાંની જુડીની કલમ-ચિત્ર કલમ.
ચિતારાની. (૩) વાળનો અથવા વનસ્પતિ
રેસાઓના જુડો; કુચો.-ધોળવાનો. (૪)
ચિત્રની આવડ; ચિત્રકામ:-રવિવર્માની
પિંછી આગળ અધું રહ સમજવું.

પિંછું, નં પંખીના ઉડવાના અવયવનાં ફં-
વાંદાર ફેલાં તે; ફવાંદાર ઉડવાના અવય-
વમાંનું ઋક્તું પિંચ. (૨) પુંછડી. ૩૦
પ્રં પિંછાનું પારવું=સહેજ-નાની શી
વાતનું મોટું પિંજણુ તે; કાગળનો વાધ.
કહેવું પિંછાં ખોસે કંઈ મોર થવાય છે ?

પિંજણુ, નં પિંજવું તે; લંબાવવું; ચુંચવું-
ફેંદવું તે; કંઠાળો આપે એવું ટાપણું; લં-
બાણુ ચર્ચા-ચકચાર કર્યા કરવી તે; વા-
રવાર એકની એક વાત કર્યા કરવી તે.
(૨) પિંજવાનું ઝાળર; પિંજર. (૩)
ઝીણાં ધુધરીઓવાળું ઝાંઝર. ઉં પાચે
પિંજણુ રણજણુ બાલણુ.

પિંજણુચો, પું પિંજનારો. (૨) પિંજરને
થરકાવવાનો મોથવો. (૩) રથનાં પૈડાં
નીકળી જાય નહિ તે માટે નાયડી આગળ
રખાવું કમાનદાર લાકડું તે. ઉં કોના
તળાવા ને કોનો પિંજણુચો, બળદો આ-
પ્યા બે માગીછ. પ્રેમાનંદ.

પિંજણી, સ્ત્રીં પિંજવું તે; પિંજવાની
ચતુરાઈ-સારી આવડત તે.-કુલી પિંજ-
રણી પિંજણી સારી હોવાથી સો તેને
ગોદમાં ભરવા બોલાવે છે.

પિંજણું, નં પિંજવું તે. (૨) ચકચાર; ચર્ચા;
કુચલી; ટાપણું.

પિંજર, નં (સં. પંજર) પાંજરું. ઉં

પોપટડા પિંબર તાડે, સરસ ધડાવીશ
સોનાનું. (૨) દેહ; શરીર. ઉં પિંબર
હાજ્યો પાણીએ.

પિંબરૂં; નં પાંબરૂં.

પિંબરૂં, કિં સં વારંવાર ઉથલાવી ઉથ-
લાવીને છુટું પાડવું; ફેરે ફેરો જુદો
પાડવો. પુમડે પુમડું અને રેસે રેસા
ફેંદી-ઉડાડીને જુદા કરી નાંખવા:-૩
પિંબરૂં. (૨) ચર્ચવું; એકાન્તે એક બા-
બત વારંવાર કલા કરવી; ટાપલું કરવું.
ચુંચવું. (૩) ઝાપટીને છુટું પાડવું;
હોળવું.

પિંબમણ, નં પિંબવાની મજુરી તે;
પિંબમણી. (૨) ચક્રચાર.

પિંબમણી, સીં પિંબવાની મજુરી.

પિંબર, સીં ૩ વગેરે પિંબવાનું કમાન
જેવું જોગર; પિંબણ.

પિંબરણ, સીં પિંબરાની સી. (૨) પિં-
બવાનું કામ કરનારો.

પિંબરી, સીં ૩ પિંબવાનું કામ કરનારી
સી. (૨) પિંબરા જાતની સી; પિંબ-
રણ. (૨) એક પંખી.

પિંબરો, પું ૩ પિંબવાનું કામ કરનારો. (૨)
પિંબરા જાતનો પુરુષ.

પિંડ, પું (સં.) ભાત અથવા ભોટનો બિ-
લ્લાકાર જોળો-લોદો તે:-પિંડ વાળવા-
મૂકવા તે. (૨) ખાસ; કોળિયો. (૩) દેહ;
શરીર. ઉં પિંડ પડે પણ એ વરને
પોંખું નહિ રે. કિં પ્રં પિંડ મૂકવો=
શ્રાદ્ધ સારવું; પિંડ દેવા-આપવા તે. કહેં
પિંડે તેવું બહારે=અભાવ રાખવો તે.
પિંડ પોપુ=સ્વાર્થ; પોતાનું પેટ ભરવા-
માં જ સમજે એવું.

પિંડજાન, નં [સં.] દેહ સંબંધી સમજ
તે; પોતા સંબંધી જ્ઞાન તે; સ્વ સ્વરૂપનું
જ્ઞાન તે.

પિંડજાન, નં પિતૃઓ નિમિત્તે શ્રાદ્ધાદિક કરી
અન્નજાન આપવું તે; પિંડ અર્પણ કરવો
તે; શ્રાદ્ધ કરવું તે.

પિંડરોળી, વિં પાંડુ રોગવાળો; લોહી શીકું
પડતું જાય એવા રોગવાળું. (૨) કમળાના
રોગવાળું.

પિંડરો, પું [સં. પિંઢાર] ગોવાળિયો;
ગોપાળ. ઉં મૂક્યા પિંડારિયા પ્રેરી, તેણે
રાધાને લીધી ઘેરી. પ્રેમાનંદ. (૨)
હુટારો; પિંડારો. મધ્ય હિંદમાં આગળ
હુટારોની ટાળીઓ ફરતી અને મુસા-
ફરો તથા માત્રીઓને ઠગી હુટતી, તેમના
એકાદો ચોર માણસ તે. એ લોકનો મોટો
ત્રાસ હતો.

પિંડી, સીં ગોળાકાર ચપેલી-ટેપલી તે;
(પમતી એડી આગળની) છુંડીને હિંચ-
ણના સાંધાની નાની ગોળ હાડકા તે.
(૨) ગોળ અને જરા ચપટી ગોળી-ચેપલી
તે; લંબગોળ ધાટ તે; શિવસિંગ:-ચિવની
પિંડી. (૩) શુંછળું; દડી; વાળેલું નાનું
પિંદુ.

પિંડું, તં પિંદું; દોરીનું શુંછળું-દડી તે;
શુંછળું.

પિંડો, પું [સં. પિંઢ] પિંડ; કણક અથવા
માટીનો ગોળો તે; લાડવો; માટીનો મોટો
લોદો:-ચાક ઉપર પિંડો. (૨) પેંડો;
ચેપલી.

પિંડેરી, વિં પિંડારિયું; મોટીએ બનાવેલું;
માટીની ભિતોનું.

પિંડારિયું, વિં માટીની ભિતોનું (ધર).
મામમાં થોડાં ધર છોટલ ને બાળીનાં
પિંડારિયાં છે.

પિંપર, સીં [સં. પિંપણી] એક તીખી
ઓપધિ. એની ઝીણાં તીખાં બીવાળી
કાળી-લીલી શિંગે હોય છે. (૨) વડ
અને પિંપળાની જાતનું એક ફળિયાં ઝાડ.

એની કાળાઓ અને ટેટા આગળ જે
ગુંદર થાય છે તે લાખ તરીકે વપરાય
છે.:-ખાપાની પિંપર. વડની માફક એને
પથુ વડવાઇઓ ફૂટે છે.

પિંપળી, અં. પિંપર. (૨) નાનો પિંપળો.

પિંપળીમૂળ, નં. એક વનસ્પતિનાં તીખાં
મૂળયાં; પિંપળીમૂળના ગંઠોડા.

પિંપળો, (સં. પિપ્પલ) અશ્વત્થ; એક
પહોળા અણીદાર પાનાનું ઝાડ. હિંદુઓમાં
તે અહુ પવિત્ર અને વિષ્ણુના વાસવાળું
ઝાડ ગણાય છે. કિં. પ્રં. પિંપળે દોવો
કરવો=નહેર કરવું; સૌ કોષ નજીકે એમ
કરવું. પિંપળો ઉભવો=નસંતાન જવું.
નિર્વજ જવો; ઉછેદિયું થવું. પિંપળો
ફાટવો=કોષ પથુ ચીજ કે માથુસોનું
ખૂબ ઉભરાવું; મોટી સંખ્યા-જથામાં
બહાર આવવું. પીપળો.

પી, અં. ફટ; ધિક; ઘુચ્છકાર-હિલિ કરવામાં
વપરાય છે.

પીંક, અં. પાક; અનાજ; ફળ; વનસ્પતિ
અને બીજી ચીજનું ઉત્પન્ન-પેદાશ તે;
પાક; મોલ. સુપીંક=વિં. સારો પાક આ-
પનારું; રસાળ; ફળદ્રુપ. (૨) પીંકું; પાન-
તમાકુ વગેરેના ચર્વણનો રસ અને તેની
પિચકારી મારવી તે.

પીંછ, (સં. પિપ્પલ) પિંછું:-મોરપીંછ.
પંખીની પુંછડી તે; પાંખનો ફવાંદાર-
વાળ. પીંછાં ઉડવાને ઉપયોગી છે.

પીંછી, અં. ફવાંની-વાળની જુડી. ચિતરવા-
રંગ પુરવાની આવડ તે.:-રવિવર્માનો
પીંછી તો ઝોરજ છે. (૨) પિંછાંની
જુડી; કલમી; આમર; પિંછાની લગતી-
માંજર તે. વાળ અથવા પિંછાની કે
ખજૂરી વગેરેના રેસાઓની જુડી-અમરી.
માંખો વગેરે ઉડાડવાની અથવા જળ
ઝાપટી નાખવાની નાના ઢંડિકાને છેડે

કપડું-તંતુ વગેરે બાંધી બનાવેલી ઝાટકણી
તે; માંજની; કુચો.

પીંછું, નં. પિંછું. કિં. પ્રં. પીંછું મારવું=
હુકમી સહી કરવી; બિલાડું ખેંચી આ-
પવું. પીંછાનું પારવું=રજનું ગજ.

પીંછો, પું. પછવાડે લાગવું તે; કોડો. કિં.
પ્રં. પીંછો લેવો=પાછળ પડવું; કોષનાં
પગલાં-છિદ્ર જેવાં; ખંતીલી તપાસ રા-
ખવી; પુંક પકડવી; રગડવું. પીંછો પક-
ડવો=પુંકે લાગ્યા રહેવું.

પીંજન, નં. પિંજવું તે. (૨) ટાપણું; ખાલી
ચર્ચા કરવી તે; લંબાવવું તે.

પીંજણી, અં. પીટવું તે; માર; ઠોક. (૨)
ફટવું તે; ફટણું.

પીંજણું, કિં. સં. મારવું; ધીમવું; ઉંચું કરીને
નાંખી દેવું-પછાડવું.

પીંજણું, વિં. જેને નામે પિટાય તે; પિટાયેલું;
રડયું; લાડકી માળ:-મારો પીટયો. (૨)
કંટાળામાં-મુસ્સામાં બળ્યું, ટળ્યુંના અ-
ર્થમાં બોલાતો ઉદ્દમાર:-પીટયો પારજ
આવ્યો નહિને ?

પીઠ, અં. [સં.] બેઠક; આસન; સ્થાન;
જગા. (૨) પાયો; પડધી, મૂળાસન-મુખ્ય
સ્થાન-આસન:-વિદ્યાપીઠ. (૩) [સં.
પુષ્પ] પ્રાણીની કરોડનો ભાગ તે; બરડો;
વાંસો:-વેડાડાની પીઠ પર બેસવું. (૪)
બજાર; માથનું કવચિકપસ્થાન. વિક્રપસ્થાન.
:-કણપીઠ. (૫) બજાર ભાવ; રૂખ; ભા-
વતાલ:-હમણાં પીઠ સારી નથી, આગળ
ધરની પીઠ સારી હતી. કિં. પ્રં. પીઠ ઉ-
ઘાડી પાડવી=અસહાય બનાવી દેવું. (૨)
બેઠ ઉઘાડી નાંખવો. ઢાંકણ-મલાળે કાઢી
નાંખવો. પીઠ દેખાડવી. પાછા ફરીને
નાસવું; પીઠ બતાવવી. પીઠ ઠોકવી=
ઉત્તેજન આપવું. (૨) વખાણ કરવાં-શા-
ખાશી આપવી, પીઠ ઢાંકવી=પાછળથી મદદ

કરવી; ઉઘાડું ન પડે એમ કરવું; પાછળ સાઈ દેખાય-દીકું પડે નહિ એમ કરવું. પીઠ થાખડવી=ઉત્તેજન આપવું; પોરસ ચઢાવવો. પીઠ ધરવી=પાછળ મદદ કરવામાં સામેલ રહેવું; જોર આપવું. પીઠ પર હાથ ફેરવવો=પંપાળવું; આશ્વાસન આપવું—પીઠ પાછળ મૂકવું=ઝોળવવું; સંતાડવું. બ્યંગમાં-ઉપયોગમાં લેવું; નહિ મૂકી રાખવું. પીઠ પુરવી=મદદ કરવી; સહાયમાં રહેવું. પીઠ ફેરવવી=મત બદલી નાંખવો; ફરીજવું; વલણ બદલવું; ઉલટા ફરી જવું. (૨) તજવું; તરછોડી નાંખવું. પીઠ ભેવી=પાછળ પડવું; પુંક પકડવી. પીઠ આવવી=માંસો છોલાછને ગદમદી જવો. :—ગધિદાને પીઠ આવે એટલે કુંભાર કાઢી મૂકે. પીઠ પાડવી=સ્વારીમાં પગાડવું; બેસવા દે એવું બનાવવું. પીઠતું જોર=પાછલું જોર-સહાય તે; જોરે કુંડા પરિવાર કે સહાયકો હોય એવું તે; મદદની આશવાણું; પાછળ જેતું પડી ભાગવા દે નહિ એવા માણસો હોય તે.

પીઠિકા, ઓં બાજક; રંગીતપાટ. (૨) વંશાવલી. (૩) પ્રકરણ; વિમતવાર હેવાલનો એક ભાગ તે. (૪) ધોરણ; વર્ગ; ભૂમિકા.

પીઠી, ઓં [સં. પિટ] હળદર અને સુઅધિ વસાણાનું ચૂર્ણ; વર કન્યાને શરીરે ઝોળવાનું એક મુગધિ દ્રવ્ય-ચૂર્ણ. એ ઝોળવાથી ચામડી સહેજ પીળી-ગોર દેખાય છે. ઉં પીઠી ચઢેલ ખડચંપક પુષ્પ જેવા. વજેરે. કિં પ્રં પીઠી ઝોળવી=પીઠીનું શરીર ઉપર મર્દન કરવું.

પીઠું. નં બજાર. દાણાનું પીઠું. વેચવાનું સ્થાન-દુકાન; હાટ તે. દારૂનું પીઠું. દારૂ તાકી વજેરે ફેરી પીણું વેચવાની દુકાનો પીઠાં કહેવાય છે.

પીઠ, ઓં [સં. પીઠા] પીઠા; દુઃખ. (૨) ચુંક; આકડી. (૩) આપદા; મુસ્કેલી; સંકટ. (૪) દાંતે મૂકવાના રંગતી લુગદી પીઠણું, કિં સં [સં. પીઠ] પીઠા કરવી; દુઃખ દેવું; વિતાડવું; કષ્ટ દેવું.

પીઠા, ઓં [સં] પીઠ; દુઃખ; વેદના. (૨) આપદા; કલેશ; વ્યથા. (૩) કાળજી; ચિંતા. (૪) પચાત; આચક્રોડ.

પીઠાકારો; વિં પીઠાકારક; દુઃખ-કલેશ કરાવે એવું;—આ બે ગ્રહ તમને પીઠાકારી છે.

પીઠાણું, કિં અં પીઠા પડવી; રિખાણું; દુઃખીયવું.

પીઠિત, વિં [સં] પીઠાયેલું; દુઃખી. (૨) હેરાન.

પીઠ, વિં મુખ્ય; આગેવાન; વૃદ્ધ; માનનીય. :—પીઠ માણસ.

પીઠ, ઓં મેડાના નાના નાના આડા બાલ તે; જેની ઉપર મેડાનાં પાટિયાં જડવામાં આવે છે તે—આડાં લાકડાં.

પીઠિયાં, નં પીઠો તે. (૨) દાદનાં પેદાં.

પીત, નં પિત્ત; કાળજીમાં કિતપત્ર થતો પીળો કડવો તે તીખો રસ તે; એક ધાતુ. (૨) પાણી પાવું તે. પાછને ઉછેરેલું શા;—મોલ વજેરે તે. (૩) વિં પીળું.

પીતપાપડો, હું ખડસલિયો, એક ઝોષધિ.

પીતલ, નં [સં. પિત્તલ] તાંબા ને જસતની મેળવણીથી બનતી ઝાંખા પીળા રંગની એક મિશ્રધાતુ; પિત્તત્ર.

પીતળિયું, નં પીતળની વાડકી

પીતાંબર, નં [સં.] કોરવાણું પુરૂષને પહેરવાનું પીળું રેશમી કપડું. (ધોતીજવું)

પીતાંબરી, ઓં નાનું પીતાંબર.

પીતું, નં લખોટી નાંખનારાને ઉભા રહેવાની આંકેલી જગા.

પીન, વિં [સં.] જાડું; પુષ્ટ; બરેલું; બાર.

પીનસ, નં સળેખમ; જખમ.

પીપ, નં [પોટ્ટું.] ગળ નળો; પ્રવાહી
બરવાની નળા જેવી લાકડાની કોઠી.

પીપર, ઓં [સં. પિપ્પલી] પિપર.

પીપિથો, પું બૂમ; ચીસ; રાડ (૨) તં-
ગીની ધાધલ; સેવાલી માટે બુમાબુમ
થઈ રહેલી તે;—કેરીના તે બબરમાં
પીપિથા પડે છે.

પીપી, ઓં મોઢે કુકાને વગાડવાતું નાતું
ભુંગળું; કુકતાં વાગે એવી ભુંગળી;
પીપુડી. કહેં ગાબરની પીપુડી વાગી તે
વાગી નહિ તે કરડી ખાધી.

પીપૂષ, નં [સં.] અમૃત; સુધા.

પીમળાડ, પું [સં. પરિમલ.] વાસ; ગંધ;
સોડ; ફાર.

પીર, પું [ફા.] દેવત્વ પામેલો મુસલમાન
સંત. (૨) અમીર; ઉમરાવ. કહેં પીરનો
મહિમા મુબરર વધારે=લાગતા વળગતા
હોય તેજ પ્રતિષ્ઠા પાડે. દેવ ગયા હુંગરે
ને પીર ગયા મઝે, પરંપર્માંના રાજ્યમાં
ઢેડ મારે ધક્કે.

પીરબદો, પું પીરનો છોકરો તે; પીરબદો.
(૨) સંત માણસ.

પીરસવું, કિં સં [સં. પરિવિષ્ટ] સંધેલું
અન્ન-ખોરાક ભાણામાં મૂકવો.

પીરાનપીર, પું મોટામાં મોટો માણસ;
મોટો—કમરાવબદો. (૨) દેવનો દેવ.

પીલવું, કિં સં કચરવું; ગદડવું; મસળવું;
દબાવવું; નિચોવવું. (૨) દાખી—કચરીને
રસ વજેરે કાઢવાં;—શેલડી પીલવી. તલ
પીલવા.

પીલવો, પું પીલવાતું યંત્ર; કોલ-લું. (૨)
એક, વૃક્ષ; પીલુડી.

પીલું, નં મરધીનું અમૃત.

પીલુડી, ઓં એક જાતનું ઝાડ; નાનો
પીલવો.

પીલો, પું છાડનો અંકુર; ફણગો. (૨)
થડના સાંધામાંથી ફૂટેલું કુમળું ડાળું.

પીવર, વિં [સં.] જડું; પુષ્પ; બરાહ. (૨)
ધટ; ગાદું; સજડાસજડ બરેલું.

પીવું, [સં. પા] પ્રવાહી ગળામાં, અંદરના
ભાગમાં ઉતારવું; મળવું; પેટમાં સેવું; પાન
કરવું. (૨) ચૂસવું; ધાવવું. (૩) મોંમાં
ધુમાડો સેવો; ધુણી ગળે ઉતારવી. (૪)
શોષવું; અંદર લઈ સેવું;—રેતાળ જમીન
તરત પાણી પી જાય છે. જુના ઘડિ
હીક પાણી પીએ છે. ખાવું. (૫) નહિ
લેખવવું—મણકારવું; નહિ લક્ષ આપવું;—
છોકરાં તમને પી ગયાં, હવે કદીએ બાર
પડશે નહિ.

પીસવું, કિં સં દળવું; કચરવું; જોરથી
દબાવવું; ચપડવું.

પીસવો, પું સિસોડો; મોટી પીપુડી.

પીમું, વિં ઝીણું; ખારીક. (૨) નં ઝીણો
જીવ.

પીળ, ઓં પિયળ; આડ; આરકા; કેસરચં-
દનો પીળો લેપ તે.

પીળક, વિં પીળું; શીકું.

પીળચટું, વિં સહેજ પીળું; ભુંખડું; શીકું;
પીળું.

પીળવું, કિં સં પીળું કરવું; રંગવું; ખર-
ડવું;—કંકુએ હાથ પીળવા; દાઢી પીળવી.

પીળું, વિં [સં. પીત] દળદરિયા રંગનું;
સોનાના રંગનું; કેસરના વર્ણ જેવા
રંગનું.

પુકરવું, કિં અં હિહિ કરી નાંખવું; દસી
કાઢવું.

પુકાર, પું પોકાર; બૂમ; ધાંટો; બરકો.

પુકારવું, કિં સં બોલાવવું; બરકવું; પોકાર
કરવો; પોકારવું.

પુખરાજ, પું પોખરાજ, એક જાતનું રત્ન.

પુખ્ત, વિં [ફા.] પાકી બુદ્ધિવું; સમજ;

કસોટીએ ચઢેલું; પાકું; અતુભવી; વચેલું;

પુગટું, વિં પહોચે-આસે એટલું; પહોંચતું; પુરતું.

પુગવું, કિં સં પહોંચવું; પુરતું થઈ રહેવું. (૨) ચાલવું; નભવું. (૩) મળવું.

પુગાડવું, કિં સં પહોંચાડવું; પ્રાપ્ત થાય એમ કરવું; પુર પાડવું. (૨) સ્વાધીન કરવું.

પુચકારી, ક્ષીં બાળકને ઝાત કરવા ઓઠ સકોચી વહાલનો અવાજ કરવો તે.

પુચ્છ, નં [સં] પુછડી; હમ.

પુછગાછ, ક્ષીં પુછપરછ.

પુછપરછ, ક્ષીં પુછવું; તપાસ કરવી-સવાલ કરવો તે.

પુછપાછ, ક્ષીં પુછવું તે.

પુછવું, કિં સં [સં. વૃક્ષ.] મોઢેથી મોલી સવાલ કરીને કોઈ બાબત જાણવા માગવી-સવાલ કરવો; ક'ઈ જાણવાની વાણીથી જિગ્ઞાસા કરવી. ૨૦ પ્રં વગર પુછે=નિઃશંક મને; વગર રજા લીધે; છૂટથી. પુછમા વગર પાણીએ પીએ નહિ=ખીજને પુછમા વગર સાધારણ કામ પણ કરે નહિ એમ; પરાવલંબી. પુછવું સોને ને કરવું મનનું કાર્ય=સોની સલાહ લેવી પણ કરવું તો પોતાનું મન કહે તેમજ. પુછતાં પંડિત થવાય=પુછવાથી સો આવડે જાણાય. પુછીપુછીને લંકાં જવાય=પુછવાથી બધું થઈ શકે. (૨) માગવું. (૩) મળવું; લેખવું; ફરકાર કરવી.-એને કોણ પુછે છે? (પુછું.)

પુછાપુછ, ક્ષીં વારંવાર પુછવું તે; પુછપુછ કર્યાં કરવું તે. (૨) તપાસ; તજવીજ; શોધાશોધ.

પુછાવવું, કિં પ્રં કોઈ પુછે એમ કરવું; કોઈની પાસે સવાલ કરાવવો. (૨) જવાબ મગાવવો; તપાસ કરાવવી.

પુટ, નં [સં.] બે કોડિયાં એક એકની ઉપર એક એમ ઢાંકીને બનાવેલું જોડકું તે; એક બીજા પર બે કોડિયાં મૂકીને બનાવેલો જે ઘાટ-ચંત્ર તે. (૨) કોઈ ચીજને સંપૂર્ણ પકવવા-મારવા માટે તેને તળે ઉપર-એઉ બાજુએથી તાપ-ગરમી આપવાનાં આવે છે તે. સંપુટ; સંપુટમાં મૂકેલી વસ્તુને ચારે તરફ કપ્પડ છાણ કરી ગરમી આપવી જોઈએ. એમાં પકવેલી વસ્તુ તે પુટપાક કહેવાય છે. અંદર ને અંદર સિઝાવું તે. ઉં પુટપાક સમો નિત્યે રાગનો કચ્છા રસ.

પુટ, પું બાડો; ગખી; શુરા. (૨) પડિયો; ફાંડિયો; (૩) પાસ; અસર; મિશ્રાંશ; ગુણ-અસર પાવી-ચઢાવવી તે. ગજપુટ; સહઅપુટી અખરખ. કિં પ્રં પુટ દેવો. પાસ ચઢાવવો. (૪) કાચલું.

પુટાફક, નં [સં.] કાચલાની અંદરનું પાણી; નાળિયેર અથવા તેવીજ જાતના બીજા કોઈ ફળની અંદરના ભાગમાંનું પાણી. (૨) નાળિયેર.

પુઠલો, પું પુડો; કઠોળના ખીરાનો ખારો માલપુંવો.

પુઠી, ક્ષીં પડીકી; પડી; જુડી.

પુડો, પું લોટના ખીરાની તેલ અથવા ધીમાં તળીને બનાવેલી પોચી પોળી; લહેંચી-પુડલા તે ગળા. પુડા=માલપુંવા અને ખારા પુડા; તળવાથી જેમાં ખાજલી-કાણાં પડી અંધાં હોય એવી પોચી તળેલી પોળી. (૨) કાણાં-ખાકાં ખાકાંવાળું-ખાજલીવાળું મીણું ધર; મધખાખીએ તેનાં છંડા મૂકવા અને મધ બરવાને બનાવેલું જળીદાર મીણું ધર.-મધપુડો. ઉં મધપુડો રૂડો રચે આખી રાખી માપ. (૩) જુડી-જુડો; પડો; પુળો; ખાસ પાન વગેરેના જથ્થાની જુડી.

પુણ્યોદ્ધ, વિં અસત્ય; જુહું; અગ્રોગ્ય; ગેરવાજ્ઞી; જેમાં સત્યાંશ ન હોય એવું.
:-એ માણસ પુણ્યોદ્ધ એણે એવો નથી.

પુણ્યુ, કિં અં નહાઈ ફળ આવવું; નહારો અરાય પરિપાક-પરિણામ આવવો; ખોટું ફળ મળવું. પરિણામે પીકા-દુઃખ રૂપ થઈ આવવું. પૂણ્યું. ઉં પુણ્યો શાપ એને એ, નહી ને અનરૂપનો. સી. હ.

પુણ્યુ, વિં પોણું; આખામાંથી પા ભાગ જેટલું ઓછું એવું; ચારમાંના ત્રણ ભાગ જેટલું. (૨) નં મોટીથી સહેજ નાની ચુડી તે; આખા કરતાં સહેજ નાની એવી ચુડી. શું; જુડી વગેરે તે. (૩) પા ભાગ કમ-ઓછું હોય એવી ચીજ. (૪) લહેંચી.

પુણી, જીં (જેં) કાંતવા માટે બનાવેલો પિંજેલા રૂનો નાનો લાંબો આકાર; પિંજેલા રૂનો ધોળો ને પોચો લાંબો ગાળો. રૂં પ્રં પુણી જેવું=વાકતેજ-રૂપિર રહિત; શીકું; નિરતેજ.

પુણ્ય, નં [સં.] સુકૃત ફળ; શુભ-સારો પરિપાક તે; સુફળ. (૨) સાઈ ભાવી તે; ધર્મ; શ્રેય; સુકૃત; સાઈ કર્મ તે. (૩) ઇશ્વર પ્રાપ્તિ થવાની શુભાશા તે; ધર્મ શુદ્ધિ; સવાળ; નેકી. (૪) વિં શુભ; શુદ્ધ; પવિત્ર; પાવન:-પુણ્યચિત્ર. કિ. પ્ર. પુણ્યે પાપ ઠેલાય=સારાથી નહારાનો થોડો ધણીએ ધટાડો થાય. પુણ્ય ત્યાં જય=સારાનો જય થાય; સારાનો પરિણામે જય છે. પુણ્ય આડે આવે=પડતી-મરણમાંથી બચાવ થતાં કોઈ આગલાં પુણ્યને ઉદ્દેશી આમ કહેવાય છે. પુણ્ય પરવારવું=સારા કર્મનાં ફળ ખૂટી જવાં; આવી બનવું. પુણ્ય કરતાં વારે તેને ધાલે જમને દારે=સાર કામ કરતાં અઠકાવે તેને નહાઈ ફળ મળે.

પુણ્યક્ષેત્ર, નં પવિત્ર સ્થાન; જ્યાં રહેવાથી સત્કર્મનો લાભ થાય એવું સ્થાન તે.

પુણ્યદાન, નં ધર્મદાન.

પુણ્યશાળી, વિં સારાં કર્મવાળું; સુભાગી; સુખી. (૨) ધર્મદાન કરનાર; સહૃદયિતા વાળું; સુકૃતની લાગણીથી કોઈને કંઈ આપે કે દુઃખ દૂરે એવું.

પુણ્યશ્લોક, વિં જેનું નામ સારામાં સાઈ મળ્યું હોય એવું; જેનું નામ ઉચ્ચારવાથી પણ પુણ્ય હાંસલ થાય એવું; પવિત્ર અને સમ્મશિત. નળ, યુધિષ્ઠિર અને જનાર્દન પુરુષોમાં અને જનકી ને દ્રૌપદી સ્ત્રીઓમાં પુણ્યશ્લોક મવાયાં છે. ઉં પુણ્યશ્લોકે અને પરદરી. નળાખ્યાન.

પુણ્યાત્મા, પું (સં.) પરમાર્થ, પવિત્ર અને ધર્મ વૃત્તિનો માણસ તે; સારી સુશીલ-વૃત્તિનો તેમજ ધર્મ પરામણ્ય પવિત્ર માણસ તે.

પુણ્યાહવાચન, નં [સં.] આજ સુદિ-વસ-મંગળ દિવસ છે, એમ કાંઈ ધર્મ-કાર્ય વિધિ કરતા પહેલાં ત્રણ વાર બોલવું તે; પુણ્ય દિવસ, પુણ્ય દિવસ પુણ્ય-અહ=દિવસ એમ બોલવું તે. દેવ અને બ્રાહ્મણને માટે પુણ્યાહવાચન અને શૂદ્રને માટે સ્વરિત શબ્દ વપરાય છે.

પુતળચિધાન, નં જેનું પરદેશમાં મરણ થયું હોય અથવા જેનું શબ મળ્યું ન હોય તેના જમને બદલે પુતળું કરી તેને અગ્નિસંસ્કાર વગેરે વિધિ કરવો તે; પુતળું કરી તેને મરનારના નામથી છેલ્લો વિધિ કરવો તે.

પુતળિયું, નં સોના રૂપાનું પુતળાની છાપવાળું ગોળ ચકતું; પુતળાની છાપવાળો ચિઠ્ઠકા; ચોદ રૂપિયાની કિમ્મતની અસલી દેશી મહોર. (૨) જેમાં પુતળિયાં પરા-બેલાં હોય એવો હાર. દમણી ચૌરા ચપ.

ધાપિ પુતળિયોદાર પહેરે છે.

પુતળી, ઓં [સં. પુત્તલી] માટી ધાતુ અથવા લાકડાની ઓ જેવી આકૃતિ તે; મૂર્તિ; આવલી. (૨) ઉંચી હોવાને લીધે પાતળી દેખાતી દેખાવડી ઓ; સુંદર ઓ. ઉંઠાંતની પુતળી સી. (૩) કીકીમાં જે સામા માણસની આકૃતિની હાયાકૃતિ પડે છે તે. (૪) મનુષ્યાકૃતિની હાપવાળો સિકકો તે.

પુતળુ, નં માટી ધાતુ અથવા લાકડા વગેરેની જે જન જનાવરની આકૃતિ તે; પ્રતિમા; પ્રાણીની પ્રતિકૃતિ; પ્રાણીના જેવા ધાટની માટી વગેરેની રમકડાંપ બનાવટ તે; મૂર્તિ; આકૃતિ. (૨) ભોટ. પોતાની સમજથી કંઈ કરી શકે નહિ એવું-પરાધીન માણસ; અણસમજી-જડ તે. નામનું; દેખાડવાનું હોય એવું:-રાજ તો પુતળા જેવો છે; બધો તત્ત્વ દિવાન ચલાવે છે.

પુત્ર, પું [સં.] પુરુષ સંતાન; દીકરો; છોકરો; આત્મજ. કહેઠું પુત્રનાં લક્ષણ પા લણામાંથી=શરૂઆતથીજ નીવડ કેવી ની-કળશે તે તો જણાઈ આવે; સુલક્ષણ શરૂઆતથીજ જણાય.

પુત્રવતી, વિં છોકરાવાળી; જેને છોકરો થયેલો હોય તેવી ઓ. (૨) છોકરાંવાળી; છોકરાંની મા.

પુત્રિકા, ઓં [સં.] પુત્રી; છોકરી; દીકરી; આત્મજ.

પુત્રી, ઓં [સં.] પુત્રિકા; છોકરી; દીકરો એકની એક છોકરી, છોકરા જેવીજ ગણાય છે; પુત્ર સમાન છોકરી તે; આત્મજ.

પુત્રીજ, પું [સં.] છોકરીનો છોકરો તે; દોહિત્ર.

પુત્રેષિ, ઓં [સં.] પુત્ર નિમિત્તક યાગ તે; પુત્રની પ્રાપ્તિ માટે કરવાની ધર્મિ તે.

પુત્રેષણ, ઓં [સં.] પુત્ર પ્રાપ્તિની એપણા-

ધર્યા તે; પુત્રકામના.

પુદ્ગલ, વિં સારા આકારનું; શોભિતું; સુંદર.

પુનમ, ઓં શુક્લ પક્ષનો છેલ્લો-પૂર્ણ ચંદ્રમા ઉગે તે દિવસ; પૂર્ણિમા; પુનમ.

પુનમિથું, વિં પુનમે પુનમે અમુક વત અથવા અમુક દેવનાં દર્શન કરવાનો જેણે નિયમ રાખેલો હોય તે; પુનમે અમુક વત અવશ્ય કરનાર; પુનમને માનનાર. (૨) પુનમનું, તેને લગતું.

પુનમિયા, પું જવ જેવા છોડામાં થતા ઘઉં તે; જેમ ચણા પોપટામાં યાય છે તેમ આ ઘઉં પોપટા જેવાં છોડાનાં કોટલામાં યાય છે. એને ખાંડતાં ચોખા ઘઉં બહાર નીકળે છે.

પુનરપિ, અં [સં.] ફરીને; બીજવાર; વળી; ફર.

પુનરાગમન, નં [સં.] ફરી આવવું તે; બીજવાર આવવું; પાછું ફરીને આવવું તે.

પુનરાવૃત્તિ, ઓં [સં.] બીજવારનું આવર્તન તે; ફરીને એના એજ બાબત બીજવાર કરવી-કાઢવી-પ્રસિદ્ધ કરવી તે.

પુનરુક્તિ, ઓં [સં.] એકની એક બાબત ફરીને કહેવી તે; બીજવારનું કથન તે; એનું એજ ફરી ફરીને બોલવું તે.

પુનર્જન્મ, પું [સં.] એકવાર મરી જઈ ફરીને ઉત્પન્ન થવું તે; બીજો અવતાર તે; ફરીને જન્મ લેવો-આવવો તે; બીજો જન્મ. (૨) મરણાંત મુશ્કેલી-ધાતમાંથી થયેલો બચાવ તે:-આ મંદવાડમાંથી ઉઠ્યો તેતો એનો પુનર્જન્મજ થયો. (૩) ફરી ફરીને પ્રાણીઓના જન્મ યાય છે એમ માનવું તે.

પુનર્જીવ, પું બીજો અવતાર; બીજો જન્મ; પુનરુત્પત્તિ; ફરીને પેદા થયેલું તે. (૨) ફરી થનાર.

પુનર્ભૂ, ઓં (સં.) ફરીને પરણેલી ઓ; બીજવાર જેણે ધર કર્યું હોય તે; નાત-રાની ઓ.

પુનર્વસ્તુ, પું [સં.] પાંચ તારાના ઝુમખાનું અનેક સાતમું નક્ષત્ર.

પુનર્વિવાહ, પું [સં.] પુનર્લગ્ન; ફરીને-બીજવાર વિવાહ કરવો તે; નાતફ.

પુનત, વિં [સં.] પવિત્ર; શુદ્ધ. (૨) સાફ; સુંદર.

પુનેમ, ઓં પુનમ; પૂર્ણિમા.

પુનઃ, અં [સં] ફરીને; વળી; બીજવાર.

પુનઃપુનઃ, અં ફરી ફરીને; વારંવાર; આખો દહારી; ધડીધડી. ઉં પુનઃ પુનઃ ઝ્રેમ ધરી ધરીને, વિલોકતાં નેત્ર બરીબરીને.

પુપ્પલી, ઓં નાના છોકરાની ધક્કા; વહલી; પપુલી.

પુપુ, અં એવો અવાજ.

પુમ, ઓં ઝીણા કોમળ તંતુઓ તે, બારીક ફવાડાં તે. (૨) રજકણ જેવા અત્યંત બારીક તંતુઓના છેડા-કકડા તે; ફવાંટી.

પુમકં, નં પુમનો અપટ્ટીમાં રહે એટલો જથો તે; અપટ્ટીએ પકડાય-અપટ્ટીમાં રહે એટલો રનો નાનો ગાભો; રનો લગારેક જેટલો લોચો ર અને રના જેવાં ફવાંનાં નાનો જથો તે. (૨) પાણી ઓસડ કે અત્તરમાં ભિંજવેલો ર કે ફવાંનાં ગાભો, લોચો. નાનું પોતું:-એ તો પુમકું પાણીએ પાય એવો નથી.

પુમાન, પું [સં.] નર; નરજાતિ તે. (૨) પુરુષ; માણસ.

પુર, નં [સં.] નગર; શહેર; પત્તન. (૨) વિં બરેલું. (૩) અં આગળ; અગ્રે. પુરપતિ=રાજા. ઉં પુરપતિ કહે પખા-લીને જે તું શૂળાંએ જળ્ય. ક. દ. ડા. પાટણપુરથી પ્રથમ વસેલું. ઇત્યાદિ.

પુરભો, પું કુરચો; છોકો.

પુરણ, નં પુરવાનું-બરવાનું જે તે; પુરણી.

(૨) ગળી રાટલીનાં બે પડ વચ્ચે બર-વાનો અસાધાદાર ગળ્યો આવો; અણા કે ટુવેરની દાળ ને ખાંડ કે ગોળ ભેળી દધ બનાવેલો આવો:-પુરણપોળી. (૩) વિં પૂર્ણ; બરેલું; બરપુર; કાંઠાકાંઠ.

પુરણપોળી, ઓં ગળી-ગળ્યો આવો બરીને તૈયાર કરેલી બે પડવાળી રાટલી; પોળી.

પુરણી, ઓં પુરવું તે. (૨) વધારો; ઉમે-રણ:-તમે વાતમાં પુરણી કરો. (૩) પુર-વાનું-ખાડા વગેરેમાં બરવાની જે વસ્તુ, માટી-રેતી વગેરે તે:-પુરણી નખાવો. (૪) ઉસ્કેરણી; ચઢવો.

પુરત, ઓં વરક-આનાં માખાપે સાટા પ્રમાણે આપવા ઠરાવ્યું હોય તે પુરું કરી આ-પવું તે. કન્નાનાં માખાપ તરફથી પહેરા-મણી-રીત-નાતના રિવાજ પ્રમાણે જે કંઈ આપવાનું હોય તે; પહેરામણી; રીત; દેણી. (૨) પુરાંત. (અં) આગળ; અગ્રે. પુરતું, વિં જોઈએ તેટલું; પુરું થઈ રહે એ-ટલું; પૂર્ણ.

પુરપાટ, અં સપાટાખંધ; રેલના પાણીના વોહ પ્રમાણે. ઉં હેધારવે હેંસાદસી કરીને જલ્લો મારતા, છુભિતાખિના તરંગ શા, પુરપાટ થોડા આવતા.

પુરપચો, પું એભો; ઉત્તર પૂર્વ બામ તરફનો હિંદુસ્તાનનો રહેવાસી તે.

પુરવણી, ઓં ઉમેરાવું લખાણ વગેરે તે; વધારો; ઉમેરણી; પરિશિષ્ટ. (૨) ઉત્તેજન; ઉસ્કેરણી; ચઢવણી.

પુરવણું, કિં સં પુરાવણું; કોષ પુરે એમ કરવું; કોષની પાસે પુરાવણું.

પુરવાર, વિં સાખીત; સિદ્ધ; નક્કી. (૨) પ્ર-માણ આપીને સિદ્ધ કરેલું.

પુરવારી ઓં સાખીતી; પુરવાર કરી આપવું તે; પ્રમાણથી સિદ્ધ કરી આપવું તે.

પુરવી, ઓં સાંજે ગવાતા રાગનો એક ઢાળ;
ગાવાની છટાનો લહેકો.

પુરવીદાણા, પુંઁ ઇલાયચી જેવા સુગંધિવાળા
એક જાતના તેજનાના દાણા. એ ત્રિદાષ
વજેરેમાં નંખાય છે.

પુરતું, કિં સં [સં. પૂર] પોહું, ખાલી
કે ખાડા જેવું ખોદેલું હોય તેમાં ખીજ
કોષ વરતુ બરવી-નાખવી તે; બરતું; પુરું
અથવા સપાટીએ સરખું કરવું.:-આ
ખાડામાં માટી પુરજો.-દર પુરતું. (૨)
રંગ અથવા રંગિત ચૂર્ણ વજેરેથી ચિત્ર
કે આકાર કરવો-પાડવો તે.:-સાધિયા પુ-
રવા; રંગોળી પુરવી. (૩) વાતું; પવન
બરવો; રાગ નીકળે એમ કરવું; વગા-
ડવું.:-વેણું પુરજો; વાંસળી પુરવી. (૪)
હમેરવું; વધારવું. (૫) ઉચ્કેરવું; ઉત્તેજન
આપવું. (૬) દાટવું; માટીથી ઢાંકી દેવું
કે ઉંકું ધાલવું. (૭) બંધ કરવું; કેદ ક-
રવું. (૮) પુરું કરવું. ૩૦ પ્રં. અન્ન પુ-
રતું=પાળવું; પોષણ કરવું; પુરું કરવું.
રંગ પુરવો=ખીલવવું; શોભાવવું;

પુરશ્વરજી, નં [સં.] અશુક કાર્યની સિદ્ધિને
માટે પંચોપચાર મંત્રનો યોગ કરવો તે;
મંત્રતું પાંચ પ્રકારે સાંઝ આચરણ કરવું
તે.:-આચત્રી પુરશ્વરજી.

પુરસીસ, ઓં [ફા] પુછપરછ; તલાસ.

પુરસ્કૃત, અં [સં.] આગળ કરીને.

પુરસ્કૃત, ઓં [સં] આગેવાની; સરદારી.

પુરંકર, પું [સં.] ઈન્દ્ર; દેવનો રાજા.

પુરંધ્રિ, ઓં [સં.] આધિક ઉચ્ચરના ઓ;
ધરમાં કરતી કારવતી જે ઓ હોય તે.
ઉં પુરંધ્રિનાં હોયે, કુસુમ સરખાં ચિત્ત
કુમળાં. મ. ન. ઢિ.

પુર:સર, અં [સં.] આદિ લષ્ટ; સાથે; પૂર્વ-
ક.:-શુદ્ધિપુર:સર.

પુરા, અં [સં.] પૂર્વે; પહેલાં; આગળ;

અસલનેવારે.

પુરાણ, નં [સં] વેદાર્થને વિસ્તારતું પાંચ
લક્ષણવાળું કથાનક-આખ્યાન તે; ધર્મ
ઇતિહાસ અને વ્યવહારની શુદ્ધી કથાઓનો
સંગ્રહ તે-પુરાણ. પુરાણનાં પાંચ લક્ષણ:-
સર્ગ; પ્રતિસર્ગ, વંશ, મન્વન્તર, અને
વંશાનુચરિત ગણાય છે. (૨) લાંબું
અને કંઠાળો ઉત્પન્ન કરે એવું ટાપલું તે;
વારંવાર જે સંબંધી ચર્ચા થઇ ગયેલી
હોય એવું પિંજણ તે.:-તાંડ પુરાણ ના
કાંઠો. (૩) વિં શ્રુત; પ્રાચીન; આ-
ગલું. પુરાણપુરૂષ.

પુરાણિક, વિં પુરાણતું-પુરાણને લગતું-સં-
બંધી. (૨) પુરાણી.

પુરાણી, પું [સં.] પુરાણની કથાઓ વાંચી
સંભળાવનારો; આગલા વખતનો ઇતિહાસ
અને વ્યવહાર જાણનારો તથા સમજાવનારો.
સુતપુરાણી. આગળ બ્રાહ્મણો નહિ પણ
બાટ લોકો પુરાણીનો ધર્મ કરતા. તે
પછી વૈવંશ્યા. પુરાણીનું કામ કરતા.
વૈવંશ્યાના ચોપડાઓમાં પુરાણને બંધ
એસતી કથાઓ વ્યવહાર અને વંશાવલય
વજેરે લખાતું.

પુરાણું, વિં શ્રુત; આગલું; અસલતું.

પુરાત, ઓં પુરાં; જમા તરફના આંકડા સાથે
મેળવવાને માટે જે આંકડો-રોકડ રહેલો
હોય તે; પુરવાનો-એ બાજુ સરખી કર-
વાનો આંક-રકમ તે; સીલક; વધારો;
ખાટો; શેષ.:-દેશાવરને ચોપડે કંઈ પુરાત
નથી.

પુરાતન, વિં (સં.) અસલતું; શ્રુત; આ-
ગલા વખતનું.

પુરાતું, કિં અં બરાવું; સરખું થવું.

પુરાવો, પું પ્રમાણ; સાખીતી. (૨) સાક્ષી;
જુમાની. (૩) દાખલો; ખાતરી થાય
એવું કથન.

પુરી; કીં (સં.) નગરી; રાજધાનીનું શહેર
(૨) પૂરી.

પુરીષ, નં (સં.) નરક; વિદ્યા; મળ.

પુરૂં, વિં પુરુષ ભરેલું; જેટલાની જરૂર હોય તેટલું; પૂર્ણ; ભરપૂર. કિં પ્રં પુરૂં કરવું ભરણપોષણ કરવું; શુભરાત કરવું; નિભાવવું; જેટલું. હોય તેટલામાં ચલાવવું. ૩૦ પ્રં પુરૂં નહિ પડવું=સતોષ નહિ આપી શકાવો; સમાધાન નહિ થવું; નહિ પહોંચી વળાવું; નહિ પહોંચાવું.

પુરૂષ, પું (સં.) નર; મરદ; માણસ; બાપડો; જેના શરીરમાં પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાનું બળ હોય તે; પુમાન; નર. (૨) ધણી; સ્વામ; વર; બાપડો; માતીડો. ૩૦ પ્રં પુરૂષપુરૂં=પુરૂષની ઉચ્ચાઈ જેટલું; મયોકું. આ કુવામાં બે પુરૂષપુર-બે પુરૂષ પાણી છે.

પુરૂષતા, કીં પુરૂષપણું; પુરૂષત્વ.

પુરૂષત્વ, નં [સં.] પુરૂષપણું; મદદ; શૌચ બળપરાક્રમ.

પુરૂષાત્તમ, નં મદદ; પુરૂષપણું. (૨) બળ; પરાક્રમ

પુરૂષાર્થ, પું [સં.] પુરૂષાવતારનું જે પ્રયોજન તે પુરૂષાર્થ; પુરૂષે સાધવાના જે ચાર મોટા અર્થ તે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ. (૨) પરાક્રમ; બળ; કાર્યક્ષમતા.

પુરૂષાર્થી, વિં [સં.] પુરૂષાર્થવાળો; પુરૂષાર્થ સાધનાર. (૨) પરાક્રમી; પુરૂષને યોગ્ય અર્થ સાધી લેવાના બળ ને હેંચવાળો; પોતાના બળથી કામ કરીને પાર પાડનારો માણસ તે.

પુરૂષાત્તમ, પું [સં.] પુરૂષમાં ઉત્તમ એવો જે તે; વિષ્ણુ

પુરૂષોત્તમભાસ, પું મળભાસ; અધિકભાસ.

પુરૂંપુરૂં, વિં સંપૂર્ણ; કંઈ બાકી ન હોય તેવું; આપું; તમામ; સમળું.

પુરૂંશસ, પું [સં.] યજ્ઞમાં હોમતાં બાકી

રહેલું જે હુતદ્રવ્ય તે; યજ્ઞનો પ્રસાદ; હવિષ; જવનો યજ્ઞમાં હોમવાને બનાવેલો એક પદાર્થ.

પુરોહિત, પું [સં.] ધર્મકર્માદિ કરાવનારો; કુલગૌર; પુરોધા.

પુલક, નં [સં.] રૂંધું; રોમાંચ.

પુલકિત, વિં રૂંધાં ઉભાં થયાં હોય એવું; કંટકિત; રોમાંચિત.

પુલાક, નં ચોખાનું એસામણ; તુચ્છ ધાન્ય.

પુલાવ, પું એક મસાલાદાર ખોરાક;—નાન-પુલાવ.

પુલિન, પું [સં.] પાણીની બહાર નીકળેલો, નદીની રેલથી અનેલો રેતાળ ખેટ; બાકું; ધોવાચેલી રેતીનો કિનારો; પાણી વચ્ચે નીકળેલો કોરી સ્વચ્છ જમીન અથવા કિનારો તે.

પુલિંગ, વિં પુલિંગ; પુરૂષવાચક; નરજાતિનું; નરજાતિ તે.

પુલ્લી, કીં [સં.] ગરગડી.

પુલ્કર, પું [સં.] સાતદીપમતિ એક દીપ.

(૨) નળરાજનો બાઈ. (૩) નં તળાવ.

(૪) શુરં કમળ.

પુલ્કરમૂળ, નં એક વનસ્પતિ જે ફવાના કામમાં આવે છે.

પુલ્કરણી, કીં [સં.] તળાવડી.

પુલ્કળ, વિં [સં.] ધણું; અહુલ; જોઈએ તેથી વધારે.

પુલ્ક, વિં [સં.] પોષાયેલું; ફેણું; જડું; શરીરે ભરેલું.

પુષ્કિ, કીં (સં.) પોષણ; પુષ્ટ થવાય એવું—પોષણ મળવું તે; ભરાવો; વધારો; પુષ્ટતા. (૨) ઉત્તેજન; મદદ; ટેકો; અનુ-મોદન; ઉત્કેરણી. (૩) બળ; જોર.

પુષ્કિરકરક, વિં પુષ્ટિ કરે એવું; પૌષ્ટિક; કૌવતદાર.

પુષ્ટિમાર્ગ, પું (સં.) વિષ્ણુ ધર્મની પર-

પરામાં શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યે ઉપદેશીલો નિર્મુલ્યભક્તિ-ધર્મર પ્રતિ શુદ્ધ પ્રેમભક્તિ રાખવાનો માર્ગ તે. વિષ્ણુ ધર્મની પ્રણાલિકામાં ધણા માર્ગ હોવાને કીધે શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યનો માર્ગ, ‘ પુષ્ટિમાર્ગ ’ ને નામે ઝાળખાયો છે. એમાં પુષ્ટિનો અર્થ યોગ્ય નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની કૃપા એવો કરવામાં આવે છે. પુષ્ટિમાર્ગ એટલે નિર્મુલ્ય ભક્તિ માર્ગ. આ સંપ્રદાય-માર્ગ ઉપર પુષ્ટિ માર્ગીય સિદ્ધાંત અને પુષ્ટિમાર્ગનાં લક્ષણ વગેરે મોટાં નાનાં પુસ્તકો લખાયેલાં છે. વિશેષ જાણવા ઇચ્છનારે તે જોવાં.

પુષ્પ, નં [સં.] ખીજના અંકરનું ફટવું તે; રંગેદ્ભવ; ફળની ઉત્પત્તિ પહેલાં થતો વિકાસ તે. (૨) ફલ; કુસુમ; સુમન.

પુષ્પક, નં [સં.] એક વિમાન.

પુષ્પધન્વા, પું (સં.) કામદેવ.

પુષ્પબાહુ, પું (સં.) કામદેવ; મદન.

પુષ્પવૃષ્ટિ, સ્ત્રી ફલ વરસાવવાં તે; ફલ વધાવો; ફલ વેરવાં-ઉછાળવાં તે.

પુષ્પાંજલિ, સ્ત્રી (સં) ખોખામાં ફલ લઈ હરખ અને માનથી સામા માણસની સામે ઉછાળી નાંખવાં તે; ફલનો અર્ધ આપવો તે; પુષ્પે વધાવવું તે. (૨) માર; માર-મારવો-ઝાપટવું તે કિં ૫૦ પુષ્પાંજલી આપવી=ઠાકવું; મારવું; પીટવું.

પુષ્પિત, વિં (સં.) ડુબેલું; ફલ ડુબી રહેલાં હોય એવું.

પુષ્પિતામા, પું (સં.) વિષમ પદનો એક અક્ષર મેળ છંદ. એના પહેલા ચરણમાં બાર અને બીજામાં તેર અક્ષર આવે છે, પહેલા ચરણમાં ન, ન, ર, ય એ ચાર અક્ષર અને બીજામાં ન, જ, જ, ર અને છેલ્લો શુર આવે છે.

પુષ્પ, નં (સં.) આંધ્રું નક્ષત્ર.

પુસ્તક, નં (સં.) કાગળ કે ખીજ ચીજનાં પાનાની આધેલી ચોપડી; ગ્રંથ; વહી; કિનામ; પોથી.

પુસ્તકશાળા, સ્ત્રી જ્યાં જુદી જુદી જાતનાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ હોય તે સ્થાન; પુસ્તકાલય; કિતાબખાનું.

પુસ્તકાલય, નં [સં.] પુસ્તકશાળા કિતાબખાનું.

પુસ્તી, સ્ત્રી કાગળની કાપલીએનો કચરો; કાપલીઓ. (૨) ભિંતના પાયાની મજ-સુતીનું ચુનાકામ તે; ભિંતની કમ્મરની મજસુતીનું બાંધકામ તે.

પુસ્તો, પું. ગરનાળાની બાજુનું-પાણીનો ધડકો ઝીલે એવું ચુનાગચ્છીનું બાંધકામ; ધાટ; ડકકો; પાજને મજસુતી આપવનું બાંધકામ; હાથણી.

પુર્ણયું, નં ઘાસની નાની જુડી; નાનો હળવો પુજો.

પુળી, સ્ત્રી ઘાસની જુડી; ખડની ભારી.

પુજો, પું ધાસ અથવા અનાજ ખખેરી લીધેલા કરસણના સાંઠા વગેરેની જુડી તે. કિં ૫૦ પુજો મૂકવો=સજાગાવવું; આમ લગાડવી. (૨) અગ્નિ સરકાર કરવો. (૩) મન ઉપરથી ભૂસીનાખ્યુ છે, એમ મણને કાઢી નાંખવું; બળ્યુંટણું કરવું. પુજો ઉઠવો=ખડ્યું; ખેર ગયું એમ મણી મનમાંથી લાગણી કાઢી નાંખવી; જતું કરવું; નામ દેવાનું બંધકરવું.

પુંકરવું, કિં અં ૦ પુંક એવો અવાજ કરવો તે. તુલ્યકારમાં બે ઝાઠ દાખા પુંક એવો અવાજ થાય તેમ પવન ફુંકવો તે; હીસ કરવી; ટુરિયો કરવો.

પુકેસર, નં [સં.] જેમાં પુરૂષ ખીજ હોય એવા ફલમાંના રેસાઓ; ફલના તે રેસા-કેસરા કે જેમાં પુરૂષ ખીજ હોય. વનરખતિ શાસ્ત્ર પ્રમાણે સ્ત્રી પુરૂષ ખીજના

સંયોગ વગર ફળોત્પત્તિ થતી નથી. કેટલાક ઝાડ પુંકેસરનાં નર જાતિનાં ને કેટલાંક સ્ત્રીકેસરનાં જુદાં જુદાં હોય છે. કેટલાંકમાં બેઉ એકજ ટેકાણે હોય છે. પુંકેસરવાળા ફૂલમાંથી મધમાખ પુંકેસરની રજ-પરાગનો કણ તેના શરીરે લગાડી સ્ત્રી કેસરવાળા ફૂલ પર જાય છે ત્યાં સ્ત્રી કેસર પરનો સ્ત્રીકણો પદાર્થ મધમાખીના શરીરપર આવેલા પુંકેસરની રજને પકડી લે છે અને તેથી ફળોત્પત્તિ થાય છે.

પુંખ, પું પોખ. (૨) પોખ; છાપરાનો બે કરાઓની બહાર ઝૂલતો રહેતો ભાગ તે. (૩) તીરની પછાછ ઉપરની બેસણનો પિંછાં લગાડેલો ભાગ.

પુંખડું, નં પોખડું; કુંખણિયું; નાની ડાળી. (૨) પવનનું લહેરિયું; તરંગ.

પુંખણું, નં તીરનો ફળાની ઉલટી બાજુનો પથ ફળાં ભરવવાનો ભાગ તે; તીરનો પિંછાં લગાડેલો ચપટીમાં પકડીને ખેંચવાનો ભાગ તે.

પુંખણું, કિં સં પોખણું. (સં. પ્રોક્ષ) દાણા ફૂલ છાંટવાં, ખેતરમાં અનાજના કણ વેરવા; ચાવળથી દાણાની ચાસમાં ધાર પાડવી તે; વાવવું. મુઠીએ મુઠીએ ખેતરમાં દાણા છાંટવા તે. પુંખણું-પોખણું કહેવાય છે.:-બે વીધા જુવાર પુંખી. (૨) દાણા છાંટી-ઉછાળી વધાવી લેવું; વધાવવું; માન બેર વધાવી આવકાર આપવો. બંગમાં ચોખ્ખ જવાખ આપવો.:-તેમ છતાં પાદ-શાહ અમારા કરુણા ઉપર ચઢી આવશે તો અમે તીરે અને ગોળીઓને ફેલે પુંખી લખશું.

પુંખાણું, વિં પુંખ-પોખવાળું.:-શાહમુગનાં પિંછાંથી પુંખાળા મોટા તીર હવામાં સણસણાટ કરતા છૂટવા મોડ્યા.

પુંગવ, પું. (સં.) ગાયનો નર; ગોધા; આ-

ખલો. (૨) શબ્દને છેકે આવતાં ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ-આગેવાન. મુનિપુંગવ; ગજપુંગવ, વગેરે.

પુંગીફળ, નં (સં.) સોપારી; ફાફળ.

પુંછ, નં પુંહું

પુંછડું, નં પુંહું. ઉં પુંછડું કંપાથી લાગયું, મારા કુંવર કોડીલા.

પુંછડિયું, વિં પુંછડાવાળું; જેના પાછલા ભાગમાં પુંછડું હોય એવું.:-પુંછડિયો તારો.

(૨) પુંછડાવાળું-વાંદરાજેવું-મોંદવું; અટક્યાળું.

પુંછડી, સ્ત્રીં નાનું પુંછડું. કહેં કુતરાની પુંછડી બોંપમાં ધાલી રાખે તોય એવીને એવી. અર્થાત્ વાંકી ને વાંકીજ. જે જેનો જેવો સ્વભાવ કે સ્વરૂપ બંધાઈ ગયાં તે કોટિ ઉપાયે ફેર નહિ.

પુંછડું, નં (સં. પુચ્છ) ઉડનારાં, તરનારાં, અને ચાર પગ કે પેટે ચાલનારાં પ્રાણીઓની પુંડનો અવયવ; પુચ્છ; પુંછડી. (૨) પાછળ વળગ્યું ને વળગ્યું રહે એવું અણગમતું માણસ; હેરાન કરનારું માણસ; લફરું; પીડા સમ લાગે એવું તે; પાપ. (૩) પાછલો ભાગ; છેડો; અંત. (૪) અપહાર; ગુદા; પુંદાર. (૫) ઇલકાખ; પહવી વગેરે (તિરસ્કારમાં) કિં પ્રં પુંહું પછાડવું= ગુરસાના બખાળા કરવા. પુંછડામાં પેસવું= ખુસામત કરીને કોષને વળગતા જવું; શરણે જવું; ધુસતા જવું. પુંછડું છુટી જવું=ડરી ગભરાઈ જવું. (૨) ઝાડા થઈ જવા. પુંછડું પકડવું=હાંધરવી; એકાદી વાતને વળગી રહેવું; આગ્રહ ધરવો. પુંછડું ફાટવું=મીઠા લાગવી; ડરી જવાવું; ભય લાગવો. પુંછડું બળવું=રીસ ચઢવી; ખોડું લાગવું; પોતાને લાગતું વળગતું હોય એવું સાંભળવાથી અપ્રિય લાગવું.

પુંછણું, કિં સં બોણું; લખણું.

પુ'જ, પું (સં.) ઢગલો; રાશિ.

પુ'જણી, સીં બિંડી અથવા સુતરની મુલા-
યમ સાવરણી; પુંજણી.

પુ'જી, સીં દોલત; ધન; પૈસા; ગર્થ.

પુ'જી, પું ધર વજેરેમીના કચેરા ને કરતર
વજેરે તે; વાસીદું.

પુ'ઠ, અં પાછલી બાજુ તે; પીઠ; વાંસી.

(૨) ઠેડા; પીછો. ઉં તોય પુંઠ ન મૂઠીરે
ત્યારે જાઓ સાચું છે. દ્યારામ.

પુ'ઠરખું, વિં એકનિષ્ઠ પાછળ પશુ પો-
તાના માનેલા માણસનું રક્ષણ-ઉપરાણું
લે અને બીજાના આણેપોતું વારણ કરે
એવું; અકિતમાન. (૨) પુંઠના કપડાને
ધસારો લાગે નહિ તે માટે કચ્છર નીચે
લટકતો રહે એમ બાંધવાનો આમડા કે
ત્રાપડાનો કકડો તે; પુંઠિયું.

પુ'ઠળ, અં પાછળ; પછવાડે; પરાક્ષે; મોંએ
નહિ એમ. ઉં લોક પુંઠળ બોલેરે, હું
તો મોટે કહું છું; વહુવાર માણસરે, ડાલાં
બહુ ઘાસોમાં. ડયા.

પુ'ઠાં, નં દાળમાં રહેલાં છોડાં-ફાતરાં તે;
કટાળનાં છોડાં. (૨) પુંઠું; ચોપડી-પોથી
વજેરેનું, પાનાંનું રક્ષણ થાય તેમ તેને
વિંદાળેલું તેની ઉપર બાંધેલું જાડું કાગળ
કે આમડા વજેરેનું પડ-ઢાંકણ તે; જાડું
બોર્ડ-પાર્ટિયું વજેરે તે.

પુ'ઠિયાં, નં (પુંઠિયું) જેમાં આરા ધાલવામાં
આવે છે તે પેડાની સાંધના બાગો.

(૨) જેના બળ ઉપર ઉભા રહેવાય
તે સાંધાના અવયવો. કિં પ્રં પુંઠિયાં
ફાટવાં=ડર લાગવો; બીલું; અચળીત થવું;
જેરથી ઉભા નહિ રહેવાવું. સાહેબ પાસે
જતાં સોનાં પુંઠિયાં ફાટે છે.

પું'ઠું, નં કટાળ વજેરેનું જાડું. છોતરું.

(૨) ચોપડીનાં પાનાંનું રક્ષણ થાય તેવું
તેની ઉપરનું જાડા કાગળ, કપડાં કે આ-

મડાનું ઢાંકણ. (૩) પાયાનું-મળનું બંધા-
રણ તે; કાયમની-ઝટ ઘટે નહિ એવી
પુષ્ટિ મળવી તે; શરીરની મજબુતી-મ-
રાવો થવો-બંધારણ બંધાવું તે. ક-ઉછરતા
શુવાનોને વસાણું ને પાક ખવરાવ્યા હોય
તો પુઠું બંધાય.

પુ'ઠ, અં પાછળ; પછવાડે. કિં પ્રં પુ'ઠે
પડવું=ખતે પડવું; બોદણી બોધા કરવી;
છિદ્ર શોધ્યા કરવું. ચીદવવું; વિતાડવું;
પજવવું. પીછો લેવો; જપતો રાખ્યા ક-
રવો; છુપી તલાસ રાખવી પાછળ પાછળ
ફરવું. ઉં કાનુડો મારી પુંઠે પડ્યેરે.
પુંઠે લાગવું=કામ કાઢી લેવાને લાગ્યા ને
લાગ્યા રહેવું; વારંવાર આગ્રહ ને આજીજી
કર્તા કરવી.

પુ'ઠેવાળ, વિં છેલ્લું-પાછલી વયમાં થયેલું
છેલ્લું છોકરું તે; પાછળથી થયેલું; પુંઠનું;
છવટનું તે. -મે પુ'ઠેવાળ છોકરાં વધારે
વહાલાં છે.

પુ'ઠરીક, નં [સં.] ધોળું કમળ પુ'ઠરી-
કાક્ષ=કમળ જેવી આબોવાળું. (૨) કાદ-
બરી કયાનો ઉપનાયક.

પુ'ઠ, નં [સં.] નિલક; ટીલું; ત્રિપુ'ઠ.

પુ'ધિશું, નં દાડિયું ધોતર; નાનું-મે સાંધાનું
પંચિયું. (૨) એસણીએ બાંધવાનો આમ-
ડાનો કકડો.

પુ'નામ, પું [સં.] એક જાતનું ઝાડ; નામ-
કેસરનું ઝાડ. (૨) મોટો હાથી.

પુ'પરો, પું છોકરા; દીકરા; પુત્ર.

પુ'ખડું, નં પુખડું; ફનો નાનો ગાબો. (૨)
નાજીક-નાનું ગાબલું તે. પુંબડા જેવડું=
નાનું ને સુકામળ એવું; જેના ઉપર વજન
મૂઠી સકાય નહિ એવું.

પુ'ખડી, સીં ખેતરમાં છોડને વળગી રહેલું ફ.

પુ'લિંગ, વિં [સં.] નરજાતિનું; પુરુષ જા-
તિનું.

પુંવા, પું પૌવા; કાગેરને પલાળી શેકી તથા ખાડીને બનાવેલા ચોખા-ચપટા ખમરા.

પુંચલી, સ્ત્રીં પુરુષોમાં ફરનારી-અનીતિવાળી સ્ત્રી; વેસ્ત્રા.

પુંસવન, નં [સં.] પહેલીવાર ગર્ભ ધારણ કરનારી સ્ત્રીને છોકરું ફરકતાં-છોકરું પુત્ર રૂપે જન્મે તે માટે કરવાનો પહેલો સંસ્કાર; પુત્ર મંતાન કરવાનો સંસ્કાર.

પુંસ્તવ નં [સં.] પુરુષપણ; પુરુષત્વ.

પૂકરવું, કિં અં પૂકું એવો અવાજ કાઢવો. (૨) સુતરવું; બૂકરવું.

પૂછવું, શું પૂછવું.

પૂજ, નં મીડું; સન્ધ્ય. (૨) પુંજ; અતુસ્વાર; ખિંદ.

પૂજક, વિં [સં.] પૂજ કરનારો; પૂજારી; અર્ચનકાર.

પૂજન, નં [સં.] પૂજ; સેવા; ચાકરી, ખરદાસ; અર્ચન.

પૂજનીય, વિં [સં.] પૂજ કરવા જોગ; પૂજવા જેવું; માન્ય; સેવા-અર્ચન કરવા યોગ્ય.

પૂજવું, કિં સં પૂજ કરવી; દેવ-શુર, વજેરની સેવા કરવી; દેવાદિની મૂર્તિઓને નવરાવી ચંદન ચઢાવી ધૂપ-દીપ કરી રત્નતિપાઠ બણવા તે. (૨) બજવું, અર્ચવું; આદરાતિથ્ય કરવું; માનપાન આપી સેવા કરવી.

પૂજા, સ્ત્રીં [સં.] પૂજન; પૂજવું તે; દેવાદિકને પ્રસન્ન કરવા તેમને ચંદન પુષ્પ વજેર ચઢાવી આરાધવા તે; સેવા; આરાધના; અર્ચન. કિં પ્રં પૂજ કરવી=સેવા કરવી. (૨) મારવું; ઠોકવું; કુંદીપાક આપવો. પૂજ લેવી=આતિથ્ય સ્વીકારવું. પૂજપાત્રી=સેવા; સંધ્યાવંદન દેવ રત્નતિ પાઠ વજેર નિત્યકર્મ તે.

પૂજપા, પું દેવને ચઢાવવાનાં-પૂજનાં દ્રવ્યો તે; ચંદન પુષ્પ, ધૂપ વજેર.

પૂજારી, પું પૂજ કરનારો; પૂજક; દેવાદિકની સેવા કરનારો માણસ.

પૂજિત, વિં [સં.] પૂજેલું.

પૂજ્ય, વિં [સં.] પૂજવા યોગ્ય; પૂજનીય. (૨) વડીલ; મોટું; માન્ય.

પૂત, વિં [સં.] શુદ્ધ; પવિત્ર. (૨) પું પુત્ર; છોકરો.

પૂપ, નં ઘોળું ખગરું લોહી; વિકૃત લોહી; પડ; પાચ.

પૂર, વિં બરેલું; ટાંકાટાંક; સંપૂર્ણ. (૨) જોધજો તેટલું; પુરં થાય એટલું; તર; ખસ-પેટ-પર. (૨) નં [સં.] રેલ; પાણીનો ઉછાળો ને વોહ તે. (૩) દુધારો; જયો. અમુક પ્રમાણ જેટલું; અમુક શુભારે હોય તે-ટલું;-રતિપૂર; એક મંથપૂર લખાણ.

પૂરણ, વિં [સં. પૂર્ણ] પુરં; બરેલું. (૨) ખસ; થયું-બહુ છે એમ. (૩) નં ગળા શેટલીમાં બરવાનો દાળ ને ઝોળનો બનાવેલો માવો. વેદમીમાં બરવાને બનાવેલી ગળા લચકા દાળ.

પૂરત, સ્ત્રીં પદલું; પહેરામણી; કન્યાને તેના પિતા તરફથી અપાતી રીત.

પૂરવું, કિં અં બરવું; પોષવું. (૨) હમે-રવું; વધારવું. ઉં સુંદરી કે સર પંચમ પૂરી, રસ ભરી રાગ મિલાવે. ગીતજોવિંદ. (૩) ભરી આપવું; બહો આપવું.

પૂરિત, વિં [સં.] બરેલું; પૂર;-જળપૂરિત ઘટા=પાણી ભરેલો ઘડો. (૨) સંતુષ્ટ.

પૂરી, સ્ત્રીં પડ વજેરની તળેલી શેટલી-બાખરી કે તેના જેવી વણેલી ઝોળ બનાવટ; પૂરિકા.

પૂરં, વિં પુરં; આણું; સમણું. (૨) સમામ; સંપૂર્ણ; અધેતિ-અધ.

પૂર્ણ, વિં [સં.] સઠળ; પુરં; ભરપૂર; આણું. પૂર્ણચંદ્ર, પું [સં.] સોળે ઠળાએ પ્રકાશતો

પુનમનો ચંદ્ર તે. ચંદ્રનું આપું બિંબ દેખાવું તે.

પૂર્ણાચાર્ય, નં ૫૨૬૬; જેમાં માયાનું નામ ન હોય એવું નિર્વિકાર નિરંજન રવરૂપ તે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં ૫૨૬; પૂર્ણાચાર્ય.

પૂર્ણાચાર્ય, પું [સં.] સંપૂર્ણ આનંદમય હોવું તે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં ૫૨૬; હોમાદિકની સમાપ્તિ; યજ્ઞાદિક-માં છેલ્લા બલિદાનનો સમય અને દિવસ તે.

પૂર્ણાચાર્ય, પું [સં.] પુરો-આપો આંકડો અથવા રકમ તે; જેના બાગ પડેલા ન હોય એવો આંકડો તે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં ૫૨૬; શુકલ પક્ષની પૂર્ણ-ચંદ્રવાણી તિથિ તે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં [સં.] ઉપમાનાં ચારે અંગ ઉપમાન, ઉપમેય, સાધારણ ધર્મ અને ઉપમાવાચક શબ્દ હોય તે-પૂર્ણાચાર્ય. જેમકે-પદ્માના જેવી છે લાલ, મુગધા ! તારી હથેળિયો. જેમાં આ ચારમાંનું એકાદ અંગ ન હોય તે હુમોપમા કહેવાય છે અને તેના વળી બીજા બેદ છે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં [સં.] ઉદ્દેશ્ય; ખૂટતું-અપૂર્ણ-અધિક હોય તે પૂરું કરવું તે; વધારો:-પાદપૂર્ણ.

પૂર્ણાચાર્ય, [સં.] સૂચેદ્યની બાજુ; ઉચ્ચ.

(૨) આગલું; અસલનું.

પૂર્ણાચાર્ય, અં સાચો:-માનપૂર્ણ.

પૂર્ણાચાર્ય, વિં પહેલાં જન્મેલું; અગ્રજ; મોડું.

પૂર્ણાચાર્ય, પું પહેલાં યદ્ય મયેલા પિતામહ

વગેરે પિતરા; આપદાદા; વડવાઓ.

પૂર્ણાચાર્ય, પું [સં.] વર્તમાન જન્મની

પહેલાંની જન્મ તે; આગલો અવતાર. ઉં

મારાં પૂર્વજન્મનાં પાપ, આવી મળિયારે.

પૂર્ણાચાર્ય, નં પૂર્વજેના પરિતોષ માટે યતી

ક્રિયા અને ક્ષણભોજન વગેરે તે; ક્ષણભોજ

-તર વર્ણના ભોજ કાર્તિક મહીનામાં

વડવાઓ નિમિત્તે ક્ષણભોજન કરે છે તે.

પૂર્ણાચાર્ય, વિં [સં.] આગળ આપેલું.

પૂર્ણાચાર્ય, નં આગલું બારણું. (૨) પૂર્વ તરફનું બારણું.

પૂર્ણાચાર્ય, વિં (અં) પૂર્વથી પશ્ચિમ લગીનું; પૂર્વ પશ્ચિમ સુધી સળંગ.

પૂર્ણાચાર્ય, પું [સં.] ઉત્તર આપવા માટે વાદીએજ પ્રથમ વિરદ-સામા મતની વસ્તુની રજુઆત કરવી તે; પ્રશ્ન કરવા જેવી વસ્તુ પ્રથમ આગળ ધરવી તે. સિ-દ્ધાંત વિરદ કોટિ તે; શાસ્ત્રીય પ્રશ્ન. (૨) શુકલપક્ષ; અજવાળિયું.

પૂર્ણાચાર્ય, પું [સં.] મગળાચરણનું ગાયન તે; નાટક વગેરે પ્રયોગ કરતા પહેલાં સભાને ખુશ કરવા અને વિદ્વાદની શાંતિ થવા માટે શરૂઆતનું ગાયન કરવામાં આવે છે તે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં પહેલી રાત; આગલી રાત.

પૂર્ણાચાર્ય, અં પહેલાંની આદ્ય; આગળની પેઠે.

પૂર્ણાચાર્ય, વિં આગલી પાછલી બન્ને વસ્તુઓ વચ્ચે બરાબર જમાવટ રહેતી હોય તેમ; યથાનુક્રમ; ક્રમાનુસાર; આગળ પાછળના સંબંધસર. (૨) ચઢકતર બરાબર અનુક્ર-મમાં રહેતું હોય તેમ.

પૂર્ણાચાર્ય, અં અગિયારનું નક્ષત્ર.

પૂર્ણાચાર્ય, નં પચ્ચીસમું નક્ષત્ર.

પૂર્ણાચાર્ય, વિં પૂર્વ તરફના મોઢાનું; જેનું દાર પૂર્વ તરફનું હોય એવું.

પૂર્ણાચાર્ય, નં આગલું અરધ તે; પૂર્વ દિશા તરફનું અર્ધધિયું તે.

પૂર્ણાચાર્ય, અં [સં.] આગલી અવસ્થા તે; પૂર્વસ્થિતિ; પહેલાંની હાલત-વય તે.

પૂર્ણાચાર્ય, પું [સં.] આગલો-પહેલાંનો આ-શ્રમ તે; પહેલી અવસ્થાની સ્થિતિ તે. આગલો વખત.

પૂર્વાષાઢા, ઓં [સં.] વીરુમ્ નક્ષત્ર.

પૂર્વા, ઓં એક રાગિણી.

પૂર્વાદાષ્ટા, પું એક જાતનું વસાણું; મોટી એકઠી અથવા તેના દાણા. આ એકઠીને ઢેકણે વપરાય છે.

પૂર્વે, અં આગળ; અગાઉ; અસલવારે; અસલના વખતમાં. (૨) જે બાજુએ સૂર્ય ઉગે છે તે દીશાએ. (૩) આગળ કશું તેમ.

પૂર્વેક્તિ, વિં [સં.] પહેલાં કહેલું; અગાઉ કહેલું-બોલાયેલું.

પૂર્વોત્તર, વિં [સં.] પૂર્વથી ઉત્તર લગીનું; આગલું પાછલું; પૂર્વાપર. (૨) પૂર્વ અને ઉત્તર તરફ-એટલે ધ્યાન તરફ.

પૂલ, પું નદીનાળાં વગેરે ઉપર ધબને જવાને માટે બાંધેલી પાલ-પાલખ તે; બે કિનારા વચ્ચે લાકડાં કે સોદાના બાલ નાંખી બાંધેલો રસ્તો; હોડીઓ દોરડાં વગેરેથી જવાયઅવાય એમ બનાવેલો માર્ગ તે; સેતુ; પાલ:-નર્મદાનો પૂલ બહુ મજબુત બાંધણીએ બાંધેલો છે.

પૂચ્છક, વિં [સં.] પૂછનાર; પ્રશ્ન કરનાર. (૨) જિગ્ઞાસુ; જાણવા માગનાર. (૩) શોધક; ખણખોદિયું; તપાસ કરનાર પૂછનાર.

પૂચ્છા, ઓં જિગ્ઞાસા; જાણવાની ઇચ્છા તે; પ્રશ્ન; સવાલ કરવો તે; પૂછવું તે.

પૃથક, અં (સં.) જુદું; અલગ એમ; જુદું હોય તેમ; અલગ.

પૃથક્કરણ, નં (સં.) જુદું જુદું કરી નાખવું તે; જુદું કરવું તે; કોઈ વસ્તુનાં તત્ત્વોને જુદાં કરવાં તે.

પૃથક્કરિયા, ઓં તત્ત્વો-શબ્દો વગેરે જુદા પાડવાનું કામ તે; અલગ કરવાનું જે કાર્ય તે; પ્રથક્કરણ તે.

પૃથા, પું (ઓં) રિવાજ; રીત; રવેયો; સંપ્રદાય; ધારો; નિયમ.

પૃથિવી, ઓં (સં.) પૃથ્વી; જમ; ધરા; મહી. (૨) ભોંય; જમીન.

પૃથુ, વિં (સં.) પહોળું; સ્થૂલ; વિશાળ; મોટું; વિસ્તીર્ણ.

પૃથ્વી, ઓં (સં.) જેની ઉપર આપણે વસીએ છીએ તે જમીનનો એક મોટો ગોળો; ધરા; મહી; જમ. (૨) જમીન; ભોંય; માટી અને પથ્થર વગેરેનો બનેલો મોટો જન પદાર્થ. (૩) પાંચ મહા તત્ત્વમાંનું એક તત્ત્વ. (૪) ખેતર. (૫) અંકુર. (૬) જેની પર રિયતિ કરાય એવો પદાર્થ. ૩૦ પ્રં પૃથ્વી રસાતલમાં જાય એવું=અત્યંત ધુરં; ન સહેવાય, મહા પાપ રૂપ ગણાય એવું. પૃથ્વી સારી છે કે સોને ચાલવા દે છે=પૃથ્વી બહુ ક્ષમાવાળી છે. વિશેષ-પૃથ્વી એ સૂર્યમાળામાંની ત્રીજી ગ્રહ છે. તેને ચંદ્ર ઉપગ્રહ છે અને તેની સાથે તે બીજા ગ્રહોની માફક સૂર્યની આસપાસ ફરે છે. પૃથ્વી સહેજ બેઠી ગોળ છે. એનો વ્યાસ આઠ હજાર માઇલ છે. ૩૬૫ દિવસમાં તે સૂર્યની આસપાસ ફરે છે. પૃથ્વી ઉપર પોણા છ કરોડ ચોરસ માઇલ કોરી જમીન છે અને બાકીના ત્રણ ભાગ જેટલું પાણી=સમુદ્ર છે. હાલના શોધકો અને ગણતરીબાજો કહે છે કે પૃથ્વી નવ કરોડ વર્ષ ઉપર અસ્તિત્વમાં આવી હશે. પૃથ્વીના અંદરના ભાગમાં અત્યંત ગરમી છે. શરૂઆતમાં પૃથ્વી વરાળમય હતી એમ પણ કહેવાય છે. આપણા પીરાણિકમતે પૃથ્વી જળમાંથી ઉત્પન્ન થઈ હતી અને ભગવાને વરાહ રૂપ લઈ એક દેવને મારી તારી હતી. પૃથુરાજના નામ ઉપરથી પૃથ્વી નામ પડેલું છે.

પૃથ્વીનાથ, પું રાજા; વપતિ; ભૂપતિ.

પૃથ્વીપાતિ, પું. રાજ; ભૂપાળ.

પૃષ્ઠ, વિ. (સં.) પૃષ્ઠેશ્વર; વિચારેશ્વર.

પૃષ્ઠ, વિ. પાછલું. (૨) ના. પાછલો ભાગ; વાંસો; પીઠ; પાછલી બાજુ. (૩) ઉપલી એક સરખી સપાટી તે; પાતું; પત્ર.

પૃષ્ઠનકિલ્લર, ન. (અં.) દુઃખને દૂર કરનારી એક દવા; પીડાહારક ઔષધ. ચુંક દુખાવો વગેરે મટાડે (દુખાવાને દૂર કરે) એવી દવાનું નામ છે.

પૃથ્વ્ય, ન. (સં. પ્રેક્ષણ) જોવું તે.

પૃથ્વ્ય, ન. જોવાનું; દેખાવ.

પૃથ્વ્ય, કિં. સ. (સં. પ્રેક્ષ) જોવું; ધારીને જોવું; નિહાળવું.

પૃથ્વ્યાભોર, વિ. કૃતવાખોર; દ્વિતરી.

પૃથ્વ્યર, પું. (કા) માથુસ માટે ઈશ્વરનો સંદેશી લક્ષ આપનાર-દેવદૂત. ભોક્તે ઈશ્વરનું જ્ઞાન આપનાર મોટો ઉપદેશક; મોટો ધર્મચાર્ય:-મહામહ પૃથ્વ્યર. (૨) અવતારી પુરુષ.

પૃથ્વ્ય, પું. (કા.) સંદેશી; કહેણ; કહાવી મોકલેલું કથન; ખબર. ઉ. આગળ આવે છે મારી કૃષ્ણાનો મારો, ત્યાં પૃથ્વ્ય પોત્યાવો, હોજી. જી. યુ.

પૃથ્વ્ય, પું. (કા.) ઠાવ; તાલ; યોગ્ય પ્રસંગ. (૨) છુપી યુક્તિ; કંદો; છટકું; છળ; પ્રપંચ. (૩) ફેર; આંટા ચઢાવાય એવી ખીલી; રફ. (૪) આંખો; આંટા. (૫) કળા; કરામત. કિં. પ્ર. પૃથ્વ્ય રચવો= છટકું મારવું; યુક્તિ લગાવવી. પૃથ્વ્ય દેવો; આંટા ચઢાવો; ખીલી બિડાવવી. પૃથ્વ્ય કરવા=પતંગની દોરીઓ વચ્ચે આંટા નાંખવા; પૃથ્વ્ય લાકડાવા=એક ખીજાની પતંગ ઉપર આંટી નાંખવાની રમત કરવી (પતંગની) પકડ; ભીડો; ચપેટી. પૃથ્વ્યમાં આવવું=સકંચામાં-ઠાવમાં આવવું. પૃથ્વ્ય

છાડવા=આંટી કાઢી નાંખવી. પૃથ્વ્યદેવો= આંખો-વળદેવો.

પૃથ્વ્યહાર, વિ. આંટાવાળું; અં. ઉતર ખો-ભણે વાળું. (૨) જોવું) ૨ જીવંતીહાર; ઠાવ ખેલી જાણે એવું; પૃથ્વી.

પૃથ્વી, વિ. ઠાવપૃથ્વ્ય જાણનાર; જીવંતીજ્ઞાન.

પૃથ્વીટો, બી. આંખો.

પૃથ્વ્ય, બી. કાંઈ; આંખોની રામ.

પૃથ્વ્ય, બી. [કા.] જીવંતી; ખાસકું; મોજડી. પૃથ્વ્યર.

પૃથ્વ્ય, ન. શરીરની વચ્ચે મોં તરફનો કોથળો કે થેલા જેવો ભાગ-અવયવ તે; છાતી અને પેટ વચ્ચેનો ભાગ; ઉદર. (૨) જોમાં ખોરાક જાય છે તે આમડાની-શરીરની અંદરની થેલી; આંજરી; જાંઘર; અખાશ્ય. (૩) પેટની નીચેના તે બી અવયવ, કે જોમાં ગળે રહી મોટા થાય છે; ગભાશ્ય. (૪) મન; અંતર:-પેટની વાત. (૫) સંતાન; છોકરો:-પેટનાં પેટ=છોકરાનાં છોકરાં. (૬) ગુજરાત-આજીવિકા:- પેટ કરાવે વેડ, પેટ વાળાં વગાડે. (૭) કાંડો; ફરત:-એ પેટ આવે એટલે સાકરનો ચિરો ખાવો. (૮) એકસંખીનું કુટુંબ; જોત્ર ધર તે. (૯) કોષ યીજ કે કાટ તે. (૧૦) કોષ યીજ-કાટ વગેરેનો-આગળ વધેલો પોકળ ભાગ તે; પેટ. કિં. પ્ર. પેટ આવવું=કાંડો થવો. પેટ ચડવું=માથા પેટ કુમાવું; પેટમાં વાસુનો ભરાવો થવો. (૨) છુપી વાત છુપી નહિ રાખી શકાવી; નહિ જીરવાવું; કોને કહું ને ફરાગત માર્ગ એમ થવું. પેટ ફૂલવું=મનમાં સંતાપ થવો; મન ફૂલાવું:-ફૂળે પેટ ને ફૂટે માથું. પેટ વધવું=રમૂલ થવું. મળે રહીને વધવો. પેટ સાંસે મોટવું=આપ્યા થઈજવું. પેટ ફૂલવું=પેટ વધવું. પેટ બળવું=અંતર બળવું અથવા

દાઝવું તે. પેટ બાળવું=ખાવા પીવામાં ખૂબ કરકસર કરવી. પેટમાં બાળવું=દિલ-સોજી રાખવી. પેટને બાકું આપવું=જીવન નિભાવવા માટે ખાવું; ભોજન કરવું. પેટ ખોલીને વાત કરવી=પ્રુલ્કે મને વાત કરવી; કશુંએ નહિ છુપાવતાં જેમ કહેવાતું હોય તેમ કહેવું તે. પેટ ટાકું થવું=સંતોષ મળવો. નિરાંત થવી. પેટમાં પેસવું=પ્રુથામત કરી સામાના આત્મ બની જવું. મોડું પેટ રાખવું=કેદાર દિલ રાખવું; યુના દોષ માફ કરવા. પેટ ભરવું=આજીવિકા ચલાવવી. પાપે પેટ ભરવું=ખોટાં કામ કર્યાં કરવાં. પેટ તણાવું=ધરાઈને ખાવું; સંતોષે ખાવું. પેટ પોષવું=પોતાનું એકલાનું કરવું. પેટ ગળે અડવું=અકરાંતિયાં થઈ ખાવું; ધરાઈ જવાવું. પેટ આપવું=મન આપવું; ખાનગી વાત ચીત કહેવા, ખરા હેતુ-મુદ્દા હોય તે જણાવી દેવો. પેટ છુટીજવું=ઝાડો થઈ જવો. પેટ જીદાં થવાં=બેઠ પડવો. પેટ ફાખીને રહેવું=મન મારીને રહેવું. પેટ પહાણુ પડવો=ખરાબ-પરાક્રમ હોય છોકરાં થવાં; છોકરી જન્મવી. ઉં શે પહાણુ પડ્યો નહિ પેટરે, ધિક પુત્રની એ વાતો. પેટ પર છરી ચૂકવી=આજીવિકા તોડવી. પેટ પાકવું=અંતરનું માણસ ફેટવું; પોતાનો માણસ બગાડવો. આત્મજન જ પોતાનું જીવું કરે તે. પેટ પાણી નહિ પહવા દેવું=નહિ જપવા દેવું; અકસ્માણુ કર્યાં કરવું. પેટ પેટલાદ જવું=જૂખને લીધે અકળાઈ જવું. પેટ ફાડવું=ભરમ ભાગવો; છુપી વાત કહી દેવી. પેટની પૂજા કરવી=ખાવું, જમવું. પેટમાં આત્મ લાગવી=અંતર બળવું. જીખ્યા થવું. સંતાપ થવો. પેટમાં તેલ રેડાવું=ત્રાસકો પડવો; ચિંતા થવી. પેટમાં પેસી નીક-

ળવું=મન જાણવું, પેટમાં રાખવું. પેટમાં ઉતારવું=ગળી જવું. ધ્યાનમાં લેવું. કહે-પેટની વેદ=આજીવિકાને માટે પ્રવૃત્તિ કરવી એમ. પેટ ચોળીને શુદ્ધ=મને દુઃખ ઉત્પન્ન કરવું. પેટ અવતાર લેવા જેવું=પવિત્ર બહુ જ ભણું. પેટ ધરાણે ચૂકવું=ખાવાનીએ દરકાર રાખ્યા વગર, ખાવાને માટે રાખેલું હોય તેજી લેવી નાખવું. પેટ બળેલું=અંતરે દાઝેલું=મનથી જેને સંતાપ થયેલો હોય એવું-જેની આંતરડી દાઝેલી હોય એવું-જૂખનું.:- પેટનો બળ્યો ગામ બાળે. સાંકડા પેટનું=આજીવિકા; જેના પેટમાં કંઈ સમાય નહિ એવું; અનુદાર; કંજુસ; બખીલ. પેટમાં તેલ રેડાવું=જાળ પડવી; ચરેડો પડવો. પેટમાં દાંત=અંતરમાં વેર. પેટમાં પગ હોવા=ઉપરથી દેખાય નહિ પણ હરામી-જુઝ્યું હોય એવું; પેટમાં પાળી=મનમાં વેર હોવું તે. પેટ પાટા બાંધવા=જૂખ્યા રહેવું; જૂખ વેઠવી. ઠંડે પેટ=વગર સંતાપે, નિશ્ચિંતપણે. પેટમાં પાળી મારવી=પોતાને હાથે પોતાનું બગાડવું. પેટ ફાટે ત્યાં પાટો ક્યાં? =પોતાના માણસો ફૂટેલા હોય ત્યાં શું ઝુમ રહે. પેટમાં ન મળે પળી પાણી ને નામ મેરા દરિયાવખાન=શારીરિક બળ-જેર હોય નહિ ને નામ જોયું હોય તો મોડું, એવા અર્થમાં વપરાય છે. પેટવરામાંથી પુણ્યવરો=ખાવાના ભેજું થોડું પુણ્યનું પણ કાઢવું, કારણ તેમ કરતાં કંઈ જણાતું નથી.

પેટપુર, વિનં પેટ ભરાય તેટલું; પેટને પૂરં થાય એટલું. (૨) સંતોષ થાય એટલું; પૂરં થાય તેટલું.:-પેટપુર પમાર તો આપવો જોઈએ.

પેટબેસણું, નં વારંવાર ઝાડો થયા કરવો તે; ઝાડો.

પેટભર, વિં પેટ ભરી જાણનારું; એકલપેટું; ખાવાની કે રણવાનીજ કાળજવાળું- ખીજી દરકાર, કાળજી કે શુશ્રૂણુને નહિ સમજે એવું; કમઅકલ.

પેટવરો, પું. ખોરાકી ખરચ; ખાવા પીવામાં થતો વ્યય તે. કહેવું પેટવરા બેગો પુણ્ય વરો=ખરગત ખરચ બેગુ થોડું પુણ્યદાન પણ કરવું એમ.

પેટવણું, કિં. સં. સળગાવણું; લગાડવું; ચેતવણું. (૨) ભડકો થાય એમ સળગાવણું; અગ્નિ લગાડવો:-દીવો પેટવવો.

પેટણું, કિં. અં. સળગવું; લાગવું. (૨) ભડકો થવો; જવાળાએ બળવું.

પેટારો, પું. પટારો; મોટી પેટી.

પેટિયું, વિં. પેટને સાટે મજૂરી કરનારું; માત્ર ખોરાક પુરતાજ લવાજમે કામ કરનારું:-પેટિયા નોકર. (૨) પેટનું પૂરું થાય એટલું જ તે; પેટ ભરવા જેટલુંજ મળતર તે; રીજ; પેટનું ખરચ.

પેટી, સ્ત્રી. ધાતુ કે લાકડાનો ઉપાડવાસ થાય અને અંદર સરસામાન મુકાય એવો એક ધાટ તે; મજૂસ; પેટારો; (૨) છાતી ઢંકાય ને ચપટ બેસતું આવે એવું બહાંચ વગરનું બદન; કબજો. (૩) અસુક જથો, (પેટીમાં માય તેટલો) ચીનમાં હજારો પેટી અશીષુ ખપે છે. પેટી જેવું=ચારે તરફથી બંધ.

પેટું, નં. પરિધમાં આવી જતું હોય એવું તે; પરિધ-મંડળમાંનું એક અંગ-ભાગ તે; કટક; અવયવ; વિભાગ; અંશ. (૩) વચ્ચે કુચેલો ભાગ તે; વચ્ચે કુચાવો. -ભિંતને પેટું નીકળ્યું છે. ઉપસેલું પોકળ. પેટાખાતું=મોટા ખાતામાંનું ઉપખાતું તે. પેટા રકમની અંદર આવી જતી રકમ તે. પેટા ભાગિયો=ભાગમાંનો ભાગિયો તે.

પેટ, અં. વતી; બદલે; સાટે; સંબધ.

પેટ્રોલિયમ, નં. (અંગ. Petroleum) જમીનની અંદરની ખડકોમાંથી મળતું એક જાતનું ખનીજ તેલ. કેટલેક ઠેકાણે તે પાણીની સપાટી ઉપરથી પણ મળી આવે છે. યાંત્રિક બળ ઉત્પન્ન કરવામાં અને બળવામાં તેનો ઉપયોગ થાય છે.

પેઠ, અં. પેટમ; માફક; સમ; ગોડે:-આ કોની પેઠે ચાલે છે?

પેઠણું, અં. પેઠ, માફક; પેઠ. (૨) પેઠણું ગામનું. (૩) પેઠણું.

પેઠે, અં. માફક; અસુકની જેમ, રીતે; પ્રમાણે; મિસાલે.

પેઠાં, નં. જેમાં દાઢો ખુપાયેલી રહે છે તે ક- ઠણું માંસની કિનાર; દાઢો અને દત્તના મૂળ આગળના માંસની પેસીઓ. દાંત આવતાં પહેલાં અને દાંત પડી ગયા પછી રહેલો ઘોડાની નાળના આકારનો માંસની કિનારવાળો મોંમાંનો દાંતવા ચ- ગદવાનો અવયવ તે.

પેઠી, સ્ત્રી. [સં. પીઠ] શરાશી દુકાન-સંસ્થા તે; દુકાન; વેપારનું સ્થાન; કોઠી:-મગન-ભાષની પેઠીએ હુંડીઓ વટાવળે. (૨) વંશાન્વય; પુરુષ પરંપરા; કુટુંબ પરંપરા તે; વેલો; એક પછી એક વંશનો ચઢતો અનુક્રમ તે. પેઠીઓગન: પેઠી દર પેઠી ચાલ્યું આવતું હોય તેવું; વંશ ઉતરી આવતું.

પેઠીનાશું, નં. વંશાનુક્રમનો લેખ તે; વંશપત્ર. પેટું, નં. પેટની નીચેનો ભાગ તે; ફંટી નીચેનું પેટ. (૨) દાંતના મૂળનું માંસ.

પેણી, સ્ત્રી. પૂરી અને ભજિયાં વગેરે તળવાતું ચકોરા જેવું વાસણ; કઢાઇ; કટાહ; તાવડી.

પેણો, પું. મોટી પેણી; તાવડો; કઢાહ.

પેઠ, (પેઠેંદ) સ્ત્રી. પગની શક્તિ; શરીરબળ. (૨) કામ કરાવી અનુધની કાર્ય કરવાની

શક્તિને રંજ કરી નાખવી તે; હુસ; થકવી નાખવું તે; કમળેર થઇ જાય એવી મહેનત ભેવી અથવા ભેવરાવી તે;— આજ આખો દહાડો સાહેબે પેદ કાઢી નાંખી. પાદ=પગતું બળ તે.

પેદળ, નં પગે ચાલનારું ઢળ-લસકર તે; પા-યદળ. (૨) પગપાળું=પેદળ કાઢીમાત્રા કરવાનો મારે નિયમ છે.

પેદા, વિં [ફા.] નવું થયેલું; ઉપજેલું; ઉદ્ભવેલું. કિં પ્રં પેદા કરવું; ઉત્પન્ન કરવું; નવું ઉપજવવું; જન્મવાવું; ઉપજવવું. (૨) કમાવું; ઉત્પન્ન કરવું; રળવું; લાભ કરવો; ઉપાર્જન કરવું:—મારી બધી મિલકત મેં પોતે પેદા કરેલી છે.

પેદાશ, ઓં [ફા.] પેદા થયેલું—કરેલું તે; ઉત્પન્ન; ઉપજ. (૨) ઉત્પત્તિ; જન્મ. (૩) ઢળ; વસ્તાર. (૪) કમાઇ; આવક. (૫) લાભ; નફો; ખાટવું તે.

પેદવું, કિં અં ટેવાવું; આદત પડવી; વારંવાર ખાટી જવાની ટેવ પડવી. (૨) પરિચિત થઇ જવું; આવવું—જાવવું; સહેલું—સુગમ પડીજવું; લાભ મેળવી જવાની આદત પડવી; પળકવું:—ડોસી મરવાનો બચ નહિ પણ જમ પેધ્યાનો બચ છે.

પેધું, નં કોઇ કામ કે લાભ લઇ જવાની ટેવ તે; આદત; વારંવાર લાભ લઇ જવાનું સહેલું પડીજવું—સુગમ લાગી રહેવું તે; ટેવ; લખકો. કિં પ્રં પેધું પડવું લાભી જવાની ટેવ પડવી; સહેલથી કામ કાઢી ભેવાની ટેવ.

પેન, ઓં (અં. pen) પત્થરપાટી પર લખવાની પત્થરની સળી; કલમ; ભેખણ.

પેનસીલ, ઓં સીસાપેન; કાગળ ઉપર લખવાની સીસાની—પ્લેમેગો નામના પદાર્થની સળીની કલમ તે.

પેનો, ઓં (અં.) પેન્સ; આઠ પાઇ જેટલી

કિમ્મતનો ઇન્ચાંડમાં ચાલતો એક નાનો સિક્કો.

પેય, વિં (સં) પીવાનું, પીવા જેવું તે; પીવાને યોગ્ય. (૨) ના. કાંજ.

પેર, ઓં પ્રકાર; રીત. (૨) તજવીજ; ગોઠવણ; જીગતી. (૩) સ્થિતિ; ઢાલત. (૪) હદ. (૫) જમણ; જમણ.

પેરણ, નં પહેરવાનું તે; વસ્ત્ર; લુમડું. ઉં પેરણ ચાલો પાંદણ, ખાવા વનદળ ફલ. ક. દ. ડા. (૨) ગળેથી પહેરવાનું સાદું છુટું ટુંટી કફની જેવું બદન. પહેરવાનું જે તે; પહેરવું તે; પહેરવામાં વાપરવાનું તે:—મારે પેરણ દક્ષણી ચીરજો.

પેરણું, નં કમ્મરેથી પહેરવાનું વસ્ત્ર તે; જેનાથી કમ્મર ને પગ ઢાંકવામાં આવે છે તે વસ્ત્ર. (૨) લંગોટ.

પેરવી, ઓં તજવીજ; ગોઠવણ; સોઢ—સમ-વડ. (૨) યુક્તિ; તલાવટ; યતન. કોઈ પણ કામ સાધવાને માટે કરવાની બધી રીતની ગોઠવણ તે. કિં પ્રં પેરવી કરવી: નજવીજ—તપાસ કરવી; શોધ ચલાવવી.

પેરવું કિં સં [સં. પ્રેર] મોકલવું; પ્રેરણા કરવી; અમુક કાર્ય કરવાને મતિ આપવી; ભેજવું. (૨) વાવવું; જમીનમાં અનાજના ઢાણા છાંટવા કે જેથી ઉગી નીકળે.

પેરવેષ, પું પહેરવેષ; પોષાક; પહેરવાની છટા તે; પહેરવાની ઢગ રીત તે.

પેરાઇ, ઓં કાતળી; શેલડી અને વાંસ વગેરેના સંક્રાંતોનો બે ગાંઠાઓ વચ્ચેનો ભાગ તે.

પેરામણી, જીં પહેરામણી.

પેરાવવું, જીં પહેરાવવું.

પેરાં, નં બે ગાંઠા વચ્ચેના શેલડીના કકડા તે; પેરાઇઓ.

પેરે, અં પેટ; રીતે; માફક; પ્રમાણે. ઉં

વેશપામન એણીપેરે બોલ્યા, સુષુ જન-
મેજયરાય.

પેરેબીર, પું પહેરેગીર.

પેરો, પું પહેરો. (૨) ફકરો.

પેલ, કીં પહેલ. (૨) નં પિંજલા પોચા
ફની થપેલી; થાપડી પોચો ફનો લોચો;
માંસની થેપલીઓ.-એને શરીરે તો પેલ
પડે છે. માંસની થાપીઓ દેખાય છે.

પેલકું, વિં પહેલું. કં અંબા પેલડીનો વાંકો
અંબોડલો જે.

પેલવ, વિં [સં.] સુકમાર; નાજુક; ક-
મળું; સંવાળું.

પેલવાન, જીં પહેલવાન.

પેલાં, અં પહેલાં; આગળ; પૂર્વે.-પેલાં એમ
હતું પણ હાલ એમ નથી.

પેલીગમ, અં તે તરફ; બીજી-સામેની બા-
જીએ.

પેલીતરફ, અં સામી બાજીએ; પેલીગમ.

પેલીમિર, અં તે બાજીએ; બીજી પાર; સામે;
સામેની બાજીએ.

પેલું, સં ફલાણું તે; અમુક; એટલું. ફરંક
સર્વનામ. સામેનું આગલું-પૂર્વનું તે. (એમ)
કં સખી છઠીના લખીઆ લેખ, તે કથમ
ફરશીરે; મારી પેલા જનમની પ્રીત, આવી
મળશેરે.

પેલેહાડે, અં ચોથે દિવસે.-હાલ=બીજે,
પરમ ત્રીજે, અને પેલે=ચોથે હાડે એમ.
સોમવારે બોલતાં શુક્રવાર પેલો હાડો
કહેવાય. પાછળથી ગણે તો શુક્રવાર પેલો
હાડો ગણાય.

પેશ, વિં [ફા.] પાર; બર; ફલિત; સ-
ફળ. (૦) મુખ્ય; પ્રતિષ્ઠિત. કિં પ્રં પેશ
જવું=પાર પડવું; બર આવવું; સફળ થવું;
પુરા પડવું. પેશ પહોંચવું=પાર ઉતરવું.
પેશ પહોંચાડવું=ચિહ્ન આપવી; બાન
કરાવવું; ઠેકાણે આણવું.

પેશકેસ, પું મહેસુલ; ખંડણી વગેરે આમ-
ળથી નકકી કરી લેવાતો કર. (૨) આગ-
ળથી ખંડણી વસુલ કરી લેનારો માણસ.
પેશકશી, કીં આગળથી ભરવાની મહેસુલ;
ખંડણી કે સાંધ જે નકકી કરવામાં આવ્યું
હોય તે. (૨) ખંડણી વગેરે ઠરાવખતું
કામ તે.

પેશકાર, પું મહેસુલ ઠરાવનારો અમલદાર.
(૨) હજીરિયો.

પેશગી, કીં કામ થવા ઠરાવા માટે આગ-
ળથી અપાતું લવાજમ.

પેશવા, પું મુખ્ય પ્રધાન; સત્તાવાળો વઝીર;
પટપ્રધાન. સતારાના રાજના જે પટ
પ્રધાનો પુનામાં સત્તાવાળા થયા હતા તે.

પેશવાઈ, કીં પેશવાઓના રાજ્યમળ-
અમલ તે; પેશવાની કારકિર્દીના સમય.
(૨) હાલ; રાજવૈભવ; (૩) પેશવાઓના
જેવો અમલ-કારભાર ચલાવવો તે. દોર-
તોર.

પેશવાજ, પું રામજણીનો ઝોઠો; નાચના-
રીઓ જે ઝુલતો લાંબો અને ખૂબ ઘેર-
વાળો જખ્ખો પહેરે છે તે.

પેશાબ, પું [ફા.] પિશાબ; મૂતર. કિં
પ્રં પેશાબ કરવો=મુતરવું. પેશાબખાતું=
મુતરડી.

પેશી, કીં [સં.] કળી; ગડી; માંઠ. (૨)
પોટલી; છુગદી; લોચો. (૩) અર્ધને વિં-
ટાયલી નાજુક ચામડી તે; કોઈ બીજની
આસપાસ વિંટાયેલું મુલાયમ ચીકણું
પડ-આચ્છાદન તે. પાતળી બરાઉ પડનો
નાનો વિંટલો.-ખજીરની પેશી; માંસની
પેશી. (૪) ફાડવું; પીતો; એક આખા-
માંના ધણાક છુટેછુટા લંબા અને ગોળા
રેસાવાળા ભાગ, કકડા, લોચા તે. (૫)
અડદની ઢાળ.

પેશી, પું [ફા.] ધધી; ઉલોમ; કામ.

પેષણ, નં [સં.] ફળવું અથવા ચૂર્ણ કરવું તે. (૨) ધંટી; નિશ્ચાતરો.

પેસનીકળ, ઓં પેસવું અને નીકળવું તે; વારવાર અંદર જવું ને બહાર આવવું તે; અસમેશ; અતિપરિચય; ધરવટ; સહવાસ; ગાઢ મિત્રતા તે.

પેસવું, કિં અં અંદર જવું; દાખલ થવું; ધૂસવું.

પેસાર, પું પેસવું તે; પેસવાપણ. (૨) પરિચય; સહવાસ.

પેસારવું, કિં સં દાખલ કરવું; ઉંડું ઉતારવું; પેસાડવું.

પેસાવું, કિં અં દાખલ થવાવું; અંદર જવાવું.

પેસિક્ક, પું પાસિક્ક; પૃથ્વી ઉપરનો સૈાથી મોટો અને ઉંડો મહાસાગર. એ એશિયા અને અમેરિકાની વચ્ચે આવેલો છે.

પેસ્તર, વિં (ફા.) આવવું; હવે પછીનું:- પેસ્તરસાલ.

પેહેરવું, જીં પહેરવું.

પેહેલવી, ઓં ધરાનની જીની આથા બાપા.

પેળ, પું [સં.] વૃષણ; અંડ.

પેળવો, પું પેળ.

પેંજર, ઓં [ફા.] પગરખું; જીતું. (૨) મોનડી. ઉં તારા સરખી નાર તે તો મારા પગની પેંજર.

પે, ઓં આનાના બારમા ભાગ જેટલી કિ-મ્મતનો એક નાનો ચલણી સિક્કો. (૨) ભાગેલાં તુટેલાં બીબાનો ખુરદો-મંગાર. એકઠાં થઇ ગયેલાં બીબાનો બથો; બીચડો.

પૈકી, વિં માંનું; અંદરનું; માહેલું:-તમારાં પૈકી કાઇપણ એક જણે આ વાત જાહેર કરી હાથે છે. પાંચ રૂપિયા પૈકી એકનો ખુરદો છે.

પૈકણ, ઓં પરઠણ; કરાર; બોલી; સાદું:- કન્યા દેવાની પૈકણ પહેરામણીની પૈકણ

નહિ, કંકુ ને કન્યા પણ્ય દે.

પૈઠણ, કિં સં પરઠણ; કરાર કરવો; સાદું કરવું; ઠરાવવું; ભાવ-અદ્યો બેવાનું નક્કી કરવું; પરઠણ:-ભાવ પૈઠીને પછી ભેવું.

પૈઠો, પું ચૂલ ઉપર લાકડાં ખોસીને કરેલું ઝોડું તે.

પૈડું, નં અધ્યભિંદ-નાભિમાંથી પરિધ લગી આરા બાલી બનાવેલી જાળ આકૃતિ તે; ચક્ર; ચાક. ગાડી ગાડાં અને યંત્રો વગેરેનાં પૈડાં; ચક્કર. કિં પ્રં પૈડું ફરવું-ચાલવું; પ્રવૃત્ત થવું; કામ ચવું-ચાલવું. તમારા વગર પૈડું ફરશે નહિ.

પૈડો, પું બાવળનાં બીજની શિંગ, કાતરો.

પૈટું, નં પીતો; શાક અથવા ફળનો જાળ કકડો; જાળ ચકતું; ફાડવું.

પૈટૂક, વિં [સં.] પિતૃ સંબંધી; બાપીકું.

પૈશાચ, વિં [સં.] વિવાહનો એક પ્રકાર. આઠ જાતના વિવાહોમાં ઉંઘતી, ઘેનવાળી, બેબાન એવી કન્યાને કપટ કે છળથી ઉપાડી જઈ પરણવું તે-વિવાહ. (૨) વિં પિશાચ સંબંધી.

પૈશાચી, ઓં [સં.] પ્રાકૃત ભાષાઓમાંની એક જીની પ્રાકૃત ભાષા. બૃહત્કથા એ ભાષામાં પ્રથમ બોલીથી લખાઈ હતી. એની ઉપરથી કથાસરિત્સાગર બનેલ છે. માગધા શૌરસેની, પૈશાચી, અને અપભ્રંશ વગેરે જીની ભાષાઓમાંની એકભાષા.

પૈશુન-ન્ય, નં [સં.] પિશુનતા; ખળતા; દુષ્ટતા. (૨) આડીચુમલી કરવાપણું તે. નીચતા; હલકાઇ.

પૈસાદાર, વિં ધનવાન; માતખર; શીમંત. કહેં પૈસાદારનો હાકરો બુધરે રમે.

પૈસો, પું આનાના ચોથા ભાગ જેટલી કિ-મ્મતનો તાંબાનો સિક્કો; જંઘ; દોઢિયું. (૨) ધન; દોહત; લક્ષ્મી. ૩૦ પ્રં પૈસો ટકો-આશ્વિનિકા. કિં પ્રં પૈસો આવો

ધન કે માલમિલકત ભોગવવી. (૨) કાંચ લેવી. પૈસા ખોટા કરવા-પૈસા-લહેલું છુડાડવું-નહિ આપવું. પૈસાના કાંકરાં કરવા=ખૂબ ખર્ચવું; હઠથી વધારે અને વગર સમજે ખરચી નાંખવું. પેગાતું પાણી કરવું-પૈસા ઉઠાવી દેવા. પૈસાનું સો સગું-અધો સં-અંધ માયા વગેરે પૈસાને લઇને છે. કહેવું પૈસો તો ઢેડને ઘેરે હોય-પૈસો કંઈ મોટાઇ નથી, પૈસા પર નહિ પણ શુભ ને જન્મ ઉપર મોટાઇ ને મમતા છે. પૈસાને પાંખો હોય છે-તે ઝટ ઉડી જાય છે. પૈસાનાં કંઈ ઝાડ ઉગે છે ? પૈસાના કંઈ વેષ આવે છે.

પો, સીંઝાંક; વધાઇનો અંક; આજીઆ. ૧૦-૨૦-ને ૩૦ ઉપર એક વધારે ગણાય તે; હાવનો મુખારકબાદીનો વધારાનો અંક. (૨) જ્ય. ૩૦ પ્ર૦ પોઆર-લીલાલહેર; જ્યજ્યકાર; સુભાજ્યનો વખત. ઉં સિંહ મુંઝ બોરિંગ મણિ, કૃપણ ધન સતી નાર, જીવ જતે પરકર જશે. ૫૪ પાસા પોઆર. પોઇ, સીંઝાંક એક જાતનો વેલો અને તેનાં પાન. ચોખાસામાં આ વેલો ખીલે છે ને તેના પાનનાં બજિયાં થાય છે. (૨) ગાડરની હમાર.

પોઇસ, સીંઝાંક [ફા.] દૂર ખસેા; સંભાળીને માર્ગ આપો; દૂર ઉભા રહો, એવો ગાડીવાનનો પોકાર તે.

પોક, સીંઝાંક મોટે ઘાટે રડવું તે; મોટેથી નામ દહને રડવું તે; ધુસકો મૂકવો તે. (૨) પોકાર; રાહ.

પોકરાણુ, ૧૦ પોકેપોક મૂકીને રડવું તે; ઉપરા ઉપરી ધણી જણે સાથે મોટેથી રડવું તે. (૨) યુમાયુમ; હોકારાહોકાર; મોટા ઘેલાટ; કકલાણુ.

પોકળ, વિં પોહું; અંદરથી અવકાશવાળું તે; ખાલી. (૨) અર્થ વગરનું; અમરનું.

(૩) પોહું; જુહું.-પોકળ આદ. પોકળ આદ કરવું=મોટેથી પોક મૂકીને રાડવું તે. પોકળી, સીંઝાંક અવકાશ; આકાશ; ખાલી જગા તે.

પોકાર, પું મોટેથી ખૂબ મારીને બોલવું તે; બરાડો; ખૂમ; રાડ; ઘેટા; સાદ. (૨) મોટે ઘેટે નામ દહને બોલાવવું તે.

પોકારણુ, કિં સં મોટે ઘેટે બોલાવવું; ઘેંટા પાડવો; ખૂમ પાડવી; બરાડવું; અરકવું; મોટા સાદ કાઢવો. (૨) શરણ માગવું.

પોકેપોક, સીંઝાંક ધુસકેધુસકા; યુમેયુમ; પોકપર પોક મૂકવી તે. (૨) મોટેથી રડીને શોક કરવો તે; મોટેથી વારંવાર ઘેટા પાડી પાડીને રડવું.-એ તો પોકે પોક મૂકીને રડ્યો.

પોખરાજ, પું આછા પીળા રંગનો કિમતી પત્થર હીરો; પીળુંરત્ન.

પોખણુ, કિં સં પોસણુ; પાળણુ; ખવરાવણુ ને પાળણુ; પોષણ કરણુ. ઉં કુટુંબ પોખણુ કમાઇને પ્રીત. (૨) સંતોષ આપવો.

પોગળ, વિં પોહું; અંદરથી ખાલી અને પોહું હોય એવું. (૨) નં તદન પોહું જુહાણું; પોટારું; મોપાળું; ફટાટાપ; ખાલી દેખાવ. કિં પ્ર૦ પોગળ નીકળણુ=જુહાણું ઉધાડું પડીજણુ; છેલ્લે ખરી વાત બહાર આવી, પોટારાનો બેઠ પુલ્લો પડી જવો.

પોગળી, સીંઝાંક ગાંસડી.

પોષ, સીંઝાંક ડાંગર વગેરેના દાણા કે જીની અંદરનો ચોખો-કણ કાં તો ધથેલોજ હોય નહિ અથવા ખવાઈ ગયેલો હોય, કણ રહિત છોડું-પોડ; મીજ વમરણુ કુચકાં-કોટણું. ઉં પોષ ફટતાં લાભ ન લેજી. દમારામ. (૨) નરમપણું; હીલાપણું; કમીપણું. (૩) યુદ્ધિમતા; સમજ

અકિત; હોશિયારી; પ્રાવીણ્ય; કુશળતા; સમજ-ચેતી જવાની જે અતુરાર્થ-અચળતા તે:-આમાં ઝાઝી પોચ નથી તો. (૪) પહોંચ; પાવતી; પહેંચ્યાનું પરમાણું.

પોચકથ, પું. પોચો જે કથ-દાણો તે; સત્વ-અર વગરનો દાણો. (૨) વિ. ઢીલું; પહોંચું; નખ. (૩) બીકથ; ડરકું; આપ-હું; દમવગરનું.

પોચકું, ન. છાણનો થોડોક લચકો; છાણનો લોહો. કિં. પ્ર. પોચકાં નાંખવાં=ખીલું; ડરતું; ભયથી નરમ થઈજવું; 'થું થશે ?' એમ મનમાં ભય ધરી ડરતું. કિં. પ્ર. પોચકાં નાંખવાં=ડરી ડરીને પાછા હઠવું; મનમાં ભય લાગ્યા કરવો; ડરથી ગભરાવું. બીજવું; ડગમગ થવું.

પોચું, વિ. ઢીલું; ગદગડું; નરમ; દબાવતાં દબાય એવું. (૨) કોમળ; સૂક્રમાર; ચૂડ. (૩) બીકથ; હિમ્મત વગરનું; કમજોર; નખળું (૪) ગરીબ; સાલસ.

પોચકી, બી. નાની માંસડી; પોટલી.

પોટકું, ન. નાની પોટલી; માંસડી; ખચકો.

પોટલિયો, પું. નાની ધોડેસ્વાર પાસે રહે એવી મચક. (૨) મચકના આકારનો સોનાનો પોલો મચકો:-માદગિયાની આગળ પાછળ પોટલિયા કારોગરીના છે. (૩) કુલ્હું. કિં. પ્ર. પોટલિયે જવું=ઝાડે ફરવા જવું.

પોટલી, બી. પોટકી; ખચકી.

પોટકું, ન. પોટકું; ખચકું; માંસડી. ૩. પ્ર. પોટલે પોટલ=પુષ્કળ; ખૂબ.

પોટલો, પું. માંસડો; મોટો ખચકો.

પોટાસ, પું. [અં.] ઉચ્ચાર; ધાતુ અને વનસ્પતિની બરમનો ક્ષાર.

પોટીસ, બી. [અં.] સોળે ઉતારવાને અથવા ગડગડતે પકવવા માટે પઉના આશને કે અખજોના છુકાને ખડખડાવીને

બનાવવામાં આવતી છુકી.

પોટસિયમ, ન. [અં.] પોટાસ-ક્ષારમાંનું એક મુખ્ય તત્ત્વ.

પોઠ, બી. [સં. પુટ] એવડો કોથળો; પ્રાણીની પીઠ ઉપર નાંખતાં એક ભાગ હાથે અને બીજો જમણે પડખે રહે એવો કોથળો; શુંથુ તે; દેશ પરદેશ અબાદિક લઈ જવાને માટે બળદ વગેરેની પીઠપર નાંખીને લઈ જવાય એવી વણજરાઓની શુંથો તે. (૨) એ શુંથો અને તે વહેનારાં બળદ વગેરે પ્રાણીઓનો સમુદાય કાફો-સમૂહ તે. યાંકું; વણજર; સંધ; સાથ. ૩. પ્ર. પોઠ પડવી=ગમે તેમ રસ્તામાં કે ઘરમાં પોતાના સરસામાન અને રસાલા સાથે મુકામ કરવો તે. માથુસોએ જેમ તેમ ભોંયપર પથારીઓ કરી ટોળે પડવું તે.

પોઠિયો, પું. નંદી; શિવને સ્વારી કરવાનો બેલ તે. (૨) પોઠ ઉપાડનારો બળદ તે.

પોઠી, પું. પોઠનો બળદ; નાનું વણજરનું બળદિયું. (૨) વણજરો.

પોટલું, પહોટું; પોટવું.

પોટું, ન. લિંપણનું પડ; પોપડો. (૨) છોકું; ફોતરું.

પોટણ, ન. પોટવું; સવું તે. ઉં. પોટણ કરો મહારાજ. ધાળ. (૨) પોટવાનું જે કંઈ તે; પલંગ:-પોટણ છત્ર પલંગ જો.

પોટવું, કિં. અ. સૂવું; સારી રીતે સજાઈ-દાર શયનમાં નિરાંતે સૂવું તે. ઉં. ઉનાં ઉનાં ખાનું, ઉતરતી જલેખીર; તેરે જમીને ધન ઢોલિયે પોટવારે, બી ગીત. લાંબો નચિંત આરામ લેવાને સૂવું. આનો ને પધારો, તેમ સૂચો ને પોઢો માનાર્યે વપરાય છે. દેવનું, રાજનું ને મોટા માથુ. સનું પોટવું ને સામાન્ય માથુસનું સૂવું, કહેવાય છે.

પોટાડવું, કિં. સ. સુવાડવું; આરામ-નિદ્રાને

માટે સંભાળથી સારા સુવાળા બિહાના વગેરેમાં સુવાણું તે. ઉં બાળકને પોષા-
કુંરે સોના પારણેર.

પોષ્ય, નં પોષ્ય; કરસણને પાણી પાડું તે:-
પાછોતરો વરસાદ નહિ એટલે એક બે
પાણ્ય પાચ ત્યારે પાક તૈયાર થાય. (૨)
પું. સં. પાણિ, હાથ; કર. (૩) સ્ત્રી
આખી વસ્ત્રનો ચતુર્થાંશ બતાવનારી નાની
ઉભી લીટી; ચોથો ભાગ; ચતુર્થાંશ:-
ગમે તેટલું પણ્ય લાખની પાણ્ય. અર્થાત્
થોડું થોડું કહેવાય તોપણ્ય સરવાળે બધું
એમ. (૪) ત્રણ ચતુર્થાંશ જેટલું; પુણ્ય;
ત્રણ ભાગ:-પોષિયું.

પોષિયું, નં ત્રણ ચતુર્થાંશ જેટલું હોય
એવું તે. આપું નહિ પણ્ય પોષ્યા ભાગ
જેટલું તે; આખામાં પા કમ હોય એ
ટલું તે. વાસણ, ચુડી વગેરે. પોષિયું
તપેલું. પોષિયાં=મેટી આખી ચુડીના
પોષ્યા ભાગ જેટલી પટીનાં બલ્લેયાં તે.
(૨) વિં એતરમાં પાણી પાનાઈ માણસ
તે; પાણિયું.

પોષીસો, વિં નળાણું પૂણ્યક અને છેલ્લા
એકના ત્રણ ભાગ તે; નળાણું ને આર
આના; પોષીસો=૭૫ અને પોષીસો=
૯૫૧૧.

પોષ્ય, વિં ત્રણ ભાગ જેટલું; આખામાં પા
કમ હોય એટલું; ત્રણ ચતુર્થાંશ. ૩૦ પ્રં
પોષ્યથોડું=એરવાળખી; અપ્રમાણિક; જુડું.
પોષ્યા આઠ=નામદ; નખળું; કમળેર.

પોષીસો, વિં સોમાં પા ભાગ કમ હોય
એવું; પુણીસો, પચોતેર; ૭૫ ત્રણ પચીસ.

પોષ, નં [સં. ક્રોત] વાણા તાણાની
પટના તે; વણાટનું પટપણ્ય તે; કુમાસ.
(૨) કપડું; વજ; પટ. (૩) જેમાં
ભાત કે રંગ વગેરે ન હોય એવું સ્વચ્છ
સુલાયમ સુરેખ કપડું, આદર તે:-સાળવું.

પોત; કરદ. (૪) મરનાર સ્ત્રીને માટે તેના
પિયેર તરફથી જે છેલ્લા વજ આપવામાં
આવે છે તે:-પોત નાંખવું. કેટલાક ભો-
કમાં વિષવા થનાર સ્ત્રીને તેના પિયેર
તરફથી જે કપડાં આપાય છે તેને પોથ-
ત, અને મરનાર સ્ત્રીનાં સાસરિયાને તેની
સજ્જમાં મૂકવાને પિયેરિયાં તરફથી જે
છાખડી આપાય છે તેને પોત કહે છે.
(૫) ફસ ખોલવવી તે; શરીરમાંથી
લોહી નાઢી નંખાવવું તે. (૬) ચક્રિત;
બળ; પાણી. (૭) જાતિ સ્વભાવ-જનસભ
સ્વભાવનો જે આધિભાવ તે; અસભ
સ્વરૂપ; જાત; રૂપ:-હવે એણે પોત પ્ર-
કાર્યું. (૮) મછવો; બતેલો; નાની હોડી.
(૯) બાળક; બચ્ચું.

પોતડી, સ્ત્રી નાતું પોતિયું; પોતી.

પોતવું, જીવં પહોંચવું.

પોતાવું, સં સ્વકીય; પોતીકું; જાતવું, ખાસ
મત. કિં પ્રં પોતાવું કરવું-કરી રા-
ખવું=ખાસગત બનાવી રાખવું; અંતરવું=
છટ બનાવી રાખવું. પોતાયા ઉલટું પારકું.

પોતાપણ્ય, નં આપણ્ય; હુપણ્ય; અધિપત્ય.

પોતિયું, નં પોતિયું; પુરૂષને કમરે વિં-
ટાળીને પહેરવાનું વજ તે. કિં પ્રં પો-
તિયાં કાઢવાં=મરવાવું; ડરીજવું. પોતિયાં
છુટીજવાં=મરજવ ડરીજવું; ભે મેલ થવી;
નાહિમત બનીજવું.

પોતી, સ્ત્રી પોતી.

પોતીકું, સં પોતાવું; સ્વકીય; પારકું નહિ
તે; અંગત.

પોતું, નં મહેસુલ તરીકે ઉપરાવેલાં નાંચાનું
બરણું; વસુલ થયેલી મહેસુલનો સરકાર
તિજોરીમાં ભરવાનો અવેળ. (૨) હુમકાનો
ભોગો; નાનો કકડો; મસોટ. (૨) પોળવા
રંગવાળી પિંછી; કુમડો તે. કિં પ્રં

પોતું ફરવડું=જુસીનાંખડું. પોતુંવહાવું= કરેલી વસ્તુને ધૂળ મેળવવી.

જોતે, સં જાતે; ખુદ; આપોઆપ.

પોથી, ઓં પુસ્તકનાં છુટાં પાનાને અથવા ચોપડા ચોપડીઓને એક કપડામાં બાંધીને બનાવેલી પોટકી. (૨) ચોપડી; પુસ્તક; પ્રથમ; કાચેલાં કે હાપેલાં પાનાંને એકાદ સંગ્રહ તે. (૩) અળતાનું લાખના રાતા રંગનું પહેલ. રંગ બનાવનારાઓ રાતો રંગ બનાવી તેમાં ફનાં પહેલ ચઢાવી સુકવી રાખતા. જ્યારે રંગની જરૂર હોય ત્યારે ભેંકે એ પહેલ-જે પોથી કહેવાતી તેને પાણીમાં પલાળી રાતો રંગ કાઢતાં. ફાંત રંગવામાં, ચુડીઓ રંગવામાં અને મેદીને ઠેકાણે પગે મૂકવામાં કોષ કોષવાર એને ઉપયોગ થતો. ઉં લાવ લાવ કું અળતો લગાડું, પોથીમાં પલાળીરે, તારી નાણુક ધમી પાટલીએ ને પાનીએ પ્યારીરે. કહેં પોથીમાંનાં રંગણું=એ તો માત્ર કહેવાનું રતો.

પોથું, નં મોટી પોથી; મોટું બ'આણુ પુસ્તક (૨) છુટાં પાનાંબાળા પુસ્તકનું પોટકું. કહેં પોથાં તે પોથાં ને ડાચાં તે સાચાં= પુસ્તકમાં ભેષ તે કામ આવે નહિ અને મોંએ હોય તેનો તો તરત ઉપયોગ થાય માટે તે ઉપયોગો.

પોટળો, (સં. પુલ્ગલ) હાથનો ભેદિ; હાથની-ગાય ભેંસ વગેરેની હમારની હમલી, જયો તે. (૨) પેચો-હીલો હમલો. પોટળા જેવું સ્ફૂલ અને પડ્યું કે જેટું ત્યાંથી ઉઠીજ કહે નહિ એવું; ટાડું; અચંચળ; ધીમું; આળસુ.

પોષ, પું (જી.) રેશન ડેપોઝિટ ધર્મનો વડો ધર્માચાર્ય; રેશનના બીજાપ. શિક્ષાના ઓકચર્યનો વડો આચાર્ય તે.

પોષણ, નં અંબાબરડું આમડીનું કંકણ. (૨)

ધુધરીની કાડ. (૩) દાણા વગરની શી'મકાડ.

પોષક, પું લીલા રંગનું, વલેલી રાતી ચા-ચનું અને જેમ શિખવાડીએ તેમ બોલે એવું પ'ખી; થુક; તોતા. કિં પ્રં પોષટ બનાવવું=ચપ ચપ બેલી જમ એવું બનાવવું. જે કાંઈ બોલાવવાનું હોય તે વગર સમજે બોલી જમ એમ કરવું; શીખવીને હોશિયાર કરવું. પોષટજ બનાવવું=જેમ બોલાવીએ તેમ બોલે એવું કરવું. પોષટ પાળવો=કુલાવી કુલાવી રાખવું. પોષટ પાળવો-પ'પાળીને રાખવું.

પોષટડો, પું પોષટ; થુક. કવિતામાં વપરાય છે. પોષટડા પિંજર તાંડેર; જરસ ધડવીર સોનાનું. ૪૦ ૬૦ ૬૦

પોષટ, પું પોષટો.

પોષટિયું, વિં પોષટના રંગનું; લીલું:- પોષટિયા સાડી. (૨) ગોખણિયું; વગર સમજવું.

પોષટી, ઓં પોષટની માદા; થુકી. (૨) એક જાતની વેલ. (૩) વિં લીલું.

પોષટું, નં પોષટી નામની વેલનું ફળ.

પોષટો, પું અણાની શિંગ; નાના કુકા જેવી શિંગ તે. ઉં યાચ અણાના પોષટા શે-લડી સાકર ગોળ. ૬૦૬૦ડા. (૨) પોષટ.

પોષડી, ઓં ધાતુની, લાકડાની, જમીનની અથવા ખીજ કોષ પજી ચીજની સપાટી ઉપસીને ઉખડેલી પતરી; પડ; નાનો પો-પડો; કપોટું.

પોષનસ, નં [સં. પનસ.] પપનસ; નાની નાની ચીડું ને ખાટું પાણી બરેલી કળી-આવાળું એક ફળ. એ બાગમાં થાય છે. એની નાની મોટી કેટલીક જાતો છે. ફળ મોટાં બ'બગોળ થાય છે.

પોષણ, નં ફાંદાં; ખાલી નકામી માથાકુટ. (૨) લાડનાં કાલાં કાઢવાં તે; લાડની સુકુમારપણાની નાણુકી બતાવવી તે.

પોષણ, વિં પોયુ; નરમ; નાણુક. (૨) કંઈ સહન કરે નહિ એવું; સુકુમારને કાણુ થેલું; પ'પાળી રાખેલું; લકાવેલું-લાડકું કરી નાંખેલું. (૩) કંઈ અને નહિ અને ખાલી આમતેમ ફાંફાં મારતું એવું. (૪) નં અં-કુરવાળો ભાગ; નાણુક ફણગો.

પોષા, પું પોપો; કાળજી આંખ્યા પછી બા-લકને માથે કે હાથેળીએ પાડેલું ટપકું; નજરિયું. કાળજીનો ઢાધ. (૨) એક ખોટા બચનું નામ; અગ્રાત વ્યક્તિ.-પોષા લખ ગયા. બાળકને કોઈ વસ્તુ જીલાવવાને બતાવવાની બિબીષિકા.

પોષાગાળું, વિં પોષાગાળું; સામા માણ-સને શરમિંદું પાડવાને માટે ઢોંગ કરી મોટેથી રોષ બખાળા કરી મૂકે એવું; જરા જરામાં મોટેથી રડી ઢોંગ કરનાર; બખાળિયું; ઢોંબી; ફતવાખોર.

પોષુ, વિં બધા લાડથી શરીરે અને સ્વભાવે નરમ થઇ ગયેલું; પોયુ; ખીકણુ; ડરકું. ૧૦ પ્રં પોષાખાઈ=મૂળ શરીરે અને સ્વ-ભાવે નરમ, તેમાં વળી બાઇ માણસ, એ-ટલે બહુજ નાણુક, શરમાળ અને નરમ સ્વભાવની સ્ત્રી વ્યક્તિ, તે ઉપરથી પોષાં બાઈનું રાજ્ય=એક નરમ-પોયુ=પોય્યા અમલનું રાજ્ય એટલે જેમ કરે તેમ ચાલે, કોઇનો ડર કે બચજ નહિ એવા અર્થમાં 'પોષાંબાઈનું' રાજ્ય એમ કહે-વાય છે. (૨) પોમલું; વખાણુ થેલું.-ખરે બપોરે બણુયું (બંડ-પ્રાંધલ-અફ-વાથી ફાટી નિકળેલું બંડ) અને પોષાં-બાઈનું રાજ્ય.

પોષેષા, પું પાપેષો; એક જાતનું વર્ષાધુ ફળઝાડ. આ ઝાડ વાઘઓ, ખેતરો અને બીજાં ગમે ત્યાં બી નાંખવાથી ઉગી નિ-કળે છે. તાડની આફક તે ફસ બાર હાથ ઉંચું થાય છે અને તેનાં પાંદડાંના થડ

આગળના સંધા પાસે ફળ ખાડે છે. ફળ મોટી ફેરી જેવાં અંદર બહારનાં કાળાં બી વાળાં થાય છે. એ ફળ કાચાં કચુ'બર કરીને અને પાકાં થતાં કાપીને ખવાય છે. એમાંથી એક જાતની વાસ નિકળે છે પણ મળપણ પુષ્કળ હોય છે. આ ઝાડમાં નર માદા એવી બે જાત છે. નર ઝાડને ફળ થતાં નથી, તેમ માદા ઝાડો હોય અને નજીક નર ઝાડ ન હોય તોપણ ફળ થતાં નથી. બધાં માદા ઝાડ વચ્ચે એકાદ બે નર ઝાડ હોય તો પુ-ષ્કળ ફળ થાય છે. 'પોષેયાનું' પેપસિન નામે સત્ત્વ બહુ પાયક છે.

પોખાર, પું બાર અને વધાઇનો એક વ-ધારે તે; વધાઇ આવવી તે; વિજય; ફતેહ; સફળતા-ધારેલા કામમાં ધાર્યા પ્ર-માણે થવું તે.-એ તો જ્યાં ફાવ નાંખે છે ત્યાં પોખાર પડે છે. તે એવા ખુશ-મત પ્રિય માણસ છે કે, જરા છાપરે ચ-લાવી વાત કરેલા એટલે તરત પોખાર! કિં. પ્રં પોખારા ગણુવા=છાનામાના નાસી જવું; ચુપચાપ વટાણા વાવી જવા.

પોમલું, વિં પહેલે સપાટજ મોઢ પામી જાય એવું; હરખથેલું; અહામુબ્ધ; પોમાઇ જાય એવું. (૨) પોયુ.

પોમાડું, કિં અં મોઢ પામી હરખાઇ જવું; મલકાઇ જવું; પલકેજવું. (૨) આંડાં થેલાં થઇજવું.

પોયણુ, સ્ત્રી નાનાં તળાવડાં અને વહેળા-ઓમાં થતી એક ફૂલવેલ; પોયણી. એનાં ફૂલ રાતે ખીલે છે ને દહાડે બિડાઇ જાય છે.

પોયણી, સ્ત્રી પોયણુ; તળાવોમાં થતી કમ-ળવેલ જેવી રાત્રીએ ખીલનારી-યંત્રંવિકા-શી ફૂલની વેલી. એનાં પાંદડાં પાણી ઉપર પથરાઇ રહે છે; કુમુદિની.

પોયણું, નં પોયણીનું ફૂલ; રાતે ખીલનારૂં

અને દિવસ થતાં કરમાઈ જનાર કમળ.
એ લાલ અને ધોળા એક રંગનાં યામ છે.
પોરુ નં ગેડી હો રમનારાઓએ નક્કી કરેલી જન્ને પાણી તરફની હલ-સીમા તે; જ્યાં હો પહોંચાડવાથી જીત મળ્યામ, એમ નક્કી કરેલું હોય તે જગા; પેટું; પોટું.
પોર, અં [સં પૂર્વ] ગમે વર્ષે-આવતે વર્ષે. મયું કિંવા આવતું વર્ષ દર્શાવતાં પોર એમ બોલાય છે.
પોર, નં બાળક; છોકરું. (૨) પહોર; પ્રહર.
પોરવણું, પરાવણું.
પોરસ, પું સંતોષાનંદની પ્રકૃષ્ઠતા તે; વૃક્ષિનો આનંદ તે; સુખાનંદનો સંતોષ તે. પ્રકૃષ્ઠતા.
પોરસાણું, કિં અં પ્રકૃષ્ઠ થવું; સંતોષાવું. આનંદ ફલવું; ખીલવું; આનંદ ઉભરાવું; સ્નેહરસે ભરાવું; પાનો મૂકવો.
પોરિયો, પું છોકરો.
પોરી, બીં છોકરી.
પોરકું, વિં મધ સાલવું; શુદ્ધતવું; ગયા વ-રસનું.-પોરકી હાંચર.
પોરેગીર, પું પહેરેગીર; પહોર પહોર વાર ચોકી રાખનારો તે.
પોરો, પું પાણીમાં થતો તંત્ર જેવો બહુજ બારીક જીવ; પોરા. કહેવું દૂધમાંથી પોરા કાઢવા-જ્યાં દોષનો સંભવ ન હોય ત્યાં પણ દોષ જેવો; બહુ ગ્રીણવટ-ચિકાસ કરવી તે. (૨) પ્રહર. (૩) કાળ; સમય.-આજ સાચાનો પોરો નથી. (૪) કુવામાંથી પાણી કાઢવાની ડોલ.
પોરુંગીઝ, વિં પોરુંગાલવું; પોરુંગાલવું વતની; ફિરંગી.
પોર્યા, પું પોરિયો; છોકરો.
પોલ, નં પોલું એવું તે; દર; કાણું; બાણું.
(૨) અંદર-મહેલા બાગમાં અવકાશ હોય એવું તે; અંદરથી ભરેલું નહિ એવું તે.

(૩) મપ. કિં પ્રં પોલ ચલાવવી-અપ ચલાવવી. (૪) ગોદું; ગદેલું. ઉં પોલ રૂડે પાથર્યા, આવળમાં ભરી એલ, ખખા ખખા સાંકો કરે, નારી સાથે નેહ સામળ.
પોલકારણું, કિં અં કાણું પાડવું; પોલું કરવું; પોલ પાઠવું; કોચવું.
પોલકારણું, નં પોલકારીને-કોચીને પાડેલું બાકું; ભોક; પોલું કરવું તે.
પોલકાર, નં બાકું; કાણું; ભોક.
પોલકું, નં બચ્યાં અને ઓઝોતું એવું કુ-ભેલું બદન, કે જે અંદરથી પોલું રહે. બીડાને આવે એવું નહિ પણ ચોચું અને ફેલેલું રહે એવું; છાતી પેટ ને પીઠ ઢંકાય એવું કુડવું.
પોલપોલા, અં પોલેપોલ; અંધર; જ્યાં કશી વ્યવસ્થા હોય નહિ એવું-અનિય-ત્રિત; ખાલી.
પોલર, વિં પોલું; અસાર. (૨) કાચું. (૩) જ્યાંથી નવા શેલડીના ફણગા નિકળે છે તે; સાંકા ઉપરની આંખો-ગાંઠકુર; ખિચાર.
પોલાણ, નં પોલું તે; અંદરથી ખવાયેલું, પોલું અને અવકાશવાળું તે; જેની અંદર અવકાશ હોય એવું તે; નહિ ભરેલું એવું તે.
પોલાલ, નં ખર્ચે ભેલું; તીખું ભેલું.
પોલારણું, કિં પોલું કરવું; કાણું પાડવું. (૨) કોચવું; ખાતર પાડવું. (૩) દર પા-ડવું. ઉં ઉંદરડીએ નવાં ધર પોલાવાં, છુતારી ધેણ ઉંદરડી. ઓગીત.
પોલાર, નં પોલું હોય એવું તે; ખખાર; પોલ. (૨) વિં અંદરથી અવકાશવાળું; પોલું.
પોલાળ, વિં પોલવાળું; જેમાં પોલ હોય તે.
પોલેપોલ, અં અંધર
પોલીસ, બીં [અં] શહેર અને ગામનું રક્ષણ કરનારી તથા વ્યવસ્થા રાખનારી અશ્વજ્ઞ હોજ; શુના પકડનાર અને ભોલ વ્યવસ્થા

રાખનાર ખાતું અને તેના સિપાઇઓ વ-
ગેરે; કોટવાળી-સિપાઇ.

પોણું, વિં પોકળ; અંદર કષ્ટ હોય નહિ
એવું; ખાલી; અંદર અવકાશવાળું હોય
એવું. (૨) બહારના બબકાનું; ઉપરની
સફાઇવાળું.

પોણવાં, નં પહેલ, પિંજેલા અને પોથા રના
ગદલાં, પોચી માદી.

પોણું, કિં સં પરાવવું; સોય વગેરેના ના-
કામાં દોરાં ધાલવો તે. (૨) દોરાંમાં મ-
થુકા વગેરે ધાલવા તે. (૩) ઇચ્છવું; બદી
ગમીમાં નાંખવું.

પોશ, ઓં [સં. પ્રવૃત્તિ] પસલી; ખોખો
પોશબંરવી=વધાઇ બેવી; પોશ બરાવવી=
વધાઇમાં ખોખો ભરાય એટલી બક્ષીસ
રૂપિયા વગેરે આપવું. ઉં પોશ ભડેરે
જગ મોતીડે. (૨) શેષ. (૩) વિક્રમ સં-
વતનો ત્રીજો મહિનો.

પોશા, પું પોષણ.

પોશાક, પું [કા.] પહેરવાનાં વસ્ત્ર તે;
કપડાં. (૨) પહેરવેશ; અમુક તરફથી પ.
હેરેલાં છુમકોના દેખાવ-પોષાક. (૩)
ભેખાસ; ખીલત; માનમાં-રાજાખામાં અને
સારા કામની કદરમાં કપડાં વગેરેની બ-
ક્ષીસ આપવી તે.-રાજાએ તરતજ દિવા-
નનો પોશાક પહેરાવ્યો.

પોશાગીર, પું તાલીમખાજ; પહેલવાન;
કસરતી જીવાન. (૨) સુંદર પોશાક પહે-
રીને ફરનારો; સફેદ ચોર; ડગ.

પોશાળ, ઓં ભેતોને પૂજા વગેરે કરવાનું
સ્થાન; ઉપાશ્રય.

પોશિંદું, વિં [કા.] કદરદાન; કિંમત કરી
ભજીનાર; માલક; મદદ-આશ્રય આપનાર;
મુરખખી.

પોશી, વિં પોષની-પોશ મહિનાની.-પોશી
પુનમ.

પોષક, વિં [સં.] પોષણ કરનાર; પાલક;
ખાવા પીવાનું આપનાર; પાળનાર. (૨)
પુષ્ટિ આપનાર; વધારનાર, ટેકો આપનાર,
મદદગાર.

પોષણ, નં [સં.] ગુજરાન; ખોરાકી;
પોષાવું તે; ખાધખોરાકી ગુજરાન. (૨)
ટેકો; મદદ.

પોષણીય, વિં [સં.] પોષવાલાયક; પા-
ળવા જેવું.

પોષણશાળા, ઓં પૂજા કરવાની જગ્યા;
ઉપાશ્રય.

પોષણું, કિં સં પોષણ કરવું; પાળવું; ખ-
વરાવવું પીવરાવવું; ગુજરાન ચલાવવું. (૨)
પુષ્ટિ આપવી; પરિપાલન કરવું; ઉત્તેજન
ટેકો-મદદ આપવી.

પોષાણું, કિં અં પોષણ થવું. (૨) પાલ-
વવું; પરવડવું. (૩) કદર-કિંમત થવી.
(૪) પુષ્ટ થવું; વધવું; પુરાવું-ભરાવું. મદદ
મળવી; માન ને આપાન મળવાં.

પોષાક, પું પોષાક; પહેરવેશ; ભેખાસ.

પોષાકી, ઓં પોષણ-ખાનપાન વસ્ત્ર વગેરે
આપવું તે. (૨) પહેરવેશ; કપડાં.

પોષિત, વિં [સં.] પાળેલું; પોષણ આ-
પીને ઉછેરેલું.

પોષ્ય, વિં [સં.] પોષણ કરવાને યોગ્ય;
પોષવા લાયક. ઉં પોષ્યવર્ગ વિસારીને,
પોતાનું પેટ જો ભરે. પોષ્યવર્ગ=પોષવા
લાયક આસજન સેવક-પરિજન વગેરે તે;
કુટુંબ-પરિવારનાં માણસો તે; આશ્રિતજન.

પોસ, પું અશીષ્યનું બિડવું; જેમાં ખસખસ
થાય છે તે કોટલું-ડોડો. પોસના ડોડા એમ
કહેવાય છે. એ શેકના કામમાં આવે છે.
(૨) વધાઇની બક્ષીસ; ભંભદિવસ; નવું
વર્ષ વગેરે પ્રસંગોએ આશ્રિત જનને આ-
પવામાં આવતી વધાઇ.-દિવાળીની પોસ.
(૩) વિક્રમ સંવતનો ત્રીજો મહિનો.

પોસનાકોશ, પું અધિકૃતનાં જિંડવં.
પોસાણ, વિં પરવડતું; પાલવતું; અનુકૂળ
પડતું. (૨) શરીરે બરેલું; પોષણ પામતું.
(૩) ધરિત; થોમ્સ.-પોસાણ હોય તેવું
બોલબો.

પોસાણ, કિં અં પરવડતું; પાલવતું. (૨)
પોષણ થતું; પુષ્ટ થતું; બરાતું; ભોલીમાંસ
આવતાં. (૩) ઘટતું ?

પોસ્ટ, ઓં [સં.] અમુક દર લખ દેશ પર-
દેશ કાગળો મોકલવા લાવવાનું કામ કર-
નારે ખાતું-સંસ્થા; ડાગ; ટપાલ. પોસ્ટમેન
ટપાલી; કાગળ વહેંચનારો.

પોસ્ટી, વિં પોંચું; ઢીલું; નરમ.

પોહ, પું પહો, પહો; ખામદાદ; પ્રજ્ઞાત;
સ્પષ્ટાર.-પોહ ફાટનાંજ લડાઇ શરૂ થઇ.
(૨) અં ઠોરને પાછી પાવાને ઉચ્ચરાતો
એવો ઉદ્દગાર.

પોહરે, પું પહેરે.

પોહોર, પું [સં.] પ્રહર; દિવસ અથવા
રાતનો ચોથો ભાગ તે; ત્રણ કલાક જેટલો
વખત તે. (૨) અં ગયે વર્ષે; આવતે
વર્ષે, એમ.-હવે આવળે પોહોર.

પોળ, ઓં [સં. પ્રતોક્ષી] ખડકી-દરવા-
વાળો મહોલ્લો; શેરી; ખડકી; અંધિયાર
ફળિયું.

પોળાઇ, ઓં પહોળાપણું; લ'ખાઇ સામેનો
વિસ્તાર તે. (૨) મોકલાઇ પનાનો વિ-
સ્તાર તે.

પોળિયું, નં પહોળિયું; પહોળો સિંકો;
મુંખાઇમરો રૂપેયો; કલદાર રૂપેયો.

પોળિયો, પું પ્રતીહાર; દરવાન. ઉં પો-
ળિયે આડે રહીને પૂછયું કે, પોઠમાં શું
એ બર્થુ રે બોલ. (૨) પોળની ખડકીએ
રહેનારો તે.

પોળી, ઓં (સં. પુલ્લિકા) પાતળા ને
પોચી શેટલી; પડવાળી શેટલી. (૨) મળ-

પણવાળો આવો મૂકીને ખનાવેલી પડવાળી
તળેલી શેટલી:-પૂરણપોળી. ઉં બળી
ઉતરતી પોળાને ખીર, ભોજન મન આવતાં.

પોણું, જીં પહોણું.

પોંક, જીં પોંખ.

પોંકણું, પોંખવું.

પોંકિયું, પોંખિયું.

પોંખ, પું (સં. પ્રોહ) જીર, ખાજરી અને
ધઉં જવ વગેરેનાં તાળ દાણા બરેલાં
કુંડાં ને દેવતા ઉપર ધરીને પાડેલી લીલી
-નરમ ધાણી.

પોંખણું, નં પોંખવાનાં સાધનો તે; વર
વહુને વધાવી બેવાનાં ધુસરી, મુસળ, વસો-
ણાનો વાંસ, ત્રાક ને સળિયો વગેરે તે.

પોંખણું, નં કુંડું; કણસણું; જેમાં તાળ
નવા દાણા બરાયેલા હોય તે ઉંખી; ખા-
જરિયું વગેરે. (૨) પણછ પર માંડવાનું
તીરનું મૂળ તે.

પોંખવું, કિં (સં. પ્રનડજ) પરણવા
આવેલા વરને અને પરણી આવેલી વહુને
તેમની સાસુઓએ માંડવામાં કે ધરમાં દા-
ખલ થતાં વધારી સેવાં તે; અક્ષત, ફૂલ
અને ચેંખણીથી વધાવવું; પવિત્ર જળ ને
મંગળ વસ્ત્રોનું પ્રોક્ષણ કરવું તે.

પોંખિયું, એ અથવા વધારે કકડાઓથી બ-
નેલી વસ્ત્રનું એક બાજીનું અંમ-અવયવ
તે; બાજીનો ભાગ-કકડે; ફાટો; દંતિ.
:-આ તાળાનું પોંખિયું ખોવાઇ ગયું છે.
(૨) એકાદ પક્ષ-બાજી તરફનું તે; કાજી;
શાખા વગેરે તે:-વાણેલાઓનું એક પોં-
ખિયું, ધોળકા તરફ ઉતરી પડી ત્યાં
આબાદ થયું.

પોંચ, ઓં પહોંચ; પાવતી; રસીક. (૨)
ઉંડી સમજ; અકબ; જીલ્લિતા:-એવામાં
કંઈ ઝાઝી પોંચ નથી.

પોંચી, ઓં પહોંચી; પુરૂષને પહેલે પહેર-
વાનું જડિન ધરેલું; કાંડાનું ધરેલું.

પૌંચિ, પું કાંડાથી આંગળાં લગીતો હાથનો ભાગ તે; કાંડું; પહેંચો. કિં ૫૦ પૌંચા કરડવા=નાસ-હબક બતાવવી; કપારી છુટે એવું કૂર-આનાવિક કામ કે બનાવ જોઇ અકસોસ કરવો તે. (૩) દયા બતાવવી. (૩) હાર ખાઇજવી; હારવું.

પૌંચા, પું પૌંચા.

પૌંચકે, નં (સં.) બચપણ; નાનપણ; પોંગડા વસ્થા=માત્રાવસ્થા (૧૧ વરસ લગીની).

પૌંચત્ર, પું (સં.) પુત્રનો પુત્ર; દીકરાનો દીકરો.

પૌંચત્રી, સીં [સં.] પુત્રની પુત્રી.

પૌંચતર્લવ, પું (વધવાએ પુનર્લભ કર્યા પછી થયેલો છોકરો તે.

પૌંચર, નં [સં.] સહેરમાં રહેનાર માણસ; નાગરિક; સહેરી. પોરજન=સહેરમાં રહેનારો તે; સહેરના માણસો. (૨) નામર; સભ્ય; વિવેકી માણસો તે.

પૌંચરક, પું (સં.) ધરની પાસેનો આગ; નજરયાગ.

પૌંચરાણ, વિં પુરાણ સંબંધી; પુરાણનું.

પૌંચરાણિક; (સં.) પુરાણ વાંચનાર; જાણનાર તે; પુરાણી. (૨) વિં પુરાણનું.

પૌંચરાંજના, સીં [સં.] સહેરમાં રહેનારી રીત ભાતવાળી સુંદર સ્ત્રીઓ તે; નમરણ; નમરની સ્ત્રીઓ.

પૌંચરપ, નં [સં.] પુરુષપણ; મહાંધ. (૨) બળ; પરાક્રમ. (૩) વિં પુરુષ સંબંધી.

પૌંચરણ, વિં પુરુષનું જેમાં કર્તૃત્વ હોય એવું તે; પુરુષે કરાયેલું; પુરુષનું.

પૌંચરુમાસ, પું [સં.] પૃથ્વીમાને દિવસે કરાતો યજ્ઞ તે.

પૌંચરુમાસી, સીં પૃથ્વીમા; પુનમ.

પૌંચરુમા, સીં [સં.] પુનમ.

પૌંચરામી, સીં [સં.] ધન્દાણી.

પૌંચ, પું [સં.] પોસ મહીનો.

પૌંચક, વિં [સં.] પુષ્ટિકારક; સરીરને પુષ્ટ

બનાવે એવું:-પૌંચક ખોરાક.

પૌંચરીક, નં [સં.] ધોળું કમળ; ધોળાં કમળનું બનાવેલું તે.

પૌંચ, નં [સં.] વૈષ્ણવી ઉજ્જ્વળ દીક્ર. (૨) બીમસેનના સંબંધનું નામ.

પૌંચા, પું પૌંચા; કાંચેરને પલાળી શેકી ખાંડીને બનાવેલા ચપટા ચોખા તે. ઉં પૌંચા દૂધ અશન કરે, પ્રીતિ કાંતા કંથ.

પૌંચ, નં એક જાતનું ઝીણું પોતતું રેશમી કપડું. (૨) કાંદો; કુંગળી; રાજગીરી.

પૌંચ, વિં બહુ ચીકણા ને હલકા સ્વભાવનું; સહેજ સહેજમાં ઉતરી પડે એવું; મિનજા ને હલકા સ્વભાવનું માણસ તે.

પૌંચમહાત, સીં સેતરંજની રમતમાં પાચ-હલ-મહોરાથી રાજને આંતરી ભેલે તે; પૌંચાથી રાજને શેક પહેંચાડવી તે.

પૌંચડું, વિં પગપાળું; પગે હિંડનાર. (૨) પાચદળ-મહોર પૌંચાડપગે ચાલીને લકનારા સૈનિક (ધોડેસ્વાર નહિ.)

પૌંચર, પું રનેહ; પ્રેમ; વહાલ; પ્રીતિ.

પૌંચર, વિં વહાલું; પ્રિય.

પૌંચરી, સીં વહાલી સ્ત્રી; પ્રિયા.

પૌંચલી, સીં નાનો પ્વાલો; પવાલી; કટોરી.

પૌંચલું, નં પવાલું; કટોરો. (૨) કચોલું.

પૌંચાસી, પું મોટું પવાલું; કટોરો:-ઝેરનો પ્વાલો પી ગયો.

પૌંચાસ, સીં પાણી પીવાની ઇચ્છા તે; તરસ; તૃષ્ણા.

પ્ર. અં [સં.] સજ્જની આગળ આવતા કેટલાક ઉપસર્ગોમાંનો એક ઉપસર્ગ. ક્રિયાપદની આગળ આવતાં મોખરે, આગે, આગળ વગેરે અર્થ બતાવે છે, વિશેષણની આગળ જોડાતાં ધણું અને વધારે એવે અર્થ બતાવે છે અને નામની આગળ આવતાં, આરંભ, પ્રારંભ, ઉત્કર્ષ, પ્રમાતિ; ઉત્પત્તિ વગેરે અર્થ બતાવે છે. વળી જુ.

દાષ; ભિન્નતા; સ્વચ્છતા; લંબાણ; અતિ-
શયતા; સંપૂર્ણતા અને સંતોષ, એવા અર્થો
પણ બતાવે છે.

પ્રકંઠ, વિં [સં.] સ્પષ્ટ; ખુલ્લું; ઉઘાડું. (૨)
પ્રસિદ્ધ; જાહેર; પ્રકાશ.

પ્રકટિત, વિં [સં.] પ્રકાશિત; જાહેર, પ્રસિદ્ધ
કરેલું; પ્રકાશ કરેલું.

પ્રકટીકરણ, નં [સં.] પ્રકટ કરવું તે; પ્રકાશન.

પ્રકર, પું [સં.] ઢગણો; સમૂહ. (૨) અશુભ
અંશ.

પ્રકરણ, નં [સં.] અંથના જુદા જુદા વિષ-
યોમાનો એકાદ વિષયવિભાગ તે; પુસ્તકના
વિષયનો અમુક ભાગ-ખંડ તે. પાદ; અ-
ધ્યાય; પરિચ્છેદ, આખ; સર્ગ વગેરે તે.
(૨) વિષય; આખત; વાતનો પ્રસંગ; વસ્તુ
વિશેષ. (૩) પ્રસ્તાવ; પ્રસ્તાવના.

પ્રકર્ષ, પું [સં] ઉત્કર્ષ.

પ્રકંપ, પું [સં] થરથરાટ; કંપારો; ધુભરો;
થરથરવું-હાલવું-ધૂલવું તે.

પ્રકામ, વિં [સં] કામનાવાળું; મનગમતું;
યથેષિત.

પ્રકાર, પું [સં] ભેદ; જાત. (૨) રીત
તરહ. (૩) બાબ. (૪) નમુનાનો ધાર.

પ્રકાશ, પું [સં] તેજ; દીપ્તિ; રોશની;
અજવાળું; ઉજ્જ્વલ. (૨) ચળકાટ; બબક.
(૩) તડકો; આતાપ. (૪) પ્રસિદ્ધિ;
જાહેરાત. (૫) અં અહન; ખુલ્લી રીતે;
જાહેરમાં.-કહેવું હોય તે પ્રકાશ કરેલો,
પાછળ નહિ. કિં પ્રં પ્રકાશ કરવું=ખુલ્લું
કરવું; જાહેરમાં મૂકવું; બહાર પાડવું; ઉ-
ઘાડું કરી નાંખવું.

પ્રકાશક, વિં પ્રકાશ કરનાર; બહાર પાડ-
નાર.-અંથ પ્રકાશક. (૨) અજવાળું કરે
એવું; ઉજ્જ્વલ કરનાર.

પ્રકાશકતા, ઓં પ્રકાશ કરવાપણું; તેજ-
સ્થિતા; પ્રકાશ કરવાની શક્તિ તે. (૨)

ઉજ્જ્વળાપણું; અકચકાટપણું.

પ્રકાશન, નં પ્રકાશ થવું તે. (૨) જાહેર
થવું-બહાર પડવું તે.

પ્રકાશણું, કિં અં ઉજ્જ્વલ આપવો; તમ-
તગવું; ઝળાઝળાં થવું; તેજમારવું; અક-
ચકવું; દીપવું. (૨) ઝળકી દેખાવી; તેજ
જણાવું. (૩) બળવું; ઝળાઝળવું. (૪)
ખુલ્લા દેખાવું-જણાવું. (૫) તપવું. (૬)
જગવું; ચૈતન્યવાળું હોવું.

પ્રકાશિત, વિં [સં] જાહેર કરેલું; પ્રસિદ્ધ
કરેલું. (૨) તેજદાર; ચળકતું; પ્રકાશેલું.
(૨) દર્શિત; જણાવેલું; જાહેરમાં આ-
ણેલું-છપાવેલું.

પ્રકાશી, વિં પ્રકાશવાળું; પ્રકાશ કરનાર;
પ્રકાશ આપે એવું.

પ્રકાંઠ, વિં [સં] વિસ્તીર્ણ; બહોળું. (૨)
ઉત્તમ; પ્રશસ્ત. (૩) નં થક.

પ્રકીર્ણ, વિં [સં] પરચૂરણ; નાના પ્રકા-
રવું-મિશ્ર. (૨) વિરત; ખુલ્લું.

પ્રકીર્તિત, વિં કવેલું; કથિત; ગાયેલું; વ-
ખાણેલું.

પ્રકુપિત, વિં કોપેલું; ધ્રુસે ધયેલું.

પ્રકૃત, વિં સ્વાધારણ; પ્રવૃત્ત; વર્તમાન; આણ.
(૨) મળેલું; પ્રાપ્ત.

પ્રકૃતિ, ઓં [સં] મૂળ સ્વભાવ; જન્મ
સ્વભાવ. (૨) સ્વરૂપાવરણ; અસલ હા-
લત; સ્થિતિ; કુદરત; મૂળબંધારણ. (૩)
આધાર શક્તિ; અનાદિ માયા. (૪) તબિ-
યત; આરોગ્ય; શરીર ને મનની અવસ્થા-
સ્થિતિ તે.-સ્થિતિ તે. આજે એની
પ્રકૃતિ સારી નથી. વિકૃતિથી ઉલટું તે.
(૫) રેયત; પ્રબળન; ભોક. (૬) પ્રધા-
ન.-પ્રકૃતિ મંડળ.

પ્રકૃતિજન્ય, વિં [સં] સ્વભાવજન્ય.

પ્રકૃષ્ટ, વિં [સં] તાણેલું; ખેંચેલું; આ-
ણેલું.

પ્રકાશ, પું [સં.] ઉજાળો; વાત પિત્ત ને કદનો બગાડો તે. (૨) ચુરસો; કોપણું તે; ખૂબ દંતરાજ થયું તે.

પ્રકાશ, પું [સં.] કાણીની ઉપશે ભામ, બધાં કહું પહેરાય છે તે, મણિબંધ.

પ્રકંઠ, પું [સં.] ઉપકંઠ; પ્રથમારંભ.

પ્રકંઠણ, નં [સં.] જવું-ફરવું તે; ફેરો આટો કરવો તે; ગમન.

પ્રકંઠા, કીં આસપાસ ફરવું તે; પ્રદક્ષિણા.

પ્રકંઠ્યા, કીં રીત; ફદિ; કોઈ કાર્ય કરવાની રીતિ તે. (૨) કર્મ; ક્રિયા; કામ.

(૩) વ્યવસ્થા; ગોઠવણી. (૪) શબ્દ જોડવા-ખનાવવાની રીત તે.

પ્રકાશન, નં [સં.] ધોવું-પખાણવું તે; માર્જન.

પ્રકાશ, વિં [સં.] નાંખેલું; ફેડેલું; ઉમેરેલું.

પ્રખર, વિં [સં.] અલંત ગરમ; આકરં. (૨) સખત; તીખું. (૩) ખખતર.

પ્રખ્યાત, વિં [સં.] વિખ્યાત; નામક્રિત; પ્રસિદ્ધ; જાણીતું; જાહેર.

પ્રખ્યાત, કીં [સં.] વિખ્યાતિ; પ્રસિદ્ધિ; નામના. (૨) જોગખ.

પ્રગટ, વિં આહન; ખુલ્લું; જાહેર. (૨) પ્રત્યક્ષ. ઉં પ્રગટ પારખું એહ. સામળ. કિં પ્રં પ્રગટ કરવું=પ્રસિદ્ધ કરવું. બહાર-જાહેર પાડવું. ઉત્પન્ન કરવું.

પ્રગતિ, કીં વધારો; આગળ વધવું તે; નીતિરિતિ, ચાલચલમત, વધા-વ્યવહાર વગેરેમાં આગળ વધવાપણું તે; ઉન્નતિ-પ્રતિબન્ધ તે. આ શબ્દ છેક હમણાંજ મેરાડી ઉપરથી શુભરાતી સાહિત્યમાં વપરાવા માંડ્યો છે. ઉત્કર્ષ; અભિવૃદ્ધિ; વર્ધન; ઉચ્ચલન.

પ્રગટવું, કિં અં સળમણું; લામણું; ઉત્પન્ન થવું; પેદા થવું. ઉં કયાં પ્રગટ્યો જન્-

દેય દવાનળ, જ્ઞાણમુખી ગમને ચઢી ગાજ્યો. ૪૦ ૬૦ ૩૦ તમારા કહુંજમાં એ દોરો પ્રગટ્યો. નિપજવું; નિકળી આવું. (૨) જાહેરમાં આવવું; ખુલ્લું પડવું; ઉઘડવું; જાળીદેવું.

પ્રગમણું, કિં અં પરગમણું; પસરવું; બ્યાપવું. -પેટમાં દજી આસડ પ્રગમણું નથી. રગે રમ બ્યાપીજવું;

પ્રગટલ, વિં [સં.] ઉજાળણું; ઉદ્ધત; આણ-સમણ ને ઉત્સાહો એવું તે. (૨) બકા-ખોલું; નિડર-વાચાળ; જરમાયા વખર ખોલે એવું; અલેતું. (૩) તીખાસ્વભાવવું; ચર; ખાહોશ.

પ્રગટલાતા, કીં ઉજાળણાઈ; ઓદ્ધત. (૨) વાચાળપણું; ચીખાવણાપણું; અલેતાઈ-અલેતાપણું.

પ્રગટલા, કીં અલેતી નાચિકા; નિડર ખોલકણી ને ઉત્સાહી નાચિકા.

પ્રધાત, પું [સં.] ચીલો; ખણાઈને પડેલો માર્ગ; રીત; ચાલ; રિવાજ.

પ્રધૂર્ણ, પું [સં. પ્રાધૂર્ણ] પરાણે; અતિથિ.

પ્રધાલિત, વિં [સં.] ચાલતું આવેલું; ચાલુ કરેલું હોય એવું; ચાલુ.

પ્રચંદ, વિં [સં.] મોટું અને જાજરમાન. (૨) ઉમ્મ; દુર્ધર્ષ; તીવ્ર. (૩) આકરં; ગરમ; જલદ; તીખું.

પ્રચંદતા, કીં ઉમ્મતા; તીવ્રતા. (૨) આકરાપણું. (૩) કદની સ્વભાવની ઉન્નત-મોટાઈ તે.

પ્રચાર, પું [સં.] ચાલ; ફદિ; રીત; રિવાજ. (૨) ફેલાવ; પ્રસાર.

પ્રચારણું, કિં સં રેકવું; સિંચવું; જાંઘવું; રંગેરમ-અથવા અલવવ બધે બ્યાપી જાય એમ રહાવવું-ચારવું-તાંખવું તે. -ધી પ્રચારણું. (૨) ફેલાવણું; પ્રસારણું; બ્યાપી જાય એમ કરવું; ફદિમાં આવે એવી રીતે

અમલમાં મુકાવવું. (૩) ટાણા રૂપે કઢી દેખાડવું; આગળ ઉપકાર કર્યો હોય તે સામાની સમજમાં આવે એમ મહેશ્વ તરીકે કહી બતાવવો; ચાપી-નાણી જેવું; ટાણે મારવો; થાદ આવે તેમ કરવું.:- વહેવાણુ આગલી વાત આખરે પ્રચારી ગઈ, પરંતુ હું તે વાત ગળી ગઈ નહિ તો ચક્રમક કરતે.

પ્રચારિત, વિં ચલાવેલું ફેલાવેલું; ભોઠમાં પ્રસારેલું.

પ્રચાલક, વિં ચલાવનાર; ચરઆત કરીને પ્રવર્તમાન કરનાર.

પ્રચૂર, વિં [સં.] બહુ; પુષ્કળ; ઘણું; મસ. પ્રચ્છન્ન, વિં [સં.] ગુપ્ત; છાનું. (૨) ઢાં કેલું; નહિ ખુલ્લું-ફેલાયું.

પ્રચ્છાદન, નં [સં.] આચ્છાદન; ઉપલું ઢાંકણું. (૨) ચાદર; પ્રચ્છદપટ; પિછોડી.

પ્રજળિયું, કિં અં બળવું; સળગવું; લાગવું. ઉં મારે હેથે હોળી પ્રજળે.

પ્રજા, ઓં [સં.] સંતતિ; છોકરાં. (૨) રાજ્યના રહેવાસી ભોઠ; રૈયત; પ્રકૃતિ; જન; માણસ. (૩) બચ્ચાં. કહેને જેવો રાજા તેવી પ્રજા. પ્રજાવડે રાજા અને રાજાવડે પ્રજા.

પ્રજાગર, વિં [સં.] જાગવું; ઉંધ રહિત. (૨) ઉજાગરો; જાગરણ.

પ્રજાપતિ, પું [સં.] બ્રહ્મા. (૨) પ્રજાને ઉત્પન્ન કરી પાળનાર તે; ઈક્ષ્વકુરે. (૩) પ્રજાનો ઇન્ધર તે; રાજા. (૪) પરજાપતિ; કુંભકાર; કુંભાર.

પ્રજાપાલ, પું [સં.] પ્રજાનું-રૈયતનું પાલન કરનારો; રાજા.

પ્રજાપાલન, નં પ્રજાનું પાલન કરવું તે; પ્રજાની રક્ષા કરવી અને સંભાળ રાખવી તે. (૨) પ્રજાને સુખી ને સંતોષી રાખી તેનું રક્ષણ કરવાનું રાજાનું જે કામ તે.

પ્રજાવતી, ઓં છોકરાંવાળી ઓ. (૨) ભોજન.

પ્રજાસત્તાક, વિં પ્રજાની સત્તાનું હોય એવું; જેમાં પ્રજાનો બહુમત એજ સત્તા ગણાય એવું; પ્રજાની સત્તાથી ચાલતું હોય એવું; પ્રજાની સત્તાવાળું-રાજ્ય.

પ્રજાળવું, કિં સં બાળવું; લગાડવું; સળગાવવું.

પ્રજા, વિં જાની; અક્ષલવાળું; બુદ્ધિશાળી. (૨) ડહાપું; શાણું; સમજી. (૩) નં વિહાન; પંડિત.

પ્રજા, ઓં [સં.] બુદ્ધિ; સમજશક્તિ; અક્ષલ. પ્રજાચક્ષુ=અંધ.

પ્રજાચલિત, વિં [સં.] બળવું; બડબડ સળગેલું; લાગી ગયેલું એવું.

પ્રજુત, વિં [સં.] નત; નમન કરવાને નીચું પડેલું. (૨) વિનયી.

પ્રજુમળું, કિં અં પ્રજામ કરવા; નમીને પગે લાગવું.

પ્રજુથ, પું [સં.] પ્રેમ; રનેહ; પ્રીતિ. (૨) પ્રેમપ્રાર્થના.

પ્રજુચિની, ઓં પ્રિયા; વહાલી ઓ; ભાણી.

પ્રજુથી, વિં રનેહાળ; પ્રીતિવાળું; વહાણું. (૨) નાં પ્રિયવર; વહાલો સ્વામી.

પ્રજુથ, પું [સં.] વેદનો મંજળમથ પ્રથમો-દ્વાર; ઉચ્ચાર.

પ્રજુમ, પું [સં.] નીચા નમીને પગે લાગવું તે; નમસ્કાર; પ્રજિપાત.

પ્રજાસિકા, ઓં [સં.] પ્રજાલી; પાણીને વહી જવાની નીક; પડનાળ. (૨) નહેર. (૩) ખાડી. (૨) પરંપરા; રિતિ; રીત; પદ્ધત.

પ્રજાશ, પું નાથ.

પ્રજિધિ, પું [સં.] છુપો દૂત; ચાર; ગસસ. ઉં બંધુવત્સલાગ્યે, કે થઈ કેકેથી તણા પ્રજિધિ રૂપ, શે અર્થે આંખા છો ? તેનાં જીવને જણાય ના રૂપ.

પ્રશ્નપત, નં [સં.] કાલાવાલા; આજીજી;
નમન.

પ્રશ્નપાત, પું [સં.] નમરકાર; પ્રશ્નમ.

પ્રશ્નીત, વિં [સં.] બનાવેલું; રમેલું.

પ્રત, ઓં નકલ; એક વસ્તુ; ફરક; સરખાં કદ
સ્વરૂપ ને વસ્તુવાળી બધી યીજોમાંની જે
એક તે; એક વસ્તુ. - ૫૦૦ પ્રત છપાવી.

પ્રતાપ, પું [સં.] તેજ પ્રભાવ તે; કાંતિની
બળક તે. (૨) દૈવત; પરાક્રમ; શક્તિ-
તેજ બળ તે; શોર્ધ. (૩) મોટાઇ; યથા;
કાંતિ. (૪) ભાગવગ.

પ્રતાપી, વિં પરાક્રમી, પ્રતાપવાળું; શરવીર
જેની શેઠ પડે એવું તે.

પ્રતાપન, નં [સં.] બીજને તપાવવું-સંતા-
પવું તે; જીલમ; સીતમ.

પ્રતારણા, ઓં [સં.] વંચના; છેતરપિંડી
કરવી તે; કઠાઇ.

પ્રતિ, અં [સં.] તરફ, બહુ, પાછું, ફરીને;
સામું; ઉલટું; વિરુદ્ધ, વજેરે અર્થ બતા-
વનારો ઉપસર્ગ. - પ્રતિકૂલ; પ્રતિબળ;
પ્રતિદિન, વજેરે. તે તમારા પ્રતિ બો-
લતો નથી.

પ્રતિ-ઉત્તર, પું સામે જવાબ; ઉત્તર આ-
પવો તે; સામે જણાવવું બોલવું કે લખવું
તે; પ્રતિબોલ; પ્રતિલેખ; જવાબ. ઉં
પ્રતિઉત્તર દે ન કેસવ, અપચડો શિશુપાલ
બહુ વદે. ૨૨. વત્સલ.

પ્રતિકૂલ, વિં [સં.] નહિ મળતું; નહિ
માફક આવતું; અણુમળતું; નહિ રચતું.
(૨) વિરુદ્ધ; સામું; ઉલટું; વિપરીત.

પ્રતિકૂલતા, ઓં અણુમળો; અસહ્યો;
વિરુદ્ધતા.

પ્રતિકૃત, ઓં [સં.] છાયાચિત્ર; છબિ;
પ્રતિમા.

પ્રતિચક્ર, પું [સં.] સ્વીકાર; સ્વીકરણ. (૨)
દાન લેવું તે.

પ્રતિજ્ઞા, ઓં [સં.] પશુ; નિયમ; સાધ્ય
નિર્દેશ. (૨) પૂર્વપક્ષ. (૩) સોગન.

પ્રતિક્ષિત, અં રોજ; નિલ; હમેશ.

પ્રતિધાવત, નં [સં.] સામે દોડવું તે; પુઠે
પડવું તે.

પ્રતિધ્વનિ, પું [સં.] પડધો; પડછંદો;
પ્રતિનાદ

પ્રતિનાયક, પું મુખ્ય નાયકનો સાથી તે.
(૨) સામાવાળિયો.

પ્રતિનિધિ, પું [સં.] મુખત્યાર; વકીલ. (૨)
અવેળ.

પ્રતિપક્ષ, પું [સં.] સામે પક્ષ તે. વિપક્ષ.
(૨) શત્રુ; દુસ્મન.

પ્રતિપક્ષી, પું સામાવાળિયો; ભીર; પ્ર-
તિવાદી.

પ્રતિપત્તિ, ઓં [સં.] મનોમન મનાવું તે;
આતરી થવી તે; મનોનિશ્ચય; આતરજ્ઞા;
પ્રતીતિ; પુરવારી.

પ્રતિપદા, ઓં [સં.] પખવાડિયાનો પહેલો
દિવસ તે; પડવો; પહેલી તિથિ.

પ્રતિપાદન, નં [સં.] પ્રમાણ આપી પુરવાર
કરવું તે; સાબીત કરવું તે; સિદ્ધ કરવું;
પોતાના કહેવાને બીજા મુદ્દાઓથી ખરૂં
કરાવવું તે; આતરી કરી આપવી તે.

પ્રતિપાલન, નં પાળવું તે; પરિપાલન;
રક્ષણ.

પ્રતિપાળ, પું પાળનારો; પાલનપોષણ કર-
નાર. - જીવ દયા પ્રતિપાળ જૈન.

પ્રતિમંથ, પું [સં.] અટકાવ; આડ; મના;
અવરોધ; આળવું તે; બંધી.

પ્રતિમંથક, વિં [સં.] પ્રતિમંથકારક;
બંધનકર્તા; અટકાવનાર; રોકાણ કરનાર.

પ્રતિબિંબ, નં [સં.] છાયાકૃતિ; પાણીમાં
અથવા કાચમાં કે ઓપ ઉપર પડેલું જે
સામું આબેકુલ ચિત્ર-દર્શન તે.

પ્રતિબિંબિત, વિં [સં.] બિંબિત-સામી

બાજીએ આબેહુમ છાયા રૂપે પડેલું એવું;
સામું દેખાઈ રહેલું; સામે પ્રતિચ્છાયા
રૂપે જણાવું; એક ચીજનું જણે બીજું
રૂપ જ ન હોય એમ દેખાઈ રહેલું;
ભાસમાન,

પ્રતિભોધ, પું [સં.] સારી રીતે સમજવું-
બોધ થાય એમ કરવું તે; સમજણ આ-
પતી તે. (૨) જાગૃતિ; જાગૃત થવું-સમ-
જવું જ્ઞાન થવું તે.

પ્રતિભોધવું, કિં સં [સં.] સામાને બોધ
થાય એમ કરવું; સમજવવું; જાગૃત ક-
રવું; જ્ઞાન આપવું; સૂઝ પાડવી; શિખા-
મણ આપવી.

પ્રતિભા, સ્ત્રીં બુદ્ધિ; અક્ષય; સમજણ. (૨)
દાંતિ; દીપ્તિ. તેજ બુદ્ધિમાનપણું તે. ઉં
પ્રતિભાવાન, વાચાળ, જણ જાણ વૃત્તાંતના.

પ્રતિભાગ, પું [સં.] સામે હિરસે તે;
ભાગ; ફાળે; પાંતી.

પ્રતિભાન, નં તાત્કાલિક બુદ્ધિ; સમયસૂચ-
કતા; એકદમ જ્ઞાન થઈજવું તે.

પ્રતિભાવ, પું [સં.] સમભાવ; તુલ્યભાવતે.

પ્રતિભાસ, પું [સં.] સામે કંઈ જણાવું
તે; એકદમ કંઈ દ્રશ્ય કે જ્ઞાનનું ઉદ્દાહર-
ન થવું તે; દેખાવું, જણાવું, સમજવું;
અસુકના સરખું જ્ઞાન થવું તે. (૨) પ્રતિ-
બિંબ; પ્રતિચ્છાયા, જ્ઞાન કે દ્રશ્યનો સામે
આભાસ થવો તે. (૩) પ્રકાશ; તેજ.

પ્રતિભ, વિં સરખું; સમાન; જેવું.

પ્રતિભા, સ્ત્રીં [સં.] કાષ્ઠ પાષાણદિકનું
પુતળું તે; મૂર્તિ. કાષ્ઠ આકૃતિની માટી,
કાષ્ઠ, ધાતુ, પત્થર અથવા બીજી કાષ્ઠ
ચીજની તેના જેવીજ આકૃતિ તે.

પ્રતિયોગી, પું [સં.] સામાવાણિયો; શત્રુ;
દુસ્મન. (૨) અવેજ; બદલે ચેત્ત્યક્ષે મા-
ણસ, વગેરે. (૩) ભાગિયો. (૪) સમે-
વડિયો. (૫) ધુરી; જોડમાનો-જોડિયો.

પ્રતિરૂપ, નં સરખાપણું; સમત્વ. (૨) પ્રતિ-
મા; મૂર્તિ; પ્રતિકૃતિ.

પ્રતિરોધ, પું [સં.] અટકાવ; રોકાણ.
(૨) તિરસ્કાર.

પ્રતિલોભ, વિં [સં] ઉતરતું; હલકું; ક-
નિષ્ઠ; ન્યૂનાધિક હોય એવું; વિલોભ; ઉ-
તરતી પંક્તિ-વર્ણનું. પ્રતિલોભન=ઉત્તમ
વર્ણના પુરુષથી અધમ ઉતરતી વર્ણની
માતાને પેટ જન્મેલું તે. પ્રતિલોભ જાતિ=
ઉતરતી વર્ણ, હલકી-નાત તે.

પ્રતિવચન, નં [સં] સામે જવાબ તે;
પ્રત્યુત્તર; જવાબ; સામેબોલ.

પ્રતિવાદણ, સ્ત્રીં વગતો જવાબ દેનાર સ્ત્રી
તે; દાવાનો-જવાબ દેનારી-વાદણ.

પ્રતિવાદી, પું [સં] સામે વાદ કરનારો;
પ્રતિપક્ષી; સામાવાણિયો; વાદીની સામે
જવાબ આપનારો.

પ્રતિવારણ, નં [સં] નિવારણ; સામેથી
વારવું તે.

પ્રતિવાર્તા, સ્ત્રીં [સં] જવાબમાં જણાવે-
લી હકંકત તે; સામેથી મળેલી બીના-વાત.

પ્રતિવાર્ષિક, વિં [સં] વાર્ષિક; વર્ષોવર્ષનું;
વર્ષોવર્ષ ફરીફરીને આવતું; દર વરસનું.

પ્રતિવાસર, અં [સં] પ્રતિદિન; દરરોજ;
હમેશ.

પ્રતિવિધાન, નં પ્રતીકાર; ઇલાજ. (૨) ઠાઠ
માઠ; રચના.

પ્રતિશબ્દ, પું [સં] પડઘો; પડછંદો; આ-
પણા બોલનો હવામાંથી સામે બોલ સં-
બળાય તે.

પ્રતિષેધ, પું [સં] નિષેધ.

પ્રતિષ્ઠા, સ્ત્રીં [સં] માન. આજ્ઞા, ઈજ્ઞા,
આરભોજ; ગોરવ. (૨) વિધિપૂર્વક મૂર્તિ
ઉપર કરવામાં આવતો એક સંસ્કાર. કિં
પ્રં પ્રતિષ્ઠા કરવી=મૂર્તિમાં વિધિસર દે-
વત્વ મૂકવું.

પ્રતિષ્ઠિત, વિં [સં] માનવત; આખરહાર; ઇજ્જનવાણુ; પ્રતિષ્ઠાયુક્ત; ગોરવાન્વિત.

(૨) વિખ્યાત; જાણીતું; આજેવાન.

પ્રતિરૂપધર્મ, ઓં [સં] હરીદ્રાધ; સરસા-સરસી; ચડસાચડસી.

પ્રતિરૂપધર્મી, વિં સામાવાળિયો; શત્રુ; દુસ્મન; હરીદ્ર; વાદીયો.

પ્રતિહત, વિં [સં] પાછું મારેલું; હઠાવેલું; હરાવેલું; નિરાશ.

પ્રતીકાર, પું [સં] ઉપાય; ઇલાજ; ચિકિત્સા.

પ્રતીત, ઓં પતીજ; બરોસો; વિશ્વાસ; ખાતરી.

પ્રતીતિ, ઓં [સં] પતીજ; વિશ્વાસ; ખાતરી. પ્રંપૂર્ણ ગ્વાન; સારી ગીતે સત્ય સમજવું તે.

પ્રતીપ, પું [સં] એ તામને અર્પણકાર, કે જેમાં ઉલટ ઉપમા અપાય છે; અર્થાત્ ચંદ્ર કે જેની ઉપમા મુખને અપાય છે તે મુખ આગળ ચંદ્રમા કંઈજ નથી એવી ચંદ્રાતીને ઉપમા આપવી તે. ઉં તારાં નેત્ર સમાન કાન્તિમય જે, તે પદ્મ દૂબ્યા જશે.

પ્રતીક્ષા, ઓં [સં] રાહ; વાટ. (૨) આશા; અપેક્ષા.

પ્રતીહાર, પું [સં] હારપાળ; યોગિયો; હરવાન.

પ્રતીહારી, ઓં [સં] હારપાલિક; અંતઃપુરની ઓ નોકર.

પ્રતોદ, પું [સં] ચામખો; ચાણક; પરાણી.

પ્રત્યક્ષ, વિં [સં] નજર સામેનું; ઇંદ્રિયોથી સાક્ષ સપ્જાતું; હાજરાહજુર. ઇંદ્રિય આજી. છ પ્રકારનું પ્રત્યક્ષ કહેતાય છે. મનથી, આંખથી, કાનથી, નાસિકાથી, જીભથી અને ચામડીથી જણાય-સમજાય એવું તે પ્રત્યક્ષ, અપરોક્ષથી વિહતું.

પ્રત્યક્ષપ્રમાણ, નં [સં] ઇંદ્રિયોથી રપદ જણાતું અને અનુભવાતું હોય એવું જે ગ્વાન તે; નજરે નજર જણાતું હોય તે; ખુદ્દું પ્રમાણ. જેની ખાતરીને માટે ખીજ સાધનની જરૂર રહેતી ન હોય એવું ઇંદ્રિય આજી પ્રમાણ-પુરાવો તે.

પ્રત્યય, પું [સં] વ્યાકરણ પ્રમાણે નામ, વિશેષણ અને ક્રિયાપદ વગેરેને છેડે લગાડવામાં આવતા અમુક અર્થ બતાવનારા અવ્યયો જેવા અક્ષર તે. (૨) વિશ્વાસ; બરોસો. (૩) પ્રતિગા. (૪) હેતુ.

પ્રત્યવાય, પું [સં] આપ; હરકત; અકચણ; વધિ; વિશ્લેષતા.

પ્રત્યંચા, ઓં [સં] પચ્છ; કામઠાની દોરી.

પ્રત્યાખ્યાન, નં [સં] ઇપકો; ઠોક; મહેણું. (૨) નિરાકૃતિ; નિરાકરણ.

પ્રત્યાધાત, પું [સં] પાછાડેલો-વળતું જેર તે; સામો ધક્કો; ધક્કો મારતાની સાથે જે સામો આંચકો લાગે તે. (૨) પડો; પડકો.

પ્રત્યાહાર, પું [સં] વ્યાકરણ પ્રમાણે પહેલા ને છેલ્લા અક્ષરના મેળાપથી બનેલી અમુક અક્ષરો અને નિયમો વગેરે બતાવનારી જે સંગ્રહ તે; સંક્ષેપ શબ્દ; અમુક અમુક બાબતો બતાવનારી પારિભાષિક સંગ્રહ-સંક્ષેપ તે. (૨) પીછે હઠ; વળી જવું તે; પાછું ખેંચી લેવું તે. (૩) સંયમ; ઇંદ્રિયોને કબજે રાખવી તે.

પ્રત્યુત્તર, પું [સં] સામો-વળતો જવાબ આપવો તે; ઉત્તર; જવાબ.

પ્રત્યુત્પન્ન, વિં [સં] તરત ઉત્પન્ન થયેલું; તરતાતરત સુઝેલું; તાત્કાલિક; હાજર-હજુર; સવાલ થતાની સાથેજ સામો ચોખ જવાબ જેના મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે એવું. પ્રત્યુત્પન્ન મતિ=તરતચુકિં; હાજરજવાબી.

પ્રત્યુપકાર, પું [સં.] ઉપકારની સામે ઉ-
પકાર કરવો તે; સામે ઉપકાર.

પ્રત્યુષ, પું [સં.] પ્રમાત; મગલકું;
પરાદ.

પ્રત્યે અં પ્રતિ; તરફ; બધી.

પ્રત્યેક, અં એકેએક; દરેક.

પ્રથમ, વિં [સં.] પહેલું; મુખ્ય; અગ્રતું.

(૨) સારું; એક. (૩) અં પહેલેથી; શ-
રૂઆતમાં; પહેલે.

પ્રથમા, વિં [સં.] પહેલું-વિભક્તિ.

પ્રથા, ઓં [સં.] શોકમાં જાણીતી પ્રસિદ્ધ
શિદ્ધિ તે, વહાવટ; માર્ગ; ધારો; પદ્ધતિ.

(૨) રીત; ચાલ. (૩) ટેવ; આદત.

પ્રથિત, વિં [સં.] વિખ્યાત; જાણીતું; પ્ર-
સિદ્ધ. (૨) વિસ્તરેલું; ફેલાયેલું. જાહેર;
જેનું નામ શોકમાં જાણીતું થઈ ગયેલું
હોય એવું.

પ્રદક્ષિણા, ઓં [સં.] આસપાસ ફરી વ-
ળવું તે; પરિક્રમા; ફેરો; ફેરા ફરવા તે.

પ્રદર, પું [સં.] સ્ત્રી જાતિની જનનેદ્રિય-
માંથી રક્ત ને ધાતુ પડે તે-રોગ. અસ-
ગર. (૨) પાલવ; પક્ષું.

પ્રદર્શન, નં [સં.] સો કોઈ જુએ એમ
ખુલું મૂકવું-મૂકેલું તે; જોવાને મૂકવું તે;
દેખાડવા મૂકેલું જે તે; દ્રશ્ય.

પ્રદર્શિત, વિં [સં.] દેખાડેલું; દર્શન કરા-
વેલું; દાખવેલું; બતાવેલું.

પ્રદાન, નં [સં.] દાન આપવું તે; પુણ્ય
નિમિત્તે આપવું તે; બદલાની ઇચ્છા વ-
ગર સામાના લાભ-ઉપકાર માટે આપવું
તે. (૨) બક્ષીસ.

પ્રદીપ, પું [સં.] દીવો; જતી; દીપ;
દીવડો.

પ્રદીપન, નં [સં.] દીપાવે એવું તે; દી-
પાવનાર; તેજ કરનાર; ઝળાંઝળાં થવું
તે; ફરકરાવું; તેજ થવું તે. (૨) વધા-

રનાર; ઉધાડનાર; ચેતવનાર; શયિ કરા-
વનાર.-હુષા પ્રદીપન.

પ્રદીપ્ત, વિં [સં.] બળીને ઝળાંઝળાટ થઈ
રહેલું; ઝળાંઝળાટ; પ્રકાશિત; બડબડાટ
બળ્યા કરતું હોય એવું. (૨) તેજ; જન-
ગ્રત; દીપેલું; ઉત્સાહિત; ઉત્કેશાયેલું.

પ્રદેશ, પું [સં.] વિશાળ ભૂભાગ; દેશ;
ભૂમિ; વિસ્તીર્ણ જગા; મુલક. (૨) વિ-
દેશ; પરદેશ. (૩) અંચુડો અને તર્જની
પહોળાં કર્યા હોય એટલું પ્રમાણ, જગા
તે. (૪) હદ; સીમા; આંતરો. (૫)
જગા; સ્થાન.

પ્રદોષ, પું [સં.] સાંજ સવારનો સંધ્યા
કાળ તે. સાંજનો સૂર્ય આથમી જઈ
અંધારું ધાય તે દરમિયાનનો સમય તે.
ઉં પ્રદોષ વીતી ન હતી પડી નિરા,
હતી હજી આશ્ચ વાઈણી દિશા. (૨)
સોમવારે સાંજે એક વાર જમવાનું મ-
હાદેવ-થાંકરવું એક વ્રત. આ વ્રત તે-
રસને દિવસે ખાસ પાળવામાં આવે છે.
ઉં સોમ પ્રદોષનો મહિમા થયો. (૩)
દોષ; શુનો. પ્રદોષવ્રત=તેરસે એકવાર સાંજે
જમવાનું વ્રત.

પ્રદુષ્ઠ, પું [સં.] કામદેવ. (૨) શ્રીકૃષ્ણનો
એક પુત્ર તે; અનિરૂદ્ધનો પિતા તે.

પ્રધાન, વિં [સં.] મુખ્ય; વડું; મોટું;
પહેલું. (૨) પું મંત્રી; દિવાન; વજીર.

પ્રધાનમુદ્, નં દિવાનગીરી; વજીરાત; મંત્રી
તરીકેની કારકિર્દી તે. (૨) પ્રધાનપણ્ય;
મંત્રીત્વ.

પ્રધાવન, નં [સં.] દોડ; દોડવું-ધાવું તે;
દોડાદોડી કરવી તે. (૨) હાથવલાળ;
આમ તેમ ફાંફાં મારવાં તે.

પ્રપંચ, પું (સં.) સંસાર; દુનિયા. (૨) માયા,
જ્ઞ. (૩) છળ; કપટ; પ્રતારણ. (૪)
કાવતરું; હુષા સ્વાર્થવાળી કોઈ બાજી

તે; ક્ષાપટ. (૫) વિપચાસિ. (૬) વિસ્તાર.

પ્રપચી, વિં કપટી; કાવતરાંખોર; દમલખાજ
કગ: ધુર્ત; હુચ્યુ; સ્વાર્થા ખટપટી-જા-
ળવાળું; મનમાં શું હોય અને બહારથી-
ઉપરથી શું દેખાડતું હોય એવું.

પ્રપા, ક્રીં [સં.] વટેમાર્ગને રસ્તે જતાં
પાણી પાવાની જગા તે; પરમ.

પ્રપાઠક, પું [સં.] વેદ જાણનારાઓને પાઠે
કરવાનો અધ્યાય કે બીજો જે બતાવેલો
અમુક વાચનનો વિભાગ તે; નાનો અ-
ધ્યાય; પ્રકરણ; આગ.

પ્રપાત, પું [સં.] પડતું તે; પતન; પાન.
(૨) છુસકો; ફટી-ઉછળીને ઉંચેથી નાચે
પડતું તે. (૨) પડી જવું-હારીજવું-સ્થિ-
તિ-પાયરી પરથી ઉતરી જવું તે. (૩) ધોષ.

પ્રપિતા, પું [સં.] પિતામહનો પિતા તે;
દાદાનો બાપ.

પ્રપૌત્ર, પું [સં.] પુત્રનો પુત્ર તે.

પ્રપુલ્લ, વિં [સં.] ફૂલેલું; ખીલેલું; ઉધડેલું
(ફલ.) પ્રસન્ન; ખુશાલ; મોજ આનંદમાં
હોય એવું.

પ્રપુલ્લિત, વિં પ્રપુલ્લ.

પ્રપળ, વિં [સં.] બળવાન; જોરાવર; સ-
શક્ત. સાચું બળ વાપરવાને શક્તિમાન;
કસદાર.

પ્રખંધ, પું [સં.] સારી રીતે બંધાયેલું-ર-
ચાયેલું હોય એવું તે; અમુક રીતિએ
ગોઠવાયેલું-બતાવેલું-મધ અથવા પદ્ય લ-
ખાણુ તે:-નાગપ્રખંધ. (૨) નિબંધ; અ-
ટકાવ. (૩) બંધ; બાંધ; દોર વગેરેની
તાણી-કસોને બાંધેલો જે આટો વગેરે તે.

પ્રખુલ, વિં [સં.] જામત; જાગેલું. (૨)
અમુક બાબત જેમ જાણવી જોઈએ તેમ
જેના જાણવામાં આવેલી હોય એવું; ખરી
વસ્તુ-જેને સમજાવેલી હોય એવું; જાણીતું.

પ્રબોધ, પું [સં.] જાણવા-સમજવામાં આ-
વતું તે; જ્ઞાન થતું તે; બોધ; સમજાણુ;
જ્ઞાન; યથાર્થ જ્ઞાન તે. (૨) જાગર્તિ;
હોશિયારી. (૩) શિક્ષા; શિખામણુ; નસિ-
યત. (૪) સાવચેતી.

પ્રબોધિની, વિં જામન કરનારી; ઉઠવાની:-
પ્રબોધિની એકાદસી; દેવદિવાળી; કાર્તિક
સુદિ અગિયારમ.

પ્રભવ, પું [સં.] જન્મ થવાનું કારણ, હે-
તુ; જન્મ હેતુ. (૨) જન્મ-ઉત્પત્તિનું મૂળ
તે; ઉદ્ભવ; ઉગમ; ઉદય; ઉત્પન્ન થતું તે.

પ્રભા, ક્રીં [સં.] પ્રકાશ; તેજ; વૃત્તિ;
અજવાળું. (૨) કાન્તિ; જોજ. (૩) વ-
કાષ; મોટાઈ; પ્રભુતા. (૪) સ્પષ્ટા; મરજ;
તણા; દરકાર; ઝગઝગાટ; લખલખાટ.

પ્રભાકર, વિં [સં.] ઝગઝગાટ કરનાર.
(૨) સૂર્ય; સૂરજ. (૩) આગ્રિ-ચંદ્ર વગેરે.

પ્રભાત, નં [સં.] પ્રાતઃકાળ; ઉષા; મળ-
સકં. (૨) સવારનો વખત. (૩) એ ના-
મનો એક રાગ.

પ્રભાતિયું, નં પ્રભાતે ગાવાના રાગનું
સ્વરૂપધ.

પ્રભાવ, પું [સં.] પ્રતાપ; તેજ; શેઠ. (૨)
શક્તિ; બળ, દેવત; પ્રભુતા. (૩) ગુણ;
અસર. (૪) સ્વાભ; દમામ.

પ્રભુ, પું [સં.] ધર્શર; પરમેશ્વર. (૩) રાજ;
માલીક; શેઠ. (૩) ધણી; સ્વામી. ૩૦
પ્રં પ્રભુનું માણસ=મોળું માણસ.

પ્રભુતા, ક્રીં [સં.] ધર્શરતા; પ્રભુપણ. (૨)
અર્થ; જાહોજલાલી; વૈભવ. (૩)
રાજ-માલીક-ધણીપણુ તે. (૪) વડાઈ;
મોટાઈ. (૫) સત્તા; દાબ; દોર; જોડકમી.

પ્રભૂતિ, અં [સં.] આદિ લઈને; અમુકથી
માંડીને:-ધન્ પ્રભૂતિ દેવતાઓ.

પ્રમત્ત, વિં [સં.] થેલું; માડું. (૨) ઉન્નત;
છઠી ગયેલું. (૩) છાકડું; કેદમાં હોય

એવું; નિશાવાળું. (૪) જેનું મન ઠેકાણે ન હોય એવું; ધ્યાનરહિત; પ્રમાદી.
પ્રમત્તા, સ્ત્રી. ધેલછા; ગાંડાધ. (૨) પ્રમાદીપણું. (૩) કેટલું બેભાનપણું. (૪) ધન અને અધિકાર વગેરેની તુંડાધ; અભિમાનની ગરી તે; છાક.
પ્રમદવન, ન. [સં.] અંતઃપુર પાસેનો બગીચો; સ્ત્રીઓને હરવા ફરવાનો રાજમહેલ પાસેનો ખાનગી-મલાળે સચવાય તેવો બાગ.
પ્રમદા, સ્ત્રી. [સં.] મદવાળી સુંદર સ્ત્રી.
પ્રમા, સ્ત્રી. [સં.] પ્રમિતિ; પ્રમાણ; સાખીતી.
પ્રમાણ, ન. [સં.] પ્રમા; સાખીતી; પુરાવો; સાખ. (૨) દાખલો; ઉદાહરણ; પડછો. (૩) ખાતરી; બરોસો; વિશ્વાસ. (૪) માપ; અંદાજ; આધાર. (૫) વિ. સત્ય; સિદ્ધ; ખરું; માન્ય; કમ્બલ. ઉ. સજની પિંડનું વચન પ્રમાણ. ક. ૬૦ ડા.
પ્રમાણપત્ર, ન. ખાતરીપત્ર; સરટિક્કેટ. (૨) દાખલો.
પ્રમાણપુ, કિં. અ. કમ્બલ કરવું; માનવું; આધાર રાખવો. (૨) જાણવું. (૩) ગણવું. (૪) માપવું.
પ્રમાણિક, વિ. [સં.] મનથીજ સત્ય હોય તે કરનાર; ઇમાનદાર; અસત્ય કે ઠગ્યાળ નહિ કરનાર પણ સત્ય-પોતાને જોમ ન્યાય હાજે તેમ કરનાર; એકવચની; સન્નિષ્ઠાવાન; દાનતદારીવાળું; અદલ ઇનસારી; વિશ્વાસ.
પ્રમાણિકપણું, ન. નેકી; ઇમાનદારી; સત્ય હાજે તેમજ કરવાપણું; નિષ્ઠા; સત્યતા; ખોટું-પક્ષપાત વગેરે નહિ કરવાપણું તે; પ્રમાણિકતા.
પ્રમાણિકા, સ્ત્રી. એક અક્ષર મેળ છંદ.
પ્રમાણ, અ. આ રીતે; આમ. (૨) પેઠે ગોઠે; માફક.
પ્રમાતામહ, પું. [સં.] માના દાદાનો બાપ તે.
પ્રમાદ, પું. [સં.] આળસાધ; બેદરકારી; બે-

પરવાધ; અવધાનતા; કાળજી નહિ રાખવી તે. (૨) ગફલત; ભૂલ; યુક; ઉપેક્ષા.
પ્રમાદી, વિ. આળસ; બેદી; બેદરકાર; અનવધાની બેકાળજીવાળું; અસાવધ; કાળજી વગરનું. (૨) સાક સંવત્સરામો ૨૭ મો સંવત્સર.
પ્રમિતિ, સ્ત્રી. [સં.] પ્રમાણ.
પ્રમુખ, વિ. આગેવાન; અગ્રેસર; મુખ્ય; વડું; પ્રધાન. (૨) મુખી; સરનસીન; અધ્યક્ષ.
પ્રમુખપદ, ન. પ્રમુખની પદવી-સ્થાન તે; પ્રમુખપણું; આગેવાન તરીકે જગા લેવી તે; આગેવાન થવું તે; વડપણ; અધ્યક્ષનું સ્થાન તે.
પ્રમુદિત, વિ. [સં.] હરખાયેલું; હર્ષાન્વિત; પ્રસન્ન થયેલું; આનંદી.
પ્રમોદ, વિ. [સં.] માપવા-પ્રમાણ કાઢવા યોગ્ય; અનુમાન કરવા લાયક. (૨) પ્રમાણ રજી કરીને પુરવાર કરવાલાયક. (૩) વિવાદ ચલાવીને નક્કી કરવાનો જે પ્રશ્ન-વિચાર તે; સુકરડો-દાવો-નિર્ણયને માટે ઉમો કરેલો સવાલ-મુદ્દા.
પ્રમોહ, પું. [સં.] પરમિયો; પ્રેમને શુરદેથી ગરતા લોહીપ્રેરના પીડાકારી ને ચેપી રોગ; બહુમૂલનો રોગ.
પ્રમોહ, પું. [સં.] આનંદ; હરખ.
પ્રમોહવું, કિં. સં. ખુશી કરવું; આનંદવું; હરખાવું.
પ્રમોહ, પું. [સં.] મૂઝાઈ; મોહ; ભ્રમ.
પ્રયત્ન, પું. [સં.] કોઈ કામ પાર પાડવાને માટે દરેક રીતે મહેનત લઈ ઉદ્યોગ કરવો તે; પ્રયાસ; મોટી તજવીજ; ખંતથી કાર્ય કરવાની મહેનત લેવી તે.
પ્રયાણ, ન. [સં.] જવું તે; પ્રસ્થાન; ગમન; કુચ કરવી તે.
પ્રયાસ, પું. [સં.] શ્રમ; મહેનત; યત્ન.
પ્રયુક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] વિશેષ જીવતી વાપરવી તે; દાવપેચથી કામ કરવું તે; પ્રયોગ; પ્રયોજન.

પ્રયુત, વિં [સં.] હસ લાખ.

પ્રયોગ, પું [સં.] અખતરો; અજમાયેશ લાખલ કોઈ ચીજ કરી જોવી તે; આમ આમ કરવાથી શું થાય છે, તે જોવાને—ખનાવવાને જે કંઈ શરૂઆતનું કામ કરી જોવું તે. (૨) યુક્તિ; તજવીજ. (૩) કાયદો; નિયમ; ધારો. (૪) વ્યાકરણ પ્રમાણે કર્તા અને કર્મનો ક્રિયા સાથે સંબંધ દર્શાવનારી રચના તે. કર્તૃપ્રયોગ, કર્મણ્યપ્રયોગ વગેરે. (૫) સાધના; અનુદાન; વિધિ; ક્ષણસિદ્ધિને માટે અમુક રીતે મંત્રાનુષ્ઠાનપૂર્વક અમુક ક્રિયા કરવી તે.

પ્રયોજક, વિં [સં.] યોજનાર; પ્રેરક; શરૂઆત કરવાનું દેખાડનાર; યોજના કરનાર.

પ્રયોજન, નં [સં.] કારણ; સમ્બળ. (૨) હેતુ; મતલબ; ઉદ્દેશ. (૩) આવશ્યકતા; જરૂર.

પ્રયોજ્ય, વિં [સં.] યોજવાલાયક; જોડવા યોગ્ય.

પ્રયોહ, પું [સં.] અંકુર; ફળજો.

પ્રલય, પું [સં.] સંહિતો અંત આવવો તે; ખાણસો અને પ્રાણીઓનો સહંતર નાશ થઈ જવો તે; અમુક યુગે પછી પૃથ્વી રસાતળ જવી તે. (૨) મોટી આફત—સંહારકાળ; કાળો કહેર વર્તાઈ જવો તે.

પ્રલાપ, પું [સં.] મોટેથી ગમે તેમ બોલવું—રોવું તે; શોક, મોહ, અને દુઃખ વગેરેને લીધે મોટેથી બોલીને રડવું તે. (૨) એલ-ફેલ—ગમે તેમ બોલવું—બબડવું તે; જલ્પ; બડબડાટ. (૩) વિલાપ.

પ્રલેપ, પું [સં.] ખેડ; ભેપ; લિપવું—ઓપડવું તે; વિલેપન; કંટવાળો.

પ્રલોભન, નં [સં.] ભોભાવે એવું જે તે; ભલચાવનારું તે; ભોભ કરાવે એવું તે.

પ્રલે, જું પ્રલય. કિં પ્રં પ્રલે થવું=ખળીને ભરમ થઈ જવું; સત્યાનાશ જવું. પ્રલેકાર=નાશ; તદન પાપમાલ થઈ જવું તે; અજળ; વિનાશ.

પ્રવચન, નં [સં.] વ્યાખ્યાન; વિવેચન; એકાદી વાત લઈ તેને આગલા પાછલા વિષયો સાથે વિસ્તારી સ્પષ્ટ કરીને કહેવી તે.

પ્રવર, નં [સં.] ગોત્ર અથવા કુટુંબની આંતરિક શાખા—પ્રશાખાઓ વગેરે તે. અસલ ગોત્ર અને તેમાં થયેલા મુખ્ય આગેવાનોને નામે તેનું વિશેષ ઝાળખાણ આપવું તે. —ગોત્રમ ગોત્ર અને તેનાં ત્રણ પ્રવર—ગોત્રમ, ઓતદ્ય, ને આગિરસ તે. (૨) વિં મુખ્ય; આગેવાન; મુખી.

પ્રવર્તક, વિં [સં.] પ્રવર્તાવનાર; પ્રવર્તન—કારી; ફેલાવનાર. (૨) પ્રવૃત્તિજનક.

પ્રવર્તન, નં [સં.] ચાલ ચલમત; વર્તન તે; પ્રવૃત્તિ કરવાની રીત તે; પ્રવૃત્તિ.

પ્રવર્તમાન, વિં [સં.] ચાલુ; ચાલતું; અમલમાં હોય એવું. (૨) ફેલાયેલું.

પ્રવર્તવું, કિં અં ફેલાવું; પ્રસારવું; લોકમાં ચાલુ થવું. (૨) અમલમાં આવવું. વર્તવું; ચાલવું.

પ્રવર્તાવવું, કિં સં ફેલાવવું; પ્રસારવું; ચલાવવું. (૨) અમલમાં—ગતિમાં મૂકવું; લોકમાં ફેલાય તેમ કરવું. (૩) વળાવવું; આપીદેવું.

પ્રવાસ, પું [સં.] પરદેશવાસ તે; વિદેશમાં વસવા જવું તે. (૨) મુસાફરી; દેશવિદેશમાં ફરવું તે; પંથ કરવો—મુસાફરી કરવી તે.

પ્રવાસી, વિં પોતાનું—અસલ નહિ એવા વાસમાં વસેલ તે; ખીજ—અન્યવાસમાં રહેલું. ઉં અરે શુકા ૧ પિંજરના પ્રવાસી. ક. દ. ડા. (૨) મુસાફર; પાંથ; વટેમાર્ગી; પ્રવાસે નિકળેલું તે.

પ્રવાહ, પું [સં.] પવન, પાણી અને વાણી વગેરેનું જે વહન—વહેવું તે; સ્રોત; રેસો; ખળકો; વોહ; ધારા; વહન તે. (૨) સાંસારિક કામકાજ અને બ્યવહારનો જે નિરંતર ચાલુ ક્રમ તે. (૩) એક પછી એક ચાલુ પરંપરા ચાલ્યા કરવી તે; ધ-

સારાંખં બહાર-આગળ ને આગળ વહે
જવું તે. (૪) ગતિ; વોહ વગેરે તે:-
એની જીભે સરસ્વતી બેઠેલી છે એટલે
એની વાણીનો પ્રવાહ અખંડિત ચાલ્યાજ
કરે છે તાહ; ધારણ; સ્વાલ.

પ્રવાહી, વિં પ્રવાહે વહે એવું તે; રહે એવું;
ધારા-પરંપરાએ ચાલ્યું જાય એવું-પાણી;
તેલ; પવન; વાણી વગેરે.

પ્રવાળ, નં પ્રવાલ; પરવાળું. પ્રવાળી=પર-
વાળાંની માળા તે.

પ્રવિષ્ટ, વિં [સં.] પેટેહું; દાખલ થયેહું; ધુસેહું.

પ્રવીણ, વિં [સં.] નિપુણ; કુશળ; હોંશિ-
યાર; કાબેલ; ચતુર. (૨) આવડતવાળું;
કોષ કામ બહુ સારી રીતે કરી જણે
એવું; માહિતગાર.

પ્રવૃત્ત, વિં [સં.] ચાલુ; ચાલતું; પ્રવૃત્તિમાં
મગ્નહું.

પ્રવૃત્તિ, ઓં [સં.] જીવનને ટકાવવા અને
શોભાવવાને માટે ચતન કરવો તે; વ્યા-
પાર; વ્યવસાય; પ્રવર્તન તે; આજીવિકા,
યથા, અને ઈદ્રિયોની પરિતૃપ્તિ માટે નાના
પ્રકારના વિષયોમાં પ્રવૃત્ત થવું તે; ધાવ;
ભ્રમણ. (૨) ઉદ્યોગ; કામકાજ વગેરે સં-
સારની મોહમાયાની જાળમાં આમ તેમ
સુખ શોધતા-અથડાતા ફરવું તે; નિવૃત્તિથી
ઉલટો વ્યવસાય તે.

પ્રવૃદ્ધ, વિં વધેહું; મોટું થયેહું. (૨) પુખ્ત.

પ્રવેશ, પું [સં.] પેસવું તે; દાખલ થવું
તે; ધરમાં-કોષ હદમાં અથવા રંબજીમિ
ઉપર જવું તે. (૨) કોષ સ્થાનની અંદર
દાખલ થવું-પેસવું તે. (૩) નાટક વગે-
રેનો એકાદ વિભાગ-ભાગ તે; વસ્તુનિર્દે-
શક એકાદ નાનો વાદવિવાદ તે; નાટકમાં
એક પછી એક જુદા જુદા ભાગ બજવી
ખતાવનારાં પાત્રોનું રંબજીમિ ઉપર આ-
વવું તે; પ્રવેશક; વિષ્કંભક.

પ્રવેશક, પું સામાન્ય પાત્રોની પાસે આવતા
અંકની વસ્તુ દર્શાવવાને માટે પહેલા અને
છેલ્લા નહિં એવા અંકોની આગળ મૂક-
વામાં આવતો વાર્તાલાપ તે; [વિષ્કંભક.

પ્રવ્રજિત, વિં [સં.] ત્યાગી; જેણે ચોથા
-ભિક્ષુ આશ્રમનો આશ્રય લીધો હોય તે.
(૨) સંન્યાસી; વેશગી.

પ્રશમન, નં [સં.] ઠંડું પાડવું તે; શાંત
કરવું તે; ટાઢું પાડવું તે. (૨) શાંતિ.

પ્રશસ્ત, વિં [સં.] વખાણવા લાયક; સ્તુતિ
પાત્ર. (૨) ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ; ઉચું.

પ્રશસ્તિ, ઓં [સં.] પ્રશંસાનો લેખ-લ-
ખાણ તે; ચક્રલેખ. રાજા અથવા મોટા
પરોપકારી માણસની સુકૃતિ-પુણ્યકૃતિના
વર્ણનવાળો લેખ અથવા લખાણ તે.

પ્રશસ્ત્ય, વિં [સં.] વખાણવા લાયક.

પ્રશંસક, વિં વખાણનાર; સ્તુતિ કરનાર.

પ્રશંસનીય, વિં વખાણવા લાયક. (૨)
ઉત્તમ; સારું-શ્રેષ્ઠ.

પ્રશંસા, ઓં [સં.] વખાણ; સ્તુતિ; ચક્ર
ગાવો-કીર્તિ કરવા તે; સ્તુતિ.

પ્રશાસક, વિં શાસન કરનાર; અમલ બજા-
વનાર. (૨) રાજા; અમલદાર.

પ્રશાંત, વિં ખૂબ શાંત; ટાઢું; ઠંડું. (૨)
નીરવ; મૌન.

પ્રશ્ન, પું [સં.] પૂછવું તે; પૂચ્છા; સવાલ.

પ્રશ્નપત્ર, નં પ્રશ્નનું લખાણ તે; સવાલપત્રક;
પરીક્ષા લેવાને માટે લખીને પુછેલો પ્રશ્ન તે.

પ્રશ્નમાળા, ઓં પ્રશ્નાવલી; સવાલોનો સમૂહ
તે; ઉપરાઉપર પુછેલા સવાલો તે.

પ્રશ્નાર્થ, વિં પ્રશ્નવાળા અર્થનું તે; પ્રશ્ન સં-
બંધિ; પ્રશ્ન તરીકે પુછાયેહું.

પ્રશ્નોત્તરી, ઓં પ્રશ્ન અને ઉત્તરની જેમાં
પરંપરા હોય તે; પ્રશ્ન અને તેનો ઉત્તર
એવું જે લખાણ, વિવાદ વગેરે તે; સવાલ
જવાબવાળી રચના.

પ્રસક્ત, વિં [સં.] લાગેલું; વળગેલું; અનુ-
રક્ત; ચઢેલું; ખૂબ હળેલું; આસક્ત; છ-
દીલું.—ધૃતપ્રસક્ત.

પ્રસક્તિ, ક્તિં આસક્તિ; મોહિની; લગની;
રહ; છંદ; માઠ પ્રીતિ સંબંધ તે; વળગણ્ય;
આસંગો; હેડો.

પ્રસન્ન, વિં [સં.] ખુશ; આનંદિત; પ્રદુલ્ભ
મનનું; હરખાણું; ખુશખુશાલ; રાણ.

પ્રસન્નતા, ક્તિં ખુશાલી; ચિત્તની આનંદ-
મયતા; પ્રદુલ્ભપણું; ખુશી; રાણપો.

પ્રસાર, પું [સં.] ફેલાવો; પ્રસારો; ફેલાવું
—પ્રસારવું તે; પ્રસારણ.

પ્રસારણ, નં [સં.] પ્રસાર; ફેલાવું તે; ફેલાવો.
પ્રસારણું, કિં અં ફેલાવું; વિસ્તારવું; વ્યાપી
જવું; ફેલાવું.

પ્રસવ, પું [સં.] જન્મ; પ્રસવવું તે; જનન;
ગર્ભસ્થાનમાંથી બાળકનું બહાર પડવું તે.

પ્રસવણું, કિં જન્મવું; જણવું; ગર્ભમાંથી
બહાર પડવું. (૨) ઉત્પન્ન કરવું.

પ્રસંગ, પું [સં.] અનુકૂળ-કાર્યસિદ્ધ કર-
વાનો ચોખ્ખો વખત તે; લાગ; તાકોડો;
જોગ; અવસર; સંધિ; જોગવાઈ. (૨)
મેળાપ; સંગ, સોબત; સહવાસ, પરિચય
તે. (૩) વિષય; પ્રકરણ; વસ્તુ; વાત; બા-
બત.—પ્રસંગ નીકળશે ત્યારે હું એ બધું
સમજાવીશ. પ્રસંગવચ્ચાત=અવસર-લાગ
આવ્યાથી. વખતને લઈને. (૪) ટાણું;
કાર્યસંધિ.

પ્રસંગોપાત, અં પ્રસંગ.

પ્રસાદ, પું [સં.] ખુશાલીની નજર તે; રાણ
ખુશીની મહેર-બક્ષીસ વગેરે તે. (૨)
અનુગ્રહ; કૃપા; મહેરબાની. (૩) દેવ, ગુરુ,
રાજા, સ્વામી વગેરેએ પ્રસન્ન થઈને આ-
પેલું જે કંઈ તે; નિવેદનની શેષ. (૪)
દેવને ધરાવેલું ખાવાનું તે; ભોજનનું અન્ન
—ખાધ તે.—આપ હવે પ્રસાદ લો. (૫)

ઠોક; માર. (૬) રચનામાં રહેલું જે મોહક
શબ્દસૌંદર્ય તે; વાચકનું મન રંજન થાય
એવી કાવ્યમાંની કવિની જે અલૌકિક રચના
શક્તિ તે; કવિતામાં—વાણીમાં ચિત્તને
પ્રસન્ન કરે એવું જે તત્ત્વ તે.

પ્રસાદી, ક્તિં પ્રસાદ.

પ્રસાધિકા, ક્તિં [સં] રાણીઓ અને મુ-
હરચોની કીઓને ટાપટીપથી શણગારના-
રી ઢાસી તે.

પ્રસાર, પું [સં.] પ્રસારણ; વિસ્તાર; ફેલાવ;
ઠેઠોકાણે પ્રસરી જવું તે.

પ્રસારક, વિં પ્રસાર કરનાર; ફેલાવનાર.

પ્રસારણ, નં ફેલાવું—પ્રસારવું તે; પ્રસાર; ફેલાવો.

પ્રસારણું, કિં સં ફેલાવવું; પ્રવર્તાવવું; પ્રસાર
એમ કરવું. (૨) પહોળું કરવું.

પ્રસારિત, વિં પ્રસારેલું; પથરાઈ—ફેલાઈ ર-
હેલું એવું તે.

પ્રસિદ્ધ, વિં [સં.] જણીતું; લોકમાં જાહેર
થયેલું એવું; વિખ્યાત. (૨) ખુલ્લું; ચા-
હન; જાહેર.

પ્રસિદ્ધિ, ક્તિં [સં.] ખ્યાતિ; નામના; જાણ
—જણીતાપણું. (૨) જાહેરાત; લોકની
જાણમાં આવવું તે. (૨) ફેલાવો; પ્રસાર.

પ્રસૂત, વિં [સં.] જન્મેલું; સંજાત; જણેલું.

પ્રસૂતા, ક્તિં જણનારી; બાળકને જન્મ આ-
પનાર ક્તિ; પ્રસૂતિકા. ઉં શું વંડયા જાણે
પીડારે, પ્રસૂતા જે પડે વેઠે.

પ્રસૂતિ, ક્તિં જણવું તે; જનન; પ્રસવ; ઉ-
દ્ભવ; જન્મ. (૨) સંતતિ; છોકરાં. ઉં
સ્નેહી વચરયતણી આ પ્રસૂતિ નિહાળી,
આજે ફરી કુવર આંતરડી અમારી. (૩)
પ્રસવ; સુવાવડ. ઉં પ્રસૂતિ કેડે તપ તા-
પતી હું તો; ફરીય ઇચ્છીશજ એમ કે,
પ્રભો! તમેજ ભર્તા મળજો અને વળી,
વિજોગ આવા પડશો નહિ કદી.

પ્રસૂતિકા, ક્તિં [સં.] પ્રસૂતા; જણનારી.

(૨) સુવાવડી.

પ્રસૂતિકાવૃદ્ધ, નં સુવાવડખાતું; પ્રસવ કર-
નારીઓને રાખવાનું સ્થાન.

પ્રસ્તર, પું [સં.] પથરા; પાથાણ. (૨)
શિલા.

પ્રસ્તાનું, નં પ્રયાણે નીકળવું તે; પ્રયાણ
કરવાને માટે સારા સુહૃત્તમાં સર સામાન
સાથે ખીજે ઠેકાણે જઈ રહેવું-ઉતરવું તે;
પ્રયાણ.

પ્રસ્તાર, પું [સં.] ધાસની પથારી; સાથરા.
(૨) પ્રસાર; ફેલાવો. (૩) છદ શાસ્ત્ર પ્ર-
માણે શુદ્ધ લઘુની માત્રાઓ મેળવવાને
કોઠો તે.

પ્રસ્તાવ, પું [સં.] પ્રસંગ; અવસર; યોગ્ય
વખત. (૨) પ્રકરણ; શરૂઆતનો બનાવ.
ઉં રાજને કોષ્ટએ નવ કહેશો, બાળકનો
પ્રસ્તાવ. ગિર. કારણ; હેતુ. ઉં હસે વિના
પ્રસ્તાવ, બાળ્યલીણ બળપણ છાંડે.

પ્રસ્તાવના, સ્ત્રી [સં.] અંથ પ્રયોજન દર્શક
તેમજ અંથવસ્તુ નિદર્શક જે આદિ-શ-
રૂઆતનો લેખ તે; દિખાઓ; ઉપોદ્ધાત.
(૨) આરંભ. ઉં ટંકાર ધ્વનિ આરંભનાં
ચરિતની પ્રસ્તાવનાના સમો. મહાવીર. ચ.

પ્રસ્તાવિક, [વં પ્રસંગને લગતું; પ્રસંગે ઉ-
દાહરણ અપાય એવું; પરચૂરણ.

પ્રસ્તુત, વિં [સં.] પ્રાસંગિક; ચાલુ; વર્ત-
માન. (૨) નાં અવસર; ટાણું. (૩)
હાલમાં; અત્યારે.

પ્રસ્થાન, નં [સં.] પરદેશ જવા ઉપડવું તે;
પ્રયાણ; કુચ.

પ્રસ્થાપિત, [વં [સં] સ્થાપન કરેલું; સારી
રીતે બેસાડેલું; મીડેલું; દંડ કરેલું. (૨)
મોકલેલું; પ્રેરિત.

પ્રસવ, પું [સં.] ઝરવું તે; ઝરણ; ગળવું
-ટપકવું તે; વહેણ.

પ્રસ્વેદ, પું પરસેવો; પસીનો; ધામ.

પ્રહર, પું [સં.] ત્રણ કલાક-સાડા સાત
ધડી જેટલો વખત તે; પહોર; યામ.

પ્રહર્ષણ, નં આનંદ; હરખ; ખુશાલી.

પ્રહર્ષણી, સ્ત્રી [સં.] તેર અક્ષરનો એક
ગણ મેળ છંદ.

પ્રહસન, નં [સં.] હાસ્ય; હસવું તે. (૨)
ટાળ. (૩) હાસ્યરસવાળું નાનું નાટક તે.

પ્રહાર, પું [સં.] આધાત; ધા; ઝટકા;
ઝપાટો; ફટકો. (૨) માર.

પ્રહૃષ્ટ, વિં રાજ; ખુશી; આનંદિત; હરખાયેલું.

પ્રકંઠ્ય, નં [સં.] પ્રકટવું તે; જહેર થવું
-ઉત્પત્ત થવું તે; જન્મ; અવતાર; આ-
વિભાવ.

પ્રાકાર, પું [સં.] કોટ; કિશો-કિશ્કાની
દિવાલ.

પ્રાકૃત, વિં નીચું; હલકું. (૨) પ્રકૃતિ સંબંધી.

(૩) સામાન્ય હોય એવું; ભોકમાં ચાલતું
એવું તે. (૪) નાં સંસ્કૃતમાંથી નીકળેલી
એક ભોકભાષા તે; ભોકમાં ચાલતી સા-
માન્ય ભોલી તે. ઉં સંસ્કૃતમાં શું આવી
ગયું ને પ્રાકૃતથી શું નાસી ગયું. અખો.

પ્રાકૃતિક, વિં પ્રકૃતિ સંબંધી; કુદરતી; સા-
માન્ય; ભોક્સંબંધી; ભોકને લગતું.

પ્રાકૃતન, વિં આગલું; પહેલાંનું; પૂર્વનું. ઉં
પુરાં થયાં પ્રાકૃતન પુણ્ય મારાં.

પ્રાગ્ભવ્ય, નં [સં.] પ્રગભતા; ઉદ્ભતાષ.
(૨) નિર્લબ્ધતા; બેશરમી; બેઝદખી.

પ્રાધુષ્ય, પું [સં.] રાતિધિ; પરાણો; આવી
ગટેલો માણસ.

પ્રાચી, સ્ત્રી [સં.] પૂર્વ દિશા; ઉગમણ.

પ્રાચીન, વિં [સં.] જુનું; અસલી; પૂર્વનું;
આગલા વખતનું.:-પ્રાચીન ઇતિહાસ.

પ્રાચીનતા, સ્ત્રી જુનાપણું; અસલીપણું.

પ્રાણીત, જું પ્રાયશ્ચિત્ત.

પ્રાળે, અં પ્રલય. (૨) પરાજય. બળીને-
હારીને કે ખીજ રીતે તદન નાશ પામવું

તે; નાશ.

પ્રાણ, વિં [સં.] સારા ગાનવાળું; શુદ્ધશાળી; પકિત. (૨) ડહાણું; શાણું; દક્ષ. (૩) કુશળ; પ્રવીણ.

પ્રાણ, પું [સં.] શરીરમાંના જીવંતીને આધાર રૂપ વાયુ; જેણે જીવે જીવે છે તે વાયુ; હૃદયમાં રહેલો વાયુ તે; શરીરમાં પાંચ વાયુ (પ્રાણ) રહેલા છે, તેમાંના મુખ્ય પ્રાણવાયુ, બીજાં અપાન, સ્રીજાં વ્યાન, એથી ઉદાન અને પાંચમો સમાન. (૨) જીવ; ચૈતન્યાત્મા (૩) જીવનના આધાર રૂપ જે તે. પ્રાણમય કોશ=શરીરમાંના તે ભાગ-અવયવ કે જેમાં પ્રાણ (વાયુ) રહે છે. શરીરમાં આવાં કેટલાંક રચાન-કોશ છે.:-અન્નમયકોશ; મનોમય કોશ, વગેરે.

પ્રાણધાતક, વિં પ્રાણનો-જીવનો ધાત કરે એવું; મારીનાંખે-જીવ લઈ જાય એવું તે.

પ્રાણજીવન, વિં પ્રાણની માફક જીવન ટકાવનારું; જીવનને પ્રાણ સમાન આધાર આપનાર.

પ્રાણનાથ, પું [સં.] પ્રાણને રાખનારો તે; પ્રાણનો પશુ આધાર તે; પતિ.

પ્રાણધ્યારી, સ્ત્રી પ્રાણ સમાન પ્રિય એવી જે સ્ત્રી તે; પ્રિયા.

પ્રાણધ્યારો, પું પ્રાણ સમાન પ્રિય તે; પ્રિય પતિ.

પ્રાણપ્રિય, વિં પ્રાણ જેવું પ્રિય તે. પ્રિયપતિ.

પ્રાણપ્રિયા, સ્ત્રી પ્રાણ જેવી વહાલી સ્ત્રી; દયિતા.

પ્રાણવદ્ભા, વિં [સં.] પ્રાણપ્રિય.

પ્રાણવદ્ભા, સ્ત્રી પ્રાણપ્રિયા.

પ્રાણવાયુ, પું [સં.] જીવને આધાર રૂપ જે વાયુ તે; હૃદયમાંના વાયુ; શ્વાસ મારફતે બેવામાં આવતા પવનમાંના તે વાયુ કે જે પ્રાણીને જીવંત રાખે છે. અં. ઓક્સિજન.

પ્રાણહારક, વિં પ્રાણ હરી લે એવું; પ્રાણ

લઈ જાય એવું. (૨) વછનામ.

પ્રાણાધાર, વિં [સં.] પ્રાણને આધાર-આશ્રય રૂપ એવું. (૨) પતિ; વર.

પ્રાણાયામ, પું [સં.] પ્રાણવાયુ-શ્વાસને શરીરમાં લઈ રોકવા અને છુટવાની ક્રિયા તે. પ્રાણાયામની ત્રણ રીતો-કુંભક, પૂરક, અને રૈચક કહેવાય છે.

પ્રાણાહુતિ, સ્ત્રી [સં.] પ્રાણને આહુતિ-બલિ-ભાગ આપવો તે. (૨) પ્રાણને બલિ તરીકે આપી દેવો તે; પ્રાણાર્પણ.

પ્રાણાંત, પું [સં.] પ્રાણનો અંત-છેડો આવી રહેલો તે; મૃત્યુ. ૩૦ પ્રં પ્રાણાંતે =મરતાં; જીવ જાય તોપણ:-પ્રાણાંતે પશુ એ જક છોડશે નહિ.

પ્રાણી, નં પ્રાણવાળું તે; જીવ ચેતનવાળું નંતુ વગેરે તે; જેને જીવ છે તે-માણસ; પશુ, પંખી, મત્સ્ય, છીટ વગેરે.

પ્રાણીવિદ્યા, સ્ત્રી પ્રાણીઓ સંબંધી ગાનનો સમુચ્ચય તે; પ્રાણી સંબંધી ગાત્રીય તે.

પ્રાણેશ, પું પ્રાણના ઇશ જેવો તે; પ્રિયપતિ.

પ્રાણેશ્વરી, સ્ત્રી પ્રિયા સ્ત્રી.

પ્રાતઃકાળ, પું [સં.] પ્રભાત; સવારનો પહોર; સવાર; મળસકું; વહાણું.

પ્રાતઃસંધ્યા, સ્ત્રી [સં.] બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રણ વર્ણને પ્રાતઃકાળે કરવાની દેવપૂજા, સ્તવન, ધ્યાન અને જપ વગેરે ઇશ્વરાધનનાં કર્મ તે. સવાર, બપોર અને સાંજ, એમ ત્રણ સંધ્યાઓએ ઇશ્વરાધન કરવા કહેલું છે.

પ્રાથમિક, વિં શરૂઆતનું; આરંભનું; પહેલું.

પ્રાદુર્ભાવ, પું [સં.] બહાર નીકળી દેખાવું તે; પ્રકટવું તે; આવિર્ભાવ; ઉત્પત્તિ થવું તે; ઉગમ; ઉદય.

પ્રાધાન્ય, નં પ્રધાનતા; આગેવાની; મુખ્યત્વ મુખ્યપણું. (૨) બળ; જોર; ચલણ.

પ્રાપ્ત, વિં [સં.] મળેલું; પેદા કરેલું. (૨)

પહેલેલું. કિં પ્રાપ્ત કરવું=મેળવવું.

પ્રાપ્ત થવું=મેળવું.

પ્રાપ્તિ, ઓં [સં.] પ્રાપ્ત થવું-મેળવું તે; લાભ; પેદાશ; આવક; ઉત્પન્ન.

પ્રાપ્ત્ય, વિં પ્રાપ્ત થાય એવું; મળે એવું:-
દુઃપ્રાપ્ત્ય.

પ્રાપ્ત્ય, નં [સં.] પ્રમળતા; સામર્થ્ય; બળ; જોર. (૨) પ્રતાપ. (૩) ધણું ચલણ હોવું તે.

પ્રાપ્ત્યશિક્ષક, વિં [સં.] નેક; અદલ; ન્યાય-સત્ય ઉપર રહેનાર; સાચું. ધમાનદાર; પક્ષ-પાત વગર જે ખરૂં લાગે તે કરનાર.

પ્રાપ્ત્ય, વિં [સં.] સમ; સમાન; સરખું જેવું. :
મૃતપ્રાપ્ત્ય. (૨) અં ધણું કરીને; બહુધા;
અસુસ.

પ્રાપ્ત્યશ્રિત, નં [સં.] દોષ અથવા પાપની શુદ્ધિને અર્થે જે કંઈ ક્રિયા કરવી તે; પાપ ક્ષય; દોષનિવૃત્તિ; દોષમાંથી મુક્ત થવાનું જે સાધન તે. (૨) પશ્ચાત્તાપ; પાપમાંથી છૂટવાની ક્રિયા તે. (૩) પાપ. આ ઉલટો અર્થ છે પણ ચાલે છે:-એને કોણ જાણે કોનાંએ પ્રાપ્તશ્રિત લાગ્યાં.

પ્રારબ્ધ, નં [સં.] પહેલેથી-જન્મથી શરૂ થતું જે અદૃષ્ટ તે; ભાગ્ય; નસીબ; ભાવી.

પ્રારંભ, પું [સં.] આરંભ; શરૂઆત.

પ્રાર્થના, ઓં [સં.] સ્તુતિ કરીને માગવું તે; યાચના. (૨) વિનંતિ; આજીજી; કા-લાવાલા; અરજ. (૩) ઇશ્વરની સ્તુતિ; ભક્તિસ્તવ. કિં પ્રાર્થના કરવી=સ્તુતિ કરવી.

પ્રાર્થણું, કિં અં સ્તુતિ કરીને માગવું; વિ-નવવું; યાચના કરવી; અરજ કરવી. (૨) ભક્તિ-સ્તુતિ કરવી; સ્તવવું.

પ્રાર્થિત, વિં [સં.] યાચિત; અરજ કરીને માગેલું.

પ્રાવીણ્ય, નં [સં.] પ્રવીણતા; કુશળતા; હોશિયારી; સારી આવડ.

પ્રાણ, પું વર્ષાઋણ; ચોમાસું.

પ્રાશન, નં પીવું-ખાવું તે.

પ્રાસ, પું [સં.] એક હથિયાર; પાશ. (૨) કવિતાની કડીઓના અંત્યાક્ષરોની એક સ્વરતા આશુવી તે; અનુપ્રાસ. (૩) જાહો. (૪) જખમ કરવો તે.

પ્રાસંગિક, વિં [સં.] પ્રસંગને અનુસરતું; પ્રસંગનું; સમવાનુસારી. પ્રસંગને શોભતું -ધટતું-બંધમેસતું હોય એવું તે.

પ્રાસાદ, પું [સં.] દેવમંદિર; દેવાલય. (૨) રાજમંદિર; મહેલ.

પ્રાસાદિક, વિં [સં.] પ્રસાદવાળું; કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલું હોય એવું; દેવાનુગ્રહરૂપ. (૨) સુંદર; મનોહર. (૩) કાવ્યમાં-જેમાં પ્રાસાદ શુદ્ધ-અગ્રામ્ય શૈલી અને લલિત રચના કુદરતી રીતેજ આવેલી હોય એવું; વાંચતાં વાંત ચિત્તને પ્રસન્ન કરો નાંખે એવી શુદ્ધ -નિર્મળ સુલલિત રચનાવાળું તે.

પ્રાસ્તાવિક, વિં પરચૂરણ; પ્રસંગે ઉદાહરણ આપવા જેવું; સાધારણ; પ્રાસ્તાવિક; વા-તાં પ્રસંગનું.

પ્રાહુણ, પું પરોણો; અતિથિ; મહેમાન.

પ્રાંત, પું [સં.] છેડો; અણી; કોર; ખુણો; અંતભાગ. (૨) રાજ્ય વ્યવસ્થાને માટે પાડેલો દેશનો અમુક હદવાળો એકાદ વિ-ભાગ તે; નાનો દેશ; મુલક; જિલ્લો:-સોરઠ પ્રાંત; ગુજરાત પ્રાંત.

પ્રાંતિક, વિં પ્રાંતને લગતું; પ્રાંતનું; અમુક દેશ વિભાગનું:-પ્રાંતિક કોન્ગ્રેસ કમીટીઓ પ્રાંતિક કોન્ફરન્સ; પ્રાંતિક શબ્દ ભેદ.

પ્રિછ, ઓં પિહાન; ઓળખ; જાણવાપણું તે.

પ્રિછણું, કિં અં [સં. પૃચ્છ] પૂછીને જાણવું; દેખીને ઓળખવું; સમજવું; સૂઝવું. ઉં દમયંતીએ પ્રિછયો નહિ, મુકયો મુ-ખમાં રે પાપ. (૨) સં ભાળવવું; સોંપવું. ઉં પ્રિછવી ધરની નાર.

પ્રિચ્છ, પું [સં.] રાજકંવર; શાહજાહો.

પ્રતિસપાલ, પું. [અં.] સુખ્ય ગુરુ; પાઠ-
શાળા વગેરેનો વડો આચાર્ય.

પ્રિય, વિ. [સં.] વહાલું; પ્યારું. (૨) ગમતું;
શ્યતું; મનને પસંદ પડતું હોય તેવું. (૩)
નાં વર; પતિ; ભત્તાં.

પ્રિયકર, વિ. પ્રિય લાગે તેવું; વહાલું; મન-
ગમતું. ઉ. પ્રિયકર બધી વહાલી વસ્તુ.

પ્રિયજન, ન. વહાલાં-ગમતાં માણસો તે;
આમજન; સ્નેહીજન.

પ્રિયતમ, વિ. [સં.] અત્યંત પ્રિય એવું તે;
બહુ વહાલું. (૨) નાં વહાલો; પતિ.

પ્રિયતામા, ઓ. વહાલી ઓ; પ્રિયા; પ્રેયસી;
વલ્લભા.

પ્રિયતા, ઓ. વહાલપ; પ્રીતિભાવ તે.

પ્રિયવદ, વિ. પ્રિય બોલનાર; ગમતું બોલે
એવું.

પ્રિયવદા, ઓ. [સં.] મીઠા બોલી; વહાલું
લાગે એવું બોલનારી ઓ. (૨) ખાર અ-
ક્ષરનો એક ગણમેળ છંદ.

પ્રિયા, ઓ. [સં.] પ્રિય-વહાલી ઓ તે; પ્યારી.

પ્રિવર્તોસિદ્ધા, ઓ. [અં.] રાજનું આમ
સલાહકારી મંડળ તે; ખાનગી મંત્રીઓનું
મંડળ. (૨) છેવટનો ન્યાય આપનારી મં-
ડળી-છેલ્લી-મોટી-રાજની ખાનગી અઢા-
લત તે.

પ્રિસક્ષુ, ન. પીરસેલું તે; બાણું. (૨) પીર-
સવાની રીત તે.

પ્રીત, ઓ. પ્રીતિ; વહાલ; માયા; હેત; પ્યાર.
ઉ. ખરી પ્રીત સેવાળની તે જળ જેળી
સુકાય. કિં. પ્ર. પ્રીત જોડવી, પ્રીત કર-
વી, વગેરે. ઉ. મારે પેલા જનમની પ્રીત
ટાળી ન ટળશે રે.

પ્રીતમ, પું. પ્રિયતમ; વહાલો; પ્યારો; વર;
પતિ.

પ્રીતિ, ઓ. [સં.] વહાલ; હેત; માયા; પ્યાર.
(૨) સ્નેહ; પ્રેમ. (૩) કૃપા; મહેરબાની.

(૪) માહ; અનુરાગ. (૫) આનંદ; હરખ.

(૬) શ્ચિ. ઉ. પ્રીતિ કરવી તો સોને
સહેલ, જેવરવી બારી રે.

પ્રીતિકર, વિ. પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે એવું; વહા-
લું. (૨) સુંદર; રમણીય.

પ્રીતિપૂર્વક, અ. વહાલભેર; હેતથી; ખુશી-
થી; વહાલથી એમ.

પ્રેક્ષક, વિ. [સં.] જોનાર; તમાસગીર.

પ્રેક્ષણીય, વિ. જોવાજેવું; દર્શનીય.

પ્રેત, ન. [સં.] મડદું; શ્વ. (૨) સંપિંડી
કરણ લગીનો મુએલા માટે ગણાતો વખત
તે. (૩) અવગતિથી જીવ; જૂત; પિચાચ.

પ્રેતકર્મ, ન. મુએલાના ઉદ્ધાર માટે કરવાની
ઓર્ધ્વદેહિક ક્રિયાઓ-આકાશિક તે.

પ્રેતભૂમિ, ઓ. સ્થાન; મુડકાં બાળવાની
જગા તે.

પ્રેતલોક, પું. દેહ છોડી ગયેલા જીવનો ઉદ્ધાર
યતા લગી અવગતિયા જીવને રહેવાનો
પ્રદેશ તે; જૂતલોક.

પ્રેમ, પું. [સં.] પ્રીતિ; સ્નેહ; પ્યાર. (૨)
શ્ચિ-પસંદગીની ભાવના તે; અંતરનો અ-
નુરાગ તે. ઉ. પ્રેમે પ્રાણ ટકી રહે, પ્રેમે
પ્રાણ ન જાય; પ્રેમે પ્રાણ અપાય છે, પ્રેમે
પ્રાણ રખાય. બાધા.

પ્રેમકીડા, ઓ. પ્રેમની-વહાલની જે રસિક
રમત તે; રતિવિલાસ.

પ્રેમહા, ઓ. પ્રેમ આપનારી ઓ; સુંદર ઓ;
વહાલ ઉપજાવે એવી ઓ.

પ્રેમપારશ, પું. પ્રેમનું બંધન તે; સ્નેહનો કાંસો.

પ્રેમપત્રિકા, ઓ. જીવાન ઓ પુરુષ વચ્ચે
પ્રેમથી બરેલું જે લખાણ થાય તે; મદન
પત્ર; પ્રીતિનો કાગળ; અનુરાગઉત્કર્ષ લેખ તે.

પ્રેમભાવ, પું. [સં.] સ્નેહભાવ; વહાલનો
ભાવ તે; અનુરાગઉત્કર્ષ.

પ્રેમજા, વિ. પ્રેમાળ. (૨) પરિમળસુક્ત.

પ્રેમાર્દ્ર, વિ. પ્રેમથી ગદગદ થઈ ગયેલું એવું;
પ્રીતિબીનું.

પ્રેમાશ્રુ, નાં પ્રેમના ઉભરાને લીધે આંખમાં આવતું પાણી તે.

પ્રેમાળ, વિં પ્રેમી; રુનેહાળ; માયાળુ; અનુરામી.

પ્રેમી, વિં પ્રેમાળ; માયાળુ. (૨) અનુરામી.

પ્રેય, નાં [સં.] પ્રિય એવું જે તે.

પ્રેયસી, સ્ત્રીં [સં.] અત્યંત વહાલી સ્ત્રી; દયિતા; કાંતા; પ્રિયા.

પ્રેરક, વિં પ્રેરણા કરનાર; ઉશ્કેરનાર. (૨) પ્રયોજક; મોકલનાર.

પ્રેરણા, સ્ત્રીં [સં.] અમુક કામ કરવાની પ્રાણીઓના અંતઃકરણમાંથી કુદરતી રીતે જ જે ભાવના-ધમ્બા યાય છે તે; સૂઝ; મનોભાવ; ભાવના; ધમ્બા. (૨) અંતરની ઉશ્કેરણી; જાગર્તિ. (૩) સૂચના; આત-રિક સૂચન.

પ્રેરવું, કિં સં ગોદવું; અંદરથી ઉશ્કેરવું; ઉછું કરવું. (૨) મોકલવું. (૩) વાવવું; જમીનમાં નાંખવું; ફેંકવું. (૪) સૂચના કરવી; પ્રેરણા કરવી.

પ્રેરિત, વિં [સં.] પ્રેરણા કરેલું; મોકલેલું; ઉશ્કેરેલું; રોપેલું.

પ્રેષિત, વિં [સં.] મોકલેલું.

પ્રેસ, નાં [અ. Press] દાખવાતું ચંત્ર તે; ૧ વજેરેને દાખીને ગાંસડીઓ બાંધવાનો સંજો. (૨) છાત્રનાં બીખાં ઉપર કામળ દાખીને છાપવાતું ચંત્ર; છાપખાતું.

પ્રેસિડેન્ટ, પું [અ. President] સભા-પતિ; પ્રમુખ; અધ્યક્ષ. (૨) વડો; ઉપરી; સૈાથી અધિક અધિકારવાળો મંડળી-ટોળીનો ઉપરી તે.

પ્રેક્ષણ, નાં [સં.] મંતરેલું પાણી છાંટવું તે; કાષ્ઠ ચીળને પવિત્ર કરવાને તેની ઉપર મંતરેલું પાણી છાંટવું; સેચન.

પ્રેક્ષિત, વિં સિંચેલું; મંતરેલું પાણી છાંટીને પવિત્ર કરેલું; છંટકાવ કરેલું.

પ્રોત, નાં [સં.] પોત; વચ્ચ. (૨) વિં શુ-

થેલું. (૩) પરાત-પ-ક્ષત્રિયોતો ગોર.

પ્રોતસાહ, પું [સં.] અંતરનો ઉત્સાહ તે; ઉમળકા; ઉત્કટ ઉત્સાહ.

પ્રોતસાહક, વિં ઉત્સાહ ચઢાવે એવું; ઉત્તેજક; હોંશ કરાવે એવું.

પ્રોતસાહન, નાં ખૂબ ઉત્સાહ-ઉત્તેજન આપવું તે; હોંશ; ઉમેદનો ઉઠાણો.

પ્રોતુ, કિં સં નાકામાં દોરો ધાલવો; પરાવતું. પ્રાપિતભરતૃકા, સ્ત્રીં જોના પતિ વિદેશ ગયેલા હોય એવી સ્ત્રી; વિજ્ઞેગણ; વિયોગી નાપિકા.

પ્રોહ, વિં [સં.] પાકી ઉમ્મર અને પાકી સમજવું તે; પુખ્ત; આધિક; ઉમ્મર લા-યક તેમજ સારાસાર સમજવાળું. (૨) ઉચ્ચભાવ અને ઉચ્ચ ભાષા તથા ઉચ્ચ વિચારવાળું લખાણ તે. (૩) વિવેકથી ભરેલું; ગંભીર હાવકું. (૪) દેખાવમાં મોટું; ભવ્ય; કદાવર. (૪) વિદ્યાથી, ઠહા પણથી અને દેખાવથી માનવતું; ઉચ્ચ; ગંભીર; ભારેખમ.

પ્રોહતા, સ્ત્રીં મોટાઇ; પ્રોહપણ; પ્રોહિ; ઉચ્ચતા; પુખ્તપણ; ગાંભીર્ય.

પ્રોહત્વ, પ્રોહતા.

પ્રોહપણ, નાં પ્રોહતા.

પ્રોહા, સ્ત્રીં [સં.] ઉમ્મરે પહોંચેલી અને પ્રેમને સમજનારી પુષ્પ સ્ત્રી. ત્રીસથી પચા-વન વર્ષે લગી પ્રોહા ને પછી વૃદ્ધા કહેવાય.

પ્રોહિ, સ્ત્રીં [સં.] મોટાઇ; પુખ્તપણ. (૨) ગંભીરતા; શરીરનું અને મનનું પુખ્તપણ તે. (૩) ગોરવ. (૪) ઉકંઠા; ઓત્સુકમ. રીઠું; ધણો વખત ચવાથી જામેલું-પુષ્પ થએલું એવું તે. ઉં પ્રોહિ બાંધી પ્રીત.

પ્રોહપ્રોહ, પું [સં.] પુરાણાનુસાર પૃથ્વીના સાત દીપોમાંનો એક દીપ તે.

પ્રલવંશ, પું [સં.] વાનર. (૨) મુગ.

પ્રલવંશ, પું વાનર, કપિ. (૨) એક રાગ.

પ્લાસ્ટર, નં [અંગ્. Plaster] ચામડી ઉપર ફેસેલો ઉઠે એવું ઓસડ ખરડેલી પટી તે. ચામડી ઉપર ફેસેલો પડે એવો ભેપ મારવો તે. (૨) ફેસેલો; ફેસેલો. (૩) બિંતે ચુનો રેતી વગેરેના કલકનો ભેપ કરવામાં આવે છે તે; છો; કફલાત; સલો.

પ્લેટા, સીં [સં.] ચક્રત; બરેણ; છાતીના ડાબા પડખામાંનો એક અવયવ.

પ્લુત, વિં [અંગ્.] દીર્ઘ સ્વરથી પશુ/લાંબા ઉચ્ચારતું તે; ત્રણ માત્રાતું. વ્યંજનની અરધી, હસ્વની એક, દીર્ઘની બે અને પ્લુ. તની ત્રણ માત્રા ગણાય છે. જેન્ડી-લાંબાનીને બોલેલું તે-પ્લુત.

પ્લેગ, સીં [અંગ્. Plague] મરહી; મહા-

મારી; ગાંઠિયો તાવ; એક લ્લોચ એવી તાવ ને સંતિપાતનો મરજ. આ મરજ સને ૧૮૬૬ ના સપ્ટેમ્બરમાં પહેલ વહેલો ઝુંબાઈમાં દાખલ થયો હતો. ઉદરો અને ચાંચડોથી તે ફેલાય છે.

પ્લેટિનમ, નં [અંગ્. Platinum] ધોળા, ચળકાટવાળા અને ભારે વજનની એક ધાતુ. સોનાની અને પ્લીઝ ધાતુઓની સાથે બનેલી તે મળી આવે છે. કોષ્ટ પશુ ધાતુ કરતાં એનો તાર વધારે પાતળો થઈ શકે છે. તે ઝટ મળતી નથી તેમ જ એને કાટ પશુ ચઢતો નથી. કોષ્ટ એસીડની જોને અસર થતી નથી. રૂઝિયા, સિંહલદીપ અને બરમામાં તે મળી આવે છે.

ફું પું [સં.] યુજ્જાતી વર્ણમાળાનો તેત-
રીસમો ને વ્યંજનોમાંનો આવીસમો ઓષ-
રથાનીવર્ણ; ફફે; ફકાર તે.

ફં, ઓં ફેઠ; આપતી બહેન તે. ૩૦ પ્ર૦
ફખા=આયલો; રાંડવો.

ફઉડી, ઓં ફાઉડી; શલુ; એક વનચર પ્રાણી.
એ શિયાળ જેવું હોય છે.

ફકડી, ઓં ફરકડી. (૨) ફજેતી (?)

ફફરડી, ઓં ફરકડી; શીરકી; ચકરડી.

ફફરો, પું પ્રસંગને યોગ્ય ઉદાહરણ આપવા
જેવો નાનો લેખ; વાક્ય સમૂહ; નાનો
જેવો ટુંકો નિબંધ કે વાત તે; ટુંકો લેખ.
(૨) વર્તમાન-ખબર આપવા જેવો ટુંકો
લેખ તે; નાનો ગદ્યલેખ; ઉતારો; પેરેઆક.

ફકાર, પું ફફે; ફ એવો ઉચ્ચાર અને તેના
ચિહ્નરૂપ આક્ષર તે.

ફકાવણું, કિં સં ચૂર્ણ અથવા આઠા જેવી
ભુકી-ભુકો ખવરાવવો; મોંમાં નખાવવું.
ધૂળ શકાવવી=નાસીપાસ થાય-હારે એમ
કરવું.

ફકીર, પું [આ. ફકીર] દુનિયાંદારી
છોડી અક્ષાની બંદગીમાં મગ્યો રહેનાર
મુસલમાન; મુસલમાન ત્યાગી-વેરાગી.
(૨) જેની પાસે કશું હોય નહિ અને
આવે તો ઉડાવી દઇ નિષ્કિંચન થઈ રહે-
નારો માણસ; નિર્ધન યુરૂપ. (૩) ગરીબ;
દીન; બિખારી. કહે મળ્યા તો મીર નહિ
તો ફકીર. ફકીરફકું=મગતબિખારી.
યાત્રક.

ફકીરી, ઓં ફકીરની હાલત તે; અકિંચનતા;
કબાલિયત; ગરીબી; દુનિયાંદારીની માયા
કે ધનધાન્ય સંપત્તિ જેવું કંઈપણ પાસે
હોય નહિ એવી જે હાલત તે. (૨)
ફકીરનો વેષ. (૩) ફકીરને મળેલી ભીખ
તે. (૪) ભેખ; લાગ. ઉં કરના ફકીરી
ક્યા દિલગીરી, સદા મગનમે રહેના.

ફકોડો, પું ખીરાનો તળેલો ગાંઠિયો; ફૂલપડીનો

એકાદ ગાંઠિયો તે.

ફફડ, વિં છેક; હાલ; વર્ણાગિયો; છેલાણી;
સુંદર વેષથી કાંકડું ફરે તે. (૨) સરસ;
સુંદર; મજેતું. (૩) ઉડાઉ; ધોતાળ; ન
ફિકરું. (૪) લોકલાજને ન લેખવતાં સ્વ-
ચ્છંદે વર્તનાર; વ્યવહારથી ડરે નહિ એવું.

ફફડાઇ, ઓં ફફડપણું; છેલાઇ. લોકલાજથી
નહિ ડરતાં બોલવેચાલવે અને વર્તને જે
પરવાહ રાખવી તે; સ્વચ્છંદતા; ઉડાઉપણું.

ફફંફે, અં ખાઈ પી-ઉડાવી દઇને હાથ
ખંખેરવાતે; ખાલીખમ; હવે નથી, ખલાસ
એમ; ઉડાતી-ખલાસ કરી નાંખેલું છે
એમ દેખાડવું તે; પૂર્ણ; સમાપ્ત.

ફફત, અં [આ. ફફત] માન; કેવળ;
નિરતુ; તેજ એક એમ; ચોખ્ખું એમ.
:-ફફત એકજ વાત છે.

ફફડંડ, વિં ઉડાઉ; જે પોતાની પાસે કંઈ
રાખતો ન હોય એવો તે; અકિંચન;
ખાખી બંગાળી. (૨) બોલ્યું પાળે નહિ-
શરી જાય અને પાછો દાંડાઇ કરે એવો
તે; ભુચ્ચો; ફાટેલો; જેની ઉપર કશો
વિશ્વાસ રખાય નહિ એવો તે; બેફિકરો;
ફફંડં.

ફફફણવું, કિં અં [સં. ફફ] આખતેમ
આડુંઅવળું ઉડયા-ઝૂલ્યા કરવું; હવામાં
ઉડયા કરવું; ફરફરવું. :-ફૂવડ તો એવી કે,
આખો દહાડો વાળ ફફરવે પણ ચોટલો
વાળે નહિ. (૨) ફફફ, એવો અવાજ
થવો. (૩) શદ્દફ.

ફફર, ઓં [સં. ફફર] ફાલ; ઢગ; રાશિ.
(૨) ખૂબ ફૂલથી ભરેલી ડાંખળી; ફૂલોની
મંજરી. ઉં ફૂલફફરનો ધાધરો ને સા-
લુડે ફસળી કોરારે.

ફફવણું, કિં સં ખીન પાસે તેવું બોલ્યું
ફેરવી નખાવવું. (૨) બોલું સમજાવવું.
(૩) છેતરવું; ફરી જાય એમ કરાવવું.
(૪) ભુલવાડવું; ગપાવવું; ફગાવવું.

ફફણું, કિં અં ફરીજવું; પલટાવું; બદલા

ફરી પાછડી બાંધવી; નાકપુલ જવું. (૨)
આહું ફંટાવું; ફેરવી તોળવું; વાંકું બોલવું.
(૩) નિખંધનમાં નહિ રહેવું; સરવું;
ખસીજવું.

ફંગો, પું હોળીના. દહાડાઓમાં રંગ છાંટી
બેટ માનનારો; ઘેરો; ફાગ માનનારો ને
રંગે રોળનારો તે. શગણ માસના રંગે
ચઢેલો તે.

ફંગાવવું, કિં સં બોલ્યું અબોલ્યું કરાવવું;
વચન ન પાળે એમ ઉચ્કેરવું. (૨) બોલું
સમજાવવું; ભુલવાડવું; છેતરવું; પટાવવું
તે. (૩) ઉશેટવું; દૂર નાંખી દેવું; ફેંકવું;
ઉડાડી નાંખવું. :-એના રૂપિયા ફંગાવી દે.

ફંગાવીદેવું; ફેરવી નાંખવું. નાંખીદેવું.

ફંગીજવું, કિં અં બોલીને ફરી જવું;
ફેરવી તોળવું; ના સુકરે જવું.

ફંગેરો, પું પંજેલું.

ફંગેટવું, કિં સં ઉશેટવું; નાંખવું; ઉઠાળી
દેવું; અહરથી દૂર ફેંકીદેવું.

ફચફચ, અં કાદવ કે પાણીપાચા સ્થાનમાં
પગ મૂકતાં થતો એવો અવાજ. (૨)
કલેવરમાં હથિયાર વાગતાં થતાં એવો
અવાજ. :-ફચફચ બે ત્રણ ચરખાં માર્યા.
ફચફચ બાલા બોકી દેવામાંડયા.

ફંગર, સ્ત્રી સવાર; વહાણું; મળસકું. ઉં બડી
ફંગર ઉઠીને, સ્વામીની શીખ માગી,
કરી સ્તુતિ પ્રભુ કેરી, સાસુની પાસ
આવી. સંસાર દુઃખદર્શક નાટક.

ફંગલ, વિં સુખી; આનંદી. (.) નાં કૃપા;
મહેરબાની. (૩) આપ્તાદી.

ફંગેત, વિં વગોવાયેલું; લોકમાં જોને માટે
બોલું બોલાવું હોય તેવું; જોનો ભવારો-
ફંગેતો થયો હોય તેવું; વગોણાને પાત્ર
થયેલું તે. કિં પ્રં ફંગેત થવું=વગો-
વાવું; નિંદાવું; લોકમાં ખોટા માટે ચક-
ચાર થવી; ચર્ચાવું.

ફંગેતી, સ્ત્રી [જા] વગોણું; ચર્ચા; નિંદા;
ભવાડો; ઉપહાર્ય. (૨) અપજય; બદ-
લામી; બેઆખર; અપ્રતિજ્ઞા. ૩૦ પ્રં

ફંગેતીનો ફાળકો=ચાર તરફ લોકોમાં
(સર્વત્ર) નિંદા થવી તે; ખોટો ભવાડો
-બેઆખર થવી તે; ચાર લોક જાણે,
સાંભળે અને નિંદા કરે એવું થવું તે.

ફંગેતો, પું વગોણું; ફંગેતી; ભવાડો. (૨)
પાકી કેરીનાં છોડાં અને ગોટલા ઘોઘને
મસાલો નાંખી ઉકાળેલું પાણી, એ ધોવ-
ણી કઢી તે; સુંક અને બીજો મસાલો
નાંખી બનાવેલું કેરીના ગોટલાના ધોવ-
ણું પેય.

ફટ, અં તિરસ્કારનો ફટકાર તે; સ્ફોટનો ફટ
એવો અવાજ તે. કિં પ્રં ફટ કહેવું
=તિરસ્કાર કરવો; નિર્મોલ્ય-તુચ્છ ગણવું;
ધિકારવું. :-જો હું એ કામ પાર ન
પાડીઆવું તો મને ફટ કહેજો.

ફટકું, સ્ત્રી ખળીમાંનું અનાજ ઉપણવાની ચા-
દર. (૨) સોફ; ધાસ્તી; બીક. (૩)
ચમક; ચોક. [સં. સ્ફટિક] ધોળો
પત્થર; બિલ્દાર; પાસાદાર કણ. (૪) વિં
તરત ફરી જાય એવું. :-ફટક દેવાળિયો.
અકિંચન.

ફટકુંફટકું, અં ધપધપ, ઉછળીને પડતું હોય
તેમ; ફડફડ થવું તે. (૨) ધાસ્તીની
હદય ઉપર થયેલી અસર તે.

ફટકડી, સ્ત્રી ફટકી; એક ગતનો ખાર. આ
ધારના પત્થરો થાય છે અને તેની ઉપર
કેટલીક ક્રિયા કરતાં ફટકડી તૈયાર થાય
છે. કચ્છ, રંગપૂતાના, પંજળ અને બિ-
હાર પ્રાંતમાં તેના ખડકો છે. સ્ત્રી, સિંધ-
ણ અને કચ્છના મડ ગામમાં સં. ૧૮૨૦
લગી ફટકડી બનાવવાનાં ઝરખાનાં ચા-
લતાં હતાં. ફટકડી ધોળી, પીળી, લાલ
અને કાળા રંગની પણ હોય છે. તે
ઝોસડમાં અને રંગની બનાવટમાં કામ
આવે છે.

ફટકડું. કિં અં હાગમી ખસી જવી; યુદ્ધિ
બ્રષ્ટ થવું; બહાવડે ચક જવું; ગાંડપણ
આવવું. (૨) ચળીજવું; એક વાત
ઉપરથી બીજી વાત ઉપર ઉતરી પડવું;

બહેકી જવું. (૩) ઉડી જવું; તેજ-છટા, કાંતિ વગેરેનું મંદ પડી જવું; સુરેખપણું ટાઢું પડી જવું; ઉચળી જવું. આ રંગ આખરે શટકી જશે. (૪) આયકો લાગી કાટી-ચિરાઇ જવું; ભેદ પડી જવો; ફસ, એમ થઇ જવું.

ફટકાર, પું. શટકાર. (૨) ચોંક; ચમક.

ફટકારવું, કિં. ફિટકાર કરવો. (૨) મારવું; ઝાપટવું; લાકડી-સોટીના ઝપાટા મારવા; લગાવવું.

ફટકારે, વિં. ઉઘાડું; ખુલ્લું. (૨) ચોકેલું; ચકિત. (૩) મોહથી ધેલું થઇ ગયેલું; દિવાનું; ચિત્તે સ્વરથ ન રહેલું હોય એવું. (૪) ચળી ગયેલું; ઉદડે જવું-ઉશ્કેરાયેલી હાલતનું; બેકામ. ઉં. ફટકારી ફરે જો.

ફટકારો, પું. ફટ એવા અવાજથી-ભયથી પડેલો ક્ષાસકો તે; ભય કે બીકની ચોંક તે. (૨) ચિત્તભ્રમ; બહેબાકાણાપણું. (૩) શટકાનો અથવા ચામુકના ઝપાટાનો અવાજ તે; ફટ એવો નેરદાર અવાજ તે. (૪) દડો; આશ્ચર્ય-વિસ્મય-અલૌકિકતાનો ધકકો, ધોકો લાગવો તે.

ફટકિયું, વિં. ફટ દબને, એટલે ઝટ ફરી જાય એવું; સહેજમાં-તરત નાશ પામે એવું. ફટકિયું મોતી. (૨) દૃઢ-સ્થિર ન રહે એવું; ફટકળિયું. ફટકિયો દલાલ=માથે નેખમદારી રાખે નહિ એવો દલાલ. (૩) ફટ ફટ એવો અવાજ કરે એવું-ફટકિયું બારણું=એક કમાડનું બારણું. (૪) ફટલું; ફરી જાય એવું; યુના જેવું-ફટકિયો સોમલ=ધેળો યુના જેવો સોમલ તે.

ફટકી, બીં. ફટકડી.

ફટકેલું, વિં. ચોકેલું; ચળેલું; શટલું. (૨) નિર્લજ્જ; બેચરમું. (૩) જેવું ચિત્ત મોહને, ભયને કે બીજી ઉશ્કેરણીને લીધે ઠકાણે ન હોય એવું.

ફટકે, પું. શટ એવો અવાજ થાય એમ મારવું-ઝાપટવું તે; ઝાપટ; મહાર; સોટી,

ચામુક, અથવા લુગડાનો નાનો કકડો કે જેને હવામાં ઝાટકતાં અથવા મારતાં અવાજ થાય તે; ઠોક; ઝાટપનો અવાજ. (૨) ધકો; ધોકો; ખેટ-હાનિ-નુકસાનીની હાલત તે. રૂના ધધામાં એને એવો ફટકો પડ્યો છે કે, ફરીને વેપાર કરવા જશે નહિ. (૩) નસિયત મળવીને પશ્ચાત્તાપ થવો તે; હાર મળવી-પાછા પડી જવાનું તે. આ લડાઇ જગાડ્યામાંથી જર્મનીને એવો ફટકો પડ્યો છે કે, સો વર્ષ સુધી એનાથી ટટાર થવાશે નહિ. થાપ; સાંકો; ધાવ; સપાટો લાગવો તે. કિં. ૫૦ ફટકો મારવો=ગે. બૂલી જાય એમ પાડી નાંખવું; નસિયત આપવી; શટકો લગાવવો. ફટકો ખાવો=હાર ખાવી; માર ખાઇ પાછા પડી જવું; ધોકો-નુકસાન થવું. (૪) દુવાલ જેવો નાનો ટુકો લુગડાનો કકડો; છાગસો; અંચુછો; રમાલ; તને જે આપે તે આ ફટકામાં ખાંધી લેજો.

ફટકો, પું. ટેટા; ફટાકડો.

ફટારોપ, પું. [સં.] સાથે ગળું ઉંચું કરીને કુલાવેલી મુખાકૃતિ; કુંડ. (૨) આડંબર; કૃદવાટાવાળો દેખાવ તે; દમામ; રોષ.

ફટારવું, કિં. સં. શટવા દેવું; વંડારવું; બહેકાવવું; ચળાવવું; મોઢે ચઢાવવું; જેમ કહે અને જેમ કરે તેમ કરવા દબને ખરાબ કરી નાંખવું.

ફટારણું, નં. ફટારણું; છુંડું નિર્લજ્જ ગીત. છુંડાણું બોલવું-ગાવું તે. (૨) અપશબ્દ. ઉં. મોઢું કટારણું ને બોલો ફટારણું.

ફટારો, પું. દુહાગણને-અમાનિતી રાણીનો તે કુંવર, કે જે પોતાની વાસ્તે આવતો ભાગ લઇ વ્યુદો પડ્યો હોય; રાખમાંથી જેને ભાગ મળતો હોય-મળેલો હોય એવા મુખ્ય રાજ-રાજ્યના ભાગિયા-ભાધ તે; ફટ્યો.

ફટાર, વિં. ખુલ્લું; ઉઘાડું; બેકામ. ડોકારો હવો બેરકાર ! બારણું ઉઘાડાં ફટાર મૂકીને ચાલ્યો ગયો.

ફારેણુ, કિં સં આંખ પહેળી કરી; ડોળા
કાઠવા; બહેઆકળી આંખે જોવું; તાણીને
આંખ પહેળી કરવી.

ફારી, ઓં મોઢાઈ; બડાઈ; ગર્વ.

ફારી, વિં ખુલ્લું; મોકળું; ફાર.

ફારેણુ, વિં ખુલ્લું; પહેળું કરેણું; શ્રીને
ઉપાડેણું:-ફારેલા ડોળા.

ફારવણુ, કિં સં ફારી નાંખવું; ભાગી
દેવું; ફિટાડવું; નસાડી ચૂકવું. (૨)
હાવું; છેતરવું. (૩) વંડાડવું.

ફારો, પું ફારો.

ફારો, અં ફારો-કાણો-વેધવાળો એમ:-કાન
શ્રીને કુંડળ પહેરનારા બાવાઓનો એક
સંપ્રદાય.

ફારોફટ, અં ૧૨ફટ એવો અવાજ થાય તેમ;
ઉપરા ઉપરી; અપોઅપ; તરતજ, અપાટા-
બંધ. એક પછી એક અવાજ કરતું
હોય તેમ:-રાણીએ હુકમ આપ્યો કે
તરતજ ધુરજ ઉપરથી ફારોફટ તોપો ફટ-
વા માંડી.

ફારો, વિં પોતું ને મીઠું. (૨) પછડાયેલું.

ફારો, વિં પવનથી ગરી પડેલું; અથડાવાથી
કચરાયેલું; ન પાકે અને બગડી જાય
એવું. ફળ-કેરી વગેરે.

ફડ, નં દાર માળવાતું સ્થાન; ભટ્ટી. (૨)
અચુક પક્ષતું ટોળું. (૩) અં તડાક;
ઉતાવળે; ઝટ લાદને; ફડ એવો અવાજ
થાય તેમ:-ફડ દબને તમાચો ખેંચી
કાઢ્યો.

ફડક, સ્ત્રીં પવનમાં ફડફડતો કપડાનો છેડો;
શ્વે, અંગરખાની ચાળ કે સાલ્લાનો
છુટો રહેલો છેડો; પાલવ.

ફડકવણુ, કિં સં સખડાકવણુ; પેય ચાંમ
ળામાં લાધ અવાજ થાય તેમ મોંમાં
ભેવું; સખડાખંધ ખાવું.

ફડકિયું, નં ફડક; છેડો; પાલવ.

ફડકો, પું સખડકો. (૨) ખેતરમાં અનાજ
આકેવાતું ઝોળાર.

ફડક, પું ફડક.

ફડકો, પું અવણ મટાડી કંઈક નક્કી કરવું
તે; છેવટ આણવું તે; નિકાલ; નિર્ણય;
તોડ; પતાવટ.

ફડકું, નં ધાંચ; ફાંસ; વાંકું; જોનો નિકાલ
કયો વગર આગળ વધાય નહિ એવી
બાબત; વાંધો; ગચિયું.

ફડનવીસ, પું [હિં] મહાલ વગેરેના વડા
અમલદારનો પહેલો કારકુન; મુખ્ય કામ-
દાર. (૨) જિલ્લાની મહેસુલનો હિસાબ
કરનાર અને જમીન વગેરેની સનદો
આપનાર અમલદાર.

ફડફડ, અં ઉડતી વસ્તુનો એવો અવાજ થવો
તે; ફડફડ થવું તે; ૧૨ફરવું તે:-કપડાં
ફડફડ થાય છે. પાંખો ફડફડ થઈ. (૨)
તરોતડ; અપોઅપ; ઉપરાઉપરી. ફડફડ
તમાચા માપ્યાં. (૩) ફટવું હોય એમ:-
ફડફડ જવામ આપ્યાં.

ફડફડવું, કિં અં ફડફડ એમ થવું; પવ-
નમાં ઉડતાં-ઝૂલતાં અવાજ કરવો:-પં-
ખીની પાંખો ફડફડે છે. (૨) હવામાં
૧૨ફર થવું; ઉડવું:-ધન ૧૨ફડે છે.
(૩) પાછળ-પુંડે બડખડવું; કોષની પા-
છળ તેના કૃત્યથી થયેલા ગેરલાભ કે
ગુલમને માટે નાખુશોથી ગુસ્સામાં બો-
લવું; ઇતરાજ દેખાડવી; ગુસ્સાથી ફરિ-
યાદ કરવી. (૪) ધૂળવું; ખીલું; કંપો
જવું; થરથર થવું:-એ તો એની કુકે
૧૨ફડી જાય છે. કોષ કંઈ હલે તોય
એવું કાળજી ફડફડે છે.

ફડફડાટ, પું ૧૨ફડ એવો જે અવાજ તે; ખ-
ડખડાટ. (૨) ફડફડ થવું-કડવું તે;
૧૨ફરવું તે. (૩) બડખડાટ; કોષની પા-
છળ ગુસ્સાથી બોલવું તે. (૪) પતરાજી;
તોર. (૫) ખીક; ભય; ધ્રાસકો.

ફડફડાવણુ, કિં સં ફડફડ થાય એમ હસા-
વણુ અથવા હવામાં રિંઝવું-કડાડવું.
(૨) ભયભીત કરવું; ધૂળવણુ; કંપા-
વણુ; થરથરાવણુ. ૩૦ પ્રં કાન ૧૨ફડા-
વવા=જમત થવું; આજસ કાઠી નાંખ-

વી; કાર્ય કરવાને-લડવાને ગુસ્સો કરી
તૈયાર થવું.

ફક્તખતર, અ. તડને ૧૬; સાજ ચોખ્ખે ચો-
ખ્યું એમ; સાફ ખુલ્લું-જેવું હોય તેવું
મોઢામોઢ. નકરૂં-જાતીમાં વાગે એવું.

ફક્તશ, સી. અડધિયું; કકડો; શરિયું; આખા-
નો અરસો અથવા સહેજ ઓછાવતો
કકડો તે:-ફક્તશ લાડુ ખાધો.

ફક્તકો, પુ. ટેટો; ૧ટાકિયો; ફડ એવો અવાજ
કરે તે. (૨) ખોટી પતરાજ; મિથ્યા
બડાઈ. (૩) તોપ; ગપ; ખોટો ગર્વ-
કુલનો ગપાટો. (૪) ધખાકો; ધ્રાસકો.
૧ડકી=૧ડકા મારનાર; ગપી; તોપચી.

ફક્તતાળ, સી. પાટિયાંની કિનાલ; આગલી
પડદી, લાકડાનું બિલુ.

ફક્તફક, અ. ભડોભડ; તાબડતોમ; ૧ડ૧ડ થાય
તેમ; ધડોધડ.

ફક્તિયો, પુ. અનાજ વેચનારો; કણિયો;
દાણાનો વેપારી.

ફક્તગી, સી. બીજાંકર.

ફક્તગો, પુ. બીજ ફાડીને તેમાંથી નીકળેલી
જે નાની બાણી તે; અંકર; પીસો; પ્રરોહ.
(૨) કોઈ નવોજ ઉદ્ભવ; નવો ઉગમ;
નવી શાખાનો ઉદ્ભવ તે. ધતિંગ; બ-
નાવ; એકાદ બાખત; પ્રકરણ:-એક વાતનો
તોડ લાવતાં વળી તેમાંથી બીજો ૧જોગો
ફૂટેલો.

ફક્તસ, ન. પનસ; ફનસ; કાંગરા કાંગરા જેવી
ખડખડી છાલતું એક મોટું ૧જ. આ
૧જ ઝાડને થડે અને દાળાંએ બાજે
છે અને તે પાકતાં તેમાંથી ચંપાના ફલ
જેવી પીળી ફળદાર ફેસીઓ નીકળે છે.
તે ખવાય છે તથા તેનું શાક થાય છે. એ
ચાંખાં કહેવાય છે. તેમાંથી ફળિયા પણ
નીકળે છે.

ફક્તસી, સી. વાલોળના જેવી પણ જરા સાં-
કડી એક જાતની ચિંગ. ૧જસી શાકના
ઉપયોગમાં આવે છે.

ફક્ત, સી. ફેણ; ફુંડ; સાપડું કુલાવી વિસ્તા-

રેણું મોં.

ફક્તી, સી. ફેણ; ફુંડ. (૨) સાપ. (૩)
કાંસડી. (૪) તાણાના તારની ગુંછળી;
લાછો.

ફક્તીધર, પુ. સાપ; નાગ.

ફક્તવો, પુ. ઢોંગ; ફલ; પાખંડ. ૧તવાખોર=

ઢોંગી; પાખંડી. ખાલી બખાળા કરનાર.

ફક્તહમારી, સી. નાગું ને કિનારે કિનારે

ચાતનાઈ શરિયેલ વહાણ.

ફક્તહ, સી. [ફા.] જીત; કોઈ કામમાં પાર

પડવું તે; કાર્યસિદ્ધિ; વિજય. (૨)

જય; આજર. ઉ. ચાહોમ કરીને પડો

યારો! ફક્ત છે આગે. નર્મદ.

ફક્તહમંદ, વિ. ફક્ત પામેલું; જીતેલું; વિજયી.

ફક્તહમંદી, સી. જીત; જય; ફક્તહમંદપણું તે.

ફક્તફ, વિ. અંદર ગળીને-સડીને અથવા

કહોઈ કે પાકીને ઉપરથી ઢોલું-તરત

ફૂટી જાય કે ફેંદાઈ જાય એવું થઈ રહે

લું હોય તે; ગલગલ થઈ ગયેલું; ગલગલિત.

(૨) આથો આવવાથી અથવા અંદર

ખટાશ ઉત્પન્ન થવાથી સપાટી પર પર-

પેટિયા થઈ ગયું હોય એવું તે; પોચું ને

ગદમદી ગયેલું.

ફક્તફવું, વિ. ગા. અંદરથી પાકી અથવા

કહોઈ જઈ, તે વિકારનું બહાર દેખાવું

તે; ગલગલ થઈ જવું; કહોઈજવું; સં-

ડવું; ગળી કે સડીને ઉપરની સપાટીએ

પોચું થઈ જવું. (૨) અથાકને કે

ખટાકને ઉપર પરપોટીઓ આવે એવું

થઈ જવું; વિકૃત થઈ જવું; ઉભરાવું;

અથાક જવું. (૩) પાકીને ફૂટવાની

તૈયારી ઉપર આવી રહેલું-ગડગડનું.

સડીજવું.

ફક્તફાટ, પુ. ફક્ત થઈ જવું તે; કહોવાટ;

સડો; વિકારીપણું.

ફક્તિયું, ન. પેસો; દોઢિયું. (૨) ચાર પાછ.

મુમાછમાં. (૩) નાની ગળી રોટલી;

મુંતાળી. સૈયડ-મળિયા કાકાનાં ૧દિયાં

મુંડિયાં.

દનસ, નં ૧૪૫૨; પનસ.

દેવા, વિં [આ.] નષ્ટ; નાશ પામેલું; સમૂળ નાશ થયો હોય એવી હાલતનું; પાપમાલ; ધાણવાળી નાંખ્યો હોય એવું; લાસ; નષ્ટબ્રહ્મ.

દેવેદો, પું ૧૬૨.

દેવેદુ, બું ૧૬૨૬૫.

દેવેદો, બું ૧૬૨૬૫.

દેવેદો, પું દેવેદો; દેવેદો.

દેવેદો, પું દેવેદો; દાહ્યાથી કે આકરી દવા લગાડ્યાથી ચામડી ઉપરથી પાતળું પડ ઉપસીને થયેલો પરપેટા તે.

દેવેદો, પું ૬૬૨.

દેવે, પું [આ.] તથાવત; દેવ; અંતર; નમુના પ્રમાણે નહિ હોવું તે. (૨) વિ-પર્થમ; બિનપત્ન; જુદાપણું; નહિ સરખા-પણું તે; ન્યૂનતા; કમીપણું; ઓછપ.

દેવેદી, સ્ત્રી શીરકી; ચકરકી; ગોળ પેડા જેવું વળ ચડાવવાનું ચકરકું તે.

દેવેદુ, કિં અં ચરકવું; કંપવું; ધૂનવું; લોડું હાલવું; દેવેદુ; દેવેદુ. ઉં દેવ-કતી વામ અક્ષિ આ. (૨) જણાવું; દેખાવું; આવવું. :-એ તો મારા ઘર તરફ દેવેદોએ નથી.

દેવેદો, પું ૧૨૬૫ તે; દે; ધૂન; કંપ.

દેવેદી, સ્ત્રી શીરકી; દરકી.

દેવે, સ્ત્રી [આ.] માણસને નિયમાનુસાર અણુક કામ કરવાની જરૂરિયાત તે; અ-વશ કરવું જ નોંધએ એવી જે માણસ ઉપરની જવાબદારી તે; કર્તવ્ય; ધર્મ; અવહાર કે લૌકિક રિવાજને લીધે જે આચરણે ચાલવાની જરૂર તે.

દેવેદ, નં [ફા.] છોકરાં; સંતાતિ; સંતાન; મૂત પૌત્રાદિક તે.

દેવેદારી, સ્ત્રી એક પછી એક દેવેદ ૧૨૦૬ આલુજ રહે, વારસે ઉતર્યાંજ કરે એવી ધારા-પદ્ધતિ કે હકદારી તે. એવી જમીન કે મિલકત કે જે સંતાન પરં-પરાએ આત્મા કરે.

દેવે, વિં ગોળાકારે ચારે તરફ આવરણ કરવું હોય એવું; વિંટાવું; સર્વ બાજુનું; આસપાસનું. :-શહેરને દેવે કોટ છે. (૨) ચાલવું; ગતિમાન.

દેવે, નં [આ.] જોડ-જોડીમાંનું એક તે; એક પાટ-વસ્ત્ર; જોડામાંનું એક નંગ તે. :-નાગપુરી ધોતીજોડામાંનું એક દેવે મને આપજો.

દેવે, સ્ત્રી ૦ ઝીણું ઝીણું જળકણુનો સમૂહ તે; પવન સાથે ઝીણું ઝીણું જળકણુનું પડવું તે; ઝીણો ને આછો વરસાદ. (૨) અં લહરીએ; ધીમી ધીમી તરંગ ગતિ. એ; વાળ, વસ્ત્રો, કાગળ અને પાંદડાં ધીમે ધીમે દેવેદરતાં-હાલતાં કે ઉડતાં હોય એમ.

દેવેદેવું, કિં અં વિંઝાંધને-મૂલતાં ઉડવું; ધૂનવું; હાલવું; હવામાં આમતેમ ઝાંઘાં ખાવાં; દરકવું; ધૂનતાં વિખરાવું; દે-કવું. (૨) ધીરી એક સરખી ગતિએ વાવું.

દેવેદરિયું, વિં દેવેદે એવું; હવામાં આમ તેમ ઉડવું દે એવું. (૨) અરણ્ય; ચીડી ચપાડી. :-એવાં તેવાં દેવેદરિયાંને કોણ ગણે છે? ચર્ચા-શરિયાદનો નમાલો લેખ. (૩) પવનને સપાટે દે એવી કાગળની બનાવટનું છોકરાંનું શીરકી જેવું એક રમકડું.

દેવે, વિં તાળું. (૨) ચરખીદાર. (૩) પુષ્ટ; બહું; માટેલું.

દેવેદાન, નં [ફા.] સરકારી અથવા સત્તા વાળાનો હુકમ તે; રાજ અથવા અમલદારનું કરવું જ પડે-અમલમાં મૂકવું જ પડે એવું કહેણુ તે. (૨) સરકારી મહેર હાપવાળો હુકમ અથવા સનંદ તે. આણ; આદેશ; પાછું ન દે એવું-દેવેદરિયાત, જે પ્રમાણે વર્તવું જ પડે એવો જે હુકમ-વચન કે લખાણુ તે.

દેવેદાવડું, કિં સં અણુક રીતે કરો અથવા વતો એમ સત્તા સાથે કહેવું; આણ કરવી; ફકમ કરવો. (૨) કમળ બતાવો.

વવી; પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવાનું
કહેવું; સચવવું; બતાવવું; ચિંધવું.

ફરમાસ, સ્ત્રી. સત્તા જણાવવી તે; ફરમાવવું
તે; સચવવું તે; સચના. (૨) હુકમ;
આજ્ઞા. (૩) બલામણ્ય; સિદ્ધારસ.

ફરમાસી, જી. ફરમાસ.

ફરમાસુ, વિ. પ્રીતિ બાવથી આપેલું હોય
એવું; બલામણ્યથી મળેલું; બક્ષીસનું. (૨)
સરસ; નવાઇનું; ભેટને લાયક હોય એવું;
બલામણ્ય કરવા જોગ. :-ફરમાસુ કેરીઓ.

ફરમા, પું. નકશો; નમુનો. (૨) સટ; રચ-
નાકૃતિ.

ફરવું, ક્રિ. અ. [સં. સ્ફુર્] આમ તેમ
જવું; આધાપાછા થવું. (૨) જપ્તને
પાછા આવવું; વળી આવવું. (૩) ઠેક
ઠેકાણે જઈ આવવું. હામ હામ જવું.
:-તે ઘેરેઘેર જ્યો. (૪) પોતાની ધરી
ઉપર પોતાના કેદર પર પોતેજ ચક્કર
આવાં. :-પૈડું ને પૃથ્વી ફરે છે. (૫)
બીજી વસ્તુ કે સ્થાનની આસપાસ ગો-
ળાકારે આંટા મારવા. :-પૃથ્વી સૂર્ય
પાછળ ફરે છે:-પ્રદક્ષિણા કરવી. (૬)
ફેર આવવા; ચક્કર આવવાં; મન ધુમાડું.
:-માથું ફરે છે. ડહોળાવું. :-જીવ ફરે
છે. (૭) બદલાવું; ફેરવાવું. :-એનો
વિચાર ફર્યો છે. (૮) દિશા બદલવી;
બીજી બાજુ તરફ વળવું. (૯) વિરહ
પડવું; સામા થવું. (૧૦) બમણું કરવું;
બમણું; બટકવું; રઝળવું; રખડવું. (૧૧)
ખસવું; સ્થાન બદલવું; સરવું. ૩૦ પ્ર.
ફરી જવું-ઉપર ચઢને જવું. :-એની
ઉપરથી માતાનો રથ ફરી ગયો. બદલાઇ
જવું. :-ચહેરો ફરી ગયો. નાકચુલ
જવું; નહિ પળવું. :-વચન આપીને
ફરી ગયો. ફરી બેસવું; સામા થઈ જવું;
વિરહ પડવું; મરડાવું. ફરવા જવું;
પગ છુટા કરવાને હવા ખાવા જવું.
સુસાધરીએ જવું. :-તે દુનિયાં ફરવા ગયો
છે. બીજા મામવા જવું. ક્રિ. ૫૦ પાછું

ફરવું=ઓકાવું; વખત થવું. વળી આ-
વવું; નારીપાસ થઇ આવવું. ફેરા
ફરવા=પરજીવું; પ્રદક્ષિણા કરવી; ગોળાકારે
આસપાસ ફરવું. દિવસ ફરવો=માઝ
ઉઘડવું કે ખુરે થવા માંડવું. હાથ ફરવો;
પંખાળાવું; ચંપાવું; સંભાળ લેવાતી;
બચરવા પૂરક કામ થવું. ખજોળાવું;
હુંદાઇ જવું. :-ચોરનો હાથ ફર્યો ત્યાં
શું રહે? મોં ફરી જવું=તમામા પડવા.
ફરી વળવું=પહોંચી વળવું; સંધ્યું કામ-
કાજ કરી ચકાવું; આસપાસ જઇ આવવું;
પુરા પડવું. ફરતા ફરવું=કામકાજ વગર
બટકવું; રઝળતા ફરવું. હરવું ફરવું; આમ
તેમ જવું આવવું; હાલચાલ કરતા રહેવું.
આથુ ફરવી=ઠેરા પિટાવો; દુલાઇ ફરવી;
હુકમ નીકળવો; આજ્ઞા ચાલવી. કહે.
ફરે તે ચરે ને બાંધ્યું જુએ મરે=એમ
કરતાં થોડું ધણુંએ મળે અને અનુદાય-
થી કંઈજ પ્રાપ્ત થાય નહિ.

ફરશી, સ્ત્રી. [સં. પરશુ] હુકારી; લાકડાં
કાપવાના હથિયાર જેવું પશુ વધારે
ધારવાળું લડાઇનું હથિયાર; કોઠી.

ફરસ, સ્ત્રી. [પા.] સિલા; છાટ; ચોરસ;
તખતી.

ફરસબંધી, સ્ત્રી. પતથરનાં ચોસલાં બેસા-
ડેલી જમીન; ચોરસી જડેલી જમીન
:-ફરસબંધીનાં ચોસ.

ફરસાટ, પું. ફરસો સ્વાદ તે.

ફરસી, સ્ત્રી. [સં. પરશુ] હથિયાર તરીકે
વાપરવાની લાંબા હાથાળી કુકાડી; ફરશી.

ફરસીધરી, સ્ત્રી. ધઈ અને ચણાના ભેટની
મીઠું જીર ને મરીમસાસો નાંખી બના-
વેલી પુરી; ખારીધરી તે.

ફરસીબ, સ્ત્રી. આજ્ઞા; ધારો; કાનુન. (૨)
નિયમ; રીત.

ફરસું, વિ. મળપણ ન હોય એવા લુખા
જરા ખારા સ્વાદનું; કોળનો જે સ્વાદ
હોય છે તે સ્વાદનું.

ફરસુદ, સ્ત્રી. [પા.] ફરસ; નવચક્ક; પર.

વાર. (૨) સગવડનો વખત; કામકાજ ન હોય એવો આરામ-વિશ્રાંતિનો સમય તે; અવકાશ.

ફરહંગ, પું. [ફા.] શબ્દ તથા તેની જોડે તેના અર્થ લખ્યા હોય તેવો શબ્દ સંગ્રહ અથવા કોષ તે.

ફરહું, વિ. આમતેજ ફરવાથી જગતનો અનુભવ પામેલું; પહોંચેલું; કાબેલ; છેતરાય-હાથ નહિ એવું. (૨) ભટકણુ; અસ્થિર મનનું; નહિ સારી નીતિનું એવું; હરાયું.

ફરાગત, વિ. કામથી પરવારેલું; કામ કરીને છૂટું થયેલું; ફરસદમાં હોય તેવું; નવરું.

ફરામોસી, સ્ત્રી. ભુલકણુપણું; વિસ્મૃતિ. (૨) ગાફિલપણું.

ફરાવી, ન. ફાલુ; શિયાળ જેવું જંગલી પ્રાણી.

ફરાસ, પું. [જા.] ખિજાનાં, આસન વગેરે સાફસુફ કરનારો નોકર; દીવાળતી અને કચેરીનું કામકાજ કરનારો ચાકર તે.

ફરાસખાનું, ન. ફરાસને એસવા ઉઠવાનો અને ખિજાનાં, તકિયા તથા દીવાળતી વગેરે રાખવાનો ખંડ-ઝોરડો તે.

ફરાળ, ન. [સં. ફલાહાર] ફલનો આહાર તે; અગિયારસ અને બીજાં પ્રતોના ઉપવાસમાં અન્નનો ખોરાક નહિ લેતાં જળનો ખોરાક લેવો તે. (૨) ફળાહારને ઉપયોગી જે કંદમૂળાદિક ફળ મૂળ વગેરે તે; ઉપવાસને દિવસે ખોરાક તરીકે વાપરી શકાય એવું જે તે. (ખટાકા, સરણુ, શકરકંદ, રાજગરો, કેળાં વગેરે તે.)

ફરિયાદ, સ્ત્રી. નુકસાની, હાનિ, મારશાહ, જીલમ અને અસંતોષનો પોકાર-રાદ તે; પોતાને દુઃખરૂપ થતી બાબત સામે થવું અથવા બોલવું તે. (૨) નુકસાની, હાનિ અને પોતાને પડતી આપદા-દુઃખ માટે સરકારને અરજ કરી સામેવાળને શિક્ષા કરાવવાની, નુકસાનીનો બદલો લેવાની કે રાહિયત મેળવવાની અરજ કરવી તે; દાવો; મુકદ્દમો.

ફરિયાદી, સ્ત્રી. ફરિયાદ; અરજ; દાવો; મુકદ્દમો. (૨) ફરિયાદ કરનાર; અરજદાર; વાદી.

ફરી, અ. પુનઃ; પાછું; વળી.

ફરીજતું, કિ. અ. ફરવું; કહું હોય તેમાંથી ખસી જવું; વચન તોડવું.

ફરીવળવું, જી. ફરવું; બધે જઈ આવવું; સૌ કામ પહોંચી જવું. (૨) પથરાઈ જવું; બ્યાપી જવું; ઉપર ઉપર થઈને જવું; વિટાઈ વળવું;—નદીનાં પાણી બધે ફરી વળ્યાં=પથરાઈ ગયાં.

ફરેરુશ, અ. ફરર, એવા અવાજ સાથે બેસીજવું-પડી જવું તે; ભાગી-પડવું; ધમાચનમ; થઈ જવું તે. એકાએક-એકાએક બંધપડવું તે. (૨) ભોપાળું નીકળવું તે.

ફરેકાળ, સ્ત્રી. પાટિયાનું બિસ્તું; પડદી; લાકડાની દિવાલ; ફેડતાળ.

ફરેમુકામ, અ. ખલાસ; પાર; છુટા થઈ જવાવું તે; શરૂગત થયું-થયાં એમ.

ફરેઈ, સ્ત્રી. પવન કે અજવાળા માટે ઉઘાડવાસ થઈ શકે એવી ચીપોનાં બારણાં, તેમજ એ ચીપોનાં સમુદાય તે; વિનિશ્ચયન. (૨) કવામત કરી રહ્યા પછી ફેડવામાં આવતી બંદુકોના અવાજની સલામતી તે.

ફરેખ, સ્ત્રી. ધોખો; કહેવું એક અને કરવું બીજું તે; વિશ્વાસ આપીને ફરીજવું તે; દમો; બૂલચાપ દેવી તે; કપટ કરવું તે; છળખાળ.

ફરેખી, વિ. ફરેખ દે એવું; વિશ્વાસઘાતી; દમલખાજ. (૨) ના. ફરેખ.

ફરેલ, વિ. ધણે ડેકાણે ફરવાથી કાબેલ થયેલું; અનુભવી. (૨) ફરી ગયેલા મગજનું; અવિચારી; મિભજી; ચસકેલું;—એ મગજનો ફરેલ છે. (૩) કોમી; તામરી; નહિ પત કરે એવું; હલીલું.

ફરેસ્તો, પું. [ફા. ફેરિસ્ત] ફેવદ્દત. (૨) રૂપાળો ને નિઃકપટી મનુષ્ય; દેવ.

તાઇ માણસ.

ફેરો, પું [સં. ફલક] અનાજ વગેરે ભરીને માપવાનું પાત્ર; સોળ પાલી માપ એવું મોટા માપનું પાત્ર. (૨) અનાજ વગેરેનો સોળપાલી અથવા આશરે એ મણ જેટલો જથ્થો તે. મુંબાઇ અને હિંદના ખીજા કેટલાક ભાગોમાં જોખ નહિ પણ ભરતથી અનાજ વગેરે મપાય છે. ફેરો, પાલી, ટીપરી વગેરે મોટા નાની માપ, એ મણ, ચાર શેર અને પાશેર વગેરે માટે વપરાય છે.

ફેલક, નં [સં.] સપાટ પાટિયું; પાટી; તખતી.

ફેલકુડી, સ્ત્રી. વખાણથી દુલખ જન્ય અને કહા દે એવી ભોળી સ્ત્રી. (૨) પેસો.

ફેલંગ, સ્ત્રી. [સં. પ્લૂ] ચેન્ડો; કદકો; કાળ.

ફેલાણું, વિ. [પા.] નામ ગુણ વગેરેના ઓળખાતું; અમુક; ચોક્કસ. ફેલાણું ને ટિકું એમ બોલાય છે.

ફેલાલી, સ્ત્રી. [અ. F'lannel] ઝીણી કુમાશનું ઉનનું કપડું.

ફેલાહાર, પું [સં.] ઉપવાસમાં ફળાદિક ખાવાં તે; ફરાળ.

ફેલિત, [સં.] ફળેલું; ફળ આગ્યાં હોય એવું ફળનું-ફેલિત ઝાડ. (૨) પાકેલું; સિદ્ધ થયેલું; ફળરૂપ પરિણામે પહોંચેલું; ફેલેલું.

ફેલેણું, વિ. માલ વગરનું; તુચ્છ; કુશકાં જેવું; અસાર. (૨) નં ગુલાલ. (૩) ગયા આગળ આવેલી એક નદી.

ફેલું, વિ. પહોળું; ઊંડર. (૨) વલું; પાકું; વળી જાય તેવું. (૩) ભોળું; ખુલ્લા દિલનું.

ફેરો, સ્ત્રી. હાર; પરાજય. ધસીને પછી હારી જવું-પાછા પડી જવું તે; નહિ કહું અવાજ નહિ થવો તે; છુ થઇ જવું તે.

ફેસ, સ્ત્રી. [આ. ફસદ] નસ; રંગ; નાડિકા. (૨) નસ ઉપડાવી લોહી કઢાવવું તે. કિં ૫૦ ફેસ - ખોલાવવી=શરીરમાં

લોહીનો વળ વધારો થયો હોય તે કાઢી નાખાવવા. ધસીને વગેરે તરફ માથે લોહી ચઢી જાય નહિ તે માટે ફેસ ખોલાવવાની રીત છે.

ફેસકુવું, કિં અં શરૂ કર્યા પછી-આરંભ્યા પછી મંદ પડી જવું, અથવા કરવા માંડેલા કામથી પાછા હટી જવું; દખાઈ જવું. (૨) ન પાર પડવું; અધુરે છોડી દેવું. (૩) ખસી જવું; સરીને છુટી જવું. - આખોડો ફેસકી ગયો. (૪) કાટી કે ચિરાઇ જવું; વણાટમાંના તંતુઓ તૂટી જવા-કપડું ફેસકી ગયું.

ફેસકી જવું; કિં અં પાછા પડી જવું; હટી જવું. (૨) ચિરાઈ-ફટી જવું. (૩) કચુલાત તોડવી; ના કચુલ જવું.

ફેસલ, સ્ત્રી. [પા.] અનાજનો પાક; પીક. (૨) તુલન(૩) મોસમ; અમુક પાક તૈયાર થવાનો જે કાળ તે.

ફેસલી, વિ. ફેસલનું-સંબંધી; મોસમનું. અકબર પાદશાહે પાક તૈયાર થાય તે વખતે નવું મોસમી વસ્ત્ર શરૂ કરવાને માટે ફેસલી સન ચલાવ્યો હતો. હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગોમાં તે જુદા જુદા માસથી એટલે ફેસલ શરૂ થાય ત્યારથી ગણવામાં આવે છે. ફેસલી સનનું વર્ષ સાર અને મહીના હીજરી લેવામાં આવતા હોવાથી કેટલોક તફાવત પડે છે.

ફેસવણું, કિં સં ખોટું સમજાવી કાંદામાં નાખવું; ભરાઇ પડે એમ કરવું, સપડાવવું; ફેસાવવું; ભૂલથાપ ખવડાવવી; આંતીમાં-શું ચવણમાં મુશ્કેલીમાં નાખવું. ફેસવું, કિં અં ભરાઇ પડવું; સપડાવું; કાંદામાં છટકામાં પડી જવું; મુશ્કેલીમાં પડવું દખાવું; જાળમાં પકડાઇ જવાવું.

ફેસાવું, જું ફેસવું.

ફળ, નં [સં. ફલ] ઝાડ, વેલા અને વનસ્પતિની જે બીજોત્પત્તિ તે; બીજ; બીજનું ઝાડનું જેમાથી સ્વભાવીય નવાં કરનો ફરીને ઉદ્ભવ થાય એવી વનસ્પતિ.

તિની ઉપજ તે. (૧) પશ્ચિમ; અંત; છેડો.
(૩) સિદ્ધિ; લાભ; પ્રાપ્તિ; ફાયદો. (૪)
પાતું. ફળ:-લાભ તું-તરવાર તું જળ.
(ફલક) (૫) સંતાન; પ્રગ. (૬) પટ
વિસ્તાર; મેદાન. ક્ષેત્રજળ. (૭) સખળ;
કારણ. (૮) સાંપારી; મદનફળ (૯) બાલો
નહારાં કર્મ તું એન ફળ મળ્યું = મદલો
મળ્યો.

ફળદાયક, વિ. ફળ દે એવું. (૧) લાભકારક.

ફળદ્રુપ, વિ. જળ આપે એવું; સારો પાક
થાય તેવું; રસાળ; અખ વનસ્પતિ ઉછરે
અને સારો પાક આપે એવી હોય
તે-જમીન.

ફળદ્રુપતા, સ્ત્રી. સારાં ફળ-પાક આપવાપણું;
રસાળતા.

ફળફળતું, વિ. ફળફળ એવા અવાજ કરતું;
મરમીથી કીછળતું; ઉતું:-ફળફળતું પાણી.

ફળફળાદિ, ફળ અને ફળના જેવી ખાવાને
યોગ્ય બીજ વસ્તુઓ વગેરે તે.

ફળમૂળ, ન. ફળ અને ખાવા જેવાં વનસ્પ-
તિનાં મૂળ તે, શકરદદ વગેરે.

ફળવંત, વિ. ફળવાન; ફળવળ (૨) વિ-
જયી; ફતેહમંદ. (૩) રસાળ.

ફળવાન, વિ. ફળવત.

ફળવું, ક્રિ. અ. ફળવળું થવું; પાકવું; તૈયાર
થવું; ફળ આપે એવી હાલતમાં આવ-
વું. (૨) પરિણામ આવવું; અંતતું-ફેલવું
ફળ આવવું. (૩) લાભ અપે એવું
થવું. (૪) મદલો મળ્યા:-એ પુણ્ય
ફળ્યું ને સ્વર્ગ મળ્યું.

ફળાઉ, વિ. જેને ફળ આવતા હોય એવું;
ફળ આપતું. (૧) ફળ તે. (૨) ફળનાઈ.

ફળાધાર, વિ. જળ ઉપર જેનો આધાર હોય
તે; ફળ ખાધને છવનાઈ-જલાવનાઈ (૨)
નાં ફળનો આધાર તે; ફળના આશ્રય.

ફળાર, ન. ફલાહાર; ફળ.

ફળાઈ, ન. મહોલ્લો; શેરી; વાડો; વાસ.
(૨) પાતું; જળ.

ફળીભૂત, વિ. જળ મળ્યું હોય તેવું; સફળ;

સાધ્ય; સધાયું હોય તેવું.

ફળું, ન. પાતું; ફળિયું:-ચપાતું ફળું.

ફંદાવું, ક્રિ. અ. આડુંજવું; રસ્તો બદલવો;
જુડું પડવું:-નદી ઉતર્યા પછી રસ્તો
જતાય છે. (૨) છેડાવું; ચિલાવે જુડું
પડવું; અવળું કરવું. (૩) ફુંકું પડવું;
નાલિ પહોંચી રહેવું. આ લુગડું તો
જતાય છે.

ફંડ, ન. (અ. Fund) ઉધરાણું; ટીપ.

ફંદ, પું. [ફિ] કારસ્તાન; કાવતરું. (૨)
ઢોગ; ફેલકિતર. (૩) ફાંદો; જાળ.

ફંદી, વિ. ફંખો; કારસ્તાની. (૨) ફેલ
કિતરી; ઢોગી. ઉં. ફંદી તારો ફેલ-ધડો
ફટ ફટ ફટગે. જતવાખાર.

ફંદીલું, વિ. ફંદી; ઢોગી; કારસ્તાની.

ફંદોસણું, ક્રિ. સ. આખાખોળા કરવા; આમ
તેમ નજર નાંખી તથા હાથ ધાલી
ધાલીને શોધવું; જાળવું; મારીકાઠથી ત-
પામવું; ખૂચ ખાચરે બધે ઠેકાણેથી ખોળી
જેવું ને.

ફંદોળા, પું. ફંદોળવું તે; શોધ; તપાસ; ખોજ.
કાક. પું. ફાંકડો.

ફાંકડો, પું. ફાંકો; ચૂર્ણ જેવું અથવા કણદાર
અનાજ-ચેખ: વગેરે હાથેળીમાં લઇ
મેમાં નાંખવું તે; બુઝો: મેં ભરાઇ જાય
એવો બુઝકો-ફાંકો મારવો તે.

ફાંકવું, ક્રિ. ત. આટા જેવી અથવા કણદાર
મીઠને હાથેળીમાં લઇ મેમાં નાંખવી;
ફાંકો ભરવો; છુટી-ભભરી વસ્તુ મેમાં
નાંખવું:-લોટ ફાંકવો. ફ. પ્ર. ધળ
ફાંકવી=જખ-તરવી; હારી જવું. (૨) માફ
માગવી; નમી પડી દૈન્ય દેખાડવું.

ફાંકી, સ્ત્રી. શકવાતું તે ફાંકી; ફકાય એવું
ચૂર્ણ. (૨) એક મેં ભગાય એટલું
ચૂર્ણ તે; ચૂર્ણનો એટલો જથ્થો કે જે
એકઠીવારે ફકાય:-અજીણી ફાંકી=અ-
જીણ ઉપર ફાંકવાના ઔષધિ દ્રવ્યનું હા-
થેળીમાં માય એટલું ચૂર્ણ તે. ચૂર્ણ;
આટા; કણદાર ભુકો.

ફાકો, પું ફાલ્ગુ તે; ફાલ્ગો. (૨) શકવાનો
ભુષા તે; ચૂચું. (૩) હાથેગીમાં લઇને
ફાકી જવાય અટથો જયો-મવો તે;
અંતરે એકવાર ફકમ અટલું તે. ૧૬૦
પ્ર૦ ફાકો મારવે=ચુકવું; આટા કે ચૂચું
જેવી ચીજને હાથેગીમાં લઈ મોંમાં નાં-
ખવી:-ખાંડ જેખતાં જેખત તો છો.
કરો એ ત્રણ ફાકો મારી ગયો:-અમને
જે ફાકો મુંડી મળે તે ખાજો.

ફાગ, પું વસંતઋતુ. (૧) ફોળીમાં ગયાનાં જે
ચૂંચારનાં પદ તે; હોળીઓ (૩) હોળીના
દહાડાઓમાં જે ખુલ્લું ભુકું મોલવામાં
આવે છે તે. (૪) દ્રવર મોળમળની
હોળીના રંગની રમત તે.

ફાગણ, પું [સં. ફાલ્ગુન] વિક્રમસંવતના
પાંચમો અને શાલિવાહન-શક સંવતના
અગિયારમો, તથા ઉનાગાના પડેલા મ-
હીનો તે; વસંતમાસ.

ફાગણિયું, ન૦ નાની વહુવારોને પહેર-
વાનું ઝીણા મુલાયમ પેતનું અને કાચા
રૂપાના રંગનું વાસંતિકરત્ન; ઝીણા પેત-
તના સાલ્લો; વસંતઋતુને શોભે એવું
ઝીણું ને ફૂલવાર વસ્ત્ર

ફાચર, સ્ત્રી૦ ફાડ; લાડાની તડમાં અને કુહાડી
વગેરેના ઢીસા રહેતા હાથાઓમાં ઠોકી
ખેસાડવા જેવા લાકડાનો કકડો તે. (૨)
શંસ; નડતર; આડખાલી; હરકત કરવી
તે. (૩) સુતારનું ઓળંગ. (૪)
ચિતાગ; કમઠાળ. ૩૦ પ્ર૦ ફાચર મારી=
વાંધો પડે-અટકી જાય-ખુસ્કેલીમાં પડે
એમ કરવું; હરકત કરવી; શંસ મારવી.
આડખાલી દેવી; ચ.લતું અટકાવી
નાંખવું.

ફાચરું, વિ૦ પહોળું; વલ્લું; છાછરું.

ફાચરો, પું લાકડાનો કકડો; ચિતાળ.

ફાજલ, વિ૦ (આ.) વધેલું; ખાકી રહેલું;
કામમાં નહિ આવતું; ફાલ્ગુન-શનલ
પુરાંત. (૨) નિરૂપયાગી; નકામું.

ફાજેલ, વિ૦ (ફા.) વિહાન; વિહાવાન;

પડિત. (૨) શાણું.

ફાટ, સ્ત્રી૦ ફાટલું--વચમાંથી કે અમુક
ભાગમાંથી ચિત્તેલું તે; ચીરા; તડ;
ફાટાથી આખી વસ્તુમાં પડેલા જે
લાંબે ચીચરવટો તે; આતરો. (૨)
વિચારમાં જુદુ પડવું તે; તટ; ફટ; વિ-
રુદ્ધતા; વિચાંતર; ભેદ. (૩) બહેક;
તોર; ફાટવપણું; હુંપણાનો ગર્વ; છાક;
ફાટચ. ફાટવપણું. (૪) ફાડવું-ફાટવું
જુગાડવું ફાટવું તે:-નવી વહુને જુગાડની
ખડુ ફાટ છે. ૩૦ પ્ર૦ હૈયાફાટ-છાતીફાટ
=હેયું ફટી જાય એમ, અર્થાત-બહુજ
ઉચ્ચ-આકળુ હૈનાફાટ રોષ.

ફાટક, સ્ત્રી૦ ખાંણ; દરવાજો. (૨) બખાર.
ફાટકું, સ્ત્રી૦ એકવચમાં પડેલા મત ભેદ તે;
કુસમ; નેહમંગ; વિરોધ; ફાટાફાટ.

ફાટવું, ફિ૦ અ. આખી વસ્તુમાં ફાટ પડવી;
ચિત્તેલું; તંડાવું તડ પડવો. (૨) તૂ-
ટવું; છુટાથવું; ભેદ પડવો; એકતામાં
આતરો પડવો. (૩) બહેકવું; ચળવું;
છડીજવું; ચાંચવેકી થવું. વહીજવું
મર્યાદાની બહાર જવું (૪) ફટવું; ચીરી-
ને બહાર નીકળવું; ફગવું. (૫) મ-
રતીએ ચઢવું; વિશરવું. (૬) ગર્વ
આવવો-અભિમાનથી ટુકાવું; તોર-ઉછા-
તાઈ કરવો. (૭) ચિંતા અથવા
શોકથી-ગભરાવું; મુંઝાઈ મરવું; અકળા-
મન બેહાલ થવું; ના દિરમત-હતાશ
થઈ જવું; તૂટી પડવું. ઉ૦ હંદય ન
પડે ફટી ફ઼:ખે દળાઈ પીડાય છે. (૮)
ટકડે કકડા ચંદજવું; આંચકા ભેર ફટી
ને ઉડીજવું:-નોત્ર શટી. (૯) પહોળું
થવું; ખાલવું; વિસ્તરવું; સ્ફુટ થવું. હવે
જીવાની શકી છાતી ફાટીને મરદ થયો.
ફિ૦ પ્ર૦ ફટીજવું=છાણું થઈ ટુકડા
થઈજવા; વપરાય એવું નહિ રહેવું:-
જુગાડ ખવાં ફાટી ગયાં વહી જવું;
નિલજમ થઈ જવું; બહેકીજવું; ચળી
જવું. શટી નાકખવું=જેર ભેર પ્રકટવું;

ઉછળી આવવું. ત્યાં કાલેરા શરી નીકળ્યો છે. કાલી પડવું=એવિયું એકાએક મરણ થવું; અચાનક મરીવું. ૨ એકદમ નાશ પામવું; ભાગી-છિન્ન-ભિન્ન થવું. ઉં ૧૮ દહ કાલી પડવું, કાલમ કવિની અનિતિ લખનારી. ક. દ. ડા. કૃષ્ણ શટરી=છોકરાં થવાં:-પુરુષની નામ શટે તો એની કૃષ્ણ દાટે, અર્થાત્ છોકરાં થવાં સંભવિતજ નથી. પહો શટવો=વહાણું વહાવું; સવાર પડવું; દિન ઉગવો:-પછી પહો શટતાજ રણવાણ વાગ્યાં ને લડામ શરૂ થયું. રોગ શટવો=એકદમ કોઈ બાધ થવું થવો. વાંસો શટવો=મરડામાં પીડા થવી વાવુયા પીડ કુખવી. પેટ શટવું=સ્વજનમાં કુસંપ થવો છોકરાંમાં-સગાં રનેહીઓમાં કાલકુટ અને દગો થવો; સ્વજનમાં કુટ પડવી. ૩૦ પ્ર૦ કાલ્યા બોડામાં સૌ મગ ધાકે=નખળાને સૌ વિતારે, પોઆમાં સૌ લાતમારે. કૃષ્ણ કૃષ્ણ સૌ કરે. શટયામાં વાત=ગર્વનું ચઢાઉપણું તે; બહેક; વડયામાં વાત હોવી તે; ઉધવત-નનજ જજ વેરા તે. કહે૦ પેટ શટવું ત્યાં કયાં પાટા ખાંધવો=સ્વજનમાં કુટ પડે-ધર કુટે ત્યાં શો ઉપાય. આભ કાલવું=મોટા દરોડા પડવો; પુષ્કળ માણસ-વરતું વગેરે ઉમરાણ જવાં. અમાપ-અસંખ્ય વસ્તુ-માણસ વગેરેનો એવિયો-એકદમ ઉમરા-ભરાવો થયું જવો. આભ કાલવું ત્યાં કયાં થીગડું દેન પહોંચી વળાય એવી આબતનો શું ઉપાય-પ્રતીકાર શો ?

કાલકાલ, આં કાલકુટ

કાલ; વિં કાલેલું હોય તેવું-કાલેલું લુગડું. (૨) ઉધાલું; ખુલ્લું; લુડું:-શહેર કાલું મોલે છે. (૩) ચળેલું; બહેક; નિર્મલાં; કાલું; કાલેલું.

કાલેલું, વિં કાલેલું; વહેલું; ચિરાયેલું. (૨) ચળેલું; ઉલ્લટ; નિર્લજ્જ; આવવેહી. કાલેલું=ઉધવત; ચળેલું; કાલ; કાલેલું; ગમે

તેમ બોલનારો.

કાલકુટકુટ; વિં કાલેલું; કાલેલું ને વળી વહેલું હોય એવું.

કાલ, આં કાલેલો કહેલો; અડધો ભાગ; ચીરી; કુકો; જુદા પડેલા એ સમ ભાગમાંનો એક ભાગ તે:-એક મગની એ કાલ. અડધિયું. (૨) ચીર; તડ; આંતરો; એ ભાગની કિનારીઓ જુદી પડી ગયેલી હોય એવો ઉડો ચીરો-મોની કાલ. (૩) અરમો રૂપિયો-કાલો તે. (૪) કાલવું-કાલી નાખવું તે; કાલીજવું તે:-આ છોડીને લુગડાંની બહુ કાલ છે, અર્થાત્ બહુ લુગડાં કાલે છે. (૫) જુદા પાડી નાખવું તે; રનેહ બંધન કાલવું-જુદા પડવું તે. મારકાલ=મારવું ને કાલી નાખવું=શ્રુટ પડવું-માર મારના ને ભેદ પડવો તે.

કાલકુટ, કિં સં [પ્રા. કાલકાલ-સ્કાલ]

કહાડાથી એ કે વધારે ભાગ થાય એમ કરવું; ચીરવું; ઉમે તળે જુદું કરવું:-લા-કાં કાંડવું. (૧) કાપવાથી ઉલટું) કાલ પડવી; (૨) વચમાથી ચીરા પાડવા; કકડા કરવા. (૩) વાપરી ને ઘસવી નાખવું; જીલ્લ-છિન્ન-ભિન્ન કરી નાખવું:-લુગડાં કાલવાં. (૪) પહોળું કરવું; વિકાસવું; કાલવું -મો કાલવું. (૫) તોડવું; કાલવું. કાલવાને:-આજ રાતે એની દુકાન કાલશે. કિં પ્ર૦ છોડાં કાલવાં=છોડાવું. ૨ દપકા દેવો. ૩ મહેણાં મારવાં. નંડા કાલવા=પ્રશામત કરવી. ૨ ઉધરાણી કયાં કરતા. ધર કાલવું=ચીરી કરવાને ધર કાલવું. છોડા ૪ કાલવા=તલાક લેવી; લસ બંધન છોડી દણ. ચિથરા કાલવા=તલજ સહેજમાં વાલ ને વાંધા પાડવા કરવા. આભ કાલવું=મહુ મોલું અને આભર્પકારક કામ-પરકમ-ભુલું કરવું. ડોળા કાલવા=ખાંડાવું. ૨ જાવું. ખત કાલવું=કરજ માફ કરવું. પાણી કાલવું=પાણી વહેવું કરવું. કાલી મહેણું

==વહેવરાવા દેવું.

ફાડિયું, નં આખાનો બરાબર અરધો ભાગ તે. (૨) અરધો રૂપિયો. (૨) ફરસ. ફાટડો, પું હિજડો; બચડો; બાચડો. (૨) પુરૂષ જેવા સ્વભાવની અને પુરૂષ જેવા કદાવર ચહેરાવાળી અથવા સ્ત્રીનાં ચિહ્ન જેની ઉપર ખીલેલાં હોય નહિ એવી મોટી સ્ત્રી.

ફાતિયા, પું [આ.] ફાતિયો; કુરાનનો મુએલાં પછળ પદવાનો ફકરો:-શનાશાતિયા=નાશ પામેલાની પાછળ શોક કરવો તે; પાય-માલીનો શોક, આસ્વાસન લેવું તે.

ફાતિયો, પું (આ.) કુરાનનો તે વિભાગ-ફકરો કે જે મુએલાની શાંતિ માટે પદાય છે. (૨) કુરાનનો એકાદ ફકરો; પદ તે.

ફાનસ, નં (ફા.) પવન લાગે નહિ અને અજવાળું મળે એવી દીવો રાખવાની કરામત તે; દીવો રાખવાનું ધર-પાંચડું; કંડીલ.

ફાની, વિં (આ.) નાશ પામે એવું; ક્ષ-ભૂમંથુર; નાશવાન:-ફાની દુનિયાં.

ફાફડાશિંગ, સ્ત્રી વાલોળીના જેવી પશુ વધારે પહોળી શાકની શિંગો તે.

ફાફડો, પું કંઠાવાળા કાંડનો પંજ જેવો પહોળો અવયવ-શુજો તે. શાફડા થોર. (૨) કુલાને પહોળું થયેલું હોય એવું જે તે; થાપડો.

ફામ, સ્ત્રી ફામ; સમરણ; યાદ.

ફાયદાકારક, વિં કિફાયતી; લાભકારક.

ફાયદેમંદ, વિં ફાયદાકારક.

ફાયદો, પું (આ.) લાભ; પ્રાપ્ત; નફો.

(૨) શુણ્ણ અસર:-ફાયદાકારક દવા.

ફાયો, પું અત્તરનું પુંમડું; સુગંધિ તેલ કે અર્ધ-માં એળેલું ફ. ઉ સ્વાગી અત્તર તે ફાણુ લવરી; ફાયો અને ફાણુ આપશે. બાપુસાહેબ.

ફારક, જી. શરૂ.

ફારગ, વિં [આ.] છુટું; મુક્ત; મોકળું.

(૨) પરવારેલું; નવડું; કુરસદ પામેલું. ગુચવણુમાંથી, કામમાંથી અથવા માયા મમતામાંથી અલગ થયેલું. (૨) કોઈ વાતની પંચાતી કે પીઠામાંથી છુટું-મુક્ત થઈ ગયેલું તે.

ફારગલ, સ્ત્રી છુટકારો; મુક્તિ; પરવાર; નવ-રાશ. (૨) વિં છુટું; મોકળું; નવડું.

ફારગતી, સ્ત્રી (ફારગતી) બંધનમાંથી રાજ્યપુત્રીએ કે પતાવટ કરીને છુટા થઈ ગયું તે. (૨) એવા છુટકારાનો જે લેખ-લખત તે; એક બીજાને લાગતું વળગતું નથી એવો જે અન્યોન્યને લેખ કરી આપેલો તે. ફિં પ્ર. ફારગતી આપવી=છુટાછેડા કરી આપવા.

ફારમ, નં [અ. Form] ખેતર; વાડો.

(૨) (Form) ઊપવાને માટે બીજાં ચોક્કસ તથા પાનાં પાર્શ્વોને તૈયાર કરેલું જે ચોખ્ખુ-ચોક્કસ તે; પાનાં પાર્શ્વો ચોક્કસ તે અથવા એ ઊપેક્ષા કાઢી તે. આર પેળ, આફપેળ, આરપેળ, સોળ તે અતરીસપેળ, વગેરે ઊપેક્ષા કાઢી જાનાં અમુક ગેડ જેમાં હોય એવો એક તાવ તે. (૩) કંઈકમત; મજબૂર; હકીકત. (૪) વેરો; કન; ટેક્.

ફારસ, નં [અ. Farce] નાટકના એકાદ ભાગમાં કે છેલ્લે આવતો હસવા જેવો એકાદ અનાવ તે; પ્રહસન; અતડું; હસવા-મસ્કરી હડા થાય એવો અમત કરાવનારો નાનાં લેખ ખેલ તે. (૧) હસવા ને મસ્કરી કરવા જેવું કામ તે; ભવાડો:-માનપાન આપવું અને પાર્ટીઓ કરતી એ શાં ફારસ ? (ભવાડો.)

ફારસી, વિં (સં. પાર્સિક) ફારસ-ધરાન સંબંધી; ધરાની:-ફારસી બોલી.

(૨) નાં ફારસની ભાષા-બોલી તે; પારસી ભાષા; પરશિયન. (૩) સંકેતની ભાષા; ગુપ્ત-છુપી ભાષા:-એ બે જાણુ સભામાં બેઠા બેઠા કંઈક ફારસી-પારસી કરતા હતા; પણ હું સમજતો.

નહોતો. આ છુપી ભાષા કારસી નહિ પણ પારસી કહેવાય છે. કરાની ભાષા કારસી કહેવાય છે.

કાલ, પું. નવાં પાન અને ફૂલફળ વગેરે આવી ખીલવું તે:-વસંત ઋતુ બેઠો એટલે ઝાડને નવા ફાલ આવ્યા; પ્રકુલ્લ થવું તે; ફૂલવું-ફૂલ આવવાં તે. (૨) ફળ અને કણસલાં આવવાં તે; ફળ ખનાજ વગેરેનો પાક આવવો તે. (૩) શકુન.

કાલકું, વિ. ઉપયોગમાં ન હોય એવું; વધારાનું; ફાજલ હોય એવું. (૨) પરચૂરણ; બહારનું-ઉપર ઉપરનું-સુખ્ય-અગત્યનું નહિ એવું:-શાલતું કામ.

કાલકું, કિં. અ. ઉંચાણે નાંહ પણ પહોળાપે ખીલવું-પહોળા થવું-પાંખાવું; પ્રકુલ્લ થવું; કદમાં વધવું; સ્થૂલ-પુષ્ટ થવું (૨) નવાં કામ પાંખડા ને ફૂલ પાનવા બરાઉ થવું. (ઝાડનું-વનસ્પતિનું) ફગાવે આવવાં. અકુરિત થવું; નવા ફળુગા ફૂટીને પાશેવાવું; પલ્લવિત થવું.

કાલસાં, ન. ઉનાળામાં થતો એક લાંબો મેવો. એ ખટમધુરો હોય છે, અને એનું ઝાડ ફાલસી કહેવાય છે.

કાલ, ન. શિયાળ જેવું એક જંગલી પ્રાણી. એમ કહેવાય છે કે, વાઘ આવ્યાની ચેતવણી તે ખીજાં પ્રાણીને આપે છે. ઉ. ફાલ તે નાહ હોયે ધણી, બહુ બોલે શિયાળ.

કાલુડો, પું. બાટ; એક જાતની લાપસી.

કાલ્યુન, પું. (સં.) વિક્રમસંવતનો પાંચમો મહિનો.

કાલવડ, વિ. ફાવે એવું; અનુકૂલ; પસંદ પડતું; ગમતું; રચતું.

કાલવડ, કિં. અ. ગોડવડ; માફક આવવડ; અનુકૂળ પડવું. (૧) કોઈ કામ ધંધામાં આગળ વધવડ; સફળથવડ. (૩) મહેનતમાં પાર પડવડ; ચાલવડ. (૪) સુખ પડવડ; કરતાં અગવડ નહિ લાગવી. (૫) લાભ-જેમવાઈ મળવી.

કાલકરસ, ન. (અ. E. phosphorus) અપ્રાકૃત

અને પિનાશ પડતા રંગનો મીઠુ જેવો હવામાં એની મેળેજ બગવા માટે એવો પ્રાણીનાં હાડકામાંથી મળી આવતો એક પદાર્થ. એક જર્મન રસાયનિકે આ પદાર્થ સન ૧૮૬૯ માં શોધી કાઢ્યો હતો. પ્રાણી અને વનસ્પતિ વગેરેને તેમાંથી પોષકતત્ત્વ મળે છે અને ધડ ચણા વટાણા વગેરેમાં તેનો અંશ હોય છે. ફાસફરસ એ રંગનો પીળો ને લલ આવે છે. પીળો બહુજ જવાળાઆહી હોવાથી પ્રાણીમાં રાખી મુકવો પડે છે. પ્રાણી બહાર કાઢતાં ને ઓકિસજન લાગતાજ તે બગવા માટે છે. આ પીળા ફાસફરસની દીવાસળી બને છે. દીવાસળીનાં મોં પાળા ફાસફરસમાં બોળી તેની ઉપર રોગાન ચઢાવે છે. કોઈ પણ મીજ માથે એ સળી ધસતાં રોગાન જતું રહી ફાસફરસ ફાગડા થઈ બળવા માટે છે. ઘણી જાતની દવાઓમાં પણ આનો ઉપયોગ થાય છે. ફાસફરસ.

ફાસફમ, ન. હલકી તુચ્છ વસ્તુએનો પરચૂરણ ખીચડો-જેવો તે; હલકું ધાસ વગેરે તે:-ફાલકુંનું તાપણું. (૨) વિ. પરચૂરણ-તુચ્છ-વસ્તુ જેવું તે; આમ તેમથી જે તુચ્છ કચરો એકઠો કર્યો હોય તે. ફાની-ઝટ પતીબળ એવું જે તે.

ફાસફુંસિયું, વિ. માત્ર વગરનું; હનકું; તુચ્છ. (૨) પોયું ને પોયું એવું. (૩) સત્તરહત.

ફાળ, અ. ફાંગ; કુદકો; થેકડો; જયંગ. (૨) ધાર્તીની ગભરામય; દ્રાસકો; હેબક; શું થયું ને શું થશે? અવાવિચારેના આંચકા લાગવો તે; મીઝરવટો; એક કિં. પ્ર. ફાળ મારવાં-ફૂંડવું; ઉછળીને પડવું થેકડો મારવો. (૨) સાહસ કરવું; ન પહોંચી વળાય એવું કામ કરવું; ફાળ પડવી-ફાસકો-ચાસ પડવો; ચોંકવું.

ફાળકું, ન. સુતરની આંદી; ફાળકા ઉપર વિ.

ટાળીને ઉતારી કીધેલા તંતુ સમૂહ. (૨)
શાળકાતું એક અંગ વિભાગ તે.

ફાળકો, પું. સુતર અને રેશમ વગેરેના તાર
વિટાળવાની કાંચડાની બનાવટ; શીરકી;
પરિવટા.

ફાળવણું, કિં. સં. ભાગ પાડવા; વહેંચણી
કરવા; તફા પાડવા. (૨) પટેપટ મઠી
કરવી. સૌને સરખું આવે એવા
ભાગલા પાડવા.

ફાળિયું, નં. માથે વિંટવાનો ફેટો; માથે
વિંટાળવાતું લાંબું ને ટુંકા પનાતું કપડું.
(૨) માથે પહેરવાનો નાની પાલકી
જેવો ધાટ તે. (૩) પંચિયું; જમ-
વા બેસતાં પહેરવ તું ટુંકે ધોતર.

ફાળી, સ્ત્રી. લુગડાનો લાભો પહેળો પટ તે;
ચાદર જેવો ફાળ-તાકો તે. (૨)
સાડી; સાદ્યો.

ફાળો, પું. ભાગ; હિસ્સો; વાંટો; પાંતી; વહેં-
ચણામાં અમુક એક જણને ભાગે જે
જથો આવતો હોય તે; એકના ધણા
સરખા ભાગનાનો એકાદ તે. (૨)
વહેંચણી; વાંટણી. (૩) સરખે ભાગે
આપવાને આવ્યું હોય તે; એક મોટી
રકમ ઉભી કરવાને માટે ધણાઓમાંના
એકને સરખે હિસ્સે જે આપવાતું હોય
તે. કિં. પ્રં. ફાળો નાખવા=ઉધરાણું
—ટીપ કરવી; સરખે ભાગે આવે તેટલું
ઉધરાવણું. ફાળો પાડવો; ભાગ પાડવાં;
ફાળે પડતું=ભાગે પડતું.

ફાંક, સ્ત્રી. ફાટ; તરડ; ચીર.

ફાંકડાઈ, સ્ત્રી. છેલાઈ; વરણાગી; શંકડાપણું;
લાલાઈ.

ફાંકડું, વિં. શરીરના બાંધા અને ઘટમથી
તથા લુગડાં લતાં ને ટાપટીપથી શેઠીતું;
અંગેલું; મને હર; સું. ; દેખ રહુ. (૨)
રસિક; રમીલું; પુલ્કિમજાણ (૩)
સુંદર; મજેદ; ભવત અને નં. આકર્ષણ
કરે એવું, સુષક; લાલિત; રક્ષક.

ફાંકું, નં. જાડ. (૨) ચીટા.

ફાંકું, પું. તોર; શુભાન; ગાંધી; અભિમાન.
(૨) ટેક; મારાપણનો આગ્રહ; આ-
ત્મચળનો આગ્રહી વિશ્વાસ.

ફાંગડું, નં. શંકો; પેચ; છટકું. (૨) પ્રપંચ
ભળ; કાવાદાવા કરવા પડે અને મુશ્કે-
લીમાં આવી પડાય એવી બાબત તે;
જેમાં ઝમકો અને પંચાતી ઉભી થાય
એવી બાબત.

ફાંગો, વિં. શંગુ—એક આંખે ત્રાસું બેનારું;
એક આંખે ત્રાસું હોય તે.

ફાંટ, સ્ત્રી. પહેરેલા અથવા એડેલા કપડાના
એક છેડાથી ઝાળી વાળવી તે; અંગ-
રખાની ચાળનો છેડો તે; એ છેડાની
ઝાળી બનાવવી તે. ખભે અથવા પીઠે
બુધતી રહે એવી ઝાળી. બચ્ચાને સુવા-
ડવાને અથવા કાલાં અને ધાસ વગેરે વિં-
ણતાં ખડુ ને કામ કરનારી સ્ત્રીઓ રાખે
છે તે મોટી ઝાળી, (૨) ઝેડકા; ચીરે;
શરેલા ભાગને મારેલા સાંધ;
સિવણુ તે; કાચું સિવણુ ટાંકો;
દોરો ભરવો તે. (૩) એમ-
ધિને પલાળી રાખીને બનાવેલું પેચ;
ઉકાળાથી ઉલટું. [૪] ખાઈ, પરિખા.

ફાંટવણું, કિં. સં. વેતરીને કાચું કાચું—આ-
છે દોરે સિવાય તેલેલું તે; અખિયા દેવાને
અથવા ઝોટવાને માટે તૈયાર કરવું;
આત્ર તેમથી બેડી આપવું; શંટ—સાંધ
માગવી; દોરવણું.

ફાંટો, પું. દરિયાના કે નદીના ચાલુ વહેણથી
આડે ગયેલો જે ભાગ—પ્રવાહ તે; પા-
ણીતું આડવહેણ. [૨] મુસ્સો; ત-
રંગ; છુટો; કલ્પના. (૩) આટો;
ડાનો; મનનો મેલ; લેપ. (૪) આડ
કચ; સુખ્ય કથા ભાગથી આડી વાત
તે. (૫) શાખા; ડાળ; આડો છુટો
ફણો—પ્રરોહ તે.

ફાંફ, સં. મોટું—જૂવતું પેટ તે. —અણપાતની
શંક.

ફાંફો, પું. ખટપટી બાબત; બુઝવણું; પ્રમંથ

નળા. (૨) દગમ; કપટ; છળમાલજી.

(૩) દંડ; છટકું.

ફંફરીખાવું, ફરડી ખાવું, પીપી નાંખવું; ફરડીને શડી નાંખવું. — જો જો એ પેઠામાં કુતરાં ફાંરડી ખાશે.

ફંફડું, નાં આમ તેમ બનાં ને ત્યાં ખાલી ધક્કા ખાવા તે; આમ તેમ શોધવું ને નિષ્ફળ થવું તે; ખાલી અથડવું — અં. ધારામાં કુટાવું તે. — ધણે ઠેકાણે ફાંફાં માર્યાં પણ કંઈ જાણ્યું નહિ. (૨) ખોટી આશા; મિથ્યા મન કરવું તે; વળખાં. [૩] કંઈ નહિ; નિઃસારતા તે. (૪) હાંમેરતી ધાણી.

ફંફું, અં ખોટું જોર બતાવવું તે; પતરાજી મિથ્યા આડંબર. (૨) ધતર અંતર.

ફંફું, અં વાંસ, લાકડા ને કાચ વગેરેની કાંટા જેવી રેખ તે; ઝીણી ને પાતળી કરચ. [૨] કાંટા જેવી કરચવું આમ ડીમાં પેસી જવું તે; લાકડા વગેરેની ઝીણી સળીતું લોકાણું તે. (૩) પુનઃસાન કરવાને કે કોઈ કામ ખતવું અટકી જાય એવી રીતે વચમાં આડ નાંખવી તે; હરકત કરવી; પથરો નાંખવો; આડખીલી; વાધો પડે એમ કરવું તે; ખલેલ કરવું તે. કિં પ્રાં શંસ મારવી = સમજાય નહિ તેમ હરકત-નુકસાન કરવું; આડા ખીલી નાંખવી; ગચિયું નાંખવું; ગતિ રોકવી, ફારા કાઢવી = વચમાં હરકત કરતી હોય એવી વસ્તુ માણસ કે બાળપતને ઉઠાવી દેવી; વચમાંથી દૂર કરવું; મારી નાંખવું. હરકત દૂર કરવી. કાચર; ચીર; કાંટા જેવી સળી.

ફંફણું, કિં સસ દોરડે બાંધીને કુવામાં ઉતારવું ઉડે ઉતારવું — નાંખવું. (૨) ધડા ને માળો ધાલવો. (૩) ઉઝરડી નાંખવું; ઉખાડવું. છાવવું; ઝરડી-ઉતરડી નાંખવું; ચુટી નાંખવું. — માલ ફાંસી નાંખીશ. ખેતીને જુદું પ્રાડવું; તોડી નાંખવું. — આંદરજો ધણી રાજી

ફાંસી નાંખ્યા. [૪] પડતર જમીન ખેતી કરવાને ખોદવી. (૫) શુભળાવી મારવું.

ફાંસિયું, વિં શંસી નાંખે એવું; ફાંસો દઈ મારી નાંખનાર; તરકટી; સમજાવી-જુલમાં નાંખી ફાંસાવી દે એવું.

ફાંસી, અં ફાંસો દઈ મારી નાંખવાની જે રીત તે; ફાંસો દેવો ને; ગળ સીકડાઈ જાય એવી રીતે દોરીને માળો ગળામાં નાંખી માણસને શુભળાવી મારી નાંખવું તે. (૨) ફંધાઈ-ગળું સીકડાઈ મરણ થાય એવી યુક્તિ તે. [૩] શુભળાવીને મારી નાંખવાની શિક્ષા તે. — ફાંસીની સળ ચઢ. કિં પ્રાં ફાંસી દેવું = ફાંસીએ ચઢાવવું. શુભળાવી મારી નાંખવું ૩૦ પ્રાં ફાંસીએ ચઢાવવું = નારી નાંખવું. — સાહેબ પાસે જતાં શું બીજે છે ? એ શું ફાંસીએ ચઢાવવાનો છે ?

ફાંસીગર, પું ફાંસિયા; ફાંસીએ ચઢાવનારા માણસો [૨] જીવ લેનારા; જલાદ.

ફાંસુ, અં ફાંગટ; અમરતુ; વગર કારણે. [૨] મરત મૂલ આપ્યા વગર. (૩) ફાંસિયું.

ફાંસો, પું દોરી-દોરડાનો માળો; સરકિયું; ખંધ. (૨) પાશ; પકડ; જળ; જેથી મનુષ્ય કે પ્રાણી સખત પકડાઈ-જકડાઈ જાય એવી યુક્તિ તે; છટકું; શંદો; ગળ સીકડાઈ જાય એવો પેચ તે.

ફાંસોટિયું, નાં ફાંટ; ખોટ; ઝોળી. [૨] બાથમાં આવે એટલો ધાસ વગેરેનો જથ્થો તે.

ફિકર, અં [આ. ફિકર] ચિંતા; ઉદવેગ; [૨] કાળજી; દરકાર. કિં પ્રાં ફિકર કરવી = ઉદ્દવેગ રહેવું; ચિંતાપૂર રહેવું; ફિકર રાખવી = કાળજી રાખવી; ખંડથી માફ રાખવું.

ફિકડી, અં અખ; નિસ્તેજતા; વિવર્ણતા;

લાલી ઉડી ગઇ હોય એવો દેખાવ તે.
(૨) સ્વાદ રહિતપણું; મિઠાશનો અભાવ તે; નીરસતા.

ફિટકાર, પું ધિકાર; ફટકટ થવું તે; તુચ્છ-કાર; ધુતકાર; અનાદર; અવગણના.

ફિટકારવું, કિં સં ધિકારવું; તુચ્છપણી કાઢવું; ધુતકારવું; હલકા શબ્દોથી ધિકાર આપવો; તરછાડી—તરસકારી કાઢવું.

ફિટણ, વિં શીટી નળ-અઃ લય પામે એવું; નાશવંત; પિનાશી; નેતમેતામાં ૧ના થઇ નળ એવું.—ફિટણકાળ=શીટી નળ વાય એવો વખત; પ્રલયકાળ. ફિટણુચ= નાશવંત; નેતમેતામાં નાશ પામી નળ એવો—જીવ-દેહ તે.

ફિટફિટ, અં ફટફટ ધિકધિક; યુયું. તુચ્છ-કંઈ નહિ—ધિકારવા ભેગ છે, એમ કહેવું અને તિરસકારી કાઢવું તે.

ફિટવવું, કિં સં પતારી દેવું; ઓછું કરી નાંખવું; છુટી નળ એમ કહેવું.—ધીરે ધીરે તેણે અધું કરજ ફિટવું. (૨) ફાડવું; લાંચ આપીને લલચાવવું; ખસેડી મૂકવું; ટ્રાડી બનાવવું—તેણે ચતુનાં માણસોને ફિટ્યાં. (૩) ભગાડવું; નાશ પામે એમ કહેવું; ફિટાડવું.

ફિટાડવું, જુઠું ફિટવવું.

ફિટનો, પું ફિટર. (૨) ફેલ; ઢોંગ.

ફિટર, નં [ફા.] ફગલમાછળી ઉપરી-રાજ્યસત્તાની સામે ઉકેરાવું તે; અંડ; દંગો; બળવો; હુલ્લડ. [૨] તોફાન; ઝગડો; બખેડો.

[૩] ઢોંગ; ફેલ; ફતવો તે.

ફિટુરી, વિં ફિટર કરનાર; અંડખોર; હુલ્લડી. (૨) ઢોંગી; ફેલખોર; બદમાશ; તોફાની; ધિંગાણું મચાવે એવું.

ફિટવી, પું [ફા.] ચાકર; તોકર; ઘસ.

ફિટ, વિં [આ.] આસક્તિમાં થેલું થેલું થઇ ગયેલું; કુરબાન; પ્રાણ આપવાને પણ તૈયાર થઇ નળ એવું; અતુરકામ (૨)

યુથયુથ; પ્રસન્ન.

ફિનિક, નં એક જાતનું મરડ જેવું મોટું પંખી. મિસરની દંતકથાઓ પ્રમાણે તે બગી જતું ને ફરીને જીવતું થતું. તે ૫૦૦-૬૦૦ વર્ષ જીવતું.

ફિચો, પું બરોળ; તાપતલ્લી.

ફિરકી, સ્ત્રી નાનો ઝાળકો; પરતી. (૨) ફરકડી; ચકરી. (૩) ચારે તરફ અક્ષી પાંદડી હોય એવું ફર.

ફિરકો, પું એકજ રાજ્ય અને એકજ દેશના રહેવાસીઓ હોય તે; કોમ; લોક.

ફિરસ્તો, પું દેવદત્ત. [૨] કુટડો. માણસ.

ફિરંગી, પું (વિં) ફિરંગ-પોટુંગાલને રહેવાસી—ચવન તે; ખિસ્તી ધર્મમાં વટલાયેલો માણસ—કોઇ પણ ગોરો—યુરોપિયન તે; ટોપીવાળો. ઉં ફરતી ફિરંગીની ફાનરે, મલાવરાવ.

ફિરાવન, વિં આથાનો ફરેલો; મિનજી; હરીલો.

ફિલટર, સ્ત્રી [અં.] પાણી અને બીજાં બધાં પ્રવાહીને ગાળવાની ગલણી; કોલસા; રેતી વગેરેમાંથી પ્રવાહીને પસાર કરી શુદ્ધ બનાવવાની ગલણી. છિદ્રવાળા પોચા પત્થરની ગલણી તે.

ફિલ્ટુર, પું [અં.] તત્વચાની; તત્વ શોધક; મન અને પદાર્થના ધર્મ શોધનારો તે.

ફિલ્ટુરી, સ્ત્રી તત્વચાન; પદાર્થના ધર્મ અને તત્વનો વિવેક કરવાની વિદ્યા તે; વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર.

ફિસાદ, સ્ત્રી [આ.] તોશન; મસ્તી. [૨] ઢોંગ; ધિંગાણું. [૩] ફિટર; અંડ; દંગો; હુલ્લડ.

ફિસાદી, વિં ફિસાદ કરનાર; તોફાની; હુલ્લડી.

ફિસિયારી, સ્ત્રી પતરાળ; બડાઇ; મગફરી; ઉશ્કંડ; ફેલ; ખોટી હોશિયારી દેખાડતી તે.

ફિસિયારીખાર, પું [વિં] બડાઇખાર;

દંભી; હોંગી.

ક્રિસોટો, પું પાણી અને પ્રવાહી વસ્તુ ડહોળાવાથી કે ગરમ થવાથી તેની ઉપર આવતા શીણનો જે હોદો તે; શીણનો લયકો. [૨] થાક શ્રમ અને ભય વગેરેને લીધે મનુષ્યને કે પ્રાણીને મેલું અને નાક આવતું શીણ તે; દમના ડુકવાડાથી આવતું શીણ.—શિસોટા કાઢવા=હંધાવી દેવું; થકવી નાંખવું; હીલું—નરમ—પરાસ્ત કરી નાંખવું.

કિંદુ, કિં સં ચુંથવું; ચોળવું; આમ તેમ ઉથલાવવું; ઝૂટુંછૂટું કરી નાંખવું; પીખવું; તળે ઉપર—આધુંપાણું કરવું. (૨) કચરવું; છિન્નભિન્ન કરીનાંખવું, કિંદવું.

ફી, સ્ત્રી [અ. Fee] હકના પૈસા; દરતુરી; હકસાઈ. [૨] લવાજમ. [૩] મહેનતનો બદલો—મહેનતાણું તે.

ફીક, સ્ત્રી મોઢામાં રસ નહિ હોવો તે; નિઃસ્વાદતા; મોંની અંદરની કિકાશ.

ફીકું, વિં [સં. સ્ફૂલિત.] ઝાંખું; નિરતેજ; તેજ વગરનું. (૨) રવાહ રહિત; મિઠાશ વગરનું. (૩) રોગ અથવા શરમને લીધે મંદ થયેલું; ભભક રહિત. (૪) નિઃસત્વ; સાર વગરનું; જેમાં ઉત્સાહ રહેલો હોય નહિ એવું.

ફીટવું, કિં અં [સં. સ્ફુટિતમ્] અપાઘ રહેવું; પૂરું થઈ જવું. પતવું.—એવું દેવું શીડી મળું. (૨) નાશ પામવું; ભય થવું; અદશ્ય થવું. ઉં શીડી ગઈ ફોમ સૌ આશા, પડયા પોઆર ના પાસા. (૩) મટવું; ઉડીજવું. ઉખળવું. ઉં પડી પટોળે ભાત, શટે પલુ શીટ નકિ. પ્રા. કિંદુ.

ફીણ, નવ [સં. કેન] પાણી કે બીજું પ્રવાહી ડહોળાવાથી કે ગરમ થવાથી તેની ઉપર આવતા જે પરપોટીઓ પરપોટીઓ જેવો ઘોળો બિઝાર તે; પાણી ઉપર આવતા ઘોળા પરપોટીઓના જે ચીકણા ઉભરા; પાણી—પ્રવાહીના સાર—મેશ.

(૨) પાણીને વાયુથી અનેકો પરપોટીઓના સમૂહ તે. કિં પ્રં શીણ આવતું=પાણું મહેનત પડવી. થાક લાગવો; હાંડી જવાડું. શીણ કાઢી નાંખવું. =થકી નાંખવું.

ફીણવું, કિં સં મસળવું; નેરથી ઘસીને ચોળવું.—બી ગોળ શીણવાં. (૨) ખૂબ ધુમરડાને એકતાર કરી નાંખવું; ડહોવું; વલોવવું; ધુમરડવું; ધુટવું.—વેસણુ—ખીંડ શીણવું; રાઈ શીણવી. [૩] નફો—લામ મેળવવો; ફાયદો કાઢવો; પ્રાપ્ત કરવું.—પ્રયામત કરવાથી શું શીણી જવાનો છે ?

ફીત, સ્ત્રી બાહ્ય અને હસબની દોરી એ બેની ચુંથેલી કાંગરાદાર પટ્ટી; કાર; પટો. [૨] નાહું; પાતી.—તોષફીત.

ફીસી, સ્ત્રી શિસિયારી; પતરાણ; અડાઈ.

ફીચું, વિં તરત ફાટી જાય એવું; જીલું. (૨) હીલું; નરમ; લપડું. (૩) શીકું; રસહીન. (૪) પોચું; કડક—અઠક રહે નહિ એવું; લળપળું.

ફુઆરો, જીં કુવારો.

ફુઈ, સ્ત્રી બાપની બહેન; ફાઈ.

ફુઓ, જીં ફૂઓ, ફાઈનો વર તે.

ફુકકો, પું પાતળા—નાજીક ચર્મનો—પડનો પાણી કે પવનથી કુલેલો દડો; કુગારો; પર પોટા જેવો સહેજમાં ફૂટી જાય એવો કુલારો તે. (૨) મૂત્રાશય; મૂત્રપિંડ—માંથી ઝરી ઝરીને જ્યાં મૂતર એકઠું થાય છે તે કોથળી. (૩) હવા ભરીને બનાવેલો ચીકણા પ્રવાહીનો કે પાતળા પડનો પરપોટો.

ફુગવણું, કિં સં ફુગાય—ફુગ ચઢે એમ કરવું; ફુગાય તેમ કરવું; પલળવાથી પોચું પડી વિકૃત થાય એમ કરવું તે. બહુવાર પાણીમાં રહેવાથી ચામડી શીકી—પડે એમ કરવું. (૨) પવનથી કુલાવવું. કુલે એમ કરવું; મોટું કરવું.—પેટ ફુગવવું.

કુમારો, પું કુલાવો; કૃદશો; પરપોટા.

કુમારવતું; કિં સં કુમવતું; ઉંચું થાય-કુમે
એમ કરવું. (૨) ઉચ્છેરવું; ચડાવવું.

કુમારું, કિં અં પાણીને લીધે પીકું પડવું;
કોળાઈ જવું. (૨) યુગ ચઢરી; પસ-
ળવાથી-બેજ લાગવાથી કોળા વસ્તુ ઉપર
ફાં જવો મળ જાઝવો; ફાં ઝૂટી
નિકળવાં.

કુટકળ, વિં કુટયું ને બાટયું તટયું હોય એવું;
પરચૂરણિયું; જુદી જુદી જાતનું—જુ-
ટક જેવું. કારકોલ. (૨) નકા-
મું; માલ વગરનું. (૩) ઝૂટી ગયેલું
અથવા ઝૂટી જાય એવું; નાદ વિશ્વાસ
રાખ્યા જેવું; છાછડું.

કુટકિયું; જુદું ઝૂટડું.

કુટડી, વિં રૂપાળી. (૨) ગાદી.—ઝૂટડીદાળ.

કુટડું, વિં રૂપાળું; શોભિતું; ખુશસુરત; દેખા-
વડું. (૨) સ્વચ્છ—ચોખ્ખું—સફાઈદાર
હોય એવું ને મજબૂતું.

કુટાકુટ, સ્ત્રીં એક પછી એક થણા જણે કોલ
કરવો—વચનમાંથી ખસી જવું તે; સંપ
તુટવો—કુસંપ થવો તે; બેઠ પડી જવો તે;
શટકટ. (૨) ઉપરા ઉપરી કુટવું તે.

કુણ્ણી, સ્ત્રીં ઝીણી ફાલ્લી. (૨) પ્રવાહી
ઉપરની પરપોટી.

કુટકાર, પું કુફવાડો કરવો તે; કું એમ કરીને
મોમાંથી પવન ઉઠાડવો તે; કુફાડો.

કુટકારવું, કિં સં જોરદાર કુંકથી ઉઠાડી
મૂકવું; કુંકી-કુંકને કુફવાડે ઉઠાડી દેવું.
(૨) કુફવાડો મારવો.

કુટડી, સ્ત્રીં આંડીએ એક બીજનાં કાંડાં પક-
ડી જોળ ચકાસી ફરવું તે; જોળ ચકરમાં
ફરવાની છોકરીઓની એક રમત. (૨)
ફૂલ અથવા તારા જેવું એક ચિહ્ન તે, *
(૩) ફૂલની પાંદડીઓ જેવા પાટની
જોળ ચકતી. કિં પ્રં કુટડી ફરવી=
જોળ ચકરમાં ફરવું તે. (૨) પ્રદ-

ક્ષિણ કરવી; આસપાસ આમ તેમ ફર-
વું—ભ્રમવું તે.

કુટરો, પું એક જાતનો ઉડતો વડો, મંડું
જવડું, (૨) એક જાતનું ધાસ.

કુદનો, પું કુદીનો.

કુદીનો, પું લંબજોળ કરચલીવાળા પાનાનો
ઉચ્ચ સુમધીવાળો એક છોડવો; કુદનો.
કુદીનાનાં બી મળતાં નથી તેથી માદીના
કુડા ઉપર જોળવાળી દોરી બાંધે છે અને
તેની ઉપર માખો ખેસીને હગાર કરે છે.
આ હગાર-માખીના છેરવાળી દોરીમાંથી
કુદીનો ઉગી નીકળે છે. ચીનાઓ કુદી-
નાનાં પાનમાંથી તેલ કાઢે છે. એ તેલ
ગરમ ને પેટના વાયુ ઉપર અકસીર અ-
સર કરે છે. હંડીમાં તેલ કરીને તેની સળી-
ઓ પતરીઓ ચાય છે. તે ઉચ્ચાસ આવે
છે. આ દરેલા તેલને એક જાતનું ક્યુર
પણ કહેવામાં આવે છે. માથાના દુખા-
વા ઉપર સુંઘવાતું ' મેથેલ ' કુદીનાના
અર્કનું બનાવવામાં આવે છે.

કુદું નં કોગેર વગેરેમાં પડતો નાનો લાંબો
ને ઉડતો જવ. (૨) પતંગિયું; પાંખો-
વાળું નાનું રંગ બેરંગી જવડું; સ્વત્ત્વ;
નાના ફૂલ જેવું જવડું તે.

કુદવાડો, પું મો ઉંચું કરી જોરદાર કુંક
સાથે જોલવું તે; કુટકાર કરવો તે.

કુદવાડો, પું કુફવાડો; કુટકાર કરવો, કુફવા-
ડા મારવો તે; સામો માણસ હરી જાય
તેમ જોરથી જોલવું તે. કહેવું કરડાય નહિ
તો ખેર કુફવાડો તો મારવો=રોફ-દબ-
દમામ તો બતાવવો.

કુમતી, સ્ત્રીં નાનું કુમવું; અંબોડે લટકતું
રાખવાતું કુમરિયાળું નાનું કુમવું તે.
(૨) માંજર; મંજરી; નાની કલગી.

કુમવું, નં રેશમ અથવા કસબનો લટકતો
રહે એવો શુન્છો; હવામાં ઉડતું રહે એવું
તાર અને કસબ વગેરેનું કુમવું; નાનું
છાતું. (૨) કુમરિયાળો નાનો શુન્છ,

-લયકો. (૧) માંજર; મંજરી, કલગી.

કુરુને, પું બંદર ઉપરનો તે ભાગ-મથક કે જ્યાં આગળ થઈને જતાં આવતાં વહાણો પાસેથી જડત લેવાતી હોય. (૨) વહાણો ઠેરવવાનું મથક.

કુરુસદ, સ્ત્રી (આ.) નવરાસ; અવકાશ; પરવાર; કામ કરી રહ્યા પછીનો વખત. નવરાશ; કમકાજ ન હોય એવો નિરાંતનો વખત તે.

કુરુવું, કિં અં (સ. સ્ફુર) રકુરવું; ધન્યવતું; કુદકે હાલવું. (૨) સૂઝી આવવું; માદ આવવું; એકદમ મગજમાં (વિચાર) આવવું.

કુટી, સ્ત્રી (સ. સ્ફુર્તિ) જાગૃતિ; જાગરકતા; તેજ; હોશિયારી; ચલાકી ચંચળાઈ. (૨) ઉત્સાહ; મનમાં તેજદાર હોય-જેમ કમ આવવો તે.

કુલકણ્થી, સ્ત્રી સળગાવતાં-ફૂટતાં જેમાંથી રંગબેરંગી ફૂલડાં ઉડે એવી આતસખાજી; ફૂલના કણા ઉડે એવી બંદુકના દારૂની બનાવટ.

કુલકર, જુનું કુલકણ્થી.

કુલકરણી, જુનું કુલકણ્થી.

કુલકું, નં ફૂલેલું હોય એવું જે તે; ફૂલેલું તે; નાની તે ફૂલેલી રોટલી; ફૂલકો. (૨) કુરુકેં. (૩) વિનં ફૂલાઈ જાય એવું; વખાણતાં વાએ ચડે એવું.

કુલખરણી, જુનું કુલકણ્થી.

કુલકું, નં ફૂલ; પુષ્પ. ઉં આંવો ફૂલડાં મનનારે. (૨) ફૂલની પાંદડીઓ જેવાં ચારે તરફ કાંઠાં-ફળાં હોય એવી બનાવટ; કુદી ચોકડી જેવી બનાવટ; ફૂલેલી વિકસિત આકૃતિ તે. (૩) ફૂલેલો કણ; કાણીનો ફૂટેલો દાણો તે.

કુલણ્ણ, વિનં વખાણવાથી વાએ ચડે એવું; વખાણ-માન આપવાથી ખીલે એવું; માનને માટે વાહવાહ કહેવાતાં થેલુથેલું થઈ જાય એવું; ચઢાક. ઉં કુલણ્ણ તમે કો-

ના કુલાબ્યા ફૂલો મારા કુલણ્ણ.

કુલતોડો, પું બક્ષીસ-ચાખાશીનું સાંદણું; તોડો. કેટલાક લોક આગળ એક પગે તે પહેરતા. (૨) ફૂલભાતનું પગનું ધરણું.

કુલદાડ, પું સખત દાડ; ઉચો દાડ. (૨) આલકાહોલ; દારૂનો અક.

કુલકંઠાકિયું, વિનં લાક-વખાણમાં કુલામને ફરનારું; વણાગિયું; ઇંલ; ફક્ક થઈને ફરનારું. (૨) તકલેલી; નાજુન. (૩) લાડકું; હાથમાં ને હાથમાં લધવી રાખેલું હોય એવું-સ્વરૂપને નિદિ સમજનારું.

કુલખરો, પું સોપારીની એક બાત.

કુલખાગ, પું ફક્કાક માટે જ બનાવેલો ખાગ તે; એકલો ફક્કો ખાગ.

કુલવડી, સ્ત્રી તળી મસાલો અને શાક-ભાજી ભેળીને તળેલા અણૂના લોટના ગરગોલા.

કુલવતું, કિં સં ફૂલે તેમ કરવું; તપાવીને અથવા પવન ભરીને વિરગત કરવું; -હિંગ કુલવીને ખા.

કુલસાંકળાં, નં ફૂલની ભાતનાં પગે પહેરવાનાં સાંકળાં તે. (રીઓને)

કુલાપવું, કિં સં કિંયું કાવું; ઉપસાવવું. (૨) પવન ભરવો (૩) તારીફ કરીને ચઢાવવું; મોટાભા કરવું; ઉરરવું. કિતેજવું. (૪) ખીલે તેમ કરવું.

કુલાવું, કિં અં વખાણથી મોટામ માનવી; ચઢવું; ખાલવું; તાને ચઢવું.

કુલાશ, સ્ત્રી ફૂલ; મોટાક; પતરાક; ચઢાકિરો હા તે.

કુલિયું, નં એક વનસ્પતિ. (૨) નાનું પ્યાલું.

કુલું, નં ફૂલના જેવું ધોણું ચાંડું; આંખમાં નાનું પડલ.

કુલેકું, નં લગનને આગલે દિવસે વરક-માને ધોડે બેસાડી વાજતે ગાજતે સગાંરેલીઓમાં ફેરવવામાં આવે છે તે; નાનો વર-ધોડો; વરકન્યા કે બકવાનું સરથસ. કિં પ્રં કુલેકું ચઢવું-ફૂલો થવો; બવાડો થવો.

કુસેલ, નાં ફલની વાસ આપેલું તેલ; સુગંધી-
તેલ: કુપેલ. ઉં ૧૮૦ માં નહિ જઈ તેલ
કુસેલ. ક. દ. ડા.

કુસેવર, વિઃ જેમાં ફલ જેવી ભાત હોય તેવું;
ફલેવાર; ચિત્રિત-રંગભેરંગી ચિત્રવાળું.
(કપડું.)

કુસેવાર, જુઠું કુસેવર.

કુદય, સ્ત્રી ૦ કુત; બડાઈ; મોટાઈ દાખવતી તે;
કુતારો.

કુદલસ, પું ૦ નાળું; રૂપિયા.

કુવડ, વિઃ મેલું; ગંદું. (૨) આગસ; એદી;
નિર્માલ્ય. કામકાજમાં અચંચા; ચાલકી
તેજ રહિત; ધરમાર ગંદાં ગોખરાં રાખે
અને પોતે પણ આજસમાં મલિન રહ્યા
કરે એવી આદતનું. કિં ૦ જુઓ કુવેતી
કુવડ નારની. કુઅ.

કુવારો, પું ૦ એવી બનાવટનો પાણી કુંડ કે જેમાં
પાણી ઉચું ચઢીને ધારા રૂપે ઉડે; પાણી
ઉચે ઉડીને પડે એવી કરામતવાળો કુંડ.
કુઆરો.

કુવો, પું ૦ કોઈનો વર તે; આપની અહેનનો પતિ
તે; કુઓ.

કુસફસ, વિઃ માલવગરનું; નકામું; આમતેમથી
એકઠું કરેલું; ફાસકુસ.

કુસકુસિયું, વિઃ નજીવું; હલકું; સહેજમાં ફડી
જાય એવું; દમ વગરનું.

કુસલાવયું; કિં ૦ ફાસલાવયું.

કુસિયું, વિઃ હલકું તુચ્છ; નિર્માલ્ય; નિરથક.

કું, અઠ ૦ કુંકાર; મોંમાંથી જોરજોર વા કુંકવો
તે; જોડ લાંબા કરી વા કુંકતાં થતાં એવો
અવાજ. (૨) મોટો અને ઉડો શ્વાસ
લેતાં મુઠતાં થતા અવાજ. (૩) સુંધ-
તું ને કુંકતું એમ. :-ભુંડ કુંકું કરતું
આમ તેમ કરતું હલું. કુફવાડા મારતું
એમ. :-સાપ કુંકું કરતો બહાર
નિકળી આવ્યો.

કુંક, સ્ત્રી ૦ મોંથી પવન નાંખવો-કુંકવો તે. (૨)
કુંકારમાં સમજાવી દેવું-ચેતવવું-સચવવું

તે. :-તે એના કાનમાં કુંક મારી હશે,
નહિ તો એ જોડે એવો નથી. (૩)
કુફવાડો; કુંકાર. :-છોકરો તો એના
આપની કુંકે શરી જાય છે. (૪) શ્વાસ;
પ્રાણુ. :-કંચેથી પડ્યો તેવી કુંક
નિકળી ગઈ. કિં ૦ પ્ર ૦ કુંક મારી-ચેત-
વવું; સચના કરવી; છત્રી સલાડ આ-
પવી; પ્રેરણા કરવી. કુંકે કાટવું-મીવું;
થરથરી જવું; ડરવું; કુંક નિકળી જવી-
શ્વાસ-પ્રાણુ નિકળી જવો; મરીજવું.

કુંકણી, સ્ત્રી ૦ ધાતુ કે વાંસની કુંક મારવાની
ભુગળા:-સોનીની કુંકણી. (૨) કુંકવું
તે; કુંકવાની રીત. :-એની કુંકણી એના
જગમર છે કે તરત દેવતા સળંગે.

કુંકવું, કિં ૦ સઠ ૦ કુંક શ્વાસ લઈને પછી જોડ
લાંબા કરી જોરથી મોટા વાટે વાને જા-
હાર કાઢવો; મોઝે પવન દેવો-કુંકારવો
તે; કુંક મારવી. (૨) કુઃખવાળો ભાગ
પર કુંક મારી સંવાહન કરવું:-એને
વાળું છે જરા કુંક તો ખરી. (૩) વ-
ગાડવું; અવાજ-સૂર નીકળે એમ કરવું;
બળવું-આવાજએ શબ્દ કુંકવો. (૪)
જાહેર કરવું; જણાવવું; કાઢવું:-દેવાળું
કુંકવું. (૫) સળગાવવું; બંભેવું;
ઉશ્કેરવું. (૬) બાળી નાંખવું:-ધાસની
ગંજીઓ કુંકી દીધી. (૭) ઉડવી
દેવું:-અધો પેસો કુંકી ખાધો. (૮)
પંખાળવું; થાપડી રાખવું; લડાવવું:-
મત્ર મોટા થયો-ડવે એને ક્યાં સુધી
કુંકી રાખશે. સળગાવવું; જ્વાળાએ
બળે એમ કરવું. (૧૦) હોલવવું;
પવનનો ઝપાટો મારી જોત કાઢી નાંખ-
વી:-દીવો કુંકવો. ૩૦ પ્ર ૦ સુધે કુંક-
વો-જેવતા સળગાવવો; રાંધવું:-એને તો
મિચારાને આખા જન્મારો સુધે કુંક-
વાતું થયું-(મેંડે મરી ગયું ને રાંધવાતું
માથે પડ્યું).

કુંકારવું, કિં ૦ સઠ ૦ કુંક મારવી; મત્ર ભણીને
કુંકવું તે. (૨) કુફવાડો મારવો. (૩)

મેમાં પાણી લઈ ઓઠ દાખી નેરથી
જાંટ ઉડાડવી.:-જાળમાં કુંકારવો. (૪)
ચઢાવવું.

કુંકારો, પું કુંક; કુંકવાડો.

કુંકીખાણું, ઉડાડી દેવું; વાપરી નાંખવું. (૨)
સમજવી-પટારીને ખાઈજવું; ધીરે ધીરે
સામા માણસને ચઢાવી-પટાવી ખીલા-
વાંને ખાઈજવું તે. (ઉદરની માફક)

કુંગરાવવું, કિં સં ચઢાવવું; ઉસ્કરવું;
ઉત્તેજન આપવું; અડેકાવી દેવું.

કું, અં મોંથી પવન કુંકતાં ચતો એવો અવા-
જ. (૨) કુંક. (૩) સાવ પાયમાલ-
એમ; ધૂળ; આખરે કંઈ નહિ એમ :-આ-
ખર કુંની કું

કુંગ, સ્ત્રી સંદ્રિય દ્રવ્યો ઉપર બિનાશને લીધે
ફટી નિકળતો વિહાર તે; અન્ન તેની
બનાવટો અને ખીળા પદાર્થો ઉપર જેવાં
જેવો જે વિકાર બહાર નિકળી આવે
છે તે:-પૂરી કે રોટલા ઉપર ફૂંમ આવી,
લાઠ્યા વગેરે ઉપર બિલાડીના રોપ ને
નામે જે શિલીંદ્ર થાય છે તે પણ આ
જાતની મોટી ફૂંમ જ છે. ફૂંમને સક્ષમ
દર્શક ચંચળી નેતાં છોડના ને ઝાડ
જેવો દેખાવ લાગે છે.

ફૂંગવું, કિં અં ફૂંકવું, મોઢું થવું; ઉપસવું;
અંદરનાં ભરાનાથી વિસ્ફુટ થવું. (૨)
સજવું; સોળે ચઢવે; ચઢવું. (૩)
ફૂંમ વળવી-આવવી. (૪) અડેકવું;
આનંદથી ઉસ્કરાવું; ચઢવું; ખીલવું;
ઉન્મત્ત થઈજવું; ગર્વ કરવો.

ફૂટ, પું [ઝં.] ખાર ધંચ-આંગળું
લંબાઈ માપવાનું માપ; અરધો ગજ
તે. (૨) ફૂટય-સ્ત્રી સંપ્રભંગ; એક-
તામાં પડેલો ભેદ તે; ભેદ; ભંગાણ.
એકસંખી-એક વિચારમાં જે વિચ્છેદ
પડેલો તે :-શત્રુમાં ફૂટય પડી એટલે
આપણું લશ્કર ફાળ્યું. (૩) ભંગાર.
(૪) ફૂટવું તે; વારંવાર ફૂટવું તે.
:-એ પનિહારીને હાથે ધડાની બદ્ધ ફૂટ

આવે છે. (૫) પાકીને ફાટીજવું;
ચુનો થઈજવું :-નદી કરતાં ખાંણના
મરડિયાની ફૂટ સારી છે. (૬) ખડિ-
ત થયેલું હોય તે:-ચુનો દેતાં શટફૂટ
સુધારી-સરખી કરી લેને.

ફૂટવું કિં અં (સં. સ્ફુટ) ઢાંકણ ફાટીને
બહાર નિકળવું; ઉગવું; નેરથી બહાર
ધસવું, અંકુર રૂપે બહાર નિકળવું—
વધવું. (૨) પક્ષલિત થવું, પુનર-
જીવન પામવું, મહોરાવું; ફળ આપવાને
ખીલવું; નિધલવું. ઝાડવું. વિકસવું;
પ્રદુક્ષલ થવું. (૩) ખરડ વસ્તુના આ-
કારનું ભાગી જવું, નંકાવું, કકડા થઈ
જવા. ધડો ફૂટેલો. (૪) નેરથી ફાટ-
વું; જોસભેર અવાજ સાથે ફાટીજવું;
અવાજ સાથે નેરથી હવામાં બહુકી નિ-
શ્ણવું; અવાજ થવો:-પટાકાનું ફૂટવું.
તોપનું ફૂટવું, (૫) આરપાર નિકળવું;
ખીજી બાળુએ દેખાવું; પ્રસ્રવું-આ
શાલી ફૂટે છે. (૬) એકદમ નેરથી
પ્રસરવું-ફેલાવું; પ્રસરી-વ્યાપી જવું;
નેરથી ફેલાઈ જવું :-શહેરમાં કોઈ જાત-
નો મરજ ફટી નિકળ્યો છે. (૭)
જાહેરમાં આવવું; જણાવું. (૮) રહ-
સ્ય ભેદ થયે; નહિ છુપાવું; ઉઘાડું
પડીજવું :-વાત ફટી. (૯) છુટા
પડવું; કસંપ થવો, વિભેદ પડવો :-ધરફૂટવું
ધરફૂટ્યું તેનું કર્મ ફૂટ્યું. (૧૦) રદ જવું;
અંધ પડવું. (૧૧) માઠું થવું. (૧૨)
ફરીજવું.

ફુલ, નં [સં. ફુલ્લ] પુષ્પ; સુમન; કસુમ
વનસ્પતિનો તે અવયવ કે જેમાંથી બીજ
ઉત્પન્ન થાય છે; ઝાડ, છોડ અને વેલીઓ
વગેરેના આકર્ષક સુગંધી અને પાંદડીઓ
વાળો શાખાને છેડે નિકળેલો સુંદર અંકુ-
રાવયવ; ફલેત્પાદક અવયવ; ઉઘડેલી
છળી. (૨) ફૂલના જેવો સુંદર ધાટ
તે, (૩) આંતરમાછમાંથી નિકળતો
ફૂલ જેવો જે મોગરો તે; ચળકતો સુંદર

તણખો. (૪) આંખમાં છારીનું જે નાનું
ટપકું બાજે છે તે. (૫) સોપારીનો
કાતરેલો ભુકો. (૬) જેમાં ગર્ભ બં-
ધાય છે તે સ્ત્રી અવયવ; કમળ. (૭)
પગની આંગળીએ પહેરવાનો રૂપાનો
એક ઘાટ, હવિંદ્રિયું. [૮] નાકનો
કાંઠો; ચુંક. [૯] રવેનો પાંખિયાંબાજો
છેડો તે. [૧૦] પુરૂષની ઇંદ્રિયોનો આ-
ગલો ભાગ, માથું તે. (૧૧) સ્ત્રીને
અટકાવ આવવો તે; રજ. [૧૨]
ઔષધિ વગેરેને આંચ આપવાથી કુલીને
જે પોચા પાસા-પહેલ પડે છે તે.
:—અજમાનાં ફૂલ. (વનસ્પતિનો રંગિ-
તને સુગંધિદાર તે અવયવ કે જેમાંથી
શ્લોતપતિ થાય છે.) [૧૩] સરસ વસ્તુ
કલગી; મંજરી; ભૂષણ. (૧૪) વિં
સરસ; ઉત્તમ.—ફૂલ દારૂ.

ફૂલડું, કિં અં પવન, વરાળ અને પાણી વગેરેના
ભરાવાથી ઉત્પન્ન થયું; ઉપસલું; (૨) વનસ્પતિનું
પલ્લવિત થયું; ઝાડ વેલ વગેરે, નવાં પાન
શાખા વગેરે આવવાથી ખીલીરહેવાં તે.
(૩) વનસ્પતિઓની કળીઓનું ઉપડયું;
ખીલડું; પ્રકુલ્યથડું; ફૂલ આવવાં. (૪) પહો
ળા વિસ્તૃત થયું; તાળ-દોંગા. પુષ્ટ થયું;
ભરાડું; ફાટડું; બહારમાં આવડું. (૫)
વખાણથી રાજ થયું; હરખાડું. (૬) તાને
ચડડું; બહેકડું; મોટાબનો દેખાડો કરવા
મંડડું; છાપરે ચઢડું. (૭) બેડસાધમારવી.
કુસ, અં તુરં કંઈ નહિ એમ; રદ; તુરંછ;
નમળું એમ. (૨) હાર; પરાજય; છુ થઇજ-
વું તે. છોલાં જેવું તુરંછ એમ.

ફેજ, પું હાલત; રિથિત; અવસ્થા. (૨) વલે;
કર્મો કર્મને લીધે થયેલી એવી અરાખી તે.
બેહાલી; પાપની શિક્ષા તે. (પરિપાક) એનો
કવો ફેજ થાય છે તે જોન.

ફેડડું, કિં સં ટાળડું; પુરૂંકરી નાંખડું; ખતા-
વડું.

ફેણ, સ્ત્રી સાથે પહોળું કરેલું ગળું; સાપડું
ફેણું ગળું નેમો તે. (૨) ગરદન ઉઘી કરીને

જાણવી, જેવા કે સામે થવાને તત્પર થવું
તે.—કંઈ વાત કહેતાં વાંત તે તો સામી ફેણ
માં છે. (૩) તાંબાના કોડિયા ઉપર રા-
ખેલી એવી ત્રીપ; કોડિયાની જીભ. (૪)
ફીણ; પ્રવાહીનો પરપોટિયોમલતે.—સમુ-
દરફેણ.

ફેન, જું ફેણ.

ફેફર, સ્ત્રી મોં-ચહેરો, પગ અને ખીજ
ભાગઉપર આવેલી જે ફિકાશ તે; યોથર.
લોહી ઓછું થવાથી મોં વગેરે અવયવો
ઉપર આવતી પાંડુતા તે; આછો સોજો;
અથવા સોજાનો જે વિકાસી ભાસ તે.
કિં પ્રં ફેફર આવવી. સોજા ચામડીમાં
પાણી ભરાયા જેવું લાગતું તે; પાંડુતા
આવવી. ખટાશ વગેરે પાધાથી મંદવાડ-
માંથી ઉઠેલા માણસના લોહીમાં સહે-
જ વિકાર થઇ આવે છે તે. લોહીની ફિ-
કાશ જાણવી તે.

ફેફરી, સ્ત્રી પ્રકર નિઃકળતા શ્વાસ માથે બો-
લાવું તે; (૨) ફેફર બોલવું તે.

ફેફર, નં વાડુનો એક રોગ; મોઢે ફીણ આવી
ચક્કરપાદ માણસ બેભાન થઇ જાય એવો
એક રોગ; વાધ, હિસ્ટરિયા; એકદમ
તાણ થઇ આવી મોઢે ફીણ આવે ને ભાન
જતું રહે એવો ભ્રમીનો રોગ તે. (૨)
દમ; ફેફર બોલવાનું આપલ્ય તે; ફેફ-
વાડા મારવા અને બોલવું તે.

ફેફરું, નં છાતીમાંનો શ્વાસ લેવા મુકવાનો
અવયવ. છાતીમાં બે પાત્રોએ બંબે
પડેનો આ અવયવ હોઇ શ્વાસ લેતાં તે
ફૂં છે અને શ્વાસ મુકતાં સંકોચાય છે.

ફેજુઆરી, પું (અં) અંગ્રેજ વર્ષનો
ખાતો મહીનો. ચોકડીના વર્ષમાં તે ૨૯
દિનનો અને ખાતીનાં ત્રણ વર્ષમાં ૨૮
દિવસનો ગણાય છે.

ફેર, પું અંતર; તદાવત; જુદાપણ. (૨)
ચક્કર; તમ્મર. (૩) ઘેરાવો; ઘેર. (૪)
હાલત અદલાવી તે. (૫) કાણમાં ફે-
રીને બેસતી આવતી પેચવાળી ખાલી;

પેચ; આંટાવાળી કરામત. કિં પ્રં ફેર
પડવો; આરામ થવો; તદ્વાવત પડવો;
સારથ્યું; બદલાવું.
ફેરણી, સ્ત્રીં ફરવું તે; રખડપટ્ટી; આંટાદેવા-
મારતા તે. (૨) વેચવાને ફરવું તે; છૂટક
માલ વેચવાને ફરવું તે.
ફેરફેરક, અવળું સવળું; આડુંઅવળું.
ફેરફાર, પું અંત; તદ્વાવત. (૨) રદબદલી;
કંઈ કાઢી કંઈ ઉમેરવું તે.
ફેરબદલ, વિં બદલેલું હોય તેવું; અદલબ-
દલ; કાઢને ઠેકાણે કાઢ હોય તેવું.
ફેરબદલી, સ્ત્રીં ફેરફારી; એક ઠેકાણેથી
બદલાઈ બીજે ઠેકાણે જવું તે; સ્થાનાં-
તર.
ફેરવવું, કિં સં બદલવું; ઠામ ફેરવવું. (૨)
ચલાવવું; અહિંતહિં લઈ જવું. (૩) ગોળા-
કારે ચલાવવું. (૪) ફેરફાર કરવો. (૫)
દુરસ્ત કરવું. (૬) રદ કરવું; નાખંજુર
કરવું. (૭) જીનાને ઠેકાણે નવું કરવું.
(૮) ધોમે રહીને ઘસવું; પંપાળવું. (૯)
ફેરણી લેવું. (૧૦) આંખળવું. ૩૦ પ્રં
આંખ ફેરવવી; ગુસ્સો કરવો; ડોળા કાઢવા.
ફેરાવો, પું લાંબે સુધી ફરવું-જવું પડે તે;
ચક્કર. (૨) ઘેર; વિસ્તાર; લંબાણપટ.
ફેરવો, પું રસ્તે-શેરીએ શેરીએ ફરીને
માલ વેચનારો; માલની ફેરણી કરનારો.
ફેરિસ્ત, સ્ત્રીં (ફા.) ચાહી; ટીપ.
ફેરી, સ્ત્રીં ફરવું તે; ફેરણી; આંટો; ચક્કર;
માલ વેચવાને ફરવું તે. (૨) વખત; વાર.
ફેરેજવું, કિં અં અડે જવું; દિશાએ જવું;
હગવું.
ફેરો, પું જવું આવવું તે. [૨] લાંબે જવું
તે; ચક્કરાવો ફેરો તે. (૩) આંટો;
જવું-જવું તે. [૪] આંટો; હગામણ
અતિસાર. કિં પ્રં ફેરો થવો=અતિસાર
થવો; વારંવાર ફેરે જવું પડે એવો એક
શગ તે; કળશિયો થવો.
ફેલ, પું [આ.] પાખંડ; ઢોંગ; જુહું આ-
ચરણ તે; ખોટો દેખાવ. [૨] બહાનું,

મિષ. (૩) જીનો; અપરાધ.
ફેલખેર, વિં પાખંડી, ઢોંગી.
ફેલજમીન, પું ફરીને જુહું-નકાઈ આ-
ચરણ ન કરે અને સારી ચાલ રાખે તે
ખોટું લેવામાં આવતો જમીન તે.
ફેલજું, કિં અં ફેલાવું; પસરીજવું; બ્યા-
પવું. (૨) વધવું; શલવું.
ફેલાવ, પું વિસ્તાર; પ્રસરણ; પ્રસાર. (૨)
વધારો; ફેલાવો.
ફેલાવડું, કિં સં પ્રસરે એમ કરવું; ઠેકઠેકાણે
જાહેર થાય એમ કરવું; પ્રસિદ્ધ કરવું.
(૨) વધારવું; વિસ્તારવું; લંબાવવું.
(૩) ઉડાવવું.
ફેલાવું, કિં અં ફેલવું; પ્રસરવું. (૨)
વધવું.
ફેલાવો, પું ફેલાવ; પ્રસાર. [૨] વધારો;
વિસ્તાર; વૃદ્ધિ.
ફેલું, નં ફાંસ; ફાયર; આડખીલી. [૨]
લપ; ધુંચવણ; મુસ્કેલાઈ; મુસીમત.
[૩] ભિંડાના છોટાની લટ, પાન મૂ-
કવા જેટલું છોટું. [૪] ગુંજળું.
ફેસલ, વિં અંત આંખ્યા હોય તેવું; છેવટનું.
ફેસડું, કિં સં તોડવું; ઉતારી પાડવું.
ફે, અં હસ; થાકી ગયું હોય એમ; નિઃશ્વસ.
ફેકવું, કિં સં છોટી નાંખવું; ઉશ્કેરવું; ઉ-
છાળીને નાંખવું. [૨] હોડારી મૂકવું;
પુરપાટ છોડી મૂકવું. :-તેણે શત્રુ પાછળ
ઘોડો ફેંક્યો. [૩] ગમડવું નાંખવું;
જીતવું; નાંખવું. :-પાસા ફેંકવા ફેંકી દેવું
તુચ્છ ગણી તિરસ્કારથી નાંખીદેવું; કાઢી
નાંખવું; નિરર્થક ખરચવું.
ફેટ, સ્ત્રીં અંગરખા કે ઉપરણા વગેરેના જે
જુલો છોડે તે; ચાળ; પાલવ. (૨)
ઉપરણાની પાલવની ઝોળ. [૩] પીઠ
પર જુલો રહે એવી ઝોળી; ફાંટ. કિં
પ્રં ફેટ પકડવી=નાસી જાય નહિ એમ
પકડવું; છોડે ઝાલોને ઉણું રાખવું.
ફેટો, પું માથે બાંધવાનો કસખી પટો તે;
મેળ કસખી કામિયું; આંધો બાંધનાવું

કપડું. [૨] માથે બાંધેલા કપડાને
અમુક આંટાદાર ઘાટ તે. [૩] તાડ
વગેરેનાં પદ્ધાંના વચલા રેસા તે; મોટી
અને નાની પાનની નસ (૮) કપટ; કમાઈ;
છળ.

ફે'ડું કિં સં કપડાં અને કાગળ વગેરે આમ
તેમ ઉથલાવી નાંખવાં, છુટું—છુટું કરી
નાંખીને શોધવું—જોવું.—કાચદાના બધા
ચોપડા ફેંધા પણ કંઈ વળ્યું નહિ.
(૩) છુટું કરી નાંખવું; વંખેરી નાં-
ખવું; આમ તેમ આધુ'પાધુ' કરી નાં-
ખવું. (૪), છણી ભાગી નાંખવું; વસોવી
નાંખવું; અમુક ઘાટમાં—રચનામાં હોય
તેને બગાડી નાંખવું; ગુથી નાંખવું; ખ-
રાય કરવું; વિઝોટી નાંખવું; કચરી
નાંખવું.

ફે'ફાટ, અં આરંભ; જેમ આવ્યું તેમ, ગમે
તેમ. (૨) પુરપાટ. ફે'ફાટ ધોડો ફે-
કયો. (૩) છુટે મોઢાં નિર્લજ્જરીત;
જેમયાંપણે; ખેડાટ.—ફે'ફાટ શું જોલે છે ?
ફે'ફે, અં ઢીલુંથે'શ; થાકના દુકવાડા મારતું
હેય તેમ; થાકીને લોથ થઈ ગયેલું હોય
એમ; બોલતાં પણ શ્વાસને લીધે હાંફતું
હોય એમ. કિં ફે'ફે કરી નાંખવું=ક-
રાય—થકવી નાંખવું; ઢીલુંથે'શ કરી નાં-
ખવું; બોલતા મોઝે ફાકા પડે એમ
કરવું તે.

ફે'સલો, પું નિકાલ; નિવેડો, તોડ; યુદ્ધોડ;
છેલ્લો ડરાવ. (૨) હુકમનામું. (૩)
પુલાસો; છુટકો.

ફે, સીં ફે'ધ; બાપની બહેન. ઉં આગળ
આવે છે મારી ફે'બાના માંઢાં; ત્યાં ને
પેગમ પોચડાવે, હોજી.

ફે'કો, પું ઉતાવળે જવું—ભાવવું તે; ફેરો;
આટો; ધુનાધુમ; ધુખટો. [૨] મડસ-
ડાટ ચાલ્યા જતા પાલનના જે વિઝોટો
થાય તે; પાંખની પહેળાઈનો સપાટો
તે. કહેં અકલી નાની ને ફે'કો મોટા-
કદનાનું ને હેરફેરના તન્નનાટ મોટો એમ.

ફે'જી, સીં દરજું કચવું તે; આરંભ; કુવાય-
ફે'ઈ, સીં બાંપની બહેન.

ફે'ધઆફ, વિં ફે'ધ તરફનું. (૨) નાં
ફે'ધ તરફની ભેટ. ફે'ધજી=વરની ફે'ધ તે.
ફે'ફ, વિં મિથ્યા; વર્થ; રહ; ખાલી; નિર્જીવ;
ફે'ગટ.

ફે'ગટ, વિં અમરતું; નકાસું, વર્થ જાય એવું.
(૨) મદત; પૈસા બાપવા પડે નહિ
એવું.

ફે'ગટિયુ, વિં પૈસા બાંધ્યા વગર ઉપભો-
ગમાં આવે એવું. (૨) કામ લાગે
નહિ એવું; મદતિયું.

ફે'જી, સીં લશ્કર; મેના. [૨] માથુસનો
મોટો સમુદ તે; ટોણું; ધાડ.

ફે'જીદાર, પું કોટવાળ; શહેર અથવા કર્ણા-
માં જતા ગુના શોધી કાઢી ગુનેગારને
શિક્ષાએ પહોંચાડવાનું ને પ્રબળ રક્ષ-
ણ અપવાનું કામ કરનાર અમલદાર;
પોલિસ અમલદાર.

ફે'જીદારી, સીં ફે'જીદારનું કામ તે; કોટ-
વાળી. (૨) ગુના સામેલ રક્ષિત તે;
ગુનેગારને શિક્ષા મળે એવી રક્ષિત
તે, (૩) ગુનાની તપાસ કરી ગુનેગાર
ને શિક્ષા કરનારે ખાતું લે. (૪) વિં
ગુના સંબંધી, શિક્ષણીય; જોરથી—આંપ-
થી અમલ કરનાર.

ફે'ટો, પું [Photo] છબિ; ચિત્ર.

ફે'ટોઆફ, પું [એ.] છાયાચિત્ર તે; છબિ;
ચિત્ર, છાયા પ્રતિકૃતિ.

ફે'ડ, પું છુટી છુટી વિગત તે; છુટું પાડી
દેખાડવું તે; વિગતવાર સ્પષ્ટીકરણ.
ભાગ પાડી છુટેછુટી વિગત દેખાડવી તે.
(૨) વહેંચણું. (૩) નિકાલ; નિ-
ર્ણય. કિં પ્રં ફે'ડપાડવે=છુટે છુટું
કરી બતાવવું; વિગતવાર પુલાસો કરવો.
ફે'ડણી, સીં મર્યાં, હિંમ અને રાહ મેથી
તેલમાં કડકડાવી દાળ કઢી વગેરેમાં 'ફેડ'
થાય, એમ અપક્રાળમાં તે; વધાર.
ફે'ડલો, જીં ફે'ડલો.

ક્રોડવું, કિં સં (સં. સ્કોટન) ભાગવું;
તોડવું; કકડા કરવા. [૨] સપાટી-
એકતામાં ભેદ પાડવો; વિભેદ પાડવો.
(૩) અગ્નિ લગાડી અથવા અશ-
ળાને અવાજ થાય એમ ઉડાડવું; અ-
વાજ થાય અને ઉડે એમ કરવું; છોડ-
વું; બંદુક-પટાકો ફોડવો. (૪) વછો-
ડવું; છુટું કરવું. (૫) ઉધાડવું-ઉકે-
લવું; કાગળ ફોડવો. (૬) ઝાંસવું; પી-
રસવું; મૂકવું;—એના ભાણામાં કોણ
ફોડે છે! અહિયાં ફોડ. (૭) ખુલ્લું
કરવું, બહાર કરવું; છાનીવાત ઉધાડી
પાડી. (૮) મગજભરી કરવી; તક-
રાર ચલાવવી.—માથું ફોડવું. (૯)
અઅથી ઉધાડવું; ચીરવું.—ફોડવો ફો-
ડવો; પેટ ફોડવું (૧૦) લાંચ આપી
સામાવાળને પોતાનું કરવું. (૧૧)
મરડી-છટકાવીને અવાજ કરવા.—ટચા-
કા ફોડવા. (૧૨) અંદરથી બેર ક-
રી ફાટીને ઉડે એમ કરવું.—સુરંગ ફોડવી.
(૧૩) આંખના-ડોળાને કામ કરતા
બંધ થાય એવી છબ્બ પહોંચાડવી.—આ
ખ ફોડતી. (૧૪) કાનને દુઃખ થાય-
કંટાળો આવે એમ કરવું. કાન બહાર
કરી નાંખવા. (૧૫) કૌમારભંગ ક-
રવું. ૨૦ પ્ર૦ ધર ફોડવું—ચોરી કરવી.
(૧૬) કુટુંબમાં ભંગાણ પાડવું. (૩)
મોતરભંગ કરવો. માથું ફોડવું—તકરાર
કરાવવી, આચક વિવાદ ચલાવવો, મા-
થાકીક કરવી. (૨) મારવું. (૩)
માથું કરવું.—એને ઘેર માથું ફોડીશ.
આંખ ફોડવી—આંધળું કરવું. (૨)
મીઠા પડી ધારીને જોવું, —સામે ધરી
લે, આંખો ફોડ. કાન ફોડવા—નકામાં
અખાળા કરવા; ઘોંઘાટ કરવો. કંટાળો
આપવો. સુરંગ ફોડવી—કોઈ જાણે નહિ
ને લોભે છેડે બંધ ભેદ ઉધડે એમ કરવું;
ખલિતો મારવો; ફોડવા ફોડવા—નિંદા
કરવી. તોપ ફોડવી—મેટી ગપ મારવી.

ધડો ફોડવો—મરણશાય મઢવું; મરા
ગયું એમ બજાવે નહાઈ નાંખવું; ધડો
ઢોળવો. પેટ ફોડવું—કાચર કરવું.
ફોડવું, નં શાક-ફળ વગેરેના નાના કકડો
તે. :—એ ફોડવાં શાક મૂક છે.
ફોડ, વિં કતલ કરી મારી નાંખ્યું હોય
તેવું. (૨) ના. પોચા; પોચી ડાગેર.
ફોડફ, નં અનાજનું ઉપવું છોડું. (૨)
કાગળનો કકડો. (તુચ્છકારમાં)
ફોડું, વિં ઢીલું; પોચું; નરમ.
ફોડો, પું ગડયું—દહિના ફોડો; દહિંબલોવતાં
પડેલા મીઠા કુચા, નાના પોચા કણ
તે.—છાશના ફોડા.
ફોડોઆંધ, પું અવાજ અને ગાત વગેરેના
ઉચ્ચારનું અનુકરણ થાય એવું એક
યંત્ર; સ્વરસંવાદી યંત્ર; ધ્વનિધારક
યંત્ર.
ફોડફ, નં સોપારી.
ફોડફી, સ્ત્રી સોપારીનું ઝાડ
ફોડફો, પું પાણીથી ભરેલો ફોડફો.
ફોડમ, સ્ત્રી સરત; યાદ.
ફોડર, સ્ત્રી (આ. ફતર) વાસ; સુમંધ,
પરિમળ; સોડમ.
ફોડરવું, કિં અં સોડવું; પીમળવું; વાસ આ-
પવી. ૬૦ હેયે હાર શુભાશી ફોડર.
ફોડરો, સ્ત્રી સ્ફુટિ; ચંચળાઈ; હોશિયારી.
(૨) તરાથી કામ કરવાની ટેવ તે. (૩)
ઉદારતા; હાથનું છુટાપણું.
ફોડર, નં [સં. વ્રષત્] ટપકું; છોડ;
જળખિંદ. (૨) વિં ચંચળ; ઉતાવળ.
(૩) ઉદાર; ખુલ્લા દિલનું; મોક્ષા મન-
નું. ૨૦ પ્ર૦ ફોડરો પડવાં—વરસાદ થયો.
:—ફોડરો પડે આવજો—વરસાદ આવે ત્યારે.
ફોડો, પું કચુકા કાઢી નાંખેલી આંખલી;
ફોલી નાંખવું જે તે.—એ રૂપિયે મણ ફોડા
અને સવારૂપિયે આંખલી.
ફોડોવું, કિં સં કડાણ-ફળ વગેરેનાં છોડાં
કાઢવાં તે; છોડું ઉખાડી નાંખવું. (૨)
ધારે ધારે ખણા—ઉખાડીને ખાવું; સમ-

બધી-ફેલ્લીની ખાતુ' તે. (૩) શિંગે વગેરેમાંથી કણુ છુટાપાડવા; કાલામાંથી ર કાઢવું.:-કાલાં ફેલ્લાં=જાડવામાંથી ર બુદ્ધ પાડવું.

ફેલ્લી, સ્ત્રીં ચામડી ઉપર પડેના નાનો પ-રપોટો થઇ આવવો તે; ચામડીપર ઉ-પસેલી પરપોટી.

ફેલ્લો, પુ'ં ચામડી ઉપર ઉપસી આવેલો પરપોટો, એમાં પડ ને લોહી હોય છે.

ફેલ્લો; ફેલ્લો.

ફેલ્લોમણ, નં ફેલ્લાવવાનું જે તે; ફેલ્લા-વાવાનું સાધન.

ફેલ્લોમણી, સ્ત્રીં ફેલ્લાવવું તે; પટામણી. ફેલ્લાવવું, કિં સં જોડું સમજવું; વટા-વવું. (૨) છેતરવું; આજવું.

ફેલ્લોરસ, નં [અં.] દરા લાગતાં સળગી ફેં એવું એક તત્ત્વ. આ તત્ત્વ પ્રાણુઓ-નાં હાડકાંમાંથી મળી આવે છે. તે પાણી બહાર રખાતું નથી, કારણ કે હવા લાગ-તાંજ ધરિયા સળગવા માટે છે. એની ગંધ લસણ જેવી આવે છે. તે પીણું લાલ મેરંગનું મળે છે. પીણું વધારે આક-ર ને જલદ હોય છે. દિવાસળી બનાવવામાં અને ઔષધમાં તેના પુષ્કળ ઉપયોગ થાય છે. મનુષ્ય પ્રાણી અને વનસ્પ-તિને પોષણ આપી ટકાવનારાં તત્ત્વો-માંનું તે એક મુખ્ય તત્ત્વ છે, ફેલ્લોરસ.

ફેલ્ડી, સ્ત્રીં ફેલ્ડી; શિયાળના જેવું પણુ તેનાથી કદમાં જરા નાનું એક જંગલી

પ્રાણી.

ફિમેશન, એક બીજા પ્રતિ બંધુભાવ રાખી એક બીજાને સંપૂર્ણ સહાય કરવા-થવાના સંકેતારાણી એક સંસ્થા અથવા સંપ્રદા-ય તે. આ સંપ્રદાય અથવા છુપા સં-કેતવાળી સંસ્થાનો જન્મ પણ બીજા ધા-મિક સંપ્રદાયોની માફક એશિયા ખંડમાં થયો હતો, છુટા વિચારના-પોતાના મંડળમાં ભળેલાઓ પ્રતિ સંપૂર્ણ બંધુ ભાવે વર્તનારા સહાયો અને કડિયાઓ-એ બાધેલો ગોળ. તેરમા સૈકામાં આ સંપ્રદાય રોમમાં દાખલ થયો હતો અને તે પછી યુરોપના બીજા દેશોમાં તેનો ફેલાવો થઇ જર્મનમાં તેનું-ફિમેશન મંડળ સ્થપાયું હતું. અતુની ખ્રિસ્તીઓથી પોતાનો બચાવ કરવાને સ્વાર્થ સાધવા માટે આફ્રિકાના મુસલમાનોએ તેને સ્પેનમાં દાખલ કર્યો હતો. દુનિયા ઉપર બધે તે હાલ પથરાઈ ગયેલો છે અને ધર્મ કે જાતિના તરફથી સિવાય હર-કોઈ માણસ તેના સંકેતો સ્વીકારીને પાળવાના કડક સોગન ખાઈ તેમાં દા-ખલ થઈ શકે છે.

ફેચ, વિં ફાંસનું; ફાંસ દેશનું રહેવાસી તે. :-ફેચ આદમી. (૨) ફાંસની બાધા. આખા યુરોપમાં ફેચ બાધા એક એવી બાધા છે કે જે બધે જ ચાલી શકે છે.

ફેચપેર, પું ઘોળા પાતળા ને સુંવાળા ફલકા કાગળ તે.

ખ, પું [સં. ૬] જીવરાતી લિપિનો ચા-
તરીસમો મૂળાક્ષર અને તેવીસમો વ્યંજન
વર્ણ.

ખડ, સ્ત્રીં ખાઢ; સ્ત્રીં સ્ત્રીંએને સંબોધતાં
વપરાય છે.—ખડ ! તમારું કોઈ
સંજુ છે ?

ખડી, સ્ત્રીં ખાઢી; સાસુના દેન અને
બીજા કુટુંબક લોકમાં વડુ તેની સાસુને
આ શબ્દે સંબોધે છે. ઉં આગળ
ખડી એમ કહેતાં જે, વડુને આપીશ
તોડોરે, હવે તે ખડી એમ શું કહેા જે,
વડુ તો ધમ્મર થોડોરે. બાળાગીત.

ખડખડ, સ્ત્રીં ખેયર; ખાઢડી; સ્ત્રીં; વડુવર;
મોટી ઉમ્મર લાવક કન્યા વડુ તે.
:—માંટીખમિર એક થયાં એટલે પત્યું.

ખડરી, સ્ત્રીં ખેરી; સ્ત્રીં; ખાઢડી. (૨) પત્ની;
વડુ; ભાર્યા.

ખડર, નં ખરું; સ્ત્રીં; ખાઢડી. (૨) પત્ની;
ભાર્યા.—ખીલું ખડરું કરવા વિચાર છે કે ?

ખડ, પું ખાઢ, લાઢ. (૨) ગળ્યું ખાવાનું.
બાગક માટે બોલાય છે.

ખડુઆ, પું ખાઢ; લાઢ.

ખડીલું, નં ખાઢીલું; ગાય ભેંશનો દૂધથી ભ-
રેલો ચાર આંગળવાળો અવયવ.

ખડીલું, નં ખાઢ, કરોળિયો અને તેની જાત-
નાં છવંડાં લાળની જાળ બાંધે છે તે;
જાળનો ભોયો. :—સાક છીજીતા આંગળી
કપાક તેની પર ખડીલું દાખી દો.

ખડ, પું [સં. ૭] ખગ; ખગલો; ખત્યાહારી
એક પંખી. બકધ્યાન=દોંગ.

ખડખડ, સ્ત્રીં ખકરીને પાસે બોલાવવાને તેના
અવાજનું અનુકરણ કરવું તે. (૨) લવ-
લવ; લવારો; નકામું ધાણું બોલવું તે;
ખકવા.

ખડખકર, પું ખકખક; લવારો; મિથ્યા બોલ
બોલ કરવું તે.

ખડખકિયું, વિં ખકખક કરનારું; ભરૂંભોર
તકસરી; માથાશિડિયું.

ખકરુંકી, સ્ત્રીં ખકરાના જેવાં બેલતાનની

મસ્તી—કુદાકુદ તે; તાનખાજી: તામક
ધિન્નાં. ખાઢ પાત્ર વગર પકર રાખવ
સ્વાભિમાન પૂર્વક સ્વચ્છંદે મદાલવું

તે. :—સાસુ સસરા બેઠાં છે અને ખાઢ-
બક ધન છે એટલે વડુ બકરુંકી કરે
રતો ! બક; ઉઝાઝળાપણું; તોર તા-
કાન. (૨) કસરતનો એક પ્રકાર. કિં
પ્રં બકરુંકી કરવી=નિષ્કાળજીએ ખાઢ
પાત્રે મોજમજા કરતા સ્વચ્છંદે કરવું હર-
વું.—ઉઝાઝળાપણું વગેરે તે.

ખકરી, સ્ત્રીં બકરાની માદા, બેકડી; છાગી
પાઢડી. રં પ્રં બકરી બે થકજવું=
ગરીબ—નમ થઇ જવું; જેમ કહે તેમ
હાજ હા કર્યા કરવું; દીન અધીન થઇ
જવું; વશ પવિવું.

ખકરીકદ, સ્ત્રીં એક મુસલમાની તહેવાર.
રમજાન મહીના પછાની બીજા ને બીજા
દિવસે આ તહેવાર પાળવામાં આવે છે.
કહેં બકરી=કદ સૌ કરે ને વાઢ કદ
કોમ ન કરે, અર્થાત્ સૌ ગરીબને સ-
તાવે છે.

ખકર, નં એક ગરીબ નાતું મોપણું દૂધાણું
પ્રાણી; છાગ; બેકડું. કહેં બકરું કાતતાં
કંટ પેસે=સહેજ સુખ કરવા જતાં માટી
પીકા આવી પડે. એવા અર્થમાં વપ-
રાય છે.

ખકરો, પું બકરીનો નર તે; બેકડો. (૨)
દોગો; માતેલો. :—બકરા જ્યે છે.

ખકવા, પું બકબક કરવું; ઘોંઘાટ કરતો તે;
બોલબોલ કરવું તે, ચૂપ રહેા બકવા
મત કરો. ગડબડ; બકબકાટ; મિથ્યા
ભાષણ; લવારો.

ખકવાર, પું લવારો; બકબક.

ખકવાક, પું માલ વગરનું—મુદા વગર ખા-
લી બોલ બોલ કરવું તે; લવારો;
વિતંટા.

ખકવું, કિં સં બોલવું; વડુ. (૨) વિચાર
કર્યા વગર ગમે તેમ બોલવું. જુહું=એલ-
કેલ સ્વચ્છંદી બોલવું. (૩) લવરી

કરવી. (૪) સરત કરવી; આંધણીવાળું
ખેલવું.:-હોડ અકવી.

અકૃત્ત, સ્ત્રી० (સં.) અગલાની માફક અ-
ડપ મારવાનો તાલ આવતા લગી ગરી-
અ ને માન થઈ ચૂપચાપ ખેસી રહેવાનો
સ્વભાવ-આદત તે. તાલ આવતા લગી
ચૂપચાપ ખેસી રહી સ્વાર્થ સાધી લેવો
તે; અગલાના જેવું વર્તન તે.

અકાક, સ્ત્રી० અગાસુ ઉં જશોદા માતાનું
દુઃખ જાણી, હરિજો ખાધી અકાક.

અકાત, વિ० બાકી; વધેલું; વાપરતાં રહેલું.

અકાર, પું० [સં.] બ એવો અક્ષર અને
ઉચ્ચાર તે; અળ્લો.

અકારા, સ્ત્રી० ઉચકો; વમનનો ઉછળો;
ઓક; ખાધેલું ન ખાઈ જાય એમ
થવું તે. કિં ૫૦ બકારી આવવી=કેલ-
ટીનો ઉકાંટો આવવો; વમન.

અકારો, પું० ઘાંટો, મોટો સાદ; ખમ. (૨)
બકબકાટ; લવારો.

અકાલ, [આ. ચક્રહ] જેમ તેમ કળેને
ફાન માંડી બેટેલો કાઢિયો કે વાણિયો
તે. પરચૂરણ શાકભાજી અને ધરમત
ચાગે વેચનારો વેપારી. (૨) વાણિયો
કંઠસ, ચીકણા સ્વભાવનો અને સંભા-
ળીન વેપાર કરનારો માણસ; પોચો-ગરી-
અ સ્વભાવનો માણસ; તિરસ્કારમાં હાલ
વાણિયા માટે વપરાય છે.

અકાલાપીઠ, સ્ત્રી० શાકખજાર; જ્યાં શાક
ભાજી વેચતાં હોય તે સ્થાન.

અકાલુ, ન० શાકભાજી; લીલોતરી શાક.
(૨) લીલું-તાજું ધાસ તે.

અકાવડું, કિં સ० બકે તેમ કરવું. (૨) ચડા-
વડું; ઉસ્કેરવું. (૩) ખીજવડું.

અકુડી, અ० છોકાં પ્રાંત ઉચ્ચારતાં બહુજ
વહાલબરો દુદ્ધાર.

અકુલ, ન० [સં.] એક જાતનું ઝાડ અને
તેનું ફૂલ. બકુલનું ઝાડ ઘણું મોટું થા-
ય છે. બગીચામાં તે છાયા ને શોભા
આપે છે. એનાં બિયાં અતિસાર ઉપર

અને એની ઝાલ વધ્યત્વ નિવારણ મા-
ટે અપાય છે. બકુલનાં બિયાંમાંથી ના-
કળાવું તેલ પણ ઉપયોગમાં આવે છે.
એ બારેમાસ ફૂલ આપે છે અને ફૂલ
પણ સદા સુગંધિ આપ્યા કરે છે. ભા-
વાના કવચો એમ માનતા કે તેની
પર મદનો કાગળો કરે તો ફૂલ આવે.

અકાર, પું० ઘોઘાટ; કોલાહલ. ઉં બકાર
સંભળાયો બારણે, હાહાકારનો હેત,
જાગ્યો ખેનો ખાતરી, આવ્યો લોક સ-
મેત સામળ.

અકારવું, કિં સ० મોટો ઘોટો પાડીને બો-
લાવવું; હામોલવું; સાદ દેવો; બરકવું.

અક્ષવું, કિં સ० મોટા માણસે નાનાને ભેટ
તરીકે કંઈ આપવું તે; ખુશી થ-
ઈને આપી દેવું; ભેટ કરવું; છનામ-પા-
રિતોપિક રૂપે આપવું તે. (૨) માફી
આપવી; ગુના-દોષમાથી વગર સજાએ
જતું કરવું; મૂકી રવું; દાન આપવું.

અક્ષી, પું० લક્ષ્મીને પગાર આપનારો અમ-
લદાર. (૨) ઘોડેસ્વાર લક્ષ્મીને ઉપરી.

અક્ષીસ, સ્ત્રી० [પા.] ખુશી થઈ કાંઈને
કંઈ આપવું તે; ભેટ; છનામ; પારિતો-
પિક; પ્રસન્નતાની ભેટ. ગુણ-આવડ વ-
ગેરેની કદર કરી ભેટ વગેરે આપવું તે.

અખતર, ન० [પા. ચક્ષતર] ઝટકો લાગે
નાહ કે તીર ભોંકાય નહિ તે માટે પ-
હેરવાનો સૈનિકોનો પોલાદની કડીએનો
ડગલો તે; કચ્ચ, ચિહ્નખત.

અખતાર, વિ० બાગ્યશાળી; નસીબદાર;
સુખી.

અખર, સ્ત્રી० તવારીખ; હકીકત; વૃત્તાંત; છ-
તિહાસને યોગ્ય અમુક કાળનું અથવા
રાત્રી કે અમલદારનું વૃત્ત-હેવાલ તે.:-
મરાઠીઅખર.

અખરવું, કિં અ० સાલવું; લાગવું. (૨)
પચાવું; ભોગપડવું.

અખાખખી, સ્ત્રી० બોલચાલ; બોલ-બોલા
કરવી તે; સામસામે અખાખા કરવા તે.

(૨) હિસાદ; અખેડો; લડાલડી કરવી તે.
અખારું, કિં સં અખાળું; મેરેથી ઠપ-
કા દેવો કે મોલયું; ધુરકવું; ઘોંટા પાડવા.
(૨) મળું સાફ કરવાને મેરેથી
અખારું.

અખાડું, નં કાણું; પોલ; દર; ગાંડું; ભોક.
અખાળો, પું મેરો ઘોંટો; ખૂમખરાડ; ભારે
અવાજ. (૨) મેરેથી અખારું તે.

(૩) ઘોંટાટ; ધાંધલ; હોહા; કોલાહલ.
કિં પ્રં અખાળા પાડવા=ઘોંટા કાઢવા.

અખિયો, પું દોરની આંટી દબને ભરવામાં
આવતો ટાંકો તે; તળે ઉપરની આંટી
લમ્પ સિવવું તે. કિં પ્રં અખિયો દેવો=
અટા લઇને સિવવું. ઝીણું અને પાસે
પાસેના ટાંકાવાળું સિવાળું તે.

અખીલ, વિં [આ] કંઠુસ; કૃષણ; મખખી-
ચુસ. (૨) શક; ધર્ત. (૩) ગરીબ;
કંગાલ.

અખીલાઇ, સ્ત્રીં કૃષણતા; કંઠુસાઇ. (૨)
કંગાલિયત. (૩) શકતા.

અખેડો, પું ટંટો; હિસાદ; કળિયો; ધાંધલ;
મારીમારી; અટ.

અખોલ, સ્ત્રીં ઝાડ, પહાડ અને જમીન વગે-
રેમાં પડેલું આપું-ચુકા જેવું પોલાણ તે;
ખાડો; ખાણ; ખોડ. ઝાડના થડમાંનું
અખાડું; ખાડું તે. ઝાડની અખોલમાં
ભરાઇને ખેસે છે.

અખતાવર, વિં નસીબદાર; ભાગ્યશાળી.

અખ, પું અગલો. અગભગત=દંભી; ઢોંગી.

અખડવું, કિં અ વિદૃત થવું; જેમ થવું કે
હોવું જોઈએ તેમ નહિ થવું હોવું તે;
અસલ-પ્રકૃતિસ્થ સ્વરૂપનું બદલાવું તે.
(૨) ખરાબ થવું; સડી-ઉતરી જવું.
(૩) ભ્રષ્ટ થવું; વ્યવહાર નીતિ વગેરે
વર્તનમાંથી નિકળી જવું. (૪) સ્થિતિ
કે ચાલુ સ્વરૂપથી વિકારી થવું. તથિ-
યત અખડવી. (૫) નહિ સાફ થવું. કામ
અખડવું. ચુ ચાઇ જવું. (૬) મલિન
થવું; મેલ વગેરેથી ગલીચ થવું. ૩૦ પ્રં

ધોતિયું અખડવું=હળીજવું. (બીકથી)
વસ્તુ, વિચાર, કામ વગેરેનાં સ્વરૂપ અને
મથાર્થતા-જે મૂળ ધર્મ કે યોગ્યતા હોવી
જોઈએ તેમાંથી તે ધર્મ, મથાર્થતા કે
સ્વરૂપનું જનું રહેવું તે

અગડિયું, વિં એક તરફ દોલકી બળવે એવું;
જે બાજુએ ઢળી પડે એવું. (૨) જેમાં
ખેપણું હોય એવું; જોડીનું. અગડિયો
ખાટલો.

અગડો, પું ખેતો આંક; જે એમ સંખ્યાદર્શક
ચિહ્ન-વર્ણ તે. ૨. (૨) પરણેલો-
કુંવારો એકાકી નહિ તે; સપત્નીક. ૩૦
પ્રં અગડેમે=કંઈ માલ ન હોય એવો
તે; નવુંનક; ઘણી ધણિયાણી જે તે, ખેતો
જેજ એમ, કિં પ્રં અગડેમે થવું=નિ-
ર્વશ જવો; ધ્યાયનમઃ થવું.

અગડો, પું પાણી અનાજ વગેરેનો પાછળ
રહેલો-તળેનો કચરો તે; કાદવ; રગડો;
ધૂળ રજ-પૂંજો, રેતી કાંકરી વગેરે તે.
કચરોપુજો; ગંદવાડ-ભજવાડો.

અગધ્યાન, નં અગલાની ખાશક એક ધ્યાન
રાખી સ્વાર્થની ચોટ મારવાને માન ખેસી
રહેવું તે માન રહીને તાક્યા કરવું તે;
ઉપર ઉપરનો દેખાડવાના-ભરમાવવાનો
ઢોંગ તે; ખોટી સાધુતા.

અગળયું, નં દેખાય ન દેખાય એવા આછા
અજવાળા અધારાવાળો સમય; મળસકું;
આષણુધુધળું; ભળભળું. અગળ્યામાં
ઉડીને કામે ગયો છે. અગળયું થતાંજ
રસ્તે પડ્યો.

અગભગત, પું અગલા જેવી ઢોંગી સાધુતા
દેખાડનારો તે. બહારથી સાધુ જેવો-ધા-
મિક દેખાતો અને મનમાં સ્વાર્થ સાધ-
વાની તક જોયા કરનારો-ધૂર્ત માણસ
તે; ઢોંગી.

અગર, નં ચીકું; ધી ગરમ કરતાં તેમાંની
છાશ અને મેલ જે ઉપર તરી આવે છે
તે; ધીનો અગરો. (૨) તેલનો કચરો-
રગડો તે.

અગલ, સ્ત્રી [**ફા. વગલ**] અમાની તળેનો હાથના મળ આગળનો ખાડો તે; કાખ; કાખથી. (૨) આશરો. શરણ; ઝોથ. (૩) અંગરખામાં અગલ આગળ આવતો જે ત્રિકોણાકાર કાપનો કકડો તે. (૪) બાબુ; પાર્શ્વ. ક્રિં પ્રં અગલમાં ધાલવું=શરણે લેવું. (૨) કબજે-તાબે લેવું. દબાવી રેવું. (૩) ભેટવું. અગલમાં માગવું=પોતાની પાસે-કબજે લઇ લેવું. ગાંઠે બાંધવું. ઉપાડીને લઇ લેવું; સ્વાધીન લેવું. અગલમાં ધાલીને ઉડીજવું છેતરવું; આખમાં ધૂળ નાંખવી; ધૂતતા કરવી; નહિ બદવું-ગાંઠવું તે અગલમાં રાખવું=પાસે-કબજામાં રાખવું. આશ-રામાં રાખવું; અગલમાં હોવું=કબજે હોવું. અગલો ઉંચી કરવું=દેવાળું કાઢવું; મારી પાસે કંઈ નથી એમ જણાવવું; નાદાર બનવું. (૨) નિર્લજ્જ થવું. અગલો દેખાડવી=દેવાળું કાઢવું; હાથેળીઓ દેખાડવી. અગલો કુટવી=નાચી કુદીને ખુશાલી દેખાડવી; ખુશી થઇ અગલો વગાડવી; ખૂબ હરખાઇ જવું. અગલો વગાડવી=અગલમાં પંખે ધાલી અવાજ થાય તેમ હાથ ઉંચા નીચા કરી નાચવું ફેરવું ને ખુશાલી બતાવવી તે. ૩૦ પ્રં અગલ અચ્ચું=અગલમાં ઘાસું હોય તો જણાયે નહિ એવા નાજુક ડિંગણા કદવું હોય એવું તે; મોઢાની સાથે સરખાવવું ઘણું નાતું એવું તે. કહેં મુખમે રામ અગલમે છુરી-ઉપરની સાધુતા અને અંદર-મનમાં કાતી રાખવી તે.

અગલગીરી, સ્ત્રી આલિંગન; ભેટ; કાટી; છાતી સાથે આંપવું તે.

અગલઘણા, પું નખે પહેરવાના તોડા; છુટી છુટી કડીઓનાં સાંકળાં.

અગલભાવાર્થી, વિં અગલા જેવી મતલબ રાખનારો તે; ધર્ત; દંભી; ઢોંગી.

અગલું; નં [સં. જક] જળાશયના કિના-

રાપર રહેનાર અને માછલાંનો આહાર કરનાર ધોળી પાંખો, લાંબા પગ અને લાંબી અણીદાર ચાંચતું એક પંખી; અગલો કે અગલી તે.

અગલો, પું નર અગલું તે. (૨) અમુક તરેહનું નાતું વહાણ તે. ૩૦ પ્રં અગલો પાવટ બેઠો=હારી થાકીને બેસલું તે. પ્રાવટ=ચોમાસું. ચોમાસું આવતાં અગલાના પગ કહોવાઈ જાય છે અને તેજ સમયે અગલી ઇંડાં મૂકે છે, એટલે અગલો માળામાં બેસી ઇંડા સંવે છે અને અગલી માછલાં પકડી લાવી તેને ખોરાક આપે છે. ઢોંગ કરી બેસવું. ઉં ઠાઠ કર્યો દગનારે, અગલો પ્રાવટ બેસી, દગવા માંડયું ઠીક કરીનેરે, પાકી નવ જોઈ પેસી. ધીરો. દેવાળું કાઢવું.

અગવા, પું નાંનાં બાળકના કાનને મેલ તે. અગવા કાઢવા=કોડકરાંના કાનમાંથી મેલ કાઢવો.

અગાઈ, સ્ત્રી દાર અને કુતરાં વગેરેના શરીર ઉપર રહેનારી એક જાતની માંખ. (૨) કાનમાં થતો એક રોગ.

અગાઠ, પું ખરાબ થવું તે; વિકૃતિ; રોગ. (૨) અણબનાવ; કબિયો. (૩) તુક-સાન; કસર. (૪) સડો; સળો; પાચ; પંડ. **અગાઠવું,** ક્રિં સં ખરાબ કરવું. (૨) તુકસાન કરવું. (૩) રોગ આણવો. (૪) અણબનાવ કરવો; બ્રષ્ટ કરવું.

અગાડો, પું અગાડ; ખરાબી.

અગાસુ, નં આળસ આવતાં અને આળસ ઉડતાં લાંબો શ્વાસ લેવા મુકવાને મુખ પહોળું કરવું તે; અવાચી; મુખવિકાશ, **અગી,** સ્ત્રી સુંદર થોડાગાડી. (૨) નજર. (૩) ઉચ્ચારનું સ્થાન-ગળું-મોં. વગેરે. :-અગી ફાટીગઇ.

અગીચો, પું [**ફા.**] બાગ; વાડી; ઉપવન. **અગું,** નં પોલ; બપોર; કાણું. (૨) ભિંત વગેરેમાં આરપાર ભોક હોય તે. **અગો,** પું સ્ત્રીએને શોકના વખતમાં પહેર-

વાનો કાળે-અળીના રંગના સાદલા તે.
અધાર, વિં બહેબાકળા જેવું; અચ્ચાંચળ; રત-
બધ; ભ્રમિત; ચક્ક ચક્ક ગયેલું હોય
એવું. (૨) હૈયાસત્તુ; નિશ્ચેષ્ટ.

અચ્ચકઅચ્ચક, અં બાળક ધાવતાં થતો એવો
અવાજ; અચઅચ.

અચ્ચકડું, નં અચકડું.

અચ્ચકવા, પું એક ભતતું ગાંડપણ; જેને તેને
અચકાં ભરવા બધ એવા રોગ; હડકવા.

અચ્ચકાટણું, નાં ધાં અચકાંભરવાં; કરડવું.

અચ્ચકી, સ્ત્રી નાની ગાંસડી; પોટલી.

અચ્ચકું, નં દાંત મારીને-કરીને જે ધા પાડવો
તે; દાંતથી પાડેલો જખમ; ડાકું; દાંતે
કરડવું તે. (૨) દાંતે કાપીને કરેલો-મેંઘાં
માય એવડો કકડો તે.-અચ્ચકું રાટલો
નાંખ. [૩] નાતું પોટણું; ગાંસડી.

અચ્ચકો, પું મોટી પોટલી; ગાંસડી [૧] ખ
લેચી; કાચળા જેવડો મોટો કપડા મૂક-
વાનો સરકિયો વાટવો તે.

અચ્ચકોરણું, કિં દારને શાંત પાડવાને અચ-
અચ એવો મોંથી અવાજ કરવો-કાટવો
તે; પંખાળી-લડકો-વહાલનો અવાજ
કરી ઉત્કેરાયેલા દારને ધીમું પારવું તે.
(૨) મોંથી અવાજ કરી દારને હકા
રવું-વારવું વગેરે તે. [૩] હુખાવવું
બોળવું.

અચ્ચકોર, નં હુખકી; હુહકી.

અચ્ચાળી, સ્ત્રી [ફા.] નાનપણ; બાળપણ.

અચ્ચહવાડ જુનં અચ્ચવાડ.

અચ્ચત, સ્ત્રી અચેલું તે; ઉગારો.

અચ્ચપણ, નં બાળપણ; બાલ્યવસ્થા.

અચ્ચઅચ, અં ધાવતાં થતો એવો અવાજ;

ધાવતાં અચ્ચાંના ઝોડ મેંઘાંથી દૂધ
ખેંચતાં અવાજ થાય છે તે. જીભ
અને ઝોડ લાંબા ટુંકા કરીને ઉતાવળે
ધાવતાં થતો અવાજ.-આ બકરીનું
અચ્ચું કેવું અચ્ચઅચ ધાવે છે.

અચ્ચઅચાટ, પું અચ્ચઅચ એવો અવાજ તે.

(૨) અં અચ્ચઅચ થાય તેમ; સંસયસાટ.

અચ્ચરવાડ, વિં અચ્ચાં છોકરાંવાળું; જેને
નાનાં નાનાં છોકરાં હોય એવું.-મચર-
વાડ કુટુંબ.

અચ્ચણું, કિં અં સંકટમાંથી ઉગરવું; સલા-
મત રહેવું. [૨] જવું અટકવું; થતાં
થતાં રહી જવું. :-વાગતાં-પડતાં પડતાં
અચ્ચો. (૩) ફાજલ પડવું; વધવું;
સીલકે રહેવું વાપરતાં બાકારહેવું.

અચ્ચાં, સ્ત્રી અચત; અચાવ.

અચ્ચાઉ, વિં અચત થાય એવું.

અચ્ચારણું, કિં અં ઢોર હાંકતાં મેંઘથી
અચઅચ એમ કરવું.

અચ્ચાર, વિં ગરીબ; રાંક. (૨) અચકત;
કમભાર. (૩) દયા આવે એવું;
બારડું.

અચ્ચાવ, પું સંકટમાંથી સહી સલામત અચ્ચી
જવું તે; અચવું તે; સંકટ, હાનિ, પાત
વગેરે ન થતાં ઉગરીજવું તે, સંરક્ષણ;
રક્ષણ થવું તે. (૨) પોતાના બોલનું-
કાર્પનું પ્રતિપાદન કરવું તે; દોષણું નિ-
વારણ કરવું તે; રવપક્ષનું બોલવું અને
તેને સુદ્યોષથી સાખીત કરવાનો-શિક્ષા-
આરોપમાંથી અચ્ચી જવાનો જે યત્ન
કરવો તે. (૩) વાપરતાં અથવા ખર-
ચ જતાં જે બાકી વધે તે; વધારો;
ઉગારો. કિં પ્રં અચાવ કરવો-કમા-
રવું; વધારવું. (૨) પોતાને માથે આ-
વતા આરોપ સામે પોતાનું સંરક્ષણ
કરવું.

અચ્ચાવણું, કિં સં અચ્ચ એમ કરવું; રક્ષણ
કરવું; ઉગારી લેવું. (૨) કરકસર કરી
ને શાન્ત પાડવું; તારવું; ઉગારવું. (૩)
અટકાવવું; વારણકરવું.

અચ્ચી, સ્ત્રી અચ્ચી; ચુંબન.

અચ્ચીજણું, સંરક્ષણ થવું; અચાવ થવો. (૨)
ઉગરીજવું.

અચ્ચાળિયું, નં નાતું છોકરું, અચ્ચું.

અચ્ચાંકચ્ચાં, નં ઉંઘાંછોકરાં. અચ્ચાંકચ્ચાં
વાળું અચ્ચરવાડ.

અચ્ચી, સ્ત્રી બેરી; ચુબન; ચુમી.

અચ્ચુ, નં [સં. વસ્ત્] બાળ; છોકરું. ૨૦
પ્રં અચ્ચાં બાળના બેસ નથી, અર્થાત
અમુક કામ કંઈ સહેલું નથી.

અચ્ચા, પું પુત્ર; દીકરો. લાડ તેમજ તાઢા
ભાવમાં વપરાય છે.

અરછટ, વિં અરસટ; અડઅચડું; કડક. (૨)
જાડું અને આકડું; નહિ સુંવાળું.

અજર, પું તમાકુ; ભાંગ.

અજરખડું, ન [સં. વજ્રવત્] પોરણીનું
ફળ. (૨) એક કળી મણકો. કઠણ
કળા લાકડાના મણકાને રિંછના મોંમાં
ગ્રાવી તરત બહાર કાઢી લે છે. એ મણકો
પછી અજર—વજરખડું કહેવાય છે.
નજર લાગે નહિ તે માટે એ મણકો
રિંછના વાળ સાથે નાનાં બાળકના હાલ-
રામાં નાંખવામાં આવે છે.

અજવણી, સ્ત્રી અનવવું તે; અમલમાં મૂ-
કવું તે.

અજબું, કિં અં અમલમાં આવતું; પાર
પડવું. (૨) વાગવું.

અજવૈયો, પું વગાડનારો; અનવવામાં બા-
હોશ માણસ તે. (૨) અનવનારો.

અજખ, વિં બેવકુશ; અજક.

અજબ, પું કાપડનો વેપારી. ઉં જે ચાદ
લોકનો મહારાજરે, મહેતા માટે થયો
અજબરે. પ્રે.

અજબ, સ્ત્રી વેચવાની ચતુરાઈ. (૨)
રમઝગ કરવી તે.

અજબવેડા, પું રમઝગપણું; આનાદાની કર-
વાપણું. (૨) વેપારીની માફક હા ના
ક્યાં કરવાપણું તે; ચિત્કાશ.

અજબચિયો, પું વાંસ અને દોરડાં ઉપર ચઢી
કસરતના બેસ કરી બતાવનારા લોકની
એક જાતિ અને તે જાતિનો માણસ તે.
(૨) બડાધખોર; હલકો ને બહુ આધુ-
કલો એવો—કુલચળ માણસ.

અજર, નં (કા. જાજાર) નાણાની અને
મલની લેવડ દેવડ કરવાની જગા તે;

ચાડું; પીડું; ચુમરી. (૨) માલ વેચવા
લેવાને એકઠા થયેલા લોકોનો સમુદાય તે.
વેપારીઓનો સમૂહ. (૩) માલ અને
સરસામાન લેવા વેચવાનો વેપારીઓ
જે દર દરારે તે; પીડનો લાવ તે.—અ-
જર દહાડામાં કેટલીએ વાર ચઢે છે ને
ઉતરે છે. (૪) જાહેર લોકમાંથી થતી
ખરીદની માગણી તે; માંગ; ખરીદ.
:—દિંદમાં આ માલનું બજાર નથી. (૫)
ધમચકડ; ધાંધલ; ગડબડાટ; માલ લેવા
આપવાની હોંસાતુંસી તે. કિં પ્રં
બજાર વહોરવા જવું=માલ લેવા જવું.
બજાર કરવું=નિલ અપનો માલ ખરીદ
કરવા જવું. આવતાલ:—અજરનું ઠં-
કાણું નથી.

અજરગપ, સ્ત્રી અજરમાં આવેલી ઉડતી
વાત તે; અશ્વા; લોકવાયકા.

અજરલાવ, પું આપનાર લેનાર બે જણ
નકી કરે તે નહિ પરંતુ જાહેર બજાર-
માં જે કિંમત બોલાતી હોય તે;
વખતો વખત ચાડામાં જે ભાવ હોય તે
ભાવ એમ.

અજરું, વિં અજરનું; જાહેર વેચવાણીનું; સા-
ધારણ; ખાસ બનાવટનું નહિ એવું;
નરસું; હલકી બનાવટનું. :—અજરું માલ
અને વરધીનો માલ. (૨) અનિશ્ચિત;
ઉડતું; અસ્થિર; નહિ સત્તાવાર એવું.
:—અજરું વાત ઉપર વિશ્વાસ રાખતા
નહિ.

અજવણી, સ્ત્રી અજવણી; કલમખંધી; ટાંચ;
જપતી; અમલમાં મૂકવું તે. (૨)
વગાડવું તે; વાદિત વગેરે. (૩) બળ-
વવું તે.

અજવનાર, વિં અમલમાં મૂકનાર. (૨)
વગાડનાર. (૩) કરનાર; બનાવનાર.

અજવણું, કિં સં અમલમાં મૂકવું. જપતી
વગેરે. (૨) પાર પાડવું. કામ વગેરે.
(૩) પાળવું. (૪) વગાડવું. વાદિત
વગેરે. (૫) મારવું; ઠોકવું. ક-અ-અ-

ભવવું. (૬) રાંધવું; તૈયાર કરવું;
અનાવવું. :-આવાવું હાથે અળવી લે
છો કે કેમ ?

અર્થ, વિં આમહી; હહીલું; જે આપત પકડે
તે કેમે કરી મૂકેજ નહિ એવું; ચીવટ,
ચીકણ. (૨) કટાણો આપે ને મગજ
મારી કર્યાજ કરે એવું.

અંજોટો, પું લોટો; કળશિયો.

અંજોટો, પું હાથનું ધરણું. ઉં અણુવટ
જવને આંજોટે, દીસે કર રૂડો. દયા.

અંજરંગહલા. પું હવમાન; માર્ગિત.

અંજારડું, કિં અં ચોટાડવું; વળગાડવું; છુટ
નહિ એમ લગાડવું. (૨) લગાવવું;
વઢાડવું; એ જણને મારામારી થાય
એમ કરવું. (૩) ગળે નાંખવું; ઓઢા-
ડવું; ભેરવવું.

અંજારડું, કિં સં અળડવું; પકડીને રંગ-
દોળી નાંખવું; અથાથા કરવી; મારવું;
ઠાકવું; રંગડવું; પળોટવું; ખૂપ મહેનત
પહોંચાડવી.

અટ, પું (નં) નાનો પણ સુંદર ભરાક
ડીલનો ઢિંગણો લોટો; ટં. (૨) વિં
નકર; જડ; ઘટ. (૩) ભરાક; પોષવું.
:-અટ મોગરો. [૪] તીખું; કડક.
:-અટ લોટું. (૫) તદન; સાવ; કંઈ
પણ સાધન ન હોય એમ. :-નળ આળ્યો
ને ઠીક થયું. હું તો પાણી વગર અટ
એસી રહી હતી.

અટક, વિં સહેજમાં ભાગી જાય એવું; જરા
નમે કે વળે નહિ એવું. (૨) કડક;
તીખું; જેવું લાગે તેવું તરત મોઢ જ
ફેલી દેવું. આદર; ખરાબોલું;-અટકમોલું.

અટકણ, વિં ભાગી-તરડાધ-ખરી જાય એવું;
અટકણું. (૨) અટકું ભરે એવું; કરડકણું.

અટકણું, વિં તરત ભાગી-મોડાધ જાય એવું;
ભાગણું; અરડ; તૂટીફૂટી જાય એવું; તીખું.

અટકણું, કિં અં વાળતાં, આંજણતાં કે અ-
ંજીતાં સહેજ ધારમાં ભાગીજવું; તૂટી
ફૂટીજવું; મોડાવું, ખરીજવું; સહેજ

હડીજવું.

અટકી, સ્ત્રીં ઢિંગણી પણ ભરાક શરીરની
ઠરી; સ્થામા.

અટકું, નં અચકું; કરડવું તે; ડાહું. (૨)
નાનો ટુકડો; કડકો. :-અટકું રોટલો.

અટન, નં [અં] દોરા, ધાય, કે ધાતુ વ-
ગેરેનું બોરિયું.

અટમોગરો, પું ભરાક પાંદડીવાળા ફૂલનો
મોગરો; કુંદ.

અટવો, પું જડો અને નીચા-મેઠા ધાટનો
લોટો. ભૈયાઓ દાળ કરવામાં વાપરે છે.

(૨) વાટવો; ખલેચી.

અટાછજવું, કિં અં ઘણો વખત પડી ર-
હેવાથી અનાજ વગેરેનું ફુગાઇને અગડી
જવું. બિનાશવાળી હવા અને ઘણો વ-
ખત એકને એક હાલતમાં પડી રહેવાથી
અનાજના સડીને ગૂડા બાઝી જવા
તથા ખોઈ ને ખરાબ થઇજવું તે.

અટાઉ, વિં રંગીલું; લહેરી; ફક્ક. છેલ
અપ્પની સાથે વપરાય છે. :-છેલઅટાઉ.
ફક્ક અને ઉડાઉ-લહેરીમાણસ. :-છેલ-
અટાઉને મોહનાંરાણી.

અટાડિયાં, નં અટ ભાગી-હડી જાય એવાં-
ખોટાં મોતી. અટાડિયાં મોતી. (૨) કે-
રીના કદરને બાફીને કરેલું અથાણું.

અટાટા, પું એક જાતનો કંદ; નાનોગોળ કે
લંબગોળ આકારનો કંદ; પંટટા; ગાંગડી.

અટાવું, કિં અં અગડીજવું; ખોઈ થઇ
જવું. જુનું અટાછજવું.

અટ, પું (સં.) ખાળક; નાનો છોકરો.

અટકું, પું [સં] ત્રિવર્ણનો જ્વેરનહિ દીધેલો
નાનો છોકરો તે. (૨) ઢિંગણો; વામનજી.

અટકું, નં શકોઈ; અપણિયું; રામપાતર; ના-
નું કોડિયું.

અટ્ટો, પું આળ; લાંછન; કલંક; દાષ; અદનામી;
કાળાટીલી. (૨) મજબુત ને મેઠા ધાટનો

દાર ભરવાનો સીસો. બિજલસમાં પાં-
ચપન્ચીસ અટ્ટા દાર ખપી ગયો.

અડ, વિં અરડ; તરત ભાગી જાય એવું. (૨)

મોટું; સાફ:-અડધાગી.

અડધા, પું. ખરપા; તુવેર, એરંડા વગેરે કડ-
લુ થડવાળા મોલનાં કાપનાં જમીનથી
મુંડે ઉંચાં રહેલાં હુંડાં; કરચા.

અડધો, પું. જડો લઠૂ-ભરાકે અંગતો માણસ
તે. સંગીન મળ્યુત એવું તે:-ડોસાને
શું ચાક્ષ છે ? એ તો ઓ અડધા
જેવો છે.

અડછટ, વિ. ખરસટ; નહિ સુંવાળું; અડખચું.

અડકું, ન. અચકું ભરવાની માફક કરવું તે;
વાણીથી-ખીચથી તિરસ્કારવું તે; મિ-
જાજમાં તરછોડી નાંખવું તે; તખડકોઃ
છણકોઃ-નણદોષની વાત નિકળતાં પ-
હેલાં તો અડકાં નાંખતાં હતાં. અણગ-
મનો કારક તે.

અડખડ, સ્ત્રી. અડખડાટ; અકચક; લવલવ;
લવારી; અણુગમાની રીસને કોષમાં અ-
ડખડયા કરવું તે.

અડખડવું, કિં. સં. [સં. ચિલ્લણ] અ-
ણુગમે, રીસ, અને અભાવ વગેરેને લી-
ધે કોષ આખત કે માણસ સામે-વિરૂદ્ધ
અડખડટ કર્યા કરવો તે; ધીમેધીમે કંઠ
ખોલ્યા, મનમાં ગણગણયા કરવું; અણુ-
ગમે અને અસંતોષ પતાવવો.

અડખડાટ, પું. અડખડ; અકચકાટ; ગણગણાટ;
અસંતોષને ખાલી લવારો.

અડખડિયું, વિ. અડખડ કર્યા કરનાર; કક-
ણાટિયું.

અડખડું, કિં. સં. અકાળવું; કાપટવું. (૨)
દખાવવું.

અડધાગી, વિ. મોટા ભાગવાળું; સુખાગી.
ઉં. મીરાંખાધ બલિહારી તારી, આશા
એક મતે ઉરધારી, હવે હું તો અડધાગીરે.
અડધું કિયું, વિ. મુંઝવેલું; જેને મુંઝવેલું ઉ-
ગી ન હોય એવું.

અડધું છે, પું. જેને મુંઝવેલું આવી નહોય એ-
વો પુરુષ; ખુશરો. મુંઝવાળી સ્ત્રી અને
મુંઝવેલું પુરુષ હીણાગી ગણાય છે.

અડધા, પું. છેલ્લી શેલડીના પિતા; કકડા;

ગંદરી; શરમા.

અડધું, કિં. સં. બહુ ચતર કાટવું; જડા
તારે કાંતવું. (૨) ના. ખરડવું, મિજાજ.

અડધો, પું. [સં. વટુ] દિવ્યવર્ણનો બાળ-
ક, નાનો છોકરો. (૨) જેને તરતમાંજ
જનોષ દીધેલી હોય એવો બ્રાહ્મણનો
આદ-નવ વર્ષનો છોકરો, જેને બ્રાહ્મ-
ચર્યની દીક્ષા અપાયેલી હોય એવો દિવ્ય
બાળક, બાળક બ્રહ્મચારી, બાળવિદ્યાર્થી.
કિં. પ્ર. અડધો દોડાવવો=કેપનચનસંસ્કાર
થયા પછી બ્રહ્મચર્યની દીક્ષા આપેલા
બાળકને ગુરુને ત્યાં મોકલાવવો તે, એવી
કરવામાં આવતી એક ક્રિયા તે. અડધો
ડોડાવો=બ્રહ્મચર્યદીક્ષા લઇ કોષ આ-
શ્રમપ્રતિ ગુરુને ત્યાં બણવા જતા વિ-
દ્યાર્થીને પરણાવવાની લાઘવ આપી
પાછો વાળી લાવવાની ક્રિયા તે. આગળ
બ્રહ્મચર્યદીક્ષા લઇ બટુ ગુરુને ત્યાં બ-
ણવા જતો. ત્યાં બાર વર્ષ વિદ્યાભ્યાસ
કરી પાછો ફરતો ત્યારે સમાવર્તન નામે
સંસ્કાર કરી વિવાહની તજવીજ
કરાતી. આ સંસ્કાર હાલ બણવાનું માંડી
વળાવવાની તરતજ કરવામાં આવે છે.
અને બાળલગ્નની રીત પડવાથી તેની
સાસુ ભિક્ષા પીરસી રાખી લે છે,
અને તરત બીજો દહાડેજ ગુરુને ઘેર
જવાના મિષે દોડાવી પાછો ફરવાતાં ક-
ન્યાની સાથે તેનો વરઘોડો કાઢી ઘેર લ-
ઇ આવવામાં આવે છે.

અડધ, સ્ત્રી. વડાધ; મોટાધ. (૨) ડુલ; હુ-
લાશ; પોતાનાં પરાક્રમ બોલવાં-ગાવાં તે.
(૩) મગરથી; પતરાળ. કિં. પ્ર.
અડધ મારી-પોતાનાં વખાણ ગાવાં;
પોતાને માટે મોટું-પરાક્રમવાળું બોલવું.
અડધ હાંકરી; પોતાનાં વખાણ બોલવાં;
કુલાવું.

અડધખોર, વિ. પોતાનાં વખાણ કરનાર;
ડુલણુજી.

અડધુટ, અ. જેમનું તેમ; આમ તેમ જે તે

ચીજ વેરાયલી પડી હોય તેમ; અન્ય-
સ્થિત; જહિંતહિં ને તે વિખરાઈ પડેલું
હોય તેમ:-નારે બહેન ! હું ક્યાં આવું ?
મારૂં બધું એ કામ બડાણુટ પડેલું છેને ?

ખડાણ, સ્ત્રી ૦ બડાણ; કુલ; મોટાણ.

ખડીફર, સ્ત્રી ૦ મગસકું; પ્રભાત. ઉં બડી
ફરને ઉડીને સ્વામીની શીખ માગી. સં.
હું. ના.

ખડું, વિં ૦ [વડું] મોડું; મહત્ત્વ. બડેલોક=
મોટા લોક; ઉમરાવ; અમીર લોક. બડે
મિયાં=મુસલમાન વૃદ્ધ; સજ્જનનું ઉપનામ;
મોટા માણસ; ગૃહસ્થ.

ખડુકે, પું ૦ કડણુ વસ્તુ ભાગતાં ને ચાવતાં
થતો એવો અવાજ તે:-કેવો ખડુકા બો-
લાવીને ખાય છે. કિં ૫૦ ખડુકા બો-
લાવવા=મેઠે મેઠે નિરાંતે કાઠી ચીજ રસથી
ભાગી ચાવીને ધીરે ધીરે ખાતી; આનાદે
ખાવું પીવું.

ખડેબવ, નં ૦ ખમ્મા, ખમ્મા થઇ રહેવું તે;
વૈભવને લોક વખાણુ એવી સ્તુતિ થતી તે.
ઉં ને વેળા તુજ ભાગનેા ઉદય થઇ,
થાયે બડે બવ તું. ઝ. ઉ. ચા. (૨) ઘણું
જીવો ચઢતી થાઓ, એવો ને મન્ય ઉદ-
ગાર તે:-બડે જાઓ મહારાજાધિરાજ !

ખડતી, સ્ત્રી ૦ [સં. વૃદ્ધિ] ચઢતી; ચઢતી-
કળા તે; ઉત્કર્ષ; અભિવૃદ્ધિ; પ્રતિદિન
સ્થિતિનું સુધરતાં અને વધતાં જવું તે;
વધારો.

ખડયું, કિં ૦ અં [સં વૃદ્ધ] વધયું; ચઢયું;
ઉન્નત થયું; મોટા થયું; ઉગયું ને ઉ-
છરયું; પુષ્કયું.

ખણુયું, નં ૦ તટુંકું; રણશિંયું:-ખણુયું કુંકયું.
(૨) ડિંગ; મપગોળો. (૩) વખાણુ;
પાયા વગરની પણ મોટાછતી ખોટી વાત
કરતી તે. (૪) હુલકું; હુલક; બંડ-
તોફાન. ખરે બપોરે ખણુયું ને પોપાં બા-
ઇતું રાજ્ય. કિં ૫૦ ખણુયું કુંકયું=
ખરી ખોટી કાષ વાત હોય તે વધા-
રીને કહેવી; ગપ-તોપ મારતી; હોહા

થાય એવી વાત જાહેરમાં જણાવવી.

ખણુખણુયું, કિં ૦ અં પાંખો ફડફડાવીને ઉપર
ઉપર ઉડયા કરવું; માખીએ વારંવાર
હિતાં અને બેસતાં પાંખનો અવાજ કર્યા
કરવો; ઉપરને ઉપર ઉડયા-ભમ્યા કરવું
તે:-જોણ ઉપર માંખો ખણુખણુ છે. (૨)
અસ્વચ્છ-મંદુ ગોખડું હોણુ; વગર સશક
કરવે જેમ ને તેમ ઉધાકું હોવાથી
માખો ઉડયા કરતી હોય એવું રહેવું.
(૩) ગણુગણુયું. (૪) આશામાં ને
આશામાં આગળ પાછળ ફર્યા કરવું.

ખણુખણુટ, પું ૦ ઉડતી માંખેલી પાંખનો અ-
વાજ તે; ખણુખણુટ; શુભર. (૨) મંદી
અભ્યવસ્થિત હાલત તે; બંજવાડો. [૩]
કણુકણુટ; બડખડાટ.

ખણુયું, જી ૦ બનવું.

ખતક, સ્ત્રી ૦ [સં. વર્તક] કાચખા અથવા
ખતકના આકારનું પાણી ભરવાનું કચરાનું
વાસણ ખતક અંકુશિતી પણ ચપડી હોઇ
માં ઘણું નાનું હોય છે. ખતક પાણી
ભરી સાથે રાખવાના અને દારૂ વગેરે
પેય ભરી મકવાના કામમાં આવે છે.
(૨) કાદવ અને પાણીરાળી જગ્યામાં
રહેનારૂં એક પંખી; એક બતનો હંસ.
એનાં આંગળાં વચ્ચે સળંગ ચામડી
હોવાથી તે એક નાની હોડીની માફક
પાણી ઉપર તરે છે.

ખતકી, સ્ત્રી ૦ નાની ખેડા ધાટની કુર્મી.

ખતરીસ, વિં ૦ ત્રીસને બે; ૩૨. માણસ બ-
તરીત લક્ષણો કહેવાય છે. ઉં ખતરીસ
લક્ષણ આગળો, ચૈદ વિધા શુભ જાણ.
સામળ. તે આ પ્રમાણે:-સ્વમાન, ધીરજ,
વાકપટતા, ક્ષમા, સત્ય, (પુરષનાં લક્ષ-
ણ] અભિમાસ, લાજ, સમય પરીક્ષા
ચંચળતા, ચાતિસમેલન. (કામડાનાં
લક્ષણ) સંતોષ; અસ્થનિદ્રા, તરત સમજ
જવું તે, સ્વામિ ભક્તિ, સાહસ ને કૃત-
તા (કુતરાનાં લક્ષણ) ઉચ્ચ સ્થાને
રહેવું. શત્રુને માલવો, મધુર બાપણ કરવું,

સ્વરૂપે સુંદર હોયું; સુષડતા રાખવી; યુક્તિ પ્રયુક્તિ જાણવી, તથા શીગા રહેવું; (મેરનાં લક્ષણ) વહેલા ઉઠવું, યુદ્ધમાં અડગ રહેવું, પરિવારનું પોષણ કરવું ને સ્ત્રીપર પ્રીતિ રાખવી (કુકડાનાં લક્ષણ) મહેનત કરવી, દુઃખને મળકારવું નહિ અને ભરોડ રહેવું. (ગણેડાનાં લક્ષણ) એક કથાન રાખવું [યમ લક્ષણ] અને પરાક્રમ કરતા રહેવું. સિંહનું લક્ષણ. આ અતરીસી લક્ષણ કહેવાં છે.

અતરીસી, સ્ત્રીઓ જેમાં અતરીસી દાંત જડાયેલા છે એવો મોનો ભાગ, તમે ઉપરનાં બે જડામાં, કે જેમાં અતરીસી દાંત રહેલા છે:—બહુ બોલ્યો તો અતરીસી ભાગી નાંખીશ. (૨) દાંતને લગાડવાનો રંગ તે. (૩) દાંતમંજનનું ચૂર્ણ. (૪) અતરીસ વસાણાનો જૂઠાં-કવાચ-એક દવા તે. એ સુવાવડીને પાવાના કામમાં આવે છે. અતરીસું. ૨૦ પ્રાં અતરીસીએ ચઢવું; લોકાથી ચર્ચાવું; વગોવાવું; ગવાવું. ચાહન-જાહેરમાં ચર્ચા થવી તે; કોઇની નજર ખેંચાય તેમ વર્તવું તે; અતરીસી અતાવવી=હસવું. જેખમદારી આવતાં હસીને ઉભા રહેવું; ફટકી-છુટીજવું; હસીને ઉડાડી દેવું. નિર્લજ્જ બનવું; બે મર્યાદ બનવું. (૫) વિં અતરીસ વાની જેમાં હોય અથવા અતરીસ રસ જેમાં હોય એવી-રસોષ. મોઢામાં સ્વાદ કંપન કરે એવી-રસોષ; રસવતી. ઉં અતરીસી પીરસું, ખેસાડી બાજડીએ.

અતલાવવું, કિં ૨૦ દેખાડવું; જણાવવું. (૨) અર્થ કરી શીખવાડવું; સમજાવવું; બાણવવું.

અતાવવું, કિં ૨૦ દેખાડવું; જોવડાવવું; દર્શાવવું. (૧) સમજાવવું. (૩) બોલાવવું. (૪) વર્ણવવું. (૫) હાથના ચાળા ફરવા; સાત કરવી. (૬) દોરવું. (૭) અનુભવ આપવો. (૮) શીખવાડવું; બજાવવું. કિં ૫૦ આંખ અતાવવી=ખી-

વડાવવું; ડરાવવું. ધાક અતાવવી=ખીવડાવવું; ખીએ-ખીતું રહે એમ કરવું. હાથ અતાવવી=ધાક અતાવવી તે. હાથ અતાવવાં=જોર દેખાડવું; મારવું-ઠોકવું; શેહ-ધાક પડે એવું પરાક્રમ દેખાડવું. દાંત અતાવવું=હસી દેવું; ઢીલાપણું અતાવવું. કંઈ નહિ બનીશકે-એવા અર્થે નિર્મળતા અતાવવી તે. દાખલો અતાવવાં=રેખી પુરાવો આપવો; ઉદાહરણ આપવું; પડછે અતાવવો=પરખ આપવી; સાક્ષાત્કારિતાનો આભાસ આપવો; ખાતરી કરી આપવી. પાણી અતાવવું=શાય દેખાડવું; હોશિયારી અતાવવી; આવડ દેખાડવી. વ્યક્ત કરી આપવું; સાક્ષાત્ કરી દેખાડવું તે. કહું બાપ અતાવ કે શ્રાદ્ધ સરાવ=મેમાંનું એક કર. મોં અતાવવું=મળવા જવું; સંમુખ જઇ ઉભવું; પ્રત્યક્ષ થવું. મળવું. તું તો અલ્યા! કોઇ દહાડો મોંએ અતાવતો નથી=અર્થાત્ આવતો-મળતો કે નજરે પણ પડતો નથી.

અતેલો, પું કિનારે કિનારે ફરનાઈ નાનું પહાણ. માલની લામેદલ કરવાનું નાનું વહાણ.

અત્તી, સ્ત્રીઓ [સં. વર્તિ] દિવેટ; વાટ. (૨) ઠાકડી; નમગરી; પલીતો. (૩) દીવે; મસાલ. (૪) ઉત્તેજન; ઉશ્કેરણી; પ્રેરણા; પ્રોત્સાહન. કિં ૫૦ અત્તી આપવી=વધારે ઉશ્કેરાય-ચઢે એમ કરવું; ઉત્તેજન આપવું. પલીતો મુકવો; બળતામાં ધી હોમવું. અત્તી અતાવવી=અજવાળું પાડવું; દીવે દેખાડવો (૫) ધાંસ; કાચર, આટ. અત્તી ધાલવી.

અત્તો, પું ખાંડણીનું નાનું ને ટુંકું સુસળ. (૨) કાંઈ ચીજ ખાંડવાનો લોહનો જડો માથાદાર કડો; દસ્તા; સુસળી.

અત્રીસ, વિં અતરીસ, ૩૨.

અત્રીસું, નં સુવાવડીને ખવડાવવાનું અતરીસ વસાણાવાળું એક ચૂર્ણ તે.

અથવો, પું બાજ; તાંદળજની-ચીલની બાજ.

અથાવણું, કિં સં અથમાં લઘુ લેવું; અથાવી પડવું; અળાતકારે લઘુ પડવું; પડાવી લેવું. (૨) હંકાવવું; મથાવવું; ચકવી નાંખવું. પોતાની અગલમાં ધાલી દેવું. અથાવી લેવું અથાવી પડવું અને અથાવી ખેસવું. કમળે ફરી ખેસવું, પોતાનું હોય એમ, ખીનના હાથમાં જાય નહિ તે માટે કમળે રાખી ચૂકવું-તળે ધાલી રાખવું તે. ઝૂંટાવી લઘુ પોતાની પાસે-કમળે રાખવું-ભોગવવું તે. :-તે પારકો માલ અથાવી બેઠો છે. જાથમાં ધાલીને ખેસારહેવું.

અદ, વિં (ફા.) ખરાય; નહાઈ; છુડું. નાલાયક; ગર્હ; નિષ્ઠ :-અદકામ, અદદાનત. (૨) સ્ત્રીં જાંઘના સાંધા આગળ થતું ગરમીનું એક દરદ-ગાંઠ તે. સોજની લાંબી ગાંઠ ચાય છે ને ઝટ શટ્ટી કે ફાટ્ટી નથી. પ્લેગની ગાંઠ પણ એ જગાએ નીકળે છે. (૩) વેપારીઓમાં પાંચનો સંકેત તે.

અદકામ, નં ખરાય કામ; અભિચાર; છિના. ળું તે. ખોડું-નિંધ કર્મ તે.

અદખસલત, સ્ત્રીં (ફા.) ગેરવર્તણૂક, ખરાય ચાલ; કુટેવ.

અદગોઈ, સ્ત્રીં (ફા.) ગીચત; નિંદા; કુધલી. (૨) ચાડી; કાંઈની પાછળ છુડું બોલવું તે.

અદચાલ, સ્ત્રીં દુર્વર્તન; ગેરરીત; ખરાય ચાલ તે; દરાચરણ.

અદજળાં, સ્ત્રીં નહારી જલ તે. ગાગ ગલોચ વાળું બોકવું તે; અપશબ્દ.

અદહવા, સ્ત્રીં (ફા.) અદુઆ, આંતર-ડિના કકળાટ; શાપ; નિશાસો.

અદદાનત, સ્ત્રીં (ફા.) દુરાશય; હરામ દાનત. અસન્નિષ્ઠા મનમાં જે યુરી બાવના હોય તે.

અદન, નં (ફા. **બદન**) થરીર; ડીલ; અંગ. (૨) મળાથી કમ્મર લગીનું સિ-વેલું ખેસવું વસ્ત્ર; કેડિયું; પહેરણ; કંચુક;

કુડતું.

અદનજર, સ્ત્રીં (ફા.) કુદૃષ્ટિ; દુષ્ટ ભાવના-વાળું લક્ષ તે; ખાધ જવાની, કામ સાધવાની કે ગુજ્જ જોવાની આંતરવૃત્તિ તે.

અદનસીખ, નં દુર્ભાગ્ય; અભાગિયાપણું; હીણભાગ્ય.

અદનસીખી, સ્ત્રીં દુર્ભાગ્યપણું;

અદનામ, વિં લાંછિત; કલંકિત; અપજશ વાળું; કુનામવાળું; ૩૦ પ્રં અદનામ કરવું=કલંકિત કરવું; નામને અટ્ટો લગાડવો.

અદનામી, સ્ત્રીં અટ્ટો; લાંછન, નામોસી; અપજશ.

અદનું, નં ચણતાં જોઈતું પાણી રાખવાનું કડિયાનું કુંડું; પાણીનું તગાડું.

અદનો, પું હલકી ધાતું પવાલા જેવું પાણી રાખવાનું વાસણ; કળશિયો.

અદફેલ, વિં ગેરચાલનું; દુષ્ટ; દોષ ને તોફાની એવું; દંડેલ. (૨) અનીતિમાન.

અદફેલી, સ્ત્રીં ગેરવર્તણૂક; અદચાલ; અનીતિ. (૨) દોષ; ધિંગાણું; તોફાન.

અદખત, વિં અભાગિયું, કમનસીખ. (૨) હરામી; દુષ્ટ.

અદખો, પું (ફા) દુર્ગંધ નહારી વાસ આવવી તે. (૨) ગીચત; નિંદા.

અદખોઈ, સ્ત્રીં નિંદા; ગીચત; કુધલી. (૨) દુર્ગંધ; ખરાય વાસ તે. (૩) ગંદવાડ; ગલીચી.

અદરી, સ્ત્રીં (સં. **બદરો**) ખોરડી. (૨) કપાસનો છોડ.

અદલ, અં સાટે; અદલે; ઠેકાણે; અવેજો. (૨) અદલવું તે.

અદલણું, કિં સં એકને ઠેકાણે બીજું લેવું આપવું વગેરે તે; સાટાપાટી કરવી, અદલો કરવો; ફેરફાર કરવો; ફેરવવું; ફેરવી નાંખવું; એક કાઢીને બીજું ધારણ કરવું. ઉં અદલોની અબોઠિયું વાર ચઢ. જતે દહાડે કેશ અદલે પણ લક્ષણ ન અદલે લાખા.

અહલામ, જી० અહનામ.

અહલાવડું, કિં સં જીવું આપીને નવું
હેવું; એકને અહલે બીજું હેવું. :-વાસણ
અહલાવવાં. (૨) ફેરવવું; સુધરાવવું.
(૩) જે ધારણ કરેલું હોય તે કાઢી
તેને ઠેકાણે બીજું ધારણ કરાવવું. :-વાધા
અહલાવવા.

અહલાવું, કિં સં ફરીજવું; એક સ્વરૂપ-
માંથી બીજા સ્વરૂપમાં જવું; ફેરવાવું.
(૨) એકને ઠેકાણે બીજું આવવું. ફેર-
શર થવો. (૩) પલટાવું; ખસીજવું.
(૪) હિલટસુલટ થવું.

અહલી, સ્ત્રી० અહલાવું તે; ફેરશર; સ્થાનાંતર;
એક ને ઠેકાણે બીજાનું આવવું જવું તે.
એક બીજાની જગાએ આમણસામણ
જવું થાય તે. (સરકારી નોકર વગેરે
માટે).

અહલે, અ० સાટે; એકને ઠેકાણે બીજું એમ;
અવેજમાં; ઠેકાણે. :- ગીતાને અહલે
થેટા લાવ.

અહલો, પું० અહલઅહલ કરવું તે; એકને ઠેકા-
ણે બીજું હેવું આપવું તે; અવેજ સાદું.
(૨) ઉપકાર; આભાર. (૩) વેર-
ખાર. (૪) અહલાવવા કે પાછું આપ-
વાનો જે જેગ તે. (૫) પ્રતિજ્ઞા. કિં
પ્ર० અહલો આપવો=ખોટા ભરી આપવો;
સામાના કાર્યનો, ખોટનો, કે દેણગીના
ખંગ વાળી હેવો; પ્રત્યુપકાર માનવો.
અહલો વાળવો, અહલો હેવો=ખોટા-દેણગી
વગેરેનો ખંગવાળી હેવો; પ્રતિજ્ઞા હેવું.
:-નુકસાનીનો અહલો હેવો; અહલો કરવો;
આમણસામણ આપવું હેવું; વ્રાસણ
વગેરે અહલાવવાં તે; એકને સાટે બીજું
આપવું હેવું.

અહવું, કિં અ० ગાંઠવું; માનવું; હુકમ માનવો;
વશ વર્તવું; મોટાની મરજી રાખીને આ-
લવું; અર્માંદમાં રહેવું. :-છોકરાં મોટાં
થવા પછી અહતાં નથી.

અહસીકલ, વિ० જેની સીકલ સારી હોય

નહિ એવું; કદરવું; વરવું; ખેડાળ.

અહસુરત, વિ० વરવું; કદરવું.

અહહજમી, સ્ત્રી० અપયો; અજરણ.

અહામ, સ્ત્રી० [ફા. વાદામ] એક સુકો
મેવો કે જેની તંબી મીઠા અવાય છે. એ
અહુ ગુણકારી મેવો હોય મિઠાઈઓમાં
વપરાય છે. એના રોટલાને પાક બનાવવામાં
આવે છે. અહામનું તેલ પણ નિકળે છે.
કડરી અહામ જેરી હોય છે. (૨) ગુજ-
રાતના કેટલાક ભાગમાં હળવો કિરમ-
તના નાણા (સિકા) તરીકે અગાઉ અહામ
વપરાતો. હલકું ચણણ. :-એને
તો હું ફૂટી અહામ પણ આપવાનો નથી.
(૩) વાપરમાં નહિ પણ ગણતરીમાં
હેવા માટે તો તેથી પણ હલકા અંશનો
નાણક અવયવ. :-એક દોકડાની સોળ
અહામ; રૂપિયાનો ૧૬૦૦ મો ભાગ તે.

અહામડી, સ્ત્રી० અહામનું ઝાડ; અહામી.

અહામી, વિ० અહામના રંગનું; ભુખરું લાલ.

અહિવાન, નં० અહન; કુડતું.

અહી, સ્ત્રી० (ફા.) દુરાચરણ; અનીતિ;
અધર્મ. :-નેકી ને અહી. (૨) દુર્વ્ય-
સન; કુટેવ; કુછંદ; અવગુણ. (૩) નિંદા;
ચુગલી; ચાડી. (૪) ગીલીદંડાની અંત
મંજ-લખોટીઓની રમત રમતાં લોચ-
માં જે નાનો ખાડો કરવામાં આવે છે
તે; ગપ્પી.

અહુ, વિ० માલ વગરનો; ગંકું.

અહલ અ० અહલે; અહલ; સાટે; ઠેકાણું.

અધ, વિ० (સં.) આધેલું; સજ્જડ. જક.
હેલું હોય તેવું; નહિ છુટું. (૨) પર-
તંત્ર; પરવશ. જેમકે અધ સુષ્ટ-જીવસ;
જેના હાથમાંથી નાણા છુટે નહિ એવો.

અધિર, વિ० (સં.) અહરે; સાંભળે
નહિ એવું; કાંઈ ફેરવું.

અધું, વિ० સધણું; તમામ; પૂર્ણ; આખું; સર્વ.
કહે० અધા પાલખીએ એસે ત્યારે ઉચકે
કોણ ? અધી વાતે પુરો=અધી રીતે અ-
રાય-દુર્વસની તે.

અધે, અં સર્વત્ર; સધળે ટેકાણે; સૌ જગાએ.
:-પરમેશ્વર અધે હાજર છે.

અનડી, સ્ત્રીં તરત પરણી કન્યા; નવવધ.
અનડો પું તરત પરણવા જતો છોકરો; વર.

(૨) વિવાહમાં ગવાતું એક ગીત. ઉં
અનડા, ધીરે ચલો મેરી શેરીગલિયાં.

અનવું, કિં અં ઓચિંતું-એકદમ થઇ
આવવું તે; થવું; ઉપજવું, નિપજવું;
પ્રાદુર્ભૂત થવું. :-અરેરે ! કેવો અનાવ
અન્યો. (૨) જેવું જોઇએ તેવું થવું;
ઘાટમાં આવવું. :-પૂરી ઠીક બને છે.
(૩) અનુકૂળ આવવું; જોગાનજોગ
મળવો. :-મધા સારા સંજોગ અન્યા.
(૪) સ્નેહ-મેળાપ હોવો; એકદિલ
હોવું. :-વહુ વરને હવે બને છે. (૫)
હળી મળીને રહેવું-આલવું:-ઉપરીની
સાથે બને છે. (૬) નીશાના રંગમાં
આવવું. (૭) સુધક થઇ શણગારાવું.
:-આજે તે બની છે. ઉં બની હતીને
અધી અપસરાઓ; આવેલ છે કિન્નર
કિન્નરીઓ. (૮) ઉપહાસમાં આવી પડવું;
મસ્કરી થવી:-ખોલતાં ખોલતાં બની
છે. (૧૦) કરી શકાવું:-એ કામ
મારાથી બનશે નહિ. રૂં પ્રં શરીરે
બનવું=પુષ્ટ થવું. બનવા જોગ=સં-
ભવિત. બનતા લગી=ધણું કરીને. બનવા
કાળ=માવી:-બનવા કાળ આગળ કોણ
હાડવું છે? બનતીરાશ=મળતાવશેક:
બનવું તે; એકદિલી.

અનાત, સ્ત્રીં (ફા. ચાનાત) બહું-ધિંશું
પણ સુકાયમ-સુવાળા પોતાતું ગરમ
ઉનતું કપડું. એ ચોક્કાજી તરીકે ઓઠવાના
અને હગલા વગેરે કરવાના કામમાં
આવે છે.

અનાવ, પું કોઇ બાબતનું એકદમ બની આ-
વવું તે; ઓચિંતું કંઇ થઇ આવવું તે;
હેમારત; બીના; દૈવયોગ; ધટના; ઇન્તે-
દાક; પ્રસંગ; જોગાનજોગ. (૨) એક
બીજાને અનુકૂલ-જોઈતું આવવું તે;

એક બીજામાં એકદિલે મળી જવું તે;
મેળાપ, સ્નેહ; મિલન. :-વહુવરમાં
અનાવ છે, સંપ: મેળ; અવિરૂદ્ધતા.
:-જુદા જુદા ધર્મની પ્રજાઓ હોવા
છતાં તેમની વચ્ચે સારો અનાવ છે.

અનાવટ, સ્ત્રીં અનાવવાની રીત તે; રચના;
ધટના; ડોળ; અનાવેલું-રચેલું-કરેલું
તે. :-આ કોની અનાવટ છે. (૨)
તરકટ; ખોટાઈ; કપટ; કાવતરું; કુભાંડ:
(૩) વેષ ભજવણી; ફજેતી; મસ્કરી:
મજક; ઉપહાસ્ય થાય એમ કરવું તે.
:-પાંચ માણસમાં એની અનાવટ ન
થાય તે સાંભળજો.

અનાવટી, વિં અનાવેલું એવું; ત્વાભાવિક;
કુદરતી નહિ એવું; કૃત્રિમ. (૨)
પોક્કળ; તક્કેદી, (૩) જુડું; ખોટું; ઢોંગી.

અનાવવું, કિં સં બને તેમ કરવું; તૈયાર
કરવું; ધડવું; રચવું; રંધવું; જોડવું.
(૨) મજક કરવી; બેવકુફ ગણાય
એમ કરવું; ઉપહાસ્ય થાય એમ કરવું;
હસારત કરવી. (૩) ઉપન્ય કરવું.
પેદા કરવું. (૪) તરવું; દોરવું; કાઢવું.
(૫) શણગારવું; શોભે તેમ કરવું;
ફક્કડ દેખાય એમ કરવું.

અનાં, સ્ત્રીં લાજ; શરમ; આપર; ઇજત.

અનુસ, નં (અ. ચરજુસ) ઉનનો બડા
વણાઈતો ઓઠવાનો ફાળ; કાંબળો; ધા-
બળો; બોરા.

અનુસ, જું બનુસ.

અન્ને, અં બેઉજણુ એમ; અન્ના; બેઉ.
કહેં બન્ને બાણુએ હાલકો બળવરી
=બેઉ તરફનું સાઈ ખોલવું; દૂધમાં ને
દહિયાંમાં પગ રાખવો.

અન્નો, અં બેઉ; બેજણુ. ઉં મળી આ-
પણુ જણુ, અન્નો બહેન.

અપડું, નં લાકડાંનું ગોળ રમકડું. (૨) વિં
બે પડવાણું:-અપડી શેઠલી.

અપૈથો, પું ચાતક; દેવતરશ્વો; એક પંખા.
વરસાદના પાણી વગર એની તરસ

છીપતી નથી એ વરસાદને માટે બહુ આતુર રહે છે. સી પ્રરપના ગ્રેમની આતુરતા માટે બપૈયાની આતુરતા કવિઓ કાવ્યમાં લે છે. ઉં બપૈયોરે, પિઉ પિઉ ઉચ્ચરે.

બપોર, [સં. સિમ્પલર પ્રા. વિપુલુર] દિવસના બીજા પહોરનો વખત તે; સૂર્ય માથે આવે છે તે સમય; મધ્યાહન; દહાડાનો મધ્ય ભાગ તે; બીજા પહોરનો વખત. ઉં પહિલક પુહરિ, બિપુહરે, સાંઝક. કાં પ્રખંધ.

બપોરિયું, નં આતસપાછાંની એક એવી બનાવટ કે જે સળગાવતાં બપોર જેવો પ્રકાશ આપે છે. (૨) વિં બપોરનું; બપોર લગીનું; બપોર સુધી કામ કરના-રું (આખો દિવસ નહિ એમ.)

બપોરિયો, પું એક ફૂલઝાડ અને તેનું ફૂલ તે. બપોરિયાનાં ફૂલ બપોરે ખીલે છે.

બપોર, પું બપોરો; ધામ; તાપ; ઉકળાટ.:-બપોરો સો નહા.

બપોરવું, કિં સં શુભ કરવો; શમરો કરવો.:- હમણું સંધરશો તો આગળ બપોર કરશે.

બપોરું, નં બાપીને કરેલું અથાણું; કાચી કરી વગેરે બાપીને તરત ખાવા માટે કરેલું અથાણું અથવા બાફેલો તે.

બપોરે, પું ધામ; ઉકળાટ; બાપ; પરસેવો પડે એવી ગરમી લાગવી-થવી તે.

બપોરવું, કિં પ્રં બાપે તેમ કરાવવું. (૨) રંધાવવું.:-રસાલાનાં ખાણસો માટે મણું ખીચવું બપોરવું.

બપોરું, કિં અં બાપી પોતું ને મીઠું થવું; ગરમી લાગવાથી પોતું થવું. (૨) ધામથી અકળાવું (૩) રંધાવું; ચઢવું; સીકવું.

બપોર, સીં બપોરવું તે; નારાજનો ધીમો બપોરોડ તે.:-રોજ ઉઠીને આ શી બપોર.

બપોરવું, કિં અં અરજી પ્રમાણે નહિ થવાથી

ચીઠમાં બોલ્યા કરવું; ગણુગણવું; બડ-કડવું.

બપોરોડ, પું બપોરવું તે; અરજી વિરૂધ્ધ થવાથી કઠણવું તે.

બપોરોડિયું, વિં બપોરોડ કરે એવું.

બપોરમી, પું રંધવારો, રસોડાઓ.

બપોરચીખાતું, નં રસોડું, રાંધણી. (૨) બંજવાડ; ગંદકી; બણુબણાટ થતો હોય એવું-અરવચ્છ રથાન.

બપોરચક, વિં સૂર્ય; કમ અકલ. (૨) ખા-ઉધરો; ખાવા માટે આતુર રહે એવું; લાલચું.

બપોર, નં [જી. Baboon] આફ્રિકા અને બોર્નિયો તરફ થતાં મોટાં વાહરોની એક જાત.

બપોર, અં એ બેનાં બેડકાં એમ, એક સાથે બે હોય એમ, બેને જયે, બેની બેડે. :-અથે બપોરે લાડું પીરસો.

બપોરો, પું બપોર; બ; અ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે.

બપોર, અં ગળામાંથી થતો એવો બારે અં-વાજ તે; બાવાઓ બીજા માળતાં જે ઉચ્ચાર કરે છે તે; મહાદેવને પ્રસન્ન કરવા માલ ફૂલાવીને કરવામાં-કાઢવામાં આવતો એવો અવાજ તે.:-અમ બોળા બ-મયમ મહાદેવ. (૨) બારે અને ફૂ-લેલું હોય એવું; જંગી; કદાવર એમ. :-ગાંડુઅમ.

બપોરવું, કિં અં પાંખનો ગણુગણાટ કરવો; પાંખ ગણુગણાટી ઉડયા કરવું; આસપાસ અને ઉપર ઉડયા કરવું.:-એના મોઢા ઉપર માખો બપોર છે. (૨) લાલચથી આગળ પાછળ થયાં કરવું; ભગવું; આશામાં ભટક્યા કરવું.

બપોરોડ, પું બણુબણુ થઇ રહેલું તે; માખો વગેરે નાનાં પંખાળી જીવડાંની ઉડાઉડ. (૨) બંજવાડ; માખો વગેરે બપોરે એવી ગંદકી તે.

બપોર, વિં બેગણું; બેવણું દિગણું.:-એણે

ધીરેહું તેથી અજણું નો વ્યાજ લીધું.
૩૦ પ્ર૦ અમણી આરસ=એવડી પીડા;
વધારે મુશ્કેલી તે.

અમાન, ન૦ [ફા.] વર્ણન; વિવેચન; વિ-
ગતવાર હકીકત તે; અમાન. કિં ૫૦
અમાન ૧૨વું=વર્ણવું; વિગતવાર હકી-
કત આપવી. (૨) વખાણ.

અર, પું ૦ પનો; પહોળાઈ. (૨) વિં ૫૦મ;
ચુકત; લાયક; ઘટવું. (૩) પુર પડયું
હોય તેવું; અમલમાં આવ્યું હોય તેવું.
કિં ૫૦ અર આવવું=પુરા પડવું; સ્પ-
ર્ધામાં સરખા ઉતરવું; એકબે વી એક
૩૫ થવું. ફલીશુતરવું, ફતેહ મળવી.
:—એની ઉમેદ અર આવી. પાર પડવું.
દેકાણે આવવું :—હવે અર આરશે. સ-
મેવાડિયું થવું :—હવેમાન ગરકને અર
આવશે. (૪) મુજબ; પ્રમાણે :—ફર-
માન અર હુકમ.

અરક, પું ૦ [ફા.] ઉંટના માળા ઉડિયું
ઉત્ત :—અરકના ધાખળા.

અરકત, સી૦ (આ. વરકત) વિકૃતિ;
અરપુરતા; પ્રચૂરતા. (૨) કલ્યાણ;
શ્રેય. (૩) પ્રપૂર્ણતા; છત. (૪)
લાભ; ફાયદો; હાંસલ.

અરકવું, કિં ૦ સ૦ મોટેથી ખૂમ પાડવી; મોટે
ધોટે બોલાવવું; બકારવું. ઉં ૦ બોળા-
નાથ ભુજંગ ધરતાં અરકે મધુરે સાદે.
પ્રેમાનંદ

અરકી, સી૦ ૩ની ગાંસડી.

અરકો, પું ૦ ઘોટો; સાહ, મોટો અવાજ ખૂમ
પાડવી તે :—શા માટે અરકો પાડે છે ?

અરખાસત, વિં ૦ [ફા.] વેરાયેહું; વિખરા-
યેહું; વિસર્જન :—સભા તે પછી અર-
ખાસત થઈ=કેડીમઠ.

અરછટ, વિં ૦ નહિ સુંવાળું; અડખચડું. (૨)
કડક; સખત; ન નમે એવું; કઠણ-ઉભું
તે ઉભું વગર વળવે કડક રહ્યા કરે
એવું. (૩) અરક; આકર્ષ; અસત.

અરસટ, વિં ૦ અરછટ; અડખચડું; આકર્ષ; અરક;

અનમ્ર; નહિ લીસું.

અરછી, સ્ત્રી૦ નાનો ભાલો; તારજેવું પથુ શ્લે
મોડું ને લાકડીને છેડે જરેહું હથિયાર.

અરછો, પું ૦ ભાંગે; મોટી ને લાંબી અરછી.

(૨) ઉભો સોંધા ને કડક લાંબો સોંધો
તે; કડક અને ઉભેહું એવું તે. ન નમે
એવું; સંધું ને ઉભું તે :—અરછાજેવો
તે સામે ઉભો. શેલડીનો અરછો=સોંધો.

અરજત, વિં ૦ હીણખીજતું, હલકા જન્મતું;
કુળત; અદળત;

અરજોરી, સ્ત્રી૦ જોરાશરી; જઅરજતી; જુલમ;
બળાકાર; આત આપ્રહ, સખતી; જોર
કરવું તે. ઉં ૦ છોટો બેસાં મોરી કનેયા
મત કરો અરજોરી.

અરડ, વિં ૦ વાળતાં-નમાવતાં ભાગી જમ
એવું; કડક; કઠણ; સહેજમાં ભાગી જમ
એવું. (૨) અં ૦ દાંત તળે કચડાતાં
થતો એવો અવાજ; કડક-કઠણ ચીજ
આવતાં થતો એવો અવાજ :—અરડ
અરડ બધું ચાવી ગયો.

અરડવું, ન૦ આરણ્ય અને સાખતી વચ્ચે
જડવાની ઉધાડવાસ થાય એવી ભોખ-
ડની કરામત; મિળગદ; બેડવું; વાળી
ખુલ્લો કરાય એવો સંધો; કળ તે.

અરડો, પું ૦ વાંસો; પીક; કરોડ. (૨) સો-
પારીની એક જાત. ૩૦ પ્ર૦ અરડો ચા-
પડવા=હમ્મત આપવી; ઉત્તેજન આપવું;
ઉત્કેરવું; મદદ આપવા કહેવું.
અરડો ભાર થવો=માર આવનાં ચિહ્ન
દેખાવાં; માર માગવો. (૩) ગળ કરતાં
વધારે થઈ પડવું; દેવા વજેરેનાં માથે
બોળો થઈ જવો. (૪) કાઠિયાવાળો
એક હુગર.

અરણી, સી૦ ચિનાઈ માટીની અથવા દેશી
ભોપોટેલી પાર; અથાણું, અને થી વજેરે
અરવાતું માટી કે કાચ વજેરેતું વાસણ.

અરતરક, વિં ૦ [ફા.] પાસેથી દૂર
કરેહું; કાઢી મૂકેહું; રજા દેવાયેહું. આઠા
કે ચાકરી ઉપરયા કામ કરનારને કહી

મુકું તેનું-કલેકર સાહેબે એને ગુને
આવતાંવાંત અતરશ કર્યો.
અતરશદી, સીંચાઈ-કામ ઉપરથી રળ-
મળવી તે; અતરશ કરવું તે.
અરહ, નાં મિરહ; બકતને વરદાન આપવું તે;
પ્રતિજ્ઞા; પશુ; વરઆપવો તે; વચન.
અરદાશ, સીંચાઈ અરદાશ; સંભાળ. કિં પ્રાં
અરદાશ રાખવી; અરદાશ લેવી.
અરદાશ, સીંચાઈ [ફા.] સંભાળ; ભાળ;
કાળજી રાખી ઠેર માણસ વગેરેને પાળવું
તે; તજવીજ રાખવી; કાળજીથી પરા-
ણુગત કરવી તે. દુઃખમાં-મુશ્કેલીમાં
મદદ આપવી-સંભાળ લેવી અને પાલન
કરવું તે.
અરદિયો, પું વરદાન આપનારો; અદિગ્ન;
ભાટ. (૨) બળદ.
અરદે, પું ઠંડીથી અથવા કૃત્રિમ રીતે બંધા-
યેલું-ઠરેલું પાણી તે; હિમ; હિમકણ;
કરા. કિં પ્રાં અરદે પડવો=હિમ પડવું;
આપત ઠંડકને લીધે આકાશમાંથી
વરસતું પાણીજ ઠાર થઈને પડે તે;
ઠાર પડવો.
અરશી, સીંચાઈ દૂધના માવો, ખાંડ અને
મુકા મેવો નાંખીને બનાવેલી મિઠાઈ તે.
અરશી પેંડા. ખાંડ મેવા ને માવાની બ-
નાવટ તે.
અરશીચુરમું, નાં અરશીની માફક ઠારીને
ચકતાં પાડેલું ચુરમું ને; હારેસો લાહ.
અરખડ, સીંચાઈ અરખડવું તે; ધીમે ધીમે ફરિ-
યાદને રૂપે મોઢ્યા કરવું તે; કણકણવું
તે; લવલવ; લવારી; બડખાડા.
અરખાઈ, અં [ફા.] રદ; ખાતલ, નકાલું;
બર્થ; નિધ્યા; ખાલી. કિં પ્રાં અરખાઈ
જવું=નકાલું પડવું; બર્થજવું; બગડવું;
નહિ કામ લાગવું; નિરર્થક જવું.
અરખાદી, સીંચાઈ અરખી; બર્થ જવું તે;
ખોટો બચ થઈ જવો-કરવો તે; રદ
જતા રહેવું-કાદી નાંખવું પડે અને મિ-
થ્યા અરખ થાય એમ કરવું. અથવા

થવું તે પાપમાંથી. :-જર્મિનીથી કંઈ
થવું નહિ અને અમરતી ચોતાના દેશની
અરખાડી કરી.
અરાગળ, સીંચાઈ ઝીણો તાર; ધાંકડી; જીર્ણ-
જર તે.
અરાડ, સીંચાઈ ચીસ; બૂમ; રાડ; અરડા.
ઉં પાડે વાધ અરાડ; પ્રેમાનંદ.
અરાડવું, કિં સં ગળામાંથી તાણીને બો-
લવું; આરડવું; મોટા સાહે-ધોટા ગરજવું;
અવાજ કાઢવો. પશુનું બોલવું :-રાતે
ગાય અરાડે તે સાં નહિ. (૨)
કે.ધથી ગરજવું :-સાહેબ જરા વાંક
પડતાંવાંત અરાડે છે.
અરાડો, પું મોટો ઘોટો; બૂમ, મોટો ગળા-
માંથી કાઢેલો અવાજ; અરાડવું તે.
(૨) ચુરમાં કાઢેલો ઘોટો તે. કિં
પ્રાં અરાડા પાડતા=જરાજરામાં ચુરસે
થમ મોટીથી બૂમ પાડી; ઘોંટા કાઢવા.
અરાત, સીંચાઈ વર સાયંની મંડળી તે; જનન.
(૨) વરઘોડાનું સાજન તે.
અરાતી, પું જનૈયો; જનનાનો માણસ.
અરાખર, વિં (ફા.) સરખું; સમાન.
(૨) અર; વાજખી; ઘટિત; ચોગ્ય.
મારક; અનુકૂળ. (૪) વાંકુંચુંકું
નહિ પણ સીધું-સપાટ. (૫) દુસ્તત;
જુસ્ત્યુક રહિત. (૬) ઠીકઠીક ગોઠ-
વેલું. (૭) પુર; છોડે; આગેસો હોય
એવું; થથરિયત.
અરાખરિયું, વિં સરખેસરખું; સરખાઈયું;
સમાન-મળતું હોય એવું. વય ધન બળ
વગેરેમાં સમાન.
અરાખરી, સીંચાઈ સમાનતા; સરખાપણું; સરખું
થવું-હોવું તે. (૨) સરસાઈ; હરિ-
શાષ. સ્પર્ધા; કિં પ્રાં અરાખરી કરવી
=ખીજની સમાન થવાનો યત્ન કરવો;
હરિશાષ કરવી.
અરાસ, નાં કપૂરમાં ખીજે મસાશે નાંખીને
બનાવેલો મુગંધો પદાર્થ. (૨) ઝં.
પિંછી; કુચડો; કુચો. (૩) ખથરનું

એક માપ.

ખરી, સ્ત્રી અંગરખાનો એક ભાગ તે. (૨) ખળી; ખરેંટું.

ખરૂં, પું (પ્રા. વઢજો) નેતરની જાતનું પશુ બરડ એક ધાસ. (૨) એ ધાસનો સાંઠો તે. આ ધાસ સાત આઠ ફીટ ઉંચું થાય છે. તેની ઉપર મંજરી આવે છે અને તેના સાંઠા ઉપરથી લાલ પાકટ ને અંદરથી પોલા હોય છે. એ સાંઠાની કલમો થાય છે.

ખરો, પું અભિમાન; મગરી; ગર્વ; અહંતાના તોર.:-કાણુ એનો ખરો ઉતારે? (૨) હેંશ; ઐધણ, તનમનાટ; ચસકો.:-એને લડવાનો બહુ ખરો છે. (૩) ચામોદી; પતરાણ. ઉં બજ્યા બાગી જશે બરા, જે દિન આવી જશે જરા. ભોજોભમત. (૪) ધણો સખત તાવ આવી ગયા પછી જોડ ઉપર જે ફાલ્લીઓ ફૂટી નિકળે છે તે. આવી ફાલ્લીઓને ખરો સુતરી ગયો, એમ કહે છે.

ખરોડું, નં બરડું રાડું. (૨) જુવાર બાજરીના સાંઠો.

ખરોબર, વિં સરખું; સમાન. (૨) મોઝ; ઉચિત. (૩) અદલ; ખરૂં. (૪) પુરેપુરું; માણક. (૫) સમતોલ; ધરાધર. (૬) સાફ; સપાટ; ખાડાખેચા વગરનું; સરખું.:-જમીન ખરોબર છે, ખાડા ટેકરા નથી. એકરૂપ. કિં પ્રં ખરોબર થવું=સરખું સપાટ થઇ જવું; નાચ પામવું. જેમ ધટિત હોય તેમ.

ખરોબરિયું, વિં સરખા સ્વરૂપનું; સમવયનું સમોવહિયું; ઉમ્મર, ધન, કુળ, બળ; અને ચોખ્ખતા વગેરેમાં સમાન હોય એવું તે.

ખરોબરી, સ્ત્રી બરાબરી.

ખરોળ, સ્ત્રી કાળા પાસામાં રહેલો એક અગત્યનો શરીરની અંદરનો અવયવ. આ અવયવ મેંદા જેવી વસ્તુનો બનેલો હોય જવડો હોય છે પણ તેનું કામ શું છે તે નિશ્ચિતપણે જણાયેલું નથી. તાવમાં

એ અવયવ મોટો થઇ જાય છે અને કિવનાઈનથી સકોચાય છે. બરાળ વધતી=એમ કહેવાય છે.

ખબર, વિં (સં.) અત્તાન; મૂર્ખ. (૨) અનાય; જંગલી માણસ; (૩) એ જાતિનો એક લોક.

ખહી, પું (સં. વહિન) મોર; મયૂર.

ખલ, નં (સં.) બળ; શક્તિ; કૌવત; જોર; સામર્થ્ય. (૨) ખેલ; બળદ.

ખલકે, અં (આ.) બલકે; એથી પણ વધારે; તેના કરતાં વિશેષ એમ.

ખલગમ, પું (આ.) મળક; મળા-છાતી-માંથી પડતો ઘટ ચીકણો પદાર્થ; કપ; બળખો.:-ખલગમ પડવા માંડે એટલે ફૂંધણુ ઝોછી થાય.

ખલગીર, સ્ત્રી સ્ત્રીઓને કોટ પહેરવાનું એક ધરણું.

ખલજીવું, કિં વારીજીવું.

ખલમ, સ્ત્રી બાફેલી ડાંગર. ચોખા બાગી જાય નહિ તે માટે બાગણી ડાંગરને બાફીને ખાંડવામાં આવે છે. બાગળ અને બરમા તરફ ધણું ખરૂં ડાંગરને બાફીને જ ખાંડવામાં આવે છે.

ખલવણ, નં આંખજાનાં પાણીમાં ઉકાળીને તૈયાર કરેલું મીઠું. શુદ્ધ કુદરતી મીઠું ખાવાની જેમને ખાંધા હોય તેઓ આ મીઠું ખાય છે. (૨) ખીડ-લવણ.

ખલવો, પું (આ.) ખંડ; તોફાન; રાજ-સત્તાની સામે ઝગડો કરવો તે.

ખલા, સ્ત્રી (આ.) માંધાફાંડ; પીડા; પંચાતી; ઝટ પતી જાય નહિ એવી તક-સારી બાબત.:-આ સ્ત્રી ખલા, રાજ ઉઠી હેરાન કરે? (૨) પીડાકારક અને ઝટ ખસે નહિ એવું ચેટક; જીતપ્રેત; મેલું તે. (૩) દેવ.:-મલા જોલે. ખલા લેવી=પંચાતી કામ હાથ ધરવું. ખલા વહેરતી=પીડા-આવડત માથે લેવી.

ખલાહ, સ્ત્રી (સં.) બખલી.

ખલાડી, જુનું ખિલાડી.

ખલાત્કાર, (સં.) બળાત્કાર; બળજેરી; જોરજુલમ; જોરાવરી કરવી તે.

ખલાલ, વિનં હરામ; નીચ કર્મ કરનાર તે.

ખલાહક, પું (સં.) મેધ; વરસાદ; વાહનાં; મેહ.

ખલિ, પું (સં.) દેવતાઓ અને બ્રૂતાદિ-કને આપવાનાં આવતો જોળ-મેટ તે; બળી.

ખલિદાન, નં (સં.) જોમ આપવો તે; બ્રૂતાદિને માટે-અન્નાદિકની મેટ આપવી તે. દેવ-દેવતાને આપવામાં આવતું જે બક્ષ રૂપી દાન તે; બળીદાન.

ખલિવર્દ, પું (સં.) મળદિયો, બળદ.

ખલિષ્ઠ, વિનં [સં.] બળવાન; જોરાવર; બળયું.

ખલિહારી, સ્ત્રી વાહવાહ; ધન્ય; રૂપ, પ્રતાપ, ને ખુબી જોતાં મનમાં જે સ્તુતિ બાવ ઉત્પન્ન થાય છે તે બ્યંજક ઉદ્ગાર; શિદાશિદા થયાનો શાખાશી બર્યો ઉદ્ગાર; વારી જવું તે. ઉં-ખલિહારીરે અંખે માત ! (૨) ખુબી; ધન્ય પ્રભાત.

ખલુન, નં [અં.] વિમાન; હવામાં ગતિ કરે એવું યાન-વાહન.

ખલે, સ્ત્રી કાખમાં જે ગાંઠ થઇ આવે છે તે, —કાખખલે.

ખલૈયું, નં (સં. જલ્લય) ચુડી; દાંતની ચુડી ને લાઠડાનું બલૈયું કિંમ પ્રં બલૈયાં પહેરવાં=નાટક કરવું; ફરીને પતિ કરવો. (૨) બાયલી બનવું; નિર્બળતા દેખાડવી. (૨) બલૈયાં=ઓવારણ; દુઃખ; હરખથી આંશીવોદ દષ માથેથી કાચ ઉતારી પોતાને લમણે રાચકો ફાડવાં; હરખથી આંશીવોદ દેવો અથવા અત્યંત વહાલ દેખાડવું. ઉં પનપટ ઉપર દયાનો પ્રીતમ, મારાં મલૈયાં લે છે રૂ. રૂં પ્રં મલૈયાં બેચવાં=ખાતાને આમળ બેચવાં, હિસાબ માંડી વાળવે;

ખાતાં બંધ કરવાં.

ખલૈયું, નં બલૈયું; ચુડી.

ખલાહું, નં નવી ખેડાયેલી જમીનનું ખીનું વર્ષ.

ખલાસીર, નં અર્થ; ગુદામાં થતો મસાનો રાગ તે.

ખશેર, વિનં આઠ પાશેરા-અથવા-એંશી રૂપિયાભાર જેટલું વજન તે; જે વાર શેર શેર તે.

ખશે... સ્ત્રી ખશેર વજનનું કાટલું.

ખસ, અં થયું; એટલુંજ; ધણુંજ. હદ ખતાવે છે પાણી લેતા-ખસ=થયું-હવ નહિ જોઈએ. પચાસ; સંપૂર્ણ. આગ્રહમાં અલખત, ખચીત; નહિ ચાલે, પ્રશ્નિયાત, વગેરે અર્થ ખતાવે છે. : ખસ તમેજ જાઓ.

ખસી, સ્ત્રી રકાખી; છાછર.

ખસેં વિનં જે વાર સો તે; ખસો. ૨૦૦.

ખસો, વિનં ખસેં; જે વાર સો તે; ૨૦૦.

ખસતી સ્ત્રી (સં. જસ્ટિ) મળમૂલ છોડવા માટે ગુદા વગેરે વાટે પિચકારી આપવી તે; પિચકારી; મળાદિની શુદ્ધિ માટે ગુદાવાટે પાણી અને દવા વગેરે આપવાં તે; અને તે આપવાની નળી તે.

ખસતો. પું (ફા.) ગાંસા; પોટલી.

ખહલાવણું, કિંમ સં ખીલવણું; ફુંગરાવણું.

(૨) વધારણું; ફેલાવણું; પ્રસાર કરવો.

ખહવણું, કિંમ સં જોલણું. (૨) વહણું.

ખહાડર, વિનં [ફા.] હિમ્મતવાન; સાહસિક; શરવીર; મર્દ.

ખહાડરી, સ્ત્રી ખહાડરપણું; સાહસ; હિમ્મત. (૨) પરાક્રમ; મર્દાપ.

ખહાણું, નં મિષ; ઝોઠું; નિમિત્ત; ઢોંગ; જુઠું કારણ.

ખહાર, પું [ફા.] ખુમસુરતીનું ખીલી રહેવું તે; જબક; શોભા; રંગ; મઝા; ખુબી. —ફેવો શરદ પુનમની ચંદનીના બહાર છે.

ખહાર, અં [સં. જહિર] ખારણે; અંદર

નહિ એમ; બહિર. કિં પ્રાં બહાર.
જવું=ખાંસિ-રવા જવું. (૨) ઝોડે ૧-
રવા જવું. બહાર પડવું=જાહેરમાં આ-
વવું; ખુલા પડવું બહાર પાડવું=જાહે-
રમાં લાવવું; પ્રસિદ્ધ કરવું. કવિએ
નમંગદ બહાર પાડ્યું કે તરત લોકોએ
તેને વધાવી લેધું. એ પાંચ પુસ્તક
બહાર પાડ્યાં. કહેં બહાર તેટલો ભો-
યપા=મહુ પહેલોએ; ઉઠા મનનો માણસ.
બહારવટિયા, પું સરકારથી નાજાજ થઇ
તેને રજાડવા બહાર પડેલો હુદારો; સર-
કારને હેનન કરવા ને તેમ કરી દાદ
મેળવવા દેખાર ગરાસિયો જમીનદાર,
દારે કે બીજો માણસ ને.
બહાર પડું, નાં સરકાર તેમજ પ્રાંને
રજાડી સરકાર કે રાજા પાસેથી દાદ
મેળવવા હુદાર કંતા દેશમાં બઠકવું
ને; હુદારપણ; રજાડ.
બહાલ, વિં [ફા] કાયમ; જાયવું રા-
ખેલું હાય એવું; સુર; રચાવી (૨)
દબલ; મંજૂ. કિં પ્રાં બહાલ રાખવું;
= સરખાવવું; જગાં યાજયેલું-સુકા-
યેલું હોય ત્યાં ત્યાં રાખવું; બહાલ ક-
રવું. તમને સાહેબે એન.એ જગા
ઉપર બહાલ રખી તમારી ત્રણ મહીનાની
જાણ પણ બહાલ કરી છે.
બહાલી, ઓં કયમી (૨) મંજુરી. બ-
હાલ જાત શી=ચાપન ઉથાપન ને
જિતવું.
બહાવ, વિં મહા; મહારાજ ગરેલું હોય
મવું; નડવલ.
બહાવું કિં સં મનરવું.
બહાવ, અં [સં] બહા; અંદર નહિ
મ. (૨) પેલીવાર.
બહિરગ, વિં બહારવું; ઉપરવું; દેખાવું;
દર્શનક.
બહિરખ, વિં બિરખ; નહિ સંખ; અ-
વ્ય. (૨) પગમ; પાછળ (૩)
હુદા મોહું ઉં અમે તમ કહે મોહ બહિ-

મુંખ, કહાં વેણ કમમ સહેલો, મરજુ પર-
વલ પડી ગ્રેમદા, કેમ પેરે દિન લેશે.
લગ્નરામ.
બહિસાંપિકા, ઓં [સં] બહાર પડતા
અહારથી બીજેજ અર્થ, નામ અને આ-
શીવદ વગેરે નિકળે એવી જે કવિતાની
રચના તે.
બહિર્વર્ધિષ્ણુ, વિં [સં] બહારથીજ
વધ્યા કરે એવું; બહારથી ફરીને વધ-
નાઈ એવું તે.
બહિષ્કાર, પું [સં] બહાર કાઢી મૂકવું
તે; ત્યામ; દેશવટા.
બહિષ્કૃત, વિં [સં] બહાર કાઢી મૂકેલું;
તરછોડી નાંખેલું; તજેલું.
બહુ, વિં [સં] ઘણું; નસ; પુષ્કળ, (૨)
મોટું. ખૂબ. કહેં બહુ તાંબે વડી જમ=ધ-
ણું એમવું તે સાઈ નહિ. બહુ દોડે તે
પાછો પડે=અતિ જોર કરવું તે સાઈ નહિ.
બહુ તાંતય બળિયું=સંપ તે બળ; કાઝા
કાય રળિયામણ.
બહુધા, અં [સં] ઘણું કરીને; વિશેષ; મોટ
ભાગે; બહુ પ્રકારે જોતાં; આજે તો બહુ-
ધા વસ્ત્રાદ આવશેજ.
બહુપયું, વિં ઘણા પગવાળું-પ્રાણી તે. કાન
ખળુને, કરાળિયો વગેરે. ૩૦ પ્રાં બહુ
પગી=અંવા. સહેજમાં ઘેર ઘેર ચાલી
જાય મારે. નમગી પણ કહે છે.
બહુબોહું, વિં બોલ બોલ કરનાર; બહાર
પડતું બોલ્યા કરે એવું; વાચાળ; બોલકણ.
બહુમતી, ઓં બહુમતપણું; જે પક્ષમાં
ઘણા મતનો જીતલો હોય તે; ઘણી
સંખ્યા હોય તે; મતબૂચ=આ સુદ-
ધીમાં સિખરલોની બહુમતી છે.
બહુરૂપી, વિં વિચિત્ર રૂપવાળું, નાના વેષ-
વાળું. (૨) તરેહવાર વેષ ધારણ
કરનાર.
બહુવચન, નાં [સં] વસ્તુનું અનેકપણું
તે (બાકરણમાં) એક તે એક વચન
ને એકથી વધારે તે બહુ વચન. એક

ધોડા અને બહુ ધોડા.

બહુબાર, અં [સં.] બહુલ વખત.

બહુવિધ, અં [સં.] બહુ પ્રકાર.

બહુ સ્ત્રીહિ, પું [સં.] વ્યાકરણ પ્રમાણે બે અથવા વધારે સ્ત્રીધેયી બનતો એક સમાસ.

બહુશ્રુત, વિં [સં.] જેણે બહુ સાંભળેલું હોય તે; સાંભળી સાંભળીને જેણે બહુ જ્ઞાન મેળવ્યું હોય તે; બહુ.

બહુસાર, અં વાર; ક્રી; હા એમન.

બહુન, સ્ત્રીં [સં. મનિની] બનિની; માનવી; મા બાપની કાકાની, મામા માસી ને ફાધ વગેરેની છોકરી તે; બેન. (૨) નાની છોકરી કે જુવાન સ્ત્રીને સંબોધવાનો શબ્દ.

બહેર, પું બહોરાપણું; નહિ સંભળાવાપણું; ધાક. (૨) શ્રવણે ક્રિયતું સંજ્ઞા રહિતપણું તે;—કાન બહેર મારી ગયા છે.

બહેર, વિં (સં. બહિર) નહિ સંભળતું; જ્ઞાતી સંભળતું ન હોય તે; જેને કાન સંભળતું હોય નહિ એવું. ૩૦ બહેર હોય તે મુંશુ પણ હોયન.

બહોળું, વિં [સં. વિશાળ] વિશાળ; મોઢળું; ખુદ્ધું; વગર સંકોચે ફરાય-ધુ-માય એવું તે. [૨] ઉદાર; નહિ કં-જુસ એવું;—આને તો બાધએ બહોળે હાયે ને મોઢળે અને ખરચ ક્યું છે.

બળ, નં [સં. બલ] ભેર; શક્તિ; સામર્થ્ય. (૨) કૌશલ; તાકાત. (૩) પ્રભાવ; પ્રતાપ. [૪] સૈન્ય; લશ્કર. (૫) દમ; હુમર. કિં પ્રં બળ કરવું—જેને વાપરવું. કહેન બળ કરતાં કળ વધે.

બળકં, સ્ત્રીં બળી.

બળકર, વિં બળવાન.

બળખે, પું બળામાંથી નીકળતો બડો ને સીકલો કસો ધોડો તે; મળેલો, બલમ.

બળજોરી, સ્ત્રીં બહુ આગ્રહ કરવો—જેને

વાપરવું તે; બળેશ તરોવરી; જોડો.

[૨] બળાદાર; જોર જુલમ ખૂબ ખેંચાણ કરતો તે.

બળતણ, ૧ બળવાના ક્રમમાં આવે એવું જે તે; લાકડાં, કાપા, કાલા, જોડી, ઝરડા વગેરે વગેરે તે; સરખા; કડી. [૨] હિં શબ્દવામાં વાળુ ઉં પચુ બળતણ વાળુ ના શી રીતે રાધાય ?

બળતરા, સ્ત્રીં બળવાથી કે દાઝવાથી થતી જે પીકા તે, દઝાવાની ચાચાંડી તે, ચમડી ઉપર દઝાવાથી કે બાળ કામ કારણથી થતી એવી પીકા. (૨) મનમાં બળવું તે; કચાટ; ખરડાવું તે; ચરચર થવું તે; ફિક; ચિંતા. ઉં દમાના પ્રભુ પ્રાણ વદ બ મળે તો બળતાન ટળે. [૩] અદેખાઇને અસર; કબ્યાં દાઝ તે;—એને મોજ કરતી એક મને બહુ બળતરા થાય છે.

બળપારી, વિં બળવાન. ઉં જેહ અથા મુમ્મા વનમાં તમ, અક હવું ટોટક બળ પારી. પ્રેમ. (બળબીજ પછી લેવું.)

બળતું, વિં સળગતું; લાગતું. (૨) સંતાપ પમેલું; મનથી દુઃખ પામતું. (૩) કબ્યાં-ણું; અદેખું; ઝેરલું. (૪) નં સારી પેટે બળવું-સળગવું તે; જળહળાટ બળવું તે; ભડકું; તાપ; બળતાં લાકડાં અને બળતો દેવતા તે.—બળનું સંકેતો બળનું કરો એટલે પૂરીઓ ફૂલો. ભડભડ બળે એમ કરવું તે. કહેન બળતામાં ધી હો-મવું—કેમરણ કરવું, વધારવું; જોરથી વધારે બળે એમ કરવું.

બળક, પું [સં.] બલોવર્ધ ખાસી કરેલો વાહડો કે આખેલો તે; હળમાં ગાડીમાં આ બીજા જોરથી તણવાના કામમાં લીધેલો જે ખાસી સાદ તે; ઢોડો; બળદો; બેલ; બલાવધ. (૨) અલ વગર મહેનત કરી બળનારો; વેતરો.

બળકિયું, નં સાધારણ બળદ તે; બેલ.

બળખળ, સ્ત્રીં મનમાં બળવું—ચિંતાથવા

કરવી તે; અળતરા; મનસ્તાપ. (૨) દિ-
કર; કાળજી; ચિંતા; સંતાપ. (૨) ઠાઠ;
અદેખાક; ઇર્ષા.

અળખીજ, સ્ત્રી એક જાતની ઝોણધિ.

અળવતર, વિં વધારે અળવાન; ઘણું જોરદાર
અળવત, વિં અળવાન; અળિયું.

અળવાબાર, પું અળવો કરનાર; ફિસાદી; અં-
ડબાર.

અળવાન, વિં અળિયું; અળવત; જોરાવર,
સમર્થ.

અળવું, કિંસં અગ્નિ-દેવતાથી-ગરમીને શીધી
ખાખ થવું; લાગવું; સળગવું; દાઝવું. લાકડાં,
ધાસ, તેલ વગેરે અળવું (૨) જોરસાથી
અકળાવવું. ગભરાવું. (૩) અદે-
ખાક કરવી-થવી. (૪) સાઈ
જોધને મનમાં અળવું. કિં પ્રં તાપે
અળવું=ગરમી. રહેવું તાપસહેવો; -તાપ-
થી પીડાવું (વરહે અળવું=વચોગની પીડ
સહેવી; વરહે શોષાવું. અળાને ખાખ થઇ

જવું=અદેખાકથી ખૂબ નરતાપ ભોગ-
વવો. (૫) પાણી વગર શોષાક-સૂકાક
જવું; -વરસાદવગર કરસણ અળી જાય છે.

૨૦ અળ્યું=ધાર્યું; ખર ગયું; કષ્ટ દરકાર
નહિ એમ; -અળી એ વાત જવા દો.

૩૦ અળી વાડીને અંગલો બેશ ન
બેશ અને ગમે, અળ્યતં કોચ પલંગને પાટ,

ન ખાટ રૂચે મને. અળ્યું=સંતાપાયેલું=

અળ્યું બોલે એ ખડે શું કરીએ. કહેં

અળતું ઘર કૃષ્ણપશુ=પીડા ટાળવા ને-

પ્રુણ કરવા નીકળવું તે. જેમાં માલ ન-

હિ તે આપવા તત્પરતા દેખાડવી તે.

અળતામાંથી ખુંકવું=જતાં જતાં જે લાભ
લાધો તે ખસે એવા અર્થમાં વપરાય છે.

અળવો, પું અંડ; અખેડો; ફિસાદ; તોફાન.

અળહીન, વિં નઅળું; કમજોર.

અળાતકાર, પું અલાતકાર; અળજોરી; મરજી

ઉપરાંત પતાજી કરવું-કરાવવું તે. કિં
પ્રં અળાતકાર કરવે=સ્ત્રીની મરજી વિ-
રૂદ્ધ સંગ કરવો. જુલમ કરવો.

અળાપો, પું મનમાં જે અળ અળ-ચિંતા થવી
તે; શોક; સંતાપ; પશ્ચાત્તાપ વગેરે અર્થ
તે. કહાપો; મનસ્તાપ. કિં પ્રં અળા-
પો કરવો=ચિંતા કરવી.

અળિયું, વિં અળવાન; જોરાવર, કહેં અળિ-
યા સાથે બાથ=અળવાનની સાથે થવું તે.

અળિયાકાકા, પું સેયક; એક જાતનો ધણીજ
એથી તાલ કે જેમાં માણસનો કરીર

ઉપર નાના નાના ફેલાયા થઇ આવે છે.

એક અડવાડિયા પછી એનું જોર નરમ
પડી-ભિંગડા વળી દાઝા રૂઝાજ બન્યું છે.

અળિયેલ, વિં અળેલું; ઇર્ષા વગેરેનાં જોરસા-
થી રાત દહાડો સંતાપ કરી કરીને સો-

રાઇ ગયેલું; કંકાસિયું; કંકાપો કર્યા કર-
નાર.

અળી, સ્ત્રી (પું) [સં. ચક્તિ] દેવ, પિ-
તૃઓ અને જૂતાદિકને અર્પણ કરવામાં

આવતું જે અર્ચ્ય તે; ભોગ. કિં પ્રં
અળી આપવો=ભોગ આપવો.

અળેવ, સ્ત્રી શ્રાવણ સુદ પુનમ, યજુર્વેદી
બ્રાહ્મણોને જનોઈ બદલવાનો દિવસ.

શ્રાવણી પૂર્ણિમા; નાળિયેરી પુનમનો દિ-
વસ-તહેવાર તે.

અળે, સ્ત્રી ગાય ભેંસ વિચાયા પછી તરત કાં-
ટેલા દૂધની એક બનાવટ તે.

અળોતિયું, નં નાના બાળકની આંકતળે રા-
ખવાનો-મળ મૂલ ગ્રીલવાનો જુમડાનો

કકડો તે.

અંકેરક, વિં (પું) બોલવે કામ કરવે બ-
હાદુર તે; છેલ બટકને કકડ માણસ તે.

અંખારણુ, કિં સં અખાળવું; ઘોંટા પાકવા;
ગુસ્સો કાઢવો.

અંગ, પું યુદ્ધ; તક; તરંગ. (૨)
તરફ; ભાત; રંગ. (૩) કલ્પના; જુકિત.

(૪) એક જાતનો ખાર; કલાકની એક
બનાવટ-ધાર તે.

અંગડી, સ્ત્રી સ્ત્રીએને કારે પહેરવાલું કા-
ચવું કે ધાતું ગોળ મરજી; કંકા; કંક-
ણ; વલય. ઉઠ શોભે સુનારી કરે કંક

બંધીઓ બંધુકિયા બેસતી બંધીઓ.
કાચનું પાતળું કંઠકું તે બંધી.
બંધીલી, સ્ત્રી નાનો બંધો.
બંધો, પું [અ.] વાડી વચ્ચે-બાંધેલું કુંદર
મકાન.
બંધાણી, વિનં બંધાણેશનું; બંધાણ સંબંધી.
બંધાણું, નં લીલી કે પીળી ભાંચ ને વચમાં
બીજ રંગની ટપકીવાળું ધાધરાનું લુગડું;
ભાતીગલ ધાધરાપાટ.
બંધી, સ્ત્રી બિંદી; ટપકી; નાની ટીલકી; બે-
ભમરો વચ્ચે કરેલી ઝીણી ટપકી.
બંધ, પું વાવીને પકવેલા અનાજ સાથે થયેલો
બંધો કણુ તે; બંધિયો.
બંધિયો, પું ચોખાની અંદરનો અણુબેઠ
ખડના કણુ તે.
બંધી, સ્ત્રી એક જાતનું સામા જેવું અનાજ.
આ ધાન્ય જલદી પાકે છે અને થોડી
મહેનતે એની મેળે ઉગી નીકળે છે. એના
તાંદળાનો ભાત ને લોટના રોટલા થાય છે.
બંધ, વિનં બુંદ; અકકલ વગરનું; ધાર વગરનું.
બંધ, નં હુલડ; હિસાહ; બળવો.
બંધબેર, વિનં તોરાની; હિસાહી; હુલડી; બંડ-
કરનાર.
બંધિયું નં બંધન; બંડી.
બંડી, સ્ત્રી કમર લગી આવતું પહેરવાનું
વસ્ત્ર તે; બંધન.
બંધ, પું બંધ; જેથી કોઇ ચીજ ખુલ્લી વહેતી
બંધ થાય તે; આડ. (૨) બેડી; હેડ.
(૩) હદમાં રાખવું તે; કેદ કરવું
તે; પાણી અટકાવવાનો પુરતો; બાંધ.
(૪) પટો.
બંધગી, સ્ત્રી (ફા.) ધધેર પ્રાર્થના; ભક્તિ;
નિવાળ. (૨) કુકમ; આશા.
બંધર, નં સમુદ્ર અથવા નદી કિનારાની તે
જગા કે જ્યાં આગળ આવીને વહાણો
થોભતાં હોય; જ્યાં વહાણો ઊપતાં
હોય તે સમુદ્ર કે નદીનો કિનારો. (૨)
સમુદ્ર કે નદી ઉપરનું તે ગામ કે સહેર,
કે જ્યાં આગળ જળમાર્ગે વેપાર રોજ-

ગાર ચાલતો હોય. (૩) દુરબ્ધે; માંડવી;
હો; ધકકો. કિં પ્રં બંદરનું-
ઝોડનું.
બંધરી, સ્ત્રી એક જાતનું બુટીવાળું
કપડું; હિંટ. આ કપડાની પાંધડીઓ
થતી હતી.-બંધરી પાંધડીઓ.
બંધવો, પું બંધવો.
બંધી, પું કેદી, બંધીવાન. (૨) સ્ત્રી
બંધી; અટકાવ; મનાઈ; બંધી. (૩)
રાજ અને મુદ્દરથ વગેરેનાં વખાણુ કર-
નારો-ગીત માનારો ભાટ, ચારણ વગેરે;
માગધ.
બંધીજન, પું રાજ અને મુદ્દરથ વગેરેનાં પરા-
ક્રમ અને જશ્ન ગાનાર એક જાતિ; ભાટ;
માગધ. ઉં બંધીજન કરે વખાણુ.
બંધુક, સ્ત્રી (અ. બુન્દુક) દારૂબરીને ફેાડ-
વાનો-જોળી ઉડાવવાના એક નળિકા-
જન; મલિકા; પિસ્તોલ; ગોળી ફેંકવાનો
ધન; એક અન્યથા. ૩૦ પ્રં બંધુકબર-
વી=મૂખ ઉલ્કેરનું જોરથી બખાળે એમ
ક્રોધાવનું; સામે કરવું; લડવાને-ઉડાવી-
ઉલ્લાવી નાંખવાને તૈયાર કરવું.-આજે
ભાઈને એકંતમાં બેસાડીને ભાભીએ
મારી સામે બંધુકબરી છે. (૨) ગોળી.-
બંધુક મારી.
બંધો, પું (ફા. બંધ) બંધાયેલો માણસ;
સેવક; દાસ.-બુદ્ધાનો બંધો=પરમેશ્વરનો
દાસ, આશાકિત, તાપેદાર, અધીનજન.
(૨) હું થોતો; સ્વાભિમાનપૂર્વક થોતાને
ઝાટો મોલાય છે.-બંધો ખાય કે તાપે.
મારે કંઈ ફિકર નહિ. જ્યાં બેઠા-પડ્યા
ત્યાં જેમ ને કુશળ.-હવે બંધાના સ-
પાટા જોજો=હવે માંડે પરાક્રમ જોજો.
બંધખરત, પું (ફા. બંધોવસ્ત્ર) ગડ-
ખડ, હોગાઇ ને મારફાડ વગેરે ધાંધલ કે
વરતુની રચના આધીપાણી થાય નહિ
એમ કરવું ને રાખવું તે; બ્યવસ્થા; નિય-
મન-નિયંત્રણ તે. (૨) ગોઠવણુ;
તબવીજ; તપાસ; તકેદારી; સોંપ; સંચાલન.

(૩) જામતો. (૪) કરાર; કરાવ; કમુલાત, સંલેહ—શાંતિ જાળવી—રાખવી તે. દેશમાં બંધાવસ્ત રાખજો.

બંધ, પું (સં.) બંધન; બંધારણ. બાંધવું—હદ કરવી તે; ધારો; નિયમ. (૨) અટકાવ; કારણ. (૩) બાધ; વાજ; ધાટ. ધારો પુસ્તો (૪) જોડીને સાથે રાખનાર—પટો; પાટો. ગોઠ; બેડી. (૫) બાંધવાના કામનું તે; દોર; દોરડું—વગેરે તે. (૬) સાથે ગોઠવવું—યોજવું તે; રચના; નિબંધન; મુશ્કેલી. :-પદબંધ; નિબંધ; પ્રબંધ. (૭) શરીર; દેહ, વગેરેનું બંધારણ તે. કિં પ્રં બંધ કરવું=ખીચવું; ખીડવું; :-આખ બંધ કરવી, અટકાવવું; વાસવું; :-દરવાજા બંધ કરવા. અટકાવવું; રોકવું ખાણવું. :-વ્યવહાર બંધ કરવો; પાણી બંધ કરવું. ખીડવું; વાળવું; અંદર ધાલવું :-કાગળ બંધ કરવો. આટોપવું; રહેવા દેવું :-સાંજ પડી હવે કામ બંધ કરો. પુરું કરવું; સમાપ્ત કરવું; અંત આણવો. :-હવે એ વેપાર અમે બંધ કર્યો છે. બંધાયેલા હોવાપણું; બંધનમાં—પ્રતિજ્ઞા પાળીને એવી કમુલાતમાં હોવાપણું. દાખ; ધાક; મયાદ; હદ; આંધો. બંધ બાંધવો—અમુક અમુક હદ લગી થાય એમ તે; નિયંત્રણ કરવું તે.

બંધકી, સ્ત્રી વેસ્ત્રા; છિનાળ; તાપકો. બંધકોશ, પું ઝોડો આવે નહિ એવી પેટની સ્થિતિ તે; કબજિયાત; મળાબંધ. બંધન, નં (સં.) બંધ; બાંધણી. (૨) નિયમ; ધારો. (૩) અટકાવ; પ્રતિબંધ (૪) પાશ; જાળ. (૫) કેદ; કબજે પડવું તે. ઉં મોટાનો થઇ વેરી બંધન પડ્યો, તે ભુગ આ અણુજો. (૬) પટો; દોર; ચાપડો. (૭) મના; બંધી. બંધબેસવું, વિં મારક આવવું; અતુકળ; ગમવું; ગોઠવું. (૨) બરોબર થઇ રહે એવું; બેસવું; ચોગ્ય. બંધવ, પું બાંધવ; બાધ; સહોદર.

બંધાણ, નં બાંધવાનું તે; દોરડું, પટો વગેરે. (૨) માંક; પાશ; જાળ. (૩) બંધન; અટકાવ; રોકાણ. (૪) બાંધણી; બાંધવાની રીત તે. (૫) હેળ—ટેવ; આદત; વ્યસન :-ટોલાને અશીજનું બંધાણ છે. બંધાણી, વિં બંધાયેલું; કમુમાં હોય એવું; વ્યસનવશ; હેળ ટેવવાળું; જેને અમુક વગર ચાલેજ નહિ એવું :-અશીજનો બંધાણી.

બંધામણ, નં બાંધરાંકે બાંધવાનું લવાજમ. મળુરી તે :- પાકી બંધામણ વધ્યું. બંધામણી, સ્ત્રી બંધામણ. () સરત; કમુલાત; કરાર.

બંધારણ, નં એક ખીજ સાથે બેજ રહેવાપણું તે; ધણી વ-તુઓ કે તત્વનો સંયોગ તે; બનવટ; રચના; બાંધણી. :-એના બંધારણમાં ધણી ચીજો આવે છે; બે કે વધારે વસ્તુઓનું એક ખીજ સાથેનું જોડાણ તે. (૨) યોજના; ગોઠાણ; ધાટ. (૩) પ્રથના—નિબંધના વિષયની ગોઠવણ તે. (૪) જેથી બાંધો બંધાય તેવી વસ્તુ કે તત્ત્વ તે; બાંધો. જે વસ્તુ બાધ કે લીધા વિના ચાલેજ નહિ તે; વ્યસન. હેળ; :-અશીજનું બંધારણ ખાટું. (૫) બાધણું.

બંધારો. પું જેની જેની ખાત વૈલ બુદ્ધ પાડવા હોય તેવી રીતે બુદ્ધાને બાંધીને બુદ્ધ બુદ્ધા રંગથી રંગીને તૈયાર કરનારો; બાંધણીઓ—રંગનારો તે. (૨) રેલમનાં કપડાંને ધોઇ કુંદી કરનારો; રંગરેખની એક જાત. બાંધણી બંધાવી તે રંગવાનો ધંધો કરનારો માણસ તે. બંધાવવું, કિં સં બંધન કરાવવું; કોઇ વસ્તુ એક સાથે જોડાઇ રહે એમ કરાવવું. (૨) અમુક ધાટ આવે એમ વિઠળાવવું. :-પાકી બંધાવવી. ૨૦ પ્રં પાકી બંધાવવ—પોષાક આપવો; રીઝના સરપાવ આપવો; શાગાથી આપવી. બંધાવું, કિં અં બંધન થવું; સંરત—

કરાચી કયુન થવું; પ્રતિષ્ઠાવચ્ચ થવું;
અંધનમાં પડવું. (૨) કરવું; નક્કી થવું.
:-પંદર રૂપિયા પેનશન અધ્યક્ષ. (૩)
અકડાવું; રહીજવું; હિલચાલ અટકાવી
પડવી. :-હવે મમ અધ્યક્ષે. ઘણા દિ-
વસ પાઠશાળાં રહેવાથી પોપટની પાંખો
અધાસ ગઈ. (૪) સંદેહ થવું; મળી
જવું :-આ દુધ અધ્યક્ષ ત્યારે જોજો.

અધિચાર, વિ. અધેલ હોય એવું; નહિ
વહેતું એવું; નહિ હરતું ફરતું એવું.
(૩) વારચું રહેતું કે રહેલું હોય એવું;
અવાવર. :-અધિચાર પાણી-અધિચાર
ઢોર, અને અધિચાર ઘર-ટાંકું વગેરે.

અધી, સ્ત્રી. અટકાવ; મના. (૨) પરહેજ;
કરી. (૩) કરાર; મોલી; સંત. (૪)
પાકી; અણોળતે કિં ૫૦ અધી કરવી
-મના કરવી. કરી પળાવવી. કરાર કરવો;
અટકાર કરવો.

અધી ખાતું નં કદખાતું; ટુરંગ; જલ.
અધી-ન, ૧૦ અધી-જી; કબજાખાતું; કબજે
કરેલું હોય એવું; પુ-જી; અટકાવેલું; કેદી;
અંધનમાં નમેલું તે.

અધી, પુ. (સં.) બાધ; અધવ; સહોદર.
(૨) દારત; રેહી; સાથી; સોખતી.
(૩) સગપણ કે નાત જાતખાતો સમ-
વચરક. અધીજન-સહોદર; બાધબાધ;
આસન તે.

અધીતા, સ્ત્રી. બાધપણ; બાધચાર; દોસ્તી;
મિત્રભાવ.

અધીતવ, નં [સં] બાધપણ; અધીતા.

અધીર વિ. (સ) સુદં; રમણીય; પ્રીતિ
ઉપજાવે એવું.

અધ, વિ. મોટું અજરાજ; બિંબાકાર. :-જાડું
બબ. અગડમં. (૨) પું. આવળ.
ઉં એક કમ્પામાં ઠે. રોપીયા, બાધ
ખાંખો ને વળી અધ; આખે અમુકજા
નિપળ્યા, ને બાધ અધે આવી શ્યા.
(૩) નરખાખાતું બહાણું. મુદંજનાં જે
પાસામાં ખરજનો સર વાંચે છે તે.

(૪) દુહો; દં. કિં ૫૦ અંબબળ-
વડું=નગારાની પેટ ટીપવું; મારવું દોકવું.
અધે-અધ, પું. ખોટો ખોટું તે; જુદા તડાકા;
વત અધેર.

અધો, પું. જેને ચામડાની નળી હોય એવો
પાણીની ધાર ઉડાડવાનો યંત્ર; પાણી
કાઢવાનો સંચો. (૧) પાણીની નળ તે:
જેમાંથી પાણી વધી આવતું હોય તે નળ.
(૩) પાણી ગરમ કરવાના નળ-કાઢવાળી
એક બનાવટ-ઘાટ તે. :-અધામાં કાચલા
નાંખીએ એટલે પાણી ગરમ થાય.

અંસરી, સ્ત્રી. વાંસળી; વેણ; મોરલી.

અંસી, સ્ત્રી. વાંસળી; મોરલી.

અંસુરી, સ્ત્રી. વાંસળી.

આ, સ્ત્રી. મા; માતા. માને આ કહીને બોલા-
વવાનો ચાલ છે. (૨) અહેન :-રૂપાળી
આ. વડુઓ મોટી નજીકને પણ આ
કહીને બોલાવે છે. (૩) લાડ અને
વહાલનો આધ્યાસક ઉદ્ગાર મોટાં નાનાં
બાળક ને ગરીબ તરફ વપરાય છે. :-નહિ
રે આ. પારસીઓમાં વપરાય છે.
:-આ તમને હું ઝોળખતો નહિ તો.

આઈ, સ્ત્રી. મોટી ઉમરની વિધવા કે
સધવા સ્ત્રીને બોલાવતાં વપરાય છે. :-આ-
ધી; અહેન. ઉં અરે બાધ બાધ તમે,
સર્વથી સગાઇ સાધી. (૨) સાસુ :હે
બાધના ફલ બાધને અને શોભા મારા
બાધને. બાધને કાઢ લેનાર નહિ ને
બાધને કાઢ દેનાર નહિ.

આઈકંડાણી, સ્ત્રી. ગરીબ-દેન્ય બતા-
વવું તે; આજીજી; ચાચના. ૨) સાલ
સાધ; નામદાઈ; બિખારીવેડા કરવા તે.
કિં ૫૦ બાઈકંડાણી કરવું=ભીખાખાવું;
ગરીબી દેખાડી દયા ઉરકરી માગીખાવું;
દેન્ય દેખાડવું; આજીજી કરવી. (૩)
કમ્પાસિ; બાચલો.

આઈજી, સ્ત્રી. માનવતાં બા; સાસુજી; સાસુ.
ઉં આગળ બાઈજી એમ કહેતાં જે
વહુને આપીસ સાકર રે, હવે તે બાઈજી

એમ શું કહો જે, વહુ તો ધરની ચા-
કરે રે. બાળગીત.

આકરી, સીંઝો આપ; સી; અખળા. (૨)

ભાર્યા; પત્ની; વહુ.

આક્રમાણસ, નં સી; અખળાજન; ખેડ.

આઉ, પું લાડ; મિહાઈ. નાનાં છોકરા પ્રત્યે
વપરાય છે. (૨) હાઉ; બાળકને ખીવ-
ડાવવાને કહેવાતી એક અપકર આકૃતિ-
બિબીધિકા; હુક.

આઉલું, નં આઉ; ઝો; આચળનો ચોલો.

આઉવો, પું બોઝો; આઉ; લાડ. [૨] મિહાઈ.

આકરી, સીંઝો અંહકાર યુક્ત આચલ-મગત;
મગતની લડાઈ-તકરાર; અંટસની લડાઈ;
મગતલો વૈરાનુઅંધ. કિં પ્રં આકરી
આધવી=મગતે ચઢી વેર માંડવું; વેર
ઉલું કરવું.

આકળા, પું આપું આકેલું કઠોળ; કઠોળ;
તોઠા; ગ્રામ દેવતા-ચોગિતી વગેરે ભૂતા
દિક્તને આપવાનો અર્થ તે. (૨)
નહિ સીઝેલું અનાજ તે; નહિ અટવાઈ
ગયેલું પાણીથી જુદું ને જુદું રહેલું
અનાજ. કિં પ્રં આકળા આપવા-
કઠોળનો અર્થ આપવો. લાંચ આપવી;
કંઈક નાંખવું.

આકી, સીંઝો શેષ; અવશેષ; સીલક; વાપરતાં
વધેલું તે; પુરું કરતાં વધેલું-રાખેલું
તે.—કંઈ આકી રાખીશ નહિ.
બિખારીને આપતાં આકી રહું તે
ચકલાને નાંખ્યું. (૨) વિં અધુરું; અ-
પૂર્ણ; કાચું.—હવે આકી રાખતો નહિ.
(૩) અં નહિતર; નહિતો.—ના પાકી
એટલે રસા આકી હું તો જાત. કિં
પ્રં આકી કાઢવી=એ ઉધારના સરવાળા
કરી વધારો કે ખોટ તારવી કાઢવાં તે.
ઉં કાંઈ આકી ન રાખતી આપ, માલ-
ણ સુધી લાવ સુધીયલ ગરદો. ૩૦ પ્રં
આકીસાકી=વધેલુંપટવું.

આકું, નં આકાઈ; મોટું હિર; કાણું.

આકાઈ, નં મોટું કાણું; હિર; આપું.

આખડવું, કિં અં કળિયો કરવો; લડીપ-
હવું; અચકાવું; બકાકાવું; ભીકવું.

આખડું, વિં વિચારવાને ધણો વખત થઈ ગ-
યો હોય એવું દોર.—આખડી ભેંશ, ગા-
ય. (૨) પાકટ; ધટ; સત્તવાળું.—આ-
ખડું દૂધ. ઉં અકપિંપલકી હાય, સો-
અત ભલ્લાંકી, રગડ કસુંબા ધોળ; કે
મુઠી ચનેાકી; આખડી ભેંશકા દૂધ સક-
રમેં ધોલનાજી, છતનાદે કિરતાર, કિર
નહી મંગનાજી. બાપા.

આખાખોડું, વિં તરત મોઢામોઢ જે તે ક-
હી દે એવું; સામને સાંઈ ખોટું લાગ-
વાની દરકાર નહી કરતાં પોતાને ખરું
લાગે તે તરતજ બોલી દેનાર; તકને ફડ
બોલી દેનાર; નિષ્કપટી; ખુદલું કહી
દે એવું; બોળું; બકકાખોડું.

આખું, નં કાણું. (૨) વિં રંગીલું; ચેની.
બાગ, પું [ફા] ફૂલઝાડવાવાં બનાવી
ગોળની વાડી તે; બગીચો; ઉદ્યાન; ઉ-
પવન.

આગડોર, સીંઝો (વાગુ-દોર) લગામ; રેન;
ચોકડું.

આગનેટ, સીંઝો અંદુકના મોઢિપર ચઢાવી લે-
વાનો બાલો; બાલોડું.

આગબાન, પું માળી.

આગાયત, સીંઝો [ફા.] વાડીવજીદા બના-
વવા તે; ફળઝાડ વાવવાનું-ઉછેરવાનું કા-
મ તે; આગકામ; આગ વગેરે બનાવવા-
નો હુન્નર તે; બગીચા બનાવવાની
રીત તે.

આગાયતી, વિં ફળ ફૂલનાં ઝાડ ઉછેરવા
લાયક હોય એવું-ખેતર, જમીન વગેરે.
આગાયતી કામ=આગ બનાવવા અને ફળ-
ઝાડ ઉછેરવાનો ધંધો તે.

આપક, વિં ખીચી નહિ-શરમાય કે દયાઈ
જાય નહિ એવું; નિડર; બાહોશ; બહા-
દુર. (૨) બહુ; જખડું અને ઉઘત
એવું; ગમે તેને ગમે તેવું કહી શકે
એવું-આણસ.

આખરો, પું બીક લાગે એવો-આખીપડે એ-
વો વિચિત્ર પ્રાણસ; બડકામણી; ખિન્ન-
મણી નાનાં આજીને ભય ઉપજાવવા
માટે કહેવાતો એવો કલ્પિત બધો; હાઉ-
અચકો, પું ઉધે પંજો-પાંચ આંગળાં વચ્ચે
ધાસેલો-લીધેલો જેટલો નથો તે; ઉધે
હાથે પાંચ આંગળાંવતે લેવાય એટલી
વરતુ તે.-આચકો લોટ આપ. પોલી-પ-
હોળાં આંગળાંવાળી મુઠી. (૨) પંજ-
નાં પાંચ આંગળાંવતે મારેલી ઝડપ સેં;
પંજનો વલુરો; ચીટો.-આ, નાના
બાકએ મને પાચકો બધો. કિં ૫૦
પાચકા ભરવા=મુઠે ને મુઠે લેવું. વલુરા-
ખણવા; પંજની ઝપટો મારવી; (નખ-
વાએ તેમ) ૩૦ ૫૦ છુમાડીના પાચકા=
નકામાં વળખાં; ફાંફાં મારવાં તે. ઉં
છુમાડીના પાચકા ભરવે શું રંધાય ?

આજ, પું ચકલી જેવાં નાનાં પંખીઓને
ઉડતાં ઝડપ મારી પકડી લેનારું એક
મોટું શિકારી પંખી; ચકરો.-ચકરો
આજ; મોટી સમજી. ચીડિયાં પકડાવવા-
ને માટે મુસલમાનો આજ પાળે છે. (૨)
ધોડો; અશ. (૩) વાળું; છંદોલું અને
અનુરક્ત એવો અર્થ બતાવનારો ફાર-
સી પ્રત્યય.-ચુકિતઆજ; રંડીઆજ.

આજ, નં પતરાળું; આજડું; પત્રાવલી.
આજડ, પું ચાર પાયાતું સુંદર બનાવટનું
લોકડાનું આસન; નાનો આસનિયો મંચ
-માંચો- પાટલાથી લગારે વધારે ઉચ્ચ
ને સારી બનાવટની બેઠક; આજડોડો;
આજડિયો.
આજડું, નં પતરાળું.
આજરિયું, નં આજરીનું ડુંડું-કણસલું.
આજરિયો, પું આજરીના લોટના બાટ-ક-
સાર તે. (૨) આજરીને ખાંડી છા-
સમાં રાંધીને બનાવેલો એક ખોરાક.
આજરી, સ્ત્રી ઝીણા લાંબ ગોળ કણતું એક
અનાજ; આજરો. ઉં મીઠી આજરીરે;
તને સૌ સવાદે ખાય. આખગીત. (૨)

આજરાતું કરસણ; કળીને લોટ કરવાનું
અનાજ છે.
આજરો, પું મોટા કબી આજરી.
આજદાવેડો, પું આજદાપણું કરવું તે; ધૂત-
તા; દોગાધ; ગુર્ગવિદ્યા કરવી તે; ખંધા-
ધ; ખખડદારી; ખેલાડીવંદા.
આજડું, વિં ધૂત; દોશુ; પહેલેલું; ખંધુ;
ખેલાડી; ભૂલવી ભોળવી ને બચાવી પડે
એવું, ચાલાક; ચંચળ પટામણ. ઉં
ખખા વિના આજદો.
આજિયાકોર, પું કજેતો; ભવાડો; વ્યવસ્થા
-કાણું નંદિ રહેતાં જેમ તેમ થઈ જઈ
ગોટાળો અને ઘોંઘાટ થઈ રહેલો તે.
આજી, સ્ત્રી પાસા નાખી તેના આંક પ્રમાણે
સોમટાં ચલાવવાની એક રમત તે; સો-
મટાંની રમત. (૨) જે ખાના
ખાનાદાર પટ ઉપર સોમટાં મંડાય છે
તે; ખાનાં પાટલું-આંકલું પટ કે ફલક
તે. હારજીતની રમત; ખેલ; ચોસર.
(૨) દાવપેચવાળી ગોઠવણુ-ચયના
તે; અમુક ચુમ ચોળના તે; છટકું; પ્ર-
પંચ. કિં ૫૦ આજી માંડવી=ચોસર માં-
ડવી. કાર્ક સાધક ચોળના ચોળવી. બા-
જી ખેલવી-રમવા=દાવપેચ રમવો. બા-
જી હારવા=લેધ કરવા ધારલા અર્થ-
વાળી ચોળનાતુ રદ જવું. સાહસિક
મંડાણ તે આજી.-આ સંસારની આજી
હારી ગયો.
આજીગર, પું ખેલાડી; ચુકિતથી રમત રમી
-રમાડી બજાવારો તે. (૨) ગારડી;
મદારી. (૩) હાથ ચાલાક ના હેરત
ભર્યા ખલ કર બતાવનારો, બાજીગર.
આજી, સ્ત્રી કાંઈ ચોળના પહેલાંજ તરફનો
ભાગ તે; પાર્શ્વ તરફનો ભાગ ન. -નેના
હાથી આજીઅ એસ. (૨) કામ ચોળના
છેડા તરફનો ભાગ ત; છંડો; અત, નર
કોરણુ.-તે એના પાછલી આજીઅ ઉમે.
(૩) પક્ષ; કુમક; તરફણુ -તું તો
હંમેશા એની આજીઅજ બાલવાનો.

(૪) તર; અણી; દિકા. આ આ-
બુએ થયને મંદિરમાં જા. (૫) દૂર
આધે; છેટે;—જરા આબુએ ખેસ. (૬)
દેકાર; હમે; જગાએ;—માથાની આબુ-
એ પગ ને પગની આબુએ માથું કિં
પ્રાં આબુએ ખેનવું=દૂર ખેસવું (આંખે)
તટસ્થ રહેવું; કામમાંથી ખસી જવું;
આબુ લેવી=પક્ષ લેવો; પાર :-પેલા
આબુ તરીજા.

આબુઅંબ, પું હાથની કાણી કિપર પહેરવા-
નું એક ધરણું; ગરબા-મેરબા.

આબે, [ફા.] એકાદ; ગમે તે કામ એક;
અસુક.

આઝવું, કં સં કનિયો કરવે; તકરાર ક-
રવી; લડવું; (૬) જાવું ધરવું;
પકડવું. (૩) ભેટવું, માથામાં લેવું; વળ-
ગીપડવું. (૪) ચોરીરહેવું; વળગવું; ચી-
કટાન રહેવું. ૫. કિં અં કિપન
થવું; કિપવું; આવવું :-આમે કેરીઓ
આત્રી ૬) બધાવું; જામવું :-દોસ્તી
આત્રી.

આઝડું, વિં [ફા.] લુચ્ચું; ધૂત; ખંધું;
પહોચવું (૨) હરામી.

આર, પું અફેલા લોટ ને; કસાર; કંનાર.

આટલી, જીં ચિનાઈમાટી અથવા કાચનું પ્ર-
વાહી બરવાતું નાળચા જેવું પત્ર; શીશી.

આટલો, પું માટી શીશી; શી ૧: અદા.

આટી, જીં છાણના ક કોમલાની આંચે શે
કેલી જાડી બાખરી.

આટું, નં કણ બરાચા વગરનું કુંડવાળું
કરસણું; કુડા ળા ધાસ; (૨) ખાટી

આડું, વિં ખુ તરફ ડોળા ફેરવેને જોનાઈ
ત્રાસું; નાંકે; તિમંક. (૨) જેના
ડોળા એક તરફ ખેંચાઈ અપેલા હોય
એવું; જેને જોવાને માં ડોળાં બાજુ-
એ ફરવે પડતો હોય એવું માથું;
ત્રાસું જોનાઈ કિં પ્રાં આડું વુ=૩
પેક્ષા કરવી; નહિ નક્ષ આપવું. ડાળાતા
ણીને જોવું તે. કહે બાબો ને બતરાસ

લક્ષણો.

આડું, વિં આપડું; નાનાં અને કુલાવી
કુલાવી રાખેલાં; લાઠકાં; રાંકડાં. ઉં મો-
સાળે પધારાર, આળક મારાં આડું, વા-
હુંવાં.

આદમ, અં [સં] વાર; સાં; ઠીક; હા (૨)
ભરે; અસ્તુ; ઝલુલ. (૩) ખંધ; ખાતલ.
ઉં કહેવું નથી કાંઈ હાવાં, બોલવું
આદમ, કયું. વદલબ.

આણ, નં [સં] તીર; શર:-ધનુષઆણ. (૨)
દારના તે ગોળા કે જે સળગાવતાંજ
ઉછળીને શર, અથવા પછડાયાથી એ-
ની મેળે સળગીને જોરથી શર; હવાઈ;
બોમ; એક જાનની આતતઆણ (૩)
પત્થરનો લીસો ને અંડાકૃતિ ગોળવો;
લિંગ; શંકરની મૂર્તિ તરીકે પૂજાય છે
તે:-મહાદેવનું આણ બાગતાં તેમાંથી
અન્નકેળાં અદળક ધન મળ્યું. (૪) ખાડી
નજીક આવેલી પડાણી જમીન, કે જ્યાં બ-
રતીનાં પાણી આવે છે તે. (૫) ખેતરો-
ની હદ બતાવનારા માટીના નાના ટેકરા
તે; આંબા; પાળિયા; ખુટ. (૬) આંધ;
પુરતો. (૭) પગલું :-આણક ટવું=પગલું
કાઢવું. કિં પ્રાં આણમારવાં=હલ્લ બે-
દાઈ જાય એવાં મહેળા મારવાં તે; આ-
કરાં ન હન થાય એવાં વચન સંભળા-
વવા માટે આણ=આકરા-ફાં થાય એ-
વા વચન તે; મહણાં. હલ્લને વિધી નાંખે
એવું વચન કે મરણ તે; મહા ફાંખ
કારક આણ. ઉં વજીર આણ માથાં,
કરીન જીતના મરણમાં ખેરાં ફાંખ પો-
કારી ફેરે છે.

આણવું, કિં અં સાહું કરવું; કપાસો કરવો.
આણવણી, વિં આણ મારવામાં કુશળ તે;
અચ્છો નિશ્ચાનબાજ; ધનુષર.

આણી, જીં દરાવેલો અસુક વખત તે; મુદત.
(૨) સરત; કણકાત. (૩) કડક તરીકે
અપાતી ભેટ; અક્ષી.

આણું, વિં નેહ ને બે; દર.

આલમી, ઓં (ફા.) છુપી ખબર; સમા-
ચાર; વિગત; હકીકત. ૨) ભેદ; રહસ્ય.

આલમીદાર, વિં છુપી ખબર લાવી આપનાર;
ભેદ; ગમ્મત (૨) ખબરપત્રી.

આલસ, વિં (આ. દાર્શનિક) નિરુપ-
યોગી; નકાસું; રદ. કિં પ્રં આલસ
કરવું=રદ કરવું; કમી કરવું; ગણતરી-
માંથી કાઢી નાખવું. વાળ નાંખવું : દ
આલસ=નકામ; ફોગ

આલેન, વિં (આ.) આલગી, શુભ; પડાદામાં
હેય અંધારામાં હેય એવું; છુપું.

આથ, ઓં એ હાથ પહેળા કરી છાતી પાસે
ધરી લેવું તે; એક હાથે ધરાય નહિ
એવા વસ્તુ અથવા માણસ વગેરેને એ
હાથ પહેળા કરી છાતી સરસુ ચાંપવું
તે; કાટી, ભેટવું તે; આશ્લેષ. (૨)
ટકર લેવી તે; સામે ભેટવું તે; સામે
થવું તે. કિં પ્રં આથ ભરી=ભેટવું;
છાતીએ લેવું માંડું કામ ઉપાડવું; કિ-
મત ધરવી. (૩) બાકરી; સ્પર્ધા; હ-
રિકાષ; ટકર:—મળિયા સાથે આથ
ભીડવ. બાથમાં લેવું=આશ્લેષમાં લેવું;
ગોદમાં-રક્ષણ તળે લેવું; કબજે લેવું;
તાબામાં પકડમાં લેવું. નાં ધાં બા-
થેટવું=અશ્વંતરમાં કરવું; બાથે બાથ
ભરીને લઈવું; એક બાળને બાથમાં
લઈ પછાડવાને મથવું.

બાથોડું, નં આમ તેમ બાથો મારવી; કોઈ
વસ્તુ લેવા પકડવા—(આશ્રય માટે)
જવું તે; કાંઈ; કોશીશ; વળખા; પ્રય-
ત્ન. કિં પ્રં બાથોડીયાં મારવાં=આમ
તેમ આશ્રય માટે વળખાં મારવાં; મડ-
મથલ કરવી; યત્ન કરવા.

બાહ, વિં (આ. બહાર) સંખ્યા કે જથ્થા
માંથી એકાદ કરવાનું હેય એવું; માતલ;
કમ; એકાદ. કિં પ્રં બાહ કંચું=એકાદ
કરવું; કમ કરવું. રદ કરવું; કાઢી નાંખવું.
(૨) અં પછી; કડે; જળાતી. (૩)
ઉપરાત; વધારામાં.

બાહબાની, ઓં બાહકંચું તે: ગણિત પ્રમા-
ણે અનુક્રમ રકમ—સંખ્યામાંથી એકાદી
કરવાની રીત તે. (૨) બાકી રહેલું તે.
બાહલું, નં કરુણું ગુણનું; રેશમ ઉપર
ચઢેલો કસબની-આટી. (૨) વિં
નાહ ટકાઉ; ઝટ ભાગી કે શીટી નવ
એવું; કામચલા; નાબુદ; નાહ સંગી-
ન (૩) નકલ; બનાવટી:—બાહલા
તારન કડીઆ. સોલું ચઢાવેલો તાર તે
બાલી તાર.

બાહશાહ, પું મોટા મુસલમાન રાજા તે;
રાજાધરાજ; શહેનશાહ. કહેવું બાહશાહ
માં બહાર—જ્યાં જ્યાં ખપત ત્યાં તેનું
બહાર; ચોખ્ખું ડેકાણું વસ્તુનાં ખપત
હેય.

બાહશાહી, બહશાહને અમલ તે; મોટું
મુસલમાન રાજ્ય; અથવા મોટા મુન-
સમાન રાજાનાં હાકમ તે; સામ્રાજ્ય: શ-
હેનશાહી. (૨) વિં બાહશાહ સંખ્યા
ધવું: બા શાહ; બાહશાહી મિકેટ. (૩)
રાજાશાહ—રાજાસી=રાજાનાં શોભે ધટે
એવું. ઉં બાહશાહી પધંચાં પાથયાં.

બાહિયાન, નં મુદ દાખા જેવું એક બી-
એક જાતનું વસ્તુ.

બાહી, ઓં (ફા.) અછરણ; અપચો;
બાહજમી. (૨) પેટમાં વાડુ રહેવા
તે. બાહી અન્ન=અછરણથી કબળી
આવતા મસાનો રોગ તે; આવળા મર્ચ.

બાધ, પું (સં.) અડચણ; હરકત; નાધો.
(૨) નડતર; ઉપદ્રવ. (૩) દાપ;
પાપ. [૪] પ્રતિબંધ; અટકાવ.

બાધક, વિં (સં.) બંધનકારક; હરકત
કરતા.

બાધા, ઓં (સં.) બાધ હરકત (૨)
અનુક્રમ થતા લગી આમ કરવું નહિ, એવો
નિયમ તે; બાધા. ઉં રિસાયાં રસિ-
ક સંગથેરે રાધા, બોલું નહિ સ્વામ
સુંદર સાથે બાધા. (૩) માન્યતા;
માનવું તે. (૪) દુઃખ; પીડા; અગવડ.

બાધુ, વિં બધું તમામ; આધુ; સંપૂર્ણ.
આધિભારે, અં મોઢમ; વગર નામ કે ઉપા-
ધિ વાપરી વગર; એમને એમ; નામ
નિરેશ વગર.

બાન, વિં જમીનગીરીમાં પકડેલું; જમીન
તરીકેનું; સારા બદલ. (૨) અમુક
સરત માન્ય રહે ત્યાં સુધી આંટમાં-ક-
બળે રહે તે માટે લાંબેલું હોય એવું
તે:-પાદશાહો માણસોને બાન પકડી
જતા, આંટી, સાટું: જાતું.

બાનક, સ્ત્રીં આંધણી; રચના; બનાવટ તે;
ધ્યાનત.

બાનહી, સ્ત્રીં દાસી; સેવિકા; સ્ત્રી નોકર.
બાની, સ્ત્રીં (સં. વાળી) વાણી; બોલી
ભાષા;-કવિની બાની. (૨) બોલવા
લખવાની શૈલી-સુંદર ચોળના તે;
છટા; રીત; તરફ તે. (૩) બાનડી;
દાસી; છુટી.

બાનુ સ્ત્રીં બાધ; સારા ધરની-આબરુદાર
સ્ત્રી તે; ગૃહસ્થની સ્ત્રી; શેઠાણી; ઉમ-
રાવ સ્ત્રી:-બાનુઓ અને ગૃહસ્થો.

બાનું, નં સોદાના સારા તરીકે ખરીદ રક-
મમાંની અમુક રકમ જે પહેલેથી આ-
પવામાં આવે છે તે; સોદા-સાટાની કમ્પુ-
લાતમાં આગળથી જે નાંખું કે ચીજ
આપવામાં આવે છે તે; સુધી; આંટ;
આટી. (૨) બહાનું; નિમિત્ત; ત્રિષ;
ગુરૂં કારણ. કિં ૫૦ બાનું કાઢવું-ઉ-
ઠાવ્યા કરવું; ખુલ્લો નકાર નહિ વાસ-
વાની સુકિત કરવી તે:-એને ચોપડી
વાંચના આપવી તથા તેનાં આ બાનાં
કાઢે છે,

બાપ, પું જનક; પિતા; તાત. (૨) વ્યંગમાં
જન-હિ નકારણી વગેરે તે:-એમાં હા-
ય ધાલીશ તો તારો બાપ સાંપ વિછી
-પાધ કરડી ખાઈ બાપનું પોતાનું; સં-
પૂર્ણ કરવું:-આ ધર મારા બાપનું છે,
બાપરેજમ્ય અને વિરમ્ય વગેરે દર્શાવના
રે ઉદ્ગાર. કિં ૫૦ બાપનો બાપ

બોલાવવાનરીતે મદદ મળવી; મુશ્કેળ
મદદ સાથે મત્ત કરવો; ખૂબ તરફડિયા-
કાંઈ-માર્યાં. ઉં છાડી તારા બાપનો
બાપ બોલાવ કે દારૂકો નવ છૂટે. કહે
બાપ તેવા બેટા ને વડ તેવા બેટા-જે-
વો બાપ તેવા તેના છોકરા. બા-
પના કુવામાં ખુડી મરવું-પોતાનું જા-
ણીને કંઈ ઝેર પિવાય ? એવા અર્થમાં
વપરાય છે. બાપ જન્મારે-જન્મથી તે
આજ લગી એમ. બાપજી-ગરીબ-અધીન
માણસનું મોટા-અમલદાર વગેરે જેવા
મોટા માણસ આગળ વિનયથી બોલવું તે.

બાપકું, વિં ગરીબ; મામાપ વગરનું; બાપની
હુર વગરનું; રોકકું; દમા પૂં. (૨) બહું;
સાલસ. (૩) નિર્જન; કમજોર; અશ-
ક્ત; અનાથ; અસહાય.

બાપકાકા, પું પૂર્વજો; પિતૃઓ; ધરડેરા;
મડીલ.

બાપણ, બાપરે; સોક-મનની અકળામણ વ-
ગેરેમાં થતો એવો ઉદ્ગાર.

બાપલિયા, બાપરે.

બાપા, પું બાપને; વડીલને, અનન્દતાને અ-
ને લાડમાં છોકરાને સંબોધવાનો શબ્દ.
વહાલ તેજમ કંટાળાથી પોતાનું બળ
ન વપરાય તેવે વખતે બોલાતો શબ્દ:-
રહેવા દોને બાપા ! સ્તમ્ભવટ, વહાલ
અને ભક્તિ ભાવમાં 'બાપા' કહી બો-
લાય છે.

બાપીકું, વિં બાપ તરફનું; બાપનું; પોતાનું;
પોતાના સંપૂર્ણ હક-કબજાનું-બાપીકું
ધર અને બાપીકી મિલકત કેમ જવા
દેવાય ?

બાપુ, પું બાપ; પિતા. જનક, ખ્યાર ભયાં
ઉમળકાનો ઉદ્ગાર બાપ, વીરા, ભક્ત-
માણસ, એમ. વહાલ વિનમ અને સમ-
જાવટથી બોલવામાં વપરાય છે:-હવે
બંધ બાપુ ! વહેલો વહેલો આવજો. જો
બાપુ ! પરદેશમાં ગઈશ રહીએ નહિ હો.
(૨) બાપ:-મારા બાપુ કેર નથી.

મિઠી, સીં સિતી લીધેલી નાની પોટલી;
બેંગી.

મિઠી, સીં મિઠી; ટીપ્પા; ચાંધ; ખીનકી.

હું જાવ જાવ હું મિઠી બનાવું, હામર
પર તારીરે, મોક્ષ મુનિઓના મન ડળી
નળ એરી પ્રાણધારી રે.

મિઠું, નં [સં] ટીપું; ફેડું; ટપકું; છુંદ.
:—આખું વર્ષ મિઠુંએ વરસાદ પડેલો

નથી. (૨) મીકું; શૂન્ય. (૩)

ટાંપ; અનુસ્વાર. (૪) નાનું ટીકું;

ચિહ્ન. (૫) બીજ: ધાતુકણ. કેરું

મિઠુંનો સિંધુ=તરણનો મેર અને
કાગનો વાધ.

મિઠ્ય, નં [સં] આકાશમાં સર્પ ચંદ્રની
જે થાળી જેવી ગોળ સપાટી દેખાય છે

તે; તખતી; ગોળાકાર સ્વરૂપ. (૧)

કાચ અને પાણી વગેરેમાં જે આકૃતિ

દેખાય છે તેનું અસત્ત્વ સ્વરૂપ તે:—મિઠ્ય

અને પ્રતિમિઠ્ય. (૩) હાનિ; હાયા-

ચિત્ર. (૪) ધોલોડું. આ ફળ પાકતાં

બહુજી લાલ અને સુરેખ અને છે તે

ઉપરથી કવિઓએ ઓઠને તેની ઉપમા

આપી છે. :—મિઠોટ્ટ=પાકેલા ધોલોડા

જેવા ઓઠવાળી-સી.

મિઠ્યાકાર, વિં ગોળ તખતી જેવા આકા-
રનું; ઉપસેથી સપાટીવાળા ગોળાકાર જેવું.

બી, નં એવો કણ અથવા વસ્તુ, કે જેના

જેથી બીજ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય તે; બીજ;

મિથું; વનસ્પતિના કણ-દાણા વગેરે તે.

:—જેવું બી વાવીએ તેવું ઓઠ, ઊડ ને ફળ

થાય. (૨) મૂળ; મંડાણ; પાંચો: મૂળ કા-

રણ. સ્કડવી જેમ લડાઈનાં બી ન વા-

વર્તી. (૩) અં વળી; પણ. સ્કડે-

તા બી દિવાના ને સજ્જતા બી દિવાના.

અને બી જમરું.

બીક, સીં (સં. મીઠ) ભય; વાસ્તી;
ડર; દહેસત. (૨) ધાક. (૩) ચિંતા;
લકર.

બીકણ, વિં બીએ એવું; ડરકણ; ડરકું; પેચી
છાતીનું; હિમ્મત વગરનું; ફરી ભય એવું.

બીકણું, વિં ડરકું; નાહિરમન; બીકણ.

બીચ, અં વચ્ચે; મધ્યે; માં.

બીછવા, પું. સીઓને પખને અંચું અને
આંગળીએ પહેરવાનાં હવિદિશા; કપડા;
અણુવટ.

બીજ, નં બી; મિથું. મૂળ; મૂળ ઉત્પત્તિનું

કારણ તે. (૩) જેથી મળે ઉત્પન્ન

થાય છે તે; સત્વ. (૪) વંદ્યપરંપરા;

ઓલાદ. (૫) જાવાઈ; તાતપર્ષ; સાર.

બીજ, સીં [સં. ત્રિતીયા] બીજ તિથિ,
પખનાડિયાનો બીજો દહાડો. :—બીજનો
ચંદ્રમા.

બીજગણિત, નં મોટી રકમોના બીજરૂપ
ચિહ્ન—અક્ષરો મંડીને ગણિત કરવાની
રીત તે; અક્ષરગણિત.

બીજમાર્ગ, પું. એક વહેમીને વિચિત્ર આ-
ન્યતા પ્રમાણે વર્તનારો ધર્મમાર્ગ—સંપ્ર-
દાય—પંથ તે.

બીજમાર્ગી, વિં બીજમાર્ગના અંતબ્ધાનુ
સાર ચાલનાર; બીજમાર્ગનો અનુયાયી.

બીજવર, પું. મોટો વર, કે જેનાં બીજવાર
લગ્ન થતાં હોય તે; પહેલી વાસ્તી સી મરી
જવાથી બીજવાર પરણનારો પુરૂષ તે.

બીજવાર, અં ફરીને; બીજ વખત; પુન-
રપિ:—આ તને બીજવાર ચોરી કરતાં
પકડ્યો, હવે મારી નહિ મળે.

બીજું, વિં (સં. ત્રિતીયા.) એકની પ-
છીનું; પહેલાની પછી તરતજ સાથે હોય-
આવે તે—બીજું. બેની સંખ્યાનો અનુક્રમ
ગતાવે છે; અન્ય; ઈતર; પર (૨)
છુટી જતનું. (૩) વધારામાં; વધી:—

બીડી લખવાનું કે, મહિ વસ્ત્રાદિ પાણી
પ્રયોગ થયા છે.

બીડ, નં. જાણ; જાખર.

બીડ, નં. પાસની જમીન; જે જમીનમાં પા-
ક પ્રયોગ હિયું હોય તે; યદી. (૨)
કાચું ભરતું લોહું. :-બીડની જમી-
ઓ. (૩) [એ] સરત; સરતથી
માથવું તે.

બીડવું, કિં. સં. બંધકરવું; બે છેડા મળે એમ
કરવું. કામળ બીડવો. મો બીડવું. (૨)
ભરી-પુરીલેવું; પ્રરવું; ચણવું. :-કોટ-
માંના બે ગાળડાં બીડવાનાં છે. (૩)
છાપ મારવી; સીધ કરવી.

બીડી, સ્ત્રી. કાચો સુનો વગેરે ચોપડી-માંહિ
સોપારી મૂકીને વાળેલી નાંગરવેલના
પાનની શેડ તે. ઉં. લેતો જાને શામ-
ળિયા બીડી પાનમકી. (૨) તમાકુ
વગેરે ભરીને કામળ કે રીપરના પાનની
વાળેલી નળી-મુંગળી તે. એ સળથા-
વીને કુકાય છે; બળતાં ધુમાડો ખેંચાય-
એવી કાષ પથ્થુ ચીજ મૂકીને બનાવેલી
કામળ વગેરેની નાની ભુજળી. :-અજમાની.
બીડી આપવી=સતકાર કરવો; રંગ
આપવી,

બીડું, નં. કાષ વસ્તુ ભરીને બનાવેલું પડીકું;
મોટી તથા પ્રજિયા પાનબીડી. (૨)
કાષ મોટું દુધંટ કામ કરવાની જાહેર
માગણી; સરતવાળી માગણી. :-મહાર-
વટિયાને પકડી લાવવા રાજાએ તથા
દરબારમાં બીડું ફેરવ્યું તથા કાષએ ઉપા-
ડયું નહિ, આખરે ચમર દોળનારી ગણિ-
કાની છોકરીએ ઉપાડયું. કિં. પ્રં. બીડું
અંકપું=દુધંટ કામની માગણી કરી;
સાદસ માથે લેવું. (૩) લાલ બીડા=
વિવાહની માગણી. ઉં. કપાનાં તે આગ્યાં
માંડેલાં મોટીવાળાં ભમરં.

બીડા, પું. કામનો પાલેલું મોટું પ્રયોગિયું
લગોડાં.

બીડયું=સીડયું; વિ. મનમાં સમજવા યતાં
કંઈ મોલાય નહિ એવું લાગ્યું; મોન
રહી સહેલું પડે એવી સ્થિતિ તે. (૨)
અં. મંદને બંધ જોય હોય તેમવું
તેમ; મોન રહ્યા કરવું પડે તે; જોય
કરે તેમ વગર બોલ્યે સહન કર્યાં કરવું
તે. :-જે ભુલમ કરે તે બીડયાસીડયા
બેસી રહીને જોયા કરો. ફરિયાદનો અવાજ
નહિ હોવો તે.

બીન, નં. બને બાળુ તુંમકાવાળું એક જા-
તનું તંતુવાદ.

બીનકી, સ્ત્રી. બિંદી.

બીના, સ્ત્રી. બનાવ, જનેલું તે. (૨) હકી-
કત; હેવાલ; વાત; વર્ણન. (૩)
બાબત; વિષય; વસ્તુ.

બીબી, સ્ત્રી. મુસલમાન ગૃહસ્થની સ્ત્રી; ખાન-
દાન કુટુંબની મુસલમાન બાલુ. કહે-
બીબી ધર જોગ ત્યારે મિયાં ધોર જોગ.

બીબીબચું, વિ. ખાનદાન મુસલમાન સ્ત્રીને
પેટ જન્મેલું; બીબીએ જન્મેલું; ખાન-
દાન મુસલમાનના ઘરનું-બાળક. :-રાણી
જયો કે બીબીજયો.

બીબું, નં. અમુક જાતની આકૃતિ વગેરે પાડ-
વાનો જેમાં છાટ જોડેલો હોય તે;
દાળ, સાચી, ઓડું, અને એડી. (૨)
જેની ઉપર અમુક ચિત્ર કે છાપ વગેરે
આકૃતિ પડે એવું ઉપસણ ને કોતરણી
કરેલી હોય તે પાત્ર; ઓભર, વગેરે તે.
:-સાકડાનું બીબું; લાકડાની છાપ. (૩)
જેને મથાળે અક્ષરકૃતિ ઉપસાવેલી હોય
એવો સીમા-ધાતુનો ખીચો તે; યાદપ.
(૪) નમુનો; પ્રતિકૃતિ, સ્વરૂપ; આકૃતિ
પાડવાની રચના, વગેરે તે.

બીસત, વિ. (સં.) સુંકું; નકાર.

નહિ બોલાય કે નોચાય એવું. (૨)
કંઠાળા આપે એવું. (૩) નવરસ-
મીના કંઠાળા ઉપભવનારા એક કાવ્ય
રસ તે; ભંડરસ.

બીજી, પું. એવા અને ચણા દાળની મીઠી
એવા બીજી.

બીલ, નં. ખાડા; દર; બખોલ; તકડો. (૨)

[જ.] વેચેલા માલની કિંમતનો આંકડો.

(૩) પહેલિ. (૪) ખરડા; યુસદો.

બીલમન, નં. પાસા પાડેલું નંગ; પાસાદાર
દારો.

બીલી, સી. ત્રણ ત્રણને યુમળે જેને પાનાં
ચાય છે એવું એક ઊલિયું ઝાડ. મ-
હાદેવને એના પાન ચઢાવવામાં આવે છે.

બીલું, નં. બીલીનું અંકુશિ લીલું ફળ,
નાનાં કુમળાં બીલાનો મુરખો અને
અથાણું ચાય છે. એનો ગુણુઆદી
હોવાથી મરડા અને અતિસાર ઉપર ઉ-
પયોગી થઇ પડે છે. (૨) બીલાનું કાટલું;
કુલકા, પારો, તપખીર વગેરે બરવાના
કામમાં આવે છે. (૩) અંડ; વૃષણ.
બળિયા-સેવડથી સાંધા ઉપર થયેલી
ઝાંઝા તે.

બીવું, કિં. અં. હરવું; ભય લાગવો; ધાસ્તી
લાગવી, (૨) ચોકવું. (૩) ગભ-
રાવું; કાચર થવું.

બીલવું, જી. બીવું.

બુક, (જ.) એપડી; પુસ્તક. (૨)
નોંધણી. (૩) છુકડો; ફાંકો.

બુકડો, પું. મોં ભરાઇ ભય એટલો જથ્થો
તે; ફાંકો.

બુકણી, સી. બુધી; ચૂર્ણ.

બુકવું, કિં. સં. હાથ મેનિ આડે નહિ
તેમ મોમાં નીખવું; ફાંકવું.

બુકાની, સી. દાદી અને માલ ઉપર થઇ
મધ્યે બંધાય એવો ફટકો-લુગડાનો ફટકો.

—દાદીના વાળ આમતેમ વિખરાઈ ભય
નહિ તેમજ ચહેરાનો થણો ભાગ ઢંકા-
વાને લીધે બીજો માણસ જટ ઝાળખે
નહિ, તે માટે બુકાની બંધાય છે.

બુકકો, પું. ફાંકડો; ફાંકો; ફાળિયો; ઝાસ.
બુગડી, સી. બુકડી; સોઝીને કાને પહેરવાનું
મોતીનું ધરણું.

બુગણ, નં. ગાડામાં પાથરવાનું બાડપોતું
કપડું; મોઢ; આથર.

બુધલી, સી. બરણી.

બુચ, પું. એક જાતના પોચા લાકડાનો
ડાંડો; કુચો. (૨) પાનાંની રમતમાં
હારનારને જીતેલો માગે તે પાનાં આપવાં
પડે છે તે. કિં. પ્રં. જુય માર્ગો=વહેતું
—હળીજતું બંધ કરવું; સજડ—બંધ કરવું.

બુચટ, વિં. જુદી વગરનું; મૂર્ખ; કાચી
સમજવું.

બુચિયું, વિં. બુચું; કાન વગરનું. (૨)
ખેડેલા નાકનું; કપાઇ ચયેલા નાકનું.

બુચી, વિં. (સી.) નાની ઊકરી; કન્યા
પારસીઓમાં વપરાય છે.

બુચું, વિં. કાંન વગરનું. (૨) ખેડેલા
ચપટા નાકવાળું.

બુચો, પું. ઊકરો; દીકરો; પુત્ર. (પાર-
સીમાં).

બુજ, સી. [સં. જુજ] કદર, કિંમત;
તુલના; પરીક્ષા; ગુણબળપણું. (૨) સ-
મજા-તમારા શેઠને કામની બુજ નથી.

બુજરમ, વિં. [જ.] જુદા ધરવું; (૨) ધર-
ડપણને લીધે માનને ચોગ્ય.

બુજરગી, સિં. ધરડપણ; મોટાઈ; જુદાપો;

બુજવું, કિં. સં. કદર કરવી; પરીક્ષા કરવી;
સામે માણસ કેટલું કામકાજ કરે છે
તેની કિંમત બાજુવી; ગુણ સમજવો;
તુલના કરવી. (૨) મોઢ લેવો; સમ-

જવું. ઉં પરનારીસુ મીત, સુદિ સારી
નવ શુભે. આમળ

સુઝવણું, કિં સં હોલવણું; જળતું બંધ
કરવું: ટાકું પાડવું. (૨) રાળી નાંખવું
સુઝાવું, કિં અં હોલાવું; કમીયવું બંધ
પડવું.

સુટ, સ્ત્રીં (સુટય) કાનની નીચેના કાગની
ચામડી; લાળી. (૨) રૂં પ્રં કાનની
સુટ પકડવી=કસુલ કરવું.

સુટાક, અં ખુઝકાળું ને શરીરે જાડું એમ:-
કાળાંસુટાક. (૨) લાટ-લોઠાની કાળી ને
મજાસુત લાટ ઉપરથી. રંગે કાળી ને
શરીરે લઈ સ્ત્રી તે.

સુટિયું, નં છટે પહેરવાનું લાકડાનું લોળિયું.
સુટનો વિષ પહોળો કરવાને લાકડાનું જે
ધરેણું પહેરવામાં આવે છે તે.

સુટ્ટી, સ્ત્રીં નાની ચાકી-કળી તે; નાની
કળી જેવી લાત-તરેહ તે:-ઝીણી સુટ્ટીનું
અંખર. (૨) અંખળ શુણવાળી ઔષધિ-
વનરપતિ તે:-જડીસુટ્ટી; ચમત્કારી ચીજ.
(૩) પહોચેલું; તેજસ્વી ને ચતુર એવું
જે તે; કાબેલ; નહિ છેતરું જાય એવું
અને અજબ રીતે પોતાનું કામ કાઢી
લેનાર:-એ કંઈ જાય તેવી સુટ્ટી નથી.

સુટ્ટાદાર, વિં સુટાસુટાવાળું; જેમાં સુશો-
ભિત ચંદ્રા હોય એવું.

સુટ્ટો, પું ખીલેલા નાના ફૂલના જેવી લાતનો
ચાંલો; ભાતીજલ ચંદ્રક; ભરતનો ચાંલો.
(૨) તરંગ; કદવના; નવી ભુજતી; અવ-
નવો વિચાર.

સુટું વિં ધસાધને જાડું થઈ ગયેલું; ધાર
જતી રહી હોય એવું; અણી કે ધારની
તીક્ષ્ણતા રહિત. (૨) જડી સુદિનું; કાષ

વિષય જેને ઝટ મોઝે યદે નહિ એવું:
(૨) લાગણી વગરનું.

સુટ્ટો પું મકાષ ડોડો; સુટ્ટો.

સુડકી, સ્ત્રીં કુખકી; એકદમ પાણીની અંદ-
ર પેસી જવું તે. (૨) કામની વખતે
ખસીજવું તે.

સુડથળ, વિં એવકુર; મૂખ; ઠાડો. (૨) મંદ
સુદિનું અચંચળ.

સુડવું, કિં અં [પ્રા. સુડર] કુખવું; પા-
ણીની તળે ખેસવું; નીચે જવું; પ્રવાહીની
તળે ખેસવું. (૨) ગરકાવ થઈ જવું; દટાઈ
જવું કે ઉડા ઉતરીજવું.

સુડાડવું, કિં પ્રં સુડે એમ કરવું.

સુડિયાળ, વિં મૂખ; અણસમણ.

સુડિયો, પું કાળા મોનો વાંદરો. (૨) ધરડો
માણસ; સુદિયો.

સુડાપો, પું ધરડપણ; જરાં; વૃદ્ધાવરથા;
જઈ.

સુડિયો, પું સુડિયો; વાંદરીઓના ટાળામાંનો
મોટો મરત વાંદરો. (૨) જાડો લઈ જેવો
ને ઉગરે મોટો માણસ.

સુડં, વિં [સં. સુડ-સુડો.] ધરડું; જેને પ-
થિયાં આવવા માંડ્યાં હોય તે; જઈ; વૃદ્ધ.

સુડો, પું વૃદ્ધ; જેને જરા-ધરડપણ આગ્યું
હોય તે માણસ. (વિં) જઈ.

સુણી, સ્ત્રીં ખોણી. (૨) અણી; બાલાનું
ફળ

સુતકો, પું કાળી ને લઈ સ્ત્રી; સીધણ.

સુતપરસ્ત, વિં મૂતિપૂજક; મૂતિની પૂજા
કરનાર તે; મૂતિને માનનાર, હિંદુ વગેરે.

સુતપરસ્તી. સ્ત્રીં મૂતિપૂજા.

સુતાન, નં અટન; યોનિયું.

સુતાનું, સ્ત્રીં યોતાનું; જુની પ્રાધડીનો મેલેક
કડો. (૨) તોહમત; બટો.

સુનાનો, પું ઝીણી મૂરેલી પાધડીનો કડો.
સુનારો. પું (સુસ્તાન) જમીન

વાળવાનો સળિયો-સાવરણ; મોટી ઝાડું.
શુભે, અ. થી; થકી; વતી:-મારીશુભે કામ
થશે નહિ. આમ.

શુદ્ધ, પું. (સં. શુદ્ધ) પરપોટો.

શુદ્ધશુદ્ધ, પું. પરપોટો.

શુદ્ધ, વિ. [સં.] જેને જ્ઞાન થયું છે એવું;
જેને સમજાયું હોય તેવું-સમજું; જ્ઞાત;
પ્રકિત. (૨) શુદ્ધ એકમહ.

શુદ્ધાવતાર, પું. [સં.] વિષ્ણુના દસ અવ-
તારમંત્રી નવમો અવતાર. (૨) મૌન
રહીને જે કંઈ બનતું હોય તે જોયા
કરનાર.

શુદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) વસ્તુને સમજવાની
અને સમજ્યા પછી વિચાર કરી પોતાને
તે માટે શું કરવા જેવું છે તેનો નિર્ણય
કરવાની શક્તિ તે; વિચાર કરી પોતાને
ફાવતી રીતે કામ કરવાનો નિશ્ચય કર-
નારી પ્રાણીની શક્તિ, સમજશક્તિ જ્ઞાન
શક્તિ, મતિ; અકલ્પ; સમજણ. (૨)
મન; અંતઃકરણ; મનનું વક્ષણ. (૩)
વિવેક; હકાપણ. (૪) શીખ; શિખા-
મણ. :-સારે તારી શુદ્ધિ જોઈતી નથી.
(૫) વૃત્તિ; હિંમત; મન; અભિપ્રાય;
વિચાર. ૩૦ પ્ર. શુદ્ધિનો આગમો=મૂખ,
ખેવકુદ. કિં. પ્ર. શુદ્ધિ ફરીજવી=અ-
વળી મતિ થવી; અકલ્પ પલટાઈ જવી.
શુદ્ધિજન=શુદ્ધિનું જોર તે. જેમાં શુદ્ધિનો
ઉપયોગ કરવાથી તે ખીણે એવી રમત
તે; સેતરજ. :-શુદ્ધિ=અળની રમત.
મોભામશુદ્ધિનું=જાડીશુદ્ધિનું કુશામશુદ્ધિનું
=જાણી શુદ્ધિનું. શુદ્ધિપૂર્વક=જાણી જોઈને;
જાણીશુદ્ધિને.

શુદ્ધિમંત, વિ. શુદ્ધિવાળું; અકલ્પમંદ.

શુદ્ધિમાન, વિ. શુદ્ધિવાળું; શુદ્ધિશાળી.

શુદ્ધિશાળી, વિ. શુદ્ધિવાળું; અકલ્પવાન.

શુદ્ધિહીન, વિ. શુદ્ધિવશમનું; અમાર; મૂખ.

શુધ, પું. (સં.) એક મહ. (૨) સાત
વારમંત્રી એકવાર. (૩) દેવ. (૪)
હકાથો.

શુધવાર, પું. સાત વારમંત્રી ત્રીજો વાર. (૨)
કંઈ નહિ. :-એ શું કરનાર છે આપનો
શુધવાર !

શુધવારિયું, ન. શુધવારને દિવસે બહાર
પડતું જાયું; દર શુધવારે નિકળતું વર્ત-
માનપત્ર.

શુધું, ન. જાડું ડંગોઈ, ઘોઠો, ધોયકણું. ઉ.
શુધે જાર બાજરી, શુધે નાર પાધરી;
શુધે ડાણું દોહવા દે, ને શુધે હેયું જાનું
રહે. (૨) જાડું અને વાંકું ધિખાય
એવું લાકડું; યુનો ભાગવાનું. (૩)
યુલે ચઢતા વાસણનું બળાને કાળું પડી
ગયેલું તળિયું તે. :-શુધાવાળી તપેલી
શુધાવાળું ઉનામણું.

શુન, પું. એરંડીના આકારના એક જાતના
દાણા; કાશી.

શુનદાણા, પું. શુન; કાશી.

શુનિયાત, વિ. [ફા. શુનિયાત] કુલીન;
ખાનદાન; અસલજાત; ઉચ્ચ કુળ પર-
વારનું હોય એવું; જુનું અને માનવતું.

શુનિયાતી, સ્ત્રી. કુલીનપણું; ખાનદાની.

શુનસ, ન. ઉતનું જાડા વણાટનું જુગર;
કામજો.

શુબક, વિ. શુદ્ધિ અને વિવેક વગરનું; જડ-
ભરત; જાડી શુદ્ધિનું-માણસ.

શુભુક્ષિત. વિ. (સં.) મૂખ્યું; જુખાળનું;
ખાડિખાડિ કરનાર.

શુમરાણ, ન. શુભાશુભ; ધોવાટ; કલાહોલ.

શુમરાટો, પું. ખૂમ; પોકાર; હોકાર. (૨) ગપ
મફવા; બપાટો. (૩) તોફાન; મંડપડ;
સોર; મણાઓના બેજો સોર-ફરિયાદ.
:-શુમરનો શુમરાટો તે.

શુમાશુમ, સ્ત્રી. ઉપરા ઉપરી ખૂમો પડવી તે;

ઠોઠેકાણે ખૂમ પડી રહેલી તે.
શુભેષોદાશ, પું. મોટું ઢાલ; મોટી નોખત.
ખૂમ અથવા પોકાર ને બદલે લોક ભેળા
કરવાને વગાડવાનું મોટું ઢાલ તે.

શુરમેા, પું. (આ. શુરક્ષ) માથાથી
પગ લગી આખુંએ શરીર ઢંકાર્ઈ રહે
એવું સિવેશ્વ કાચળા વચ્ચે ઉપર ઓઠવાનું
વચ્ચે; ઉપવચ્ચ; આદર (૨) માત્ર
મોં ઢંકાય એવું મુલાયમ અને જળાદાર
કપડું કે જે સ્ત્રીઓ મોં પર નાખે છે.
અવયુદ્ધન. ઉં. શુરખાવાળી પેઢી, શરીર
લાવણ્યતા ન રહુદ જેની.

શુરજ, પું. (આ. શુર્જ) કિશાના મથાળા
ઉપર તોપ ગોઠવવાને માટે કાઢેલી અ-
ગાસી જેવી રાવડી, કોટ ઉપર તોપના
મોરચા માંડવાના શુભાર. (૨)
હાથિશુર; પુસ્તો; દિવાલને ટેકા રૂપ વધા-
રાનું ચણતર તે.

શુરજી, વિ. સેતરંજની રમતમાંની એક જીત
કે જેમાં ચોપટ ઉપર એકલા પ્યાદાને
પાદશાહજ રહેલાં હોય :-શુરજ મહાત.

શુરાધ, સી. બગાડ; અણખનાવ; શત્રુવટ;
ભુઠાપણું. (૨) ખેડી-અ-પાયા રીતે વ-
તરું તે :-શુરાધનાં ફળ શુરાં.

શુરાખ, નં. બાખું; કાણું; ભેઠક; વેઠક;
વિંધ. (૨) શુકાખ.

શુરાણું, કિ. અં. પુરાણું; બરાઈજનું.

શુરાશ, સી. શુરાઈ.

શુરૂં, નં. ધોષેલી ખાંડ. (૨) વિ. નકાલ;
ખરાબ; શુકું, નરસું.

શુલશુલ, નં. (ફા) મધુર અવાજે ગા-
નારું; એક નાનું, પાંખી. આ પાંખી
ગુલાબની ડાળ ઉપર ખેસી ખાલે છે.
ઉં. સહસ્રાસ મંચો, સુરવણાવ મંચો,
સ્તે રસનો એકાદર થયો, ચક્ર પ્રીત
જરા મન ધીર થયું. મુજ શુલશુલ તાથી
હરીગયું.

શુલક, વિ. (ફા.) હમી ચોખતાવાણું;
પ્રીઠ; મોટું.

શુલાખ, સી. (તુર્ક. શુલાક) નાકનો
વચ્ચો પડદો. નાકના વચ્ચો પડદામંચો
વેઠ. (૨) નાકના વચ્ચો પડદામાં
પાડેલા વિંધમાં પહેરવાનું મોતી-હીરાનું
એક ધરણું. ઉં. કાને મકરાકૃત કુડળ
કેરી જોડ, નાકે શુલાખ ને મુખમાં
તંબોળ, બાલણ.

શુલું, નં. ગાંડ. (૨) ગાંડનાં ઢમરું; તંશુર.
શુસકું, નં. વરસાદનું એકદમ તૂટી પડતું તે;
ઝાપડું; થોડીવાર પડે પણ જોરથી એકદમ
ખૂબ પાણી વરસાવે એવો વરસાદનો તરંગ
-ઝપાટો તે.

શુસક, ક. નં. દિવેરે કંકુવાળો હાથ કરી ધેણને
ગાસે હળવો તમાચો મારવો તે; સીમંત-
વાળી સ્ત્રીને થતો એક આચાર.

શુસદિયો, પું. શુસટ મારનારો તે; ધેણનો
દિવેર.

શુસું, વિ. જાડશુદિતું; અરસિક; નાગ-

રિક રીતભાતથી અજાણ તે. (૨) શાખ-
કોડ વગરનું; જડ. :-શુસો=જડઅરથ.

શુહારણું, કિ. સં. વાળણું; ઝાડણું; બોરણું.

શુટ, પું. અવગડ કુવો; બોખ જેવો ઉંડો
ખાડો.

શુંક, વિ. કમઅકલ, અચંચગ; અગાન; ઝટ
શીખે કે સમજે નહિ એવું; જાડશુદિતું.

શુંક, નં. [લં ચિન્તુ] રીપુ; ફોર; ટપકું.
(૨) પ્રવાહીનો છાટો. (૩) કોઈ;
તેનાં બી.

શુંધી, વિ. ઓછી અકલ; કમ સમજણું; ઝટ
શીખે સમજે નહિ એવું; અચંચગ; અ-
સાવધાન.

શુંધું, નં. જાડે ડંબોરો; કિપકણું; જાડી ફાંટી
લાકડી. (૨) વાસણનું જળેશ્વ તળિયું;
ધૂણી ને કોટ વગેરેથી કાણું પડી જાયેશ્વ
વાસણનું તણું તે.

બુધારવ, પું. જુમાબુમ થઇ રહેલી તે. કા.
લાઠોલ; બુમરાણ; સોર બકાર.

બુધિયો, પું. જુમિયો; મોટા અવાજવાળો.
જુમિયો ઠોલ.

બૂક, પું. કાકા; આસ; કાળિયો. (૨) અં.
ચોપડી; કિતાબ.

બુચ, પું. ડાટો; કુખીના મોખર દાબવાનો
કુચો; શીશીનું લાકડાનું હાંકણ.

બૂજ, સ્ત્રી. તુલના; કદર; ગુણગત. (૨)
સમજ; પરીક્ષા.

બૂટ, સ્ત્રી. કાનની લાળી. (૨) અ.
ચાંચ વગરનો વિલાસતી જેડો. કિં. પ્રં.
બુટ પેકડવી=કથુલ કરવું.

બૂન, પું. વાલ અથવા એરંડી જેવાં એક
જાતનાં બી, કોશી, એને શેડી દળોને
કચાચ કરી પિવાય છે.

બૂમ, સ્ત્રી. મોટો ઘાટ પોકારવું; ઘેરા; બ-
રાડો, રાડ, પોકાર. (૨) લોક વાયકા;
અફવા, કિંવદંતી. (૩) ફરિયાદ. કોણ
બૂમ સાંભળે છે? બૂમ પાડવી=બોલાવવું.
ફરિયાદ કરવી; પીડા પોરવાવી. બૂમ-
ભેગા ચીચિયો=ભેગાભેગી સાધવું.

બૂહત, વિ. [સં] મોટું કદાવર, રથૂક;
વિશાળ.

બૂહરૂપતિ, પું. દેવ લોકના ગુરૂ; મોટો
પ્રતિભાશાળી વિદ્વાન. (૨) સ્વર્ગમાળા-
માનો એક ગ્રં.

બૂહરૂપતિવાર, પું. ગુરૂવાર.

બે, વિ. એક ને એક તે; ૨. (૨) અ.
નહિ; ઝેર; કમ; ખરાબ; એ અર્થનો
ફારસી ઉપસર્ગ. બેઅદબી. બેઆમર.
(૩) ૨. ખરે, ઉત્તેજક ઉદ્દાગર=માર
બે માર.

બેઅકસ, વિ. કમ અકલ, શુદ્ધિદીન; સ-
મજ વગરનું; અમાન, મૂર્ખ; અણસમજ.

બેઅફમ, વિ. અરિવેકા; નિરલજ; અસમજ;
અમયાદ.

બેઅફી, સ્ત્રી. અદબ નહિ રાખતી તે; નિર-
લજપણું; બેશરમપણું; અસભ્યતા.

બેઅસર, વિ. નહિ ગુણ કરે એવું; ગુણ
વગરનું; જે દવામાંથી તેનો ગુણ-અસર
કરવાપણું જનું રહેલું હોય તે. (૨)
લાગણી વગરનું; કઠોર; નિર્દય.

બેઆની, સ્ત્રી. બે આનાનો ચલણી સિક્કો.

બેઆબર, વિ. આબર વગરનું; જેની આ-
બર જતી રહી હોય એવું. (૨) ના.
ફજેતી. (૩) અપમાન; અપ્રતિ; અપ્ર-
તિષ્ઠા.

બેઆરામ, વિ. માફું; અતંદુરસ્ત; જેના
મન તથા શરીરને આરામ ના હોય એવું;
ચિંતાતુર.

બેઇતમાર, વિ. જેનો વિશ્વાસ પડે નહિ એવું;
નહિ વિશ્વાસ રાખવા લાયક.

બેઇતવારી, સ્ત્રી. અવિશ્વાસ; બરોસો નહિ તે.

બેઇનસાફ, પું. અન્યાય; ધનસાફ નહિ તે;
નહિ ચોગ્ય-નાસ્ત તે.

બેઇનસાફી, સ્ત્રી. અન્યાય. (૨) વિ. અ-
ન્યાયી; નહિ વાજબી; ગેરકાયદે હોય એવું.

બેઇમાન, વિ. વિશ્વાસઘાતી; કૃતઘી; નિમક
હરામ. (૨) અપ્રમાણિક. (૩) અસ્થા
રહિત; બોલ્યું ન પાળે એવું.

બેઇમાની, સ્ત્રી. અપ્રમાણિકતા; બોલ્યું નહિ
પાળવાપણું તે; વિશ્વાસઘાત. (૨)
અનાસ્થા. બોલ્યું નહિ પાળનાર, નેકીએ
ચાલે નહિ એવું.

બેઉ, વિ. બન્ને; બન્નો; ઉભય.

બેઉમેદ, વિ. નાઉમેદ.

બેઉમેદી, સ્ત્રી. નાઉમેદી.

બેકદર, વિ. કદર વગરનું; અગુચર; જીજ વ-
ગરનું.

બેકશર, વિ. બેઆસમ; બેચેન; કસર ન-
હોય એવું; અપ્ર.

બેઠારી, સીં કરાર નહિ હોવાપણું; અમતા.
બેઠાવું, કિં અં બહેકવું; સુમધિ ફેલાવી;
સુમધનું દહવું-પ્રસરવું તે; અધમધવું;
પીમરવું; સોડવું; મહેકવું; (૨) ફાટવું;
છઠીજવું; લાડમાં માનમાં અને ધન વ-
ગેરેના અભિમાનમાં ઉદ્ધત-બેતમા બે-
મયાદે મધજવું.

બેઠાટ, પ્રાં બેઠેલાપણું; છાક; તોડ; અભિ-
માનથી દુરપત્ર થયેલો બેતમાપણનો
બેસ તે.

બેઠાયકે, અં ગેરકાયદે; ગેરવાજબી રીતે;
સિરરતાથી ઉલટી રીતે નિયમ કે કથા
ધોરણ વગર એમ; કાયદાસર રીતે નહિ
એમ.

બેઠાર, વિં ઉઘમ રહિત; નવરં; ધંધારોજ-
વગરનું. (૨) ખાલી; અમરતુ.

બેઠાવણું, કિં સં બેઠે એમ કરવું; ફટાડવું;
છઠાવવું; અતિશે લાડથી વંદી ભય એમ
કરવું; વંદાડવું.

બેઠાળી સીં નહિ કાળી રાખવી તે;
બેતમા બેઠરકારી; નહિ ધ્યાન-લક્ષરાખવું.

બેઠી, સીં બેતી બેઠી તે; બેગણું-બેડ.
(૨) બેએ બાગતાં શેષ રહે નહિ
એવી સંખ્યા તે:-ચાર, છ, આઠ, દશ
બેઠીની રકમો કહેવાયછે. એકી=બેઠીમાં
એકી વધવા તરીકે. કિં પ્રાં બેઠીજવું
=હમવાજવું; મજા મૂત બને ક્રિયાઓ
કરવા જવું તે.

બેઠેડ, વિં કેદ નહિ તે; છુટું; અંધરરહિત;
સ્વતંત્ર. (૨) અમયાદ; ઉદ્ધત.

બેઠેલું, વિં ફારેલું; વંદીજાયેલું.

બેખબર, વિં જેને કંઈ માહિતગારી ન
હોય તેવું; અભણવું; અભણ; અણવાકેદ.
વિં મુસલમાનોમાં વપરાતું માનવું

[વશેષણ; ઉપનામ. :-મહમદ બેખ.

બેગા, વિં કલાવતું રમેલું પતરં.

બેગમ, સીં મોટા દરબાનની મુસલમાન સ્ત્રી;
અમીરની સ્ત્રી, શાહબદો. (૨) રાણી.

બેગરજ, વિં ગરજ વગરનું; બેતમા; બેદર-
કાર; જેને ગરજ હોય નહિ એવું.

બેગરજાઉ, વિં જેને ગરજ હોય નહિ એવું;
નહિ ગરજવાળું; બેતમા.

બેગાર, પ્રાં વેડ; પૈસા આપ્યા વગર મળુરી
કરાવવી તે; મફત મહેનત કરવી તે.
(૨) મળુરી; હેલ; મહેનત કર્યાનું
લવાજમ. (૩) ભીખ.

બેગારી, પ્રાં મળુર; હેલકરી; વૈતરો, ભાર
વહેનાર. (૨) ભીખારી.

બેગુના, વિં [ફા.] બેતકસીર; નિર્દોષ;
નિરપરાધી.

બેઘાઘંડું, વિં આમે નહિ અને તેમે નહિ
એવું; મિશ્ર; ખરૂંએ ખરૂં ને જોડુએ
ખરૂં એવું; ન સમગ્રય એવું; એક ઘાટ-
માં-સ્વરૂપમાં નહિ એવું, બેસુરં, બેતાલ.

બેચારેક, વિં બે અથવા ચાર તે; બેને ચાર
વચ્ચેમાંની એકાદ સંખ્યા તે. (૨)
શોકું. ઉં ભુવંતી જળ ભરવા મર્ઠ, ઘડી
બેચારેક ત્યાં થઇ.

બેચેન, વિં ચેન-આરામ નહિ તેવું;
પુશીમાં નહિ એવું; અસ્વસ્થ; અસ્થિત.
(૨) મારું; અનારામ. (૩) આનંદ
કે હપેશની પ્રુથાલીમાં નહિ એવું; સચિત;
ફિકરમંદ.

બેચેની, સીં અચાંતિ; અસ્વસ્થતા. શરી-
રની પીડાથી અથવા મનમાં થતા વિચા-
રાથી ઉત્પન્ન થયેલી અસ્વસ્થ દાહત
તે. ફિકર; ચિંતા; વ્યાકુળતા; અકળામણ.

બેબા, વિં (ફા. બેજા) બેભાર; હેરાન;
વ્યાકુળ.

બેબાજ, વિં મહારામેલું; અકળાયેલું. (૨)
પાપમાલ થઇ મરેલું હોય તેવું; કાપર.

બેભાર, વિ. (કા. લેખાર) કંટાળેલું;

કાચર થઇ અથેલું; આકળાયેલું; હેરાન.

બેભવ, વિ. બેભવવાળી; ગર્ભવંતી; કારે
વાઇ. (૨) ઉચ્ચ મનવાળું; જીવ ઉઠી
અથેલા હોય એવું; અચ્ચમનું.

બેભવવાળી, વિ. ગર્ભવંતી.

બેભવસોતી, વિ. ગર્ભવંતી; કારેવાઇ.

બેટ, પું. જેની ચારે બાજુએ પાણી હોય
એવી જમીન; દ્વીપ.

બેટાણ, પું. બચ્ચાણ; રીસ-કોષમાં સામા
માણસને મારતાં, એ રીતે ડુંકારાય છે.
બેટમણ.

બેટાબેટી, ન. બેટા અને બેટીઓ વચ્ચે તે;
છાકરાઈયાં; છાકરાછાકરીઓ. ઉ. સો
છાબેલા શોભિતા, બેટાબેટી ઘેટીના. નવ-
લરામ.

બેટી, સ્ત્રી. પુત્રી; છાકરી; દીકરી.

બેટીણ, સ્ત્રી. મોટા માણસની-આચાર્યની
પુત્રી તે; લાકડી-માનિતી દીકરી તે.

બેટા, પું. દીકરો; હૈયો; પુત્ર; છાકરો.

બેઠક, સ્ત્રી. બેસવાની જગા; આસન. (૨)
બેસવું તે; વાતચીત કરવા-મગત માટે
બેસવું તે. :-એની ત્યાં બેઠક છે. (૩)
જેટલી વાર બેસી રહેવું પડે તેટલો વખત
તે; બેસીને લાજરી આપવી પડે એવો
કાળ. :-ચાર કલાકની બેઠક છે. (૪)
લણી જણવું એકઠા થઇને બેસવું-મળવું
તે; મંડળી; સભા; પરિષદ; મિજલસ. :-
એકાદ જલસાની બેઠક કરો. (૫) નાચ-
સુજરાતું ટેકાણું; મંડળી; મિજલસ કે નાચ
જમાવટ તે. (૬) પાટલો; ખુરસી;
મોંઘી; ગાદી, વગેરે બેસવાનું જે કંઈ
સાધન તે. (૭) તળું; પાથો; જેની ઉ-
પર બેઠા ઘાટ હોય હોય તે; બેસણી.
(૮) તાબોમની એક દસરત.

બેઠાબાઉ, વિ. ધધા રાજ્યાર નહિ કરતાં
બેઠે બેઠે બાબતી જેને ટેવ-આદત પડી

હોય તે; નિરુદ્ધમી; બેકાર; ઉલ્લેખ કર્યા
વગર આનંદ; ખાંચ પણ કંઈ કામચાલ
કરે નહિ એવું; આળસ. ખાવું ને કરી
હિલચાલ નહિ કરતાં માત્ર બેસી રહેવું
તે. :-નોકરી છોડ્યા પછી તે બેઠાબાઉ
થઈ ગયો છે.

બેઠાબેઠ, સ્ત્રી. ઉદ્ધમ નહિ કરતાં માત્ર બેસી
જ રહેવું તે; બિનરાજ્યારી દાલત તે;
ધધા રાજ્યાર કરતો નહિ અને ખાલી
બેઠે બેઠે ખાધા કરવું એવી જે આળસ
-નિરુદ્ધમી સ્થિતિ-દાલત તે. (૨) અ. બેઠાને
બેઠાજ રહેવું તે; જેમ હોય
તેમજ; એમને એમ. :-એ ખાતું દવે
બેઠાબેઠ રાખ્યો.

બેટીબાંધણીનું, વિ. નીચા પણ દૃઢ બંધા-
રણવાળું; નીચી ઘાટદાર બાંધણીનું. (૨)
મજબુત; દૃઢ; નાજો-ઉચ્ચલાઈ પડે એવું.

બેકું, વિ. બેઠેલું; નીચા પાટનું; નહિ ઉંચું.
(૨) ઉઠાવવું પડે નહિ એવું; બેઠેબેઠે
થઈ રહે એવું :-બેઠો ભાત મૂકો દળો.
(૩) કામ કર્યા વગર-બેઠે બેઠે મળ
એવું. :-તે બેઠો પગાર ખાય છે. (૪)
કંકું; ટાલું; શાંત; નહિ આટળું. (૫)
નહિ ઉછળતું; ધીરું પણ ચાલુ એક
સરખું. :-બેકું પાણી વહે છે. બેકું
ખાતું=કામ ખાતું. કિં. પ્ર. બેઠા થવું
=સાળ થવું; ફરીને સતેજ થવું.-
બેઠાની ડાળ કાપવી=પાળકું તોડી ના-
ખવું. બેઠાબેઠા=નિરાંતે; અવકાશે.

બેઠેલ, વિ. બેઠેલું; બેકું; નહિ ઉચું અથવા
ઉંચું એવું. (૨) દબાયેલું; ગાળો પડેલો
હોય એવું. (૩) પડી રહ્યાથી બચ-
ડેલું-ચોટેલું. :-આ તાકા બેઠેલો છે.

બેઠ, સ્ત્રી. બેળ; સુલાની બે બાજુમની
એક તે.

બેઠકું, ન. આંખનાં દરેક સાંધા વચ્ચેના
અઠકા કકડો-ભાગ તે; પેર. (૨)

આજલીના કાતરામણી દરેક કચુકવાળા
ભાગ્ય તે.

બેઠાણી, સીંપતરાળ; બેઠાસાં.

બડસાં, સીં પોતાનાં પરાક્રમ આવી તે;
હું આવો તેવો અને મેં આવું તેવું
કરેલું, એ રીતે પોતાનાં બધુશાં કૂકવાં
તે; કુલ, બધાં; પતરાળ.

બેઠિયું, નં બેઠા; આંબેથી અદર કરી
તોડી-વેડી લેવાની જળીસર ઓળી.
(૨) ખતરીસ મણીને જથો; ખતરીસ
મણુ તોલે હોય તેટલું. તે:-બે બેઠિયાં
બાજરી ધરમાં રાખજો. (૩) બે બજદ
બેચી શકે એટલા વજનનું ગાડું.

બેડી, સીં બેઠે હાથ કે પગ સજડ જકડાઈ
રહે એવો ધાતુનો કડા જેવો ધાટ; જ-
છર; (૨) પાશ; બંધન. (૩) બે આંગ-
ળાંએ પહેરાય એવી વિંટી-વેલ્લો તે; એક
ધરેણું. (૪) અડચણ; અટકાવ; આ-
ડખીલી:-મને તો ડોસાની બેડી છે નહિ
તો હમણાં વિલાયત જાઉં.

બેડું, નં ગાગર ને ધડાની દેરડી-ઉતરડ;
હાડો ને માણિયો ઉપરાઉપર મૂક્યા હોય
તે; ધડા ગાગરની બેડું તે. ઉં બેડું
લઈને ગઈ જળ કાળે. (૨) બહેડું;
એક ફળ; ત્રિકુળામાંની એક ઓપધિ,
હરડાં, બેડાં ને આંખળાં.

બેડો, પું અહાળ; વહાણુ. ઉં બેડો ભાઈ
બુડતો તારારે, અંબે આઈ! પાર ઉતા-
રારે. (૨) ટુકડી; ટાળું; જથો:-આ-
બાનો બેડો. (૩) ધારેલો અથ; મુદાની
વાત:-બેડો પાર. પાદશાહની મુલાકા-
તનું કામ મુકેલ છે બીજું નહિ, મુલા-
કાત થઈ એટલે તો જાણે કે બેડો પાશ

બેડાકી, સીં જેને બેડોલ-સદ હોય એવું
વહાણુ.

બેડોળ, વિં ડાળ વગરનું; જેમાં ધાટ સા-

રા-બેઠાએ તેવો હોય નહિ એવું; કદ-
રપું; બહોલકલ.

બેઠમ, વિં ઢળ વગરનું રીતસરનું નહિ એવું;
અમુક ધોરણ-પદ્ધતિ વગરનું. (૨) અ-
મ્યાદ; બેઅભ્ય; તરેહવાર. (૩) એ
ફાયદે.

બેઠંગ, વિં ઢંગ વગરનું.
બેઠંગું, વિં જેમાં કંઈ ધોરણ કે ઢળ ન હોય
એવું; તરેહવાર; અવ્યવસ્થિત; એકે
ધાટમાં-રૂપમાં ન હોય એવું. (૨) ઠેકા-
ણા-નિશ્ચય વગરનું.

બેઠાચઠ, વિં બેડા-દા જેવા ઉપર ઉપર
જતાં નાના નાના થતા જતા ધાટનું. (૨)
ઉપર ઉપરથી ઉતરતું જાય એવું:-જ-
ગનાથજીની હાંડી બેઠાચઠ ઉપર ઉપરથી
સીકતી જાય છે. (૩) નીચે મોટું ને
ઉપર નાનું એવું:-બેઠાચઠ.

બેઠાળિયું, વિં જેને બંને બાજુએ ઢાળ
હોય એવું:-બેઠાળિયું અપરં.

બેડું, નં બેડું; બહેડું.

બેત, સીં (ફા.) મનસુખો; વિચાર. (૨)
યુક્તિ; કળ; તજવીજ. (૩) ઢોહરાના
જેવું બે ટુકડું ફારસી પદ. (૪) નેતર.

બેતકસીર, વિં બેજુના; નિર્દોષ; નહિ અપરાધી.

બેતમા, વિં (ફા.) તમા વગરનું; કશાની
દરકાર-કાળજી રાખે નહિ એવું; નિરપેક્ષી.

બેતર, અં બહેતર, વધારે સાર; ખાસું;

બેતરફી, વિં બંને તરફનું. (૨) નાં બર-
તરફ કરવું તે; દેહાડી-કાઠી મૂકવું તે.

બેતાલ, વિં તાલ વગરનું; યસંગ-મરોજર
જોગ હોય નહિ એવું; ગોઠવણ વગરનું;
લાગ ન હોય એવું. (૨) બેતામ; અ-
નંત; પુષ્કળ; ખૂબ; અતિશય. (૩)
વહી-વડી મથેલું; હાથથી મથેલું.

બેતાળીસ, વિં ચાળીસ ને બે; ૪૨.

બેતાળાં, નં ચાળીસ બેતાળીસ વર્ષની ઉંમર
૧ આંબે ઝાંખ આવે છે તે; અંધારા.

બેતાળું વં બેતાળીસ કરેના મધ્ય એ
ધારણના તોલનું.

બેદરકાર, વિં દરકારવગરનું; બેકાળજી;
બેતમા.

બેદરકારી, સીં બેતમાપણું; કાળજી નહિ
રાખવાપણું.

બેદરદી, વિં રાગી નહોય તેવું; નહિ દરદી
તે; અરસિક.

બેદસ્તુર, વિં ધારા રિવાજથી ઉલટું;
નહિ નિયમસર એવું.

બેદાસ્ત, પું (કા.) એક જાતની ઓપધિ.

બેદાદ, વિં દાદ-ફરિયાદ સંભળાવી ન હોય
એવું; જેની ફરિયાદ સાંભળવામાં આ-
વતી ન હોય એવું; અંધેર.

બેદાદી, સીં દાદ-ફરિયાદ પ્રતિ જે બેદર-
કારી તે; દાદ સંભાળાય નહિ એવી જે
સ્થિતિ તે; અંધેર; અવ્યવસ્થા.

બેદાંલકડી, સીં એક જાતની ઓપધિ.

બેદિલ, વિં મન નહિ હોવું તે; દિલ ઉડી
ગયું હોય તેવું; દિલગીર; નાપુશ્ક.

બેદિલી, સીં દિલગીરી; નાપુશ્કી; નહિ મન
હોવાપણું તે.

બેદું, નં ઇંડું.

બેદકક, અં છાતી ધડકે નહિ એમ; નિર્જ-
ય રીતે; નીડરપણે; કાષ્ઠ તરફની ફિકર
રાખ્યા વગર; બિનધારતી. (૨) બહે-
રમાં જુસ્સાબેર (બોલવું તે.) લય રા-
ખ્યા વગર ખુલ્લું બહેરમાં-હિંમતથી
(કહેવું-કેવું તે.)

બેધાર; વિં બે તરફ ધારવાળું:-બે ધારી
તરવાર. (૨) બેતંતું-બે તારવાળું:-બે
ધારી લાગતી. (૩) એકજ તરફનું નહિ
એવું, એકબેબ; બેઈ અર્થ થાય એવું-
:બેધારે બોલે છે; અનિશ્ચિત.

બેન, સીં (સં. સગિની) એક માંખાપનાબી
કાકરામાંનો દરેક ઓકરી તે; કાકા માંખા

માંસી, ફોઈ, અને કુકુંબની ઓકરી તે.

બેનદ, સીં બેન; બહેન.

બેનદી, સીં બેન; બહેડી કવિતામાં અને
લાડમાં વપરાય છે:

બેનપણી, સીં સાહેલી; સંયર; સગની; સ-
ખી. ઉં સજી બેનપણી કહું આજ, વીતી
જે જે વેદના. બા. ના.

બેનપણું, નં બેનહોવાપણું. (૨) સીઓ
સીઓમાં દોરતી તે; સીને ખીજી સીસાથે
મિત્રતા તે.

બેનસીમ, વિં અભાગિયું; નસીમ વગરનું;
ફૂટેલા કર્મનું.

બેનસીખી, સીં દુર્ભાગ્ય, નસીમ નહિ
હોવું તે.

બેની, સીં બેન; બહેન. (૨) સખી; સગ-
ની. ઉં બેનીરે તમે ભાવ થકી બાળુજો.

બેપથું, વિં બે પગવાળું તે; પંખી, માણસ.
ઉં ચારપગની જાન આ, જોડી બે
પગાં માટે, સાઈ, સમજે તો સાર નવલ
દહે, નહિ તો હસવું તો વાઈ.

બેપરવા, વિં બેદરકાર; બેકાળજી જેને
કાષ્ઠની પરવા ન હોય એવું; સ્વતંત્ર.

બેપરવાઈ, સીં પરવા નહિ રાખતી તે;
બેદરકારી; નિરપ્રવીપણું; ગાંધીપણું.

બેફાંક, અં છેક ઉધાડું; ખુલ્લું; ભુંડું બો-
લવું તે.

બેફાંટ, અં ઉધાડે છેક; બેશરમપણે; નિરં-
કુશ રીતે; બેમયાદ-ઉધાડું એમ.

બેફામ, વિં બેફામ; લક્ષ-ધ્યાન રહિત; સં-
ગા-સમજ રહિત. (૨) ચાદ-રમરણ ન
રહેલું હોય એવું; બેભાન; સુંડું.

બેફિકર, વિં ફિકર વગરનું; નફિકર; નચિંત.

બેફિકર; વિં બેફિકર; નચિંત; કાળજી વ-
ગરનું.

બેબનાવ, પું અણબનાવ; મેળ નહિ હોવે
તે; બનાવ-એકમનપણું નહિ હોવું તે; બનવું
હોય નહિ એવું તે.

બેબાક, વિં (કા.) કંઈ બાકી ન રહ્યું
 હોય તેવું; બચ રહિત. (૨) પુરૂં; પૂર્ણ.
 બેબાકણું, વિં બહેબાકણું; ખાર; ગાભાર;
 દરકારાયેલી ને ગભરાયેલી હાલતનું.
 બેબાખનું, વિં નહિ ઔરસ એવું; છિના-
 જનું; બ્યહિચારથી ઉત્પન્ન થયેલું.
 બેબુનિયાત, વિં નીચ પ્રપન્નનું; હરામખનું.
 (૨) ઉત્તમ કુળ પરપરાનું નહિ એવું;
 નીચું; હલકી જાતનું; નહિ ખાનદાન
 કુટુંબનું એવું.
 બેબોલું, વિં બેલીને ફરી જાય એવું; જોના
 બોલવા ઉપર વિશ્વાસ રહે નહિ એવું;
 ફેરવી તોળે એવું.
 બેભાતું, વિં સેજભેજવાળું; જોમાં એકથી
 વધારે વસ્તુઓનું મિશ્રણ હોય એવું; બે
 ભાતનું; બેતરેહનું.
 બેબાન, વિં જાન વગરનું; બેશુદ્ધ; બેહોશ;
 સંચારહિત; જાનવગરનું.
 બેમના, વિં બેમનવાળું; આમ ને તેમ જોની
 પડતા મનનું. (૨) ઉદાસ; દિવંગીર; એક
 મન નહિ એવું; નારાજ.
 બેમજાંદ, વિં બેશરમ; નિર્લજ્જ, મર્યાદા
 વગરનું.
 બેમાલમ, વિં ગુમ; છુંપું; અજ્ઞાત. (૨)
 માલમ પડે નહિ એવું તે; બેમાલમ ચાલી
 ગયો. (૩) ખમર ન હોય તેમ; અજ્ઞ-
 જ્ઞતા; માહિતીમાં હોય નહિ એવી રીતનું.
 બેમુનાસબ, વિં અચોગ્ય; અધરિત.
 બેમુરવત, વિં નિર્ગુણી; અગુણ; મુરવત
 વગરનું.
 બેર, પું બહેર; બધિરતા. (૨) સંજાનાય.
 : હાય બેર મારી ગયો છે.
 બેરખ, અં વારંવાર; હરગીજ; હમેશ સદા.
 બેરખી, સીં સીઓને કામે હાયે કાણી ઉ-
 પર પહેરવાનું ધરેલું.
 બેરખો, પું તુલસી કે રાક્ષસના મોટા મચ્છકા-

ની કાંડે ભરવી ચક્રમ એવી તાની માળા.
 બેરકાઇ, સીં હડીલાઇ; અધાઇ; અભિમાન
 : રવમાનમાં અચક રહેવું તે.
 બેરકું, વિં હડીલું; અધું.
 બેરત, સીં કમણ; ચોગ્ય સમય નહિ તે.
 (૨) વિં કમોસમ; અકાલિક.
 બેરંગ, વિં મિશ્ર રંગનું; રંગ ઉડી ગયો-હ-
 પચાઈ ગયેલો હોય એવું; નક્કાર રંગનું.
 (૨) બેતાલ; બેમિસાલ.
 બેરંગી, વિં બેરંગું, એક સરખા મુરેખ રં-
 ગનું નહિ એવું; બગડી ગયેલા રંગનું.
 (૨) આમ તેમ જોવા વખત હોય તેવે
 રૂપે થઇ જાય એવું; કદંગું; અનિશ્ચિત
 મનનું; એકધારે રહે નહિ એવું; તરેહવાર.
 બેરંજો, પું એક ઓપધિ.
 બેરાગી, વિં બેરંગી, આમ તેમ બન્ને બા-
 જીએ ફરે એવું; અનિશ્ચિત મનનું. (૨)
 પું વેરાગી; સાધુ-સંત, ત્યાગી.
 બેરિયું, નં એક જાતનું પંખી. એને માથે
 કલગી હોય છે.
 બેરીજ, સીં સરવાળાની રકમ; સરવાળો તે.
 બેરું, વિં બહેરું, બધિર; કાને સાંભળી શકે
 નહિ એવું.
 બેરોજગાર, વિં રોજગાર વગરનું; બેકાર.
 બેરોજગારી, સીં નવરાઇ; કામકાજ-
 ધધો રોજગાર ન હોય એવી હાલત તે;
 અનુચોગિતા; બેકારપણું.
 બેલ, પું [સં. લલિતવર્ધ] બળદ.
 બેલ, સીં બે જીજીની જોડી તે; અન્યોન્ય
 સહાય કરનારાંમાંનું એક તે; જોડિયું;
 સાથી; બેલડી; જોડ. ઉં સમુદ્રવસના
 જુ ને દેવચાનિની બેલમાં. (૨) માના-
 રીને મંડળીમાંના ગૃહસ્થોએ જે કંઈ
 બેટ દાખલ આપવું તે; બેટ; સાબાશીનું
 પરિતોષિક; જોડ.
 બેલડી, સીં બેલ; જોડ; સાથી; મહંગાર;
 હાય પકડનાર. ઉં દેગણી બેલણીનાં

બેલદાર, હળા મળી પાણીડાં જમ. ગુજરી.
(૨) હાય; બાહુલાતા. ઉં બેલડીએ
વળગ્યા વિશ્વાધાર, સુદામાએ જતાં
કથો વિચાર.

બેલદાર, પું કાપડિયાને મદદ કરનારો મ-
જુર. (૨) ચામિવે જમીન ખોદનારો.

બેલારાક, અં [અ.] સંકાય રાખ્યા
વગર, બેધડક; નિર્ભય રીતે; ખુશીથી;
હડેચોક.

બેલિયું, નં અશક્તિને લીધે આંખાંતું થોડી-
વાર અકડાઇ જતું તે; ઝણઝણી; આ-
કાં. (૨) એક જાતનું ફૂલ અને
તેનું અત્તર.

બેલી, પું સહાય કરનાર; સાથી; હાય-
આવનારો; મદદગાર; આશ્રય આપનારો;
સ્વામી-ધણી. (૨) દિમાયતી. :-અના-
થનો બેલી રામ.

બેલું, નં બેનું બેડકું તે; બેની બેડ; યુગ્મ;
એકમનું અરધું તે; બેનો સમવાય તે;
બેડું. :-પ્રભુએ એમનાં બેલાં બાંધ્યાં હશે.
પ્રેમાનંદ. (૨) ધોળાપત્થર.

બેલકુંદ, વિં સૂર્ય; અક્ષલ વગરનું; નાદાન.
બેલકુંદનો સરદાર=સૂર્ય શિરોમણી;
પાકોસૂર્ય.

બેલકુંદી, સ્ત્રીં બેલકુંદાઇ; મુખાઇ, નાદાની.

બેલકર, વિં જારબોજ; વગરનું ઠંગ-
રહિત.

બેલખત, અં નહી-હરાવેલો-નિમેલો વખત
નહિ તે; ક્ષેણ નિશ્ચિત સમય નહિ
એમ; વખત બેલખત=ગમે ત્યારે, મર-
જમાં આવે ત્યારે. :-વખત બે વખત
આવજે.

બેલચની, વિં વચન આપીને પાળે નહિ
એવું; અપ્રમાણિક; વિશ્વાસ વગરનું; જેના
વચન ઉપર વિશ્વાસ રખાય નહિ એવું;
અજાડ; ભૂડું; બેલીને ફરી જનાર.

બેવડ, અં બે પડવાળું એમ; બેવડેહું હોય
તેમ; કુપટ; વચમાંથી વળી જેના બે
છેડા બેગા થઇ ગયેલા હોય એવું તે;
બેવડું.

બેવડવું, કિં સં બેવડું કરવું; લાંબા પટ
-દાર વગેરેને વચમાંથી વળી તેના બે
છેડા બેગા કરવા; કુપટ કરવું; બેપટ-મ-
મણું બેવાર થાય એમ કરવું. (૨)
એકનું એક બીજવાર થાય એમ કરવું;
વધારવું; દિગુણ કરવું.

બેવડિયું, વિં બે પટવાળું; એકના બે થાય
એવું; બેને સાંધી-મેળાને એક કરેહું હોય
એવું. :-બેવડિયો પૈસો. બેવડિયો=દબુ.

બેવડું, વિં બેપટવાળું; વચમાંથી વળીને
જેના બે છેડા બેગા થયેલા હોય એવું.
(૨) જમણું; દિગુણ; કુપટ; બેવડેહું
હોય તેવું; બેવડુંતેવડું=બે અને ત્રણ
પટ-વધારે પડ હોય એવું.

બેવડતની, વિં વતનનું નહિ એવું; નહિ વત-
નનું તે; પરદેશી. (૨) વતન વગરનું;
જેને બેતર પાદર કે જમીન ન હોય એવું;
વસવાયું; આવીને રહેહું.

બેવડા વિં [ફા.] બેઇમાન; દ્રોહી; કૃત-
ધી; અપકારી; અપ્રમાણિક; અગુણ.

બેવડાઇ, સ્ત્રીં બેઇમાની; દ્રોહ.

બેવડાદાર, વિં બેવડા; દ્રોહી; એકનિશવાળું
નહિ તે; અપ્રમાણિક.

બેવડાદારી, સ્ત્રીં દ્રોહ; ભક્તિ-નિશ્ઠા રહિત-
પણું; ગુણ-વચને બંધાયેલા નહિ રહેલા-
પણું; અપ્રમાણિકપણું.

બેવારસી, વિં જેનો ટાઈ વારસ ન હોય
એવું; નવારસી.

બેશ, વિં [વા.] સાઈ; ખાણું; મજેનું;
સુંદર. (૨) ઠીક; માફક આવતું :-બેશ
કયું. ઉં બેશ કયાં શિર કેશ.

બેશક, અં અલખત; ખરેખર; નિરસંકય;
ખચોત.

ખેસરજી, વિં નિર્ધન; જેને લાજ ન હોય
એવું; કારણ વગરનું.

ખેસરજી, વિં નિર્ધન; લાજ વગરનું; ધૂણ;
નહિ લજવાય એવું. (૨) ટેક વગરનું
સ્થાન વગરનું; ટુંક-નાક વગરનું; નકેટું.

ખેસરજી, વિં જેને શુદ્ધિ-લાનં ન હોય એવું;
સંજા રહિત; અચેત; ખેદોશ; મૂર્છિત.

ખેસરજી, સ્ત્રીં એસવું અને ઉડવું તે; વાર-
વાર એસવું ને ઉડવું તે; એસવા ઉડવાની
મહેનત તે. :-વારવાર એસઉઠ કાણ કરે.
(૨) વખત એ વખત મળવું અને સાથે
એસી વાતચીત કરવી તે; મૈત્રી સંબંધ;
મળવુંદળવું તે.

ખેસરજી, સ્ત્રીં જે તળાના લાજે પાયા-
(મંચી, ઢગરાં; ખોલણ) વગેરે ઉપર વરતુ
જમીન પર સ્થિર રહે છે તે; જેની ઉપર
વરતુ ઉભી-સ્થિર રહે છે તે ભાગ; વરતુ-
ઘાટ વગેરેનો જે ભાગ જમીન ઉપર ચ-
પટ એસીને રહે છે તે. :-ખેસરજીવાળો
વાડકો-લોટો વગેરે. (૨) એક; પુરસી;
મંચી; આસન; ચાકળો વગેરે તે. (૩)
એસવાની જગા-સ્થાન. :-ઉંચી એસરજીએ

ખેસરજી, નં જેની ઉપર એસાતું હોય તે; એ-
ક; ગાદી; આસન; એસવાનું સ્થાન. ઉં
માગ માગ રાજનગર શાં શહેર, કાદર આપું
એસરજીરે લોલ. (૨) એસવાની રીત-ઢબ.
છબ. (૩) મરણાદિક પ્રસંગે ધણા જણતું
સાથે મળીને એસવું તે; જે કુટુંબમાં મરણ
થયું હોય તે કુટુંબનો શોક ઝોઘો કરાવ-
વાને તેને ત્યાં રાખેલી એક તે.

ખેસતમ, વિં [ફા.] ધુણ; અત્યંત; ૫-
ણજ. :-ખેસતમ તાવ આળે.

ખેસતું, વિં માફક આવતું; અનુકૂળ પડતું;
જેમ એસીને રહે તેમ ખેસતમ પડતું;
માફકસરતું. :-શુભે, આ જોડો-અંગ-
રજો તમને એસતો આવે છે? (૨)

ખેસતું; સમતું; ચમતું; કાવતું; અનમળતું.
:-એમને આ વાત એસતી આવશે? (૩)
લાયક; યોગ્ય. (૪) નવું શરૂ થતું; ખાર-
ભાતું; જેની શરૂઆત થતી હોય એવું.
:-એસતું વરસ; એસતો મહિનો. (૫) બિ-
ડાતું; તંગ; નહિ લીધું-છુટું એવું તે. ઉં
શોભે સુનાની કર કંઈથીએ, જ્યુડિયા
એસતી બંધીએ. નર્મકાવ્ય. (૬) એ
સતી-દોસ્તી; પ્રીતિ; મનમેળાપ; એ એ
જણને એસતી છે, લલામણ કરશે તો કામ
જરૂર થશે.

ખેસરજી, સ્ત્રીં અધીરાધ.

ખેસમજ, વિં સમજ વગરનું; શુદ્ધિ રહિત.
(૨) સમજવામાં ફેર હોવો તે; સમજજૂલ;
ખોટું સમજાવ જવું, ઉસરો અર્થ સમ-
જવો તે.

ખેસરજી, નં કિમ્મત પડવી તે; ખરચ લાગવું
તે; એટલું સૂલ તે. ખદલામાં કંઈ માંકતું
આપવું પડવું તે. :-એમાં કંઈ ખેસરજી
નથી. ખેસરામણી.

ખેસરામણ, નં એસરજી. (૨) કાઈ ચીજ
ખેસાવવાનું લવાજમ-મહેનતાણું તે.

ખેસરામણ, સ્ત્રીં કિમ્મત; સૂલ. (૨)
ખેસારવા-ચોટાડવાની કિમ્મત તે; એસવાનું;
સૂલ પડવાનું:- લાલું બોલવું એમાં
શી ખેસરામણી છે?

ખેસવું, કિં અં [સં. વિગ્ર] શરીરને
આરામ મળે એવી રીતે દરી કામ રહેવું;
આસન કરવું; પમવાળી-પ્રસારી નિરાતે
સ્થિર થવું; ભોંય-આસન વગેરે ઉપર
શરીર-સ્થિર કરવું; આસનમસર રહે એમ
કંવું. (૨) સ્વારી કરવી, :-પોરે એસવું.
(૩) તંગ પડવું; લિડાઈને આવી
રહેવું; લગોલમ આવી રહેવું. :-એ-
સતો કમળો. ખેસામસર-જોડએ તેમ
આવી રહેવું; એસવું આવવું; આત્રી-ચોટી

રહેવું. :-એજ પર મુજ બેઠી છે. (૪) કપાવું. :-છરી બેઠી છે. (૬) અપરભાવું. શરૂ થયું; નવું ચાલુ થયું. :-આજથી નવું વસ્ત્ર બેઠું. સાસુનો કિતરી વડુનો અમલ બેઠો. (૭) ગુલાવું; કામકાજ માંડવું; ઉધડવું. :-કાલથી કામ બેઠી છે. કાર્ટ બેસે કે તરત અરજી આપો. (૮) સમજાવું; અર્થ બેસવો; જુગતી લાગુ પાડવી. :-આ વાક્યનો અર્થ બેઠો. એ બાબત તમને બેસશે નહિ. (૯) વળગવું; આવડવું; બાંધવું. :-આથે મરવા બેઠા ત્યારથી કેરી ખાવા માંડી. (૧૦) ભારથી નીચે પડવું; ભાગી પડવું. :-ખર બેસવું:-મોટી ઇમારત બેસી ગઈ. (૧૧) કિમ્મત પડવી; ભાવ પડવો; મૂલ આપવું. :-આ ચોપડીના ત્રણ રૂપિયા બેઠા. (૧૨) ઠરવું; વળવું. :-હાથ બેઠો તેથી અક્ષર સુધ્યા. (૧૩) આજસુ પડી રહેવું; નિરુદ્ધમી થવું; કામમાં નહિ હોવું. :-હમણાં એ ઘેર બેઠો છે, અર્થાત નોકરી નથી. (૧૪) જામવું; ઠરવું, નીચે બેસવું. :-ટહોળા ને કચરો નીચે બેઠો. (૧૫) ખોખરું થવું; તરકાષ જવું. :-કંઠે બેઠો-ઘેટા બેસી ગયો. (૧૬) ટાઢા થઈ જવું; શાંત પડવું; ચાકી જવું. :-ધમાલ કરીને હવે હેઠો બેઠો. પડી જવું. :-મરતી કરીને વાઘ્યું એટલે બેઠો. (૧૭) ખોટી થવું. :-અમે ક્યાં સુધી બેઠા પછી તું આવ્યો નહિ. (૧૮) બળવું; દાઝવું; ગરમીને નેરે અનાજનું બળાને વાસણે ચોટવું. :-દાળ બેઠી; ભાત જરા બેઠેલો-દાઝેલો છે. (૧૯) દેવાળું આવડવું; સાખ પડી જવી; પાપમાલ થવું. :-ને સાહુકાર બેઠો. પેઢી બેઠી. (૨૦) પડી-કિતરી જવું. :-આવ બેસી ગયો. (૨૧) સ્થિર થવું; ગોઠવું; ડગમગ થવું બાંધ પડવું. :-હવે જીવ બેઠો. હવે કપાટ બરાબર બેઠું-ગોઠ્યું. [૨૨] મનમગનું; રચવું; એક રાગ-એક મન થવું; સમજાવ આ-

વલો. :-હવે ખાટો બેઠો. પતિપત્નીને હવે બેસવું આવ્યું. (૨૩) સડવું; જુવું ને જીવું થઈ જવું; સત્ત્વ જવું રહ્યું હોય એવું સ્પષ્ટ જવું. :-વખારમાં કાપડ બેસી ગયું બેઠું કાપડ. (૨૪) બાપવું; જામવું; અસરવાળું થવું; રંધે મળવો. :-પાસ બેઠો. આને કુસની વાસ બેઠેલી છે. કિંમત ધેર બેસવું=ઉઘોમ જતો રહેવો; બેઠાર થવું. અલગા બેસવું=અલગાવું, રજસ્વલા થવું. બારણે બેસવું=ઉપરાણી મારે તમારો કરવો; ત્રાણ કરવું. (૨) નિરાધાર થવું; રહેવા ખાવાનો હક-સાધન જવું રહેવું. બેસતાં શીખવું=લગ્ન પડવું, બેસવા જવું=ખરખરો કરવા જવું. બેસીને સ્પષ્ટ જવું=વિચારીતે કામ કરવું; સાહસ નહિ કરવું; એકદમ અવિચારે કામ નહિ કરવું તે. બેસી રહેવું=નિષ્કર્મ થઈ રહેવું; મૌન રાખવું; પ્રતિજ્ઞા કરવી; પ્રસંગની રાહ જોતા રહેવું. :-હમણાં બેસી રહો પછી જોઈ લઈશું. ખૂણે બેસવું=રોડવું; વિધવા થવું. ૩૦ પ્રાં બેઠો ભાત=વગર આસાવે ચઢાવેલો-જોઈતું=પાણી મૂકીને પકવેલો ભાત તે. બેઠો ભાવ=જો કિમ્મત પડેલી હોય તેજ વેચાણની કિમ્મત રાખવી તે. :-બેઠે ભાવે આપો તો લઈએ. બેસતી રાશ=મળતાવશે; બનાવ. કહેવું બેસીએ જોઈ તો ઉકાડે નહિ કાઢી. બેસતો રાજ અને આવતી વહુ, ભાર પડ્યો તો પડ્યો. આજાં મળવા ત્યારે બેસાડ્યાં ફળવા. બેસારવું, કિંમત સંબંધ બેસાડવું; બેસે એમ કરવું. (૨) રાહ જોતું રાખવું. (૩) બેસવું કરવું; જડવું; બરાબર આવી રહે એમ કરવું. (૪) નક્કી કરવું; ઠરાવવું; સ્થાપવું:-કર બેસાડવો. (૫) બરાબર અર્થ આણવો; તાળો મેળવવો:-દિસાખ બેસાડવો. (૬) રચવું; શોભાતું થઈ રહે એમ કરવું; સુલલિત-રાગદાર-દાળ-

મંથ લાઇ રહે એમ કરવું :- કવિતાની કૃપા
બેસામણી.

બેસામણ, નં બેસવા માટે આપવાનું બાકું =
લવાજમ તે. નાટકમાં, ગાડી-ગાડામાં બે-
સવા માટે આપવું પડતું મૂલ્ય તે. [૨]
ઠાર વગેરેથી નહિ ઉઠી શકાતું તે.

બેસામણી, સ્ત્રી બેસવું તે; મલ પડવું તે.
કંઈ આપવું પડે તે. :- મોટેથી બે બોલ
કહેવા એમાં શું બેસામણી છે.

બેસામણ, નં બેસવું તે; મૂલ્ય. [૨] બેસણું;
જેને ત્યાં મરણ થયું હોય તેને ત્યાં શોક
કળી કરાવવાને બેસવા જવું તે.

બેસાર, નં બેસનાર તે; ઉતાર; ગાડી વગે-
રેમાં બેસનાર માણસ તે; મુસાફર. :- ત્રણ
બેસાર બેસે

બેસુમાર. વિં શુમાર વગરનું; અસંખ્ય; બે-
હ; અતિશય.

બેસૂં, વિં જેમાંથી જેવો બેઠાએ તેવો ચો-
ખો સૂર નિકળતો ન હોય તેવું, ખજડી
મળેલા સૂરનું; ખોખર; લલિત સ્વર વગ-
રનું; કંઈક; કાનને ન મળે એવું.

બેસ્તી, સ્ત્રી બેસતું-ગોઠતું આવતું હોય એવું
તે; બાઇબંધી; મિત્રાઇ; મેળ; મનની એ-
કતા તે; સ્નેહની ગાંઠ.

બેસ્વાર, વિં સ્વાદ વગરનું.

બેહક, વિં [ફા.] જેમાં આપણો હક
પહોંચતો ન હોય એવું; હક નહિ હોવો
તે. (૨) અં ખાલી; મિથ્યા; અમ-
સ્ત; કારણ વગર; અકારણ.

બેહજુર, અં બન્ને પક્ષની હાજરી વચ્ચે;
બેઠી હાજરીમાં. (૨) ગેરહાજર.
(૩) હાજર ન હોય તેમ; ગેરહાજરીમાં.

બેહક, વિં અસીમ; બેશુમાર; અપાર; ધણ-
જ; અતિશય,

બેહથા, વિં લાજ વગરનું; બેશરમ; નકટ;
દૈયાસુનું. ઉં બેહથા નાર મળે તે કરે.
સામળ.

બેહાલ; વિં [ફા.] ખરાબ હાલત થઈ
જતી તે; શૂંઠા હાલ; હેરાન. (૨) તં-
દુરસ્તી લથડી મળેલી હેય એવું; અચેત.
બેહાલી, અં ઢંગ વગરની-નિર્મળ હાલત તે;
હાલહવાલ સ્થિતિ તે.

બેહુરમત, વિં [ફા.] બેઆખર; માન-
ભંગ થયેલું.

બેહક, સ્ત્રી અંધ, વાસ; પરિમળ. (૨)
કાટ; તોડ; અભિમાનની ઉદંડતા.

બેહકવું, કિં અં સોઢવું; વાસ ઉઠવી.
(૨) કાટવું; ઉન્મત્ત થઈ જવું.

બેહકાર, પું કાટ; ઉદંડતા; તોડ. (૨)
વાસ; અંધ.

બેહતર, અં [ફા.] મુનાસબ; બેશ;
ડીક; ખસું

બેહતાલ, વિં પુષ્કળ; પારવગરનું; અધાગ;
અતિશય.

બેહેર, પું શન્યકાર; નહિ સંભળાય એવી
કાંનની સ્થિતિ તે; બહેરાશ.

બહેરખ, સ્ત્રી [અ] તાસુ ને કુમકાની બેડ;
નગારાં. (૨) પોતાના વાવડાને પો-
તાના વાળવાળી એકાદ દુકડી તે.

બેહેર, વિં બધિર; કાને સાંભળી શકા-
તું ન હોય એવું. (૨) સ્પર્શાદિક જ્ઞાન
વગરનું; શન્યકાર; લાગણી-અસર વગરનું.

બેહેસ્ત. નં [ફા.] સ્વર્ગ. બેહેસ્તનસી-
ન=સ્વર્ગવાસી.

બેહેસ્તી, વિં સ્વર્ગવાસી; મરહુમ.

બેહોશ, વિં [ફા.] નિઃસંજ; શુદ્ધિ વગર.
(૨) માંદ.

બેહોશી, સ્ત્રી હોશ હોય નહિ એવી હાલ-
ત તે; બેહાનપણ; અચેતના; મૂંઝાં.
(૨) માંદપણ.

બે, અં અકારનો એવો અવાજ.

બે, સ્ત્રી [અ] સપાટી પેલી; નાણાંની
આપ લે કરનારી દુકાન.

બેંગી, સ્ત્રી [જ] બિંદી; સિવેલી નાની
પોટલી; ટપાલ માર્ગે મોકલાતી નાની
પત્રકી.

બેબે, અં અકરીના અચ્ચાનો એવો અવાજ.
તે:-અકરે બેબે કરે છે.

બેબર, સ્ત્રી કહે મોટી એરી-ગજરમાન સ્ત્રી;
બાઇડી; પત્ની; વડુ; બેચર.

બેડબોલ, વિં આડું-અપ્રિય બોલનાર;
તે ને ફડ કહી દે એવું; કરડાગિયું.

બેડવું, નં બરડવું; મિળમરે; બેવડ વળે
અને ઉછડે એવું ને તે.

બેડુડી, સ્ત્રી એક જાતનો વેલો.

બેચર, સ્ત્રી બાઇડી; વડુ.

બેચાખાડ, નં અણખાવા; ખડાસ્ટકું; સામી-
પ્રત.

બેરક, વિં બેરાજેવું; સ્ત્રીજેવા સ્વભાવનું.

બેરાછાકરાં, નં કુડુંપકખીલો.

બેરી, સ્ત્રી બાઇડી; ચોરત. (૨) વડુ; પત્ની.

બેર, નં બાઇડી; ચોરત.

બો, સ્ત્રી [ફા.] ગંધ; વાસ:-ખ-
દબો, ખુશબો. (૨) અભિમાન.

બોઇ, સ્ત્રી એક જાતની માછલી; સુકી માછલી.

બોડકી, સ્ત્રી અકરી; અજા.

બોડકું, નં બકરું.

બોડકો, પું બકરો; અજ. ૩૦ પ્રં બોડ-
કાવું મોત=કપાઇને મરવું તે; ઝટકે મરણ
થવું તે.

બોડાની, સ્ત્રી છુટાની; બેઉ કાન અને દાઢી
દંકાય તેમ માથું બાધવું તે.

બોડી, સ્ત્રી ચુમી; ચુમન; બચ્ચી.

બોડીલું, નં કુરકુરિયું; કુતરાનું બચ્ચું બોડીલું

બોખ, સ્ત્રી મોટા ઉડા ખોડા; ગર્ત. (૨)
ગાખડું, ભગદાળું. (૩) પાણી કાઢવાની
ચારડા અથવા શલિયાની ડેલ, નાનો કોસ.

બોખલું, વિં બોખું; દાંત વગરનું; નેના દાંત
પડી મથા દેખ એવું.

બોખાર, પું [જ] તાવ; જ્વર; તપત.

બોખું, વિં દાંત વગરનું; પડી ગયેલા દાંતનું
બોગડું, નં ગાખડું; ભગદાળું. (૨) બોધર;
અણુગ.

બોખરણું, નં પહોળા મોતી વટલોષ.

બોખરો, પું મોટા સાવરણું; રસ્તામાંથી
કચરો વાળવાની મોટી સાવરણી.

બોધલું, વિં બોળું; અણસમજું; અધિયું.
નિષ્કપટી. (૨) મોં વિકાસી નેચા કરે
એવું; બાધું.

બોચ, પું જીવારનો રસદાર સારો.

બોચલો, પું માથું અને પીઠ દંકાય એવો
છાકરીઆને આઢવાનો આઢો; ટોપ. (૨)

બોચી તરફ જુએ એવી બાખરી-ચાળની
કિનારી મૂકેલી નાના બાળકની ટોપી.

બોચિયું, નં વાંસની ચીપોની હલકી ટોપલી.

બોચી, સ્ત્રી ગળાની પાછલો ભાગ; ગરદન;
ગળચી. ૩૦ પ્રં બોચીએ કાંકરો મૂકીને

શમ કરવું=સખત મહેનત લેવી-ઠીકાવી.
કિં પ્રં બોચી પકડવી=પાછળ પકડવું.

નાસી જાળ નહિ તે માટે જોરથી પકડવું;
મારવા લેવું; બોચી ઝાલવી.

બોચું, નં બોચી; ગરદન.

બોજ, પું ભાર; વજન; બોજે; તોલ. (૨)
વકર; મોભો. (૩) સાખ; આખર; માન;
ચલણ. (૪) પોત; કુમાશ.

બોજદાર, વિં વજનદાર; ભાર. (૨) ભારખમ;
સાખ પડે એવું. (૨) બદ; ભરાઉ; નહિ
હલકું; નીરમથાળું.

બોજવું, કિં અં આપવા લેવાને અનુકૂળ
આવવું; પાલવવું; પરવડવું.

બોજે, પું ભાર; વજન; બોજ; નીરમ.
(૨) જવાબદારી; જોખમ.

બોટ, સ્ત્રી [જ] હોડી; પનાઇ; મછવો. (૨)
વહાણ; ઝાજ.

બોટણુ, નં બાગકને પહેલવહેલું-મોટતાં-ચા-
ટતાં-ખાતાં શિખવાડવું તે; બાળકને ખવ-
ડાવવાની સરખાત કરવી તે; અનપ્રાસન;
બોટવું તે. બોટણુ કરાવવું=ખવડાવવા માં-
હવું.

બોટું, કિં સં ૨૫૩ કરી, જરા આપ અથવા પીને બીજને ખપે નહિ એવું બનાવવું; વઘાળવું; અપવિત્ર કરવું. — ૧) ગાડાં એ પાણી બોટું. (૨) પહેલેથી કબજે કરેલો; રોકવું; પસંદ કરી રાખવું. (૩) ખાવું; ભોજવવું. અભડાવવું; બીજને ન ખપે—બીજનો હક ન પહેંચે. બીજને નિરુપયોગી થાય એમ કરવું. — સભામાં જતાંવાત મેં તો આગલી ખુસી બોટી લીધી. બોટું=રોકવું; અમુકનું કહેવાયેલું; બીજને પહેલવહેલું રોકવું હોય એવું; છાંડેલું. — બોટું=અન્ન; બોટલી કન્યા.

બોટું, નં અભોટિયું; બીજને નહિ અભડાવેલું—નહિ અપવિત્ર કરેલું એવું નહાઇને પહેરવાનું કપડું; શણિયું તે; મુગરો; રેશમી વસ્ત્ર.

બોડ, સ્ત્રીં કુતરાં, શિયાળ, વાઘ વગેરે પોતાને પડી રહેવાને જમીનમાં જે ખારો કરે છે તે; ખાડ; બો; કોતર; ગુફા; ગત. કુતરાની અને વાઘની બોડ—ખાડ.

બોડકી, સ્ત્રીં નિમાળા—વાળ વગરની સ્ત્રી; વિધવા; રાંડીરાંડ.

બોડકું, વિં બોડું; વાળવિનાનું. (૨) ઉઘાડું; લાંબુ વગરનું; ખુલ્લું.

બોડવું, કિં ૨૦ તીજી—ધારવાળા બોજરથી વાળ કાઢવા; મુંડવું; બોડું કરવું.

બોડવણું, કિં બોડું કરાવવું; મુંડાવવું; વાળ કાઢાવવા; હળમત કરાવવી.

બોટી, વિં જેના માથા ઉપર કેશ મુવાળા ન હોય એવી સ્ત્રી; રાંડીરાંડ; વિધવા. બોટી બારણી=જિલ્લસ જેવું સાપના કણા જેવું સ્વચ્છ તમતગતી આમુડીનું એક નાનું પેટ આકારનું ટાણી—જીવ.

બોટું, વિં વાળ વગરનું; કેશ કાઢી નાખ્યા હોય એવું. (૨) માથા ઉપરની શાભા—શણિયાર વગરનું; માથેથી ખુલ્લું; ઉઘાડું. — ૩) માથે અક્ષર મેલો. લોકજીવનમાં જાન વગરનું; ખાલી; મથાળા વગરનું. — બોડા

અક્ષર. (૩) ઉજડ વનરપતિ ન હોય એવું. — બોડા કુંગરા. બોડું; પ્રસર—અંકુર—કેશ વગેરે કાઢી નાખ્યા હોય એવું.

બોણુ, કિં સં બોણી કરાવવી; રળાવવું; પહેલવહેલી ખરીદી કરવી; આપવું. (૨) ગાળ દેવી.

બોણી, સં દુકાનદારને દુકાન ઉઘાડતાંવાત પહેલવહેલો વકરો થાય તે; પહેલો વકરો. વેચાણની—વકરાની પહેલ તે.

(૨) ખુશખબતી; નોડર—તાપાના માણસને ખેસતા વરસને દહાડે શકુન દાખલ જે બક્ષીસ આપવી તે. (૩) કપોટો; ગાળ.

બોત, વિં ધણું; પુષ્કળ; પર્યાપ્ત; બસ. કહેં બોત ગમ ને થોડી રહી=છેલ્લો વખત; પાછલા દહાડા. બોત બોયાને હજુ ધાસ=ધણ વાળું ને કંઈ થયું નહિ એમ. (૨) મદ; મૂર્ખ; સંસારહિત. (૩) અસંયમ; અમતકારાત્મકી ભ્રમિત—ભાન ભૂલી ગયેલું હોય એવું; શન્યકાર થઇ ગયું હોય એવું તે; મોં વિકાસી એકટસે જોઇ રહેલું.

બોતડો, પું અપજોટ જીવાન ઉંટ; જેની ઉપર પલાણ મંડાયું ન હોય એવું જીવાન ઉંટ. (૨) ઉંટનું બચ્ચું; ઉંટડો.

બોતાનું, નં જુતાનું; પાંધડીમાં પાલવાનું જીવું પાંધડીનું લુગડું; જીતી પાંધડીનો કુચો; પાંધડીમાંનું જીવું ચિદરડું. (૨) આળ; અપવાદ; તોલમત; આરાપ; આલેપ. (૩) અપજશ મળે એવું ખરાબ કામ.

બોતેર, વિં સિતેર ને બે; ૭૨. **બોથડ,** વિં કંઈ સમજે નહિ એવું; ઠાઠ; અજણ; જડ.

બોલો, પું લખોટાની રમત પુરી થવી તે. **બોલારશિંગ,** સ્ત્રીં એક ઔપધિ.

બોલણું, કિં અં પાણી પીને તર થવું; પાણીને બીધે ફડીને લાકડા વગેરેનું સમૂહ. **બોડું,** વિં બોલણ મેલું; સડેલું; પાણીમાં પલળી પલળીને સરુક્ત થઇ ગયેલું; થડી ગયેલું (૨) બોલણું; બોલણું.

બોધ, પું [સં.] ઉપદેશ; દિવસિકા; (૨) જ્ઞાન.

સમજ. (૩) અનુભવ; નસિયત (૪) ગત્તો.

બોધક, વિ. [સં.] બોધ આપનાર; ઉપદેશક. (૨) યુર; શિક્ષક.

બોધન, ન. [સં.] બોધ આપવો તે; બોધ; શિક્ષા.

બોધણું, વિ. ઉડી સમજ અને ચંચળાઈ વગરનું; બોણું; સાદું; સીધા-પ્રપંચમાં ઝટ સમજે નહિ એવું; નટખટ-આણી આણીવાળું નહિ એવું; અણુસમ.નું.

બોધણું, કિ. સં. ઉપદેશ આપવો; શિક્ષાદેવી; જ્ઞાન આપવું; સમજાવવું. ઉ. કંથને બોધ્યો તે કામની, અમને પદ તારા પૂન્યજી.

બોધિત, વિ. બોધ પામેલું; જેને ઉપદેશ આપેલો હોય એવું; જેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું હોય તે.

બોધક, વિ. બોલતાં જેની જીભ અટકતી હોય એવું; જેનાથી ચોખ્ખું બોલી શકાતું ન હોય એવું; તોતળું; કાલું. (૨) મુગું.

બોધ્યું, ન. અંદરથી પોધું-પોયું. (૨) પોચો ગોળા જેવો દડો; અંદરથી કઠણ નહિ એવું તે.

બોધું, ન. જાલ ઉતારી લીધેલી કરાડીનું પોયું લાકડું. એનાં અંગળા-અંગુઠા જેટલાં ભડાં સહિ જેવાં પણ પોચાં લાકડાં દેવતા સજાવવાના અને ગંધક્રિયા દિવાસળી બનાવવાના કામમાં આવે છે. (૨) દરિયામાં પાણીની સપાટી નીચેના ખરાબા સાથે અથડાઇ વઢાણને નુકસાન લાગે નહિ તે માટે ખલાસીએને ચેતવણી આપવાને તરતો રાખેલો બોધાનો ગોળો તે; કુપક.

બોધ, ન. [સં. બદર] ગોળ અને લંબગોળ અટમધુરી કંટાળા ઝડ-બોરડીનાં ફળ તે; બોરાં. (૨) બેકરીએ અને ઓએને સંધે પરાવધાનું સોનાનું બોરની આકૃતિનું ધરણું. -સોનાનું બોર (૩) એન; પગની આંગળીએ પહેરવાનો કચ્છાદાર વિટલો. (૪) પ્ર. બોરડો-કંઠાર; બાગી-કચરાખને

લોચો થઈ જવું તે; પાયમાલી. -આ લડા-ધર્માં એમનો બોરકુટો નીકળી બચો. બોરનું કિટ=કંઠ નહિ : એમ; સામાન્યમાં સામાન્ય વસ્તુનું પણ જ્ઞાન નહિ એમ. -એ શું બણે છે ? બોરનું કિટ.

બોરડી, બી. [સં. બદરી] બોરફળનું ઝાડ. આ ઝાડ કંટાવાળું હોય છે. બોરડીનાં બાંટવાં અને ઝાડ બન્ને થાય છે. કિ. પ્ર. બોરડી ખંખેરવી=ગરીબને ટૂંડી લેવો. સારી-રમડીને લેવું તે.

બોરડું, બી. બાણ; કોર; કિનાર.

બોરણું, કિ. સં. બોહરણું; વાળણું; સાફ કરણું; વાળી લેવું. (૨) વાળણું; ઉઘાડવાને જમીનમાં ખાલણું; બોણું.

બોરસળી, બી. ઝીણાં, ધોળાં; કુદડી જેવાં ગોળ સુગંધિદાર ફૂલનું ઝાડ અને તેનાં ફૂલ. આ ફૂલની માળા ઝાઝો વખત રહે છે અને જ્યારે પાણી છાંટે ત્યારે સુગંધી આવે છે. ઉ. સખી બોરસળીનાં વજા, ડાહરનો કમખોર, જાવેલનો ગજરો હાથ, બંગડી સરખોર. દો. ક. પં.

બોરિયું, ન. નાકમાં ભેરવી શકાય એવી એક ગોળ ચપટી કપડાં, દોરા, કાચ, કચકડા કે પાતુની બનાવટ; ડોરણું; નાની ચપટી ગોળી-ગઢી; બટન. -અંગરખાનું બોરિયું. (૨) એક ધરણું; બોર; ચાક વગેરે ચોટલાનાં ધરણું. (૩) એક છાંડ અને તેનું કલ.

બોરી, બી. જુવાર બાજરી વગેરેના કણસ-લાની જેથુ-ઝીણાં શુકા.

બોડ, ન. હુંદ; બાબરિયા કે કણસલામાંનું તે બોધું કે જેમાં અકેકા-કણ રહે છે.

બોરો, પું. ઉન-વાળનું બાડ વણાટનું પટ; કાંચળો; બનુસ; ધાખળો.

બોલ, પું. વેણ; વચન; ઉચ્ચારણ; બોલવું તે.

(૨) અક્ષર. (૩) શબ્દ; કડી; હુક. (૪)

મહેણું. (૫) શિખામણ-શિક્ષાનું કહેણ.

કિ. પ્ર. બોલ પ્રાર્થના-ટાણો પ્રાર્થના. ર.

મં બોલનંધ=કરાર.

બોલકણું, વિં બહુ બોલનારું; બોલ બોલ કરે એવું; વાચાળ. (૨) તકસરી; લક્ષણું. બોલબોલ, સીં વાતચીત-ઉઠે એસતો વહેવાર તે; મેળાપ; દોસ્તી; સંપ. (૨) ચઢા-ઉતરી; અગડો.

બોલછા, સીં બોલવાની ઢબછબ; બોલવાની રીત પદ્ધત તે.

બોલબોલો, સીં વાદવાહ; જોજોકાર. (૨) આખાદી; ચઢતી. (૩) ફતેહ; પોખાર.

બોલવું, કિં [સં. હુંહું] અવાજ કાઢવો; ઉચ્ચાર કરવો; અંદરથી ધ્વનિ થવો.:-હિચકો બોલે છે. બોલું-પોલું બોલે છે. પંખી બોલે છે. (૨) અર્થવાણી વાણી ઉચ્ચારવી; વદવું; કથન કરવું; કહેવું; બાખવું; લાપણ કરવું. (૩) જોઈ કરવી; વાતચીત કરવી; સંભા-પણનો સંબંધ હોવો.:-તે મારી સાથે બોલે છે.

બોલબોલા, સીં બોલાબોલી; તકરાર. (૨) ધણુઓ એક સાથે બોલવાથી થતો ઘેંધાટ તે.:-પેલી પોળમાં કંઈ બોલબોલા થતી હોય એમ લાગે છે. એક બીજાની સાથે બોલાબોલી થતી તે.

બોલાચાલી, સીં બોલચાલ. સંપ; સુસંબંધ. (૨) તકરાર; કુસંપ; ચડાકાટ; ટટો.

બોલાવવું, કિં સં કોઈ બોલે તેમ કરવું. :-તમે મને ચાહવું કરી બોલાવશો નહિ. બોલવાની ફરજ પાડવી; બોલવુંજ પડે એમ કરવું. (૨) સાદ દેવો; ખૂસ પાડવી; હાક મારવી; મેથી અવાજ કાઢી કોઈને ખેતાની પાસે આવવા નજીવવું. (૩) ખેતાને ઘેર-પાસે મળવા તેડવું.:-દિવાળી ઉપર વહુને બોલાવીશું=તેડાવીશું. એકઠું કરવું.:-સજા બોલાવવી; આમંત્રણ કરવું; આમંત્રવું. (૪) આવકાર આપવો, ખમર પૂજવી; 'આવો આવો' એમ કહી માન આપવું; સહાર કરવો.:-હું તેમને મળવા મને મળુ તેમણે તે મને બોલાવેએ

નહિ. આ શું ? દેવકીને હસલસારે બોલાવી.

બોલી, સીં બોલવું તે; વાણી; ભાષા. (૨) બોલવાની ઢબછબ તે. (૨) કણુલાત; સરત; કરાર.:-તમે કંઈ બોલી કરી છો ? (૩) મહેણું; ટાણો.

બોલું, અં બોલનાર એમ. આની આગળ એકાદ વિશેષણ જોડવામાં આવે છે.:-ચોડ બોલું; મીઠાબોલું. કહેવું મીઠાબોલું ને ચાલવાકાર.

બોલું, કિં સં અનાજ વગેરેનાં બીને જ-મીનમાં ધાલવાં; વાવવું; ઘેરવું.:-જ્યાં બીજ બોલે તેવું તેવું ઉગે. (૨) ગુમાવવું; બોલું.

બોસ, સીં બોશ, બહોશ. [જ. લહોસ્] આમલ; મમત; હક. (૨) બળાતકાર; જોરો. (૩) પતરાણ.

બોસડું, વિં બોહડું; બો-ગંધ મારવું; ગં-ધાવું; ગરમીને લીધે સડીને અથવા ધણો વખત એમને એમ રહીને ખરાબ વાસ મારવું હોય એવું; અત્યંત ખાડું થઈ જઈ ગંધ મારવું હોય એવું.

બોસો, પું એકથી કુચો લેવો તે; સુખન; બચ્ચી; બોકી.

બોહોત, વિં બહુ પુષ્કળ; ધણુજ. ૨. મં બોહોત ખૂબ=બહુસાર; વાર.

બોહોળું, વિં મોહું; વિશાળ; ફેલાઈ રહેલું. પહોળું-વિસ્તારમાં વેણું હોય એવું; મો-કળું; ખુલ્લું; મગવું.:-બોહોળા પાણીમાં નહાવું ઠીક પડે.

બોળ, પું એક જાતનો સુંદર. (૨) વિં મી-ઠાના પાણીમાં બોળી રાખેલું-આથેલું તે. બોળકરી.

બોળવું, કિં સં [સં. ગુલુ] પાણી-તેલ વગેરે પ્રવાહીમાં કુળાડવું; પલાળવું; અંકોળવું.

(૨) લચપચ કરવું; પાસ-રમ ચઢે એમ કરવું. (૩) વલુસાડવું; જુલસાડવું; ગુમાવવું; સાપ-ફેડી-આપકની પ્રવમાણી કરવી.:-હુંજાણે અથવા કરેજાણે. (૪)

અંદર-માં-નાંખતું; ધામતું; રપથ કરવો; અડકતું; ખાતું.:-એ દિવસ થયા અન્નમાં ચાંચે ભોળી નથી, અર્થાત્ એ દિવસથી ઉપવાસી છે.

ઓળાવાડા, પું. પવિત્રતા જાળવવી હોય તો એ તે બધી વસ્તુઓ પાણીમાં ભોળવી પડે એવી આભડછેટ તે; અપવિત્રતા; અ-પ્રતા; વટાળ.

ઓળિયા, વિ. મીઠાના પાણીમાં રાખી મૂક-લું.:-ઓળિયાલિંબુ અને શુદ્ધ વગેરે.

ઓળું, વિ. ભોળનાર; કુઆવનાર; પાથમાલી કરનાર.:-ધરઓળું. (૨) ભોહોળું.

ઓળો, પું. પાણીમાં લિંબવી રાખેલો લોટ-કણક તે; આથો.

ઓખ, પું. [સં.] અથડાતાંવાંત સળગીને ફાટે એવા પદાર્થો ભરીને બનાવેલો લોહા અથવા ધાતુનો નાનો પોલો દડો-ગોળો.

ઓ, પું. આઉ; લાડ. (૨) વિ. બહુ; ધણું.

ઓઉ, ન. કરોળિયાનું મેલું જાળું.

ઔદ્ધ, વિ. [સં.] શુદ્ધતું; શુદ્ધને લગતું.:-ઔદ્ધ ધર્મનાં પુરતકો.

ઔદ્ધમાગી, વિ. શુદ્ધેવનો ધર્મ પાળનાર.

બ્યાન, ન. વર્ણન; હકીકત; હેવાલ.

બ્યાસી, વિ. એશી ને બે; ૮૨.

બ્રહ્મ, ન. [સં.] યરાચર જગતની ઉત્પત્તિ, રિથિત અને લયના કારણરૂપ છતાં નિર્ગુણ અને માયા-અવિદ્યા વગેરે ઉપાધિઓથી ર. હિત જે સચિયત્વ સ્વરૂપ તે; ચૈતન્યતત્ત્વ તે. (૨) બ્રાહ્મણ. (૩) યતકર્મ કરાવનાર ઋત્વિજ. (૪) પંચાંગમાના ૨૭ યોગમાંનો એક યોગ (૫) વિષ્ણુ. (૬) વેદ. (૭) ઇશ્વરજ્ઞાન. (૮) શુદ્ધપણું; પવિત્રતા. (સર્વથા સર્વશક્તિ સમ-વિવત, નિત્ય શુદ્ધ મુક્ત સ્વભાવ જે ઇશ્વરત્વ તે બ્રહ્મ.)

બ્રહ્મગાંઠ, સ્ત્રી. જનોપની જે ગાંઠ તે; જનો-પના સૂત્રમાં જે એજ ગાંઠ લાળવામાં આવે છે તે.

બ્રહ્મચર્ય, ન. [સં.] જનોપ દીધા પછી વિદ્યાર્થીએ અભ્યાસ કરતાં ગુરુને ત્યાં રહી પાળવાનું જે ઇંદ્રિયદમનનું આચરણ-વ્રત તે; પ્રથમ જીવનમાના : પહેલા આશ્રમનું વ્રત તે; ઇંદ્રિયદમન.

બ્રહ્મચારી, પું. [સં.] જનોપ દીધા પછી ગુરુને ત્યાં રહી ઇંદ્રિય દમન કરતાં વેદાભ્યાસ કરનારો વિદ્યાર્થી; બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળનારો જીવાન બ્રાહ્મણ. ગૃહસ્થાશ્રમી નહિ થતાં વ્રત નિયમ પૂર્વક વેદાભ્યાસી રહેલો હોય એવો તે. બ્રહ્મચારિણી, સ્ત્રી. ઇંદ્રિયદમન કરનારી સ્ત્રી; કુંવારી રહી ઇંદ્રિય દમનનાં વ્રત પાળતી અને અભ્યાસ કર્યા કરતી સ્ત્રી તે.

બ્રહ્મજ્ઞાન, ન. [સં.] આત્મપ્રેમ; બ્રહ્મ છે એજ સત્ય છે અને બીજું બધું ખોટું-મિથ્યા છે, એવી જે જાણ સમજ-માન્યતા તે; આત્માનો અપરોક્ષાનુભવ; તું તેજ-બ્રહ્મ સ્વરૂપ છે. એવી સમજણ તે. (૨) શાસ્ત્રીય જ્ઞાન તે; તત્ત્વજ્ઞાન.

બ્રહ્મજ્ઞાની, વિ. બ્રહ્મ સંબંધી જેને જ્ઞાન થ. ચેલું હોય તે; આત્મજ્ઞાની; તત્ત્વજ્ઞાની.

બ્રહ્મડગ, પું. ડોળી-ધુતારો; અજબમત; અજા-રથી બ્રહ્મજ્ઞાનીપણું બતાવી મનથી સ્વાર્થ ઉપર નજર રાખીને વર્તનારો; દંભી માણસ.

બ્રહ્મતેજ, ન. [સં.] બ્રહ્મજ્ઞાનની-બ્રાહ્મણ-ત્વની તેજસ્વિતા-ઉજ્જ્વલતા તે; આ-ત્માના સ્વ સ્વરૂપજ્ઞાનની જે જ્યોતિ-પ્રકાશ તે; બ્રહ્મત્વનો જે લખલખાટ તે; આત્મજ્ઞાની અપૂર્વ શક્તિ તે.

બ્રહ્મત્વ, ન. [સં.] બ્રહ્મતા; બ્રહ્મપણું; ઇશ-ત્વ. (૨) બ્રાહ્મણપણું.

બ્રહ્મદેવ, પું. [સં.] બ્રહ્મા. (૨) મોટો-પૂજ્ય બ્રાહ્મણ.

બ્રહ્મનિષ્ઠ, વિ. [સં.] નિર્ગુણ બ્રહ્મ ઉપરજ જેની સદા સર્વદા નિષ્ઠા હોય તે.

બ્રહ્મભોજન, ન. બ્રાહ્મણ જમાડવા તે; બ્રાહ્મ-જ્ઞાને ભોજન આપવું તે;-કંઈ જ નથી અને બ્રહ્મભોજન કરા.

અલંકારશિક્ષા, પું. બહુલો આલણ મરણ પછી
અવગતિયો થયો હોય તે; મરણ પછી
પિશાચ થયેલો વિદાન.

અલંકારિ, પું. અલ સાક્ષાત્કારને પ્રાપ્ત થયેલો
જે મોટો તપસ્વી અલંકારની આલણ તે.
અગસ્ત્યાદિ કેટલાક ઋષિઓ અલંકારિ કહે-
વાતા હતા; સત્યગુણી ઋષિ.

અલંકારીક, પું. [સં.] સત્યલોક; અલંકારો પ્ર-
દેશ તે; સુકાત્માઓનો પ્રદેશ.

અલંકારી, વિ. [સં.] અલ સત્ય ને જગત
મિથ્યા-ખોટું છે, એમ માનનારો; એવો
ઉપદેશ-ખોધ અને વાદપુરવાર કરનારો
તે. અલંકારીની=અલને માનનારી સ્ત્રી.
(૨) ગાયત્રી.

અલંકારી, પું. [સં.] અલને જાણનારો; વેદાન્તી.
અલંકારી, ન. [સં.] આલણ ચિહ્નનું જે
સૂત્ર તે; જનોઇ; ઉપવીત. (૨) વ્યાસે યના-
વેલા અલ પ્રતિપાદક સૂત્રો-વાક્યોનો સં-
ગ્રહ.

અલંકારી, સ્ત્રી. [સં.] આલણનો ધાત-વધ
કરવો તે; આલણને મારી નાંખવો તે. (૨)
અલંકારીનું જે પાપ તે. (૩) મોટી મુશ્કેલી;
પીડા; ટંકણ આપદા.

અલંકારી, પું. જગત ઉત્પન્ન કરનારો દેવ; જગત
ઉત્પન્ન કરનાર રજઃગુણ પ્રધાન અલ સ્વરૂપ.
તણ દેવની ત્રિપુટીમાંનો જગત ઉત્પન્ન કર-
નાર દેવ. (૨) આલણનો મૂળ-આદિ પુરુષ.

[અલંકારી, પું. [સં.] અલ સંબંધનો જે આ-
નંદ તે; પરમાનંદ; આત્માનંદ.

અલંકારી, ન. જ્યાં અલ સંબંધી વિચાર અને
પઠન થતું હોય તે સ્થાન. (૨) એક અરણ્ય.

અલંકારી, ન. અલને અર્પણ કરવું તે. (૨)
જોજન કરતાપહેલાં આલણ જે થોડું અલ
જવજવને અર્પણ કરે છે તે.

અલંકારી, ન. [સં.] યોગ સાધવા અને
તપ કરવા ખેસવાની એક રીત-તરેહ તે;
એક પ્રકારનું આસન.

અલંકારી, ન. [સં.] અલંકાર અલ તે. (૨)
આલણનું શાપ રૂપી અલ તે.

અલંકારી, ન. [સં.] ચતુર્દશ જીવનાત્મક જે
ગોળ પ્રદેશ તે; અંકાકૃતિ એવું ચરાચર
વિશ્વ તે.

અલંકારી, પું. આર્ય પ્રજામાંની ચાર વર્ણોમાં
પહેલી વર્ણનો માણસ તે; દ્વિજ; વિપ્ર;
વાડવ. અણવું ને બણાવવું; યજ કરવા ને કરા-
વવા, તથા દાન લેવું અને આપવું, એ છ
કર્મોવડે સાત્ત્વિક જીવન ગાળનારો મા-
ણસ તે. આલણ ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય, એ
વર્ણને, ઉપવીતનો અધિકાર છે. (૨) આ-
ચાર્ય; ગોર.

અલંકારી, વિ. આલણને ખપે એવું; પવિત્ર;
શુદ્ધ. (૨) શ્રીમંતાઇ ભરેલું નહિ એવું;
સાદું અને સુખક.

અલંકારી, સ્ત્રી. આલણ જાતિની સ્ત્રી; ગોરાણી;
ભટાણી. (૨) વિ. આલણને લગતું; આલણ
સંબંધી.

અલંકારી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ; ભરમી.
:-આલંકારી ધી ગાંડાને હાથ કરે છે, અને
તમામ મગજવાયુના રોગ હરે છે. (૨)
વાચા; સરસ્વતી.

અલંકારી, વિ. [સં. વ્રજ] મથુરા પાસેના
એક પ્રદેશનો રહેવાસી; યોમો. (૨)
ગોવાળ. અલંકારી=વજની યોમી તે.

ભ.

ભ, પું. [સં.] શુભશક્તી મૂળાક્ષરમાંનો પાંત-
રીસમો અને વ્યંજનોમાંનો ચોવીસમો આલ-
સ્થાની વર્ણ. (૨) નક્ષત્ર. (૩) તેજ; કાન્તિ.

ભર્ષ, પું. ભાર્ષ; બંધુ.

ભર્ષા, પું. મહાદેવનો મૂળરી; તથોધન; ભૈરવ.

ભર્ષા, પું. ભૈરવ; પરરેથી; ઉત્તર દિશાનો
રહેવાસી.

ભઉડું, નં ભાઉડું; ભૌડું; ડુંગરાળ પ્રદેશમાં રહેતી એક જંગલી જાત; પહાડી પ્રાજ; આશુ પર્વતમાં રહેતા અનાથ જંગલી શેક તે. ભડભડ, અં ભગભગ; પાણી અને પવનથી થતા એવો અવાજ. (૨) ખાઉખાઉ. (૩) હવામાં ભડા નીકળવાથી થતા એવો અવાજ.

ભડાર, પું [સં.] ભ, એવો ઉચ્ચાર અને અક્ષર તે; ભખ્ખો; ભ એવું ઉચ્ચારણુ તે. ભક્ષાખોણુ, વિં મોઢામોઢ જેવું હોય તેવું ઝટ દેખને કહીદેનાઈ-એવું તે:-ભક્ષાખોળી મોઢીએ કંલુ કે, ભારે કમ વિલાયત ગયા ?

ભક્ષા, વિં [સં.] પરમેશ્વરની ભક્તિ-સેવા-આરાધના કરનાર, સેવક; ઉપાસક. (૨) ભક્તિ કરી ખી નને પગુ ભક્તિનો યોગદનાર; ભગત. (૨) ભાગેલું; જુદું પાડેલું.

ભક્ષાવતસલ, વિં [સં.] ભક્ષા ઉપર પ્રેમવાળું; ભક્ષા જે વડાસો હોય તે; ભક્ષા પ્રતિ અત્યંત માયાળું; ભક્ષાની ખૂબ જાણનાર (૧) પરમેશ્વર.

ભક્ષાવતસલતા, સ્ત્રી ૦ ઉપર પ્રીતિભાવ રાખવાપણું; ભક્ષા ઉત્તી પ્રીતિ તે.

ભક્ષિ, સ્ત્રી ૦ [સં.] ખ ભાવથી પરમેશ્વર ગુરને વડીલ વગેરે સેવા કરતી, યજુ માવા અને પરાયણુ રહેવું તે; સેવ; આચક્તિ આરાધના; ઉપાસના, ભજન. ભક્ષિ ૥ નવ પ્રકાર છે. :-અચણુ, કીર્તન, સ્મરણુ, પાદ-સેવા, અર્ચન, વંદન, દારણ, સમ્પ અને આત્મનિવેદન. ઇશ્વરને પામવાના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે. તેમાં ભક્તિ-કે ઉપાસના એક છે. :-ભક્તિ, જ્ઞાન, અને વૈરાગ્ય દેગદિને અર્ધાન અનુકૂલ રહી દરેક રીતે તેની સેવા કરવી અને તેની ઉપર શીઘરીદા થઈ રહેવું તે ભક્તિ.

ભક્તિભાવ, પું [સં.] આરાધન વૃત્તિ તે; ભક્તિ ઉપર જે અંતઃકરણની ભાવના-

પ્રીતિ તે; ઇશ્વર ભક્તિ ઉપર પ્રીતિની વૃત્તિ તે; ભજવાવું મન તે.

ભાક્ષામાન, વિં [સં.] અ રાધન વૃત્તિ જેવામાં હોય તે; ભક્તિવાળું; ભજનપરાયણુ. પ્રીતિવાળું.

ભક્તિમાર્ગ, પું [સં.] ભક્ષિથી ઇશ્વરને પામવાની જે રીતિ અથવા પ્રકાર તે. ઇશ્વરને પામવાના ત્રણ માર્ગમાં ભક્તિ પહેલી છે. ભક્તિ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, અને ઉપાસના.

ભક્ષ, નં [સં.] ખાવાનું; ખાવાનો પદાર્થ. (૨) જનાવરનો શિકાર.

ભક્ષક, વિં ખાનાર; ભક્ષણુ કરનાર. :-રાજા તે રક્ષક કે ભક્ષક ?

ભક્ષણુ, નં ખાવું તે; જમવું-ભોજન કરવું તે (૨) કરીને ખાવું તે. (૩) ખાવાનું તે.

ભક્ષણુધીય, વિં [સં.] ખાવા જેવું; ખાવાને યોગ્ય હોય એવું; ભક્ષ

ભક્ષી, વિં [સં.] ભક્ષકરનાર; ખાનાર. :-મંત્રશક્ષી, આહારી.

ભદા, વિં [સં.] ખાવા જોગ; ખાવા લાયક; ખાઈ શકાય એવું.

ભખ, અં ઝટ; તરત. (૨) ભખ એવો અવાજ થાય તેમ. :-ભખ દેખને ભોળી દીધું.

ભખવું કિં બોલવું; ભખવું (૨) મરખવું; ખાવું.

ભખગ, વિં ભખજેલ; ભુખાગવું; ખ.ઉધર. (૨) ખખીલ; કંલુંસ. (૩) છુટા મોનું; બહુખોલું. (૪) ભટ; અપવિત્ર

ભખગવું, કિં અં ખાકિખાઉ કરવું; ખાવાને વગખા મારવા. (૧) આચર ભટ થવું; વટલીજવું.

ભખખેલ, વિં આચરભટ; અપવિત્ર; ભટ.

ભખખડ, વિં રખૂપ અને ભાર એવું; ખા-બચવું ને ખૂપ જાડું-ધિંચું એવું તે. :-જાડું ભખખડ-ખખખડ. (૨) ઘૂટ; નિડર. (૩) નહિ મુલાયમ; વિવેકરહિત.

ભખ, નં (સં.) ભિન્ન; કાણું. (૨) ઉપચિસ્થાન; ચોનિ (૩) અંધાર. (૪) સુખામ; કાંચાણુ.

ભગવૃ, પું. [સં.] આઠ ગણ્યમણિ એક ગણ્ય
-કવિતામાં. એમાં પહેલો ગુરૂ અને બે
લઘુ અક્ષર હોય છે. :-ભોજન તે ગણ્ય
ભગવૃ, જકાત જગણ્ય ગણ્ય બલો. પિંગળ.

ભગત, વિ. ભકત; ધર્મશરના ગુણાનુવાદ કર-
નાર ને પ્રભુ પરાયણ તે.

ભગતડું, વિ. ભકિતમાં થેલું; બહુજ ભજન
કીર્તન અને સેવા પૂજા કર્યા કરનારું તે.
કહે. કુવો વંકયો ભારે કથુતર પેડું ને ધર
વંકયું ત્યારે ભગતડું પેડું.

ભગતી, સ્ત્રી. ભકિત; ધર્મશરારાધન તે.

ભગવૃ, વિ. ભકિતથેલું; આચારની ખરપટ તે.

ભગદાણું, ન. મોટું ચોસડું હાખડી જવાથી
પડેલો જે ઉડા ને પડેલો ખાડ તે; ગાખડું;
ખાકારું; ખાડું; કાણું.

ભગની, સ્ત્રી. બહેન; ભગિની.

ભગભગ, અ. જોરથી બહાર નીકળતા પા-
ણીનો અંદર જતા પવનને લીધે થતો એવો
અવાજ તે; ધડા વગેરે એકજ મોના પાત્ર-
માંથી પાણી બહાર વહેતાં અને પવન અંદર
જતું થતો અવાજ. :-ધડો ઉધો પડયો
અને ભગભગ કરતો પાણીનો રેલો ચાલ્યો.
(૨) વરાળ બહાર નીકળતાં થતાં એવો
અવાજ.

ભગરૂ, વિ. નહિ ચીકણું; કણકણ છુટા પડી
ભય એવું; ભભરૂં; ચિકાશ વગરનું. (૨)
ઉપદ્રાધ ગયેલા રંગનું; રંગબેરંગી.

ભગરો, પું. છુટા છુટા કણનો ભુકો; જેમાં
ચિકાશ આવી ન હોય એવી ભભરી સુખડી

ભગલ, ન. ટોમ; દગાધ.

ભગવત, વિ. ભાગ્યશાળી; ભગવંત. (૨)
પ્રભુ; પરમેશ્વર.

ભગવતી, સ્ત્રી. [સં.] દેવી. (૨) રાણી;
ભાગ્યશાળી સ્ત્રી. (૩) ભજન કરનારી, ભકિત
પરાયણ સ્ત્રી તે; તપસ્વિની.

ભગવદીય, વિ. ભકિત પરાયણ; ભકતજન;
પ્રભુપરાયણ. (૨) ભોળું; નિષ્કપટી.

ભગવંત, વિ. [સં.] સર્વેશ્વરશાળી; અત્યંત
સારા ભાગ્યનું. (૨) પરમેશ્વરના અંશવાળું.
(૩) સાધુચંત, વિકાન, શ્રીમંત અને રાજા
વગેરે. (૪) ધર્મ.

ભગવાન, પું. [સં.] સર્વેશ્વરશાળી પરમેશ્વર;
જગદીશ્વર. (૨) વિ. ભાગ્યશાળી.

ભગવું, વિ. જોડના રંગનું; ભુંખરૂં:-મગવું
નિશાન. કિં. પ્ર. ભગવાં કરવાં=વેરાળી
થવું; સંસાર છોડી દેવો. ભગવી ચિંદરડી
=સાધુસંત; ખાવાવેરાળી.

ભગભાવાર્ધી, વિ. અંદર કંઈ અને બહાર
કંઈ બતાવે એવું; બગભગત.

ભગંદર, ન. ગુદા અને તેની આસપાસના
અવયવમાં થતો નારાન્નાસુરનો એક રોગ તે.
(૨) કાણું; ભોક.

ભગિની, સ્ત્રી. [સં.] બહેન; ભગની.

ભગીરથ, પું. [સં.] એક મોટોરાજા. (૨) વિ.
જેમાં ખૂબ મહેનત લેવી પડે એવું; મો-
ટું:-ભગીરથ પ્રયત્ન. (૩) મુશ્કેલ; કંઠણ.

ભગાટું, ન. રેશમનો કોશેટો તે.

ભગ, વિ. ભાગેલું; ઉઘાયલું; વેડેલું. (૨) હારેલું.
(૩) હતાશ; જેની ઇચ્છા નાશ પામી
હોય એવું:-ભગમનોરથ.

ભય, અ. સપાટી વિંધાતાં થતો એવો અ-
વાજ; એકદમ ચામડી ચિરાતાં થતો અ-
વાજ:-ભય દહને છરી થે. ચી ધાલી.

ભયકાવવું, કિં. સ. પછડાય એમ કરવું; અ-
કાળવું; અથડાવવું. (૨) ભાગવું; ભાગી
નાખવું. (૩) ભયદહને મારવું.

ભયડભયડ, અ. દાણા વગેરે ચાવતાં થતો
એવો અવાજ; કડક વસ્તુ કચરાતાં થતો
એવો અવાજ:-ભયડભયડ ચોખ્ખા ચાવી
ગયો. (૨) ડાંગર વગેરે ભરડતાં થતો એવો
અવાજ.

ભયડવું, કિં. સ. દાણોને ધસડવું; દખાવીને
કચરવું; ભરડવું, કચરી નાખવું સંકળ-
ભિડાય ને કચરાય એમ કરવું.

ભાષાનું, કિં અં ભાષાનું; સંકોચાનું; દબાવું; ભરડાવું; સંકેડાવું. (જગાની ત- માસથી).

ભાષા, અં પૂર્ણ; અસ.

ભાષોભય, અં ઉપરાઉપરી ભયભય થાય તેમ. :-ભયોભય ભાલા ભોક્યા.

ભજન, નં [સં.] ભજવું તે; ભક્તિ કર્યા કરવી. તે; જેની પર ભક્તિ પ્રેમભાવ હોય તેનાં કીર્તન ગુણાનુવાદ ગાવા તે. (૨) ઈશ્વર સ્મરણ; સ્તુતિ; પ્રાર્થના. (૩) ભક્તિનાં કાવ્ય. િં પ્રં ભજન કરવું=ઈશ્વ ના ગુણ ગાવા. (૨) જાનામાના ખેસી રહેવું; હવે ખેસી રહો. કંઈ કરવાનું રહ્યું નથી માટે નિ- વૃત્ત થઈ જાયો એમ; પતી રહ્યું એમ.

ભજનિક, વિં ભજન કરનાર; ભગત.

ભજનિયાં, નં ઈશ્વરના ગુણાનુવાદનાં પદ- ગાયન તે; ભજનનાં ગીત તે. (૨) ભજન કરતાં વગાડવાનાં કાંસાં; કરતાલ.

ભજનિયો પું ગાઇને ભજન કરનારો.

ભજવવું, કિં સં વેષ કાઢી ખતાવવો; ના- ટક-ભવાઈ-વાતચીતમાં ખીજના જેવું આ- ખેડુખ વર્તી દેખાડવું; અનુકરણ કરી ખતાવવું.

ભજવું. કિં સં [સં.મજ્ઞ] આરથા રાખી ઈશ્વર ગુરૂ અને વડીલ વગેરેની સેવા કરવી. સેવવું; એક નિષ્ઠાએ સેવન કરવું; અનુકૂલ રહીને વર્તવું; અધીન થઈ રહેવું (૨) પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરવું; તેમના ગુણ ગાવા ને સેવા પૂજા કર્યા કરવી. (૩) હીપવું; શોભવું. (૪) લાંચ આપવી.

ભજવવું, કિં સં વેષ કાઢી ખતાવવો; ભજ- વે એમ કરાવવું.

ભજિયું, નં શાક-કંઈક વગેરેના કંકડા અ- થવા પાનને વેસણ ચઢાવી તળાને ખનાવેલો ખાવાનો એક ફરસો પદાર્થ. બ. વ. ભજિયાં. ઉં ભજિયાં ને ભાજ તેા ભલી, સુદર સિરો ને રોટલી.

ભજી, વિં ભજનાર.

ભટ, પું [સં] થોહો; લડવૈયો; વીરપુરૂષ.

(૨) રાંધવા, પાણી ભરવા અને બીજા માગવાનો ધંધો કરનારો ગરીબ બ્રાહ્મણ.

(૩) વિદ્યોપજીવી બ્રાહ્મણ; ગુરુ તે.

ભટકવું, કિં અં નકામા અર્થિ તહિં કર્યા કરવું; રખડવું; રજળવું. (૨) કંઈ તાક્યા કરવું.

ભટકાવવું, કિં સં અફળાવવું; અથડાવવું પછડાઈને-ભાગી ફૂટી જાય એમ કરવું; અફળવું; પછાડવું. (૨) રખડાવવું; ફાંફા મરાવવાં; છુલા ભમાવવું.

ભટકાં, નં વળખાં; ખાઉખાઉ કરવું તે; ફાંફાં.

(૨) ભટકવું તે; ફરવું તે; ફેરાઆટા.

(૩) જેમાં તેમાં ભાવના કર્યા કરવી તે;

ખાવા પીવા-ભોગવવાની ભાવનાની આતુ- રતા તે; ભોગેન્જાની લલુતા તે; રખડ.

:-હું શું કરું? મારું મન જેમાં ને તેમાં

ભટકાં માર્યાં કરે છે. લલોપતાં.

ભટકિયાં, નં ભટકાં; વળખાં.

ભટજી, પું ધરનો-કુટુંબનો ગોર-પુરોહિત-

બ્રાહ્મણ તે. માનાથે ભટ-ભટજી. ઉં પત્ર

આપ્યો પછી ભટજીને દાશે.

ભટઈ, અં ભાટઈ; ભાટાઈ; ખુશામતમાં જો-

ઈએ તેથી વધારે વખાણ કરવા તે; આપ

વડાઈ કરવી તે; ખૂચ દેખાડો કરવો તે.

ભાપાગાળા કરવા; અતિશયોક્તિ કરવી તે.

ભટાણી, અં [સં. મટ્ટીની] ભટની અં તે;

બ્રાહ્મણ અં. (૨) રાણી; શેઠાણી.

ભટિયો, પું ગોત્રાંજી મહારાજના મંદિરમાં

રહેનારો મહારાજની નાતનો બ્રાહ્મણ તે;

ભટ; બ્રાહ્મણ.

ભટરિયું, નં અનાજ ખાસ વગેરેનો છુકો

તે; ઠારનું ખાણ તે. (૨) કુરકુરિયું; નાનું

ને ઢિંગણું કુતડું. (૩) વિં ભાગણું; છુકો

જેવું. (૪) નાનું.

ભટ, પું [સં.] વિદ્વાન બ્રાહ્મણ; પંડિત;

શાસ્ત્ર બ્રાહ્મણ.

ભટ્ટીની, સ્ત્રી. [સં.] રાજરાણી; શેઠાણી; સ્વામિની.

ભટ્ટો, પું. બ્રાહ્મણ. તિરસ્કારમાં.

ભટ્ટું, અ. ભઠ; ધિક્. ફટ. ઉ. ભટ્ટું પડ્યો અવતાર, લોકમાં જ્યાં નવ જાગ્યો.

ભટ્ટી, સ્ત્રી. માટી અને ધાતુ વગેરે પકવવા અને ગાળવાને માટે બનાવેલી ખૂબ આંચ લગાડાય એવી ચૂલ; શગડી. અગ્નિની આંચ લાગે એવી માટી વગેરેની સારી બનાવટ.

ભડકું, કિં. સ. ચિહ્નવું; મનમાં આકળા થવું; મનમાં ને મનમાં ધખીજવું. (૨) ધમકાવવું; વઠવું; તપીજવું.

ભઠિયારખાનું, ન. રાંધણી; રસોડું. (૨) રસોડાનું કામકાજ તે; રાંધવાની મહેનત—ખટ-પટ—કડાકુટ તે.

ભઠિયારી, સ્ત્રી. રસોડયણ; રાંધનારી.

ભઠિયાડું, ન. રાંધવું—રસોડા કરવી તે. (૨) રાંધવા સિંધવાનો ધધો તે; રસોડા કરી આપીને આજીવિકા કરવી તે. — આખો જન્મારો રાંડીરાંડ બિયારી ભરીને પેટ ભરે. (૩) રાંડું મકાજ તે.

ભઠિયારો, પું. રોટી બનાવનારો; રસોડયો; રાંધવારો. મુસલમાન વગેરે જેઓ આભડ-છેટ રાખતા નથી તે લોકોને માટે ભટ્ટી રાખી પાઉં—રોટી વગેરે સામગ્રી બનાવી તે વેચવાનો ધધો કરનારો તે. ભટ્ટી જેવો મોટો ચુલો રાખી રોટી બનાવનારો તે. મુસલમાન વગેરેમાં ભઠિયારો એમ કહેવાય છે. હિંદુમાં રસોડા કે રોટી વેચાતી નથી તેથી હિંદુઓમાં રાંધનાર કે રસોડા કરનાર ભઠિયારો નહિ પણ રસોડયો કે રાંધવારો કહેવાય છે.

ભડ, વિ. મોડું; ભારે એવું; ટેકા—આધાર પ. (૨) બળિયું; પરાક્રમી. (૩) સમૃદ્ધિવાન. (૪) નેરથી બળતા અગ્નિમાંથી

નીકળતો એવો અવાજ.—પછી ભડભડ બળવા માંડવું.

ભડક, સ્ત્રી. ભડકવું તે; સોફ; ચમક; ચોક. ભડકણ, વિ. ભડકે એવું; અવનવી ચીજ કે કલ્પિત વાતથી ચમકે-ભય પામે એવું બીકણ.

ભડકણ, વિ. ભડકે એવું; બીકણ.

ભડકડું, કિં. અ. અવનવી વસ્તુ જેવાથી અથવા એવી કોઇ વાત કે વસ્તુ સાંભળવાથી ચમકવું; ભય ધરવો; કંપવું; હુંવાપું વાં થઇ જવું તે; શું થશે! એવી બીકથી ચોકવું તે, ડરી—ધૂલ જવું.

ભડકાવવું, કિં. સ. ભડકે એમ કરવું; ચોકાવવું; ચમકાવવું. (૨) ગભરાવવું; આશ્ચર્ય પામે કે ચિંતાતુર થાય એમ કરવું. (૩) બીકડાવવું; એકદમ ડરીગય એમ કરવું. (૪) ઝંખકાવવું.

ભડકિયું, ન. કાકડી ને ગંધકને ધી લગાડી પાડેલા ચુઓ. ચાંદાં વગેરે ઉપર ચોપડવાને. (૨) વિ. ભડકે એવું. (૩) જવાળામોહી; તરત ભડકા થાય એવું.

ભડકી, સ્ત્રી. ભરડકી; બાજરી અને નર વગેરેને ભરડી પાણીમાં ઉકળીને બનાવેલું પેય; રાંધડી; ઘેશ; કાંછ.

ભડકું, ન. ભડકો; અગ્નિશિખા; જ્વાળા; ઝાળ; ભણકો. (૨) ભરડકું; બાજરી અને જીવારને ભરડી પાણીમાં રાંધીને બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ; ઘેશ.

ભડકો, પું. લાકડાં અને કાંચના વગેરે બળતાં તેમાંથી નીકળતી હવા—ગ્વાસનું હવામાં બળવું તે; ઝાળ; જ્વાળા. (૨) આગ; સખત તાપ; આંચ. (૩) જૂખતી ભારે અસર તે; લાય; આગ. (૪) મનમાં દુઃખાદિકની કારી અસર થાય છે તે; મનસ્તાપ. (૫) પ્રકાશ; ઉજ્જે; અજવાળું.

ભડત, ન. ભરત; જુજેલા વેંગણનો છુદો; ખાંડેલા વંત્રાકને છુદો મીઠું દહિં તે મસાલો નાખી બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ.

ભાડથાનું, કિં અં અગ્નિ ઉપર સીઝવું;
ભરસાથી ચઢવું-ખઢવું તે.

ભાડભાડ, અં નેરથી બળતું બળતાં થતો
એવો અવાજ; લાકડાં ફાલસા વગેરેને
ગરમી લાગતાં તેમાંથી નીકળતો ગાસ
હવામાં બળત. થતો અવાજ. ભાડભાડ એવો
અવાજ:-ભાડભાડ બળતું લાગવા માંડ્યું.

ભાડભાડાટ, અં ભાડભાડ થાય તેમ. (૨)

ભાડભાડ થવું તે; ભાડભાડ એવો અવાજ તે.

ભાડભાડ્યું, વિં મનમાં જે આવ્યું તે કહી દે
એવું; ખુલ્લા-ભોળા મનનું અને સામાને
પ્રિય લાગશે કે અપ્રિય, તેનો વિચાર કર્યા
વગર ઝટ જેમ ગમે તેમ કહી દે-મનનો
ઉભરો કાઢી નાખે એવું.

ભાડભીઉઠવું, કિં અં ધુંધવાઇને પછી
એકદમ સળગી ઉઠવું તે; ભાડભાડાટ બ-
ળવા માંડવું. (૨) એકદમ જોસથી મનમાં
આવેલો ગુસ્સો કાઢવો; મનસ્તાપથી આ-
કુળઆકુળ થઈ મનમાં હોય તે બહાર કાઢ-
વા માંડવું:-મહેણું માણું કે તરત ભાડભ-
ડીઉઠવો.

ભાડભાદર, વિં ભરભાદર; કદે ભાર ને મોડું
એવું તે; ઉમ્મર અને સ્ત્રીરે જળજમાન
એવું તે; મોડું; આગરદાર.

ભાડવાઈ, સ્ત્રીં ભાડવાપણું; ભાડવાનું કામ કરવું
તે (૨) ભાડવા તરીકે જે કમાઈ આવે તે;
ભાડવાની કમાણી (૩) વ્યભિચાર કરનારાં
પાસેથી મળતી દલાલી.

ભાડસાળ, સ્ત્રીં ભરસાડ; ચુલા અને અગ્નિ
કુંડ આગળની ઉંની રાખનો જથ્થો તે;
થોડો દેવતા અને ઉની રાખનો જથ્થો તે.
:-વેગજીને ભાડસાળમાં ધાસો બહાઈ જશે.

ભાડવું, કિં સં ભરડવું; કટાળની ખે ફાડ
થાય તેમ અને આખા કણના નાના
કકડા થાય એમ કરવું તે; ભાડું ફળવું.
(૨) ભાડું કમિયો કરવો. (૩) જોરથી
બાડખડવું.

ભાડવો, પું [સ્ત્રી માર્યાટ] સ્ત્રીં પરપુરુષ
સાથે મેળાપ-સંબંધ કરાવી આપનારો;
છિનાળાદલાલ.

ભાડંગ, અં તદન, બિલકુલ; સાવ:-નાગો-
ભાડંગ.

ભાડાક, અં એકદમ અવાજ થાય તેમ; અ-
વાજ સાથે અફળાતાં ભાડ એવો
અવાજ થાય તેમ; અવાજ સાથેજ:-
બમ પાડી કે ભાડાક બારણાં બંધ કરી
દીધાં. (૨) નરત; તાંબડોળ:-મોલ્યો કે
ભાડાક લાત મારી. (૩) મોં આડે પડેા
ખેંચવો તે; અંતરપટ:-ભાડાક ખેંચવી.

ભાડાકો, પું ઉચેથી મોટી વસ્તુ નીચે પડ-
વાથી અથવા દાખેલા બંદુકના દારૂનો ફોટ-
બજીકો ઉડવાથી કે એકદમ ફાટવાથી થતો
એવો અવાજ તે; ધડાકો; મોટો અવાજ
એકદમ જોરથી મોટો અવાજ થવો તે.
બંદુકનો ભાડાકો. (૨) જાપપડ કે ચમકે
એવું કહેવું-કરવું તે. :-તમે હીક ભાડાકો
માર્યો. ગપજોળો; એવી વાત બોલ કે જેથી
સામું માણસ ચંકન થઈ જાય.

ભાડાભાડ, અં ઉપરા ઉપરી ભાડભાડ અવાજ
થાય તેમ; ભાડાભાડ:-ભાડભાડ બારણાં વાસી
દીધાં.

ભાડાભુટ, અં જે તે ચીજ જ્યાં લાં ગમે
તેમ પડેલી હોય એવી અવ્યવસ્થિત દાલત
જતાવે છે; અહિં તહિં બધે વેરાયલું-
પડેલું હોય તેમ. (૨) નં ધાંધલ; ગડબડ;
ગડબડાટ; મન ચીજ કહિં ને કાંઈ ચીજ
તહિં નાખી-મૂડી દેવા. જે ઉતાવળિયા
ધાંધલ-ગડબડાટ તે. (૩) એકદમ ભાડાકરી
થઈજવી તે; ધમ્માચકરી.

ભાડું, નં ધરમાંની વચલી ને ટુંકા ઓસારની
દિવાલ; બારીબારણાનાં ચોકડાં વાળી વચલી
ને આગલી દિવાલ. ૩૦ પ્રં ભડે ખેલવું.
અંદરથી નાસ પામવું; પાયમાલ થઈ જવું;
પડી ભાગવું; નસંતાન જવું.

બોલાડ, અ. એકદર; બડબાટ થાય તેમ.

બોલાડ બારણાં દીધાં.

બણ, પું. બાણ; સરજ; રવિ.

બણકાર, પું. ફલાણું એવા જે બાસ તે; બ્રાતિજનક એળો અથવા અવાજ કે જેથી અમુક ફલાણું એમ આભાસ થાય. બણકો બણકારો.

બણકારો, પું. બણકાર.

બણકો, પું. બણકાર.

બણતર, ન. બણવાનું તે; બણવાનો વિષય.

(૨) અધ્યયન; શિક્ષણ. (૩) વિદ્યા; જ્ઞાન.

ઉ. બણતર બણીને બણી રહ્યા, બણનારારે.

બણવું, કિં. સં. [સં.મળ.] અભ્યાસ કરવો; વધવું શીખવું; લખતાં ને વાંચતાં શીખવું; જ્ઞાન મેળવવું; અધ્યયન કરવું. (૨) શિક્ષા બોધ લેવો; ન બણવાનું હોય તે બણી લેવું. (૩) બોલવું, કથવું; વધવું. (૪) મોઢે કરવું; પાઠે કરવું- રૂમ. બણવું ગણવું=વાંચતાં લખતાં શીખવું. બણીજવું= નાસીજવું. હાબણવી=કચુલ કરવું.

બણામણ, ન. બણવા, બણાવવાનું મહેનતાણું તે; યુરદક્ષિણા; શી.

બણામણી, સ્ત્રી. યુર દક્ષિણા; બણાવવાનો બદલો.

બણાવવું, કિં.સં. વાંચતાં લખતાં શીખવવું; પઠાવવું; અધ્યાયન કરાવવું. (૨) જ્ઞાન આપવું; ઉપદેશ કરવો. (૩) સમજાવવું; સલાહ આપવી. (૪) શીખવણી કરવી; આમ કરજે કે કહેજે, એમ શીખવવું; ચઢાવવું; ઉરફરવું; જ્ઞાન પુકવવા. (૫) ટેવ પાડવી; મહાવરો પઢાવવો.

બણી, અ. બાણુએ; તરફ; મેર; ગમ. :-તે ગામ બણી ગયો.

બણેલું, રિં. જમીનવાળી ને સમજી શકે એવું શીખેલું; બણીલું; નિદાન.

બતરીજી, સ્ત્રી. બાઇનો દીકરી; બત્રીજી.

બતરીજી, પું. બાઇનો દીકરો; બત્રીજી.

બાથુ, ન. રસ્તામાં ખાવાને માટે સાથે રાખેલું હોય તે; બાથું; ટીમણ. (૨) વધારાના કામકાજ માટે દરમયા ઉપરાંત આપવામાં આવતું જે લવાજમ તે; ખાવાના પૈસા. જવા આવવા અને ખાવા ખોવાની સમજવડને માટે બહાર જનારને આપવામાં આવતો બદલો તે.

બત્રીજી પું. બાઇનો દીકરો. :- કાઠિ બત્રીજી.

બથવાડું વિં. બાથું લઇ જનાર.

બથાયણું, ન. બાથું લઈ જવાનું વાસણ.

ભફલ, ન. મુંડન.

ભદ્ર, વિં. [સં.] ભલું; સાફ. :-ભદ્ર માણસ.

(૨) સુખ સંપત્તિ; ભાગ્યશાળી. (૩) શુભ;

મંગળ. (૪) નાં કલ્યાણ; શ્રેય. (૫)

હોર; મુંડન.

ભદ્રક, વિં. સાફ કરનાર; ભલું કરનાર. (૨) એક છંદ-વૃત્ત.

ભદ્રકાળી, સ્ત્રી. [સં.] શુભ કરનારી દેવી; દુર્ગાદેવી.

ભદ્રા, સ્ત્રી. [સં.] દુર્ગા; ગાય. (૨) ખીજ.

ભદ્રાક્ષ સ્ત્રી. રાક્ષા જેવા એક ઝાડના ઈજિયાના મણકા.

ભદ્રાસન. ન. સિંહાસન; રાજગાદી નાખવાનું આસન. ઉ. ભદ્રાસને આર્યું છે.

ભપકાવવું, કિં. સં. ફરજાવવું; ભપ ભપ એવા અવાજ સાથે વહી જાય એમ રેડવું, વહેવડાવવું; ખાલી કરી નાખવું. (૨) ભડબાટ બળતું કરવું.

ભપકી, સ્ત્રી. ધમકી, દમ, દહેસત, રોશની જરા ડર દેવો તે.

ભપકો, પું. રોશ, ખૂબ શોભાવાળો સુંદર દેખાવ તે. (૨) ધમકી; કપકો. (૩) તોર મિગળ.

ભપ, અ. વગર વિચારે-તેમ વગર વિલખે. :-ભપ દઇને બેઠો.

ભપણ, વિં. રચક; ભાંડ; ટોચ; જેનું ચરીર ખૂબ ફેલેલું હોય એવું; ફેડ.

ભલક, સીં ભમ ને સુંદર દેખાવ તે; તેણ; ક્રાન્તિ; ચળકાટ; તેજ-સુંદરતાનો પ્રસર તે; બહાર પડતી છટા-પાણીદારપણું તે. — રંગની ભલક.

ભલકાદાર, વિં ભલકાવાળું, સુશોભિત, છટાદાર.

ભલકાબંધ, વિં ટટાર; શોભતું; સુંદર, (૨) અં નિહરપણે એમ; છટાદાર રીતે; શાફબંધ.

ભલકાવતું, કિં અં ભપકાવતું; ફફલાવતું.

ભલકો, પું મનોહર ઠાઠ માફવાળો દેખાવ તે; રોક; સુશોભિત છટા તે. (૨) ભપકો. ડોળ; આડંબર ઠાઠમાઠ. કિં પ્રં ભલકો મારવો=સુંદર દેખાવડો કરી ફરવું ઠાઠ માઠ કરવો; ટાપટીપમાં રહેવું.

ભલકડું, કિં અં ખાવા સાફ મોઢું ચવળણું, ખાઉખાઉ એમ થયા કરવું. (૩) ઘેટિ કાઢવો.

ભલકાઠ, પું ખાવાને મોઢું ચળવળવું તે, ખાઉખાઉ એમ થવું તે.

ભલકો, પું મોઢું ભલકડું તે. (૨) મરી ખારા હિંગ વગેરેનો ઉકાળો તે.

ભભરાવવું, કિં સં કોમ વસ્તુ વગેરે ઉપર આછો આછો ભુકા વેરવો, કચુદાર ચૂર્ણ પખરાતું નાંખવું, ઉપર નાંખવું. વિં પ્રં ધૂળ ભભરાવવી=ખરાત કરવું, બગાડી નાંખવું. — પૈસો ખરચી આખરે બધા ઉપર ધૂળ ભભરાવી. (૨) ટપી જવું; વધવું, અમુક કરતાં વધી જવું. એના કાકાની ઉપર ધૂળ ભભરાવે એવો છે.

ભભરું, વિં જેના કણે કણે ભુદા હોય એવું; છુટું; વેરાઈ જાય એવું; લોચા પડતું નહિ એવું. (૨) જેના પરમાણું-કણ ભાગીને મળી ગયા હોય નહિ એવું; લોંલા (જેવું)થી ઉતરું. — મભરીદાળ.

ભભરો, પું તેજનો ઉજાળો-ભડકો તે; ઝગ-ઝગમગ; ભભમ; મઝક કે અજવાળાનો

એકદમ ભારે ઉજેશ તે. (૨) એકદમ જોશમાં મોટી જવાળાઓ નીકળી ભડકા થવો તે; તેજનો રફાટ તે.

ભભૂત, સીં [સં. વિમૂતિ] યજ્ઞ-કોમ કુંડમાંની રાખ તે; ભસ્મ; રાખોડી. ઉં વેષ છુપે નહિ ભભૂત લગાયો.

ભભૂતિ, સીં ભસ્મ; રાખ.

ભભૂતો, પું [સં.] ભ એવો ઉચ્ચાર અને અક્ષર તે.

ભમગરો, પું સરાણિયો; ખરાદી; કંતારી.

ભમર, પું [સં. અમર] પીળા મોનો અને કાળા રંગનો ધુ'ઉં કરી ઉડનારો એક છવડો; ભમરો. ભમર ફૂલો ઉપર ફરે છે, મધ બનાવે છે અને વાંસ તથા કંઠણુ લાકડાં ફોરી નાંખે છે. (૨) સીં ભમર; આખ ઉપરની કમાનદાર અને કાળા વાળની ભરેલી કિનાર-ભવું.

ભમરડી, સીં નાનો ભમરડો; ચકરડી; ફરકડી. ફરે એવું રમકડું. (૨) ચકર ફરવું તે; કુંડાળું; ગોળ ચકરાવો તે. ૩૦ પ્રં ચકરડી ભમરડી=ગોટાળો; વિભ્રમ; ભ્રમ; વહેમ વગણ, ગુંચવણ. — એવી ચકરડી ભમરડીમાં નાંખ્યો કે કેવે છુટયોજ નહિ.

ભમરડો, પું દોરી વિંટાળી વિંઝીને જમીન પર નાંખનાં ધુ'ઉં કરીને ગોળ ફરે એવું લાકડા વગેરેનું એક રમકડું; ગેરિયો. (૨) એક ભતતું શાક ફળ. (૩) ભમરો. ૩૦ પ્રં ભમરડો=છુદિ વમરનો માણસ, ભમરડા જેવો=મૂર્ખ; અકલ વગરનો; ઝટ શીખે નહિ એવો. કિં પ્રં ભમરડો ફેરવવો=વાંકી ચુકી-જેમ આવડે તેમ સહી કરી નાંખતી તે.

ભમરભોળું, વિં નિખાલસ; નિઃકપટીને પ્રેમીધું; સાદું-સ્નેહાળ; સંયોદી. ઉં દહિં દૂધને કરમધડો, માદિં સાકર ઘોળા, મારા વહાલાજી આરાજેને હેતે પીરસે ભમર ભોળા. નસિંદમહેતો.

ભમરિયું, વિં ભમર-ચક્રર આવે એવું;
ગોળ ચક્રર ફરતું. :-ભમરિયો કુવો:-જેને
ગોળ ફરતાં પગથિયાં હોય એવો કુવો.
(૨) ભમરે અથવા ભમરી સંબંધિ-તેમનું
ખનાવેલું. :-ભમરિયું મધ. (૩) નાં ચક્ર-
રીના રામ; એકદમ આગે અંધારાં ને
ચક્રર આવી નીચે પડીને માણસ વગેરે
મરી જાય એવો વ્યાધિ તે. :-તને ભમ-
રિયું આવે. શાપ-ગાળ છે. (૪) જેમાં ભ્રમ
-ભમરી જેવી ભાત પાડેલી હોય એવું;
સીએને પહેરવાનું એક વસ્ત્ર. :-ઝડિયું;
ભમરિયું વગેરે.

ભમરી, સ્ત્રી [સ્ત્ર. ઝમરી] ભમરાની માદા;
મધમાખ; અલિ; મધ ખનાવનારી ને મા-
ટીનાં ધર બાંધનારી, પીળી, લાલ, કાળી
અને નાની મોટી ધણી જાતની ભમરીઓ
થાય છે. (૨) ચક્રરી; ફર; તમર; અંધારાં.
માખ નાની અને કાળા રંગની અને ભ-
મરી મોટી એ અવયવે શરીરમાં વહેંચા-
યેલી અને પીળા, કાળા, કે લાલ રંગની
થાય છે. એક મધ ખનાવે છે, ફૂલો ઉપર
ફરે છે અને એકેને ડાંખ હોય છે. (૩)
વિં બહુજ અસ્થિર મનની-ચંચળ-જ્યાં
ત્યાં ફરફર કરનારી અને તીખા સ્વભાવની
તે. :-માઠ ધરકુકડા અને માઠ ભમરી છે.

ભમરો, પું ગુંજમે ઉડ ઉડ કરે એવો એક
ઉડત્યુ જીવ; પીળામેની ખૂબ કાળા રંગનો
અને શરીરે ગોટા જેવો એક ઉડતો જીવડો
ભ્રમર; ભૂંગ; મધુકર. ભમરામાં પશુ
ધણી જતા છે. (૨) મોટીને કાળા ડાંખ
વાળી મધમાખ-એ ફૂલો ઉપર ફરે છે,
અને મધ ખનાવે છે. ઉં ભમરો ઉડે
રંગ મહેલમારે. (૨) વહેતા પાણીમાં ચર્તા
કુંડળા તે; વજળ. (૩) માણસ-દોર વગે-
રેના માથા-શરીર ઉપરના સુવાળાનું જે
ગોળાકાર ચક્રર તે; વાળનું કુંડલું. હાથ
પગની રખાએની આકૃતિ સુવાળાને ભમરા

પશુ સારૂ માંડુ ભવિષ્ય દર્શાવનારો અશુભ
છે. ઘોડા બળદ વગેરેના શરીર, પગ અને
માથા ઉપરના ભમરાઓ ઉપરથી સારા
માઠાની આગાહી કરાય છે. :-ભમરાળી
બેંદા. :-ભમરાળું=હીણભાગી અપચક્રુનિ-
યાળ; નકારાં પગલાંનું. ૩૦ પ્ર૦ ગોડે ભ-
મરો=જાં પી નીચે જીવે નહિ ખેસવાર;
અસ્થિર-ચંચળ સ્વભાવનું એમ. :-
આગ્યો ને ગયો જરાય પગ વાળાને બેઠો
નહિ. શું બેસે ? એની બેસણીએ ભમરો છે.
કિં સઃ ભમરો ભુસાધ જવે=રંડાંતું;
ભુરં થતું; ફરી જતું. ખંડેરા મસજીદો, મં-
દિરા અને ભોયરાં વગેરેમાં ભમરાઓ
મોટા મધપુડા બાંધે છે, અને જે બિજ-
વાયા હોય તો માણસ, દોર વગેરેને ડાંખ
દેતાં જાલ છોડતા નથી. માણસના ટોળાને
પશુ એના ડાંખના ભયે ભાગી જતું પડે
છે. કેટલાક તો એવાં સ્થાન હોય છે કે
જ્યાં ભમરાને ભમે લોકો જઈ શકતા નથી.

ભમવું, કિં અં હરવું; રખડવું; નકામા આમ
તેમ જવું આવવું અને ફેરા આંટા મારવા.
(૨) ગોળાકાર આસપાસ ફરવું, ચક્રરમાં
ફરવું. (૩) ફાંફાં મારવાં; સજ નહિ પડ-
વાથી આમ તેમ ખાલી બટકવું. (૪)
અંધારાં તમ્મર આવવાં, મગજમાં દુઃખ થવું
જીવને ચેન નહિ પડવું. :-માયું ભમે છે.
દુઃખે છે. જીવ ભમે છે:- બેચેની રહે છે;
ઉઠાળો આવે છે. (૫) ખીજાની સમજે
ચાલવું અમુક વિચારે દોરાધ જવું. ઉં
ભૂથો મન ભમરા તું ક્યાં ભમ્યો, ભમ્યો
દિવસ ને રાત, ભૂથો મન ભમરા તું ક્યાં
ભમ્યો.

ભમાવવું, કિં સં ફાંફાં મારવાં; મોટે રસ્તે
ચલાવવું; ઉંધું ચતું ચમત્કારવું; ઘેલું લગા-
વવું. (૨) રખડાવવું; ભટકાવવું; ખાલી ર-
ખડાવી આમ એમ કસવું. (૩) ભવતું;

છેતરવું; (૪) વડેમમાં નાખવું; ભમિત કરવું.

ભમીજવું, કિં. અં. ચક્રર આવવા; તમ્મર ચઢવા; ઉભા થતા ચક્રી આવવી; ફરી જવાવું. (૨) સંઘા જતી રહેવી; જાનજવું.

(૩) મગજ અસ્થિર થઇ જવું. (૪) અમુક વિચારમાં તણાઇ-દોરાઇ જવાવું; ફરી ખે. સવું:-આમ કહે ત્યારે આમ અને તેમ કહે ત્યારે તેમ, એમ તું તો વારંવાર ભમી જાય છે.

ભમેલ, વિં. રખડેલ. (૨) ભમિત; મગજનું ડેકાણું હોય નહિ એવું; ચિત્તભ્રમ; મત; ગાંઠા જેવું. ઉં. ભમેલ જાણી ભૂત છે, પિતા કહે કપૂત છે.

ભમ્મ, અં. ભારે-નક્કર ચીજ ઉંચેથી નીચે પડતા થતા ખોદા એવો અવાજ. (૨) ભમ્મ એવો અવાજ થાય તેમ. (૩) વગર વિચારે-વગર વિલંબે:-હું પકડું શું? જરા ઠપકા દેતા દેતામાં તો ભમ્મ દેઇને ગડદા માર્યો ને પોતે પજી ભમ્મદેઇને મોંય પડ્યો.

ભમ્મર, સ્ત્રી. [સં. જૂ.] આંખ ઉપરનો કાખજાની કિનારપરનો હમાનદાર અને નિમાજાની રેખા વાળો અવયવ; ભૂ; ભમર; ભવું:-વાંકીને ભારે ભમ્મરો. ઉં. લાવ લાવ 'હું' બિંદી બનાવવું, ભમ્મર પર તારીરે. (૨) ગોળચક્રર; ચક્રી; ફેર. ઉં. ભમ્મર ભૂલી, ગેરે. કુદડીએ ગોળ કરવું તે.

ભય, પું. [સં.] ખીક; ડર: ધાસ્તી. રં. પ્રં. ભય લાગવો=ચિંતા થવી. ખીક લાગવી. ભય આગ્યો=સંકટ-આફત આવી. ભયલીત, વિં. [સં.] ડર ખાઇ ગયેલું; ખીકથી ડરી ગયેલું.

ભયકર, વિં. [સં.] ભય ઉપજાવે એવું; ત્રિયામણું; જેનાં સાંભળતાં ખીક લાગે

એવું:-આજળ મોડું અને ભયંકર વન આવે છે.

ભયાતુર, વિં. [સં.] ભય વિહ્વળ.

ભયાનક, વિં. ભયંકર; ડર લાગે એવું; ત્રિયામણું; ડરામણું. ઉં. ભયાનક ખોય.

ભયાવહ, વિં. ભયંકર; ત્રિયામણું.

ભયો, અં. પરિપૂર્ણતાનો સંતોષ તે; ખસ, ખસ, ભરપુર થયું એમ; સંતોષ બતાવે છે. કિં. પ્રં. ભયો કરાવવો=ખાધા પરિપૂરણ કરાવી, ગોરને દાનથી સંતોષી તેનો આશીર્વાદ મેળવવો; યાત્રાની સફળતા મેળવવી; ખાધા-સાન્યતા પૂર્ણ કરાવી લેવી તે.

ભર, વિં. ભરપુર; પરિપૂર્ણ; ધણમાં ધણું જેટલું જેમજે તેટલું-પુરા જેણવાળું:-ભરકેંધ; ભરજીવાની; ભરચોમાસું. (૨) જેટલું; માપસર; ભરેલું; વજનનું; ભરાય તોળાય મપાય એટલું:-હાથભર રોટી ને વહેંતભર દાળ. શેરભર; કોશભર.

ભરઉંધ, સ્ત્રી. પાકી ઉંધ; સારીરીતે ઉંધ લેતું હોય એવી જે નિદ્રાવસ્થા તે.

ભરકુસ, સ્ત્રી. નાની-અસમ-પ્રૌઢ નહિ એવી વસ્તુઓ-માથુસો વગેરેનો સમુદાય તે. સામાન્ય રમૂહ; પરચરણ વસ્તુ-લોક ખાળક વગેરે તે:-એની સભામાં કોઈ એવું જાણીતું નહતું, માત્ર ભરકુશ ભરાઇ હતી.

ભરખ, નં. [સં.] ખાવાવું; ખાધ.

ભરખવું, કિં. અં. ભક્ષણ કરવું; કરડીને ખાવું; ખાઈ જવું:-માતા ભરખે.

ભરખડું, નં. લાકડું દળ બનાવતાં નહિ. ભાગેલો ભાખરાનો કકડો; ભાખરા ક મુઠિયાં ખાંડા જે કકણ ચપતા કકડા રહી જાય છે તે; ભાખરખડ.

ભરચક, વિં. ભરપુર; જેમજે તેટલું; ખીચો-ખીચ ભરેલું; પરિપૂર્ણ; પુષ્કળ. (૨) અં. સારી પેઠે; કસોઈસ, કોઠાઈ; ખીચોખીચ;

ભરત્યંદી-જરાએ ઉત્તમ-અધર્મ-પ્રાણીનહિએવું.
ભ: અંદી, વિં ન્યા પુષ્કળ બાસદાણો હોય
તેવું; અંદી-દોર-ધોડાને પુષ્કળ ખાવાનું
મળે એવું. (૨) નાં બાસદાણી પ્રપૂર્ણ-
તા તે.

ભરત્યોમાયું, નં ખરેખરે જામેલું ચોમાયું
તે; ખૂબ જોરથી લાગત વરસાદ પડ્યા કરતો
હોય એવો-અશાડ-શ્રાવણ માસનો વ-
ખત; ખરેખરા ચોમાસાના દહાડા તે.

ભરત્યુવાની, અં. ખરેખરા જોખનનો વખત
તે; જુવાનીનો ખરેખરા સમય તે; પુરુષ
ને ૨૦ થી ૩૫ અને સ્ત્રીને ૧૦ થી ૩૦
દરમિયાન ભરત્યુવાની રહે છે.

ભરડવું, કિં સં કોળ-દ્વિદલ અનાજ દાણાને
તેનાં બે દલ જુદાં પડે એમ કરવું; મળેલાં
બેદલ છુટાં પડે એમ પોચું દળવું તે.

(૨) એક દળવાળા અનાજના કંકડા થાય
જુકા પડે એમ દળવું; જાડું દળવું તે.
(૩) જોશમાં સમજવું ન સમજવું મને તેમ
બોલી દેવું; એલફેલ જેમ ફાવે તેમ બોલવું
અર્થ.

ભરડાવવું, કિં પ્રેં કાપ ભરડે એમ કરાવવું;
કોળનાં દળ-દાળ પડાવવી. (૨) મને તેમ
બોલાવરાવવું:- સભામાં તેમજ એને
બોલવાની રજા આપી, મને તેમ ભરડાવોછો.

ભરડો, પું ભરડવું તે:-એક ભરડો કાઢી
ડાળને મહોષ રાખી મૂકવા. (૨) ભરડવાથી
પડેલો જુકા તે. (૩) તપોધન; મહાદેવની
પૂજા કરનારો બ્રાહ્મણ. (૪) બંધ. (૫)
શેઠીને આવતો એક રોગ.

ભરણ, નિં [સં. મૂ] ભરવું તે; ખવરાવવું
પિવડાવવું ને પાલવું તે. :-ભરણપોષણ.
(૨) આખમાં એકાદ ભરવું તે; આખમાં
આપરિયું જસત વગેરે ભરવાં તે. (૩)
ભદ્રનરનો દુષ્ટતા.

ભરણપોષણ, નં [સં. મૂ ને પ્રજા] ભરી
પોષાને નિભાવવું તે; ખાવાનું પહેરવાનું

અને રહેવાનું પુરું કરવું તે; પરિપાલન.

(૨) આશ્વિકા; ચુબરાન. કિં પ્રં ભરણ-
પોષણ કરવું; પાળાપોષાને નિભાવવું; ચુબ-
રાન કરાવવું.

ભરણી, અં. સતાવીસ નક્ષત્રોમાંનું બીજું
નક્ષત્ર. (૨) ભરાવું તે; પુરણી; ઉમેરો;
વધારો.

ભરણું, નં નાણાં ભરવાં તે; ગામના વસુક્ષાતીએ
કરનાં નાણાં એકાં કરીને સરકારી તિજો-
રીમાં ભરવાં તે; ભરવું; ભરી દેવાનું કામ
તે; હસ્તાનાં નાણાં:-પહેલું ભરણું. (૨)
અવેજ; નગદી; રાકડાં નાણાં ભરવાં તે.
પોતું. (૩) અધુરું હોય તે પુરું કરવાને
ભરવું તે. (૪) સંગ્રહ; જથ્થો. (૫) થાંભલા
અને બાલ વચ્ચેનું લાકડું થાંભલા ઉપર
શર, શરા ઉપર ભરણું ને ભરણા ઉપર
બાલ-પાટડી, એ પ્રમાણે જોડવાય છે. કિં
પ્રં ભરણું ભરવું; પોતું મોકલી આપવું.

ભરેન, નં [સં. મૂ] ભરવું-માપવું તે; માપ;
પ્રમાણ; ભરતર; અનાજ પ્રવાહી વગેરે
ભરીને આપવાનું પાત્ર તે. (૨) લુગડાં
વગેરે ઉપર રેશમ,ઉન,અને દોરા આદિની
ભાત-વેલથુટી વગેરે પાડવું તે. સિલીને
પાડેલી જે વેલથુટી તે ભરત. (૩) ભરીને
સિંચાવેલું તે; જાણી- ઉત્રી રાખ વગેરેમાં
પડવેલું વેગણ. (૪) એક પ્રાચીન મહારાજ
ભરતખંડ, પું [સં] ભરત રાજ્યનો દેશ તે;
આર્યાવર્ત; હિંદુસ્થાન.

ભરતર, નં ભરત. (૨) માપ; પ્રમાણ; પાત્ર
ગજ વગેરે તે; માપ કાઢવું તે. ૨) ભરીને
રસ કરી બીખામાં રેડી કારીને ખના-
વેલું તે; ઢાળેલું હોય તે.

ભરતવાક્ય, નં [સં] નાટકમાં અતે છેલ્લો
આશીર્વાદાત્મક શ્લોક તે.

ભરતાર, પું [સં. મર્તા] ભરણપોષણ કરનાર;
ભરીપુરી રાખનાર; પતિ; વર; રવાબી;
પણી. ઉં આ મંત્ર કરો ઉચ્ચાર, વજ ભર-
તાર મને.

ભરતિયું, નં બરીદનારને વેચનાર તરફથી માલની જે વિગતવાર કિંમતની યાદી આપવા મોકલવામાં આવે છે તે; માલના મૂલની યાદી; સતમી. (૨) કાઠીમાં જેટલું માલ શકે તેટલું તે. (૩) વિં ભરનાર; બદલામાં નાણા ભરનાર. :-ભરતિયાર. કન્યાનાં માખાપને નાણાં આપવા પડે એવા વર; અકુળવાન.

ભરતિયો, પું ભરત ભરવાનું કામ કરનારો (૨) નાણાં ભરે સારે કન્યા મળે એવા હલકા કુળનો.

ભરતી, સ્ત્રી ભરવું તે; એકદું કરવું; જમાવવું જથ્થે કરવું તે. (૨) વધારો; ઉમેરો; કરમાં માણસો વધારવાં તે. (૩) દરિયાના પાણીનું ચંદ્રના આકર્ષણને લીધે ઉછળાને વધવું તે; જુઆળ; આર. (૪) પુરૂં ભરાઇ રહેવું તે; જમાવ થવો તે. (૫) પ્રીતિની જમાવટ થવી તે. કિં પ્રં ભરતી કરવી; વધારો કરવો; ઉમેરણ કરવું; વધારવું. ૩૦ પ્રં ભરતીનાં પાણી, સ્થાયી નહિ એવો જે ઉછરેગ તે; થોડો વખત રહીને ઉતરી જાય એવો ઉભરો તે.

ભરથાર, જુ ભરતાર.

ભરપટ્ટ, અં જેઠાએ તેટલું એમ. પુરેપુરું એમ. વિં પુષ્કળ; જેઠાએ તેટલું; પેટપુર.

ભરપાઈ, સ્ત્રી પુરેપુરું મલ્યાની પાંચ; પુરેપુરું ભરી આપવું તે; જમે ઉધાર એઉ ખાજી પુરી ભરી દેવી તે; સંપૂર્ણ પતાવટ.

ભર વં પુરેપુરું ભરાયેલું એવું; કાના-કનારી લગી ભરેલું; છલોછલ; પરિપૂર્ણ; જેઠાએ તેટલું.

ભરભર, વિં નહિ સીકણું; છુટું; કણકણ જુદા હોય એવું. (૨) અત્યંત ઝંખું નહિ એવું; કરકરું; કપૂદર; નહિ બારીક. :- આ લોટ ભરભરા લાગે છે, ઝીણું નથી.

ભરભર (૩) નહિ મળી-મળી ગયેલું એવું; ઠીક પણ છુટા કણનું. :-ભરભરી દાળ. કોર-ચોકટરવિત; લુપ્ત; ઉડી વેરાઇ જાય એવું. **ભરભાંખણું,** નં સૂર્ય દેગતા પહેલાંને અને આશ્રમ પછીનો જે આછા ઉજ્જ્વલનો વખત તે; સંધ્યાકાળ; ઝગઝગ; મળસકું; મોટું પરાલ; થોડું દેખાય ન દેખાય એવો અંધારો અને ઉજ્જ્વલ વચ્ચેનો વખત તે.

ભરમ, પું [સં. વ્રમ] છુપોભેદ; ગુણ. (૨) ભ્રાંતિ; વહેમ; શક. (૩) ઘરમાં પુંજ છે એવી જે લોક માન્યતા તે; પૈસાદાર હોવા પછાની સાખ તે; પ્રતિષ્ઠા. કહેવું ભરમ ભારી ને ખીપા ખાલી.

ભરમાવવું, કિં સં વહેમ ખાઇ જાય એમ કરવું; વહેમાવવું; ભ્રાંતિમાં ન'ખી દેવું; આડું અવળું જુલું સમજાવવું; કાન ભંભેરવા. (૨) છેતરવું; કંગવું; ઉં ધૂપ કરે ધ્યાન ધરે, આવો ભોગો લોકને ભરમાવવા. ભો ભકત.

ભરમાવું, કિં અં વહેમાવું; ભ્રાંતિમાં પડવું. (૨) આડે રસ્તે દોરાવું; ભ્રમથી જુલાવું. (૩) છેતરાવું; કંગાવું.

ભરમિજલસ, સ્ત્રી પરિપૂર્ણ ભરાયેલી સલા તે. (૨) અં ભરપુર ભરાયેલી સલા વચ્ચે એમ; જામેલી સલા દરમિયાન. :-ભર મિજલસમાં એલેલે બોલ્યો અને ભર મિજલસમાંથી ઉડીને ચાલ્યો ગયો.

ભરમી, સ્ત્રી [સં. વ્રમી] એક વાતહર વનસ્પતિ-ઓષધિ; અહ્મી. :-ભરમીનું ઘી-તેલ.

ભરવાડ, પું બકરાં ઘેટાં અને ગાય વગેરે પાળી-તેમનેજ પોતાનું જીવન સર્વસ્વ માનનારી એક જાતિ; રથારી; દોર પાળનારી અને રાખનારી પશુધનવાળી એક જાતિ-નાત તે. ૩૦ પ્રં ભરવાડી તાણવી=લાંબી સોડ બાલીને સમ્ર રહેવું.

ભરવાડકું, સ્ત્રી ભરવાડની સ્ત્રી; રથારણ; રાયકણ.

ભરવાડણી, ત્રીં ભરવાડણી.

ભરવાડા પું ભરવાડ. (૨) ભરવાડના જેવા
આચાર-વહીવટ-ધર્મો તે. (૩) ભરવાડ
વાડો; રજારીવાડો.

ભરવું. કિં સં [સં. મુ.] ખાડો અથવા
પાત્ર વગેરે પ્રવાહી અથવા બીજી વસ્તુથી
પૂરવું-ભરાવ એમ કરવું તે; અંદર નાંખવું.
-રેડવું. :-કાઠીમાં દાણો ભરો; પાણીમાં
દેધ ભરી. (૨) કુવા તળાવ વગેરેમાંથી
પાણી લઇ આવવું; ખેતી કાઢવું.
તાણવું; પાત્ર ભરીને લઇ આવવું. જમુનાં
જળ ભરવારે. (૪) કિંમત, કર, કિરાયું-લાકું
આપવું તે; ખાતે જમે કરાવવું તે. :-લાકું
ભરવું, દેવું ભરવું; વર ભરવું. (૪) આપ
કાઢવું; કેટલું લાંબું પહોળું છે તેનું પ્રમાણ
લેવું. :-હાથને હાથ ભરે ને તસુએ કાપે
નહિ એવો પકો છે. આ જમીન-લાકું
ભરો જોઇએ કેવડું છે? (૫) કપડાં વગેરે
ઉપર રેશમ, ઉન કે દોરા વડે જાત
પાકવી; ફૂલ વેલ ભરવી. (૬) લોક એકઠા
કરવા; મોલાવવું; ભેગા કરવું; મેળાવવું. :-
સભા-મિજલસ ભરવી. (૭) દીપમાં દાન
પત્રમાં રકમનો આંક પાડી આપવો; આ-
પીજ એમ લખી આપવું. :-દીપમાં નાણાં
ભરવાં. (૮) ખાલી-ખાના આસનમાં લખી
આપવું; આંકડા પુરવા. :-આ પાણી પ-
ત્રક ભરવાના છે. (૯) રંગ પુરવો; ચિત્રમાં
અધુરું હોય તે પૂરું કરી આપવું. પાતું ભરી
નાંખો. :-આ છબિમાં રંગની આખી હોય
તે ભરી આપો. (૧૦) ટાંકા મારવો; સિ-
વવું; સાંધવું; આટલો ઝૂંડો ભરી આપો.
(૧૧) ઠાંસવું; ગડબડવું; પુરવું; નાંખવું. :-
આ બંદુક ભરો. (૧૨) આમ તેમ પગલાં
જાચી કરવા; આમ તેમ ફર ફર કરવું. :-
પહેરો ભરવો. (૧૩) સંભરવું. :-આગલું વરસ
કેવું આવે કે કેવું નહિ માટે દાણો તો ભરવો
જ ભરવો કિં પ્રં ભરત ભરવું=કપડા
ઉપર રેશમ વગેરેના ફૂલ વેલ પાકવાં વાડી

ભરવી=માથામાં-વેણીમાં ફૂલ ચુકવો; ફૂલથી
વેણી સજ્જારવી. પેટ ભરવું=ખાવું; મજ-
રાન ચલાવવું; સ્વાર્થ સાધવો; માત્ર પો-
તાનો જ સ્વાર્થ કરવો. આખ ભરવી=આસુ
પાડવાં. ન્યાળી ન્યાળીને જેવું=ઉં આખ
ભરોમાં અલગેલડાં. મોભરવું=ખાવું; જો-
ળિયો લેવો; ચાખી જેવું મચકું ભરવું=
કરડવું; સામા થવું; ધુરકવું; તરફડા કરવા;
રંગ ભરવો=ચીતરવું; બદલાવવું, ઉત્તેજન
આપવું; ખીલવવું; મરડું મીઠું ભભરાવવું.
પહેરો ભરવો; દેખરેખ રાખવાને આમ
તેમ ટકેલ્યા કરવું; તકેદારી-તપાસ રાખવી;
રખેવાળી કરવી; ચોકી કરવી. ભરી આપ-
વું, નુકસાનીનો બદલો આપવો. દાન બ-
ક્ષીસતી દીપમાં કંઈ નાણું આપવા કમુલ
થવું. ભરી પીવું; સુખદુઃખ, નફાનુકસાન
જે થાય તે એકાદ જણે પોતાને માથે લઇ
લેવું; ગમે તે પ્રકારે નિકાલ કરવાનું માથે લેવું.
ભરીલેવું=નુકસાનનો બદલો લેવો. ભરી
મૂકવું=સંચી રાખવું. ભરી પુરી=સમા સંબં-
ધીએ અને પૈસે ટકે પોષાતી હોય તે;
સુસમૃદ્ધ. ભર્યું ઘર=સરસામાન, અજખા-
ણી અને પૈસેટકે પૂર્ણ ભરેલું ઘર, દોરો ભર-
વો=સિવવું; સાંધવું. કાન ભરવા=ભંભેરવું
ચલાવવું. ખાજાભરવો=અધરણી કરવી
સીમંતનો વિધિ ને તેને લખતો કરિયાવર
કરવો. મોટી બાથ ભરવો=ન બની શકે એવું
મોટું સાહસ કરવું; મોટી ઇચ્છા કરવી;
સામા થવું=પડવું; લગઇ કરવી. તપર
થવું; બળિયાસું કઢી બાથ ન ભરીએ.
પગલું ભરવું=ચાલવું, વ્યવહારમાં વર્તવું;
આચરણ કરવું. ઉં પગલે તમતણે પગલાં
ભરીશરે સુંદર વર સાક્ષી સ્વર્ગ અગ્નિ ને
સાજન આ બધું. કહેનું ભરતામાં ભરવું=
જ્યાં પુષ્કળ હોય ત્યાં વધારો થયા કરવો;
જ્યાં પેટે સાકરે ખાટી=જેને દરકાર નથી
તેને સાફએ ખોટું લાગે; ગરજ ન હોય
તેને શું? એવા અર્થમાં.

ભરાઈ, સી. ભરામણ; નર: ભરાવાની મજૂરી.

(૨) ભરાવાની રીત તે.

ભરાઉ, વિ. ભરેલું; અંદરથી ભરાએલું; પુષ્ઠ; માટેલું; ભડું. :-ભરાઉ શરીરનું.

ભરાવ, પું. ભરેલું જે તે; ભરાવો. ભરાવું તે; ભરપુરતા; જમાવ.

ભરાવવું, કિં. સં. ભરવા લાગવું. ભરવામાં મદદ કરવી. (૨) ઉધું ચતું સમગ્રવવું. કાન ભરવા. (૩) વળગાડવું; ટાંગવું. લટકાવવું; ભેરવવું. ૩૦ પ્ર. ઉચાળા ભરાવવા=ખાલી કરાવવું; ઉઠાંતરી કરાવવી; કાઢી મૂકવું; નહિ રહેવા દેવું; પાણી ભરાવવું=છળખાણમાં વધવું; ટપીજવું; સરસ ખીજ કરતાં ઉત્તમ-હોશિયાર હોવું. :-એ તો તમનેએ પાણી ભરાવે એવી છે.

ભરાવું, કિં. અ. ભરેલું ચવું; ભરપુર ચવું.

(૨) સપડાવું; ફસાવું; વળગીને નીકળાય નહિ એમ સપડાવું; બંધાઈ જવું; કષ્ટને પડવું.

(૩) અંદર પેસવું; અંદર જઈ રહેવું. :-દરમાં ઘરમાં ભરાવું સંતાવું છુપાઈ રહેવું.

(૪) થઈ જવું. કિં. પ્ર. હાથ ભરાવો; ધન લાંચ લાભ પ્રાપ્ત થવો. :-દહાડા ભરાઈ રહ્યા છે-અંત પાસે આવ્યો છે.

ભરીઆપવું, કિં. નુકસાનીનો બદલો આપવો; મજર આપવું.

ભરસો. પું. વિશ્વાસ; પતીજ; ભરાંસો.

ભરેડી, સી. કાંતિ; તેજ; વાન.

ભરેલાણે, અ. એકવાર ખવાય તેટલું ચાળીમાં પુરી લઈ ફરી માગવું પડે નહિ અને લીધેલું છંડાય નહિ એવે અંદાજે-એવી રીતે, જમવું તે ભરેલાણે; એકવાર નિરાતે જમ્યો એટલે બસ.

ભરોંસાદાર, વિ. ભરોંસાનું. વિશ્વાસ રખાય એવું; ખાતરીનું; પ્રમાણિક.

ભરોંસો, પું. [હિં] વિશ્વાસ; પતીજ; ખાતરી; ઇત્યાદિ. ભરોંસો આપવો, લેવો કરવો અને રાખવો એમ કહેવાય છે.

કહે. ભરોંસાની ભેંસે પાડે નવપો=મને તેટલો આપણને વિશ્વાસ હોય પણ ભાવીમાં હોય તેજ થાય.

ભર્ગ; નં. [સં.] તેજ; કાંતિ. (૨) બ્રહ્મ. (૩) મહારવ.

ભર્તા, પું. [સં.] પતિ; સ્વામી; ધણી; ભરણ ચોપણ કરનાર. ઉં. તમેજ ભર્તા મળજો અને વળી, વિજેજ આવા પડજો નહિ કરી.

ભર્ત્રી સી. રાણી; શેઠાણી; સ્વામિની.

ભર્તુદારક, પું. [સં.] રાજકુમાર; યુવરાજ. ભર્તુદારિકા=રાજકુંવરી. સંસ્કૃત નાટકમાં રાજકુંવર અને રાજકુંવરીઓને માટે આ શબ્દ વપરાય છે.

ભલકો, પું. ચક્રચક્રટ વાળું ભાલાનું ફળ તે; ભાલો; ભાલાનું પાનું. (૧) તીખું અને તેજદાર એવું તે.

ભલતાઈ, સિ. મેળ; ભળતા રહેવાપણું; ભળી ને રહેવાનો સ્વભાવ તે.

ભલતું વિ. ભળતું; ભેસતું; મળતું; પ્રસંગને અનુકૂલ આવી રહે એવું. :-આમ ભલતુંજ ખોલી તેને ખોટ રસ્તે દોરવી જતો નહિ.

(૨) મમે તે; કોઈ પથ; ફલાણ્યાથી ઉલટું કોપણ્ય એકાદું. :-માર માર્યો એટલે ભળતુંજ કોઈનું નામ દંધું.

ભલપણ, નં. ભલાપણું; ભલાઈ; સારાપણું. ઉં. હસે વિના પસ્તાવ, ભાવ વિણ ભલપણ છાંડે. સામળ.

ભલભલા, વિ. સારાસારા; મોટા મોટા. :-ભલભલા કુંવારા ને ખોળને બે બાઈડોઓ. (૨) જેની ભલામ-શાળારી ખોલાતી હોય એવા. :-ભલભલા હારી ગયા તો એ બિચારો કોણ ?

ભલમનસાઈ, સી. ભલી માણસાઈ; સાલસાઈ; નમંતાઈ. (૨) સમ્યક્તા; પ્રમાણિકતા; માયાળુપણું.

ભલાઈ, સી. ભલપણ; સારાપણું નેહી, કોઈનું એ શુભ-હિત થાય એવી જે કૃતિ તે; ભલું કરવું તે; સુજનતા; સૌજન્ય.

ભલાભલી, વિ. ભલાભલા માણસોની; જેમાં આગળ અને કાઠ કાઠ જગાએ વર્તમાનમાં પણ મોટા મોટા જેમની ભલાષ મોક્ષાતી હોય એવા માણસો રહેતા હોય એવી; બહુરતના; જેમાં ધણાએ વીર સારા માણસો હોય એવી. —ભલાભલી પૃથ્વી, **ભલામણ,** જી. વમ પહેચાડવી તે; સિદ્ધારસ; ભલામણ કરવી તે. સોપણ. કિં પ્ર. ભલામણ કરવી=ભલું થાય તે મારે કંઈ ભલું કહેવું તે; સારો છે અને ભલું થાય અમ કરજે, એવી વગ ચલાવવી તે. **ભલામણી** જી. ભલામણ; સોપણ. (૨) ભાળવણી.

ભલીભાત, અ. સારી રીતે; આનંદે; હરખે; વિના સંકોચે; નિડરપણે.

ભલીવાર, જી. સત્ય; હોંસ; સમ. (૨) આવડત; ગમ. (૩) સાનસોગત. સારાપણું સાર; સુંદરતા; સૌક્ય. :—એના કામમાં કંઈ ભલીવાર નથી.

ભલું વિ. રૂંડું સાફ; શુભ. :—ભલું ભુલું (૨) સાચું; પ્રમાણિક. (૩) સભ્ય; નરમ મિત્રજનું, કાવડું માયાળુ. (૪) મોળું, નીખાલસ, નિકપટી. —ભલું માણસ છે, જેનામાં કુડકપટ હોય નહિ એવું. કિં પ્ર. ભલી ભુંડી ઉઠેલી=સારી ખોટી ચર્ચા ચલાવવી, કહે. ભલાની દુનિયા નથી. જગત ભલા ભુંડા બેઠેનું છે એમાં એકલું સત્ય ભલપણ નથી ચાલતું એમ, ભલપણ મારું જાય છે. ભલેકે ભુંડે ગમે તે પ્રકારે નામ કરવું. (૫) અ. સાફ, ઠીક. ઉ. ભલું થયું ભાંગી જંગળ, મુખે ભજ્યું શ્રીગોપાળ. નૃસિંહ.

ભલે અ. અચ્છું, ઠીક, વાફ, બહુ સાફ; —ભાઈ સાફ કમાયો. ભલે શાળાશ, અહો ભાગ્ય (૩) અરતુ. ઉ. ભલે જાવ ચક્રન જેમ સંચરે,

ભલેફ વિ. ભલું, સાફ કવિતામાં વપરાય છે.

ભલ્લિ પુ. ભાલો; (૨) રિંછ. **ભલ્લુક,** ન. [સં.] રિંછ. (૨) ભાલું.

ભવ, પું. [સં] સંસાર. —ભવકુપ. ઉ. ભવકુપમાં પડ્યો. (૨) જન્મ; અવતાર; ઉત્પન્ન થવું તે. (૩) શિવ; મહાદેવ, કિં પ્ર. ભવ બગડવો=સંસાર-જીવન બગડવું તે, જન્મ નકામો જવો. ૩૦ પ્ર. ભવની ભાવટ=જન્મભરતી પીડા. ઉ. પિઉ એક દિવસને ટચેરે, ભવની ભાવા ભાગે છે. એક ભવમાં બે ભવ થવા=ધર્મોત્તરથી અથવા અનીતિથી જન્મના—કુલાચારની શ્રેણિમાંથી પાત થવો તે. જન્મોત્તર જેવું થવું તે.

ભવતારણ, વિ. [સં] સંસારમાંથી તારનાર. પરમેશ્વર.

ભવદીય, સ. [સં] આપનું; તમારું.

ભવન, ન. [સં] ધર; મકાન. (૨) રહેઠાણ; મકાન. ઉ. ભવન વન જેવું બાસે.

ભવસાગર, પું. [મં] સંસાર રૂપી સમુદ્ર; ભવસિંધુ.

ભવસિંધુ, પું. [સં] ભવાખિષ; ભવસાગર.

ભવાધ, જી. વેષ કાઢીને ખેલ કરવો તે; અમુક માણસની રીતભાત, વાણી, અને ચાળાતું તેના જેવોજ વેષ લખને અનુકરણ કરી બતાવવું તે. (૨) હલકા પ્રકારનું નાટક; ખેલન. (૩) ભવાડો; ફજેતી. કહે. ભુંગળ વિનાની ભવાધ=ખાલી ભવાડો; ફજેતી.

ભવાડો, પું. કાઠપણ વાતની ચુંથાચુંથ કરવી તે; સાંસારિક આડો-ઝગડો તે; ફજેતો; લોક હસે ને મશ્કરી કરે એવી, નહિ શોભતી લાડાઈ તોફાન-ધાંધલ તે. ૩૦ પ્ર. જગત ભવાડો=નામોશી; અપજશ.

ભવાટવી, જી. [સં] સંસાર રૂપી અટવી વન-વગડો તે ઉ. ભવાટીમાં ભૂલો પડ્યો ને સૂઝે નહિ કંઈ મારગ.

ભવાની, જી. [સં] પાર્વતી, દુર્ગાદેવી, ગૌરી. ભવ=મહાદેવની. જી. આદોભવાનીમ=

ફાતડા; બાયલો; જેનામાં પુરુષાર્થ ન હોય
એવો પુરુષ; હિન્દુ.

ભવાબિધ, પું. [સં. મચ+અબિધ.] સંસાર
રૂપી સમુદ્ર; ભવસાગર.

ભવાયો, પું. ભવાઇ કરનારો; નટ, વેષ ભ-
જવનારો; તરંગાળો. (૨) ફજેતી કરતાં
અને કરાવતાં લાજે નહિ એવો માણસ
ફજેતો-ભવાડે: કરનારો. (૩) બાયડા
જેવા દેખાવની હિંચી અને પુરુષ જેવી
ચાલ તથા હાવભાવવાળી સ્ત્રી, ખેળો.

ભર્વા, નં. ભવું; ભમ્મર; આંખ ઉપરની ક-
પાળની કિનારી પરના વાળની રેખા કિં
પ્રં. ભર્વા ચઢાવવા=કાંધ કરવો. નાખુશી
દેખાડવી; ગુસ્સે થવું.

ભવિતવ્ય, વિ. [સં.] ભવિષ્યમાં બનવાનું તે;
હોનાર; થનાર. (૨) નાં બનનાર તે.

ભવિતવ્યતા, સ્ત્રી. [સં] થવા કાળ; પ્રારબ્ધ;
પ્રાકૃતન; દૈવ.

ભવિષ્ય, નં. [સં] હવે પછી આવતા સમ-
યમાં જે બનવાનું તે, નસીબ; ભાવી (૨)
ભાગ્ય, કર્મ, પ્રારબ્ધ. (૩) બનવાની વાત
આગળથી કહેવી તે, આગળ ઉપર બન્યું
હોય તે અનુમાનને બીજાં ચિહ્ન ગણિત
વગેરે ઉપરથી કહેવું તે. (૪) વિં. હવે
પછીનું, થનાર હોનાર, આવતું. (૫) સ્ત્રી.
દોલત, ધન પૈસા. :-એની ભવિષ્ય એને
અંધાય ? મારે શું ? ભવિષ્ય કાળ=આવતો
વખત.

ભવિષ્યવાદી, વિ. [સં.] હવે પછી બનવાની
વાતપર વિશ્વાસ રાખનાર, ભવિષ્ય ને
માનનાર ભાવી ઉપર આધાર રાખનાર
(૨) ભવીષ્ય કહેનાર જોશી.

ભવિષ્યવેતા, વિ. [સં.] ભવિષ્ય જાણનાર;
જોશી.

ભવું, નં. ભમ્મર; બકુટી; ભર્વા.

ભવેડો, પું. ભવાડો.

ભવે, સ્ત્રી. ભવાઇ.

ભવોભવ, અં. જન્મોજન્મ, એક પછી
એક અવતાર આવતા જાય તેમ. (૨)
જન્માન્તર.

ભવ્ય, વિ. [સં.] ભલકાદાર; મોટું; તેજ-
સ્વી ને બહુ સારા શેષ પડે એવા દેખા-
વનું; પ્રૌઢ; હિંચું; શોભાવાળું, વિશાળ
રોનકદાર અને જોતાં મનોહર લાગે એવું;
ગંભીર; ગૌરવયુક્ત.

ભરકોડો, પું. મન; ભાવ; ઇચ્છા; મરજી.
કિં પ્રં. ભલકા થવા=જુદી જુદી વસ્તુ-
ઓ ખાવાનું મન થવું.

ભસ, નં. રાખ.

ભસકું, નં. વસ્તુદળું નાનું ઝાપડું.

ભસમ, સ્ત્રી. [સં. મસ્મ] ભસ્મ; રાખ; વિ-
ભૂત. (૨) ધાતુ વગેરેની ખાખ; માત્રા.

ભસવું, કિં. અં. [સં. મષ્] કુતરાનું યો-
લવું. (૨) બોલવું. તિરસ્કારમાં. :-તારે શું
કહેવું છે ભસીમરને ? (૩) નિંદા કરવી;
ખાલી બાક્યક કરવી. કહેં ભસતા કુત્તા
કાટે નહિ ને ગર્જતા મેહ વરસે નહિ. :-
બહુ બોલનારો કંઈ કરી શકતો નથી.
ભસતા કુતરાને કંકડો નાંખવો=ગમે તેમ કરી
ચાડિયાનું મોં ખંધ કરવું; ધાંધલિયાને
કંઈ આપીને શાંત રાખવો. હાથી પાછળ
છાને કુતરાં ભસે: નિંદકો ભલેને ગમે તેમ
બોલે, આપણે તેમની પરવા કરવી નહિ.

ભસ્તુ, નં. પેટ; ઉર. (૨) ચામડાની થેલી.
ભસ્તો, પું. જરડ; પેર. (૨) ચામડાની કાચળી.
(૩) દોખજ.

ભસ્મ, સ્ત્રી. [સં.] રાખ; રાખોડી; યજ્ઞની
રાખ. (૨) રસાયન પ્રયોગથી બનાવેલી
ધાતુઓ વગેરેની ખાખ; માત્રા.

ભસ્મક, વિં. ભસ્મ કરી નાખે એવું; ખાળી
દે એવું. (૨) નાં જેટલું ખાય તેટલું બ-
ળીને ભસ્મ થઈ જાય એવો જરડનો
રોગ; જરડકાપ=ભસ્મક રોગ.

ભરમીભૂત, વિં. [સં.] બળાને ખાંચ થઇ

ગયેલું; ખાખ કરી નાખેલું; બળીને રાખ કરી નાખેલું હોય એવું. ઉં ૫૫ અતુરિંધ પલકમાં પળશે; વિધિ તાપ તરત ભરતી ભૂત થારો. :-દયા, રાખ રૂપ; ખાખ જેવું; -બળીને બધું ભરતીભૂત થઈ ગયું.

ભળ, સ્ત્રીં ભળવું તે; હળી મળી જવાપણું. :-એનામાં ઝાઝી ભળ નથી. (૨) હળી મળી જવાની પહેલાં અબજુપણને લીધે જે થોડા સંકાય રહેવો તે; ભળતાં ડરવું તે. :-ભળભાગવી=ભાય-ઝીક-સંકાય જવો.

ભળકું, વિં ઝટ મળી જાય એવા સ્વભાવનું; પરિચય પાડી દેતા જેને વાર લાગે નહિ એવું. (૨) ના. લાલોકું; ઝળઝળતું બાલું. ઉં આંખ અણિયાળી તારી, છાતી સળકે, કાળજી કારાયે વચનને ભળકે. દયા.

ભળકુંડ, નં ભળકુંડ; ભરભાંખણું; મળસકું. (૨) વિં ભોળું; નિખાલસ; જે મનમાં હોય તે તરત કહી દે એવું; ખુલ્લા હૃદયનું.

ભળભાળણું, વિં મનમાં હોય એવું સાચે સાચું કહી દે એવું; ભોળું; ભાલકણું.

ભળવું, કિં અં મળી જવું; હળવું; સામેલ થઈજવું; સમભાવ થઈજવું; સ્નેહ-મિત્રતા જોડવી. (૨) સરખું થઈ રહેવું; સમાન હોવું.

ભળામણ, સ્ત્રીં સોંપણ; સંભાળ રાખવાની બલામણ; ભાવ રાખવાની બલામણ. ઉં બલામણ વેરીને કશી.

ભળાવવું, કિં સં સોંપવું; બલામણ કરવી; ભળાવવું; સંભાળ-રાખવાની બલામણ કરવી તે.

ભંગ, પું [સં.] ભાગવું તે; વચમાંથી તૂટવું તે; ભાગી પડવું; નાસીપાસી. (૨) નાચ; અંત આવી જવો તે; ધૂળધાણી-ફના ફાલિયા થઈ જવું તે. (૩) વાંકું બાળી તરછોડવું તે; છટકારો; -ભૂલન. (૪) ભાંગ. (૫) ખેતરો; આંતરો; અટકી પડવું-આડખીલી આવી જવી તે-રંગમાં ભંગ પડ્યો. સેકાદમ ઉસાદ તરછોડવું તે;

આડખીલી આવી પડવી; અંધરે બંધ પડવું; ખતરો પડવો; વિધન આવી પડવું તે. :-રંગમાં ભંગ.

ભંગડ, વિં ભંગનો બચસની; કેફી; ભાંગ વગેરે કેફી પીણાં પીનારો માણસ.

ભંગડખાતું, નં ભાંગ પીનારાઓ નવાં ભાંગને માટે એકઠા થતા હોય તે કેકાણું; ભાંગનું પીકું.

ભંગડી, સ્ત્રીં ભંગિયણ; ભાંગયા-ચાંડાળી સ્ત્રી. મેલું ખોતારી અને નહારી કાળ્યા કંકાસવાળી સ્ત્રી.

ભંગડો, પું ભંગીની જાતિનો પુરુષ; ચાંડાળ; ભંગિયો. નહારો દુષ્ટ-લડકણો.

ભંગાણ, નં વચમાંથી ભાગીતૂટી જવું તે; તૂટ; અહિં તહિથી ભાગતૂટ થઈ હોય તે. (૨) બંધ પડી જવું તે; અટકી જવું તે; અરધેથી અકસ્માત અટકી જવું તે; એક તારતા-પ્રવાહ-ધારાનું અટકી બંધ પડી જવું તે. :-અમારી વાતચીતમાં વચે આવીને તેણે ભંગાણ પાડ્યું ને પછી એકાંતનો વખત મળ્યોજ નહિ.

ભંગાર, પું ભાગી તૂટી ગયેલી વસ્તુઓ અને વાસણો વગેરે તે; ભાગેલા સરસામાનની કૂટ તે. તૂટી-ઉતરી ગયેલી-રફ કરેલી ધાતુ વગેરેની ચીજોનો જથ્થો તે. :-જાપખાનામાંથી ટાઈપનો ભંગાર સોંધામાં ખેંચી લાવી નવાં ટાઈપ બનાવે છે.

ભંગારો, પું ભાગી તૂટી વસ્તુઓ લેનારો. ભંગિયણ. સ્ત્રીં ભંગિયા-મેલું વાળનારની સ્ત્રી; ચાંડાળણી.

ભંગિયો, પું હલકી જાતિનો ચંમાર; મુએલાં જાનવર ખેંચી જનાર, મેલું વાળનાર અને એવાં નિકટ કામકાજ કરનારી જાતિનો માણસ; ચાંડાળ.

ભંગી, પું ભંગિયો; ભંગડો. (૨) વિં ભાંગ પીનાર; ભાંગનો બચસી.

ભંગીજંગી, વિં ભંગનો બચસી ને ભંગી જેવો (માણસ). એના બોલવા માણસ

અને વર્તવામાં કંઈ દગધડા હોય નહિ એવો; એલફેલ ગમે તેમ ભોલો અને ગમે તેમ ચાલે એવો—વશ્યાસને ચોખ્ખું નહિ એવો માણસ. ઠેકાણા વગરનો; ભાગ-ગણે પીએ ને ગમે ત્યાં રખડતો ફરે એવો.

ભંજુર, વિં [સં] કાગી જાય એવું; બરડ-બટક, સરેજમાં લાગી પૂરી જાય એવું; પૂરી ખરી-રના થઈ જાય એવું; —ફણુ ભંજુર.

ભંજક, વિં [સં] ભાગનાર (૨) ટાળનાર; નિવારનાર. :-ભીડમંજક.

ભંજન, નં ભાગવું-તોડવું તે; નાશ. (૨) વિં ભાગનાર; ટાળનાર. :-દુઃખભંજન.

ભંડાર, પું [સં.] ધન ધાન્ય વગેરે ભરી રાખવાની જગા તે; ભંધાર; ધન વગેરે ભરવાનું મંજુષ્ઠ અધિષ્ઠિતું છુપું સ્થાન તે; જામદારખાતું; ખજાનો; તિજેરી. (૨) વહાણમાં માલ ભરવાનો તૂતક નીચેનો ભાગ તે. (૩) સંગ્રહ; સંચય. (૪) ધન; દોલત; માલમિલકતનો ભરાવો તે. કોઠાર; જેમાં કોઈ ચીજનો મોટો જથ્થો ભરેલો હોય તે જગા-ઠેકાણું. નિધિ. :-વજનો-સો ચીજનો ભંડાર ભરેલો છે.

ભંડારવું, કિં સં ભંધારમાં-ખજાનામાં છુપાવવું; ભંડારમાં મૂકવું.

ભંડારિયું, નં જમીનમાં, કિતમાં, ગાડામાં અથવા ખીજે કોઈ ઠેકાણે કોઈ વસ્તુ છુપાવી રાખવાને માટે બનાવેલો સંચ-છુપો દેવાળ તે; જેમાં કોઈ ચીજ ભંડારી રખાય એવું ઠેકાણું-હાટિયું વગેરે તે. (૨) ગાડા ને એકમાં બેસણી નીચે રાખવામાં આવતી નાની પેડી જેવી ગોઠવણ તે.

ભંડારી, પું ભંડારનો ઉપરી અધિકારી તે; ખજાનચી; કોઠીદાર; તિજેરર. (૨) ભંડારનો રખવાળ; અનાજ વગેરેના સંગ્રહનું રક્ષણ કરનાર; કોઠારી. (૩) દારૂ માળવાનો ને વેચવાનો વેપાર કરનારો માણસ.

ભંડારો, પું ગામના તમામ લોકોને સાથે જમવા નોતરવા તે; ગામ-નાતની તમામ માણસને આપવામાં આવતું મોટું જમણું તે; મોટો જમણવાર.

ભંડોળ, નં વેપાર કરવાને માટે એકથી વધારે માણસોએ એકઠા થઈ ભેગ કરેલું જે ધન-ચાપણું તે; વેપારને માટે એકઠી કરેલી એક રકમ તે; પુંજ; મુંડી; ચાપણ.

ભંડોળિયું, વિં ભંડોળને લગતું; વણા જવોનો જેમાં હાથ હોય એવું; મિશ્ર. (૨) સમ-ડળિયું; ગળડગંદું; સૌના સરખા ભાગવાળું, સૌની વાપરતું હોય એવું. ભંડોળિયો વેપાર=પંલાળાનો વેપાર. ટુંક ભંડોળિયો=નાની મુંડી ઉપર વેપાર કરનારો; જેની ચાપણું-જમાવટ સંગ્રહ મોટો હોય નહિ એવો.

ભંપોડો, વિં મોટા પાડા જેવું; જાડું; સ્થૂંકાં.

ભંપોળ, વિં અંદરથી પોલું હોય એવું; ખોલું; ઉપરથી મોટું બળ્ય દેખાતું હોય પણ અંદરથી પોલું હોય એવું તે.

ભંભારવ, પું મોટો ને અંદરથી પોલો લાગતો અવાજ તે; બળદનો અવાજ.

ભંભેરણી, સ્ત્રીં ભંભેરવું તે; કોઠને કોઠની સામે સાચું જુલું સમજવી ઉશ્કેરવું તે; કાન ભરવા તે.

ભંભેરવું, કિં સં કોઠને કોઠની વિરુદ્ધ સાચું જુલું ભેરવી ઉશ્કેરવું; સામે થાય એમ કમાવવું; ઉશ્કેરાય એમ કાન ભરવા તે.

ભંભો, પું પાણી રાખવાનું માટીનું વાસણ.

ભંભોરવું, જું ભંભેરવું.

ભંભોળવું, કિં અં અહિંતહિં શોધવું-ખોળવું; ફાંફાં મારવા; ખોળખોળા કરવા.

ભા, પું બાપ; દાદા; વડીલ. ગામડાના લોકોમાં અને ખાસ કરીને બિહાર વગેરેમાં ભા કહીને બાપ અને વડીલને બોલાવવામાં આવે છે. તારો ભા ખાપ જરૂર તારો બાપ. (૨) વડીલનો નાનદા પ્રતિ નિકળતો વહાલ ને ભાડ ભર્યો ઉદ્ધાર. :-ભાઈ

હવે તું જરા બેસ, પછી કામ કરજે. મારે શું છે બા ! જે કંઈ છે તે તમારુંજ છેને બા.

બાઈ, પું [સં. જ્ઞાતા] એક માનાં બે છોકરાંમાનો જે એકાદ છોકરો તે; તેઓ એક બીજાને જે સગાઈ ધરાવે છે. તે તેઓનો બાઈ થાય; માનયો; બંધુ; સોદર. (૨) કાકા, મામા, માસી વગેરેના છોકરા એક બીજાને જે સગાઈથી બોલાવે તે-સગા બંધુ છે તે. મસિયાઈ બાઈ, પિતરાઈ બાઈ. (૩) રનેદી; દોસ્ત; મિત્ર. (૪) જાતિના, ગામના અને સમયના અનુસાર માણસને વિવેકથી સંબોધવાનો ઉદ્દેશ્ય તે. :-બાઈ ! તમે તો મને જીવતદાન આપ્યું. (૫) જાતિ, સ્વભાવ, મિજબાન વગેરે બતાવવાને બીજા શબ્દની સાથે જોડાય છે. :-ભાટબાઈ, વાણિયાબાઈ શું થાય ? માન વિવેક અને લાડમાં અસહ નામ સાથે જોડાય છે. :-શંકરબાઈ તમે આવજો. કિં પ્રં બાઈબાપા=આજીજી કરવી; મનાવવું; કરમવું; પંપાણવું; લડાવવું ૧૯૦ જેવ બાઈનાં મોસાળાં તેવાં બહેનનાં ગીત. બાઈ કરતાં બાઈ-બંધ વધે

બાઈચારો, પું વહાલથી એક બીજાની સાથે સગા બાઈ જેવો સંબંધ-સંબંધવાર રાખવો તે; બાઈ જેવો જે રનેદ ભાવ અને વ્યવહાર તે. (૩) મિત્રતા; દોસ્તી; રનેદીપણું.

બાઈજી, પું જેઠ; વરનો મોટો બાઈ તે. જેને સંબોધવાનો વિવેકી ઉદ્દેશ્ય.

બાઈબંધ, પું બાઈ જેવો જેની સાથે રનેદ સંબંધ હોય તે; મિત્ર; દોસ્તદાર; જોડિયો; સાથી.

બાઈબંધાઈ, સીં મિત્રતા; દોસ્તી.

બાઈબંધી, સીં મિત્રતા; દોસ્તી; બાઈબંધ-પણું તે.

બાઈબીજ, સીં યમદિતીવા ન તક સુદિ બીજ તે; ભાવનબીજ. એ દિવસે બાઈ બહનને ત્યાં જમવા જાય છે.

બાઈભાંડ, નં એક માખાપનાં છોકરાં તે; સગાં બાઈબહેન તે.

બાઈબાળી, સીં બાઈ સમાન ચારી-રનેદ સંબંધ તે; બાઈપણું; મિત્રતા; દોસ્તી.

બાઈલાબીજ, સીં બાઈબીજ; ભાવનબીજ.

ભાડડ, વિં ઉગી ગયેલું; દૂધ નહિ આપતું. (૨) વાંઝિયું.

ભાડકકથા, સીં ન બને એવી જુદી ને લાંબી વાતો તે; માત્ર વગરની લાંબી વાત તે.

ભાખર, પું જડો ધઉનો રોટલો; ભાખરો.

ભાખરી, સીં નાની જડી ને કંચુ રોટલી. :-ભાખરીને શાક. (૨) ખાવાનું; ખોરાક. ઉં ચાકરી કરતાં ભાખરી પામે રૂડી પેર. ક. દ. ડા.

ભાખરો, પું કંચુ કણકનો ખૂચ જડો ધઉનો રોટલો તે; મોડું તિકક. :-ભાખરનો લાડુ=ભાખરો બનાવી ભાગીને બનાવેલો લાડુ-તળેલો નહિ તે, બાળ્યો લાડુ.

ભાખવું, કિં સં [સં. માષ] ભાખણ કરવું; ખોલવું. (૨) ભવિષ્ય કહેવું.

ભાખા, [સં. માષ] ખોલી; વાણી. (૨) હિંદી અથવા વજ્રમાયા; પ્રાકૃતભાષા.

ભાગ, [સં. માગ] અંશ; હિસ્સો; કાળો; પાતી. (૨) ભાગવું તે; વહેંચણું. (૩) ભાગવાથી જે સંખ્યા ઉત્પન્ન થયેલી હોય તે; અપૂર્ણક. (૪) પક્ષી; રાણી; બાળુ. (૫) પ્રકરણ; વિભાગ; કડકો-અંશાવલમ્બ તે. ઉં સિંહનો ભાગ સિયાળ કમળ દેશે.

ભાગલું, વિં ભાગેલું; ફૂટેલું; પૂટેલું; નંકાં-યેલું; ખાંડ. ૨ ખોખરું; તરકાયેલું; ફાટ પડેલું. (૩) કડકે કડકા થઈ ગયેલું; ભાગીને આપાથી જુદું પડેલું; છુટાયેલું; ચુરો-છુટો થઈ ગયેલું. ૧૦ પ્રં ખમનું

ભાગ્યું=આલવાને અસકત, ચાલતી કંટાળનારૂં. હાથ પગનું ભાગ્યું=કામકાજ કરવાને અસકત; કામ કરવું જેને ગમતું ન હોય તેવું; આળસુ; સુસ્ત. ભાગલાં હાડકાં=કામ કરવું-અંગ કરીને કામ કરવું જેને ગમતું ન હોય એવું. ભાગલાં પગ=નિરસાહ, નાકેમદ થઇ ગયેલું એવું; આગળ આશા ન હોય એવું; નિરાશ થયેલું; નાસીપાસ થયેલું.

ભાગલો, પું. ભાગ; કકડો; ખંડ. (૨) માતાના નૈવેદ્ય માટે પુરેલો થાળ.

ભાગવત, નં. [સં.] એક મોટું વક્રિત પોષક પુરાણ.

ભાગવું, કિં. સં. કકડા કરવા; તોડવું; ફોડવું; ચુરો કરવો. (૨) હિરસા પડવા; આખી રકમ કે વસ્તુને બે અથવા વધારે અંશે વિભિન્ન કરવી. (૩) નહિ અદા કરવું; નહિ પાછું આપવું. કિં. અં. વચમાંથી તૂટવું, ચીર-ભાગ પડવો; બટકવું. (૪) નાસી જવું; દોડી જવું. (૬) દેવાળું કાઢવું; બંધ પડવું; અટકી જવું; છેવટ સુધી નહિ નીભવું. ૩૦ પ્ર. ભાગ્યાનો ભીર મદદની જરૂર પડે ત્યારે સહાય કરનારો; જરૂરને વખતે મદદ આપનાર; સહાયક. માથે ભાગવું:-નકામ-દુઃખકર થઇ પડવું; જોખમ ભાગવું; નિરૂપયોગી હોઈ પીડા રૂપ-ખાલી વિડંબના રૂપ થઇ પડવું તે.

ભાગળ, ભી. ગામ અથવા શહેરના દરવાજા આગળનું છુટું ચોગાન; ભાગોળ. (૨) દરવાજો; ચોટા મગતો દારમાર્ગ; મોટું બખાર. (૩) ચકલું; બજાર.

ભાગળિયો, પું. બજારમાં દુકાન મંડી વેચવા બેસનાર; ફટકળિયો વેપારી; ભાગળ ભાગળ બેસીને વેચનાર.

ભાગાકાર, પું. અમુક-સંખ્યાના ભાગ પાડવા તે; ભાગવું તે; ભાગવાની મહિત પ્રમાણે એક રીત. :-પંદરને ત્રણ ભાગવા તે એક

ભાગાકાર. (૨) રકમને ભાગવાથી પડતો હિરસો.

ભાગાભાગ, ભી. નાસાનાસ; ધણા જથ્થે જેમ પોતાને ફાવે તેમ નાસી જવું તે.

ભાગાભાગી, ભી. નાસભાગ; આમ તેમ આધાપાછ થઇ જવું તે; દેડાદોડી.

ભાગિયણુ, ભી. ભાગ લેવાનો જેને હાથ હોય એવી સ્ત્રી; લાલહાનિ, માલમલકા અને સુખ દુઃખ વગેરેમાં જેનો ભાગ હોય તેવી સ્ત્રી તે; ભાષ પડાવનારી. :-વિવાહથી માંડીને પુરૂષનાં સુખ દુઃખ લાલહાનિ તથા કર્મની સ્ત્રી ભાગિયણુ થાય છે. ભાગે પડતું ભાગવનારી; સંગી; સાથી.

ભાગિયું, વિ. ભાગીદાર; જેનો ભાગ હોય તે. (૨) સૈયાફ; પંત્યાળું; ભાગ-હિરસાવાળું.

ભાગિયો, પું. ભાગીદાર; હિરસેદાર.

ભાગી, વિ. ભાગવાળું; હિરસેદાર. (૨) વિ. ભાગવાળું; નસીબદાર. ખીજા કબ્જા સાથે જોડાય છે. :-સુખભાગી-કર્મ-પુણ્ય પાપનો ભાગી.

ભાગીદાર, વિ. ભાગિયું; જેનો ભાગ હોય તે; હિરસેદાર. (૨) પંત્યાળું (૩) સામેલ.

ભાગીદારી, ભી. ભાગીદારપણું; હિરસો હોવાપણું; અમુકમાં ભાગ હોવો તે.

ભાગીરથી, ભી. [સં.] સૂર્યવંશના ભગીરથ રાજાએ સ્વર્ગમાંથી આણેલી નદી; ગંગા.

ભાગુ, વિ. ભાગેલું; ફૂટેલું; કકડા થયેલા હોય એવું. (૨) જેનાથી મહેનત ન થતી હોય તેવું; બેઠાખાઉ. (૩) ભાગી નાંખે એવું; બહુ મહેનતનું; તોડી નાંખે એવું માની લેનાર ધંધો. (૪) લાંબ નાસનાર; મ હાડભાગુ બતાવનાર : :-લેવાળું-લઈ પડનાર; થોડું વહુ જણ્યા સાંથી સરસ જણવાપણું બતાવનાર.

ભાગેવડ, વિ. અમ્યમસરનું; વચલા વર્ગનું.

ભાગોળ, ભી. ભાગળ; કોટ આગળનું-ગામની સરહદ ઉપરનું મેદાન-ચોગાન. (૨)

ભાગ્ય-સદ્ગતિ વગેરેમાં દાખલ થવાનો પ્રલ્લેસો
મોટો માર્ગ-દરવાજો તે.

ભાગ્ય, નામ [સં.] પ્રારબ્ધ; દૈવ; ચઢતી દશા;
ખઢતી; ભાવી; નસીય; કિસ્મત; તકદાર. (૨)
પૂર્વાચરિત શુભાશુભ થત રહે છે. ઉં. ઉ-
દયમ કરે. અનેક, ભાગ્યભિન મળે ન કાઢી.
(૩) ભવિતમ્ય તે; ભવિષ્યમાં બનનાર તે;
આગળ આવતા, જીવન અને તેમાં બનનારા
બનાવો વગેરે તે. :-કોણ જાણે છે કે
એવું ભાગ્ય કેવું નિવડશે.

ભાગ્યવંત, વિનં ભાગ્યશાળી.

ભાગ્યવાન, વિનં ભાગ્યવાળું.

ભાગ્યશાળી, વિનં નસીયદાર; સુતાગી સુખી.

ભાગ્યહીન, વિનં નસીય વગરનું; કમનસીય
અભાગિયું; જેના ભાગ્યમાં સાર-સુખ ન;
હોય એવું; અકરમી-દુઃખી.

ભાગ્યખોખર, વિનં નહિ ભાગી ગયેલું તેમ
નહિ આપું-કામ ચલાઉ એવું તે; અધિકચર;
ભાગીને કંકરેકકકા કે ભુકા જેવું નહિ થ-
યેલું એવું. (૨) અસંપૂર્ણ; પરિપૂર્ણ-પુર-
પાસર નહિ એવું. :-ભાગ્યું ખોખર ગુજ-
રાતી બોલી જાણે છે.

ભાગ્યે, અનં કારક વારજ; કવચિતજ; જવદશે.
(૨) દૈવયોગે; ભાગ્યવશાત.

ભાગ્યોદય, પું. [સં.] ભાગ્યનો ઉદય થવો
તે; સાર થવા માંડવું તે; નસીયની ખઢતી
તે; પ્રારબ્ધ ઉપડવું તે.

ભાગ્યેરો, પું. પચાળા મોંનું અને ધારીલું નહિ
એવું માટીનું ભાણ વાસણ; મોટાગોળો. :-
ભાગ્યરા જેવું મો. = ચપટું તે પહેાળું મો
તે; મોટો, પહેાળો બેાળ ચહેરા તે. ભા-
તનો ચર તે.

ભાગ્યક, પું. જેનાવડે ભાગ પડતા હોય તે;
જેવડે ભાગ લેવાના હોય તે રકમ કે
સંખ્યા. (૨) ભાગનાર.

ભાગ્યન, નામ [સં.] પાત્ર; ભાંડ; વાસણ,
(૨) યોગ્ય પુરૂષ.

ભાગ્યવું, કિંસન ભાગવું; વિભાગ કરવા; તોડવું.

ભાણ, સ્ત્રી. સાક કરતું વાચક કેદલીક વ-
નસ્પતિની કુમળી કાંખળીઓ તે; તાના
છોડવા તે તેના પાન વગેરે, જેને બાશી
વધારીને સાક થાય તે ભાણ. લીલી અને
કુમળી વનસ્પતિ.

ભાણખાઉ, વિનં વનસ્પતિ ખોરાક ખાનાર;
સાકભાણ ઉપર નિર્વાહ કરનાર; અન્નભાણ;
માંસાદિક નહિ લેનાર. (૨) પોચું; નિર્ભજ;
કમળર.

ભાણપાલો, પું. તાણ અને લીલી વનસ્પતિની
પાંદડાંને કુંપળો તે. (૨) વનોષધિ; કાષ્ઠી-
ધધિ. (૩) છોડ, ફેલ અને ઘાસ વ-
ગેરે સામાન્ય વનસ્પતિ તે.

ભાણમળા, નામ પાન, કુંપળો ને મૂળ સહિત
તાણ વનસ્પતિ તે; ભાણમૂળા વગેરેનો
જે તુચ્છ હલકો ખોરાક તે. (૨) વિનં
માલ વગરનું; તુચ્છ; સત્વ વગરની વસ્તુ-
ચીજ તે; ઉપેક્ષ; નહિ ધ્યાન આપવા
જેવું; ત્યાગ્ય; કાઢી નાંખવા જેવું. :-એ
વાત કંઈ ભાણમૂળા જેવી નથી. ભાણ-
મૂળા જેવું ગણી કાઢતા ના.

ભાગ્ય, વિનં ભાગાય તેવું; ભાગવાને યોગ્ય;
ભાગ થઈ શકે તેવું.

ભાટ, પું. બંદી-માગધનું કામ કરનાર બા-
હુળી એક જાતિ; ચારણ; રાજાઓ
આગળ રહેનારા અને તેમની વંશાવલીઓ
વગેરેની નોંધ રાખનારા લોક; ખારાટ.
ભાટલી, સ્ત્રી. ભાટની સ્ત્રી; ભાટણ. (૨) વિનં
જરા જેટલી વાતને લંબાવી મોટું વિ-
ગાળું કરી મૂકે એવી સ્ત્રી; કજેતાથી નહિ
કરનારી; બોપાસાળી.

ભાટણ, સ્ત્રી. ભાટની સ્ત્રી; ભાટ જાતની સ્ત્રી.
ભાટવાડો, પું. ભાટ એકલા ભાટ લેખાજ
રહેતા હોય તે મહેલવો; ભાટશેરી.

ભાટવેડા, પું. ભાટાક; ભાટપણ; બખાળિયા
પણ; અથવા રતનું મજ કરી નાંખવાની
શીત-તેવું વર્તન તે.

ભારતી, સીં ભાટપણું; ભાટવેડા.

ભારિયણુ, સીં ભારિયા જાતિની સી; ભી-
ટિયાતી સી.

ભારિયા, પું. જાદવ કુળનાં જે ક્ષત્રિયો હાલ
કચ્છ કાઠિયાવાડ વગેરેમાં વણિક વૃત્તિમાં
પડેલા છે તેમનો એક જાતિ સમૂહ અને
તેમનો પ્રત્યેક જણુ તે.

ભાડું, નં. નદી ઉપર આવેલી ખેડાણુ જ-
મીન. (૨) જેમાં છાછર પાણી ભરાઈ
રહેતું હોય તેવી જમીન; ચોમાસે અણુ-
વાવી રાખી પાણી પિવડાવેલી જમીન;
સાંધું. (૨) નદીના પ્રવાહ ઉપરની જગ્યા;
રેતાળ જમીન; નદીન:-ભાડામાં ટેટી અને
તડણુચ વાળ્યાં છે. પથો; પુલન. (૩)
ધસારાથી ચાંમડીપર પડેલું ચાંદું; વણુ;
ક્ષત:-એક પાસે સુષ્ટ સુષ્ટને ગિચારાને
ભાડાં પડી ગયાં. (૪) શેલડીનો ટુંકો કકડો;
શરમો.

ભાડેલો, પું. સુરત જિલ્લામાં વસતા અના-
વલા બાહણુમનિ એકાદ પુરૂષ-જણુ તે;
અનાવલો.

ભાડ, સીં અનાજ શેકવાની ભટ્ટી. (૧) ભા-
ડજીનું કહેલું; પેણો. (૩) મોટા કુવો.
(૪) ભડવાઇ; વેરચાઓની દલાલી.

ભાડજીએ, પું. ભાત જીંજનારો-ડગેરને પ-
લાળી ખાંડી તથા શેકાને પૌંઆ અને મમરા
વગેરે બનાવનારો; પૌંઆ; ધાણી તે મમરા
શેકનારો. (૨) એ ધંધો કરનારાઓની
નાત અને નાતમાંના દરેક જણુ તે. ભા-
ડજી. ભાડજીજી=ભાડજીજીની સી.

ભાડવાત, વિં. ભાડે રહેનાર; ભાડુત.

ભાડાખત, નં. ભાડાને લગતું લખત તે; ભા-
ડાચીડી.

ભાડાચીડી, સીં. ભાડા સંબંધી લેખતે; ભા-
ડાખત.

ભાડાનાડ, નં. ભાડાખત; ભાડાચીડી.

ભાડિયો, પું. અનાજ શેકવાનું કાણુવાળું કાંલું.

ભાડ, નં. [સં. માટકમ્] મકાન અને વાહન
વાપરવા માટે માલ ધણીને આપવામાં
આવતું બદલા બદલ નાણું તે; વાપરવાનું
ઉપયોગમાં લેવાનું લવાજમ; કિરાયું; નર;
કોઇ પણ વસ્તુ વાપરવા માટે તેના મા-
લીકને આપવા કરાવેલો બદલો તે. (૨)
મજુરી; મહેનતાણું. કિં. પ્રં. ભાડે આ-
પવું=લવાજમ લઇ વાપરવા આપવું; ભાડે
રાખવું=કિરાયે લેવું. ભાડું ભરવું=નર
આપવું કહેવું ભાડાની વહેલ ને ઉલાળી
મેલ=કરાવેલી મુદત થઇ રહી એટલે છુટા
-કંઇ લાગે વળગે નહિ એમ.

ભાડુત, વિં. ભાડું આપવાનું કરાવી વાપરનાર
રહેનાર; ભાડવાત; ભાડે રહેનાર. કહેવું ભાડુતે
કંઇ બીડ ભાગે=બદલો આપવાના કરીને
રાખેલા માણુસથી કંઇ ધરના માણુસની
મરજ સરે નહિ; અર્થાત્ ધરવણી
તે ધરવણી.

ભાડુતી, વિં. ભાડે ફરતું હોય તે; ભાડે રા-
ખેલું-લીધેલું તે:-ભાડુતી માડીઓ. (૨)
મુસારો કરાવી અમુક કાર્ય કરવાને રાખેલું
તે:-ભાડુતી માણુસે કંઇ કામ થાય ?
એ તો અંતરનું માણુસ જોઇએ. (૩) અ-
ગત નહિ એવું તે; અમુક દર-લવાજમ
લઇ-આપીને કરાવેલું એવું; ખરી ખતનું
આત્મકાર્ય નહિ એવું-ઉપલકિયું. ભાડુતી
લખાણુ.

ભાણુ, પું. [સં. માનુ] સરજ; ભારકર.
(૨) નં. નાટકના દશ પ્રકારમાંનો એક
પ્રકાર, રૂપક તે.

ભાણુકી, સીં. ભાણી; બહેનની છોકરી.

ભાણુજી, સીં. ભાણેજી; ભાણુકી; ભાણી.

ભાણિયો, પું. બહેનનો છોકરો; ભાણો; ભા-
ણેજી.

ભાણી, સીં. ભાણુકી; બહેનની પુત્રી તે.

ભાષા, નં [સં. માઝન] ખાવાના પદાર્થો પીરસીને તૈયાર કરેલું ખાન-ધાન-પતરાળું તે; ભોજનના પદાર્થો પુરેલી યાળી. (૨) જમણ; ભોજન; બહાર ગયેલા-દૂર રહેલા માટે તૈયાર ભોજન મોકલી આપવું તે. ૩૦ પ્રં ભાષા ખડખડ=ધરંગતુ તક-રાગ; જમતી વખતે ધણાં જણ સાથે મળવાથી જે કંઈ સહેજ સાજ તકરાવ-ઝાલ-ખોલા થાય તે; જમતાં જમતાં થતો કબિયો તે. :-રાજ ઉઠીને આ રી ભાષા ખડખડ. પંચાતી; ગરમાગરમ ખોલ ચાલ ને કબિયો તે. ભાષા અંતર=એકસાથે મારેલાં ભાષામાં ભોજનની વાનીઓમાં ફરક રાખવો તે. કિં ૩૦ ભાષું માંડવું=જમવા બેસવું. ભાષામાં ધૂળ નાખવી=બરાબર કરવું-બગાડી નાખવું. :-મર્ધ રાંડ ફોષ, એણેજ મારા ભાષામાં ધૂળ નાખી. ૪૦ જી૦ વાર્તાઓ.

ભાષેજ, પું [સં. મગિનેય] બહેનનો પુત્ર; ભાણિયો. કહે ૦ ભાષેજ ભાગ નહિ ને જમાઇ ભાગ નહિ.

ભાષેજન, નં ફોષ અને બહેનનાં છોકરાં તે.

ભાષેા, પું ૦ ભાષેજ; ભાણિયો.

ભાત, પું ૦ રાંધેલા ચોખા તે; ફૂર; ચોખા.

(૨) ડાંગર; સાળ. :-વલસાડ તરફ ભાતનું વાવેતર થાય છે. સુરતજિલ્લામાં ડાંગરને ભાત કહે છે. (૨) પ્રકાર; રીત; છટા. ઉં ૦ કોધું કામ બલી ભાત. (૩) સળ; છાપ; તરફ. કિં ૩૦ ભાત પાડવી=છાપ-તરફ-અમુકચાકૃતિ-વેલથુટી વગેરે આકાર પાડવો. ઉં ૦ પડી પટોજે ભાત ફાટે પણ રીટે નહિ. ભાષ. સળ-મય પડી જમ એમ કરવું. :-ભાડીને ભાત પાડી કહે ૦ જત વિના કંઈ ભાત પડે=સારી કુમાશ-સુકુળપણ વગર સારી છાપ ઉટે નહિ. ઉં ૦ જત વિના તે ભાત દિખાવે, યોદધાર ખાધું તેવા આવે. સં. દુઃકર્મક.

ભાતદાળી, નં દાળભાત; ચોખા અને દાળના પેયનું સાદુ ભોજન તે.

ભાતભાતનું, વિં ૦ તરફ તરફનું; વિવિધ પ્રકારનું. :-ભાતભાતનાં ભોજન કર્યા. ભાતભાતનાં લુગડાં.

ભાતીગલ, વિં ૦ જેમાં ભાત-વેલથુટી અને ગલ-ફૂલ વગેરે પાડેલાં હોયએવું; ચિત્રિત; રંગિત છાપ પાડેલું; રંગબેરંગી છાપેલું એવું તે. ભાતીગલ લુગડું=ચુંદડી; પાનેતર.

ભાતુ, નં ૦ રસ્તામાં ખાવાને માટે રાખેલા ખોરાક તે; ટીમણ; પાથેય.

ભાતો, પું ૦ ભાગો; તીર-માથુ ભરવાની કાચળી.

ભાથી, વિં ૦ વીર; શરવીર; જોરાવર અને બાહોશ-પરાક્રમી; નિહર. (૨) ચોક્કો; બહાદુર હાવેયો; ભટ.

ભાથું, નં ૦ ભાતું; પ્રવાસ દરમિયાન ખાવાને માટે સાથે રાખેલા ખોરાક તે; ટીમણ. (૨) ભાથું; અમલદાર-સરકારી નોકર વગેરેને મુકામ બહાર ફરવા જતાં કાચમના મુસારા ઉપરાંત આપવામાં આવતું લવાજમ તે.

ભાથો, પું ૦ [સં. મજ્ઞા] તીર રાખવાની કાચળી; તીરનો કોળો. (૨) ધમણ.

ભાદરવો, પું ૦ [સં. માત્રપદ] વિક્રમ સંવતનો અગિયારમો મહીનો; ભાદ્રપદ. ઉં ૦ ભાદરવે જગ રેલશે, છટ્ટે અનુરાધા હોય. ૩૦ પ્રં ભાદરવાનો જિઠો=જીવાનીનો નવલોહિયો તોર; થોડા વખતની મોટાપનો મર્વ; ઉદ્દતપણું ભાદરવાની ભેંશ=તાતી-માતી; ચરીને ચરીરે વફરેલી-પુટ એમ.

ભાદ્રપદ, જી૦ ભાદરવો.

ભાદ્રપદા, જી૦ એ નામનું નક્ષત્ર.

ભાન, નં [સં.] સંતા; બોધ; જ્ઞાન; (૧) શુદ્ધિ; સંતા; હોશ. (૨) રમરણ; ચાલ. (૩) સ્મરણ; અકલ. (૪) ભણકાર; જાણ; ભાસ. (૫) કાળજી; સાવચેતી; દરકાર. (૬) લક્ષ; જ્ઞાન. કિં ૩૦ ભાન કરાવવું=બોધ આપવો; શુદ્ધિ આવે એમ કરવું. ભાન

ચવું=જ્ઞાન ચવું; સમજણ પડવી. ભાન
રાખવું=યાદ-કાગળ-શું કરીએ છીએ, તેનું
જ્ઞાન રાખવું. ભાન આવવું=શુદ્ધિ આવવી;
સંતા પ્રાપ્ત થવી.

ભાનુ, [સં.] સૂર્ય; રવિ; આદિત્ય; ભારકર.
ઉં રાત્રી વિતી જઇ અને પડશે સવાર,
ભાનુતણે ઉદય થઇ ખીલશે સરોજ.

ભાભલડી, સ્ત્રીં ભાભી; ભોળાઇ;

ભાભા, અં ભાઇ-દિયેર-જેઠ-ભાઇજી એમ.
કહે ભાભાજી ભારમાં તો વહુજી લાજમાં
=ભાઇજી-જેઠ જેવો મર્ત્યો રાજે તેવી
વહુ મહાજાનમાં રહે.

ભાભી, સ્ત્રીં [સં. માતૃજાયા] મોટા
ભાઇની વહુ; ભોળાઇ.

ભાભીજી, સ્ત્રીં જેઠની વહુ તે. ઉં કોઇ
ધર્મેરે કો' કયમ ભાભીજી ! વાંક પડ્યો
શે વહુનોરે; કોઇ ધર્મેરે કો' કયમ
ભાભીજી ! (૨) વિં બાપલો; જનાની;
કન્યારાવિ.

ભાણુ, સ્ત્રીં મોટીમા. (૨) ભાભીજી.

ભાભો, પુંં જડજેવો અડધડ માણસ તે;
રાભો; જડભરત. ૩૦ પ્રં ભાભા નાતરે,
તો કહે કે તારીજ સાથે. બોલવાની ગમ
પગરનો માણસ.

ભામ, પુંં ચામડા ઉપરનો વેરો.

ભામટો, પુંં જુઠો અને ચોરી કરવાને બટકયા
કરનારો; લખાડ; લુપ્તો; ચોર.

ભામણાં, નં વારીજાઈ, બિહારી હે, એવું
ખતાવી ખુશી કરવાને સામા માણસ પાસે
હાથના ચાળા કરવા તે; ઓવારણાં;
દુઃખાં લેવાં તે; વારણાં. ઉં બહાજી લે
અતિ ભામણારે, શિવ સતકાદિક માય. અખો.

ભામની, જું ભામિની.

ભામળું, વિં ભામળું; મોળું; સ્વાદ વગરનું.

ભામા, સ્ત્રીં ભામિની.

ભામા, પુંં બ્રમ; દેખાડો; સાઈ ભમાડવાનં
અલાવડાં; દેખાડવાનો ઉમંગકો; બ્રમ, બ્ર-
મણા, ભાસ થાય એવો દેખાવ. ઉં
માણુ માણુ મનના ભામા રાજ, મારે ધેર
શિદ આખ્યા, તમે ગોચાળિયા મત કીધી
રાજ, મારે ધેર શિદ આખ્યા;

ભામાં, નં ભામું; બ્રમણા; ગાંડવેડા. :-તને
આ શા ભામાં લાગ્યા છે ? (૨) ખોટો ભાવ.

ભામિની, સ્ત્રીં [સં.] જુવાન રૂપાળી સ્ત્રી;
બાઈડી.

ભામો, પુંં બ્રમ, બ્રમણા; ભાવ; હેંશીવો
ભાવ; ઉલ્લાસ. ઉં બંસી બળવી વિદ્વે,
મને લગાડ્યો ભામો. ભાલજી.

ભાયગ, નં ભાગ્ય.

ભાયડો, પુંં પુરુષ; નર; માંડીડા. (૨) વર;
પતિ; ધણી. ૩૦ પ્રં ઉમે ભાયડે=જીતે
ધણીએ; ધણી જીતે. :-ઉમે ભાયડે ના-
તરે ગઇ.

ભાયાત, વિં ભાઇના સંબંધનું; ભાઇના સ-
ગપણમાં હોય એવું. (૨) પિતરાઇ. :-
રાજીનો ભાયાત; ભાયાતોમાં કુસંપ છે.

ભાયાતી, વિં ભાયાત સંબંધી; પિતરાઇ
ભાઇ તરીકે હકવાળું.

ભાધો, પુંં ભાઇ.

ભાર, પુંં [સં.] વજન; ખોળે; ખોજ;
જડતાં; વસ્તુમાં સંગીન ધોળે હોવો તે. (૨)
તાકાત; શક્તિ; બળ. (૩) દુઃખત; દમ;
હામ; મગદુર. (૪) અપયો; અજીર્ણ. (૫)
મોટપણ; મદત્વ; મોભો; ગૌરવ; વક્કર.
(૬) ઉપકાર; પાડ; એહસાન; આભાર.
(૭) સમૃદ્ધ; જથ્થો; જુડો. (૮) ચોવીસ
મણ જેટલું વજન તે. (૯) વીસ કરોડ
એકવીસ લાખ ને ચુંવોતેર હજાર જેટલી
સંખ્યા તે. આને એક ભાર કહેવામાં
આવે છે અને એવી અઢાડ ભાર વન-
સ્પતિ કહેવાય છે. (૧૦) વીસ તોલાભાર
જેટલું વજન તે. (૧૧) જોખમ; જવાબ-

હારી. (૧૨) અં અમુક નેટકું એમ; અમુક પ્રમાણનું એમ; અરોચર :-રતિ-ભાર; રૂપિયાભાર ચૂર્ણ તે એ રૂપિયાભાર ખાંડ. કિં ૩૦ ભાર વહેવો=એખમ ખેડવું; ખોળે ઉઠાવવો. ભાર મૂકવો=એખમ આપવું=સોંપવું. ઉપકાર ચઢાવવો=કરવો તે; વળન આપવું. ભાર ભાગવો=ભેળો તોડવો. જે મર્યાદા હોય તે મુકાવવી; હલકું પાડવું; પ્રતિષ્ઠા-ગૌરવ ગુમાવવું. ભાર પડવો=મહત્વ પડવું; સાખ ખેસવી; વઠ્ઠર-વજન પડવું; મોટામાં ગણાવું; શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ પડવો. ભાર રાખવો=મર્યાદા ભળવવી; માન મર્તમો કાચવવો; સાખ રાખવી; ખોલવા ચાલવાને કાર્ષ કરવામાં સામાની ને આપણી શૈઘ્યાચોગ્યતા જોઇ વિવેકે વર્તવું તે. ભારખોવો=ગૌરવ ગુમાવવું; માનની લાગણી હોય તે રહે નહિ એમ કરવું. ઉં ભાર ખેડ દુઃખી થઇશ ખાલી. ભારે પડવું=નહિ ઉચકાવું; મોંધું પડવું; મુશ્કેલ થઇ પડવું; ગળ ઉપરત યર્ષ પડવું; વર્તન-વ્યવહારમાં મુશ્કેલી-ભય રૂપ થઈ પડવું. :-ભાષ્યો સાથે વેર ખાંધું તે ભારે પડશે. કહેં ગાડા તજે કુતરેં જાય તે જાણે કે હુંજ ભાર ખેંચું. ભાર રહેવો=અપચો થવો; મળસંચય થઇજવો.

ભારખાતું, નં ભોળે-માલ ભરવાનાં ગાડાંનું વેન તે; ભાર વહી જનારાં ગાડાં તે; તે ગાડાં-ડખા કે જેમાં ભારે માલ વહી જવામાં આવતો હોય તે.

ભારજી, સ્ત્રી [સં. માર્યા] પરજીલી સ્ત્રી; પત્ની; વહુ; ધણિયાણી. ઉં ભાષ્યો । જેની ભારજી છુંડીર.

ભારદિયો, પું પાટડો; મેઠા-માળ બનાવવાને માટે જે કરા ઉપર જેના છેદા રહે એમ નાંખવાનું મોટું મજબુત લાકડું તે; ભાલ;

જેની ઉપર મેઠાનો ભાર આવે છે તે-પાટડી-પાટડો તે; ભારવદિયો.

ભારજી, નં ભારવું તે; રાખમાં ધાલી રાખવું-સાચવી રાખવું તે. (૨) પુટપાક. (૩) ભારવાળી સ્ત્રી તે. કાગળ વગેરે ઉપર મૂકવાની.

ભારત, વિં [સં.] ભરતનું; ભરત સંબંધી; ભરતના વંશજોનું. :-ભારતવર્ષ=ભરતના વંશજોના દેશ તે; હિંદુસ્થાન. () ભરત રાજાના વંશજોનું જેમાં ચરિત છે એવું; ભરત નામે ઝોળખાતા લોકોના જેમાં ઇતિહાસ વર્ણવેલો છે એવું એકવીર કાવ્ય તે; મહાભારત. કૌરવ પાંડવનાં ચરિત અને યુદ્ધ વગેરે પ્રસંગોથી ભરપુર આપણું વીર-રસથી ભરપુર ઇતિહાસનું પુસ્તક. ઉં શંખાયન ઝોળાપેરે ખોદ્યા સજી જનમે-જય રાય, વિસ્તારી તુજને સંભળાવું, ભારતનો મહિમાય.

ભારતી, સ્ત્રી [સં.] વાણી; સરસ્વતી. (૨) દસ જાતના ગોસાંધઓમાંની એક જાતની ઝોળખ-ચટક-ઉપનામ તે. ભારતી અને નાથ વગેરે વેરાગીઓની ચટક.

ભારતીય, વિં [સં.] ભારતને લગતું; ભારત સંબંધી. (૨) ભરતખંડનું. :-જ્યોતો ભારતીય ઇતિહાસ લખવાનું કામ બિકટ છે.

ભારથી, વિં વીર; શૂરવીર; શૂરો; બળવાન, એકલોજ ધણને પહોંચી વળે એવો બળવાન માણસ; બહાદુર.

ભારદોરી, સ્ત્રી ગર્ભસ્થાવ ન થાય તે માટે ચાર ચક્રાંની ધૂળ અને મળી વગેરે સાથે મંત્રરેલો જે દોરો ગર્ભવતીની કમ્બરે બંધાવવામાં આવે છે તે; અધુરે જન્મ ચટકાવવાને ગર્ભવતીની કહે નાંખવાની મંત્રરેલી દોરી.

ભારદાજી, નં એક જાતનું પંખી. (૨) પું એક ઋષિ.

ભારખરદારી, વિં ભારખોળે વહેનારે
આણી; અધિક; ખચ્ચર; ઉંટ, ખળદ
ચોડી વગેરે તે.

ભારખોળ, પું ભાર; વળના; મર્તખો; વકર.

(૨) મોટપણ.

ભારવકર, પું ભાર; મર્તખો. (ય) મોટ-
પણ (ઠ) આખર; સાખ.

ભારવડિયો, પું પાટડો; ભરાડિયો; મોટી
આડી.

ભારવું, કિં સં દેવતાને રાખમાં દાખી રા-
ખવો; દાટી નાખવું; ભંડારવું. કહેં ભા-
રેલો દેવતા શા માટે ઉઘાડવો=દેખાઇ ર-
હેલી વાતને શા માટે તાજ-નગ્રત કરતી.
ઉં ભારેલા અગ્નિની પેઠે, ભરેલા હૃદયે
સદા. દુઃખ ક્રોધ અને શોક વગેરેને દાખી
રાખવાં તે.

ભારંડ, નં એક જાતનું પંખી.

ભારી, વિં ભારે; વળનદાર. (૨) મોંધું.

(૩) મુશ્કેલ; અધરૂં. કિમ્મતમાં વધારે;
ભારવાળું; ધણું; ખૂબ. ઉં આપ વિચાર
કરો ન્યમ કાળખી ભીની થશે તેમ ભારી
થવાની.

ભારી, સ્ત્રી સળીઓ કે પાતળાં લાકડાં વગેરેને
ભેગાં બાંધી કરેલી જુડી; નાનો ભારો;
સમૂહ; ખોજ; ખંડલ.:-લાકડાની ભારી.
નાનોખોજ.

ભારે, વિં વળનદાર; જેમાં ભાર હોય એવું
તે. (૩) ધણું; મોટું. (૩) અધરૂં; મુશ્કેલ.
(૪) મુસ્તીવાળું; ચંચળતા રહિત. (૫)
રોગ; કેફ વગેરેનો જેની ઉપર જોસ ભાર
હોય એવું.:-એની આંખો ભારે છે. (૬)
અતિશયતા દેખાડે છે. કિં પ્રં ભારે
થવું=વળનમાં વધવું; મુશ્કેલ થઇ પડવું.
ભારે પડવું=મોંધું પડવું; નહિ સહેવાવું.

ભારેખમ, વિં આખરદાર; પ્રતિષ્ઠિત; મોભા-
દાર. (૨) મોટાઈના ડોળવાળું. (૩) સં-
ભ; ગંભીર, ભારેખમપણું; પ્રતિષ્ઠા; સમ્ય-
તા; માંનીય; મોટપણું; મોટાઇ.

ભારેવાઈ, સ્ત્રીં દહાડવાળી; સગર્ભા.

ભારેશદથ, વિં જડ; પત્યના જેવું; ખૂબ
ભારે; શિલા જેવું સંગીન-વળનદાર તે.
(૨) જરપત થાય નહિ એવું-ભોજન વગેરે.

ભારો, પું જુડા; પુજો; ઘાસ અને લાકડાં વગેરે
લાંબી ધણીક વસ્તુઓનો એક સાથે બાંધેલો
ખોજ તે; મોટી ભારી.:-લાકડાનો ભારો.
(૨) ધણી ચીજનું ભૂથ તે; ધણીનો સમુ-
દાય. દુઃખનો ભારો. ૩૦ પ્રં સાપનો
ભારો=મુશ્કેલીએ સચવાય અને સાચવવા
જતાં પણ ચિંતા રહે એવી ધણી
આખતો-ચીજો જેમાં રહેલી હોય એવો
ખોજ; જથ્થો.:-વધવાને મંભાળવી તે સા-
પનો ભારો વિંદારવા જેવું કામ છે. (૩)
શહેનો છેડો.

ભારોડિયો, પું જેની ઉપર પીઠો-માળ વગેરે
મંડાય છે તે મોટું લાંબું લાકડું; પાટડો.

ભારોટી, સ્ત્રીં ભારી; જુડી; બિંદી; પોટલી.

ભારોભાર, સ્ત્રીં સરખેવળને; સાટે, એક
પક્ષમાં એક અને બીજામાં બીજું એમ
બરોબર; સમખોજ હોય એમ.:-આ ધઉ-
માં તો ભારોભાર કાંકરી છે.

ભાર્ગવ, પું [સં] શુક્રાચાર્ય. (૨) પરશુ-
રામ; ભૃગુવંશનો માણસ તે. (૨) એ નામે
ઓળખાતી બ્રાહ્મણની એક નાત. ભૃગુપુર-
ભર્ય નિવાસી બ્રાહ્મણોનો સમુદાય તે.

ભાર્યા, સ્ત્રીં [સં.] વિવાહિત સ્ત્રી; વહુ;
ધણિયાણી.

ભાલ, નં [સં.] કપાળ. (૨) પું પાટડો;
ભારવડિયો. (૩) ચોમાસાનું પાણી પચીને
જેમાં ભેજ રહેતો હોય એવી જમીન તે.
પાણી પચાવનારો ભુપ્રદેશ; રેતાગ સાથે
રસાળ એવી જમીન તે.:-ભાલના ધઉ.

ભાલદાર, પું છડીદાર; રાજની આખળ ચાલ-
નાર સેવક; રાજદંડ ચાલનારો.

ભાલિયો, પું મોટો ધડો; આગર.

ભાષુ, નં રિંછ (૨) ફાઉડી. ઉં ભાષુ તે નાદ હોયે ધણા; ખડુ બોલે શિયાળ. પ્રે.
(૩) ભાભો; ખરછી.

ભાભો, પું બે બાણુ ધાર અને છેડે અણિ-
વાળું પાનું જડેલી લાખી લાકડીનું ઘોડે-
સ્વારના ઉપયોગનું એક હથિયાર; ખરછી;
ઘોડા ઉપર ખેડે ખેડે ચતુ કે શિકારને
ભોધાય એવું હથિયાર.

ભાષોડું, નં નાનું પણુ ભાલાના ધારનું લો-
ખંડનું ફળ-પાનું તે. (૩) તીર; બાણુ.
કામઠા ઉપર ચઢાવી તાણીને ફેંકવાનું છેડે
ફળાવાળું હાથયાર.

ભાવ, પું. [સં.] મનમાં ઉપજતી વૃત્તિ; જી-
રસો અથવા ઈચ્છાની લાગણી તે. (૨)
પ્રકૃતિ; સ્વભાવ. (૩) ઈરાદો; મતઃપ.
(૪) હેતુ; પ્રેમ; આસ્થા. (૫) છુપો ભેદ;
મર્મ; મનોગત. (૬) ચાળા; ચેષ્ટા: અભિ-
નય. (૭) સારાંશજૂત અર્થ; અભિપ્રાય.
(૮) મન; ચિત્તવૃત્તિ. (૯) આર્થ; પૂજ્ય એમ
નાટકમાં. (૧૦) સ્થિતિ; હાલત; સ્વરૂપ:—
પુરૂષભાવ. (૧૧) સત્તા; કાર્ય; ફળ:—ગ્રહ-
ભાવ: (૧૨) મૂલ; કિંમત; દર. કિં પ્રં
ભાવ ખાવો=જનરૂપી જોધને=મન હોવા
છતાં પણુ આગ્રહ કરાવવો; માન લેવું;
આજીજી કરાવવી. ભાવ પૂછવો=દંકાર ક-
સ્વી; લેખવવું; ગણતરીમાં નહિ લેવું. ભાવ
આવવો=ખેડું થવું; કિંમત ઉપજવી ભા-
વભજવવો=અસહ ખવાસ હોય તે જતાવવો;
સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તવું. ભાવ રાખવો=પ્રેમ
ઉમળકા રાખવો; ચઢાવું. ભાવ કરવો=પ્રેમ
ભજવવો=ડોળ દેખાડવું. ઉં મોહની રૂપે
દાનવ છળ્યા, તેવો કર તું ભાવ. પ્રેમાનંદ.
ભાવ લેવો=ઇચ્છા=મન જાણવાને મતન
કરવો:—તમે મારો ભાવ લેવા આવ્યા
હશો, અર્થાત્ મન લેવા=પારખવા. હાવ-
ભાવ=આજામસકા; હટકા=નખાં તે.

ભાવટ, જીં ભાવક.

ભાવક, સ્ત્રીં જંગળ; આપદા; ઉપાધિ; પં-
ચાત; કલેશ કંકાસનું દારણ; હમેશનું
દુઃખ. ઉં જમને જમ્યા જાદવરાય, ભાવક
ભાગશેરે. વિડંબનાં; મુશ્કેલી. ઉં વળી
એક દિવસને ટચેરે, ભવની ભાવક ભાગે છે.

ભાવકું, નં ભાઉકું; (ભાડાંનું એક વચન.)
આણુ પર્વતમાં રહેનારા જંગલી ઘોડા તે.
ભાવતખીજ, જીં ભાવતખીજ.

ભાવતું, રિં પસંદ પડતું; મનગમતું; રચતું;
કહેં ભાવતું હતું ને વેદે કહ્યું.

ભાવન, નં રીસ ચડે એવું કહેવું તે; મહેણું;
ટોક; ટાણો. (૨) પુર; ભાવના.

ભાવનખીજ, સ્ત્રીં ભાવનખીજ; યમ દ્વિતીયા.

ભાવના, સ્ત્રીં [સં.] મનમાં અમુક ભાવનું
સ્વરૂપ ઉજું કરવું તે; કદપના; ધારણા;
ભાવ તે. (૨) ઈચ્છા; વૃત્તિ; રચિ; અ-
ભિપ્રાય. (૩) વિશ્વાસ; શ્રદ્ધા; આસ્થા;
આકોન; ભરોસો. (૪) પ્રેમ; વહાલ;
માયા; રનેહ. (૫) પસંદગી. (૬) પદ;
પુટ:—મંડુરને જેટલી ભાવનાઓ દેવાય
છે. મનકામના. કિં પ્રં ભાવનાદેવો=પુટ
આપવો; પાસ દેવો.

ભાવવાચક, વિં [સં.] ભાવ-પ્રકૃતિ-ગુણ
જતાવનાઈ (નામ:—મિહાશ; મોટાઇ.

ભાવતું કિંઅં સ્વાદ લાગતું; ખાતું ગમતું.
(૧) પસંદ પડતું; ગમતું; મોહતું; પ્રિય લાગતું.

ભાવસાર; પું કપડાં ખપવા=રંખવાનો ધધો
કરનારો; છિપો. એ લોકની નાત તે.

ભાવસારણ, સ્ત્રીં ભાવસારની સ્ત્રી.

ભાવાર્થ, પું [સં.] અંદરનો અર્થ, તામર્મ.
(૨) હેતુ; મતલબ; આશય. (૩) છુપો
ભેદ; મનમ રી છુપી મતલબ.

ભાવિક, વિં [સં.] વસ્તુ કાબ્યાદિક ઉપર
પ્રીતિવાળું અને તેના ભાવને સમજાવર
તે, સમિક; મર્મજ. ૨) ભાવ નિષા-પ્રેમ

વાણું તે; ભક્તિવાણું; આસ્તિક.

ભાવી, નં [સં.] ભવિષ્ય કાળમાં મનાર હોવાનું તે; બનવાકાળ તે; નસીય; તકદીર; ભવિષ્ય.

ભાવેપ્રયોગ, પું જેમાં કયાપદનો ભાવ તેજ કર્તા હોય એવો પ્રયોગ તે. - પેટમાં દુઃખ છે. આમાં દુઃખ એ કર્તા છે માટે ભાવેપ્રયોગ.

ભાષણ, નં [સં.] મોટેથી બોલવું તે; કાંઈ વાત કે વિષય શ્રોતાઓ આગળ બોલીને વિવેચન કરવું તે. (૨) બોલ; બોલવું; કહેવું. ઉં ભાષણ કોનું ગમે ના, ચીઢનાઇ જઉં છું સદજ સદજ વાતે. કિં પ્રં ભાષણ આપવું. ભાષણ કરવું. શ્રોતાઓ આગળ મોટેથી બોલી સંમળાવવું.

ભાષા, સ્ત્રીં [સં.] માણસને પશુ પંખી વગેરેએ મોટેથી કોઇ ભાવનો ઉચ્ચાર કરવો તે; મોઢામાંથી કાઢેલા જે જ્વનિ વિશેષ તે; બેલી; વાણી. - પશુ પંખીની ભાષા, કાક ભાષા. (૨) રકુટ અર્થવાળી વાણી તે. (૩) સરસ્વતી; વાગ્દેવતા. જે વડે પોતાનું મનોગત ખીજને સ્પષ્ટ રીતે સમજવી શકાય એવો વાગ્ધાપાર તે. ઉચ્ચાર; અવાજ; સ્પષ્ટ. (૪) વૃજભાષા - હિંદી ભાષા તે. ગુજરાતમાં આ અર્થે રૂઢ થઈ ગયેલો છે.

ભાષાન્તર, નં [સં.] એક ભાષામાંથી બીજી ભાષામાં બદલાવર દિતવું તે; તરજુમે; અનુવાદ. - ઇંગ્રેજનું ગુજરાતી-ગુજરાતીનું ઇંગ્રેજ કરવું, એમ હરકોઇ ભાષાના ભાષણને જેવુંજ ને તેવું બીજી ભાષામાં લઈ જવું-ઉતારવું તે; ભાષાદર કરવું.

ભાષિત, વિં [સં.] બોલેલું; કહેલું.

ભાષી, વિં બોલનાર. - (મતભાષી=મોડબોલું.

ભાષ્ય, નં [સં.] મૂલ સત્-લખાણ ઉપરનું વિવેચન-વ્યાખ્યાન તે; ટીકા; અસલ લખાણ ઉપર આપેલી લખાણ સમજ

તે : વિદ્યારમ્યસ્વામીએ વેદ ઉપર લખ્યું હતું અને પતંજલિએ પાણિનિનાં વ્યાકરણ સૂત્રો પર લખ્યું લખ્યું.

ભાષ્યકાર, વિં ભાષ્યકર્તા; વ્યાખ્યા કરનાર; વિવેચક; ટીકા કરનાર.

ભાસ, પું [સં.] પ્રકાશ; ઉજેશ. (૨) મનમાં જે આછા યાન-સમજનું દર્શન થાય તે; મનમાં જે છાયા-છાપ પડેલી-પડતી હોય તે; ઝંખો ઉદ્ગોષ થવો તે; ભાન; લાગવું તે; અસર. (૨) કોઈ વાત બનાવો જોગ જણાવો તે (૩) સરખાપણ લાગવું દેખાવું-પ્રતીત થવું તે. - મને તો જાણે ભાષળ આવ્યા, એવો ભાસ થયો.

ભાસમાન, વિં [સં.] દેખાતું; ઝળાઝળાઈ થતું; દીપતું. સહેજ-છાયારૂપે સમજાતું. જણાતું; કદપનામાં આવતું.

ભાસવું, કિં અં પ્રકાશવું; ઝળકી મારવી. (૨) કદપનામાં આવવું; મનમાં આછે મનનાર બનાવનો જોગ જણાવો; દેખાવું; જણાવું; પદતરે સમજાવું; દિસવું; મનને લાગવું. - મને એવું ભવિષ્ય સાહે ભાસતું નથી. (૩) અમુકની સદસ લાગવું-સરખું જણાવું. - મને તો એ ચોર જેવો ભાસે.

ભાસ્કર, પું [સં.] સર્વ; રવિ; સુરજ.

ભાગ, સ્ત્રીં શોધ, પતો; ખોળ; ખજર. ઉં કિં પ્રં ભાળ લાગવી=પતો મળવો. ભાળ કંઠવી=શોધ ચલાવવી; અમુક કયાં છે, શું કરે છે અને કેમ વર્તે છે ? તે જાણવાની તજવીજ કરવી; તપાસ કરવી; સંભાળ લેવી.

ભાગવણ, સ્ત્રીં સુંપરત; સોપણ.

ભાગવણી, સ્ત્રીં સોપણ; સિદ્ધારસ; સંભાળ રાખવાની ભાગમણ તે.

ભાગવવું, કિં પ્રં ભાળ લેતા રહેવાની ભાગમણ કરવી; સંભાળ રાખવાનું કહેવું; સિદ્ધારસ કરવી.

ભાગવું, કિં સં દેખવું; જોવું; અવલોકવું. ઉં મોટા માણા બાંધવા, ભાળવો કાલે કાળ. (૨) આંખે દેખાવું; સમજવું. - પ્રેસે

હજી આંખે ભાગે છે. (૩) સમજવું.

ભાગિયો, પું. જાગર.

આખું, અ. વાર; રીક.

જાં, અ. ગાય-બળદનું બરાડવું તે; જાડો-
ભારે ગળામથી-લુંકારવ થાય તે. અંજા,
લુંકણ; લુંકવું; અરપણ જાડો અવાજ
કરવો તે; લુંગળાનો અવાજ.-ભાં ભાં
કરતી મોટર દોરી આવી.

જાંગ, સ્ત્રી. [સં. મંગા] ગાંજની સુકી મા-
જરા તે; ગાંજની કળાઓ ને પાંદડી. (૨)
ગાંજની કળાઓની પાંદડી મરી ને બીજી
મસાલો એક સાથે કચરી છુટીને બનાવે-
લુંકડી પેય-પીણું-પાણી તે. વિજયા. કિં.
પ્ર. જાંગ વાટવી=ગાંજની પાંદડીને લ-
સોટવી=ગાંજની પાંદડી વાટીને તેનું પેય
બનાવવું તે. જાંગ પીવી=કેફ કરવી; સ-
સ્ત પડી રહેવું; ગાંડું થેલું બોલવું-વર્તવું
તે, ખોટું વર્તન ચાલવું.-તમારી ધડિયાળ
જો જાંગ પીએ છે=ચાલતી નથી ને ચાલે
છે તો ખોટી ચાલે છે એમ. જાંગનો
વ્યસની તે-જાંગી જાંગી. (૩) તમાકુ; ત-
પખીર; જાંજ. ભલ્લ ચોર વગેરે વટેમાર્ગ
આગળ જઈ ચોરીની શરૂઆતમાં જાંગ-
માંચે છે.

જાંગણું, વિ. જાંગણું; જાંજનશીલ, ખાડતાં
ધણા દાણા ભાગી જાય એવું.-જાંગણી
ડાંગર આવી એટલે ચોખ્ખા થોડા ઉતરે છે
ને કણકી બહુ નીકળે છે.

જાંજડું, વિ. કકડા થઈ જાય એવું; જાંગણું.

જાંજરો, પું. એક જાતની ઓપધિ-વનસ્પતિ.

(૨) પાકટ ચઈ ગયેલાં ગાંજનાં પાન ક-
ળાઓ ને બિયાનો છુટા તે. કિં. પ્ર.
જાંગરો વાટવો; જાંગળું ડાળ ભરડી દેવું,
જુલો ભેદ ઉઘાડી નાંખવો; તડ ને ફડ જે
મનમાં આવ્યું તે કહી દેવું; ફાડી નાંખવું;
ભેદ જાગી નાંખવો.

જાંગવું, કિં. અ. [સં. મેજ] જાંગવું; કક-
ડા કરવા; તોડવું; ફોડવું; છુટું પાડવું.

(૨) જાંગ કરવા; (સંખ્યાના) વહેંચી
નાંખવું;-પંદરને પાંચે જાંખવા. (૩) જોખું
આપવું અથવા જૂથણું ન આપવું; કાંટાં
કરવું.-તેણે નાણાં ભાગ્યાં. (૪) અમતો-
પ રહે નહિ, જૂથ રહે નહિ એમ કરવું;
તૂંધ કરવું; ભરીપુરીને આપવું; ટાંચ રહે
નહિ એમ કરવું; ફિટાડવું; નાશ કરવું;
ફેડવું.-રાજાએ પ્રજાની બધી જૂથ ભાગી
-સૌનાં સૌ દુઃખ ભાગ્યાં=ફિટાડ્યાં. (૫)
વણવું; ગુંથવું.-દોરડું વણવું; રાશ ભાગવી.

જાંગુ, વિ. જાંગણું. (૨) કકડા થયેલું; જુમા-
જેવું.

જાંગગડ, સ્ત્રી. જાંગગડા કરીને પડેલા વાંધાનો
નિકાલ કાઢવાનો જીડાપોહ તે; લડા-
ઈને જાગી નાંખી સુલેહ સ્થાપવા-કરવાની
તકરાર ચલાવવી તે; પતવણીની પં-
ચાતી. (૨) પંચાત; તકરાર; બે જણની
વચમાં પડી જોડતોડ કરવાની હિલચાલ
તે. (૩) વાંધો; રોજની મારામારીને ત-
કરાર તે; પંચાત; હા નાનો ઝગડો તે.
કિં. પ્ર. જાંગગડ કરવી=સમાધાની-સુલેહ
માટે જીડાપોહ કરવો; વાદ વિવાદ ચલાવવો;
વાંધો કાઢવાનું વચમાં પડવું.

જાંગગડિયું, વિ. જાંગગડ કરવી પડે એવું;
ગુંથવણું ભરેલું-માથાકુટિયું-કામ તે.
(૨) જાંગગડ કરનાર-માણસ તે. જુ. જાંગગડિયા.

જાંગગડિયો, પું. જાંગગડ કરનારો; પંચા-
તિયો; જીડાપોહ કરી કારવીને બેજણ
વચ્ચે પડેલા વાંધો પતાવી નાંખનારો;
લવાહ; દલાલ. કહેવું જાંગગડિયાનાં ઓકરો
જુલો મરે=પારકો પંચાત કરનારનો વખત
એવો જાય અને કામ પંધો બને નહિ.

જાંગણી, સ્ત્રી. જાંગવું તે; વહેંચણી; સંખ્યા-
ના જાંગ કરવા તે. દોરડું વણવાની ક્રિયા તે.
જાંગવું, જાંગવું.

ભાંડ, નં [સં. માળવ] ભાણું વાસણુ; પાત્ર
કામ. (૨) વિં નાણું; ઉધાડું; ભુંડાળું.
વસ્તીમાં ભાંડ ખોલવું નહિ. (૩) પું
નાણું ભુંડાળું ખોલી અસભ્ય આળા
વગેરે કરી અમત કરાવનાર-ભવાયાથી
ઉતરતી પંકિતના લોકની એક નાત ને તેનો
પ્રત્યેક જન તે. આ લોકો ભુંડાળું ખોલી
અસભ્ય આળા અસકા કરી મરકરાની
રીતે આજીવિકા કરે છે. ખોલવામાં છુટા
ને અસભ્ય ગણાય છે. (૪) મરકરો; ગમે
તેમ છુટથી ખોલનાર. ઉં છતીછતી
માની ગાંડ, તું ચુલુકા ને હું ભાંડ. ભાંડ
ભવાયા એમ કહેવાય છે. ચારણ. ભાટ
ચારણ અને ભાંડ ભવાયા. નિર્ભજ; બે
શરભો:—એ તો મુઝો ભાંડ જેવો છે.
ભાંડણુ, નં ભાંડવું તે; ગાળાગાળ.

ભાંડવું, કિં સં ભુંડાળું ભુંડું ખોલવું; ગા-
ળ દેવી; નિંદા કરવી; ભુંડું ભાખવું.
;—ગાળો ભાંડવી. અસભ્ય અશુભ ખોલી
ખોલવી; શાપ દેવો.

ભાંડું નં ભાણડું; સળાં ભાષખહેન; એક
ખાપનાં છોકરાં તે; એક કુટુંબી.

ભાભણું, વિં મોળું; સ્વાદ વગરનું; નહિ
મોઢું નહિ ખાઈ એવું. આ કુવાનું પાણી
ભાભણું છે.

ભાભેર સીં કપાળ અને ઝોઠ નીચેના મુ-
વાળા એથી નાખવા તે. ખુટીઓ
કઠાવવી તે.

ભાંધ સીં [સં. મૂમિ-મુદ્.] જમીન
પૃથ્વી; ભૂપ્રદેશ, ક્ષેત્ર વગેરે તે. કિં પ્રં
ભાંધ પડવું;—નીચે પડીજવું; ભાંધનાખવું=
મરવા સુવાડવું; ચોટે નાંખવું. પાડીદેવું.
(૨) તળ; સપાટી:—ભાંધ લાલ ને અંદર
ગલ તથા કાર, ફલવેલની એમ. પોત રંગ-
વાનું પટ. (૩) માંસના અંકુર; માંસલ
અવયવની સપાટી તે:—ભાંધ આવવી=
અંકુર આવવા; ફાવવા માંડવું. ભાંધભામ-

વી=માંસલ અવયવની સપાટી ખણતી
જવી; ક્ષતની આસપાસનું માંસ ખોદાઇ
ધા કે ક્ષત, કાપ પહોળો ને ઉંડો થવો
તે. ૩૦ પ્રં ભાંધ ભારે પડવી=નાસી
છુટાય નહિ એમ હિંમત જતી રહેવી.
થરથરાટ થઇ જવો. ભાંધભારે-મૂતપિત્ત્યાશ
કે કોઈ નહિ સમજતા ભયનો આભાસ
થવાથી ડર લાગવો.

ભાંધમય પો, પું એક જાતનો ચંપો; ફલગ્રાંડ.
ભાંધતળિયું, નં ધરનો છેક નીચેનો ભાગ
તે; ધરનો તળ પ્રદેશ; હેંટની જમીન, મેરો
નહિ તે-પૃથ્વી ઉપરનું સપાટ તળ.

ભાંધપાતરી, સીં એક જાતની ભાંજ.
ભાંધરસો, પું લિંપણુવાળી જમીન ઉપર
પાણી રેડી ધસી કે ઉખાડીને જાડું રગડા
જેવું કરી ઉસરડી લઇ ઉનું કરી તેનો જે
લેપ-ખરડ કરવો તે; લિંપણુના પોપડા-
ઓનો ઉનો કરવો રગડા. મો અને ગ-
ળા ઉપરના સોળપર ભાંધરસો ચોપડ-
વામાં-ખરડવામાં આવે છે.

ભાંધરિંગણી, સીં એક ઝોપણિ. એનાં પાન
અને બી દવામાં આવે છે.

ભાંધર, નં ભેંધ ખોદી તેની અંદર ઉંડાણ
ખાડા કરી તેને છાઈ ઉપર છાટવાળીને
ખનાવેલું ગુપ્ત ધર-ઝોરડા તે. (૨)
ગુફા:—ઉનાળાના બપોર સુખી લોકો ભોં-
યરામાં ગાળે છે. કહેં ભાંધરામાં પેસીને
નાચીએ તોજ જગત તો જણે.

ભાંધરિંગ, સીં મગફળી; એક એવી વન-
સ્પતિ કે જેના મૂળપર ભોંયમાં શિંગો
થાય છે. એ શિંગોમાંથી લંબજોળ દિદળ
તેલીઓને નીકળે છે. દખ્ખણમાં આની ખૂં-
બ ખેતી થાય છે. તે શેકીને ચવેણામાં
ખવાય છે તથા તેમાંથી તેલ નીકળે છે.

ભિક્ષા, સીં [સં.] લીખ, યાચના. ખાવા
માટે કે બીજી રીતે કોઈની પાસે વગર
બદલે કંઈ આજીજ કરીને માગવું તે.

બાલક અને વિદ્યાર્થી વગેરેએ માગીને ગુ-
જાર કરવો તે. (૨) બીખની રીત તે.
ઘેર ઘેર બીખ માગવી તે; દાન; ખેરાત;
બંધીસ.

શિક્ષાજ્ઞ, નાં [સં.] બીખ માગીને આજેલું
અનાજ-ખવાડું તે; કષ્ટક.

શિક્ષાવૃત્તિ, બી. [સં.] બીખ માગીને આ-
જવિકા ચલાવવી તે; બીખનો ધંધો;
શિક્ષા ઉપર ગુજારો કરવો તે.

શિક્ષુ, વિ. [સં.] બીખ માગીને ગુજારો
કરનાર. (૧) સંવાસી. (૩) ગૌડસાધુ.
બિખારી.

શિક્ષુક, વિ. [સં.] શિક્ષા ઉપર ગુજારો ક-
રનાર; શિક્ષુ; બિખારી; માગણ. શિક્ષા
ઉપર રહીને વેદાધ્યયન કરનાર વિદ્યાર્થી.

શિખવાધી, બી. સંબંધી અને બાણીતા
માણસો પાસે બીખ માગીને બનાવેલી કા-
કડી; કોકરવું.

શિખારથોઠ, વિ. બિખારીજવું; જૂજ દા-
વડાવાળું. (૨) જુખડું; દળદરી; જેના
ગુજારોનો આધાર બીખ ઉપર હોય એવું.

શિખારથુ, બી. બીખ માગનાર બી; બી-
ખારીની બી.

શિખારી, વિ. બીખ માગનાર. (૨) ગરીબ.

શિખારીવેડા, પું. બિખારીપણું કરવું તે;
બિખારીના જેવી રીતભાત તે.

શિખારી, જુ. બિખારી.

શિક્ષકાવું, કિં. અં. સાંકડમાં આવી જવું;
ભયડાવું.

શિક્ષાલીડ. બી. બધી ચીજો કે વસ્તુ મા-
ણસો એક સાથે એકઠા થયા હોય એવી
હાલત તે; ગીરદી; બીડ; દટી; સંકડાથ.

શિક્ષાવવું, કિં. સં. એક બીજની સાથે
ચંપાઈ-અડીને રહે એમ વાલવું; સજ-
ડાસજડ આવી રહે એમ સખત વાલવું.
-આરણું શિક્ષાવળો. (૨) તકરારથી બ-
કારાવવું; ધમકી દેવી; દમકાવવું; બીક

ખતાવવી. (૩) જોરથી બમકવું-વળચાકવું;
આશિંગત આપવું; દમકાવવું;-સારી બાથ
શિક્ષાવળો.

શિક્ષાવું, કિં. અં. સાંકડ-તંબી-કીડમાં આવી
જવું; સંકડાવું; સજડાસજડ આવવું.
(૨) રંધાવું; જમીની તમાકુને બીધે અ-
કળાવું. (૩) સજડ ખેસવું; ભરાકને રહે
એમ આવવું. છૂટથી કરાવ-વપરાય નહિ
એવી હાલતમાં આવી જવું.

શિક્ષિ, બી. [સં.] શિક્ષિત; શિક્ષણ.

શિક્ષાવું, કિં. અં. પલળવું; બીનું થવું;
શિંગળું.

શિક્ષાશ, બી. થોડું બીનાપણું હોય તે; આ-
દ્રતા; પાણીની અસર હોવી તે.

શિક્ષ, વિ. [સં.] જુદું; અજગૃહ; છુટું પડેલું
હોય એવું; નોખું. (૨) અંતર-બેદ પડેલો
હોય એવું; એકાકાર-એક નહિ એવું;-
એમનાં હૃદય ભિન્ન છે. (૨) ફેરેલું; ટૂટેલું;
ભાંગેલું. (૩) ખીલેલું; વિકસિત.

શિક્ષતા, બી. [સં.] જુદાઇ; બેદ; અંતર.
(૨) પકડો, તકાવત; ફેરફાર.

શિક્ષણાથ, પું. [સં.] જુદાપણું; ફેરફાર;
તકાવત; જુદાઈ ગણવી-રાખવી તે.

શિક્ષામું, નાં [સં. મહાત્મક] એક ભ-
તનું કળા ચીલવાળું ચપડું બી, આ બી
અંગુઠાના ટેરવા જેવા આકારનું ને ચપડું
હોય છે. તેમાંથી સહેજ કળા ચીલ ની-
કળે છે તે કપડાં ઉપર નામ-નિશાન ક-
રવાના કામમાં આવે છે. એ ચીલ આ-
મરીને લાગતાં વસ્તુ પડે છે અને તેના ચેપ
ઉડે છે. ૨૦ પ્ર. શિક્ષાથો ક્રિડાથો=અ-
હિં તહિં કનિયો કરાવતો. શિક્ષામાનું
તેલ.

શિક્ષિ, પું. [સં.] પકાડો અને જંગલમાં
વસતી શિકાર અને છુટથી ગુજારો કર-
નારી એક અનાઈ ભત્તિ; કાકરમી; કાળી;
કિસત. પશિમ હિંદુસ્તાન-આજ કરીને

નર્મદાના કાંઠા ઉપર તેમની વિશેષ વસ્તી છે.

ભિલેશુ, વિં. ભીં; કાષ્ટ પશુ રમત રમવાને માટે પાડેલા એ કે વધારે પક્ષમતિ પ્રત્યેક નજી તે; સામાવાળીઓ, સાથી, મિત્ર ગણાયો.

ભિખજ, પું. [સ] વૈઃ; ઓસડ કરનારો, ચિકિત્સક.

ભિરતી, પું. [કા] ચામડાના કાચળામાં પાણી ભરી લાવવાનો ધંધો કરનારો; મલક વડે પાણી ભરવાનો અને ઊંટવાનો ધંધો કરનાર પખાલી. (૨) એ નામે ઝોળખાધી એક જાત.

ભિંગડું, નં. જાલ અથવા ચામડી ઉપરનું સખત યથ ગયેલું ઊડું.

ભિંગારી, ઓ. ભમરી.

ભિંગારો, પું. ભમરો.

ભિંજરું, વિં. ધણા વાળવાળું; વિખરાયેલા વાળવાળું; ફેંકું.

ભિંજવડું, કિં.સં. પલાળવું; ભીનું કરવું. (૨) પોતું-કુણું કરવું. (૩) સમજાવી પટાવીને પોતાના મતનું કરવું; લલચાવવું.

ભિંજવું, કિં.અં. ભીનું થવું; પલળવું. :- તે વસ્તુમાં ભિંજાયો.

ભિંડી, ઓ. જેની ઊંચાના રેસા નીકળે છે એવો એક ઊંડ. (૨) એક જાતના ઊંડની ઊંચ, કે જેના રેસાનાં દોરડાં વઢાણ વગેરે વસ્તુનામાં આને છે. આ ટુવેરના જેવો ઊંડ થાય છે અને તેની કાંઠીને પલાળીને ઊંચ ઉતારી લેવામાં આવે છે. એના રેસા-ફેલાની પાન મૂકીને વણાય છે. એની પાતળી દારીઓ વરાડાં; રાંસો અને મોટા દોર વગેરે બને છે.

ભિંડો, પું. એક જાતનો ચાકનો ઊંડ. (૨) એ ઊંડને થતી છે સાત પાસાદાર આંગળી જેવી લાંબી સિંચ તે. એ ચાકમાં વપરાય છે. (૨) કાચર; હાંસ; આડખીલી.

કિં.પ્રં. ભિંડો મારવો=ફાંસ આરવી; આડખીલી નાંખવી. કહે. ભાદરવાનો ભિંડો-નવો નવો થોડા દિવસનો ઉદ્ભવ જુસ્સો, તાળે ટકે નહિ એવો ઉજાળો, તે ચાર દિવસના ચાદરણાં જેવું.

ભિંત, ઓ. [સં.મિતિ] માટી, ઘટ અથવા પથરનું ઉભું અને ઉંધું ચણતર; આડ ચણતર; દિવાલ; કોટડું. કિં.પ્રં. ભિંતે ચઢવું-અપકીર્તિ થવી; વગાવાવું; નિંદાવું; ફળેતી થવી; લોકમાં દુર્જીતની વાતો ને નિંદા થવી તે.

ભિંતડી, ઓ. ભિંત; દિવાલ.

ભિંતર, નં. દિલ; હૈકું; કાળજી; અંતર. :- કિં. પ્રં. ભિંતર દાઝવું; મનમાં-અંતઃકરણમાં લાગણી થવી; કાળજી બળવું; ઉંડું મનમાં ખટકવું. (૨) અંદર; માં; મહીલી પાસ, ઉંડાણમાં.

ભિંતરડી, ઓ. નાની ભિંત; દિવાલ બિલ્લું. ઉં. ગોળકેરી ભિંતરડી ને શેલડી કેરા દાડા.

ભિંદિપાલ, પું. [સં.] લગાઈમાં વપરાતું એક હથિયાર. (૨) વિં.ઓને ગોળા ફેંકવાતું મંત્ર-કરામત તે; ગોઠણ.

ભિંનું, વિં. જેની અંદર પાણીનો અંજ હોય એવું; આદ્ર; પાણીએ પલળેલું; ભિંનયેલું; લીલું; હવા-જેનવાળું; સુકું નહિ એવું તે.

ભિંસવું, કિં.સં. ભચરડવું; ચાંપી દાખીને પીસવું. (૨) નિચોવવું.

ભીખ, ઓ. [સં.મિતિ] પોતાને નેમતી ચીજો બીજા પાસે કરચરીને માગવી તે; ખાવા પહેરવાનું લોકમાંથી દીનતા દેખાડી માગી લેવું તે. (૨) ગરીબ માગનારને આપેલી ચીજ; ખાવાનું વગેરે તે. (૩) ધરનું ન સહેથી માગી તાગીને જેળવેલું હોય તે. :- ભીખનાં લુગડાં પહેરાવે તો લાઇ છેવે બિલ્લા; ચાચના; માંગ. કિં.પ્રં. ભીખ માગવી ચાચના કરવી, માગવું નિર્ધન

થઈજવું કહે. ભીખનાં હાલ્યાં શિકે ન ચઢે ભીખથી મુંડી બંધાય નહિ ભીખ તેને ભૂખ થી ? જેને યાચના કરવી છે તેને શા સંતાપ. ભીખની બહેન ચાકરી=નોકરી ભીખ જેટલીજ હલકી આજીવિકા છે. ભીખ કરતાં ભૂખ સારી=માગીને ખાવા કરતાં ભૂખ્યા રહેવું સારું. ભીખને માથે બાંધે-ગમે તેવી મોટી હોય તોપણ ભીખ છે તે જુદું-તિરકાર કરવા જેવી છે.

ભીખવું, કિં.અ. માગીખાવું; યાચના કરવી; આજીજ કરી અથવા ગરીબી દેખાડીને વગર બદલે બીજાની પાસેથી પોતાને જેવું હોય તે માગી લેવું તે; ભીખ માગવી.

ભીછરા, વિ. બરડ; ઉભા ને કડકવાળ. ઉ. ભીછરા ભૂર દેશ. રત્ના.

ભીજ, સ્ત્રી. ભિનાશ; ભેજ; કાષ્ટ યીજમાં રહેલો જળાંશ તે. (૨) લુણ.

ભીડ, સ્ત્રી. બધા જણોના એક ઠેકાણે થયેલો જમાવ તે; સંક્રાંતને એસવા કે ઉભા રહેવા જેવી હાલત તે; ગીરદી, ઠંડ; ભરાવો; સંક્રાંત; માગ નહિ હોવો તે. (૨) તંગી; ઝાઝપ; છુટથી આપી-વાપરી શકાય નહિ એવો જે ઘટાડો-ઘટ તે. (૩) અડચણ; હરકત, નડ; મુશ્કેલી. કિં. પ્ર. ભીડ ભાગવી-તંગી કે મુશ્કેલીને વખતે મદદ કરતી; અણીએ કામ ભાગવું. ભીડ ટાળવી, ભીડ પડવી-ઘટ જણાવી; ઝાઝપ લગાવી; તંગી પડવી થરાણે પુરું થવું. કહે. પડોસીથી કંઈ થર ધણીની ભીડ ભાગે? ભીડમાં હાથ=પાપરવાની છૂટ નહિ હોવી ટાંચમાં ઝાઝપમાં હોવું. :-હમણાં મારા હાથ ભીડમાં છે.

ભીડવું, કિં. અ. એક બીજાની સાથે ચમ-સીને એસી રહે એમ વાસવું-બંધ કરવું તે. :-આરણાં સારી રીતે ભીડજો; જેરથી કામીને વાસવું. (૨) બેઠવું; વ્યવસ્થા બા-

લવું; છાતી સરસું ચાપવું; આલિંગવું; જે-રથી શરીર સાથે અડકાને રહે એમ પહે-રવું; -કરવું; કસાંને બાંધવું-ધરવું; જેરથી ખોસવું. :-કચ્છ ભીડવો; ઘાટડી ભીડવી. (૪) અડીજવું; દાખલ થઈજવું; ધુસવું; પેસીજવું. :-ભીડી જવું. :-સભામાં ભીડજો. ચૂકાને શરૂપુંખરે' અડકતાં, બે એમ ભાથા ભીડી; ઝોઢવું છે મૃગચર્મ; બાંધિત કરી, છાતી થુચી બરમથી.

ભીડી, જુ. ભિંડી.

ભીત, સ્ત્રી. ભિંત; દિવાલ. (૨) [સં. ભીત] બીનેલું; ભય પામેલું.

ભીતિ, સ્ત્રી. [સં.] ભય; બીક; દહેશત; ડર.

ભીતો, પું. ભિંતમાંના ભારવટિયો; ચીકલ-વટ. (૨) ભિંતપરનો-સાથેનો ચાલલો.

ભીતું, વિ. ભિંનું; પલળેલું; પાણીનાળું; સૂકું નહિ એવું; આદ્ર. ૩૦ પ્ર. ભીના બહિં દલવા=ખડુ મહેનત પડે એવું કામ કરવું; પુરાપરિશ્રમનું કામ તે; ખડુ મુશ્કેલ કામ.

ભીમ, વિ. [સં.] ભયંકર; વિકરાળ. (૨) ભારે; મોટું. (૩) ના. પાંચ પાંડવોમાંના એક ભાઈ. એ ખડુ બળથી ને કસરતી ચોધો હતો.

ભીમઅગિઆરસ, સ્ત્રી. જોડ સુદિ અગિ-યારસ તે; નિર્જળા એકાદશી.

ભીમડ, ન. નાનાં બાળક મોં બીડી તથા ઝોઢ ફૂડવાવી થુંક ઉડાડે છે તે. ભીમડક ઉડાડવાં, એમ કહેવાય છે.

ભીર, સ્ત્રી. ભીડ; મુશ્કેલી. ઉ. જીરભાંજન શીભગવાન.

ભીર, પું. ભિમ્બ; સામે રમનાર; સામે ભી-ડનાર. (૨) સમોવડિયો; સાથી. ભેડિયો.

ભીર, વિ. [સં.] ભયસીલ; બીકજી; ડરકં.

ભીરતા, સ્ત્રી. [સં.] બીકજીપણ; ભયસી-લતા. (૨) બીક; ડર; દહેશત.

બીજી, પું. [સં. મિલ્લ] પત્રિમ દિંદર્માન-
મદાની ખીજીમાં વસતા અસત્ર જંગલી
લોકની એક જાતિ; કિરાત; કોળી: કા-
કરકા.

બીજરી, સી. બીજ જાતની સ્ત્રી; બીજની
સ્ત્રી તે.

બીજણ, [સં.] ભયાનક; ગિયાચણ; કરાચ.
(૨) મોડું; દારણુ:—બીજણ યુદ્ધ.

બીજમ, [સં.] ભયંકર. (૨) મોડું; દારણુ;
કારમું:—બીજમ પ્રતિજ્ઞા (૩) નાં ચં-
દ્રવંશી જ્ઞાન્તનુ રાજ્યનો ગંગાને પેટ અ-
વતરેલો પુત્ર; ધુતરાણ્ટ અને પાંકુનો ભાષ.
પાંડવો ને કૌરવાના પિતામહ. મહાભાર-
તના યુદ્ધમાં એ સેનાપતિ હતા, ગગિય.

ભુ, નં. પાણી; જળ. બાળભા.પામાં:—મા ભુ
પા. ભૂ.

ભુએ, પું. મેલી વિદ્યા જાણનારો; ભૂતપ્રેત
કાઢનારો; ધુણાવનારો; પંચાક્ષરી. કહે-
ભુઆના ભુઆ ને જગરિયાના જગરિયા.
:—શેઠના શેઠ ને ચાકરના ચાકર. (૨) રે-
તીમાં ઉપરથી પહોળું ને તણે સાંકડું
ગોળ ભોઠા કરી તેમાં દબાઈ રહેનારો
ભુઆ જેવડો એક છવડો. (૩) પાણીના
જરને લીધે જમીનમાં પડતો ઉંડો
ભોડા—ગર્ત, બખાડ—કાણું તે. પોચી ને
અંદરથી પોલી જમીનમાં ચોમાસાને દહાડે
ભુઆ પડે છે.

ભુડી, સી. કાઈ પણ ચીજનો કીણા ગર
તે; કંછણ વરતુને ખાંડી, ભાગી અથવા દળીને
ખનાવેલું ચૂર્ણ તે; કીણા કણકણ જેવી ક-
કડીઓ તે; રજ.

ભુડેભુડા, પું. ચુરેચુરા; કકડે કકડ; ભાગીને
ખંડ ખંડમાં વહેંચાઈ જતું તે:—રજખી
હાથમાંથી પડતાં વાંત ભુડે ભુડા થઈ ગઈ.

ભુડો, પું. નાના મોટા કકડાઓના જથ્થો—ચૂ-
રો તે; ચૂર્ણ; ગર. ભાગીને નાના નાના
કકડા થઈ ગયેલું હોય એવું તે; ગર;

ચુરો; ભુડી. કિં. પ્ર. ભુડો થઈ જતું:—
ભાગીને નાના કકડા કકડા થઈ જતું તે;
જંગાર.

ભુકત, વિ. [સં.] ખાધેલું; ભોગવેલું.

ભુકતાવતું, કિં. સ. ભોગ કરાવવો; જમ-
ડવું; આરોગાવવું.

ભુકિ, સી. [સં.] ઉપભોગ ભોગવવાનું મ-
ળવું તે; સંસારના લકાવા લેવા તે. (૨)
ખાવું—ભોગવવું તે. (૩) ભોગવવો.

ભુખડું, વિ. ભુખાળવું; જેને ખાવાની ઇચ્છા
હોય એવું; ભુખે પીડાતું હોય એવું; કં-
ગાલ; ગરીબ; દીન; ખાવા પીવા તથા
પહેરવાને જેની પાસે કંઈજ હોય નહિ
એવું; નિર્માલ્ય; ભુખુક્તિ. (૨) ગરભુ; તં
ગીમાં આવેલું. ભુખડું ખારસ—ભુખડી ખા-
રસ=અગિયારસ કરેલી હોવાથી ખારસને
દિવસે પારખ્યાની આતુરતાથી રાહ જોતું
હોય એવું; ખાઉખાઉની જેની દાનત હોય
એવું કંગાલ; ગરીબ; દીન.

ભુખર, વિ. ભુંખર. (૨) પું. વડાજીને
ઉત્તર તરફનો જે પવન લાગે છે તે; ઉત્તર
દિશાનો વાયુ.

ભુખાળવું, વિ. જેને સારી ભૂખ લાગતી
હોય અને જેને વારંવાર ભૂખની અસર
થતી હોય એવું; ખાઉનીજ દાનતવાળું;
જેની ભૂખ મરતી ન હોય એવું; જારો
ને ત્યારે ભૂખ્યું ને ભૂખ્યું હોય એવું;
ભુખુક્તિ; ખાઉંપર; ભુખડું.

ભુચિયો, વિ. ભાગી જાય એવો; કારડો—કાંડ.

ભુજ, પું. [સં.] ખાનાની ખેંચા ભુજે લ-
ખડો આંગળાવાળો અવયવ; કર; ખાલ-
ભુજડ=હાથ રૂપી દંડ તે; હાથ.

ભુજ, પું. [સં.] સાપ; અહિ; નાગ.

ભુજવું, ભુ. ભુંજવું; શેકવું; દેવતામાં કે દેવ-
તા ઉપર મૂર્તી ખાવાને યોગ્ય કરવું.

ભુજંગ, પું. સાપ; નાગ. (૨) સોદો—હુએ
માણસ; કામીજન; કામુંક.

શબ્દગમ, પું. [સં.] સાપ; નામ; અહિ.

શબ્દગમી, પું. બાર અક્ષરનો એક છંદ; શુ-
ભંગમવાત; એમાં ચાર ય ગણ આવે છે.
ઉં. હલા કેમ આહાર બૂલું પિતાજી.

શુભ, સ્ત્રી. હાય; કર; બાહુ.

શુભચોર, વિ. હલકી ચોરીઓ કરનાર; કં-
માલિયતને લીધે મકાઇના શુભ ચોરી ખા-
નાર.

શુભે, પું. મકાઇ ડોડો; જેમાં મકાઇના ક-
ણ હોય તે કુંડું-કણસણ તે.

શુકું, વિ. શરખુંડું; આશિયાળું; નિસ્તેજ;
મીઠું.

શુકકું, ભાકવું.

શુકકસ, સ્ત્રી. શુરકસ; નાનાં ઊકરો. (૨)
પરચૂરણ-સેનલેખ થઇ મચેલી ધણી વ-
સ્ત્રઓનો ખીચડો-મિશ્રણ તે. (૩) ગર;
શુકા; અવશેષ.

શુતકું, નં. શૂત; અવગતિયો છવ; પિશાચ.
(૨) મંડું અને તરેહવાર દેખાવનું હોવાથી
ખીક લાગે એવું-માણસ તે.

શુતડો, પું. ખડી જેવી ચીકણી ને સુંવાળી
માટી. આ માટી ધોવામાં વપરાય છે.
(૨) મેલો અને બિહામણો માણસ.

શુતાવળ, સ્ત્રી. [સં. મૂતાવલી] શૂતોની
ધાડ-ટોળું તે; જુદી જુદી જાતના બૂ-
તોનો સંઘાત. :-સ્મશાન, એટલે શુતાવળની
ગોટ થી.

શુનાં, નં. નહિ બરાચેલા અને પાક્યા પહેલાં
મુકાઇ મચેલા ટુવેરના ઘણા; ટુવેરનાં કા-
ચલાં.

શુરકવું, કિં. સં. મોહ લગાડવો; પોતાને વશ,
પોતે કહે તેમ કામું માણસ કરે એવું
બનાવવું; ભ્રમિત કરી દેવું; બીજને
દેખે-સાંભળે નહિ, માત્ર એક જણનેજ
દેખે અને સાંભળે માને એમ શેલું કરવું;
મોહનમંત્રથી વશ કરવું. (૨) ઉતરવું;
ઠગવું; ભરમાવવું.

શુરકસ, સ્ત્રી. ધણી બીજોનો મિત્ર હમ;
પરચૂરણ-સારી નકારી સૌ એકઠી કરેલી
બીજોનો જથ્થો તે. (૨) નાનાં નાનાં
ઊકરોની ટોળા તે.

શુરકી, સ્ત્રી. બીજને પોતાને વશ કરે
એવી સત્તાવાળી મંતરેલી રજ-ભસ્મ તે.
(૨) એક જથ્થે બીજની ઉપર ફિદા ફિદા
થઇ રહેવું. તેનામાં સર્વસ્વ માનવું તે.
(૩) મોહિની; શેલું લાગવું તે. કિં. પ્ર.
શુરકી નાખવી=મોહન મંત્રથી વશ કરી
લેવું; પોતામાં શેલું કરવું; ભ્રમિત કરી
નાખવું; ભોળવવું; મોહિત કરવું. :-આવાએ
તેલના કચોળામાં કંઈ નાખ્યું એટલે તે
તેની પાછળ ગઇ. હાય હાયરે બાપ !
એ તો આવાએ શુરકી નાખી.

શુરસી, સ્ત્રી. જનોઇ દીઠ વહેંચી લેવા માટે
ખાદાણને યજમાને આપેલી બાંધી રક-
મની દક્ષિણા તે; વધાય દક્ષિણા તે.

શુરાટ, પું. શુરા જેવો જે આભાસ-રંગ જાણ
જણાવી તે; શુરાપણું; કંઈક શુર લાગવું
હોય એવું તે શુરાશ.

શુરાટું, નં. શુરા રંગનું મટાકું; શુરી માટી;
ગોરાટું.

શુરાશ, સ્ત્રી. શુરાપણું; ગોરાપણું; શુરાટ.

શુરાટું, વિ. શુલું પડવાથી મજરાઈ મથું
હોય એવું; જલમાં યંચવાનું હોય એવું;
મે બાકળું; ભ્રમિત; ભરમાયેલા જેવું;
જૂલું પડેલું.

શુર, વિ. રાતો કાળો અને પીળો એ ત્રણ
રંગના મિશ્રણથી જે રંગ થાય તેના જેવું;
જરા રતાશવાળું. (૨) ગોર; ગોર; :-
શુરાલોક. શુરિયો-ગોરા; શુરાપીયન.
ઉં. ક્યાંથી આવ્યો પિટયો શુરિયોર,
માથે ટોપી ને શુરા વેશર.

શુરકેણું, નં. એક જાતનું મોહું વેશણ. રમે
શુર હોવાથી શુરકેણું કહેવાય છે. એ
કાના અને પાકના કામમાં આવે છે. એનું
પાણી પાપ કરવામાં વપરાય છે.

શુભકલ્પ. વિં વારંવાર કોપચત-૧૨૮
વગેરે વિસરી જાય એવું; જેની પાદદાસત
સારી ન હોય એવું; વારંવાર જૂલ કરે એવું.

શુભચુક, સ્ત્રીં જૂલચુક; ગણતરીમાં કામ-
કાજમાં થયેલી જૂલ તે; સાધારણ
ચુક ખામી તે; કસર; ફેરફાર; ખોટ. ૩૦
પ્રં જૂલચુક લેવી દેવી; સરતચુકથી
જે ફેરફાર થયેલો હોય તે સુધારવો-આ-
પવો લેવો.

શુભચાપ, સ્ત્રીં શુભાવીને-ભોળાવીને ધરપો
મારવો તે; ફરજ; હેતરવું તે; આકુઅ-
વળું સમજાવવું તે; જૂલ ખવરાવીને કામ
કાઢી લેવું તે.

શુભશુભામણી, સ્ત્રીં શુભાપટ્ટી જવાય એવું
જે તે; સહજ જૂલ થઇ જાય એવી
અપટ્ટી બાજી-ખેલ, રચના તે; જૂલ
થાય એવી યુગ્મવણી. :-સંસારની જૂલ
શુભામણી બહુ જામરી છે; શુભશુભામણી
શુભશુભામણી, વિં યુગ્મવણી ભરેલું; જૂલ
થાય એવું; અપટ્ટું; અમમાં નાખી દે એવું
શુભાવી ભોળાવી દે એવું.

શુભવણ, સ્ત્રીં શુભચાપ શુભવણી.

શુભવણી, સ્ત્રીં જૂલવું તે; જૂલ થઇ જવી
તે. (૨) અમ; વિરુદ્ધિ.

શુભાવવું, કિંસં જૂલે તેમ કરવું; યાદ
આવે નહિ એમ કરાવવું. (૨) ગણતા
કામ કરતાં અનુક્રમ તોડાવવો; જૂલ
ખવરાવવી; ચુકવવું. (૩) હેતરવું; કઠવું;
ભરમાવવું.

શુભાવો, પું જૂલ પડવી તે; જુલ; ચુક. (૨)
હુ સમજાવવું તે; હેતરવું તે; સમજ-
ફેર; કામ.

શુભ, વિં જુલકલ્પ. (૨) ખરીયાત-વસ્તુ
વગેરે ચુકી ગયેલું; અમિત; જૂલો ગયેલું
હોય એવું. :-કોઈના શુભો પડ્યો છે.
(૩) મોક્ષત; મુખ્ય; આમ તેમ આ 'મારે'
એવાં આપુર વળખાં મારતું. ઉં શુભો

શું ફેર છે રે શુભો ભવકૃપમાં પડ્યો.
કામમાં કામનો ભાસ માનવો તે.

શુભ, પું જિલાડીનો ટોપ જમીન અથવા
લાકડાં ભિન્ન થઈ તે ઉપર ઉભી નીકળેલો
જે છત્રાકાર તે; શુંદ્રફાડ; કુતરાનો કાન.
શુભન, નં [સં.] જગત; લોક:-ચોદ ભો-
વન. સાત ઉપર ને સાત નીચે. ત્રિશુભન-
સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ.

શુભલોક, પું [સં.] જુલોક અને સુર્ગ એ
વચ્ચેનો પ્રદેશ તે; સિદ્ધ અને અસિદ્ધોને
રહેવાનો દેશ તે.

શુભો, પું જુભો, મેલી વિદ્યા જાણનારો;
જૂતપ્રેત કાઢનારો; કુણાવનારો.

શુરાંડી. [સં.] એક હથિયાર; અગ્નિ.

શુશકો, પું ઉચેથી નીચે કુદી પડવું તે;
કુદકો; શુરકો.

શુસડવું, કિં સં લખેલું છેકી નાંખવું;
રદ કરવું.

શુસડવું, કિં અક્ષર ચિત્ર વગેરેને હાથ વતે
ખસી નાંખવાં; કાઢી નાંખવું; ધસી નાંખવું.

શુરકો, જું જુસકો.

શુઆં, નં પાણી. કિં પ્રં જુઆં ભરાઇ-
જવા=ચાકીજવું; હારીજવું.

શુઈ, સ્ત્રીં [સં. મૂમિ] ભાય; જુમિ; જ-
મીન. (૨) જેતર.

શુકંકું, કિં અં ગધેડાનું ખોલવું.-આડવું;
ભોળો કરવું. (૨) વગર સમજે ગમે
તેમ ખોલવું.

શુખફ, વિં ઉપદાઇ-ઉડી ગયેલા રંગનું;
અસલ રંગની લાકડા વગરનું; રાખોડિયા
રંગનું.

શુગરા, પું શેફલા-ધર્મ ચણા વગેરે તે.

શુગરેડ, સ્ત્રીં તપેલી રાખ.

શુગળ, સ્ત્રીં ધંતુરાના ફૂલના આકારનું
કુહીને વગાડવાનું લાંબી નળીનું વાળું;
કુહીને વગાડવાની લાંબી નળી તે. (૨)
જારણી લોકવાની લાકડા કે લોહાની આડી:
સામેલા જેવો લાકડાનો ધોડો કે જે

ખારણું ઉઘડે નહિ તે માટે આડો ધલાય છે. ઉં ભાગી ભુંગળો ઉધડયા દરવાજા, ખોડાણો. ૩૦ પ્ર૦ ભુંગળ વગરની ભવાખ-ખાલી ફળેતો; ધિંગાણું. ભુંગળભટિયું-ખૂખ લાંણું લખેલું કાગળિયું; લંબાણ લખાણ; લખેલા કાગળનો વિંટો. (૨) ટીપણ.

ભુંગળિયો, પું ભુંગળ વગાડનારો.

ભુંગળી, સીં વસિ અથવા ધાતુની અંદરથી પોલો નળી. દેવતા ધમવાની ધમણી. (૨) જાતીપર મૂકી હૃદયના ધમકાર સાંભળવાનું દાકતરનું નળાકાર યંત્ર. (૩) કેમડી. ફેરવાળું નાકું; પેચની માદા નળી; ફેરભુંગળી.

ભુંગળું, ન૦ અંદરથી પોલો નળાકાર તે; ભુંગળી; નળી. કિ પ્ર૦ ભુંગળું પુ'કવું= વખાણ કરવાં, દેવાળું કાઢવું; નાલાસી ખતાવવી; સત્યાનાથ જવું; નસંતાન જવું.

ભુંજરવાડ, સીં નાનાં નાનાં જાકરાની ધાડ ટાળું તે. (૨) ભુંડણનાં બચ્ચાંની ધાડની ધાડ તે.

ભુંજરવાડો, પું ભુંજરવાડ; નાનાં જાકરની વસ્તાર તે-ભારવો તે. ભુંડણ તે તેનાં બચ્ચાંબચ્ચાંએ કરી મૂકેલી ગંદવાડ.

ભુંજવું, કિં સં દેવતા ઉપર શેકવું; વગર પાણીએ દેવતા ઉપર રાખીને ચઢવું-ખરૂં કડક થવા દેવું; ગરમી આપીને તૈયાર કરવું.

ભુંજવું, કિં અં શેકવું.

ભુંડ, ન૦ કુકર; ભુંગળી જેવા લંબા મેનું ટુંકા પગનું અને શરીર ખૂખ ભરેલું એવું એક ચાર પગ પ્રાણી; નરમ સ્વભાવનું ગંદુ અને વસ્તીમાં રહેનારું સુવર; વરાહ.

ભુંડણ, સીં ભુંડની માદા. (૨) ધણા જજ-તરવાળી સી. (૩) ગંડી ગોગરી સી.

ભુંડણી, સીં ભુંડણ.

ભુંડમણિયું. વિં દેવી; ઝેરીલું. (૨) કપડી.

ભુંડાઈ, સીં ભુંડાણ; દુર્યંણ; બદી. (૨)

મિનાકેસો; દેવભાવ, નકારાણું; ભુંડાચ.

ભુંડાર, સીં ભુંડાઈ.

ભુંડાળું વિં બિભત્સ; ભુંડું; શરમ આ એવું; નકાર; નિર્ભળ; ઉપાકું; જાળદેવી.

ભુંડું, વિં નકાર; ખરાખ; દુષ્ટ; પાપી; અ-નીતિનું. (૨) વેરીલું; ખારીલું; દેવી. (૩) કપડી; મીઠું; અંતઃદેવી. (૪) કળિયો-કંકાશ કરવાથી કરે નહિ એવું; અસંભવ; નિર્ભળ; દુર્વૃત્ત; દુર્યંણીથી ભરેલું હોય એવું. કહેં ભુંડાથી ભૂત નાસે=ભુંડું ભૂત કરતાંએ ખરાખ.

ભુંડું, ન૦ મોયું. (૨) વિં બોધક; અણ-સમજી. (૩) બદસિક્કલ; બોડાળ.

ભુંભું, અં ભુંગળો એવો અવાજ તે; ભું-કણ-ભુંઉ' એવો સ્વર તે; ભુંગળો અવાજ; -ભુંભું કરતી મોટર ત્યાંથી સપાટાબંધ દોરી જતી જણાઈ. (૨) રાવું તે. :-કોઈ ખરા અડે એટલામાં ભુંભું થું કરે છે ?

ભુંમું, ન૦ ધાસ સાંકા વગેરેનો જે ઝીણો ભુંકો તે. (૨) અનાજ ઉપરનાં છાંડોનો ભુંકો; થોથાં; જાડી કુશકી; જાલાં; કુશકા; ફેનારો વગેરે; નકામું ધાસ-ઝોડાં વગેરેનું કરતર તે. :-એના મગજમાં ભુંમું ભરેલું છે-અર્થાત્ સત્ત્વ વસ્તુ નથી.

ભૂ, સીં [સં.] પૃથ્વી; ધરા, જમીન; ભોંવ; ભૂમિ. (૩) ન૦ પાણી-ખાળભાખામાં. ૩૦ પ્ર૦ ભૂપિયું કરવું=મારી નાંખવું; પાપ-માલ કરવું. (૪) વિં જન્મેલું ઉત્પન્ન થયેલું સ્વયંભૂ.

ભૂકંપ, પું [સં.] પૃથ્વીના કોઈ ભાગનું હાલવું તે; ધરતીકંપ; ભૂકંપ; ધરતી ડાલવી તે.

ભૂખ, સીં [સં. હુચુક્ષા] પ્રાણી માંજને પોતાના શરીરના પોષણ માટે શરીરમાં કંઈ ખોરાક લેવાની જે સ્વાભાવિક ઇચ્છા થાય છે તે; ખદવાની ભાવના તે; ક્ષુધા; ભુલુક્ષા, (૨) ઇચ્છા; લોભ; તુષ્ટા. (૩) કોઈ પશુ સ્વાભાવિક લાગણીની ભાવના ભરવાની ઇચ્છા તે; જેની પ્રાપ્તિને માટે આતુરતા રહેતી હોય એવી જે મનો-

વૃત્તિ તે. (૪) તંગી; ઓછપ; ખોટ; મરજ. ૩૦ પ્ર૦ ભૂખ ભાગવી=ભોજ્યે તેટલું આપવું; તંગી-ઓછપ મટાડવી; તમ થાય એમ કરવું. ભૂખતરસ= ખાવાની અને પીવાની ઇચ્છા તે; ખાવા પીવાની લાગણીઓ તે. ભૂખ વેકવી=ભૂખ સહન કરવી; તંગીમાં રહેવું; ભૂખ લાગવી= ખાવાની-શરીરમાં ખોરાક લેવાની ઇચ્છા થવી. ભૂખટળવી=સંકોચ જતો રહેવો- માતખર થવું. ભૂખ કાઢવી=ચાંપીને ખાવું. તમિ થાય તેમ ખૂબ ભોગવવું; ધણા દ- હાકાની તંગી-ભાવના હોય તે બધી સારી રીતે પૂર્ણ કરવી. કહે૦ ભૂખના જેવું બીજું કોઇ દુઃખ નથી, ભૂખ સૌથી ભું- ડી છે. લાલચ કીર્તિની ભૂખ રાગની પ- દવી પ્રાપ્ત થતાં એ ના મટી.

ભૂખમરો, પું. ભૂખમાચાં કરવી પડે તે; પુરતું ખાવાનું નહિ મળવાથી ભૂખે ચિમળાવું પડે તે; ભૂખથી મરવા જેવું થઇ જવાવું તે; ભૂખનું મરજી; ખોરાકનો સંકોચ પડવો તે. :-મોંઘવારીને લીધે સારા સારા લોકપણુ હાલ ભૂખમરો વેઠે છે.

ભૂખર, વિ. જેમાં પાક થાય નહિ એવી ક્ષાર વાળી જમીન; નહિ રસાળ; ઉખર. ઉં ઉખર ભૂખર અવનીમાંએ વાત, આ- ખા વિષમાં વિખ્યાત. પ્રેમાનંદ.

ભૂખયું, વિ. જેને ભૂખ લાગેલી હોય એવું; ભુજાક્ષિત (૨) લાલચું; લોભી; મરજી; તંગીમાં હોય તેવું. કહે૦ ભૂખ્યો સિંહ ન તરજી ખાય.

ભૂગોળ, ન૦ [સં] ગોળાકાર પૃથ્વી તે; પૃથ્વીના ગોળા. (૨) સ્ત્રી. પૃથ્વીના ગોળા ઉપરના પર્વતો, નદીઓ, સમુદ્રો, નગરો અને બીજાં જે કંઈ જાણવા જેમ હકી- કત જેમાં આપેલી હોય તે પુસ્તક; પૃથ્વી- ની સપાટી અને તેની ઉપરની હકીકત વાળું પુસ્તક; ભૂગોળવિદ્યા. એ તો ભમી

ભમી ભૂગોળ ખગોળ, બીજે કહિં મનકું માન્યું નહિ રે.

ભૂગોળવિદ્યા, સ્ત્રી. [સં] પૃથ્વીની સપાટી- તલની હકીકતનું જેમાં વર્ણન આપેલું હો- ય તે શાસ્ત્ર-વિદ્યા. જેમાં ભૂગોળનું જ્ઞાન હોય તે.

ભૂચર, વિ. [સં] પૃથ્વી ઉપર ફરનાર. મ- નુષ્ય પ્રાણી વગેરે; જળચર કે ખેચર નહિ તે. જમીન ઉપર રહેનારાં અને જમીન ઉપર ચાલનારાં તે.

ભૂછત્ર, ન૦ [સં.] ખિલાડીનો ટોપ, કુતરા- નો કાન; પાણીથી ભિંજાયલાં લાકડાં વગેરે ઉપર ફટી નિકળતી વસ્ત્રપતિનો એક પ્રકાર-પુગ વગેરે તે.

ભૂત, ન૦ [સં] જન્મતાનું એક તત્ત્વ. પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ, એ પાંચ મહાભૂત કહેવાય છે. (૨) પૃથ્વી ઉપરના દેહધારી જીવ તે; લોક; દેહી; શ- રીર તે. ઉં જેણે આમાંયું છે ભૂતમાત્ર. જુઠા જાવ શું ભૂતે તે જાત્રાત્ર. (૩) સં- સારમાંના કોઈ ભાવમાં મન રહી જગ્યાથી જીવ જે અવગતિને પામે છે તે; જીવની તે સ્થિતિ કે જે સ્થિતિમાં તે હમેશાં ભટક્યા કરે છે; વિશાય; પ્રેત:- ભૂત; આંપડી; પ્રેત; પિશાય; પ્ષલરાક્ષસ; ખગ્વીસ વગેરે. (૪) વિ. ગત; ગયેલું; અતીત:-ભૂતકાળ. (૪) વિ. પાછલું; ગુ- દસ્ત. (૫) વાણું; રૂપ; સમાન:-આશ્રય ભૂત; અંગભૂત. લાયક; યોગ્ય. ૩૦ પ્ર૦ ભૂતભરવા=ધણા ઉમેદવાર હોવા; ધણા લોક મરજી હોવા. દુઃખ આવી પડવાનો ભય હોવો. ભૂતભરાવું=વેલું લાગવું; ધનમાં ચઢવું; વાંકું પડવું; રિસાવું;-વળી આ- જ તમને શું ભૂત ભરાયું છે? (કિં ૩૦ ભૂત વગમવું; ભૂત વગગાડવું. કહે૦ ભૂત ગયું ને પલિત આવ્યું ભૂત ભુરકા મારે ને હતુમાન હડિયો કાઢે=સપાટ મેદાન હોવું, ગરીબી હોવી તે; જેમાં કંઈ સરસામન હોય નહિ તેવું.

જૂતકાળ, પું. ગયેલો વખત તે; જૂતકાળ
રેખાનારો કાળદર્શક શબ્દ.

જૂતખાતું, નં. જૂતને રહેવાની જગા;
જેમાં જૂતનો વાસો હોય એવું સ્થાન-
જૂતનું ઠેકાણું.

જૂતળ, નં. [સં.] પૃથ્વીની તર્ર સપાટી;
તળની જમીન; તળિયું.

જૂતિ, સી. [સં.] આગાદી; બઢતી; ઉદય.
(૨) પ્રજાતા; ગોરવ. (૩) મોટપણ; મોઢી.
(૪) કલ્યાણ; દિતસિદ્ધિ; એધર્મ; વૈભવ.

જૂરવ, પું. [સં.] બ્રાહ્મણ; દિવ; વિપ્ર.

જૂધર, પું. [સં.] પૃથ્વીને પર્વતને ધરનાર
તે; કૃષ્ણ. (૨) શૈમનાગ. (૩) રાગ.

જૂનિંબ, નં. કરિયાતુ; કરિયાતાનો છાંડ.

જૂપ, પું. [સં.] પૃથ્વીનું પાલન કરનાર તે;
રાગ; પૃથ્વીપાળ.

જૂપકલ્યાણ, પું. કલ્યાણ રાગનો એકભેદ.

જૂપતિ પું. [સં.] જૂપ; રાગ; પૃથ્વીપતિ.

જૂપાળ, પું. [સં.] જૂપ; રાગ; જૂપતિ.

જૂલા, સી. [સં.] પૃથ્વીની છાયા; પૃથ્વીના
ગોળાનો તે પડછાયો કે, જે ચંદ્ર ઉપર
પડતાં પ્રલય થાય છે.

જૂલાર, પું. [સં.] પૃથ્વી ઉપર ગયેલો
પાપનો ભાર તે; પાપપુંજ.

જૂમખરેષા સી. [સં.] વિધુવૃત્ત.

જૂમડળ, નં. [સં.] પૃથ્વીનો ગોળાકાર તે;
જેમાં તમામ પૃથ્વી આવી જાય તેવું
વર્તુલ-ગોળાકાર તે; સખળો જૂપ્રદેશ તે.

જૂમિ, સી. [સં.] પૃથ્વી; જમીન; જુઈ ભોંય.

(૨) પૃથ્વીની સપાટી તે; તેનો એકાદ
પ્રદેશ તે. (૩) ખેતર; ક્ષેત્ર. (૪) તટબંધી;
સપાટી; તળ. માલની ગોઠવણ તે:-સ-

ખૂમિના મહલ બંધાયા. (૫) સ્થળ;
સ્થાન; ઠેકાણું; પુઠ નાટક ને આપણ વ-

એવું સ્થાન. :-રંજૂમિ. (૬) પ્રસ્તાવના;
પ્રસ્તાવ; જૂમિકા.

જૂમિકા, સી. [સં.] જૂમિ; સ્થળ; જગા;
સ્થાન. (૨) ગાનની ઉત્તરોત્તર ચઢતી સાત

સ્થિતિઓમાંની એકાદી તે. (૩) જ;
તળું. (૪) પુઠ, નાટક વગેરેનાં સ્થાન તે.
(૫) પ્રસ્તાવના.

જૂમિતિ, સી. [સં.] જમીન માપવાની વિદ્યા;
જમીન પરનાં અંતરો તેમજ જુની જુઢી
જાતની આકૃતિઓનું માપ લેવાની વિદ્યા
તે; રેખાગણિત.

જૂર, વિ. મૂર્ખ; અણુમમણુ; બાધ; અજ્ઞાની.

જૂરિ, વિ. [સં.] પુણ્ય; ધણું; અત્યંત.

જૂજ, નં. [સં.] એક જાતનું ઝાડ અને
તેની છાલ તે. જૂજપત્ર આમળ જગારે
કામળ ન હતા ત્યારે લોકો જૂજની છા-
લનો કામળ તરીકે ઉપયોગ કરતા હતા.

જૂજપત્ર, નં. બોજપત્ર; જૂજ નામના ઝા-
ડની પાતળી ને સુંવાળી અંતરજાલ.

જૂજ, સી. ચૂક; ખોટ; ખામી. (૨) ગદ્યકત;
વિસ્મૃતિ; જુહાવો (૩) મોઢ; ઉતરાવું
તે. (૪) ખોડ; સાઈ-પરોપર નહિ એવું
તે. કિં. પ્રં. જૂજ કરવી=ચૂકવું; ખામી
આવવી; વિસરી જવું; યાદ ન હોય એવી
સ્થિતિમાં આવવું તે.

જૂજવું, કિં. અં. વિસરવું; યાદ નહિ રહેવું;
ચૂકીજવું (૨) આડું જવું; ગદ્યકત કરવી.
(૩) ખોટું કરવું હોય એવી હાલતમાં આ-
વવું. (૪) અકલ્પ ગુમાવવી; એવકલ્પ બનવું.
(૫) ધાપ ખમજવી. (૬) મોઢમાં ફસાવું;
જૂજ થવી.

જૂજોડ, પું. [સં.] પૃથ્વી અને પૃથ્વી ઉપર
રહેનારાઓ તે; મૃત્યુલોક.

જૂજોડા, સી. [સં.] પૃથ્વીની જણી-
ધાર તે; જમીનની જાળી મઢી જે સમુદ્ર
માં ગયેલી હોય તે; જુશિર.

જૂશિર, સી. [સં.] જમીનની સાંકડી પટ્ટી
અથવા જે જાળી યથ સમુદ્રમાં ગયેલી
હોય તે; જુશલકા.

જૂથવ, નં. [સં.] ધરણું; અલંકાર; સમીપના;
સમુદાર. (૨) શૈલ; શૈલધરનાર દીપાવે-

કીર્તિ કરાવે- સુંદર સાહે દેખાડે એવું
તે:-કળબુધ્ધ

ભૂપિત, વિં [સં] શાભાવેલું; સુશોભિત;
શુભગારણું; અલંકૃત.

ભૂતરવેષા, ઓં [સં] પૃથ્વીના તળ ઉપ-
રના થરા સંબંધી જેમાં જળબુધ્ધાનું હોય
તે વિશા. ભૂમિની રચના સંબંધી હકી-
કતનું સાચું તે.

ભૂતરવેષા, પું [સં] પૃથ્વીના તળની ર-
ચના સંબંધીનું જ્ઞાન ધરાવનાર વિદ્વાન તે;
ભૂમિના થર કેવી રીતે બંધાયેલા અને તે
જ્ઞાના તથા ક્યારે બંધાયેલા હોવા
જોઈએ, વગેરે જાણતો જળબુધ્ધ.

ભૂકુટી, ઓં [સં] બ્રૂકુટિ; બે ભમરો વચ્ચેને
ભાગ તે; ભવું; ભમર.

ભૂચવાર, પું [સં] યુદ્ધવાર.

ભૂચ, નં [સં] સેવક; ચાકર; નોકર; દાસ.

ભૂગ પું [સં] ભમરો; બ્રમર; ૫૬૫૬.

ભે, પું ભય; ભો; બીક; ડર. ઉં હું તો
અહાંમાં ભે કોનો નવ ધરં. (૨) ભેખમ,

ભેક, પું [સં] દોઝો; મેડક.

ભેખ, પું [સં.મિશ્ર] બિખારીનો વેપ
લેવો તે; બિખારીવેપ; ગૃહસ્થ વેપ છોડી
દેવો તે; વૈરાગ્ય; સંસારભાવ તે. ઉં
ભેખ ઉતારો રાજા ભરથરી. (૨) મોજ-
મજા, સુખો પલોગ ને વૈખવ છોડી દઇ
અમુક એકાદી અર્થસાધના પાછળ મ-
ચવું તે:-કોઇ કામ ભેખ લીધા વગર
ખનવું નથી; બિશ્વાસ. (૩) સાધુ;
વૈરાગી. કિંમત. ભેખ લેવો; દુનિયાદારી
છોડી દેવી તે; સાધ્વીની સિદ્ધિને મારે
ખીજા અથોનો કરેલો ત્યાગ તે. જંગી
સેચીવેપ તે.

ભેખડ, ઓં મચેલીનું મોટું ગમ્મિયું; નદી-
તળાવ વગેરેના તીર-કાંઠાના ઉંડા બંધ
કિનારાનું મોટું માટીનું ઢેકું-માટીની
ખડક; કિનારાની માટીનો અગ્રની રહેલો

ભાગ તે. (૨) નાણાનો ઢગ; ભારે-મેટી
રકમ:-હમણાં એમને ભેખડ પાડી છે.
કિંમત. ભેખડાવું=ભેખડ ધરાવણ પક-
વાથી પડી જાયવું; ભેખડ સાથે પડવું;
ભેખડને લીધે પડી જાયવું. ભખડો પડી
પડીને કિનારો પડી જવો. ચહેરે તરફ
નહી કિનારાની સરહદ-ભેખડાય છે, અ-
ર્થાત્ ભેખડો પડી પડીને ચહેરેની સરહદ
ઝાણી થાય છે.

ભેખધારી, પું જેણે ભેખ-ભીખી ખાધો
વેપ લીધેલો હોય તે; સાધુ; વૈરાગી.

ભેગ, પું ભેગ; મિશ્રણ; મેળવણી. (૨)
એક ચીજનું બીજાની ભેગું હોવું તે:-
પછમાં જવો ભેગ છે. કિંમત. ભેગ
કરવો=અમુક એક ચીજમાં બીજી ચીજ
સામેલ કરવી, જણાવ કે સમજાવ નહીં
તેમ મેળવવી; ભેગું કરવું તે.

ભેગવડું વિં મિશ્ર; મેળવણીયું. બે વજુ
વસ્તુનું મિશ્રણ હોય એવું; એકથી
વધારે વસ્તુ જેમાં ભેગાવથી-ભેગી થયેલી
હોય એવું; :-ભેગવડી દાળ ઝારો.

ભેગાભેગું, અં સાથે સાથે; મહિં અમુક
એમ; સાથે લાગુ; એકની સાથેજ બીજું
એમ.

ભેગું, વિં એક બીજા સાથે ભળેલું હોય
એવું તે; મિશ્ર; મિશ્ર થયેલું; ભળેલું;
સાથે મળેલું. (૨) અં સાથે; એકબીજામાં
એક બીજાનું એકત્ર હોય તેમ
જોડે; સંગે:-તમે મારી ભેગા આવજો.
હું એના ભેગો વેપાર કરું છું.

ભેચક, વિં બીકથી આણું થઈ ગયેલું;
બીનેલું. (૨) મુંજાયેલું; ગાભરં.

ભેચો, પું ભરાવો; પાણી વગેરેથી ખૂપતર-
ખોળ હોય એવું તે; રહેખચો. (૨) સમિ-
ટાવત; જોર; આપ. કોઇ ચીજનો એક દ
જગાએ ખૂબ ભરાવો-જમાવ હોય તે.

ભેજ, પું બિનાશ; ખારને લીધે ઉત્પન્ન
થતી આદ્રતા. હવા (૨) જમીન

વગેરેનું બહાર અને અંદરથી પલળી જવું તે; અંદરની બિનાશ. (૩) ટાટોક; દુ.દેનની શરદ હવા તે. ૩૦ પ્ર૦ બેળ થવા = વરસાદથી જમીનની સપાટી પલળીને અંદરની બિનાશ સાથે એક થઈ જવી તે. ઉપલી કોરી જમીન અને નીચલી ભીની જમીન પલળીને એક સરખી પોચી થઈ જવી તે. બેળ થાય ત્યારેજ ખેડૂતો હળોતરાં કરે છે.

બેળું, ન૦ જ્ઞાનશક્તિવાળા તંતુઓ જેમાં યુગ્માયેલા હોય એવો માથાની ખોપ-માનો પોચો લોચો; માંસ ને જ્ઞાનતંતુઓથી ભરપુર મરતકમાનો અવયવ. (૨) અક્ષલ; શુદ્ધિ; મતિ; સમજસક્તિ. (૩) મગજ. કિં ૫૦ બેળું ફાટી જવું=મગજ ખસી જવું; ગાંડા થવું. બેળું ઠેકાણે રાખવું=ચળી-હક્કત નહિ થઈ જવું; મન સ્થિર રાખવું. બેળું ખસવું=મગજ ચસકી જવું=ચાત કરી કરીને અથવા સવાલ પૂછી પૂછીને કંટાળો આપવો; કાયર કરવું; સેતાપવું.

બેટ, સ્ત્રી૦ બેટવું=મળવું તે; મુલાકાત; મેળાપ. (૨) અર્પણ કરવું તે; બક્ષીસ; ઉપહાર; નજર; યાદગીરી દાખલ એકાદી ચીજ ખીળને આપવી તે. કિં ૫૦ બેટ જવું=મળવા જવું. બેટ દાખલ કાંઈ વસ્તુ મોકલી આપવી. ઉ૦ ભરી ભરી આગલા મીઠી સાખ પતાઇને બેટ જશે લોલ. બેટ આપવી=જુલો થઈ કાંઈને કાંઈ વસ્તુ આપવી. બેટ લેવી. નજરાણું.

બેટવું, કિં સ૦ એક ખીળનાં અંગ એક ખીળની સાથે લિગાય તેમ મળવું; આ લિંગવું, કોટ વળગવું; ખભે ખભો અડકાડીને મળવું. (૨) મુલાકાત કરવી; મેળાપ કરવો; મળવું. (૩) લડવું; સામ સામા ઝડપડવું.

બેટા, સ્ત્રી૦ સામ સામા એક ખીળને અંગેઅંગ લિગાવીને મળવું તે; એક ખી-

ળને વળગી પડવું તે. (૨) મ રામારી-લગઈ વગેરેમાં એક ખીળની સામ સામા આવી જવું તે.

બેટામણી, ન૦ બેટામણી.

બેટામણી, સ્ત્રી૦ બેટ; મળવું તે; મુલાકાત; પ્રસંગમાં એક ખીળને કંઈ ધન મળ્યાસ વગેરે આપવું તે.

બેટાડવું, કિં સ૦ બે જણુ એક ખીળને બેટ એમ કરવું તે; બેટાવવું.

બેટાવવું, કિં સ૦ બેટાડવું.

બેટિયો, પું૦ બેટ કરાવનારો. (૨) મંદિરનો ભટિયો.

બેટો, પું૦ મુલાકાત; મેળાપ. (૨) આલિંગન; કાટી. (૩) ઓચિંતા એકઠા થઈ જવું તે.

બેડ, ન૦ મેહું; ઘેડું.

બેડિયો, પું૦ વડ; ઘેટાનો કાળ; નાહર.

બેજી, ન૦ પુરા કરવાનું માટીનું વાસણ; તાવણી.

બેહ, પું૦ [સં.] જુદું પડવું તે; તફાવત; ફરેક; ફેર; અંતર; જુદાઇ. (૧) વિષ; ચીરો; તરફ; કાપ. (૨) જ્ય મેળવવાના ચાર પ્રકારમાંનો એક પ્રકાર વિચ્છેદ; વિ-રોધ:-સામ; દામ; બેહ ને દંડ. (૪) જાત; પ્રકાર; તરફ; રીત. (૫) મર્મ; ભરમ; યુલ્લ; છાની વાત; અંતરનો આશય:-બેહ જણીને વાત કરો. બેહ લેવો. (૬) કપટ; પ્રપંચ. કિં ૫૦ બેહ લેવો. બેહ ફેડવો=જાહેર કરવું.

બેહન, ન૦ [સં.] બેહવું તે.

બેહવું, કિં સ૦ જુદું પાડવું; કાપવું; કાપ-પાડવું; ઉદવું; વિધાને આરપાર જવું. વિષવું; છિદ્ર કરવું. (૨) બેસ્યાં ઉડી અસર કરવી; ખિંચાળી નાંખવું. (૩) કિં અ૦ અંદર પેસવું; લાગ પડવું.

બેઠાવું, કિં અ૦ ઉઠાવું; કપાવું; બે બાંને વહેંચાવું. (૨) કૂટ પડવી; સિત થવું. ચિરાવું; આરપાર ઉતરવું.

બેદિયો, પું બેદ; છાની વાત જાણનારો.

(૨) મળતિયો; સાથી.

બેદ, વિં અંદરનો બેદ જાણનાર. (૨) માહિ-
તનાર; બેદ જાણનારો. (૨) બેદ પાંચનાર.

બેબર, સ્ત્રીં ઉની રાખ.

બેમ, નં ચામડાનું કાઢીને વગડવાનું એક
જાતનું વાનું; બેરી.

બેરવ, પું બેરવ; સિવનું ભયંકર સ્વરૂપ તે.

(૨) એક રાગ. (૩) આકર; ન સહન ચામ
એવું-ભયંકર. કહેં બેરવજવ ખાવા=જે-
માં ભય ખુલ્લો દેખાતો હોય એવું સા-
હસ કરવું તે; અધિગિયાં કરી-ચાહોમ
કરીને કાઈ કામ કરવું તે.

બેરવવું, કિં સં આટ દષ્ટને ભરવવું; લટ-

કાવવું; લટકવું રહે એમ લખડાવવું; વળ-

ગાડવું; અંદર બાહી વળગાડવું; ટિંગાવવું.

બેરવાવું, કિં અં વળગી રહેવું; સાંકડામાં
આવવું. (૨) ચુંચવણમાં પડી જવું; ચું-

ચાઈ જવું.

બેરવી, સ્ત્રીં (પું) એક રાગ; અને તેને

લગતી રાગણી, એ પ્રભાતે ગવાય છે.

બેરી, સ્ત્રીં [સં.] એક ચર્મવાદ્ય; પખાજ.

બેર, જું બીર.

બેલાડ, પું બેલાડવું તે; ખવરાવી દેવું તે;

ખરખાદ કરી કરાવી નાંખવું તે. ખગાડ;

નુકસાન.

બેલાડવું, કિં સં પાકેલા ખેતરમાં ઢોર

બાહી અથવા હુટી લાઈ-ખેતરને પાક

સાથે ખરાખ કરવું. વણસાડવું; ખેતરમાંના

પાકને ખવડાવી તોડી-ઉમેડી નાંખી ધૂળ

ધાણી કરી નાંખવો તે. (૨) હુટી, હું-

ઠાવી-આપી દઈ ખલાસ કરી નાંખવું; ફર-

પથોથ કરવો તે.-ખારીઓ ગાયો પાસે

ખેતરે બેલાડે છે. તેણે બાપની મિલકત

બેલાડી દીધી. ખરાખ-લાંકાદાર કરી નાંખવું.

બેલ, પું બેલ; ચર્મ.

બેલજ, નં [સં.] બેલસ; દવા.

બેળ, પું (સ્ત્રીં) બેમ; મેળવણી; મિશ્રણ.

(૨) સંગેય; એકમાં બીજી વસ્તુ મેળવી

દેવી તે. (૩) છિન્નભિન્ન થઈ જવું; સમ.

વાય તુટવો તે; લંગાણ; તુટ.-લક્ષ્મી

મેળ પડી. (૪) પાકેલા ખેતરમાં ઢોર

બાહી પાક ખવડાવી દેવો તે.

બેળવણી, સ્ત્રીં બેળવવું-મેળવવું તે; મિશ્રણ;

મેળ; મેળવવાનું જે તે; મેળવણી; મેયું

નાંખવું તે.-આ શાકમાં બીજ કંઈ બે-

ળવણી મેળવો.

બેળવવું, કિં સં એકઠું કરવું; મેળવવું;

મિશ્ર કરવું. (૨) સામેલ કરવું; સાથે

રાખવું; બેડવું; સમવાયમાં લેવું.-રાજ-

કાજમાં એને મેળવશે નહિ તો ઉંચું

મારશે.

બેળવું, કિં સં સામેલ રાખવું; સાથે લેવું.

(૨) મેળવવું; મિશ્ર કરવું. (૩) સાથે

ગણવું; સરવાળો લેવો; એકઠું લેવું. (૪)

શામકાજ-વાત-વર્તાવમાં ભાગ લેવરાવવો.

(૫) વણસાડવું; છિન્નભિન્ન કરી નાંખવું;

ખરાખ કરવું; ઉજડ કરવું.

બેળસેળ, સ્ત્રીં મેળ; મેળવેલું હોય એવું તે;

મેળવવું-મિશ્રણ વગેરે કરવું તે; ખીચડો;

મેયું કરી નાંખેલું હોય એવું તે.-આ

ધીમાં કંઈ બેળસેળ નથી. (૨) સખડળ.

(૩) એક બીજામાં એકાકાર થઈ જવું તે;

એકઠું થઈ જવું તે.

બેળસેળયું, વિં જેમાં મેળ-મિશ્રણ કરેલું

હોય એવું; એવું; એકથી વધારે જાતની

વસ્તુઓ જેમાં ભળેલી હોય એવું; મિશ્ર

મેળતાણું; પરચૂરણિયું.

બેળામણ, નં મેળવવાનું જે તે; મેળવણી.

બેળામણી, સ્ત્રીં મેળવણી.

બેળાવું, કિં અં ખવાઈ-હુંટાઈ-ચોરાઈ-

ખરખાદ થઈ જવું તે.-ખેતર બેળાયાં.

(૨) એકાદ જણે બીજાઓ સાથે મળી

જવું તે; મળતા ભળતા રહેવું.-સાથે

ભણનારા વિદ્યાર્થીઓ સાથે પણ મેળાતો

નથી. પરિચય કરવો, મૈત્રી બાંધવી.

ભેળાકાંબળું, કિં. અં. હળીમળી એકત્ર થય
જવું; ભેળાવું.

ભેળુ. પું. બીડ; સાધી; સોળતા. (૨) સામે
રમનાર; સમોવડિગ; ભેડિયો.

ભેળું વિ. ભેળું; એકકું; એકત્ર. (૨) સાથે;
બેડ; સંગાથે. કિં.અં. ભેળું થવું=એક
કાથવું; મળવું; ભેળું કરવું=એકકું કરવું;
બધા જણને એક ઠેકાણે મેળવવા.

ભેળેકું, વિ. ભેળું કરેલું, મિશ્રિત; ભેળાયેલું
હોય એવું, ભેડેલું.

ભેંકડો પું. મોટા સાદ-અવાજવાળું રૂઢન
તે; તાણીને લાગે સાદે રડવું તે.

ભેંકાર, વિ. [સં. અચકાર] ભયંકર; બીક
લાગે એવું. ભયનો ભાસ થયા કરે એવું.
(૨) ભં એવી આરડ-ખરાડ તે.

ભેંચો, પું. ભેચો, છુંદાયેલો લોદો; કુટો; દાબી
કચરીને પોચું કરેલું તે. (૨) ભરાવો; ધ
જો જમાવ થયેલો હોય, તે; ભરચકપણું.
પ્રાચૂર્ય. (૩) દમાચા છુંદાયથી ભેર
કસઅવયવોનું ઢીલાપડી બહાર નીકળી આ
વતું તે; કસ નીકળી જવો તે. (૪) ભેચો;
લોદો; ફેદો; કુરચો; માંસ-પેસીતો ભેચો.

ભેંભે, અં. મોટેથી રાતાં નીકળતો એવો
અવાજ.

ભેંસ, બી. સં. [મહિષ] આછા કાળા રંગનું
એક ચોપણું પશુ; ડોણું; મહિષી. દૂધ થી
મટે એને પાળવામાં આવે છે. એનો નર
પાડો અને બચ્ચું પાડું કહેવાય છે.

ભેંસર પું. પાડો; ભેંસનો નર.

ભેંસલો, પું. ધરેલી વચમાંનો ઉચો ભાગ.

ભેંસામુર, પું. ખાડા જેવો ડરામણો માણસ.

ભેંડ, સ્ત્રી. ભરડ; ભરડો; ભરડવું તે. :-એક
ભેડ કાઢી ડોળને દાબી રાખળો. (૨)

કોઠાળ ભરડતાં પડેલો બૂઠો કોરમું.

ભેંડકી, સ્ત્રી. ભરડકી; ભરડકાથી પાતળી રાખ;
કાંચ; રાખડી.

ભેંડકું, નં. ભરડકું; જુવાર ખાંચરીના બરા

ખાસ લોટને છાસ અથવા પાણીમાં
ઉકાળીને બનાવેલી બઢી રાખ.

ભેડવું, કિં.સં.કોઠાળ તેમજ બીજા અનાજને
મોડું મોડું ફળવું તે; દિલ્લ પાન્યનાં બે
પડ જુદાં પડે એમ ભરડવું-પાતળી બંદીએ
ફળવું. (૩) એકફેલ મમે તેમ બોલવું;
સમજ્યું ન સમજ્યું જેમ આવડ્યું તેમ
કહી દેવું તે.

ભરવ, વિ. ભયંકર; ચિકરાગ. ડરામણું (૨)
એક ઉત્તરવરપનો દેવ; અર્ધ શિવનો મળ.

ભેષભ્ય, નં. વેદું; ઓસડ કરવું તે.

ભો, પું. ભો ભય; બીક; ડર; ધાસ્તી. (૨)
ચિંતા; ફિકર.

ભો અં. [સં] હે; હા; ઓ; એમ સંબોધને
બોલાય છે.

ભોધ, પું. [સં. મુખ્ય] પાલખી-ડાળી વગેરે ઉપાડ-
વાની મજૂરી કરનારી એક જાતિ અને
તેમાંના દરેક જણ તે ગુજરાતમાં ભોધ
ખરો પાળે છે, શિંગોડાં વાવે છે અને
બીજા પરચૂરણ મજૂરી કરે છે.

ભોક, નં. હિંદ; કાણું બાકું; વેહ.

ભોકવું, કિં.સં. અણીવાળી ચીજ બીજા
ચીજમાં પેસાડવી; ઘોચવું; કડણ પડે એમ
કરવું; કાચવું. :-કટારી ભોકી.

ભોક્ષણ, નં. અંદરથી પહોળું ને પોણું કાણું;
ભોક; બખાડ. (૨) ભોખાણું.

ભોક્ષા, વિ. [સં] ભોગવનાર; ભોગજેનાર.
(૨) વિષયાનંદી. (૩) રસિક.

ભોગ, પું. [સં] ભોગવવું તે; ભોગવટો; સુખ
સ્વાદ-અનુભવ લેવો તે; ઉપયોગ કરવો તે.

(૨) સુખનો લક્ષણ; સંભોગ; રતિ.

(૩) માઠી દશા; દુઃખાનુભવ તે.:- આરા
કરમના ભોગ; ભોગબ્યા વખર છુટેજ નહિ
એવું પાપ તે. (૪) દેવને નૈવેદ્ય ધરા-
વવું તે; ભોગવવા આવનાર ઉપયોગ કરવો તે

અર્પણ કરવાનું-કરવું તે. :-ભોગ ધરવવો.

(૫) બલિદાન આપવું તે. :-માતાને બક-
સતી ભોમ અપાય છે. વાપને ભોમ

ભજનશાસ્ત્ર (૧) દેહ અને સુખચામડા
દિકર્ષે ત્યાગ્ય તે. :- તેજોભાતની તરફથી
કેટલો ભોજન આપો છે તે બજો છે.
સ્વાસ્થ્યમાં; છોડી દેવું તે. ૩૦ પ્રા. ભોજન
લાગ્ય. સદન કરવાનું. દશે તેથી; યુરકેલી
ભોજનવાનું કર્યું લખેલું દશે તેથી એમ;
જમવાની. ભોજન થઈ પડવું; અગ્નિ પડવું;
બીજો જેમ કરે તેમ સહેવ ની દાહતમાં
જમ પડવું.

ભોજનજોગ, પું. અનુભવ મળવાનો જોગ
બની આવવો તે; અકરમાત ઓઢિતો
આડી ચડેલો કર્યું સંજોગ તે.

ભોજનજોગ, અ. અકરમાતથી; કદાપિ; કવ-
ચિત્; કાષ્ઠ વારજ એમ; કવચિત્ અણ-
ચિત્તે કાષ્ઠ પ્રસંગ મડી જમ એમ. :-
ભોજનજોગ તે ત્યાં આવી ચડેલો ને લાકડા
થઈ.

ભોજનશર, વિ. ભોજનવાનો જેને હક હોય તે;
ભોજનવાર.

ભોજનદારી, સ્ત્રી. ભોજનવાનો હક તે; ભોજન
વવાતી સ્ત્રી.

ભોજનવટો, પું. ચાણ ભોજન-ઉપયોગ કરતા
હોયો તે; વાપર; અણુ ભોજનવાતો રહેલો
હોય જેવો ઉપયોગમાં લેવાનો હક તે;
ઉપભોગ. (૨) વહીવટ; વ્યવસ્થા રાખવીને
ઉપયોગ કરવા છતાંદિ રીત અણુકવરતુ
બીજા વ ર ઉપરની જે વાપર સત્તા તે;
સત્તા; કાણુ. (૩) ધણીપણું; સ્વામિત્વ.
ભોજનવતું-રહેવું વાપરવું ને ઉપયોગમાં લેવા
પણું તે; ભોજનવટો. :- આ પર મે. પેલી યજ્ઞ
અમાત્ર કુતુંભમાં ભોજનકામાં છે.

ભોજનવતું, કિં. સં. ઉપયોગમાં લેવું; સ્વાદ સ્પ
અગ્નિ અનુભવ એમ; ઉપભોગ કરવો;
સુખમાં લાગવો એમ. (૨) સદન કરવું.
અમરું; વિતરું. (૩) સત્તા રાખવી; વહી-
વટાં રાખવો.

ભોજન, સ્ત્રી. જુગળ; ખારણું બીજામાં
આવી.

ભોગી, વિ. ભોજનનાર; ભોગને ભોજનવાર.
(૨) સંસારી; વિપત્તી; રસિક, નિલાસકી
(૩) આસક; પ્રીતિ. (૪) ભજરો. (૫)
રાગ. (૬) સાધ.

ભોગ્ય, ન. ભાવી; નસીય; તકદીર.

ભોજક, પું. નજીનમદિરમાં ગાયવ કરનાર.

ભોજન, ન. [સં] જમવું-ખાવું તે. (૨)
ખાવાનો પદાર્થ તે; ખાવાનું; જમણ.
કિં. પ્રા. ભોજન કરવું=ખાવું; જમવું.

ભોજનીય, વિ. [સં] ભોજન કરવા લાયક;
ખાવાજોગ.

ભોજનપત્ર, ન. [સં] એક જાતના ઝાડની
પાતળી અંતર હાલ; ભૂજપત્ર. આગળ
જોઈ કે કાચગ ન હતા ત્યારે એની ઉપર
લખાણુ લખાતાં હતાં.

ભોજનકુ, ન. માકડું.

ભોજનક, સ્ત્રી. [સં] જાતુજાયા બાંધની વડુ તે;
ભાભી.

ભોજ્ય, વિ. [સં] ખાવાજોગ; ખાવાજેવું.

ભોટ, વિ. ખેડ.

ભોટવો, પું. પાણી ભરવાનો કુળો; ચંજી.

ભોટગડી, સ્ત્રી. એક વેશી.

ભોટીકું, ન. કુતરાનું અણુ; કુરકુરિયું.

ભોટું, વિ. શરમિંદું; એશિયાળું; ઝાંખું પડી
ચેલું.

ભોથડ, વિ. ચૂર્ણ; ઠોઠ.

ભોથું, ન. દર્લ, ધાસ અને ડગિર વગેરેના
ઝાડના મૂળાકુચને ભુડો તે; જહિયું;
વનરપતિની શાખા પ્રજાખાઓના ખાથ
વિસ્તારને બરાબર તે. (૨) શેઠકીના માડા
ઉપરના મુગિયાનો જાંબી-ભુડો તે; મુગિ-
યાનં જામ

ભોપાળી, સીંઝ એક રાગિણી; મળસકામાં
મવાય છે અને તેમાં પુણ્યશ્રેણી-રાજાઓ
વગેરેનાં નામાભિધાન આવે છે.

ભોપાળું, નં. પોલું; પોકળ; ખોટાં; માંહે-
લો ખાલી કમ-ભરમ ભે; અંદરનું પોલાણ.
(૨) ફેલ; ઢોંગ.-ભટનું ભોપાળું.

ભાપી, પું. મહાદેવની પૂજા કરનારો; તપો-
મંથન; ભરડો.

ભોમ, પું. મંજળ-મઠ અથવા વાર. ભોમવાર=
ગળવાર.

ભોમિયો, પું. ધર-દેશ, માર્ગ વગેરેનો ભણુકાર;
વસ્તુસ્થિતિ ભણુનારો; જેને કોઈ ખા-
વતનું સાફ જ્ઞાન-માહિતી હોય તે માણસ.
નહું તારો ભોમિયો છું (૨) રસ્તો જતા-
વનારો; રાહબર; માર્ગ દેખાડનારો; વ-
ળાવો.

ભોર, પું. મળસકું; પરોઢિયું વાણું. (૨)
ઉજેશ; અજવાળું; ઝગઝગું. (૨) માફ
ભરાય એટલું ધાસ-અથવા એક માફ
ભરેલા પુળાનો જથ્થો તે; ધાસના પુળાથી
ભરેલું માફું.-એક ભોર પુળા.-ખેતરમાં-
થી બે ભોર ખેતી આણ્યા એટલામાં બ-
ળદ માફી થયા.

ભોર, અં. પુરું; સમામ; ખલાસ એમ; સાફ.
:-જેટલા રૂપિયા આપ્યા એટલા ભોર ।
જેટલું આપો એટલું ભોર કરે ભોર
મૂકવું=ખલાસ કરવું.

ભોરભોર, અં. તરત; તરત પાર; તમામ; પાર
ખલાસ; સાફ.

ભોરિય, પું. મોટો ભાર સાપ ઉંઝ સિંહ
મુંઝ ભોરિય મણિ કૃપણ ધન સતીતાર,
જીવ જતાં પર કરે જશે; પડ પાસા પોવાર,
જેને મુંઝે અને મણિ હોય એવો ધરડો
મોટો સાપ.-પુણ્યમાં ભોરિય પડ્યો હતો.
૧૧૧. પું. ભરો; ભંગ; પડપડ.

ભોલ, વિ. ફાટું; અંદરથી પોલું પથ દેખા-
વે રમ્મશ; ભડું; ફેલું. ભડો ભોલ. સં-
ગીન નહિ પથ દોઢાં જેવો.

ભોવન, નં. લોક; પ્રદેશ; દેશ. (૨) રહેઠાણ;
ધર; ભવન. ઉં. નારદ ઇ. દ ભોવનથી આવ્યા.
ભોરા, સીંઝ જનનેદ્રિય; યોનિ; ઉત્પત્તિ
સ્થાન.

ભોહ, નં. વેલાનું-ધાસનું-ઝાડની ઝાલનું ઉ-
દાણું.

ભોળ, પું. જીવ ફરવો તે; તમ્મર; ફેર, ચક્રર,
(૨) ફેર આવવાને ક્ષિપિ થતી ઝોઢારી.

ભોળપ, સીંઝ ભોળપણ; ભોળાઈ; નિખાલ-
સપણું, નિષ્કપટીપણું. (૨) સરગતા; સાદાઈ
સાલસાઈ.

ભોળપણ, નં., ભોળાપણું; ભોળપ. (૨)
સાલસાઈ. (૨) લાભલાભની ઉંડી સમજ
વગરનું-જેવું હોય તેવું કહી દેવાની ખુલ્લી
સ્વાભાવિક વૃત્તિ તે.

ભોળવણું, કિં. સં. આપણી વાતમાં વિશ્વાસ
રાખે એમ કરવું; કશું કરે એવી રીતે સં-
મળવું; છાની વાત કહી દે તેમ કરવું;
આપણા મત સાથે મળવું કરવું. (૨)
ઉધુંચવું સમજતી દેવું; કમવું. છેતરવું;
ભરમાવવું.

ભોળવાવું, કિં. અં. બીજાના કહેવાને માની
તે પ્રમાણે કરવું; વિશ્વાસે લેવાવું; કમવું;
છેતરાવું; ભરમાવવું.

ભોળાઈ, સીંઝ ભોળપણ.

ભોળારામ, વિં. નિષ્કપટી ને સરલ; (મા-
ણસ) નિખાલસ; માફું; ખુલ્લો દિલનું.

ભોળિય, વિં. ભોળું; નિખાલસ.

ભોળું, વિં. જેના મતમાં કપટભાવ ન હોય
એવું; સરલચરણવતું નિખાલસ; ભોળિય;
નિષ્કપટી; ખુલ્લો દિલનું. પ્રપંચમાં ન
મમળે એવું આદ.

